

ΕΡΑΙΟΘΗΚΗ
ΕΞ ΑΕΝΩΝ
ΗΓΕΡΩΝ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΚΟΥΤΣΙΑΛ
(1908)

84

**ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΕΛΛΗΝΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ
ΚΑΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ**

Printed in Greece
Athens 2005

ΤΟΜΟΣ ΟΓΔΟΗΚΟΣΤΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ

**ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΜΟΥΦΟΥΕΣΤΙΑΣ
(ΜΕΡΟΣ Β')**

Γενική Έπιστασία και Έπιμέλεια
ΗΛΙΑ Δ. ΜΟΥΤΣΟΥΛΑ
Όμοτίμου Καθηγητού του Πανεπιστημίου Άθηνων

Έπιμεληται
ΓΕΩΡΓΙΑ Π. ΚΟΥΝΑΒΗ
Δρ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Χ. ΚΑΛΛΙΝΤΕΡΗΣ
Θεολόγοι

© Άποστολική Διακονία τής Έκκλησίας τής Ελλάδος
Ίασιού 1, 115 21 Άθήνα, τηλ. 210.7272.381, fax 210.7272.380
e-mail: sellsbooks@apostoliki-diakonia.gr
<http://www.apostoliki-diakonia.gr>
Έκδοσις Α' 2005
Κ.Α. 99.02.084
ISBN 960-315-546-2
ISSN 1106-5303

**ΕΚΔΟΣΙΣ ΤΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗΣ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ
ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΑΘΗΝΑΙ 2005**

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΜΟΥΡΟΥΕΣΤΙΑΣ (ΜΕΡΟΣ Β')

ΚΕΙΜΕΝΑ

Σχόλια εἰς τοὺς Ψαλμοὺς (Μέρος Β'. Ψαλ. 44-80)

[Κατὰ τὴν ἔκδοσιν R. Devreesse, Les commentaires de Théodore de Mopsueste sur les Psaumes (Studi e Testi 93), Città del Vaticano 1939, σσ. 277-561 (J.-P. Migne, PG 66,672-696)] .....

11

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΧΩΡΙΩΝ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΓΡΑΦΗΣ .....

291

ΠΙΝΑΞ ΘΕΜΑΤΩΝ, ΟΝΟΜΑΤΩΝ, ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ .....

303

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΜΟΥΟΥΕΣΤΙΑΣ

ΣΧΟΛΙΑ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΨΑΛΜΟΥΣ

ΜΕΡΟΣ Β'

(Ψαλμοὶ 44-80)*

Ψαλμὸς 44

277 Ἐν τούτῳ προφητεύει τῷ ψαλμῷ τὰ κατὰ τὸν Χριστόν, 5
προαγορεύων ὅπως μὲν πολλοὺς προσάξεται τῷ λόγῳ τῆς διδα-
σκαλίας, ὅσα δὲ καὶ κατορθώσει παραγεγονώς, καὶ τῆς Ἐκκλη-
σίας τὴν σύστασιν, ἣν ἀπὸ τοῦ συναθροίσματος ἐποίησατο τῶν πι-
στῶν. Μνημονεύει δὲ καὶ τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων, τῆς τε
10 παρασχεθείσης ὑπ' αὐτοῦ δωρεᾶς τοῖς Ἁγίοις, καὶ τῆς ἀρετῆς ὡς
πολλὴν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ δεχομένων τὴν ἐπίδοσιν. Ἔτερά τε ὅσα
τούτοις ἀκόλουθα λέγει, μάλα τὴν περὶ αὐτῶν προφητείαν ἀκρι-
βεστάτην ποιούμενος. Ἄρχεται δὲ ἀπὸ προοιμίων, καὶ τὴν
πρόβρῃσιν μετὰ πολλῆς ποιεῖται τῆς τάξεως. Προσεκτέον οὖν
15 ἀκριβῶς τῇ ἑρμηνείᾳ, μάλιστα ἐπειδὴ καὶ παρατρέπειν Ἰουδαῖοι
τολμῶσι τὸν ψαλμόν. Μυθικώτερον, μᾶλλον δὲ καταγελαστότε-
ρον αὐτὸν ἐξηγούμενοι, — οἷς οὐδὲ προσέχειν ἔχρῃν, — οὕτω
χλεύης ἀξίαν τὴν προφητείαν τό γε ἐπ' αὐτοῖς ἀποφαίνειν
τολμῶσιν· εἰς γὰρ τὸν Σολομῶντα καὶ τὴν τούτου γυναῖκα βού-
20 λονται εἰρῆσθαι τὸν ψαλμόν. Τί δ' ἂν εἴη τούτου χειρὸν πρὸς ἄνοι-
αν τὸ τοῦ πνευματοφόρου τὰς ῥήσεις εἰς τὸ μηδὲν ἐκτρέπειν, καὶ εἰς
ὑμνοὺς καὶ ἐγκώμια γυναικῶν καὶ 278 ὅσα τούτοις ἔπεται, κατὰ
τὴν ἐκείνων γνώμην ἐρμηνευομένου τοῦ ψαλμοῦ; Ταῦτα μὲν οὖν
καὶ γελαῖν ὡς μυθώδη προσῆκε, προσέχειν δὲ δεῖ πάντων ἔνεκεν τῇ
25 τοῦ ψαλμοῦ ἑρμηνείᾳ ἀκριβέστερον.

2 «Ἐξηρεῦξάτο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν»

Καταιδεῖτω πρὸ τῶν ἄλλων ἀπάντων αὐτοὺς τὸ προοίμιον.

---

1. Κατὰ τὴν ἔκδοσιν R. Devreesse, Le commentaire de Théodore de Mopsueste sur les Psaumes (Studi e Testi 93), Città del Vaticano 1939, σσ. 277-561 (J.-P. Migne, PG 66, 672-696).

Δῆλον γὰρ ἐντεῦθεν ὅτι τὴν τοῦ φαλμοῦ τούτου προφητείαν ἀναγκαιοτέραν τίθεται πασῶν τῶν ἐν τοῖς λοιποῖς φαλμοῖς προσαγορεύσεων. Ἐξ ὧν βουλόμενος δεῖξαι τῶν λεγομένων τὴν ὑπεροχὴν, ἤρξατο λέγειν· «Ἐξηρεύξατο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν»¹, οὐ γὰρ εἶποιεν ὅτι τὸ μὲν τοῦ Σολομῶντος καὶ τῆς τούτου γυναικὸς ἐγκώμιον λόγος ἦν ἀγαθός, — οἱ δὲ κατὰ τὸν Ἐζεκιάν ἢ τὸν λαὸν προαγορεύοντες οὐ πολλῶ τούτου κρείττους ἐτύγχανον, ὥστε αὐτοὺς ἀξιοθῆναι τούτου τοῦ προοιμίου, — ἀλλ' ὅμως δεικνύς τὸ μέγεθος τῶν ἐν τῷ φαλμῷ τούτῳ λέγεσθαι μελλόντων ὁ μακάριος Δαβιδ τούτῳ κέχρηται τῷ προοιμίῳ.

Τί δ' ἂν εἴη μείζον τῶν κατὰ τὸν Χριστόν, δι' οὐπερ τοσαύτη μεταβολὴ τῆς οἰκουμένης γεγένηται, πάντων ἐπεγνωκότων τὸν τῶν ὄλων Θεόν, καὶ εὐσεβείας καὶ ἀρετῆς ἐπιμελεῖσθαι ἐσπουδακότων, καὶ δοξαζόντων μὲν τὸν τοῦ Θεοῦ Μονογενῆ, ἀποδιδόντων δὲ καὶ τὴν πρέπουσαν προσκύνησιν τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι· ἐφ' οἷς ὁ μακάριος Δαβιδ ἔφασκεν, «Ἐξηρεύξατο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν».

Τὸ γὰρ «ἐξηρεύξατο» ἔθος αὐτῷ λέγειν ὅταν βούληται τὴν πρὸς τὰ λεγόμενα τῆς καρδίας συγκατάθεσιν δεικνύναι, ἐπειδὴ περ κάτωθεν ἐκ τοῦ βάθους ἡ ἐρυγὴ πέφυκε γίνεσθαι, καὶ ὅλως τῶν λεγομένων τὸ ἀναγκαῖον παρίστησιν, ἐπειδὴ τὰ τοιαῦτα ἀπ' αὐτῆς ὡς εἰπεῖν τῆς καρδίας τις φθέγγεται μᾶλλον συντιθέμενος τοῖς λεγομένοις διὰ τὸ οἰκεῖον αὐτῶν μέγεθος. Ἐνταῦθα γοῦν, ὅσω καὶ μείζονα ἦν τὰ λεγόμενα, οὐδὲ εἶπεν ἐξηρεύξαντο τὰ χεῖλη μου, ὡς ἀλλαχοῦ φαίνεται λέγων ἐξηρεύξαι τὰ χεῖλη μου ὕμνον, ἀλλ' «ἐξηρεύξατο ἡ καρδία μου», ἵνα δεῖξῃ μείζονα τὴν πρὸς τὰ λεγόμενα συγκατάθεσιν ἢν ἐκέκτητο ἐφηδόμενος τῷ μεγέθει τῶν λεγομένων. Καλὸν μὲν γὰρ κρίνειν καὶ τὸ προφητεύειν τὰ κατὰ τὸν λαόν, κρείττονα δὲ κατὰ τὸν Χριστόν, ὅσω καὶ μείζονα ἔχει τὰ κατορθώματα· διόπερ ἐνταῦθα μάλιστα εἶπε τὸ «λόγον ἀγαθόν», ἐπειδὴ καὶ πολλῶν ἀγαθῶν παρεκτικὰ ἔμελλεν ἐξηγεῖσθαι πράγματα.

1. Ψαλ. 44,2.

«Λέγω ἐγὼ τὰ ἔργα μου τῷ βασιλεῖ»

Αὐτῷ, φησί, «τῷ βασιλεῖ λέγω τὰ ἔργα μου»¹, τουτέστι τῷ Χριστῷ, ἔργον ἑαυτοῦ καλῶν τὴν προφητείαν δι' ἧς ἐπαίδευε τοὺς πειθόμενους², — ὡς καὶ ὁ Ἀπόστολος φησιν, «Οὐκ εἰμί ἐλεύθερος; οὐκ εἰμί Ἀπόστολος; οὐ τὸ ἔργον μου ὑμεῖς ἐστε ἐν Κυρίῳ;»³ καὶ ἀλλαχοῦ «Ἐἴ τις ἐπισκοπῆς ὀρέγεται καλοῦ ἔργου ἐπιθυμεῖ»⁴, καὶ ἀλλαχοῦ περὶ διδασκάλων, «Ἐἴ τινος τὸ ἔργον μενεῖ ὁ ἐπωκοδόμησεν, μισθὸν λήψεται, εἴ τινος τὸ ἔργον κατακαήσεται, ζημιωθήσεται»⁵, καὶ τὰ ἐξῆς, — ἐπειδὴ περ ἅπας προχειρισμὸς χάριτι πνευματικῆ εἰς οἰκοδομὴν ἐτέρων γιγνόμενος ἔργον καλεῖται. Ἔργον γὰρ ἐστὶν ὁ ἐργάζεσθαι καὶ ἐπιτελεῖν τὸν προχειριζόμενον προσήκει πρὸς τὴν ἐτέρων ὠφέλειαν, ὅπερ ἀπὸ τῆς τοῦ ἀποστελλομένου σπουδῆς τε καὶ ῥαθυμίας ἢ ἐπαινετὸν ἢ φεκτὸν τὸν ἐγχειριζόμενον καθίστησιν· οὕτω κἀνταῦθα «ἔργα» οἰκεῖα καλεῖ τὴν προφητείαν, ἢν εἰργάζετο τῇ χάριτι τῇ πνευματικῇ πρὸς τὴν ἐτέρων ὠφέλειαν. Τὰς οὖν νῦν προαγορεύσεις αὐτῶν, φησὶν, ἀνατίθεμαι, οὐκ ἀσχολῶ περὶ ἐτέρους. Πῶς; Ἐπειδὴ τὰ περὶ αὐτοῦ προαγορεύειν μέλλει, αὐτῷ οὖν λέγω, τουτέστιν αὐτῷ ἀφορίζω τὸν νῦν λόγον, εἰς αὐτοῦ δόξαν ποιούμενος τὴν προαγόρευσιν τὰ περὶ αὐτοῦ προφητεύων. Οὐ γὰρ, ὡς τινες ᾤθησαν, ἐτέρου ἐστὶ προσώπου τὸ «λέγω ἐγὼ τὰ ἔργα μου τῷ βασιλεῖ», ὡς τοῦ Θεοῦ λόγος περὶ τοῦ Δαβιδ ὅτι αὐτῷ μέλλει λέγειν τὰ ἔργα.

Βασιλέως γὰρ ἐνταῦθα ἐν πλείοσι μέμνηται τόποις, — «ἔντεινον» γὰρ, φησί, «καὶ κατευοδοῦ καὶ βασιλευε»⁶ «ἐν καρδίᾳ τῶν ἐχθρῶν τοῦ βασιλέως»⁷, καὶ «ῥάβδος εὐθύτητος ἢ ῥάβδος τῆς βασιλείας»⁸, καὶ «ἐπιθυμήσει ὁ βασιλεὺς τοῦ κάλλους σου»⁹, καὶ «ἀπενεχθήσονται τῷ βασιλεῖ παρθένοι ὀπίσω αὐτῆς»¹⁰ — καὶ βασιλίσσης δὲ μέμνηται, βασιλέα μὲν καλῶν τὸν Χριστόν, βασιλίσσαν δὲ τὴν ἀπὸ τῶν πιστῶν συνεστῶσαν Ἐκκλησίαν. Δῆλον δὲ ὅτι περὶ τοῦ αὐτοῦ κἀνταῦθα λέγει βασιλέως· ὃν γὰρ ἂν δι' ὄλων νοή-

1. Ψαλ. 44,2. 2. Πρβλ. Ψαλ. 118,171. 3. Α' Κορ. 9,1. 4. Α' Τιμ. 3,1. 5. Α' Κορ. 3,14-15. 6. Ψαλ. 44,5. 7. Ψαλ. 44,6. 8. Ψαλ. 44,7. 9. Ψαλ. 44,12. 10. Ψαλ. 44,15.

σωμεν λέγεσθαι βασιλέα, τὸν αὐτὸν δηλονότι κἀνταῦθα εἶναι τὸν λεγόμενον παραδεξόμεθα.

280 Τοῦτο δὲ ἡμῖν εἴρηται πρὸς τοὺς οὕτως νοοῦντας τῶν Χριστιανῶν, οἳ καὶ σφόδρα συνεργοῦσιν Ἰουδαίων τῇ κακοτεχνίᾳ, τὴν ἐναλλαγὴν τοῦ προσώπου παρεισάγοντες, — ὅπερ ἂν δοθῆ, 5 πᾶσαν εὐχερῶς Ἰουδαῖοι παρατρέφουσι τὴν ἀληθῆ τοῦ φαλμοῦ διάνοιαν, ὡς ἐξῆς ἐστὶν ἐκ τῆς ἐρμηνείας ἰδεῖν, μάλιστα εἰ λάβοιεν καὶ βασιλέα ἐν τῷ φαλμῷ ἕτερόν τινα νομίζεσθαι παρὰ τὸν Χριστόν.

10 Φαίνεται τοίνυν τοῦτο οὐ παρὰ τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν Δαβὶδ λεγόμενον, ἀλλὰ παρὰ τοῦ Δαβὶδ περὶ τοῦ Χριστοῦ, ὃν καὶ βασιλέα συμφώνως ἑαυτοῦ δι' ὅλων τοῦ φαλμοῦ τῶν ῥημάτων φαίνεται προσαγορεύων. Ἐναλλαγὴ δὲ προσώπων ἐστὶ μὲν κατὰ τὸ ἀληθὲς ἐν τοῖς φαλμοῖς οὐδεμία· καλὸν γὰρ μὴδὲ τοῦτο παραλι- 15 πεῖν, μάλιστα μὲν διὰ Ἰουδαίους τοὺς τούτῳ κεχρημένους πρὸς παρατροπὴν τῆς ἀληθοῦς διανοίας καὶ πρὸς ἀποδείξιν δὲ τῶν λεγομένων ἀκριβῆ, ὥστε μὴδένα τῶν πιστῶν περιπίπτειν τῷ σφάλματι τῶν ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν ἀπὸ στοχασμοῦ διανοίας τὰ πολλὰ ἐρμηνεύειν ἐθελόντων.

20 Ἡ δὲ γε δοκοῦσα εἶναι, ἢ οὐσα κατ' αὐτούς, εὐρίσκεται τότε ὅταν περὶ ἐτέρων φθέγγεσθαι τὸν Προφήτην συμβαίη. Ἐναλλαγὴ δὲ προσώπου, ὡς ἐκεῖνοί φασιν, ἵνα καὶ τοῦτο δοίημεν οὕτως ἔχειν, οὐδαμοῦ κατὰ τοῦτον οὐσα τὸν τρόπον ἐν τοῖς φαλμοῖς φαίνεται ὡς νῦν μὲν τοῦ Προφήτου φθεγγομένου πρὸς τὸν Θεόν, αὐθις 25 δὲ τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν Προφήτην ἀντιφθεγγομένου· ἀλλ' ἐπειδὴν περὶ τινῶν λογοποιεῖται, — ἡγεμόνα ἐξηγούμενος, ἢ ἐσόμενα προφητεύων, — ἀπὸ τῆς τῶν λεγομένων ἀκολουθίας πάντως παρεντίθησι τὰ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ λεγόμενα ἀρμοδίως ἐκεῖνοις περὶ ὧν καὶ ποιεῖται τὸν λόγον.

30 Ἐπειδὴ γὰρ ἔθος αὐτῷ ἀντὶ πράγματος λέγειν τὴν φωνήν, ὡς ἀποδέδεικται ἡμῖν πολλαχοῦ, ἐνίοτε μὲν ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων, ἔστι δὲ ὅτε καὶ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ· οἷόν ἐστιν ἐν τῷ δευτέρῳ τό «Κύριος εἶπε πρὸς με, Υἱός μου εἶ σύ»¹, — ἀντὶ τοῦ μετέδωκέ μοι τῆς υἰότητος,

1. Ψαλ. 2,7.

— ἐκ προσώπου τοῦ ληφθέντος ἀνθρώπου λεγόμενον, τό «ὅτι λαλήσει εἰρήνην ἐπὶ τὸν λαὸν αὐτοῦ»¹, — τουτέστιν ὅτι παρέξει ἡμῖν τὴν εἰρήνην. Καὶ πολλάκις ἀπὸ τῆς τῶν πραγμάτων ἀκολουθίας, ὡς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ γεγονός τι σημᾶναι βουλόμενος, περιτίθησιν αὐτῷ φωνὴν ὡσαυεὶ λέγοντος καὶ ἀποφαινομένου ἢ καὶ ἐπαγγελ- 5 λομένου, οὐ προστιθεὶς τὸ εἶπεν ἢ ἐλάλησεν. Ὡς περὶ γὰρ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων τὸ εἶπεν ἀντὶ πράγματος λαβὼν (ὡς τό «Εἶπεν γὰρ ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ, ἐπιλέλησται ὁ Θεός»², καὶ «Εἶπεν ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ οὐκ ἐκζητήσει»³, ἀντὶ τοῦ οὕτω πράττει ὡς οὐκ ἐκζητοῦντος τοῦ Θεοῦ τὰ ἠγνωσμένα) ἐνίοτε ἀπὸ ἀκολουθίας τίθησιν αὐτὸ ὡσαυεὶ 10 λεγόντων τινῶν, οὐ τίθησι δὲ τὸ εἶπεν ἢ λέγων (οἷόν ἐστιν τὸ ἐν τῷ β' «Διαβῆξωμεν τοὺς δεσμοὺς αὐτῶν»⁴) εἰληπται δὲ ἀπὸ τοῦ πράγματος, — ἀντὶ τοῦτο ἐποιοῦν καὶ οὗτος ἦν αὐτοῖς τοῦ πράγματος 281 ὁ σκοπός, — οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ λέγει μὲν τι τοιοῦτον ἐνίοτε ἀπὸ τοῦ πράγματος περιάπτων αὐτῷ φωνήν, οὐ τίθη- 15 σι δὲ τὸ εἶπεν, ἀπὸ κοινοῦ νοεῖσθαι καταλιμπάνων αὐτὸ ἐν τῇ τοῦ λόγου ἀκολουθίᾳ τε καὶ τάξει, — οἷον ἐν τῷ λα' λέγει μὲν τινα ἐκ τοῦ Ἐξεκίου ὡς ἂν ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἀβῶστίας ἐξομολογησαμένου περὶ τῆς ἁμαρτίας, ἀφ' ἧς εἰς τὴν ἀβῶστίαν κατέπεσεν, ὑπὲρ 20 τῆς κοινῆς ἀπάντων ὠφελείας τὰ κατ' ἐκεῖνον ἐξηγούμενος. Βουλόμενος δὲ εἰπεῖν τινα παρέχει Κύριος τοῖς ἐξομολογουμένοις ὑπὲρ ὧν ἠμαρτον, φωνὴν αὐτῷ περιτίθησιν, ὡς ἂν ταῦτα ποιήσιν ἐπαγγειλαμένῳ καὶ φησί «Συνετιῶ σε καὶ συμβιβῶ σε ἐν ὁδῷ ταύτῃ ἢ πορεύσῃ»⁵ καὶ τὰ ἐξῆς, ἀντὶ τοῦ ταῦτα δὲ αὐτῷ ὑπέσχετο ὁ Θεὸς ὑπὲρ τῆς ἐξομολογήσεως, ἵνα εἴπη ὅτι ταῦτα ποιήσει, — 25 καὶ οὐ προσέθηκε τὸ εἶπεν, ἀπὸ δὲ τῆς τῶν εἰρημένων ἀκολουθίας προσεπινοεῖται ὅτι πρὸς τὰ τοῦ Ἐξεκίου ῥήματα ταῦτα εἶπεν ὁ Θεός.

Οὕτω καὶ ἐν τῷ οδ' φαλμῷ, «Ἐξομολογησόμεθά σοι, ὁ Θεός», φησίν, «ἐξομολογησόμεθά σοι, διηγῆσομαι πάντα τὰ θαυμάσιά σου ὅταν λάβω καιρόν»⁶, εἶτα ὡς ἐκ τοῦ Θεοῦ «ἐγὼ εὐθύτητας 30 κρινῶ»⁷. τοῦτο γὰρ δηλονότι οὐ περὶ τοῦ Προφήτου φησὶν ὁ Θεός,

1. Ψαλ. 84,9. 2. Ψαλ. 9,32. 3. Ψαλ. 9,34. 4. Ψαλ. 2,3. 5. Ψαλ. 31,8. 6. Ψαλ. 74,2. 7. Ψαλ. 74,3.

ἀλλὰ περὶ ἐτέρων — ὡς καὶ ἐπαγαγών, «Ἐτάκη ἡ γῆ καὶ πάντες οἱ κατοικοῦντες ἐν αὐτῇ»¹ πάλιν ὡς ἐκ τοῦ Θεοῦ φησὶν, «ἐγὼ ἐστερέωσα τοὺς στύλους αὐτῆς»². Καὶ ὅλως ἡ δοκοῦσα ἐναλλαγὴ τοῦ Προφήτου συμφωνίαν ἔχειν τινὰ πρὸς τὴν ἀκολουθίαν ὀφείλει τῶν λεγομένων, ὡσπερ οὖν κἀνταῦθα, ἐπειδὴ εἶπε «Διηγῆσομαι τὰ θαυμάσιά σου ὅταν λάβω καιρόν», ἐξῆς λέγει ποῖα θαυμάσια, — «ἐγὼ εὐθύτητας κρινῶ» (τουτέστιν ὅτι τοῦτο εἶπας καὶ τοῦτο ποιεῖν ἐπηγγείλω, ἵνα εἴπη ὅτι ἐποίησας) εἶτα διὰ μέσου παρενθείς, ὡσπερ οὖν ἔθος αὐτῶ, — τό «Ἐτάκη ἡ γῆ καὶ πάντες οἱ κατοικοῦντες ἐν αὐτῇ», ἀκολούθως ἐπήγαγεν «ἐγὼ ἐστερέωσα τοὺς στύλους αὐτῆς».

Ἐνταῦθα μέντοι «λέγω ἐγὼ τὰ ἔργα μου τῷ βασιλεῖ»³ οὐ περὶ ἐτέρου λέγει, ἀλλὰ περὶ αὐτοῦ τοῦ Προφήτου, κατὰ τοὺς οὕτως ἐρμηνεύοντας, — ὅπερ οὐδαμοῦ εὐρίσκομεν ἐν τοῖς Ψαλμοῖς· οὐδαμοῦ γὰρ λέγοντός τι τοῦ Δαβὶδ πρὸς τὸν Θεόν, ὁ Θεὸς πάλιν ἀποκρινόμενος λέγει πρὸς αὐτόν.

Ὅλως δὲ εἴ ποῦ ἡ κατ' αὐτοὺς δοκοῦσα ἐναλλαγὴ τοῦ προσώπου εὐρίσκεται, κατὰ τοῦτον οὔσα φαίνεται τὸν τρόπον τοῦ Προφήτου, ἐν τῷ ἐξηγεῖσθαι τὰ περὶ ἐτέρων, παρεμβάλλοντος ἐκ τῆς τῶν λεγομένων ἀκολουθίας τὰ περὶ αὐτῶν ἐκείνων, περὶ ὧν περὶ λέγει, ὡς ἐκ τοῦ Θεοῦ εἰρημένα, ἀκόλουθα ὄντα καὶ τοῖς λοιποῖς πᾶσι τοῖς περὶ ἐκείνων λεγομένοις περὶ ὧν ποιεῖται τοῦ ψαλμοῦ τὴν ὑπόθεσιν, — καὶ τοῦτο δὲ ποιῶντος, ὥστε τιπραχθὲν ἢ γενησόμενον εἰπεῖν, διὰ τὸ ἀπὸ τοῦ οἰκείου ἰδιώματος συνεχῶς ἀπὸ τοῦ πράγματος φωνὴν ἀνατυποῦν, ἣν τῶ ποιῶντι περιτίθησιν. Καὶ τοῦτο μὲν ὡς πρὸς Ἰουδαίους μάλιστα ἡμῖν ὠφελίμως ἐπιτετήρηται. 282 Πρὸς δὲ τοὺς Χριστιανούς, εἰ καὶ τοῦτο γίνεσθαι ἐγχωρεῖ, αὐτάρκες ἦν ἐνταῦθα δεῖξαι μηδεμίαν ἐναλλαγὴν γενεῆσθαι τῷ πολλαχοῦ τὴν τοῦ βασιλέως προσηγορίαν ἐν τῷ ψαλμῷ κειμένην εὐρίσκειν. Ὅν γὰρ ἂν διόλου γνωρίσωμεν βασιλέα, δῆλον ὅτι τὸν αὐτὸν καὶ ἐνταῦθα νοήσομεν, ἢ παραφθεροῦμεν ὅλην τοῦ ψαλμοῦ τὴν διάνοιαν νῦν μὲν οὕτως νῦν δὲ ἐτέρως νοοῦντες· ἔσται δὲ εἴπερ βασιλέα ἐνταῦθα ἑαυτὸν καλεῖ, κατὰ τοὺς

οὕτως ἐρμηνεύοντας, ἐν παντὶ τῷ ψαλμῷ περὶ βασιλέως ἑαυτοῦ λέγων, καὶ οὐκέτι τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ, ᾧ δὴ καὶ μόνῳ τὸ ἐξῆς ἀρμόττειν δύναται. Ἐν τοίνυν πρόσωπόν ἐστι διόλου· ἐπειδὴ οὖν εἶπεν ὅτι «λέγω ἐγὼ τὰ ἔργα μου τῷ βασιλεῖ»¹, — οὐκ ἦν δὲ ἐκεῖνος ἰκανὸς τὰ τοῦ βασιλέως ὑπαγορεύειν, — ἐπάγει·

«Ἡ γλῶσσά μου κάλαμος γραμματέως ὄξυγράφου»

Ὅ γὰρ κάλαμος δεῖται μέλανος, δεῖται δὲ καὶ τοῦ γραφέως ὡς καὶ τὸ μέλαν αὐτῷ ἐπιβάλλειν καὶ κινεῖν πρὸς τὸ ἐκτυπῶσαι τὰ γράμματα. Τὴν μὲν οὖν γλῶσσαν ἔθηκεν ἐν τάξει καλάμου· γραμματέα δὲ καλεῖ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ἵ' ἐν χώρᾳ μέλανος ἢ τὰ ἐντυπούμενα ὑπὸ τοῦ Πνεύματος. Τὸ γὰρ Πνεῦμα, ὡς τις γραφεὺς ἄριστος, — τοῦτο γὰρ λέγει γραμματέα, — δίκην μέλανος πληρώσαν τὴν καρδίαν τῶν τῆς ἀποκαλύψεως νοημάτων, ἐκεῖθεν παρέχει τῇ γλώσση λοιπὸν τὸ φθέγγεσθαι τε καὶ ὡσπερ γράμματα διατυποῦν τοῖς λόγοις καὶ διαρθροῦν τοῖς βουλομένοις δέχεσθαι τὴν ἐξ αὐτῶν ὠφέλειαν. Τοῦτο οὖν βούλεται εἰπεῖν ὅτι οὐκ οἰκεία ἢ γλῶττα φθέγγεται νοήματα, ἀλλὰ τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ Πνεύματος· διόπερ ἀξιόπιστος ἡμῖν τὰ τοῦ βασιλέως ἐξηγούμενος.

Εἰπὼν δὲ «γραμματέως ὄξυγράφου»², ἔδειξε καὶ τὸ δυνατὸν τῆς τοῦ Πνεύματος ἐνεργείας καὶ τὸ εὐθετον τῆς οἰκειᾶς γλώττης. Καὶ γὰρ ὄξυγράφος γραμματεὺς τοιοῦτος ἀπὸ τῆς ἐπιστήμης καθέστηκε τῆς οἰκειᾶς, καὶ ὁ «κάλαμος» τοῦ τοιοῦτου ἐξ ἀνάγκης τοιοῦτός ἐστιν ὥστε δύνασθαι ἀναλέγειν τῇ τέχνῃ τοῦ γραφέως. Ἦν δὲ τῆς γλώττης τοῦ Προφήτου τὸ εὐθετον οὐκ ἀπὸ τῆς οἰκειᾶς στροφῆς, ἀλλ' ἀπὸ τῆς εὐθύτητος τῆς διανοίας. Ταῦτα προοιμισάμενος καὶ ἐκπλαγεὶς μὲν πρότερον τὸ μέγεθος τῶν λέγεσθαι μελλόντων, ποιησάμενος δὲ συντόμως τοῦ μεγέθους αὐτῶν τὴν ἀπόδειξιν καὶ τὴν πρὸς τοὺς λοιποὺς τῶν Ψαλμῶν διαφορὰν τῷ εἰπεῖν ὅτι περὶ αὐτοῦ τοῦ βασιλέως φθέγγεσθαι μέλλει, τότε ἀξιόπιστον ἑαυτῷ κατασκευάσας τοῦ δύνασθαι φθέγγεσθαι περὶ τῶν τοιούτων ἀπὸ τοῦ μὴ τὰ ἴδια 283 φθέγγεσθαι, ἀλλ' ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ δωρεᾶς, ἄρχεται λοιπὸν αὐτῶν τῶν λόγων καὶ φησιν·

1. Ψαλ. 74,4. 2. Ἐνθ' ἄν. 3. Ψαλ. 44,2.

1. Ψαλ. 44,2. 2. Ἐνθ' ἄν.

3 «Ὡραῖος κάλλει παρά τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων»

Κάλλος οὐ πάντως τὸ ἀπὸ τῆς τοῦ σώματος λέγει κατασκευῆς ἢ ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν μορφήν εὐπρεπείας, ἀλλὰ κάλλος οἶδε λέγειν τὸ ἐπίδοξον, ὡς ἐν ἐτέρῳ ψαλμῷ περὶ τοῦ Ἐζεκία λέγων «Κύριε, 5 ἐν τῷ θελήματί σου παρέσχου τῷ κάλλει μου δύναμιν»¹, κάλλος αὐτοῦ καλῶν τὴν βασιλείαν ἀφ' ἧς ἐπίδοξος νενόμιστο. Ἐπειδὴ γὰρ ὅλως τὸ κάλλος περιδοξον ἐργάζεται, εἰκότως πᾶν ἀφ' οὗ τις περίβλεπτος καθίσταται κάλλος καλεῖ· οὕτως οὖν κἀνταῦθα τοῦτο βούλεται εἰπεῖν ὅτι θαυμαστός εἶ καὶ σφόδρα ἐπίδοξος παρά 10 πάντας τοὺς ἀνθρώπους, — καὶ γὰρ ἐθαυμάζετο παρά πάντων διὰ τε τὸ πλῆθος τῶν σημείων καὶ τῶν ἐπιτελουμένων. Ὅταν δὲ λέγη ὁ Προφήτης περὶ αὐτοῦ ὅτι «καὶ εἶδομεν αὐτόν, καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος οὐδὲ κάλλος»², οὐκ ἐναντιοῦται τῷ λεγομένῳ· περὶ γὰρ τοῦ πάθους ἐκεῖ προφητεύων, εἰκότως φησὶ μὴ ἔχειν «εἶδος μηδὲ κάλλος». Ὡσπερ γὰρ ἀπὸ τῶν γινομένων ἐπίδοξος ἦν, οὕτως πάλιν ἐκ τοῦ πάθους ἄτιμος ἐνομίσθη παρά τοῖς πᾶσι πρὸ τῆς Ἀναστάσεως, ὅπου γε καὶ τῶν μαθητῶν ἐστὶν ἰδεῖν τὸν μὲν ἀρνησάμενον, τοὺς δὲ φεύγοντας, καθὼς καὶ ὁ Κύριός φησι πρὸς αὐτούς ὅτι πάντες σκανδαλισθήσονται ἐν ἡμοῖς³.

20 «Ἐξεχύθη χάρις ἐν χεῖρεσί σου»

Θαυμαστός δὲ οὕτως εἶ παρά πᾶσιν, ἐπειδὴ χάριτός σου πλήρωται τὰ χεῖλη⁴ καὶ φθηγόμενος πάντας ἐφέλκε πρὸς σεαυτόν, πάντων θαυμαζόντων τὰ λεγόμενα. Οὕτω γὰρ καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς ἐπισημαίνεται ὅτι ποτὲ μὲν ἔλεγον ὅτι «πόθεν αὐτῷ ἡ σοφία αὕτη»⁵ καὶ «πόθεν οὗτος οἶδε γράμματα μὴ μεμαθηκώς»⁶, ποτὲ δὲ ἀποσταλέντες ὑπηρεταὶ ὑπὸ τῶν Φαρισαίων ὥστε αὐτὸν συλλαβεῖν, ἐκπληττόμενοι ὑπέστρεψαν ὅτι «οὐδέποτε οὕτως ἐλάλησεν ἄνθρωπος»⁷.

«Διὰ τοῦτο εὐλόγησέ σε ὁ Θεὸς εἰς τὸν αἰῶνα»

30 284 Τοῦτέστιν εὐλογεῖσθαί σε ἐποίησε, διὰ τοῦτο ὑμνεῖσθαί σε

παρὰ πάντων παρεσκεύασεν, ἀπάντων θαυμαζόντων τῶν λεγομένων τὸ μέγεθος.

4 «Περίζωσαι τὴν ῥομφαίαν σου ἐπὶ τὸν μηρόν σου, δυνατέ»

Ἐξηγησάμενος αὐτὸ τὸ θαῦμα τὸ παρά πᾶσι, πρέπει λοιπὸν πρὸς αὐτὸν τὸν λόγον καὶ, φησὶν, ὀπλίσθητι καὶ περιθου τῷ μηρῷ 5 τὴν μάχαιραν, ἐκ μεταφορᾶς τῶν πολεμιστῶν τῶν τὰς μαχαίρας ἐχόντων ἐπὶ τὸν μηρόν. Διαγράφει μέντοι τοὺς λόγους, ὡς ἐπὶ εἰκόνοσ τὰ περὶ αὐτοῦ· οὕτω τε ποιεῖται τὸν πλείονα λόγον περὶ τῶν κατ' αὐτόν.

«Τῇ ὠραιότητί σου καὶ τῷ κάλλει σου» 10

Ἐναντίον τοῦ σὺν τῇ ὠραιότητί σου καὶ σὺν τῷ κάλλει σου. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν ἄνω «Ὡραῖος κάλλει παρά τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων»¹, ἐνταῦθα ἐπήγαγε τὸ «Περίζωσαι τὴν ῥομφαίαν σου ἐπὶ τὸν μηρόν σου, δυνατέ, τῇ ὠραιότητί σου καὶ τῷ κάλλει σου»². τουτέστι μετὰ 15 δὲ τὸ θαυμάζεσθαι ἐπὶ τοῖς λόγοις παρά τῶν πιστῶν, ὀπλίσθητι καὶ κατὰ τῶν ἐναντιῶν ὥστε αὐτοὺς τιμωρήσασθαι.

5 «Καὶ ἔντεινον καὶ κατευδοῦ καὶ βασίλευε»

Τὸ «ἔντεινον» ὡς ἐπὶ τοῦ τόξου· ἐκείνων γὰρ ἴδιον τὸ τείνειν τὰς νευράς. Τόξευε τοίνυν, φησὶν, ὑπ' οὐδενὸς ἐναντίου κωλυόμενος, καὶ μεταχειρίσαι τὴν βασιλείαν. Διὰ τί; Ὡστε τί κατορθῶσαι; 20

«Ἐνεκεν ἀληθείας καὶ πραΰτητος καὶ δικαιοσύνης»

Διὰ ταῦτα, φησὶ, χρῆσαι σου τῇ ἰσχύϊ, διὰ ταῦτα ἐπίδειξάι σου τὸ μέγεθος, διὰ ταῦτα κράτησον πάντων καὶ βασίλευε, ὥστε ταῦτα ἐνσπεῖραι τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων, ἀλήθειαν καὶ πραότητα 25 καὶ δικαιοσύνην³. Ἀλήθειαν μὲν γὰρ ἐδίδασκε διὰ τῶν οἰκείων διδαγμάτων, τὴν ἀληθινὴν τοῦ Θεοῦ προσκύνησιν παιδεύων τοὺς ἀνθρώπους, καθὼς αὐτός, φησὶν, «ἔρχεται ὥρα καὶ νῦν ἐστὶν, ὅτε οὔτε ἐν τῷ ὄρει τούτῳ οὔτε ἐν Ἱεροσολύμοις προσκυνήσουσιν,

1. Ψαλ. 29,8. 2. Ἦσ. 53,2. 3. Πρβλ. Ματθ. 24,10. 4. Πρβλ. Ψαλ. 44,3. 5. Ματθ. 13,54. 6. Ἰω. 7,15. 7. Ἰω. 7,46.

1. Ψαλ. 44,3. 2. Ψαλ. 44,4. 3. Πρβλ. Ψαλ. 44,5.

ἀλλ' οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταὶ προσκυνήσουσι τῷ Πατρὶ ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ»¹, πραότητα, λέγων «μάθετε ἀπ' ἐμοῦ ὅτι πραῶς εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ»². **285** δικαιοσύνην δὲ καθὸ πάσαν ἀρετὴν ἐκπαιδεύων, μάλιστα τῆς δικαιοσύνης ἐπιμελεῖσθαι ἐδίδασκε, — δικαιοσύνη γὰρ ἅπαντα πράξις ἐνάρετος καλεῖται, ὅθεν καὶ δικαίους τοὺς τοιούτους ἐν τῇ συνηθείᾳ καλεῖν εἰώθαμεν. Δῆλον τοίνυν ἐντεῦθεν ὅτι μὴ περὶ ἀνθρώπου λέγει βασιλέως. Οὐδεὶς γὰρ ἀνθρώπων πολλῇ κεχρημένος σπουδῇ πρὸς τὸ τὴν βασιλείαν ἑαυτῷ κατορθῶσαι ὄπλον μεταχειρίζεται καὶ ὅσα τοιαῦτα ὥστε πραότητα διδάξαι τοὺς οἰκείους, τούναντίον δὲ ὥστε κρατῆσαι καὶ ἀνελεῖν τοὺς ἐναντίους ἐσπούδακε καὶ παντὶ τρόπῳ τοὺς οἰκείους φοβεροὺς τοῖς πολεμίοις καταστήσαι. Ὡστε ληροῦσι μὲν ἀντικρυς Ἰουδαῖοι.

Δύναται δὲ ταῦτα λέγεσθαι προφανῶς ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ, ὡς τιμωρησάμενος μὲν τοὺς ἐναντίους, ὑπηκόους δὲ αὐτῷ τοὺς πιστοὺς καταστήσας καὶ διὰ πολλῶν καταστήσας τὴν εἰς αὐτοὺς βασιλείαν· οὐδενὸς ἔνεκεν αὐτοὺς ἐτέρου προσηγάγετο ἢ ὥστε ταῦτα παιδεῦσαι, ὅθεν ὁ Κύριος φησι πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς «ἰδοὺ ἀποστέλλω ὑμᾶς ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων»³, δεικνὺς ὅτι οὐχ ὥστε διαθεῖναι τι φαῦλον τοὺς ἐχθροὺς ἀποστέλλονται, ἀλλ' ὥστε μετὰ πάσης ἐπιεικείας ἐν τῷ πάσχειν αὐτοὺς τὴν κατὰ τῶν ἐχθρῶν νίκην τοῦ Εὐαγγελίου διὰ τῆς τοῦ Πνεύματος ἄρασθαι χάριτος.

«Καὶ ὁδηγήσει σε θαυμαστῶς ἡ δεξιὰ σου»

Τῇ οἰκείᾳ ἐχρήσατο ἀκολουθία. Ἐπειδὴ γὰρ ὡς ἐπὶ πολεμιστοῦ εἶπεν ὅτι μεταχειρίσασθαι μάχαιραν «καὶ ἔντεινον» τόξον καὶ τὰ τοιαῦτα, — ἀνάγκη δὲ τὸν τοιοῦτον ἀναιροῦντα τῇ δεξιᾷ τοὺς προστυγχάνοντας τῶν πολεμίων ἀκωλύτως ἐπιδιώκειν τοὺς ἐχθροὺς, τὴν ἐπὶ τὰ πρόσω πρόοδον ἐπέχοντα, καὶ τὸ ἀκώλυτον αὐτῷ γίνεται ἀπὸ τῆς οἰκείας δεξιᾶς, — διὸ τοῦτο εἶπε «καὶ ὁδηγήσει σε θαυμαστῶς ἡ δεξιὰ σου»⁴, τουτέστι παρέξει σοὶ τὴν ὁδηγίαν ἢ τὴν δεξιάν, ἵνα εἴπῃ ὅτι οὐ δεηθήσῃ τῆς ἐτέρου βοήθειας, ἀλλὰ

1. Ἰω. 4,23. 2. Μαθ. 11,29. 3. Μαθ. 10,16. Λουκ. 10,3. 4. Ψαλ. 44,5.

τῇ ἰσχύϊ τῇ οἰκείᾳ πάντας τροπώσῃ τοὺς ἐναντίους, καὶ τῇ οἰκείᾳ δυνάμει ὁδηγῶ χρήσῃ πρὸς τὴν τῶν σπουδαζομένων κατόρθωσιν, πάντων μὲν περιγεγόμενος καὶ πάντων κρατῶν, οὐδενὸς δὲ ἐμποδῶν ἴσταμένου σου τοῖς βουλευμασι. Πῶς οὖν «ὁδηγήσει»; Πολλοὶ γὰρ καὶ μάλιστα τῶν Ἰουδαίων διετέλεσαν ἐχθραίνοντες, οἱ καὶ πλεῖστα μὲν αὐτὸν διατεθεικότες κακὰ ὕστερον καὶ Σταυρῷ παρέδοσαν, πλεῖστα δὲ καὶ πολλῷ χείρονα περὶ τοὺς μαθητὰς ἐπεδείξαντο.

6 «Τὰ βέλη σου ἠκονημένα, δυνατέ, — λαοὶ ὑποκάτω σου πεσοῦνται — ἐν καρδίᾳ τῶν ἐχθρῶν τοῦ βασιλέως»

Ἐπειδὴ εἶπεν ἄνω «ἐντεινον» — τοῦτο δὲ **286** ἦν τοξότου, — ἐπάγει ἀκολούθως ὅτι ἔσται ἐν ταῖς καρδίαις τῶν ἐχθρῶν σου «ἠκονημένα τὰ βέλη»¹, τὸ βαρὺ τῆς ἐπαχθησομένης αὐτοῖς τιμωρίας παρὰ τοῦ Θεοῦ σημάδι βουληθεὶς διὰ τούτου· ἐπώδυνον γὰρ πολεμοῦντι τὸ κατὰ καρδίαν δέξασθαι βέλος ἠκονημένον. Καλῶς δὲ ἐπὶ τῶν ἐχθρῶν εἶπε τὸ «ἐν καρδίᾳ», ἐπειδὴ οἱ ἀντιστάμενοι ἐν τοῖς πολέμοις ἐπὶ τοῦ ἐμπροσθίου μέρους δέχονται τὰς φορὰς τῶν βελῶν. Τὸ δὲ «λαοὶ ὑποκάτω σου πεσοῦνται»², διὰ μέσου τέθεικε διὰ τὸ μέτρον, ὃ καὶ ἀλλαχοῦ ἡμῖν ἐπισεσήμανται. Ἐβουλήθη δὲ εἰπεῖν ὅτι μηδὲν αὐτὸν λυπήσοιεν τῶν ἐχθρῶν αἱ ἀντιστάσεις καὶ αἱ ἐπιβουλαί, — ἀναιρεθήσονται μὲν γὰρ ἐκεῖνοι, πολλοὶ δὲ ὑποταγήσονται, καὶ γνωρίσαντες βασιλεῖα τὴν δεσποτεῖαν ὁμολογήσουσι. Διόλου δέ, ὡς ἐπὶ Γραφῆς εἰκόνας, τοὺς μὲν ἔδειξεν ἀνηρημένους τῷ λόγῳ, τοὺς δὲ ὑποκύπτοντας καὶ τὴν βασιλείαν ὁμολογοῦντας. Ἠκολούθησε μέντοι ἑαυτῷ· ὡς γὰρ πρὸς τὸ «ὁδηγήσει σε θαυμαστῶς ἡ δεξιὰ σου»³ ταῦτα ἐπισυνῆψε, τοῦτο λέγων ὅτι πάντα οὕτως αὐτῷ διὰ τῆς οἰκείας κατορθῶσει δυνάμει καὶ διὰ τῆς ἑαυτοῦ δεξιᾶς, τοὺς μὲν ἐχθροὺς βάλλων τοῖς βέλεσι, τοὺς δὲ λοιποὺς καταπλήττων καὶ μετὰ πολλοῦ τοῦ δέους ὑποτάττων ἑαυτῷ.

Ἐπειδὴ τοίνυν πρότερον μὲν εἶπε «βασίλευε», ὕστερον δὲ ἐμνημόνευσεν ἐχθρῶν ἀνηρημένων καὶ τῶν λοιπῶν ὑποτεταγμέ-

1. Ψαλ. 44,6. 2. Ἐνθ' ἄν. 3. Ψαλ. 44,5.

νων, ἵνα μή τις οἰηθῆ πρόσφατον αὐτῷ γεγενῆσθαι τὴν βασιλείαν ἢ καὶ δύνασθαι πάλιν αὐτῆς ἀποπεσεῖν, ἐπάγει·

7 «Ὁ θρόνος σου, ὁ Θεός, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος»

5 Τοῦτέστι καὶ εἰκότως ἀναιρεθήσονται μὲν οἱ ἐχθροί, οἱ δὲ λοιποὶ πάντες ὑποταγήσονται, ἐπεὶ περ οὐκ ἐπέισακτον ἔχεις 287 τὴν βασιλείαν, ἀλλ' ἐξ αἰδίου πάντων βασιλεύεις, καὶ εἰς αἰεὶ βασιλεύσεις, καὶ ἡ βασιλεία σου μένει διηνεκῆς.

10 Μυθεύουσι δῆτα Ἰουδαῖοι τολμῶντες ταῦτα νομίζειν εἰρησθαι περὶ ἀνθρώπου. Τίνι γὰρ ἀνθρώπων ἀρμόσει τοῦτο κατόρθωμα ἢ τῶν λεγομένων τὸ μέγεθος;

15 Τίνι δὲ καὶ ἀρμόσει τό «ὀδηγήσει σε θαυμαστῶς ἡ δεξιὰ σου»; τῆς θείας Γραφῆς οὕτως αἰεὶ περὶ πάντων λεγούσης τῶν δικαίων ὡς τῆ τοῦ Θεοῦ βοηθεία τὴν ἰσχὺν κεκτημένων. Δῆλον γὰρ ἐνταῦθα κάκεινο, ὅτι οὐ περὶ ἀσεβοῦς ποιεῖται τὸν λόγον καὶ τῆ οἰκεία πεποιθότος ἰσχύϊ. Πρὸς τίνα δὲ ἂν καὶ λέγων τῶν ἀνθρώπων ἐπήγαγεν «Ὁ θρόνος σου, ὁ Θεός, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος»¹;

20 Εἰ δὲ περὶ βασιλέως λέγει τοῦ Θεοῦ, δῆλον ὅτι καὶ περὶ βασιλίδος οὐ γυναικός, ἀλλὰ τῆς Ἐκκλησίας, ἣν ὁ Χριστὸς αὐτῷ διὰ τῆς πίστεως ἠρμόσατο ἐπὶ τῆ κατα τὴν διάθεσιν τῆς ψυχῆς συναφεία. Καὶ γὰρ καὶ ἕθος τῆ θεία Γραφῆ τῶν οἰκειωμένων αἰεὶ τῷ Θεῷ διὰ τῆς γνώσεως τὴν συναγωγὴν γυναῖκα αὐτοῦ καλεῖν, ὥστε δεῖξαι τὴν ἄκραν πρὸς τὸν Θεὸν οἰκειώσιν τε καὶ ἔνωσιν, ὡς ἐν τῷ Ἰεζεκιήλ, φησίν, ὁ Θεός «δύο γυναῖκές εἰσι θυγατέρες μητρὸς μιᾶς»², τοὺς Ἰσραηλίτας καλῶν. Καὶ δύο μὲν εἰρηκῶς διὰ τὸ διηρησθαι τὰς τε δέκα φυλάς καὶ τὰς δύο, ἐκατέρων εἰς ἰδίαν συντελούντων βασιλείαν, «μιᾶς δὲ μητρὸς»³ ἐπεὶ δὲ εἰς μίαν πρότερον συντελοῦντες διηρέθησαν, εἶτα μετ' ὀλίγον «Καὶ ἐγένετό μοι καὶ ἔτεκον υἱοὺς καὶ θυγατέρας»⁴, — τὴν ἐπίδοσιν αὐτῶν λέγων, — 30 εἶτα τίνες 288 αὐταὶ· καὶ τὰ ὀνόματα αὐτῶν, φησί, Σαμάρεια ἢ Ὀλλὰ καὶ Ἱερουσαλήμ ἢ Ὀλλιδά. Καὶ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις δὲ νυμφίος καλεῖται ὁ Χριστὸς καὶ νύμφη ἡ Ἐκκλησία, καθὼς Ἰω-

1. Ψαλ. 44,7. 2. Ἰεζ. 23,2. 3. Ἐνθ' ἂν. 4. Ἰεζ. 23,4.

άννης ὁ Βαπτιστής, φησίν, «Ὁ ἔχων τὴν νύμφην νυμφίος ἐστίν»¹. Ἐπειδὴ τοίνυν αἰεὶ τοῦ Θεοῦ γυνὴ λέγεται ἡ οἰκειωμένη αὐτῷ συναγωγὴ κατὰ τὴν γνώσιν, βασιλέα ἐκάλεσε τὸν Χριστὸν εἰκότως. Ἀνάγκη δὲ τὴν τοῦ βασιλέως γυναῖκα βασιλίσσαν εἶναι, οὐχ ἑτέρου προχειρισμοῦ γινομένου ἀπ' ἐκείνης, ἀλλὰ κοινωνουσης 5 τῷ ἀνδρὶ τῆς ἀξίας· εἰκότως βασιλίσσαν καλεῖ τὴν Ἐκκλησίαν, δεικνὺς ὅσης ἔτυχεν ἀξίας ἀπὸ τῆς πρὸς τὸν Χριστὸν ἐνώσεως, ἥτις αὐτῇ προσέγευε διὰ τῆς πίστεως. Ὅτι γὰρ οὔτε περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς λέγεσθαι τοῦτο δύναται, τὰ ἐξῆς σαφῶς παρίστησιν.

«Ράβδος εὐθύτητος ἡ ράβδος τῆς βασιλείας σου» 10

Ἐπειδὴ κατεῖχον τὰ σκῆπτρα οἱ βασιλεῖς τὸ παλαιὸν ὥσπερ σύμβολον τῆς ἐξουσίας, τοῦτο λέγει ὅτι τὴν ἀρχὴν «τῆς βασιλείας σου» μετὰ πολλῆς διέπεις τῆς εὐθύτητος. Ἐνταῦθα Ἰουδαῖοι μάλιστα κακουργότατα ὑποκλέπτουσι τοῦ φαλμοῦ τὴν διάνοιαν, ἐναλλαγὴν φάσκοντες προσώπου γεγενῆσθαι καὶ τὸν Θεὸν ἀντι- 15 στρέψαντα λέγειν πρὸς τὸν Δαβὶδ «ράβδος εὐθύτητος ἡ ράβδος τῆς βασιλείας σου», ἵνα τό «διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεός ὁ Θεός σου»² ἔχη χώραν ἐπὶ τοῦ Δαβὶδ λεγόμενον. Ἀλλὰ τούτων μὲν τί ἂν τις εὐηθέστερον εἶποι, εἰ μέλλοι τις ἐξηγεῖσθαι τὸν Προφήτην καὶ τὸν Θεὸν κατ' ἀντίδοσιν εἰς ἀλλήλους ποιεῖσθαι τὰ ἐγκώμια; 20 Ἀρκούντως δὲ περὶ τῆς τοιαύτης τῶν προσώπων ἐναλλαγῆς ὡς ἀδυνάτου ἐν ἀρχῇ τοῦ φαλμοῦ εἰρηκότες, πάντη καταλείπωμεν ἐκείνων μὲν τό τε μανικὸν καὶ εὔηθες, ἡμεῖς δὲ τῆ ἀκολουθία προσέχωμεν τῶν λεγομένων.

289 Ὁ γὰρ θρόνου μνημονεύσας ἀκολούθως ἐπήγαγε «ράβδος 25 εὐθύτητος ἡ ράβδος τῆς βασιλείας σου». Ἐπὶ γὰρ τοῦ βασιλεύειν καὶ δικάζειν κέχρηται τῆ τοῦ θρόνου φωνῇ, ὡς ὅταν ἀλλαχῶ λέγη «ἐκάθισας ἐπὶ θρόνου ὁ κρίνων δικαιοσύνην»³, ᾧ σύμφωνόν ἐστι καὶ ἀκόλουθον τὸ ἐνταῦθα εἰρημένον· θρόνου γὰρ μνημονεύσας, ὅπερ ἐστὶ τὸ δικαστικὸν ἀξίωμα, εὐθὺς καὶ «ράβδον εὐθύτητος» 30 ἐπήγαγεν, ὅπερ σημαίνει τὸ ἐν ταῖς ἐξετάσεσιν ἀκριβὲς καὶ δίκαιον. Ἀνθρώπῳ δὲ οὐχ ἀρμόττουσα ἡ τοιαύτη φωνή, — οὐδαμοῦ

1. Ἰω. 3,29. 2. Ψαλ. 44,8. 3. Ψαλ. 9,4.

γούν τι τοιοῦτον εἰρημένον ἐπὶ ἀνθρώπου, — φαίνεται, ἀρμόττουσα δὲ τῷ Θεῷ, περὶ οὗ καὶ ἐτέρωθι, φησὶν, «καὶ αὐτὸς κρινεῖ τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ, κρινεῖ λαοὺς ἐν εὐθύτητι»¹ καὶ ἀλλαχοῦ «Χρηστὸς καὶ εὐθὴς ὁ Κύριος»² καὶ «Ὅτι εὐθὴς ὁ λόγος τοῦ Κυρίου»³, ὅλως δὲ ἀρχὴ εὐθύτητος ἀνθρώπου οὐδαμοῦ λέγεται, ἐπειδὴ τούτῳ μόνῳ πρέπει τῷ Θεῷ τῷ μετὰ τῆς προσηκούσης ἀκριβείας καὶ ἀληθείας διέποντι τὴν οἰκείαν βασιλείαν τε καὶ ἀρχήν. Εἶτα ἀκολούθως ἐπάγει·

8 «*Ἡγάπησας δικαιοσύνην καὶ ἐμίσησας ἀνομίαν*»

10 Οὕτω γὰρ εὐθὴς ἡ βασιλεία εὐρίσκεται τῇ τε περὶ τὸ καλὸν ἀγάπη καὶ τῷ μίσει τῶν περὶ τὸ ἐναντίον, ἐπαίνου μὲν ἀξιουμένων παρὰ τοῦ Κριτοῦ τῶν τὸ δέον διαπραττομένων, κόλασιν δὲ ὑπομενόντων ἐξ ἀνάγκης τῶν τοῦ ψεύδους ἐργατῶν.

«*Διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεὸς ὁ Θεός σου*»

15 Ὅτι μὲν οὖν ἐφ' ἐνὸς ταῦτα λέγει πρόδηλον. Ἄλλὰ καὶ ὅτι μὴ δυνατὸν ἀρμόττειν ἐπὶ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς τό «διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεὸς ὁ Θεός σου»⁴, φανερὸν ὑπόλοιπον ἄρα περὶ τοῦ Χριστοῦ ταῦτα λέγεσθαι, ἐφ' οὗ θαυμαστώσ ἡμῖν καὶ τὰς φύσεις διεῖλε καὶ τοῦ προσώπου τὴν ἔνωσιν ὑπέδειξε. Καὶ τὰς μὲν φύσεις διεῖλε τῷ
20 διαφόρῳ τῶν νοημάτων ἐμφαντικᾶς ἀφεῖναι φωνάς, — πολλὴ γὰρ διαφορὰ πρὸς τό «Ὁ θρόνος σου, ὁ Θεός, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος»⁵ τό «διὰ τοῦτο ἔχρισέ ὁ Θεὸς 290 ὁ Θεός σου»⁶, — τὴν δὲ ἔνωσιν ὑπέδειξε τῷ περὶ ἐνὸς προσώπου ταῦτα εἰπεῖν.

Εἶτα εἰπὼν «ὅτι ἔχρισέ σε», ἐπάγει·

25 «*Ἐλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου*»

Ἐλαίου γὰρ ἐμνημόνευσεν ἀκολούθως τῷ «ἔχρισεν», ἐπειδὴ περ οὕτως ἐχρίοντο τὸ παλαιόν· ὅτι δὲ ἔλαιον οὐ τοῦτο λέγει, παρεσήμανεν εἰπὼν «παρὰ τοὺς μετόχους σου»⁷, ὅτι οἱ μὲν ἐν νόμῳ χριστοὶ ἐχρίοντο ἐλαίῳ, αὐτὸς δὲ «Πνεύματι Ἁγίῳ»⁸. Καλῶς οὖν

1. Ψαλ. 9,9. 2. Ψαλ. 24,8. 3. Ψαλ. 32,4. 4. Ψαλ. 44,8. 5. Ψαλ. 44,7. 6. Ψαλ. 44,8. 7. Ἐνθ' ἄν. 8. Πράξ. 10,38.

«παρὰ τοὺς μετόχους σου» — πολλὴ γὰρ ἡ διαφορὰ τοῦ χρίσματος. Δῆλον δὲ κάκεῖθεν ὅτι περὶ τοῦ Χριστοῦ τοῦτό φησιν, ἐπεὶπερ οὐδεὶς τῶν ἐν νόμῳ ἔλαιον ἕτερον ἐχρίσθη «παρὰ τοὺς μετόχους». Ἐν γὰρ ἦν τὸ ἔλαιον ὅπερ ἐχρίοντο οἱ ἐφ' οἷα δήποτε προφάσει ἐν τῷ νόμῳ χριόμενοι.

9 «*Σμύρνα καὶ στακτὴ καὶ κασία ἀπὸ τῶν ἱματίων σου*»

Ἰμάτιον αὐτοῦ καλῶς ἐκάλεσε τὸ σῶμα, ὅπερ ἔξωθεν ἦν περιχείμενον, ἔνδον οὔσης τῆς θεότητος κατὰ τὸν τῆς ἐνοικήσεως λόγον. Οὕτω γὰρ ὁ Ἀπόστολος καταπέτασμα αὐτὸ καλεῖ λέγων «Ἔχοντες οὖν, ἀδελφοί, παβήρησιαν εἰς τὴν εἴσοδον τῶν ἀγίων, ἦν ἐνεκαίνισεν ἡμῖν ὁδὸν πρόσφατον καὶ ζῶσαν διὰ τοῦ καταπετάσματος, τουτέστιν τῆς σαρκὸς αὐτοῦ»¹. Ἐπειδὴ οὖν τῇ σμύρνῃ ἐπὶ τῶν τεθνηκότων κεχρησθαι εἰώθασιν, βουλόμενος καὶ τὸ πάθος παρασημάναι καὶ τοῦ πάθους τὴν δόξαν, «σμύρναν», φησί, «καὶ στακτὴν καὶ κασίαν ἀπὸ τῶν ἱματίων σου»², — διὰ μὲν τῆς σμύρνης ὑποδείξας τὸ πάθος, διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν «στακτὴν καὶ κασίαν» τοῦ πάθους τὸ εὐῶδες καὶ ἐπίδοξον παρασημαίνων, ἵνα εἴπῃ ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ πάθος τὸ περὶ τὸν ναόν σου μετὰ πολλῆς εὐωδίας ἔσται καὶ δόξης, ὥστε τὴν ἐξ αὐτοῦ εὐωδίαν εἰς πᾶσαν διαδοθῆναι τὴν οἰκουμένην, καθὼς καὶ ὁ Ἀπόστολός φησι, «ὅτι Χριστοῦ εὐωδία 291 ἔσμεν ἐν τοῖς σωζομένοις καὶ ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις»³. Καλῶς δὲ εἰπὼν «σμύρναν» ἐπισυνῆψε τό «ἀπὸ τῶν ἱματίων σου», ἵνα ἐλευθέραν τοῦ πάθους νοῶμεν τὴν θεότητα. Πόθεν δὲ τοῦτο, ὅτι πολλὴ ἔσται δόξα περὶ τὸ πάθος, καὶ οὐ τὸ ἐναντίον;

«*Ἀπὸ βαρέων ἐλεφαντίνων, ἐξ ὧν ἠψφρανάν σε*»

Βαρέων εἰπεῖν βούλεται τῶν οἰκῶν· μετὰ γὰρ ταῦτα, φησὶν, οἰκούς ἐλεφαντίνους εἰς ἀρέσκειαν, καὶ εἰς εὐφροσύνην, καὶ εἰς τιμὴν σὴν κατασκευάσουσι πάντες οἱ ἐπίδοξοι. Ἐλεφαντίνους δὲ εἶπεν, οὐχ ὅτι πάντας ἀπὸ ἐλέφαντος πάντως εἶχον κατασκευάσαι, ἀλλ' ἐπειδὴ τιμίαι ἡ τοῦ ἐλέφαντος ὕλη τὸ ἐπίδοξον καὶ κεκαλλωπισμένον τῶν οἰκῶν ἐντεῦθεν ἐβουλήθη παρασημᾶναι.

1. Ἐβρ. 10,19-20. 2. Ψαλ. 44,9. 3. Β' Κορ. 2,15.

10 «Θυγατέρες βασιλέων ἐν τῇ τιμῇ σου, παρέστη ἡ βασίλισσα ἐκ δεξιῶν σου»

Εἰ περὶ βασιλίσσης ἐνταῦθα κατὰ Ἰουδαίους, — λεγέσθω γὰρ συνεχῶς τὸ μυθικὸν εἰς αἰσχύνην τῶν μυθεούντων, — γυναικὸς λέγει τινός, ὡς ἐκεῖνοί φασι τῆς τοῦ Σολομῶντος, καὶ βασιλέα δὲ 5 δηλονότι τὸν Σολομῶντα λέγει, ποίους οἴκους «βασιλέων θυγατέρες» κατεσκευασμένοι τῷ Σολομῶντι φαίνονται; Ἐπὶ γὰρ τοῦ Χριστοῦ πρόδηλον, ὅτι κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην πλεῖστοι καὶ βασιλεῖς καὶ ἄρχοντες, καὶ τούτων γυναικῆς τε καὶ υἱοὶ καὶ θυγατέρες ἔθεντο σπουδὴν ὥστε καὶ κατὰ πόλεις ἐγειραὶ καὶ κατὰ κώμας οἴκους αὐτῶ καλλίστους καὶ διαπρεπεῖς, πολλοὺς μὲν εἰς 10 αὐτοῦ τιμῆν, πλείους δὲ καὶ εἰς τιμῆν τῶν μαρτύρων τῶν δι' αὐτὸν πεπονθότων· καὶ ὅλως τὰ κάλλη καὶ τὰ μεγέθη τῶν κυριακῶν ἐστιν ἰδεῖν προφανῶς δι' αὐτῶν τῶν ἔργων κατὰ πάσης τῆς οἰκουμένης.

Οὐκοῦν καὶ περὶ βασιλέως λέγει Χριστοῦ καὶ βασιλίσσης τῆς Ἐκκλησίας, ἣν αὐτὸς ὑπεστήσατο ἀπὸ τῶν ἐθνῶν καὶ ἀπὸ τῶν Ἰουδαίων. Ἐπειδὴ τοῖνυν ἐν ταῖς εἰκόσιν αἰεὶ τῶν βασιλέων γυναικῆς τινὰς γράφουσι παρεστῶσας οἱ ἐπὶ ἀνδρείαν ἢ ἀρετὴν ἢ εἴ τι 20 τοιοῦτον ἐμφαίνοντες ὅτι ἀνδρεία 292 ἢ ἀρετὴ πρόσεστι τῷ βασιλεῖ, καλῶς μνημονεύσας ὡς βασιλέως αὐτοῦ ἐπήγαγε τὸ «Παρέστη ἡ βασίλισσα ἐκ δεξιῶν σου»¹, — «παρέστη» σοὶ φησιν, ἡ Ἐκκλησία ἐκ τοῦ δεξιοῦ μέρους, τουτέστι συνέσται σοὶ αἰεὶ. Καὶ γὰρ σύνεστιν αὐτῷ ἡ Ἐκκλησία ἠνωμένη καὶ τῷ φρονήματι καὶ τῇ 25 χάριτι τῆς ἀναγεννήσεως, ὡσπερ μέλη καὶ σῶμα κεφαλῆ, καθὼς καὶ ὁ Ἀπόστολος νῦν μὲν φησὶν· «Ἔμεῖς δὲ ἐστε σῶμα Χριστοῦ καὶ μέλη ἐκ μέρους»² νῦν δὲ περὶ τῶν ἀφηνιαζόντων καὶ οὐ κρατούντων «τὴν κεφαλὴν, ἐξ οὗ πᾶν τὸ σῶμα» συναρμολογούμενον «αὕξει τὴν αὕξησιν τοῦ Θεοῦ»³. Διὸ καλῶς εἶπεν «ἐκ δεξιῶν», ἵνα 30 εἶπῃ ὅτι «παρέστη» σοὶ πλείστης ἀπολαύουσα τῆς παρά σου τιμῆς, ἀπὸ τοῦ κρείττονος μέρους τὴν τιμῆν ὑπεμφαίνων. Τί γὰρ τῆς συν-αφείας ταύτης τιμιώτερον;

1. Ψαλ. 44,10. 2. Α' Κορ. 12,27. 3. Κολ. 11,19.

«Ἐν ἱματισμῷ διαχύρω περιβεβλημένη πεποικιλμένη»

Καὶ πολὺν περιχειμένη τὸν κόσμον· τιμῆς μὲν οὖν ἤξιώθη τῆς υἰοθεσίας, σῶμά τε κληθεῖσα καὶ γενομένη Χριστοῦ, κόσμον δὲ περιέθετο μέγιστον, τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων τὸ κάλλος. 5 Τὰ γὰρ ἐπιτελούμενα θαύματα διὰ τῶν Ἀγίων ὡσπερ τις κόσμος ἦν διάχρυσος καὶ θαυμαστός, ἐπιδόξους ἐργαζόμενα τοὺς πιστεύοντας Χριστῷ καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν συντελοῦντας. Σφόδρα μέντοι δι' ὅλων τὴν τῶν πραγμάτων ἀκολουθίαν φυλάξας φαίνεται, πρῶτον τὴν χρῆσιν εἰπών, εἶτα τὸν θάνατον καὶ μετὰ τοῦτον τὴν 10 παρὰ πάντων τιμῆν· ἀκολουθῶς μνημονεύσας τῆς προσλήψεως τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τοῦ κόσμου, καὶ τῆς τιμῆς ἣς ἤξιώσε τοὺς πιστεύοντας εἰς αὐτὸν ὁ Χριστός, τρέπει δὴ λοιπὸν τὸν λόγον πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν, ἐξῆς παραινῶν ἃ ποιεῖν δεῖ τοὺς πιστούς, — ἀκόλουθον γὰρ ἦν τοὺς πολλοὺς ἀξιοθέντας τῆς τιμῆς ἐπιδείκνυσθαι 15 τι καὶ παρ' ἑαυτῶν εἰς διάθεσιν τοῦ τιμήσαντος οὕτω Δεσπότου, — καὶ φησιν·

11 «Ἄκουσον, θύγατερ, καὶ ἰδὲ καὶ κλῖνον τὸ οὖς σου»

Ἄγε δὴ καὶ σύ, φησὶν, ὦ θύγατερ, ὅπως ἂν μὴ ἀγνώμων φανείης περὶ τὸν εὐεργέτην, ἐφάμιλλον δὲ τῇ τιμῇ τοῦ δεδωκότος τὴν οἰκειὰν ἐπιδείξασθαι σπεῦσον διάθεσιν· οὕτω γὰρ ἔξεις προσηνῆ 20 τὸν βασιλέα καὶ μειζόνων ἀπολαύσεις τῶν ἀγαθῶν. Τὸ οὖν «ἄκουσον, θύγατερ, καὶ ἰδὲ καὶ κλῖνον τὸ οὖς σου»¹, τουτέστιν ἀπόβλεπε πρὸς τὸν βασιλέα, τούτῳ ὑπακούειν σπούδαζε, μηδένα ἕτερον περισκόπει, πρὸς τοῦτον ἔστω σοὶ τεταμένον τὸ ὄμμα τῆς 25 ψυχῆς.

«Καὶ ἐπιλάθου τοῦ λαοῦ σου καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου»

293 Καὶ ἀπόστηθι μὲν τῶν πατρῶων ἐθῶν, ἀπόστηθι δὲ καὶ τῆς εἰδωλολατρίας, ἀπόστηθι δὲ καὶ πάντων ἐκείνων καὶ ἀπαξ-πλῶς ὅσαπερ ἀδεῶς ἐπετέλεις τὸ πρότερον παρὰ τοῖς πατράσιν οὕσα καὶ τοῖς τῆς ἀσεβείας διδασκάλοις. 30

1. Ψαλ. 44,11.

12 «Καὶ ἐπιθυμήσει ὁ βασιλεὺς τοῦ κάλλους σου»

Αἰσχυνέσθωσαν κἀνταῦθα Ἰουδαῖοι. Ἐπιθυμία μὲν γὰρ κάλλους σωματικοῦ ἀπὸ τῆς ἕξωθεν εὐπρεπείας ἐγγίνεται, λήθη δὲ τῶν οἰκείων ἀπὸ τῆς διανοίας εὐρίσκεται. Ποῖαν τοίνυν ἀκολουθίαν ἔχει λήθην συμβουλεύειν ποιεῖσθαι τῶν πατρῶων, ἴν' οὕτως ἐπιθυμήσῃ τοῦ κάλλους αὐτῆς ὁ βασιλεὺς; Εἰ γὰρ ὅλως ἐπέραστός ἐστι τῷ κάλλει τοῦ σώματος καὶ ταύτης ἐρασθῆναι ἀνάγκη τὸν Σολομῶντα, οὐχ ἡ λήθη τοῦτο ἐργάζεται τῆς ψυχῆς, ἀλλ' αὐτὴ ἡ εὐμορφία καὶ ἄκοντα πρὸς τὴν διάθεσιν ἐλκύσει τὸν Σολομῶντα.

10 Ὡστε ἀρμόττον ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας, ἢ παραινεῖ τῶν παλαιῶν ἀποστῆναι κακῶν· οὕτω γὰρ πάντων ἀποστᾶσα καὶ παντὸς καθαρεύουσα λογισμοῦ εὐπρεπῆς μὲν ἀπετελεῖτο τῇ τῆς ἀρετῆς κατορθώσει. Ἐράσμιον δὲ αὐτῆς τοῦτο τὸ κάλλος καθίστατο τῷ Χριστῷ προσιεμένῳ μετὰ πολλῆς τῆς διαθέσεως τὴν

15 Ἐκκλησίαν· τοῦτο γὰρ ἐν πᾶσι διαπράττεται. Ἐπὶ δὲ τοῦ Σολομῶντος καὶ τῆς τούτου γυναικὸς οὐδαμῶς ἀρμόττειν δύναται· τοσοῦτον γὰρ ἀπέχει τοῦ τῶν πατρῶων ἐθῶν εἰς λήθην ἢ διάθεσιν ἀγαγεῖν τὸν Σολομῶντα τὴν οἰκείαν γυναῖκα, ὡς οὐκ ἂν δυνάμενον αὐτὴν ἀγαπῆσαι κατὰ τὴν τοῦ Δαβὶδ φωνὴν εἰ μὴ πρότερον ἐκείνων ἐπιλάθοιτο, ὅτι τούναντίον ἐκεῖνοι μὲν τῶν οἰκείων ἐθῶν οὐκ ἀπέστησαν, τουτοὶ δὲ μετέβαλον τῆς εἰς τὸν Θεὸν εὐσεβείας, ἐπὶ τὰ οἰκεῖα ἔθῃ μεταγαγοῦσαι καὶ τοῖς νενομισμένοις παρ' αὐταῖς θεοῖς προσκυνεῖν αὐτὸν παρασκευάσασαι.

10 Ὡστε ἀρμόττον ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας, ἢ παραινεῖ τῶν παλαιῶν ἀποστῆναι κακῶν· οὕτω γὰρ πάντων ἀποστᾶσα καὶ παντὸς καθαρεύουσα λογισμοῦ εὐπρεπῆς μὲν ἀπετελεῖτο τῇ τῆς ἀρετῆς κατορθώσει. Ἐράσμιον δὲ αὐτῆς τοῦτο τὸ κάλλος καθίστατο τῷ Χριστῷ προσιεμένῳ μετὰ πολλῆς τῆς διαθέσεως τὴν

15 Ἐκκλησίαν· τοῦτο γὰρ ἐν πᾶσι διαπράττεται. Ἐπὶ δὲ τοῦ Σολομῶντος καὶ τῆς τούτου γυναικὸς οὐδαμῶς ἀρμόττειν δύναται· τοσοῦτον γὰρ ἀπέχει τοῦ τῶν πατρῶων ἐθῶν εἰς λήθην ἢ διάθεσιν ἀγαγεῖν τὸν Σολομῶντα τὴν οἰκείαν γυναῖκα, ὡς οὐκ ἂν δυνάμενον αὐτὴν ἀγαπῆσαι κατὰ τὴν τοῦ Δαβὶδ φωνὴν εἰ μὴ πρότερον ἐκείνων ἐπιλάθοιτο, ὅτι τούναντίον ἐκεῖνοι μὲν τῶν οἰκείων ἐθῶν οὐκ ἀπέστησαν, τουτοὶ δὲ μετέβαλον τῆς εἰς τὸν Θεὸν εὐσεβείας, ἐπὶ τὰ οἰκεῖα ἔθῃ μεταγαγοῦσαι καὶ τοῖς νενομισμένοις παρ' αὐταῖς θεοῖς προσκυνεῖν αὐτὸν παρασκευάσασαι.

13 «Καὶ προσκυνήσουσιν αὐτῷ θυγατέρες Τύρου ἐν δώροις»

30 Πείθου γὰρ αὐτῷ, φησὶν, ὡς σὺ Δεσπότη, μὴ διὰ τὴν νομιζομένην τοῦ πάθους ἀτιμίαν ἔλαττον φροντίσασα. Τί γάρ «καὶ προσκυνήσουσιν αὐτῷ θυγατέρες Τύρου ἐν 294 δώροις»; Οὕτω γὰρ

αὐτοῦ κατάδηλος ἔσται ἢ κατὰ πάντων δεσποτεία ὡς τὰς ἀπανταχοῦ περιβλέπτους τιμῇ τε καὶ πλούτῳ τὴν προσκύνῃσιν αὐτῷ μετὰ δώρων ἀναπέμπειν, ὁμολογούσας τὴν δεσποτείαν. Τοῦτο δὲ εἶπεν ἐκ μεταφορᾶς τῶν ἐν ταῖς εἰκόσι γυναικῶν, αἱ γράφονται πολλάκις δῶρα προσφέρουσαι τοῖς βασιλεῦσιν, ὡς τούτῳ τὴν ὑποταγὴν ὑπεμφαίνουσαι. «Θυγατέρας» μὲν «Τύρου» τὰς πλουσίας καὶ τὰς ἐπιδόξους εἰπεῖν ἠβουλήθη ἀπὸ τοῦ γνωρίμου τοῖς ἀκούουσιν ἐπίσημος γὰρ ἦν ἡ πόλις καὶ πολλὴν ἔχουσα τὴν ἐμπορείαν, καὶ τοῖς τότε ἀκούουσι διὰ τὴν ἐγγύτητα γνωρίμη. Καὶ τίς τούτου ἢ ἀπόδειξις; Ὅτι τοσαύτη τις ἢ περὶ αὐτὸν ἔσται τιμὴ, ὥστε μὴ δεῖν αὐτοῦ καταφρονεῖν διὰ τὴν νῦν προσεῖναι δοκοῦσαν εὐτέλειαν.

«Τὸ πρόσωπόν σου λιτανεύουσιν οἱ πλούσιοι τοῦ λαοῦ τῆς γῆς»

Ὅτι δι' αὐτὸν καὶ τὰ παρ' αὐτοῦ σοι προσεσόμενα καλὰ τὸ ἐπίδοξόν σου καὶ τὸ ἐπιφανές σου καὶ τὸ γνωρίμον πάντες οἱ ἐπίδοχοι θαυμάσονται· καὶ γὰρ γνώριμοι πᾶσιν εἰσιν οἱ ἐξ αὐτῆς ἅγιοι Ἀπόστολοί τε καὶ μάρτυρες, ἡδὴ δὲ καὶ ἐν προστασίαις Ἐκκλησιῶν διαπρεπεῖς γεγονότες, ὡς μεγίστην εἶναι αὐτῶν παρὰ πᾶσι τὴν μνήμην ἄχρι τῆς δεῦρο, μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς πάντων τιμᾶν αὐτοὺς ἐσπουδακόντων καὶ οἰκείαν τὸ πρᾶγμα κρινόντων εὐεργεσίαν. Καὶ θαυμάζομέν γε ἅπαντες τὴν παρασχεθεῖσαν τιμὴν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ ὅσοι γε εὐφρονοῦσι μακαριστόν τε τὸ συντελεῖν εἰς αὐτὴν τιθέμεθα καὶ πᾶν ὅτιοῦν ὑπὲρ αὐτῆς εὐχόμεθα παθεῖν, καθὼς ὁ Ἀπόστολος, φησὶν, «ἵνα γνωρισθῇ νῦν ταῖς ἀρχαῖς καὶ ταῖς ἐξουσίαις ἐν τοῖς ἐπουρανίοις διὰ τῆς Ἐκκλησίας ἢ πολυποίκιλος σοφία τοῦ Θεοῦ, κατὰ πρόθεσιν τῶν αἰώνων ἦν ἐποίησεν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν», — ὥστε φησὶν εἰ οὕτω σὺ ἐπίδοχος καὶ οἱ σοί, ἢ πού γε ἐκεῖνος οὐ τούτων ἀπάντων αἷτιος ὑμῖν γεγονώς; Τὴν δὲ Ἐκκλησίαν δηλονότι τοὺς πιστοὺς λέγει· τούτων γὰρ τὸν σύλλογον Ἐκκλησίαν καλεῖ, ὥστε ὅταν τὰ περὶ τὴν Ἐκκλησίαν λέγη τὰ κοινῶς περὶ τοὺς Ἁγίους γεγονότα λέγει διὰ τὴν ἐπ' αὐτὸν πίστιν, — καὶ ὅταν τι πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν λέγη δηλὸν ὅτι πρὸς τοὺς πιστοὺς λέγει, παραινῶν ἐκείνοις ἃ πράττειν αὐτοὺς προσήκει.

14 «Πᾶσα ἡ δόξα τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως ἔσωθεν»

Ἐπειδὴ τὸν κόσμον αὐτῆς ἐξηγησάμενος ἀπὸ τοῦ ἱματισμοῦ
καὶ τῶν ἐκτός, τουτέστιν ἀπὸ τῶν 295 πνευματικῶν χαρισμάτων,
ὑστερον αὐτῇ παρήνεσεν ὥστε καὶ αὐτὴν ἀνάλογα τοῖς παρ' αὐτοῦ
5 δοθεῖσιν ἐπιδείκνυσθαι, βλέπουσάν τε πρὸς αὐτὸν καὶ ἐν πᾶσιν
ὑπακούουσιν αὐτῷ καὶ μεταθέσθαι μὲν πάντῃ τῶν παλαιῶν ἐκεί-
νων καὶ πατρῶων ἐθῶν, ὅλην δὲ εἶναι πρὸς αὐτὸν τεταμένην, μὴ
καταφρονοῦσαν διὰ τὴν νομιζομένην τοῦ πάθους ἀτιμίαν, ἀλλὰ
μετὰ φόβου παντὸς ὡς Δεσπότη δουλεύουσιν αὐτῷ. Ἐπεὶ καὶ
10 πολλή τις ἔσται παρὰ πάντων, οὐ περὶ αὐτὸν μόνον ἀλλὰ γὰρ καὶ
περὶ τοὺς τῆς Ἐκκλησίας ἐπισήμους διὰ τὴν περὶ αὐτὸν διάθεσιν,
καλῶς ἐπήγαγε τὸ «πᾶσα ἡ δόξα τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως ἔσω-
θεν»¹, τουτέστι τούτων σοι ἐπιμελεῖσθαι συμβουλεύω καὶ περὶ
ταῦτα ἔχειν ὑπακούουσιν αὐτῷ μετὰ πάσης τῆς σπουδῆς, ἐπεὶ
15 αὕτη ἐστὶν ἡ ἀληθὴς σου δόξα ἡ ἔνδοθεν καὶ ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν
ψυχὴν διαθέσεως δεικνυμένη· ἐκεῖνα μὲν γὰρ τὴν δωρεὰν γνωρίζ-
ει τοῦ Δεσπότη, ταῦτα δὲ τιμῆς ἀξίους ἀποφαίνει τοὺς κατωρ-
θωκότας ἀπὸ τῆς οἰκειᾶς προθέσεώς τε καὶ ἀρετῆς.

Εἰ δὲ ἦν περὶ γυναικὸς τὸ λεγόμενον ὡς «πᾶσα ἡ δόξα ἔσωθεν», εἰ
20 γὰρ τοιαῦτα τὰ ἱμάτια οἷά φησιν, ἀνάγκη ἦν ἔξωθεν εἶναι τὴν δόξαν
καὶ οὐκ ἔσωθεν. Εἰ δὲ λέγοιεν κατὰ τὸ κάλλος λέγειν τὸ σωματικόν,
ὡς ἔσωθεν ὄντος καὶ κρυπτομένου ὑπὸ τῶν ἱματίων, εὐθὴς καὶ ἰου-
δαϊκὸν τὸ εἰρημένον. Πρῶτον μὲν γὰρ οὐκ εἶπεν ἅπαν τὸ κάλλος,
ἀλλὰ «πᾶσα ἡ δόξα». Εἰ δὲ δοίη τις καὶ οὕτω νοεῖσθαι, οὐδὲ τὸ σω-
25 ματικὸν κάλλος «ἔσωθεν», — τὸ γὰρ σωματικὸν κάλλος ἀπὸ τοῦ
προσώπου χαρακτηρίζεται, τὸ δὲ πρόσωπον οὐκ ἔσωθεν ἐστὶν ὑπὸ
τῶν ἱματίων καλυπτόμενον, ἀλλ' ἔξωθεν· εὐπρέπειαν δὲ καὶ δυσει-
δίαν οὐδέποτε τις γυμνώσας ἀπὸ τῶν λοιπῶν σωμάτων ἐδοκίμασεν,
ἀλλ' ἀπὸ τοῦ προσώπου καὶ τῶν λοιπῶν φαινομένων τοῦ σώματος.
30 Ὡστε δῆλον ὅτι τὸ «ἔσωθεν» κατὰ τὴν διάνοιαν λέγει καὶ οὐκ ἐν
περὶ τοῦ σωματικοῦ κάλλους ὁ λόγος αὐτῷ, ἀλλὰ περὶ τῆς κατὰ
ψυχὴν ἀρετῆς· αὕτη γὰρ ἡ τῶν σπουδαίων ἀληθὴς δόξα, τῆς συνειδή-
σεως ἢ καθαρότης, ἀφ' ἧς ἐπίδοξοι παρὰ τῷ κριτῇ πάντως ἔσσονται.

1. Ψαλ. 44,14.

«Ἐν κροσσωτοῖς χρυσοῖς περιβεβλημένη πεποικιλμένη»

Διὰ τί οὖν τῆς δόξης μνημονεύσας, ἐπήγαγε τὸ «ἐν κροσσωτοῖς
χρυσοῖς περιβεβλημένη πεποι296κιμένη»¹; Ἐπειδὴ τῇ καθαρό-
τητι τῆς ψυχῆς δεῖ συνεργεῖν καὶ τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν. Ἴνα
τοῖνον μὴ οἰηθῆς οἰκεῖον πάντῃ κατόρθωμα τὴν ἀρετὴν τῶν πι-
5 στῶν τυγχάνειν καὶ μηδενὸς αὐτοῦς ἐτέρου πρὸς τοῦτο δεῖσθαι,
καλῶς ἐπήγαγε τοῦ πνευματικοῦ κόσμου τὴν μνήμην, δεικνύς ὅτι
καὶ τούτου χρεῖα τοῖς ἀρετῇ συζῆν προελομένοις, τῇ πνευματικῇ
συνεργείᾳ ῥαδίως ἀπάντων πληροῦσθαι δυναμένων τῶν πρὸς
ἀρετὴν συντελούντων. Ἐπὶ μέντοι γυναικὸς οὐδὲ τοῦτο ἐστὶν ἔχον
10 λόγον· τὸ γὰρ τοι κάλλος τὸ σωματικὸν οὐκ ἀπὸ τοῦ κόσμου το-
σοῦτον δεικνυται θαυμαστὸν ὅσον ἀπὸ τῆς οἰκειᾶς φύσεως, — ὁ
γὰρ ἔξωθεν κόσμος ταῖς δυσειδέσι μᾶλλον συμβάλλεται ἢ ταῖς
ἔμφυτον κεκτημέναις τὸ κάλλος. Μνημονεύσας τοῖνον τοῦ κατ'
ἀρετὴν κάλλους «καὶ» τὴν προσήκουσαν περὶ τούτου παραίνεσιν
15 τοῖς πιστοῖς προσαγαγών, εἰκότως λοιπὸν ἐπάγει τοῦ μείζονος ἐν
τοῖς κατορθώμασι τῆς Ἐκκλησίας τὴν μνήμην ποιούμενος, δει-
κνύς ὅτι οὐκ ἄχρηστον οὐδ' ἀνόνητον αὐτῷ τὸ τῆς παραινέσεως
ἔσται, ἀλλὰ γὰρ καὶ μάλα πολλὴν παρὰ τοῖς τῆς Ἐκκλησίας ἢ
20 ἀρετῇ λήφεται τὴν ἐπίδοσιν, καὶ φησιν·

15 «Ἀπενεχθήσονται τῷ βασιλεῖ παρθένοι ὀπίσω αὐτῆς»

Τὸ γὰρ μέγιστον καὶ ἐξαιρετικὸν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ κατόρθωμα,
τοῦτο δὴ τὸ τῆς παρθευείας ἐστίν, ὃ πρότερον μὲν οὕτως ἀδύνατον
ἦν φυλάττειν ἀνθρώπους, ὡς καὶ τοὺς δικαίους αὐτοῦς μόλις
ἀρκεῖσθαι μιᾷ δύνασθαι γυναικί, ὑστερον δὲ καὶ μετὰ τὴν Χριστοῦ
25 παρουσίαν πολλοῖς καὶ τῶν ῥαθυμοτέρων εὐκατόρθωτον ὑπὸ τῆς
θείας ἐγένετο χάριτος. Τοῦτο οὖν λέγει ὅτι τότε πλεῖσται προσκο-
μισθήσονται παρθένοι τῷ βασιλεῖ εἰς τιμὴν, τουτέστιν αὐτῷ τὴν
παρθευείαν φυλάττουσαι. Πῶς οὖν «ἀπενεχθήσονται τῷ βασιλεῖ
παρθένοι ὀπίσω αὐτῆς»²; Ὅτι ὅσοι τοῦτο μεταδιώκουσιν ἔπονται
30 τῇ βασιλείᾳ, τουτέστι τῇ Ἐκκλησίᾳ, γνησίαν αὐτῇ καὶ τῆς

1. Ψαλ. 44,14. 2. Ψαλ. 44,15.

ἀρετῆς τὴν ὑπηρεσίαν ἐκτελοῦσαι, ἐπεὶ οἱ τοιοῦτοι μάλιστα φύλακές εἰσιν ἀκριβεῖς τῶν τῆς Ἐκκλησίας ἐντολῶν.

«Αἱ πλησίον αὐτῆς ἀπενεχθήσονται σοι»

5 Αὐταὶ σοι, φησὶν, «ἀπενεχθήσονται», αὐταὶ μεταδιώξουσι τὴν ἐπαγγελίαν, αὐταὶ ἀναθήσονται σοὶ τὴν ἑαυτῶν παρθενεῖαν «αἱ πλησίον» τῆς βασιλείσης, τουτέστιν αἱ μάλιστα ἡνωμένοι αὐτῆς τῆς διαθέσει, αἱ συμφερόμεναι αὐτῆς τῷ φρονήματι· οἱ γὰρ 297 πολὺν τῆς ἀρετῆς ἐπὶ τῆς ψυχῆς τὸν πόθον δεξάμενοι, οὗτοι νεύειν καὶ βλέπειν πρὸς τὸν τῆς παρθενεῖας ἐπίγονται σκοπόν. Εἰ δὲ ἦν 10 ἐπὶ ἀνδρὸς λεγόμενον καὶ γυναικός, τὸ ἐναντίον ἂν εἶπεν· οὐ γὰρ αἱ τῆ βασιλείσῃ πάντως προσαγόμεναι ὑπηρετεῖν αὐταὶ ἤμελλον προσάγεσθαι τῷ βασιλεῖ, ἀλλὰ τὸναντίον αἱ ἐκείνῳ προσαγόμεναι ἤμελλον ἐξ ἀνάγκης εἰς ὑπηρεσίαν ἀπονέμεσθαι ταύτης.

16 «Ἀπενεχθήσονται ἐν εὐφροσύνῃ καὶ ἀγαλλιάσει»

15 Τοῦτο μάλιστα ἐναντίον τῆ Ἰουδαϊκῆ διανοίᾳ. Οὐ γὰρ πάντως ὅσαι ἢ τῷ βασιλεῖ προσάγεσθαι ἤμελλον ἢ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν ἀφορίζεσθαι τῆς βασιλείσης μετὰ εὐφροσύνης τοῦτο διεπράττοντο, μᾶλλον δ' ἂν ἠθύμουν καὶ ἔκλαιον τῶν γονέων χωριζόμεναι. Ἐπὶ 20 δὲ τῆς Ἐκκλησίας σφόδρα ἀληθὲς τὸ εἰρημένον· μεταδιώκουσι γὰρ τὴν παρθενεῖαν, οὐ μόνον οὐκ ἀθυμοῦσαι ἐπὶ τῷ πράγματι, ἀλλ' αὐτοπροαιρέτως αὐτὸ μετιοῦσαι, μετὰ τοσαύτης χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης ὡς πολλοὺς πολλάκις καὶ ὑφίστασθαι κινδύνους ὑπὸ τῶν κωλύειν ἐθελόντων.

«Ἀχθήσονται εἰς ναὸν βασιλέως»

25 Φανερώτερον ἐναυῖθα εἴρηται, βασιλέως οὐκ ἀνθρώπου λέγει· ναὸν γὰρ οὐδαμοῦ ἢ θεῖα Γραφὴ ἀνθρώπου καλεῖ τὸν οἶκον ἐν ᾧ καταμένει, ἀλλὰ πάντων τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ καλεῖ τὸν τοῦ ἀληθῶς Θεοῦ ἢ κατὰ τὴν προσηγορίαν τῶν ψευδωνύμων θεῶν, — ὅπως δ' ἂν ὁ βασιλεὺς νοεῖται, οὕτω δηλονότι καὶ ἡ βασιλίсса 30 νοηθήσεται. Τί οὖν λέγει ἐναυῖθα τὸ «ἀχθήσονται εἰς ναὸν βασιλέως»¹; Ὅτι ἀνατεθήσονται, φησὶν, αὐτῷ αὐταὶ αἱ παρθένοι εἰς τὸ

1. Ψαλ. 44,16.

εἶναι «ναός»· ναὸς γὰρ ἀποτελοῦνται Θεοῦ διὰ τοῦ τῆς παρθενεῖας ἀγιασμοῦ, οἰκητήριον ἑαυτὰς ἀποτελοῦσαι τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, καθὼς ὁ Ἀπόστολός φησιν, «Οὐκ οἴδατε ὅτι ναὸς τοῦ Θεοῦ ἐστε καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν;»¹. Δῆλον δὲ ὅτι ὅταν λέγῃ παρθένας οὐ πάντως ὅτι τὰς γυναῖκας λέγει μόνον, ἀλλὰ 5 καὶ ἄνδρας καὶ γυναῖκας καὶ ἅπαντας ὁμοῦ τοὺς τὴν αὐτὴν ἐπαγγελίαν μετιόντας. Παρθένας δὲ εἶπεν ἐπειδὴ ὅλως βασιλείσης ἐμνημόνευσεν, ἢ καὶ ὅτι πλείους αἱ γυναῖκες αἱ τὴν ἐπαγγελίαν μετιοῦσαι καὶ διὰ τοῦτο ἀπὸ τοῦ πλείστου ὀνομάσαι ἤβουλήθη.

298 Καὶ ἐπειδὴ λοιπὸν ἐν τοῖς κατορθώμασι τῆς ἀρετῆς ἐμνήσθη τοῦ πάντων μείζονος, τῆς παρθενεῖας λέγω, μνημονεῦει καὶ τοῦ πάντων μείζονος ἐν τοῖς χαρίσμασι τοῖς πνευματικῶν, λέγω δὴ τοῦ τῆς ἱερατείας (τοῦτο γὰρ καὶ τῆς ἀναγεννήσεως ἀξιοῖ καὶ Πνεύματος μετουσίαν χαρίζεται τοῖς βαπτιζομένοις, καὶ τὸ μυστήριον τελεσιουργεῖ καὶ ὅλως ἅπαντα πληροῖ τὰ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ γινόμενα) τοῦτο λέγων ὅτι ἀναδειχθήσονται μὲν ἐξ αὐτῆς ἐνάρετοι πολλοὶ τὴν τελείαν μετιόντες ἀγνεῖαν, ἀναδειχθήσονται δὲ καὶ ἄνδρες ἀξιοὶ τοῦ ἱερατεύειν ἐνεκεν, ἀξιωθήσονται τῆς τιμῆς ὡς κατὰ πάσης ἄρχειν αὐτοὺς τῆς οἰκουμένης· βούλεται γὰρ ἀπὸ τῆς ἱερατείας τὸ τοῦ δόγματος ἐπίσημον εἶπεῖν. Οὐ χαλεπὸν γοῦν 20 συνιδεῖν τὸν βουλούμενον ὅση περι τοὺς τῶν Ἐκκλησιῶν προεστῶτας ἢ τιμῆ, οὐ γὰρ τῶν οἰκείων μόνον ἀλλὰ καὶ παρὰ τῶν ἐναντίων τοῦ τῆς εὐσεβείας φρονήματος ἀπάντων μικροῦ πάσης ἀξίους αἰδοῦς εἶναι νομιζόντων. Διὸ ἐπάγει·

17 «Ἄντι τῶν πατέρων σου ἐγενήθησάν σοι υἱοί»

Ἐπειδὴ γὰρ ἡ Ἐκκλησία συνέστη ἀπὸ τε ἐθνῶν καὶ Ἰουδαίων, τῶν μὲν ἐντεῦθεν τῶν δὲ ἐκεῖθεν πιστευσάντων Χριστῷ, πατέρας αὐτῆς καλεῖ τοὺς παρ' Ἑλλήσι καὶ Ἰουδαίοις ἱερέας καὶ διδασκάλους, οὓς ἐπεγράφοντο τότε κατὰ τὴν οἰκείαν θρησκείαν ἕκαστος πατέρας πρὸ τῆς πίστεως τῆς ἐπὶ τὸν Δεσπότην Χριστόν. Τοῦτο 30 οὖν λέγει ὅτι ἀντ' ἐκείνων ἔξεις υἱούς, τουτέστιν ἐκείνους μὲν οὐκέτι πατέρας ἐπιγράφῃ, ἀπὸ σου δὲ αὐτῆς τεχθήσονται ἱερεῖς καὶ δι-

1. Α' Κορ. 3,16.

δάσκαλοι, οὓς ἐν τάξει πατέρων ἔξεις ἀντ' ἐκείνων. Καὶ γὰρ ἡ Ἐκκλησία ἰδίαν τε ἔσχεν ἱερατείαν καὶ αἰεὶ ἀπογεννᾷ ἱερέας τε καὶ διδασκάλους, καθ' ἐκάστην γενεὰν ἐξ αὐτῆς ἐκδιδοῦσα τοὺς ἄρχειν τῶν κατὰ τόπον λαῶν δοκιμαζομένους, οὓς καὶ πατέρας ἅπαντες οἱ τῆς Ἐκκλησίας πνευματικούς καλεῖν οὐκ αἰσχύνονται. Διὸ καλῶς ἐπάγει·

«Καταστήσεις αὐτοὺς ἄρχοντας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν»

Οὗτοι δὲ φησὶν, οἱ παρά σου καθ' ἕκαστον ἐκδιδόμενοι πρὸς τοῦτο καιρόν, κατὰ πάσης ἄρξουσι τῆς οἰκουμένης, τῶν κατὰ τόπον λαῶν τὴν προστασίαν ἀναδεχόμενοι. Τοῖς δὲ τοῦ Σολομῶντος υἱοῖς τοῦτο οὐχ ἀρμόττον, — ἵνα γὰρ τό «ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν»¹ περὶ τῆς γῆς τῆς ἐπαγγελίας νοήσωμεν, οὐδ' οὕτως ἀληθές ἔσται τὸ λεγόμενον· ὁ γὰρ πρῶτος τὴν βασιλείαν δεξάμενος παρ' αὐτοῦ τὸ πλεῖστον μέρος εὐθύς ἀφηρέθη τῆς βασιλείας, δύο μόνων φυλῶν ὑπολειφθεὶς βασιλεύς. Τί οὖν ἀντὶ τούτων;

18 «Μνησθήσομαι τοῦ ὀνόματός σου ἐν πάσῃ γενεᾷ καὶ γενεᾷ»

299 Καλὴ καὶ ἀναγκαία μετὰ τὴν παραίνεσιν ἡ ἐπαγωγὴ. Τοῦτο, φησὶν, ὑπὲρ τούτων εἶπεν, ὅτι διατελέσω αἰεὶ σου μεμνημένος καὶ τῆς περὶ σε οὐκ ἐξιστάμενος διαθέσεως. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν ἄνω «ἐπιλάθου τοῦ λαοῦ σου καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου»², εἶτα ἐμνήσθη τῶν περὶ τὴν Ἐκκλησίαν ἐσομένων παρὰ τοῦ Θεοῦ καλῶν, καλῶς ἐνταῦθα ἐπήγαγε «μνησθήσομαί σου», ἀντὶ τοῦ ἐκείνων μὲν «ἐπιλάθου», πρὸς δὲ τὸν Θεὸν τοῦ μνημονεύειν αὐτοῦ διηνεκῶς κατάθου τὴν ὁμολογίαν. Τὸ γὰρ εἶπεν ἐνταῦθα ἐπὶ τῆς κατὰ ψυχὴν ἔλαβε δοκιμασίας ὡς τό «εἶπα· Φυλάξω τὰς ὁδοὺς μου»³, ἀντὶ τοῦ οὕτω ἐδοκίμασα φρονεῖν τε καὶ πράττειν, — καὶ τὸ μὴ εἰπεῖν δὲ ὅτι εἶπεν, ἀλλὰ κατὰ ἀποσιώπησιν ἀπὸ τῆς ἀκολουθίας αὐτὸ σημαίνει, σύνηθες τῷ μακαρίῳ Δαβίδ, ὡς ἐν τοῖς προοιμίοις τοῦ ψαλμοῦ ἀκριβέστερον τὸ ἰδίωμα ἐπεσημηγᾶμεθα.

1. Ψαλ. 44,17. 2. Ψαλ. 44,11. 3. Ψαλ. 38,2.

«Διὰ τοῦτο λαοὶ ἐξομολογήσονται σοὶ εἰς τὸν αἰῶνα καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος»

Καλῶς συμπληρώσας πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τὸν λόγον καὶ τὴν παραίνεσιν, ἀπέστρεψε τὸν λόγον πρὸς τὸν Θεόν, τοῦτο λέγων ὅτι οὐδὲν θαυμαστὸν εἰ ταῦτα εἴποιεν καὶ ταῦτα περὶ σε πληροῖεν. Εἰκότως γὰρ καὶ μάλα ὀφειλομένως ὑπὲρ τῶν τοσούτων καὶ τηλικούτων ἀγαθῶν διατελέσουσιν ἅπαντες οἱ κατὰ τὴν οἰκουμένην ἄνθρωποι, διηνεκῶς σοὶ τὰς ὑπὲρ τῶν δοθέντων εὐχαριστίας ἀναπέμποντες, — ὅπερ δὴ καὶ γίνεται, πάντων ἡμῶν εὐχαριστούντων αἰεὶ τῷ Χριστῷ ὑπὲρ τῆς εἰς ἡμᾶς εὐεργείας.

Ἐπὲρ μέντοι τοῦ κάλλους τῆς βασιλείου καὶ περὶ τῆς τοῦ Σολομῶντος γυναικός, καὶ ὑπὲρ τοῦ κόσμου τοῦ ἔξωθεν αὐτῇ περικειμένου, καὶ ὑπὲρ τῶν προσφερομένων αὐτῇ παρθένων τίς οὕτως εὐήθης ὥστ' ἂν οἴεσθαι τὸν Προφήτην εἰπεῖν πρὸς τὸν Θεόν ὅτι ὑπὲρ τούτων εὐχαριστήσουσι αὐτῷ λαοί; Τίς γὰρ δὴ καὶ ὑπὲρ τούτων εὐχαριστήσῃ ποτὲ τῷ Θεῷ, οὐ λέγω τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' αὐτῶν γοῦν Ἰουδαίων τῶν οὕτω ταῦτα ἐρμηνεύειν ἐπιχειρούντων; Ὡστε πανταχόθεν, καὶ πολλῷ μᾶλλον ἀπὸ τῆς ἀκολουθίας τῆς κατὰ τὴν ἐρμηνείαν, συναχθήσεται τὸ περὶ μηδενὸς ἐτέρου δύνασθαι λαμβάνεσθαι τὸν ψαλμὸν ἀλλ' ἢ περὶ μόνου τοῦ Κυρίου καὶ τῆς Ἐκκλησίας.

Ψαλμὸς 45

300 Μετὰ τὴν τοῦ Σολομῶντος τελευταίαν διηρέθησαν μὲν αἱ δώδεκα φυλαὶ τοῦ Ἰσραήλ. Ἦν δὲ καθ' ἑαυτὴν μὲν ἡ τοῦ Ἰούδα μετὰ μόνης τῆς Βενιαμίνιδος τῶν ἐκ τοῦ σπέρματος Δαβίδ κατὰ διαδοχὴν βασιλευόντων, αἱ δὲ λοιπαὶ δέκα φυλαὶ διακεκριμένως ἐβασιλεύοντο διαφόρως καὶ ἄλλοτε ἄλλως, νῦν μὲν τούτων αὐθις δὲ ἐτέρων βασιλευόντων· ἦν δὲ ἐν αὐταῖς προτιμότερα μὲν ἡ τοῦ Ἐφραΐμ, μητρόπολις δὲ ἡ Σαμάρεια, ἐν ἣ κατοικεῖν τὸν βασιλεύοντα συνέβαινε, ὥσπερ οὖν καὶ τῶν δύο φυλῶν μητρόπολις Ἰερουσαλὴμ καθιεστήκει. Καὶ ποτε βασιλευόντος τοῦ Ἀχατζ' τῆς

1. Πρβλ. Ἠσ. 7,1-2.

Ἰουδαίας, τουτέστι τῶν δύο φυλῶν, Φακεὲ δὲ τῆς Σαμαρείας βασι-
 λεύς τε καὶ τῶν δέκα φυλῶν, μετὰ παντὸς τοῦ ἰδίου λαοῦ συνεργὸν
 τοῦ ἐπιχειρήματος λαβὼν καὶ τὸν Ῥαασὴν τὸν τῆς Συρίας τῆς
 5 κατὰ Δαμασκὸν βασιλέα, ἔπεισι πολιορκῆσαι τὴν Ἱερουσαλήμ
 προαιρούμενος καὶ καθελεῖν τῶν δύο φυλῶν τὴν βασιλείαν ἐσπου-
 δακῶς. Ἄλλ' ἐπηγγείλατο μὲν διὰ τοῦ προφήτου Ἡσαΐου βοηθή-
 σαι αὐτοῖς ὁ Θεός, οὐ τοῦ Ἄχατζ ὄντος δικαίου, — τοῦτο γὰρ
 ἡμᾶς ἢ τῶν Βασιλειῶν βίβλος παιδεύει λέγουσα «υἱὸς εἴκοσι ἐτῶν
 10 ἦν Ἄχατζ ἐν τῷ βασι301λευεῖν αὐτὸν ἐν Ἱερουσαλήμ, καὶ οὐκ
 ἐποίησε τὸ εὐθὲς ἐν ὀφθαλμοῖς Κυρίου τοῦ Θεοῦ αὐτοῦ»¹, — διὰ
 δὲ τὸ ἐν τῇ μητροπόλει τῇ Ἱερουσαλήμ εἶναι τὸν ναόν, τὴν τε
 ἐπαγγελίαν τοῦ Θεοῦ γεγενῆσθαι πρὸς τὸν Δαβὶδ ὥστε μὴ ἐκλι-
 πεῖν τοὺς κατὰ διαδοχὴν ἐξ αὐτοῦ βασιλεύοντας, εὐσεβεστέρους τε
 15 εἶναι πολλῶν τοὺς δύο φυλῶν τῶν λοιπῶν Ἰουδαίων. Ἐπαγαγὼν
 δὲ ὁ Θεὸς τὸν τῶν Ἀσσυρίων βασιλέα τοῖς Σύροις, οὕτω τε θόρυ-
 βον ἐμβαλὼν ἅπασιν μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς ἀποστρέψαι παρε-
 σκεύασεν ἀποστάντας τῆς κατὰ τῶν ὁμοφύλων ἐπιχειρήσεως, —
 καὶ δὴ ταύτην ἔσσεσθαι τὴν βοήθειαν κατὰ τὸν τοῦ πολέμου καιρὸν
 20 ὁ μακάριος Ἡσαΐας ὑποσχόμενος τῷ Ἄχατζ φησὶν· «μεθ' ἡμῶν ὁ
 Θεός. Γινώτε τε ἔθνη καὶ ἠττάσθε»².

Ὁ τοίνυν μακάριος Δαβὶδ ταῦτα πόρρωθεν ἐσόμενα προειδώς,
 ἐκ προσώπου τῶν δύο φυλῶν τὴν εὐχαριστίαν ποιούμενος ἐφ' οἷς
 ἠξιώθησάν τε τῆς τοῦ Θεοῦ εὐεργεσίας καὶ τῆς τῶν ἐναντίων ἐπι-
 βουλῆς ἀπηλλάγησαν παραδόξως, προλέγει τὸ πολλοῖς ὕστερον
 25 ἐσόμενον τοῖς χρόνοις.

2 «Ὁ Θεὸς ἡμῶν καταφυγὴ καὶ δύναμις»

Καλῶς τὸ «Ὁ Θεὸς ἡμῶν»³. Ἐπειδὴ γὰρ ἡμεῖς, φησὶν, οἱ ἡμέ-
 30 τεροι συγγενεῖς ἐπιβουλεύετε ἀνάξια καὶ ἀλλότρια τῆς συγγενεί-
 ας φρονούντες, «Ὁ Θεὸς ἡμῶν», ὃς οὐκ ἀπαρνεῖται τὴν ἡμετέραν
 οἰκειότητα, οὗτος καὶ «καταφυγὴ καὶ δύναμις», — «καταφυγὴ»
 μὲν ὡς πολεμουμένους δεχόμενος καὶ σώζων, «δύναμις» δὲ ὡς
 ἀσθενεῖσι τὴν οἰκειάν ἐπαρκῶν βοήθειαν.

«Βοηθὸς ἐν θλίψεσιν ταῖς εὐρούσαις ἡμᾶς σφόδρα»

Οὐ νῦν πρώταις, ἀλλ' ἐν πάσαις θλίψεσιν ἐν αἷς ἂν ἐξεταζώμε-
 5 θα, βοηθὸς ἡμῶν γενόμενος, ὃς εἰκότως πάντοτε βοηθῶν καὶ νῦν
 ἐπαμύνει καὶ ἡμεῖς τὴν συγγένειαν ἀρνεῖσθε τὰ τῶν πολεμίων
 διαπραττόμενοι.

3 «Διὰ τοῦτο οὐ φοβηθησόμεθα ἐν τῷ ταράσσεσθαι τὴν γῆν καὶ
 μετατίθεσθαι ὄρη ἐν καρδίαις θαλασσῶν»

Τούτου τοίνυν ἕνεκεν καὶ μεγάλην ὑμῶν, φησὶν, οὔσαν τὴν
 10 ἔφοδον οὐ δεδοίκαμεν. Μεγάλη μὲν γὰρ ὅτι καὶ οἰκείοι πολεμι-
 σταὶ καὶ ἀλλότριοι συμμαχοῦσιν, ἀλλὰ καὶ πολλοί· ἡμεῖς τε γὰρ
 δέκα φυλαὶ καὶ τὸ τῶν Σύρων πλῆθος οὐκ εὐκαταφρόνητον, ἡμεῖς
 δὲ ὀλίγοι τε καὶ συμμαχίας ἀνθρώπων ἔρημοι. Ἄλλ' οὐδὲν ἡμᾶς
 τοῦτο φοβεῖ, πάντα νικώσης τῆς τοῦ Θεοῦ βοηθείας. «Ταράσσε-
 σθαι δὲ τὴν γῆν» εἶπεν, ὡς ἀπὸ τοῦ πλήθους τῶν ἐπιόντων καὶ τῆς
 15 γῆς αὐτῆς ταρασσομένης.

302 Τὸ δὲ «μετατίθεσθαι ὄρη ἐν καρδίαις θαλασσῶν»¹ οὕτω
 λέγει. «Ὅρη» καλεῖ τοὺς βασιλεῖς διὰ τὸ ὅλως ὑπερφέρειν τῇ
 ἀξίᾳ· ὥσπερ καὶ ταύρους, τοὺς δυνατοὺς καὶ πολλὰ ἕτερα ἀπὸ τῶν
 ὁμοιωμάτων τιθεῖς τὰ ὀνόματα, οὕτω κἀνταῦθα «ὄρη» λέγει τὸν
 20 τε τῆς Συρίας βασιλέα καὶ τὸν τοῦ Ἰσραήλ, θάλασσαν δὲ τὸ
 πλῆθος. Καὶ καλῶς οὐκ εἶπεν ἐνικῶς θαλάσσης ἀλλὰ «θαλασ-
 σῶν», ὡς πολλῶν ὄντων καὶ τῶν Ἰσραηλιτῶν, πολλῶν δὲ καὶ τῶν
 Σύρων.

Τὸ δὲ «ἐν καρδίαις θαλασσῶν» τῇ τροπολογίᾳ ἐπόμενος λέγει·
 25 ἐπειδὴ καρδίαν πράγματος καλοῦμεν τὸ κυριώτερον, καὶ καρδίαν
 θαλάσσης εἶποι ἂν τις τὸν βυθὸν αὐτόν, «καρδίαν» εἶπε «θα-
 λασσῶν» τοῦ πολλοῦ πλήθους τὴν συνδρομὴν. Τὸ οὖν «ἐν καρδί-
 αῖς», ἀντὶ τοῦ σὺν καρδίαις, οὕτως ἀλλαχοῦ «Εἰσελεύσομαι εἰς
 τὸν οἶκόν σου ἐν ὀλοκαυτώμασιν»², ἀντὶ τοῦ σὺν ὀλοκαυτώμασι·
 30 συνεχῶς γὰρ τῇ τοῦ ἐν ἀντὶ τοῦ σὺν φωνῇ κέχρηται. Τῷ δὲ πλήθει
 τῶν πολεμούντων, — καὶ οἱ βασιλεῖς αὐτοὶ μετὰ παντὸς τοῦ πλή-

1. Δ' Βασ. 16,2. 2. Ἡσ. 8,8-9. 3. Ψαλ. 45,2.

1. Ψαλ. 45,3. 2. Ψαλ. 65,13.

θους μετατίθενται ἐφ' ἡμᾶς, — οὐ φοβούμεθα. Καλῶς δὲ τὸ μετατίθεσθαι, φοβερώτερον αὐτὸ δεικνύς, ἵνα τὸ αἰφνίδιον σημάνη τῆς ἐφόδου· μετατίθεσθαι γὰρ λέγει τὸ μὴ κατὰ μέρος ἐλκόμενον ἢ βαδίζον, ἀλλ' αἰφνίδιον τὴν ἀπὸ τόπου εἰς τόπον μεταγωγὴν ὑπομένον. Καὶ ὅτι, φησί, δικαίως οὐ φοβούμεθα, αὐτὰ δείκνυσι τὰ πράγματα. Πῶς;

4 «*Ἦχησαν καὶ ἐταράχθησαν τὰ ὕδατα αὐτῶν*»

Ἐπειδὴ θάλασσαν ὠνόμασε τὸ πλῆθος, ἡ δὲ θάλασσα πνέοντος τοῦ ἀνέμου κινουμένη ὁμοῦ τε ταράττεται καὶ φοβερὸν τὸν ἦχον ἀποτελεῖ διὰ τῶν κυμάτων, τοῦτο λέγει ὅτι συνεκινήθησαν, φησί, καὶ ἐπῆλθον ἡμῖν μετὰ πολλῆς τῆς ἀπειλῆς.

«*Ἐταράχθησαν τὰ ὄρη ἐν τῇ κραταιότητι αὐτῶν*»

Συνεκινήθη γάρ, φησί, «τὰ ὄρη»¹, τουτέστιν οἱ βασιλεῖς μετὰ τῆς οἰκειᾶς ἰσχύος, ὅμως οὐδὲν εἰς πέρας ἀγαγεῖν ἠδυνήθησαν τῶν ἀπειληθέντων.

5 «*Τοῦ ποταμοῦ τὰ ὀρμήματα εὐφραίνουσι τὴν πόλιν τοῦ Θεοῦ*»

Τινὲς φασὶ περὶ τοῦ Ἄχατζ λέγειν τὸν Προφήτην. Τὸν δὲ Ἄχατζ ὁ Προφήτης Ἡσαΐας οὐ καλεῖ ποταμόν, — φησὶ γὰρ περὶ αὐτοῦ «διὰ τὸ μὴ βούλεσθαι τὸν λαὸν τοῦτον τὸ ὕδωρ τοῦ Σιλῶαμ τὸ πορευόμενον ἡσυχῇ»², — ὁ δὲ 303 Σιλῶαμ οὐ ποταμός, ἀλλὰ πηγὴ ἥτοι κολυμβήθρα κατὰ τὸν Εὐαγγελιστὴν. Οὐτε οὖν ἀρμόσει ἡ τοῦ ποταμοῦ φωνὴ τῷ Ἄχατζ, οὔτε τὰ ὀρμήματα, — ἐναντίον γὰρ τὸ πορευόμενον ἡσυχῇ, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐπικειμένων τοῖς περὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ τῶν τε Σύρων καὶ τῶν περὶ τὸν Ἐφραΐμ Ἰσραηλιτῶν τοὺς Ἀσσυρίους αὐτοῖς ἐπαγαγὼν ὁ Θεὸς ἀπέστρεψε τε τοῦ ἐπιχειρήματος, καὶ τοὺς Σύρους αὐτάρκως ἐτιμωρήσατο, καθαιρεθῆναι μὲν τὴν μητρόπολιν αὐτῶν τὴν Δαμασκόν, ἀναιρεθῆναι δὲ καὶ τὸν βασιλέα παρασκευάσας, ποταμὸν δὲ τὸν Ἀσσύριον καὶ ὁ προφήτης Ἡσαΐας ἐκάλεσε λέγων· «Διὰ τὸ μὴ βούλε-

σθαι τὸν λαὸν τοῦτον τὸ ὕδωρ τοῦ Σιλῶαμ τὸ πορευόμενον ἡσυχῇ, ἀλλὰ βούλεσθαι ἔχειν τὸν Ῥαασὴν καὶ τὸν υἱὸν τοῦ Ῥωμελίου βασιλέα ἐφ' ὑμῶν, διὰ τοῦτο ἀνάγει Κύριος ἐφ' ὑμᾶς τὸ ὕδωρ τοῦ ποταμοῦ τὸ ἰσχυρὸν καὶ τὸ πολὺ, τὸν βασιλέα τῶν Ἀσσυρίων»¹. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ φησὶ, «Τοῦ ποταμοῦ τὰ ὀρμήματα εὐφραίνουσι τὴν πόλιν τοῦ Θεοῦ»², ποταμὸν καὶ αὐτὸς τὸν Ἀσσύριον καλῶν, «ὀρμήματα» δὲ αὐτοῦ τὴν κίνησιν καὶ τὴν ἔφοδον τὴν κατὰ τῶν Σύρων. Ἐκείνου τοίνυν, φησὶν, ἡ κίνησις ἢ κατὰ τῶν Σύρων εὐφροσύνην τῇ πόλει τοῦ Θεοῦ παρέξει, τουτέστι τῇ Ἱερουσαλὴμ· καὶ γὰρ καὶ ἀναιρεθέντων τῶν πολεμούντων αὐτοῖς καὶ πάσης ἀπαλλαγέντες ἐπιβουλῆς, εἰκότως ἐν εὐφροσύνῃ καθίσταντο.

«*Ἦγάσεν τὸ σκῆνωμα αὐτοῦ ὁ Ὑψιστος*»

«Ἦγάσεν» ἀντὶ τοῦ ἁγίου ἀπέφηνε. «Σκῆνωμα» δὲ αὐτοῦ τὴν πόλιν καλεῖ, ὡς ἐν αὐτῇ τυγχάνοντος ἐν ἡπερ οἰκεῖν τὸν Θεὸν ἅπαντες ἐδόξαζον Ἰουδαῖοι· ἅγιον δὲ ἀπέφηνε διὰ τῆς κατὰ τῶν πολεμούντων τιμωρίας.

6 «*Ὁ Θεὸς ἐν μέσῳ αὐτῆς, οὐ σαλευθήσεται*»

Τουτέστι τῆς πόλεως. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ αὐτὸ λέγει τὴν πόλιν καὶ τὸ σκῆνωμα, ἀκολούθως ἐπήγαγε τὸ «ἐν μέσῳ αὐτῆς»³. Τὸ δὲ «ἐν μέσῳ» λέγει διὰ τὸ τῆς βοηθείας ἰσχυρὸν, 304 σωματικῆ φωνῆ παραστήσας τῆς βοηθείας τὸ δαφιλές, — ἀντὶ τοῦ οὐ κατὰ τινος μέρους ὦν τῆς πόλεως ἐτέρου κεχώρισται, ἀλλ' «ἐν μέσῳ» αὐτῆς τυγχάνων καὶ πᾶσαν ἔχων ἐν κύκλῳ, πᾶσαν ὁμοίως περισώζει τῶν ἐχθρῶν· διὸ καὶ ἀπαρατρέπτος διαμένει.

«*Βοηθήσει αὐτῇ ὁ Θεὸς τῷ πρωί πρωί*»

Ἐντεῦθεν, φησὶ, καὶ ὀξεῖαν αὐτῇ ὁ Θεὸς παρέξει τὴν βοήθειαν. «Πρωί» γὰρ λέγει τὸ ταχέως, ἐπειδὴ καὶ τῆς ἡμέρας τὸν πρῶτον καιρὸν καὶ ταχύτερον πρῶινόν καλοῦμεν, τῷ δὲ διπλασιασμῷ τὴν ἐπίτασιν ἐσήμανε τῆς ὀξύτητος. Τί οὖν γέγονεν;

1. Ψαλ. 45,4. 2. Ἦσ. 8,6.

1. Ἦσ. 8,6-7. 2. Ψαλ. 45,5. 3. Ψαλ. 45,6.

7 «Ἐταράχθησαν ἔθνη, ἔκλιναν βασιλεῖται»

Ἵπὸ γὰρ τῶν παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα ἐπελθόντων αὐτοῖς, τουτέστι τῶν Ἀσσυρίων, οἱ πρότερον ἡμᾶς πολεμοῦντες ταραχῆ¹ κατέσθησαν, — ἀντὶ τοῦ ἐτρέπησαν, κατέπεσον.

5 «Ἐδωκεν φωνὴν αὐτοῦ, ἐσαλεύθη ἡ γῆ»

Ὡς ἐπὶ στρατηγοῦ μόνῃ τῇ φωνῇ καταπλήττοντες· μόνον τε, φησὶν, ἐβόησε καὶ ταραχὴ κατέσχευεν ἅπαντας.

8 «Κύριος τῶν δυνάμεων μεθ' ἡμῶν, ἀντιλήμπτωρ ἡμῶν ὁ Θεὸς Ἰακώβ»

10 Ταῦτα δὲ ἡμῖν προσγέγονεν, ἐπειδὴ μεθ' ἡμῶν ὁ πάσης ἰσχύος ἀνώτερος Δεσπότης, — τὸ δὲ «μεθ' ἡμῶν», ἀντὶ τοῦ ἐπεὶ παρ' ἡμῖν ὁ Θεός, ὁ ἐν τῷ ναῷ κατοικῶν διὰ τοῦτο, φησὶν, πλεονεκτοῦμεν ἅπαντας ἀνθρώπους, καὶ ἀντιλαμβάνεται ἡμῶν ὁ τοῦ «Ἰακώβ Θεός»².

15 9 «Δεῦτε καὶ ἴδετε τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ, ἃ ἔθετο τέρατα ἐπὶ τῆς γῆς»

Χρῆται λοιπὸν καὶ τῇ παραινέσει μετὰ τὴν τῶν γεγονότων ἐξήγησιν. Ἐλθετε, φησὶν, καὶ θεάσασθε οἷα πεποίηκε θαυμάσια ὁ Δεσπότης³. Ὁ μὲν οὖν μακάριος Ἡσαΐας μετὰ τὴν πρόβῃσιν τοῖς ἔθνεσι φησὶν ὀνειδίζων «μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός. Γινώτε ἔθνη καὶ ἠττάσθε»⁴. ὁ δὲ μακάριος Δαβὶδ τῇ παραινέσει τοὺς οἰκειοὺς ποιῶν, τίνα οὖν ἃ πεποίηκεν.

10 «Ἀνταναιρῶν πολέμους μέχρι τῶν περάτων τῆς γῆς»

25 305 Ἀντὶ τοῦ ἀφελῶν λέγει, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ «ἀντανελεῖς τὸ πνεῦμα αὐτῶν, καὶ ἐκλείψουσιν»⁵ ἀντὶ τοῦ ἀφελεῖς, καὶ ἐτέρωθι «Ὡσεὶ κηρὸς ὁ τακεῖς ἀνταναιρεθήσονται»⁶. Ἀφείλεν οὖν, φησὶν, ἀφ' ἡμῶν τὸν πόλεμον, ἀντὶ τοῦ ἀπήλλαξεν ἡμᾶς τοῦ πολέμου. Τὸ δὲ «μέχρι τῶν περάτων τῆς γῆς»⁷, ἀντὶ τοῦ πᾶσαν ἡμῶν τὴν γῆν

1. Πρβλ. Ψαλ. 45,7. 2. Ψαλ. 45,8. 3. Πρβλ. Ψαλ. 45,9. 4. Ἡσ. 8,8-9. 5. Ψαλ. 103,29. 6. Ψαλ. 57,9. 7. Ψαλ. 45,10.

ἀπήλλαξεν τοῦ πολέμου ἀφελῶν αὐτοὺς ἀφ' ἡμῶν καὶ μεταστῆσας τῷ φόβῳ τῶν Ἀσσυρίων.

«Τόξον συντρίψει καὶ συγκλάσει ὄπλον»

Ταῦτα λέγει ἅπερ ἔπαθον οἱ Σύροι παρὰ τῶν Ἀσσυρίων· συνετρίβη, φησὶν, τὰ ὄπλα, τὰ τόξα, ἅπαντα αὐτῶν ἢ ἰσχύς.

«Καὶ θυρεοὺς κατακαύσει ἐν πυρὶ»

«Θυρεοὺς» λέγει τὰς ἀσπίδας διὰ τὸ τετραγώνους ἔτι τότε τὰς ἀσπίδας εἶναι καὶ ταῖς θύραις εἰοικέναι, οἷάσπερ νῦν τὰς τῶν μονομαχοῦντων ἐν ταῖς γυμνασίαις εἶναι συμβαίνει. Τὸ οὖν «κατακαύσει θυρεοὺς ἐν πυρὶ», ὅτι τοσαύτη ἔσται, φησὶν, ἡ σφαγὴ καὶ τοσοῦτος ὁ θάνατος ὡς μηδὲ περιποιηθῆναι αὐτῶν τοὺς θυρεοὺς, ἀλλὰ πυρὶ κατακαυθῆναι διὰ τὸ πλῆθος.

11 «Σχολάσατε καὶ γινώτε ὅτι ἐγὼ εἰμι ὁ Θεός»

Ὁ μὲν οὖν μακάριος Ἡσαΐας φησὶν, «Γινώτε ἔθνη καὶ ἠττάσθε»¹, καλῶς τὴν γινῶσιν αὐτοῖς ἐπὶ ἡττη σημαίνων ὡς ἐναντίοις, ὁ δὲ μακάριος Δαβὶδ πρέποντα οἰκειοὺς παραινέει· ἀπαλλαγέντες φησὶ τοῦ πολέμου καὶ σχολὴν ἄγοντες τῇ γνώσει τῇ ἐμῇ², σχολάσατε ταῦτα λογιζόμενοι ὧνπερ ἀπηλαύσατε.

«Ἵψωθήσομαι ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ὑψωθήσομαι ἐν τῇ γῇ»

Ἐγὼ γάρ φησιν ὁ καὶ ἐν τοῖς ἔθνεσι μέγας δεικνύμενος καὶ ἐν τῇ γῇ, τουτέστι παρ' ὑμῖν. Διὰ τί δὲ καὶ ἐν ἐκείνοις μὲν διὰ τῆς παραινέσεως, ἐν ὑμῖν δὲ διὰ τῆς σωτηρίας, καὶ πάλιν διὰ τὴν παραινέσιν καὶ τὴν τῶν θαυμάτων ἐξήγησιν ἐπισφραγίζει τὸν ψαλμόν;

12 «Κύριος τῶν δυνάμεων μεθ' ἡμῶν, ἀντιλήμπτωρ ἡμῶν ὁ Θεός Ἰακώβ»

306 Διὰ τοῦ προγεγενῆσθαι πᾶσαν αὐτοῖς βοήθειαν σημαίνων καὶ σωτηρίαν³, διὰ τὸ τῆς τοῦ Θεοῦ κατηξιῶσθαι ῥοπῆς καὶ παρ' αὐτοῖς εἶναι τε τὸν ναὸν καὶ θεραπεύεσθαι τὸν Δεσπότην.

1. Ἡσ. 8,9. 2. Πρβλ. Ψαλ. 45,11. 3. Πρβλ. Ψαλ. 45,12.

Ψαλμὸς 46

Μετὰ τὴν ἀπὸ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον ἐπὶ τῆς οἰκειᾶς οἱ Ἰσραηλίται γεγονότες πολλῶ τῶ χρόνῳ, καὶ βαθείας ἀπολαύσαντες εἰρήνης, πάλιν ἐπὶ τὸ χεῖρον ἐξώκειλαν. Ἐπὶ γὰρ Ἀντιόχου τοῦ βασιλέως τινὲς τῶν παρ' αὐτοῖς ἐπὶ τοσοῦτον τῶν νομίμων ἀποστῆναι παρήχθησαν, ὡς ἀπελθεῖν μὲν ἐπὶ τὸν Ἀντιόχον, αἰτῆσαι δὲ ταῦτα γενέσθαι παρ' αὐτοῖς ἃ καὶ παρὰ τοῖς ἄλλοις ἔθνεσιν ἐναντίως τῇ τοῦ νόμου παραδόσει κρατεῖν συνέβαινε. Καὶ τοῦτο ἀκριβέστερόν ἐστι μαθεῖν ἀπὸ τῆς τῶν Μακκαβαίων ἱστορίας — λέγει γὰρ οὕτως· «Ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐξῆλθον ἐξ Ἰσραὴλ υἱοὶ παράνομοι καὶ ἀνέπεισαν πολλοὺς λέγοντες. Πορευθῶμεν καὶ διαθώμεθα διαθήκην μετὰ τῶν ἐθνῶν τῶν κύκλω ἡμῶν, ὅτι ἀφ' ἧς ἡμέρας ἐχωρίσθημεν ἀπ' αὐτῶν, εὗρεν ἡμᾶς κακὰ πολλά. Καὶ ἠγαθύνθη ὁ λόγος ἐν ὀφθαλμοῖς αὐτῶν, καὶ προεθυμήθησάν τινες ἀπὸ τοῦ λαοῦ καὶ ἐπορεύθησαν πρὸς τὸν βασιλέα, καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς ὁ βασιλεὺς ἐξουσίαν ποιῆσαι κατὰ τὸ δικαίωμα τῶν ἐθνῶν. Καὶ ἐποίησαν ἑαυτοῖς ἀκροβυστίαν καὶ ἀπέστησαν ἀπὸ διαθήκης ἀγίας Κυρίου, καὶ ἐξεύχθησαν ἐν τοῖς ἔθνεσι καὶ ἐπράθησαν τοῦ ποιῆσαι τὸ πονηρόν»¹.

307 Τούτων δὴ γεγονότων, ὡς ἐξ αὐτῆς μανθάνομεν τῆς ἱστορίας, ζηλωτῆς τοῦ νόμου πρῶτος ἦν καταστάς Ματταθίας²· ἤρατο μὲν πόλεμον πρὸς τοὺς Ἀντιόχου στρατηγούς, ἀνδραγαθήσας δὲ οὐ μικρῶς τελευτῶν παρέδωκε τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ τὸν ὑπὲρ τοῦ νόμου πόλεμον³. Καὶ δὴ πρῶτος ἐστρατήγει Ἰούδας ὁ καὶ Μακκαβαῖος⁴ τοῦ πολέμου, — ὃς καὶ νικήσας τοὺς Ἀντιόχου στρατηγούς, ἠττήσας δὲ καὶ τῶν οἰκείων τοὺς βουλομένους συμπράττειν τοῖς ἐναντίοις ἐπεμελήσατο καὶ τῆς τοῦ ναοῦ διορθώσεως, πολλὴν ὑπὸ τῶν ἐναντίων τὴν ἐρήμωσιν ὑπομείναντος. Ταῦτα μαθόντες οἱ περίοικοι ἔχθρα τε καὶ βασκανία συνελθόντες ἐμυχανῶντο πάντας ἄρδην ἀπολέσαι. Καὶ τοῦτο δὲ ἡμᾶς ἢ τῶν Μακκαβαϊκῶν ἱστορία διδάσκει λέγουσα· «Καὶ ἐγένετο ὅτε ἤκουσαν τὰ ἔθνη τὰ

1. Α' Μακκ. 1, 11-15. 2. Πρβλ. Α' Μακκ. 2, 14-19. 3. Πρβλ. Α' Μακκ. 2, 27, 39, 45. 4. Πρβλ. Α' Μακκ. 2, 4, 66. 3, 1, 11-18.

κυκλόθεν, ὅτι ὠκοδομήθη τὸ θυσιαστήριον καὶ ἐνεκαινίσθη τὸ ἅγιασμα ὡς τὸ πρότερον, καὶ ὠργίσθησαν σφόδρα καὶ ἐβουλεύσαντο τοῦ ἄραι τὸ γένος Ἰακώβ»¹. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐβουλεύοντο κατ' αὐτῶν ἐκεῖνοι, στρατηγούντων δὲ αὐτοῖς τῶν Μακκαβαίων τοῦ τε Ἰούδα, ὃς καὶ μάλιστα κατήρχε τοῦ πολέμου, καὶ τῶν ἀδελφῶν, περιεγένοντο καὶ τούτων. Καὶ οὕτω πάντας ἠττήσαντες τοὺς τε περιοίκους καὶ τοὺς Ἀντιόχου, ἤδη δὲ καὶ τοὺς οἰκείους οὕσπερ αὐτοῖς ἀνθεστάναι συνέβαινε, ἐπεμελήθησαν τοῦ τε ναοῦ καὶ τῶν νομίμων. Ταῦτα τοίνυν πόβρωθεν ὁ μακάριος προφητῶν Δαβὶδ ὡσπερ τινὰ ἐπινίκιον ὕμνον ἐπὶ τοῖς γεγονόσι τὸν ψαλμὸν ἐξεφώνησεν.

2 «Πάντα τὰ ἔθνη, κροτήσατε χεῖρας»

«Κροτήσατε», τουτέστιν ἐπευφημήσατε, ἐπειδὴ ἔθος ἐν ταῖς εὐφημίαις κροτεῖν τὰς χεῖρας. Τὸ δὲ «πάντα τὰ ἔθνη»² οὐχ ἀπλῶς λέγει, ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ περιοίκους ἠττήσαν καὶ τοὺς Ἀντιόχου στρατηγούς, καὶ ὅλως πολλοὶ οἱ ἠττηθέντες, καὶ πολλοῖς ἢ τοῦ Θεοῦ δύναμις ἐγεγόνει καταφανής.

«Ἀλαλάξατε τῶ Θεῷ ἐν φωνῇ ἀγαλλιάσεως»

Καλῶς τὸ «ἀλαλάξατε» ὡς ἐπὶ νίκης· τοῦτο γὰρ ἀλαλαγμὸς λέγεται κυρίως ἢ ἐν ταῖς νίκαις φωνὴ παρὰ τοῦ στρατοῦ γιγνομένη. Μετὰ οὖν εὐφροσύνης φησὶν «ἀλαλάξατε», εὐφροσύνης ἄξια ἐπιφθεγγόμενοι, ἐπειδὴ καὶ τοιαῦτα τὰ γενόμενα.

3 «Ὅτι Κύριος ὕψιστος φοβερός»

308 Ἐπειδὴ δέδεικται ὁ Θεὸς «ὑψιστος»³ ὡς τοὺς ἰσχυροὺς καθελῶν, καὶ «φοβερός» ὡς τοὺς πολεμίους καταπλήξας.

«Βασιλεὺς μέγας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν»

Ὡς πάντων κρατήσας καὶ πάντων περιγενόμενος.

4 «Υπέταξε λαοὺς ἡμῖν καὶ ἔθνη ὑπὸ τοὺς πόδας ἡμῶν»

Πάντων γὰρ ἡμᾶς ἀνωτέρους ἐποίησε. Καλῶς δὲ καὶ «λαοὺς»

1. Α' Μακκ. 5, 1-2. 2. Ψαλ. 46, 2. 3. Ψαλ. 46, 3.

καί «ἔθνη»¹. πρὸ γὰρ τῶν Μακκαβαίων ἐκακουργοῦντο καὶ ὑπὸ τῶν ἰδίων, οἳ καὶ μάλιστα αἴτιοι γεγόνασιν αὐτοῖς τῶν κακῶν. Κἀκείνους οὖν ὑπέταξε καὶ τούτους· οὐδὲ γὰρ ἐκεῖνοι τολμῶσι τι, δεδιότες ἡμᾶς διὰ τὴν κατὰ τῶν ἐχθρῶν νίκη. Τὸ δὲ «ὑπὸ τοῦς πόδας» ἐπὶ τῶν ἐθνῶν ὡς ἐχθρῶν καλῶς εἶπεν, ἐπὶ δὲ τῶν ἰδίων μόνον «ὑπέταξεν».

5 «Ἐξελέξατο ἡμῖν τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ»

Ἄπαν, ὅπερ ἂν τις ἀπὸ πολλῶν ἐκλέξηται, ὡς κρεῖττον καὶ ἐξαιρετον ἀφορίζει τῶν λοιπῶν αὐτὸ δηλονότι. Τὸ οὖν «Ἐξελέξατο ἡμῖν» ἀντὶ τοῦ ἀφώρισεν ἡμῖν². «Τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ», ἵνα εἶπῃ τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας· ἐπειδὴ γὰρ πρότερον ὑπ' αὐτῶν κατείχετο, καλῶς εἶπεν ὅτι ἀφώρισεν ἡμῖν αὐτήν, τουτέστιν ἀφελόμενος αὐτήν ἐκείνων πάλιν ἡμῖν ἀποδέδωκε. Καὶ οὐκ αὐτήν φησι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς ἀφώρισέ τε καὶ ἀπήλλαξεν ἐκείνων, οὐκ ἕσασας ἡμᾶς ἐπὶ πλείστον ὑπὸ τοῖς πολεμίοις.

10 «Τὴν καλλονὴν Ἰακώβ, ἣν ἠγάπησεν»

Ἰνα εἶπῃ τὸν κάλλιστον Ἰακώβ, κοσμησάμενος τὸ ἔθνος βουλόμενος, ὥστε ἡμῖν ἔθος λέγειν τὴν καλοκαγαθίαν σου, τὴν τιμιότητά σου, τιμῆς ἕνεκεν ταῦτα ἀποφθεγγομένοις.

20 6 «Ἀνέβη ὁ Θεὸς ἐν ἀλαλαγμῶ»

Σχηματοποιεῖ λοιπὸν τὴν νίκη. Περιγεγονώς φησι τῶν ἐθνῶν μετὰ μεγάλης φωνῆς, ἣν ἐπὶ τῇ νίκη πεποιήται, «ἀνέβη» τε καὶ ἐφ' ὑψηλοῦ δείκνυσιν ἑαυτόν· τὸ γὰρ «ἀνέβη» ὡς ἀπὸ τῆς νίκης πάντων ἀνωτέρου δειχθέντος φησίν.

25 «Κύριος ἐν φωνῇ σάλπιγγος»

309 Τουτέστι μετὰ φωνῆς σάλπιγγος³ ἀνῆλθεν, ἐπειδὴ ἐν τοῖς πολέμοις ἀρχόμενοι τε σαλπίζουσι καὶ τῇ τῆς σάλπιγγος πάλιν σημασίᾳ τῶ πολέμῳ τὸ πέρας ἐπάγουσιν.

1. Ψαλ. 46,4. 2. Ψαλ. 46,5. 3. Πρβλ. Ψαλ. 46,6.

7 «Ψάλατε τῷ Θεῷ ἡμῶν, φάλατε, φάλατε τῷ βασιλεῖ ἡμῶν, φάλατε»

Ἄδετέ φησι διηνεκῶς¹ ταύτην αὐτοῦ τὴν νίκη.

8 «Ὅτι βασιλεὺς πάσης τῆς γῆς ὁ Θεός»

Πάντων αὐτὸν ὁμολογοῦντες βασιλέα². τοῦτο γὰρ δέδεικται διὰ τῆς νίκης. 5

9 «Ψάλατε συνετῶς»

Τουτέστι μὴ τῷ ἄδειν μόνῳ προσέχοντες μηδὲ τῇ τέρψει τοῦ ἄσματος, ἀλλὰ καὶ ἀναλογιζόμενοι τῆς χάριτος τὸ μέγεθος.

10 «Ἐβασίλευεν ὁ Θεὸς ἐπὶ τὰ ἔθνη»

Τουτέστιν ἐκράτησεν αὐτῶν, ἐπειδὴ οἱ βασιλεύοντες κρατοῦσι τῶν βασιλευομένων.

«Ὁ Θεὸς κάθηται ἐπὶ θρόνου ἁγίου αὐτοῦ»

Καλῶς ὡς ἐπικρατήσαντος καὶ βασιλεύσαντος διὰ τῆς νίκης, τουτέστιν ἐκάθισεν ἐπὶ τοῦ οἰκείου θρόνου³ ἐν εἰρήνῃ, λοιπὸν ἀναπαυσόμενος τῶν πολέμων, ἐν ἀμεριμνίᾳ τῆς βασιλείας ἀπολαύων, — τῇ σωματοποιήσει τὸ γενόμενον διηγούμενος. 15

10 «Ἄρχοντες λαῶν συνήχθησαν μετὰ τοῦ Θεοῦ Ἀβραάμ»

Οὔτω τε πᾶσι σαφῆς καὶ ὁμολογημένη γέγονεν ἡ ἰσχὺς αὐτοῦ καὶ ἡ βασιλεία, ὡς πολλοὺς ἄρχοντας τῶν ποτε μαχομένων συναχθῆναι πρὸς αὐτὸν ἐπὶ τῷ κοινωνησάμενος τῆς εὐφροσύνης. Τοῦτο δὲ λέγει σημαίνων ὅτι πολλοὶ μετὰ τὴν νίκη καταπλαγέντες τοῦ Θεοῦ τὴν δύναμιν προσεκύνησαν τῷ Θεῷ. Καλῶς οὖν τὸ μετ' αὐτοῦ «συνήχθησαν»⁴, τουτέστι πρὸς αὐτόν, κοινωνοῦντες αὐτῷ τῆς εὐφροσύνης, θαυμάζοντες τὸ γενόμενον. Πόθεν οὖν ποιῆσαι τοῦτο προήχθησαν; 25

1. Πρβλ. Ψαλ. 46,7. 2. Πρβλ. Ψαλ. 46,8. 3. Πρβλ. Ψαλ. 46,9. 4. Ψαλ. 46,10.

«Ὅτι τοῦ Θεοῦ οἱ κραταιοὶ τῆς γῆς, σφόδρα ἐπήρθησαν»

Τὸ τοῦ Θεοῦ προσυπακούεται· οὐδαμοῦ γὰρ τῆς γῆς κραταιοὺς λέγει τοὺς Ἀγίους καὶ 310 τῆ τοῦ Θεοῦ βοηθεία μεγάλους δεικνυμένους. Οὕτως οὖν ἀναγνωστέον· «ὅτι τοῦ Θεοῦ οἱ κραταιοί», εἶτα διαστείλαντα εἰπεῖν χρῆ «τῆς γῆς σφόδρα ἐπήρθησαν». 5 Οἱ γάρ τοι «τοῦ Θεοῦ κραταιοί», φησί, τουτέστιν ἡμεῖς οἱ τῆ αὐτοῦ βοηθεία μεγάλοι τυγχάνοντες, σφόδρα τῆς γῆς ἐπήρθημεν, ἀντὶ τοῦ ὑπεράνω πάντων τῶν τῆς γῆς ἐδείχθημεν· ἐπειδὴ οὖν ἡμεῖς, φησί, τῆ κατ' αὐτῶν νίκη πάντων ἐδείχθημεν μείζους, διὰ 10 τοῦτο καὶ ἕτεροι πολλοὶ ἔσπευσαν κοινωνῆσαι τῆς εὐφροσύνης, τῶν μετ' αὐτῶν τε ὄντων καὶ τὰ αὐτὰ φρονούντων ἑαυτοὺς δεῖξαι σπεύδοντες.

Ψαλμὸς 47

Τὴν κατὰ τῶν Ἀσσυρίων νίκην γεγενημένην ἐπὶ τοῦ βασιλέως 15 Ἐζεκίου προφητεύων ὁ μακάριος Δαβὶδ ἐν τούτῳ τῷ ψαλμῷ ἐκπλήττεται μὲν τοῦ Θεοῦ τὴν βοήθειαν ὡς μεγάλην, πόρρωθεν δὲ πάντας ὑπὲρ τῶν γεγονότων ἐπὶ τὴν εὐχαριστίαν προτρέπεται, ὡς ἐκ προσώπου τῶν τότε κατὰ τὸ σύνηθες αὐτῷ λέγων ἅπαντα τὸν ψαλμόν.

20 2 «Μέγας Κύριος καὶ αἰνετὸς σφόδρα ἐν πόλει τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, ὄρει ἀγίῳ αὐτοῦ»

Προσυπακούεται τὸ ἐδείχθη, ἀντὶ τοῦ «Μέγας καὶ αἰνετὸς»¹ ἐκ τῶν περὶ τὴν πόλιν τὴν ἡμετέραν ἐδείχθη τοῖς ἀγνοοῦσιν αὐτὸν πρότερον ὁποῖός τις ἦν, — οὕτω καὶ ὅταν λέγη τὸ μεγαλύνθη, οὐχ 25 ὡς αὔξησιν ἐπιδεχομένου, ἀλλ' ὡς ἐκ τῶν γινομένων ἐν ταῖς τῶν ἀνθρώπων ὑπονοίας μεγάλου ἐπιδεικνυμένου. «Μέγας» μὲν οὖν ἐδείχθη τῷ μεγέθει τῆς κατὰ τῶν ἐχθρῶν τιμωρίας, «αἰνετὸς» δὲ ὡς ὕμνου παντὸς καὶ εὐχαριστίας ἄξιος ἐφ' οἷς οὕτω παραδόξως

1. Ψαλ. 47,2.

τοσοῦτων ἐχθρῶν ἐβρῦσατο τὴν πόλιν. Τὸ δὲ «ἐν πόλει» καὶ ἐν «ὄρει» τὸ αὐτὸ λέγει· ἐπὶ γὰρ τοῦ ὄρους ἢ πόλις αὐτῶν ἔκειτο.

3 «Εὐ ριζῶν ἀγαλλιάματι πάσης τῆς γῆς. Ὁρη Σιών, τὰ πλευρὰ τοῦ βορρᾶ»

311 Οὐ χρῆ διαιροῦντας, ὡς τινες, ἀναγινώσκειν λέγοντας 5 «εὐ», εἶτα «ριζῶν», ἀλλὰ συνάπτοντας «εὐριζῶν», ἀντὶ τοῦ πλατύνων· εὐρὺ γὰρ λέγεται τὸ πλατύ. Τὰ οὖν ὄρη φησί, τὰ Σιών τῷ ἀγαλλιάματι πλατύνει¹, τουτέστι πλατεῖαν αὐτοῖς τὴν εὐφροσύνην παρέχεται, πάντας ἀποδιώκων τοὺς ἐχθρούς. Τὸ δὲ «πάσης τῆς γῆς», ἀντὶ τοῦ τῆ εὐφροσύνη, ἧς πάση τῆ γῆ μετέδωκε τῆ ἡμετέρα πᾶσαν αὐτὴν ἀπαλλάξας τῶν πολεμίων, ταύτη καὶ τὰ «Σιών ὄρη» πλατύνει, — ἵνα εἶπη ὅτι πλατεῖαν καὶ τῆ γῆ πάση καὶ τοῖς ὄρεσι τῆς Σιών, ἀντὶ τοῦ τῆ μητροπόλει, τὴν εὐφροσύνην παρέχεται. 10

«Πλευρὰ» δὲ «τοῦ βορρᾶ» καλεῖ τὰ «Σιών ὄρη», ὡς ὑπὸ «τοῦ βορρᾶ» σφόδρα τῶν τόπων καταπνεομένων καὶ συνεχομένων, ἐπειδὴ καὶ ἐν τῷ σώματι τῆ τῶν πλευρῶν ἰσχύϊ τὸ πᾶν ἐνδοθεν 15 συνέχεται.

«Ἡ πόλις τοῦ βασιλέως τοῦ μεγάλου»

Τοιοῦτων, φησὶν, ἡ τοῦ μεγάλου βασιλέως ἀπολαύει πόλις. 20 Πόθεν γὰρ ὅτι αὐτοῦ πόλις;

4 «Ὁ Θεὸς ἐν ταῖς βάρεσιν αὐτῆς γινώσκειται ὅταν ἀντιλαμβάνηται αὐτῆς»

Τουτέστι τοῖς οἰκήμασι· τὴν γὰρ γνῶσιν, φησί, τὴν οἰκείαν ἐν 25 τοῖς τῆς πόλεως οἰκήμασι παρέχεται βοηθῶν καὶ καταπίπτειν αὐτὰ οὐκ ἔων, οὐδὲ συγχωρῶν ἀηδὲς τι πάσχειν αὐτοὺς ὑπὸ τῶν πολεμίων.

5 «Ὅτι ἰδοὺ οἱ βασιλεῖς συνήχθησαν, ἤλθοσαν ἐπὶ τὸ αὐτό»

Καὶ τούτου φησὶν ἀπόδειξις τὰ γεγονότα. Ἴδου γάρ «ἐπὶ τὸ

1. Πρβλ. Ψαλ. 47,3.

αὐτὸ βασιλεῖς¹ πολλοὶ συνελθόντες ὥρμησαν αἰρήσοντες τὴν πόλιν. «Βασιλεῖς» δὲ λέγει τοὺς μετὰ τοῦ βασιλέως τῶν Ἀσσυρίων σατράπας εἰς βοήθειαν ἐλθόντας. Καὶ τί γέγονεν ὀρμησάντων αὐτῶν;

5 6 «Αὐτοὶ ἰδόντες οὕτως ἐθαύμασαν»

«Αὐτοί» φησὶν, ἐκεῖνοι «οὕτως ἰδόντες»² καὶ οὕτω θεασάμενοι ὅτι μετὰ πολλῆς τῆς βοήθειας ἀντιλαμβάνη τῆς 312 πόλεως ἐξεπλάγησαν. Οὕτως οὖν, φησὶν, αὐτός τε ἐν τῇ περὶ τὴν πόλιν βοήθεια γνωρίζει καὶ ἡ πόλις ἢ τυγχάνουσα δείκνυται.

10 6-7 «Ἐταράχθησαν, ἐσαλεύθησαν, τρόμος ἐπελάβετο αὐτῶν»

Ταραχῆ, φησί, καὶ φόβω³ κατεσχέθησαν διὰ τὴν ἐπαχθεῖσαν αὐτοῖς παρά σου τιμωρίαν.

7 «Ἐκεῖ ὠδῖνες ὡς τικτούσης»

15 Τὸ ὄξυ βούλεται καὶ φοβερὸν τῆς πληγῆς παρασημάναι· οὕτω γάρ, φησὶν, ἐπώδυνος ἦν ἡ ἐπαχθεῖσα αὐτοῖς παρά σου τιμωρία, ὡς ὁμοίας ταῖς τικτούσαις ἀφιέναι φωνάς.

8 «Ἐν πνεύματι βιαίῳ συντρίφεις πλοῖα Θαρσίς»

20 Θαρσίς πόλις ἦν παραθαλασσία ἐμπορείας ἔχουσα πολλὰς· ὅθεν καὶ τὰ τοῦ Σολομῶντος πλοῖα τῆς ἐμπορείας ἕνεκα εἰς Θαρσίς ἀπέπλει. Πολλάκις οὖν τὸ παραθαλάσσιον σημάναι βουλομένη ἢ Γραφή Θαρσίς λέγει· οὕτω καὶ ὅταν λέγη «Βασιλεῖς Θαρσίς καὶ αἱ νῆσοι δῶρα προσοίσουσι»⁴, τοῦτο βούλεται εἰπεῖν καὶ αἱ νῆσοι δῶρά σοι προσκομιῶσι. Τοῦτο οὖν κἀνταῦθά φησιν ὅτι ὡσπερ πνεύματος βιαιοτάτου ἐμπεσόντος συντρίβεται τῶν παραθαλασίων πόλεων τὰ πλοῖα ὑπὸ τῆς τοῦ ἀνέμου σφοδρότητος, οὕτω, φησί, καὶ τὰ πλήθη τῶν Ἀσσυρίων ὡσπερ τινὶ ἀνέμῳ τῇ οἰκείᾳ τιμωρίᾳ συντρίφει⁵.

1. Ψαλ. 47,5. 2. Ψαλ. 47,6. 3. Πρβλ. Ψαλ. 47,7. 4. Ψαλ. 71,10. 5. Πρβλ. Ψαλ. 47,8.

9 «Καθάπερ ἠκούσαμεν, οὕτως εἶδομεν ἐν πόλει Κυρίου τῶν δυνάμεων, ἐν πόλει τοῦ Θεοῦ ἡμῶν»

Καλῶς ὡς ἐκ προσώπου τῶν τότε φησὶν ὅτι ὅσα ἠκούσαμεν¹ παρὰ τῶν πατέρων ὡς ἐτιμωρήθησαν μὲν Αἰγύπτιοι, ἀπηλλάγησαν δὲ τῆς καταδυναστείας ἢ καὶ ὅσα ἕτερα γεγενῆσθαι ἠκούσαμεν, τοιαῦτα καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς ἐθεασάμεθα τοῖς ἡμετέροις· οὐδενὸς γὰρ ἐκείνων ἔλαττον τὸ νῦν γεγονὸς περὶ τὴν ἀνακειμένην σοι πόλιν.

«Ὁ Θεὸς ἐθεμελίωσεν αὐτὴν εἰς τὸν αἰῶνα»

313 Ἐδειξας γὰρ ὅπως ἀσφαλὲς καὶ ἐδραῖον τὸ κατοικητήριον αὐτῆς κατεσκεύασας, οὐ δυνάμενον ἐχθροῖς ἠτῶσθαι.

10 «Ἐπελάβομεν, ὁ Θεός, τὸ ἔλεός σου ἐν μέσῳ τοῦ λαοῦ σου»

20 Τὸ «ὑπελάβομεν» ἀντὶ τοῦ προσεδοκήσαμεν, ἐπειδὴ τοῖς ὑπολαμβάνουσιν ἔσεσθαι τι ἔθος καὶ προσδοκᾶν τὸ ὑποπτευόμενον, — οὕτω καὶ ὅταν λέγη, «Ἐπέλαβόν με ὡσεὶ λέων ἔτοιμος εἰς θήραν»², ἀντὶ τοῦ οὕτω με προσεδόκησαν αἰρήσειν. Τοῦτο οὖν, φησὶν, ὅτι προσεδοκῶμεν, περιεμένομεν ἔσεσθαι σου τὴν βοήθειαν «ἐν μέσῳ τοῦ λαοῦ σου», ἀντὶ τοῦ εἰς τὸν λαόν σου, τουτέστιν εἰς ἡμᾶς. Ἐλεον δὲ τὴν βοήθειαν ἐκάλεσεν ὡς φιλανθρωπίᾳ γεγενημένην καὶ οὐκ ὀφειλῆ τῶν δεξαμένων. Καλῶς δὲ εἶπε τὸ προσεδοκήσαμεν· ἐπαγγελιαμένου γὰρ τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ προφήτου Ἡσαΐου παρέχειν τὴν βοήθειαν, εἰκὸς ἦν αὐτοὺς καὶ περιμένειν τοῦτο, — ὃ δὴ καὶ γέγονε. Τὸ δὲ «ὑπελάβομεν, ὁ Θεός»³, Σύμμαχος λέγει «εἰκάσαμεν, ὁ Θεός», οὐδὲν ἀπάδον τοῦ προσεδοκήσαμεν εἰπῶν.

11 «Κατὰ τὸ ὄνομά σου, ὁ Θεός, οὕτως καὶ ἡ αἰνεσίς σου ἐπὶ τὰ πέρατα τῆς γῆς»

Τὸ ὄνομα πολλάκις ἀντὶ τοῦ πράγματος ἢ Γραφή λαμβάνουσα λέγει, μάλιστα ἐπὶ τοῦ Θεοῦ, ὡς ὅταν λέγη, «Ἐγὼ εἰμι ὁ ὢν,

1. Πρβλ. Ψαλ. 47,9. 2. Ψαλ. 16,12. 3. Ψαλ. 47,10.

τοῦτό μου ἔστι τὸ ὄνομα»¹, — ὄνομα καλέσας τὸ ὑπάρχον αὐτῶ καὶ προσόν, — οὕτω καὶ τό «Ἐγὼ εἰμι Κύριος, τοῦτό μου ἔστιν ὄνομα»². Κάνταῦθα «κατὰ τὸ ὄνομά σου, ὁ Θεός»³ τοῦτό φησι· ἀνάλογος, φησί, τῶ μεγέθει τῶ σῶ ὕμνος κατὰ πᾶσαν ἀποδίδοται σοι τὴν γῆν, πάντων ἐκπληττομένων τὸ γεγονός καὶ τῆς σῆς δυνάμεως ἐκ τοῦ γεγονότος στοχαζομένων. Τὸ δὲ «ἐπὶ τὰ πέρατα τῆς γῆς» ἢ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ὡς εὐχαριστούντων, ἢ καὶ πανταχοῦ· πανταχοῦ γὰρ 314 ἦν ἀνάγκη διαδοθῆναι τὸ γεγονός, Ἀσσυρίων τότε πάσης κρατούντων τῆς γῆς τῶν τὴν πληγὴν δεξαμένων.

10 «Δικαιοσύνης πλήρους ἢ δεξιά σου»

Τουτέστιν ἢ εἰς ἡμᾶς βοήθεια· καὶ γὰρ δικαιοτάτην, φησί, παρέσχες τὴν βοήθειαν, ἐκείνους τε διὰ τὴν ἀσέβειαν εἰκότως τιμωρησάμενος καὶ ἡμᾶς διὰ τὴν γνῶσιν τὴν σὴν εἰκότως ἀπαλλάξας τῶν κινδύνων.

15 12 «Εὐφρανθήτω τὸ ὄρος Σιών, ἀγαλλιᾶσθωσαν αἱ θυγατέρες τῆς Ἰουδαίας ἕνεκα τῶν κριμάτων σου, Κύριε»

20 Οὐκοῦν, φησί, καὶ οἱ τὰ ὄρη καὶ τὴν Ἰουδαίαν οἰκοῦντες, — τοῦτο γὰρ βούλεται εἰπεῖν τό «αἱ θυγατέρες τῆς Ἰουδαίας»⁴ — πάντες μετ' εὐφροσύνης τὸ γεγονός διηγήσθωσαν καὶ χαιρέτωσαν διὰ τοῦτο μᾶλλον, ὅτι μετὰ πολλῆς τῆς κρίσεως καὶ τοῦ δικαίου ἅπαντα πράττων καὶ ἐπαμύνεις οἷς δεῖ καὶ τιμωρῆ οὖς προσήκει. Τὸ δὲ «αἱ θυγατέρες τῆς Ἰουδαίας» εἶπεν ἀντὶ τοῦ οἱ Ἰουδαῖοι, διὰ τὸ ἐπαγόμενον. Λέγει γάρ·

13 «Κυκλώσατε Σιών καὶ περιλάβετε αὐτήν»

25 Ὡς γὰρ πρὸς τὰς θυγατέρας καλῶς τό «κυκλώσατε», τουτέστι κύκλους καὶ χορούς ἐν τῇ Σιών ποιήσατε, ἐπεὶ περ ἴδιον τοῦτο μάλιστα τῶν γυναικῶν. Τὸ δὲ «καὶ περιλάβετε αὐτήν»⁵, ἀντὶ τοῦ πᾶσαι κατὰ πάσης τῆς Σιών τοῦτο ποιεῖτε, ὥστε περιελθῆθαι

1. Ἐξ. 3,14,15. Ἦσ. 42,8. 2. Ἐξ. 3,15. 7,5. 14,8. Λευϊτ. 11,44. Ἦσ. 42,8. 3. Ψαλ. 47,11. 4. Ψαλ. 47,12. 5. Ψαλ. 47,13.

αὐτὴν καὶ κυκλῶσθαι αὐτὴν ὑφ' ὕμῶν πασῶν καὶ πανταχοῦ καὶ καθ' ὅλης τοῦτο ποιουσῶν τῆς πόλεως.

«Διηγῆσασθε ἐν τοῖς πύργοις αὐτοῖς»

«Πύργοις», τουτέστι τοῖς οἴκοις. Κατὰ πάσης οὖν, φησί, τῆς Σιών κύκλους ποιησάμενοι καὶ χορούς, ἄδετε τοῦ Θεοῦ τὴν βοήθειαν.

14 «Θέσθε τὰς καρδίας ὑμῶν εἰς τὴν δύναμιν αὐτῆς»

Σύνετε ὅπως ἐστὶν ἰσχυρά τε καὶ δυνατή, τῆς τοῦ Θεοῦ βοηθείας τοιαύτην αὐτὴν ἀποφαινούσης.

«Καὶ καταδιέλεσθε τὰς βάρεις αὐτῆς»

Ἐπειδὴ τοῖς πόλιν καταλαμβανομένοις ἰδιὸν ἐστὶ τὰς οἰκῆσεις διαιρεῖσθαι, παρὰ πᾶσαν δὲ προσδοκίαν 315 οὗτοι ἔμεινάν τε καὶ κατέσχον τὴν πόλιν, ὡς νῦν αὐτῆς ἐπιλαβομένοις, φησί, τὸ «καταδιέλεσθε»¹· ἐξέσταται γὰρ ὑμῖν, φησὶν, ἐν διηρημέναις ταῖς οἰκῆσεσιν ἕκαστον τῶν οἰκείων ἄνευ πάσης ἀπολαύειν τῆς ὀχλήσεως.

«Ὅπως ἂν διηγήσησθε εἰς γενεὰν ἐτέραν»

Ταῦτα δὲ αὐτά, φησί, διδάσκετε καὶ τοὺς ἐξ ὑμῶν, ἵνα εἰδῶσι τὰ γεγονότα.

15 «Ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ Θεὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν εἰς τὸν αἰῶνα καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος· αὐτὸς ποιμανεῖ ἡμᾶς εἰς τοὺς αἰῶνας»

Ἴνα μάθωσιν «ὅτι οὗτος ἡμῶν» αἰεὶ «Θεός»², — τουτέστι βοηθὸς καὶ προστάτης, — αὐτὸς ποιμανεῖ, καὶ πιστεύσωσιν ἐκ τῶν πάλαι τε καὶ πρὸ πολλοῦ γεγεννημένων καὶ τῶν νῦν ἐφ' ἡμῶν ὅτι καὶ εἰς τὸ ἐξῆς τῆς αὐτῆς ἡμᾶς ἀξιώσει βοηθείας, ὥσπερ τις ἀγαθὸς ποιμὴν παντὸς ἀπαλλάττων καχοῦ καὶ πάσης ἐφόδου πολεμίων, ἄνπερ καὶ ἡμεῖς ἀξίους ἑαυτοῦ τοῦ μετέχειν τῆς αὐτοῦ χάριτος³ δεικνύωμεν.

1. Ψαλ. 47,14. 2. Ψαλ. 47,15.

Ψαλμός 48

Παραίνεσιν κοινήν πρὸς ἅπαντας ἀνθρώπους ποιεῖται, διδάσκων μὴ περὶ πλοῦτον πτοεῖσθαι καὶ δόξαν, μηδὲ μέγα τι νομίζειν τὴν περὶ τὸν βίον δυναστείαν, σπουδάζειν δὲ μᾶλλον ὅπως ἂν ἀμαρτίας τέως ἐλεύθεροι ᾧσι, καὶ ὅπως ἂν ὑπὲρ τῶν προσόντων ἀγαθῶν τὴν προσήκουσαν τῷ Θεῷ χάριν ἀποδιδόναι δύνωνται, ὡς ἐντεῦθεν αὐτοῖς καὶ τῆς ἀπολαύσεως τῶν ὄντων βεβαΐας ἐσομένης.

2 «*Ἀκούσατε ταῦτα, πάντα τὰ ἔθνη*»

10 Πρέπει τῷ Προφήτῃ πᾶσιν ὁμοίως παραινεῖν ἀνθρώποις. Εἰ γὰρ καὶ Ἰουδαῖοι διὰ τὸ τῆς γνώμης εὐκόλον 316 ἀκοινωνήτως ἔχειν πρὸς τὰ ἔθνη ἐκελεύοντο, ἀλλ' οὖν γε τοὺς Προφήτας τῇ πνευματικῇ χάριτι φθειγγομένους ἀναγκαῖον ἦν ἅπασιν μεταδιδόναι τῆς ὠφελείας. Καλῶς δὲ οὐκ ἀπὸ παρακλήσεως ἄρχεται, 15 ἀλλὰ πρῶτον ἀκοῦσαι προστάττει καὶ περὶ τούτου διαλέγεται, δεικνύς τῶν λεχθησομένων τὸ μέγεθος. Εἶτα προοιμισσάμενος ὅσα πρὸς τὴν ὑπόθεσιν ἐχρῆν, τότε λέγει τὴν συμβουλήν.

«*Ἐνωτίσασθε, πάντες οἱ κατοικοῦντες τὴν οἰκουμένην*»

20 «*Ἐνωτίσασθε*»¹, τουτέστι σπουδαίως ἀκούσατε· δι' ὅλων γὰρ τὸ ἀναγκαῖον τῶν λεχθησομένων δεῖξαι βουλόμενος, σπουδαίως αὐτοῖς ἀκούειν ἐγκελεύεται.

3 «*Οἷ τε γηγενεῖς καὶ οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων*»

25 Τὸ «*πάντα τὰ ἔθνη*» καὶ «*πάντες οἱ κατοικοῦντες τὴν οἰκουμένην*» καὶ «*οἱ γηγενεῖς καὶ οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων*»² τὸ αὐτὸ λέγει. Καλῶς δὲ τὸ «*οἱ γηγενεῖς*»· ἐπειδὴ γὰρ ἔμελλε διδάσκειν αὐτοὺς μὴ μέγα φρονεῖν ἐπὶ τῷ πλούτῳ καὶ τοῖς κατὰ τὸν παρόντα βίον ἀγαθοῖς «*γηγενεῖς*» ἐκάλεσεν, ὡς ἀπὸ τῆς γῆς γεννηθέντας τῷ εὐτελεῖ τῆς φύσεως. Ἐντεῦθεν ἤδη καταστέλλων αὐτοῖς τὸ φρόνημα καὶ εἰπὼν «*υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων*» ἐπάγει·

1. Ψαλ. 48,2. 2. Ψαλ. 48,3.

«*Ἐπὶ τὸ αὐτὸ πλοῦσιος καὶ πένης*»

Τουτέστιν ἀπὸ τοῦ κοινοῦ τῆς φύσεως ὁμοίως ἅπαντας ἐπὶ τὴν ἀκρόασιν καλῶν, οὐ διακρίνων πλοῦσιον ἀπὸ πένητος διὰ τὴν τῆς κτήσεως διαφορὰν. Διὰ τί οὖν πλοῦσιον καὶ πένητα; ἵνα μὴτε οὗτος ἐφ' οἷς ἔχει μεγαλοφρονῆ, μὴτε ἐκεῖνος ὡς μεγάλων ἐστερημένος ἀθυμῆ. Τούτοις τοῖς ῥήμασι συγκαλέσας πάντας εἰς τὴν ἀκρόασιν φησι·

4 «*Τὸ στόμα μου λαλήσει σοφίαν*»

Καλῶ δὲ ὑμᾶς ἐπὶ τὸ ἀκούειν, ἐπειδὴ σοφίας ἀπάσης καὶ συνέσεως μεστὰ φθέγγεσθαι μέλλω

«*Καὶ ἡ μελέτη τῆς καρδίας μου σύνεσιν*»

317 Τὸ αὐτὸ λέγει, τουτέστιν ὅτι σοφίας καὶ συνέσεως γέμει τὰ λέγεσθαι μέλλοντα. Τὸ δὲ «*ἡ μελέτη τῆς καρδίας μου*»¹, ἵνα εἴπη ὅτι οὐκ ἀδοκιμάστως φθέγγομαι ἀλλὰ σὺν πολλῇ μελέτῃ καὶ δοκιμασίᾳ τῇ κατὰ τὴν καρδίαν, τὸ ὠφέλιμον αὐτῶν γνωρίσας ὧν καὶ αὐτὸς ἐπεμελήθη, ὧν μέλλω λέγειν δοκιμάσας καλῶς ἔχειν καὶ ἐτέροις συμβουλεῦσαι. Καὶ ἐπειδὴ εἶπε «*τὸ στόμα μου λαλήσει καὶ ἡ μελέτη τῆς καρδίας μου*», ἵνα μὴ νομισθῆ οἰκεία φθέγγεσθαι, καλῶς ἐπάγει·

5 «*Κλινῶ εἰς παραβολὴν τὸ οὖς μου*»

Τουτέστιν εἰς διήγησιν, — πρότερον γάρ, φησίν, ὑπέθηκα τὸ οὖς καὶ ἤκουσα, — ἵνα εἴπη ὅτι ταῦτα ἐδιδάχθην παρὰ τοῦ Θεοῦ. Καὶ τότε τί;

«*Ἀνοίξω ἐν ψαλτηρίῳ τὸ πρόβλημά μου*»

25 Πρῶτον ἤκουσα καὶ τότε λέγω· διδασχθεὶς γὰρ ἐτέρους παιδεύω ἅπερ ἐδιδάχθην, — «*πρόβλημα*» οὖν, τουτέστι τὸ διήγημα, τὴν διδασκαλίαν. «*Ἐν ψαλτηρίῳ*» δὲ «*ἀνοίξω*»² λέγει, τουτέστι μετ' ὧδῆς τὴν παραινέσιν ποιήσομαι, ἐπειδὴ καὶ τοῦτο ἔργον ἦν τοῦ μακαρίου Δαβὶδ τὸ μετ' ὧδῆς τὰς τε νουθεσίας ποιεῖσθαι καὶ

1. Ψαλ. 48,4. 2. Ψαλ. 48,5.

τάς προφητείας ἐργάζεσθαι. Καλῶς δὲ τὴν διδασκαλίαν «πρόβλημα» ἐκάλεσεν, ἐπειδὴ ὡσπερ ἀπὸ συζητήσεως ἄρχεται τῆς παραινήσεως, καὶ φησιν·

6 «Ἴνα τί φοβοῦμαι ἐν ἡμέρᾳ πονηρᾶ;»

5 Ὡς συσκοπούμενος τοῖς διδασκομένοις λέγει ἴδωμεν, φησί, καὶ συνεξετάσωμεν τί ποτε ἄρα φόβου νομιστέον ἄξιον καὶ τί προσῆχον «ἐν ἡμέρᾳ» φοβεῖσθαι «πονηρᾶ», ἵνα εἶπῃ ἐν 318 καιρῷ θλίψεως, — ἡμέραν πονηρὰν καλῶν τὸν θλίψεων καιρόν, ὡς κακῶν αἴτιον τοῖς πειρωμένοις.

10 «Ἡ ἀνομία τῆς πτέρνης μου κυκλώσει με»

«Τῆς πτέρνης»¹, τουτέστι τῆς ὁδοῦ, ἐπειδὴ πτέρνη τρίβομεν τὰς ὁδοὺς, — ἵνα εἶπῃ τῆς πράξεως· ὁδὸν γὰρ πανταχοῦ καλεῖ τὴν πρᾶξιν. Ἐγὼ τοίνυν φησὶν ἐν καιρῷ κινδύνων τότε λογίζομαι φοβεῖσθαι δεῖν, ἐπειδὴ ἀνόμοις τισὶ καὶ ἀτόποις πράξεσιν ὧ κεκυκλωμένος. Ἐρημος μὲν γὰρ ὁ τοιοῦτος τῆς τοῦ Θεοῦ βοηθείας, ἐν κινδύνῳ δὲ ὦν καὶ διὰ τὴν προσοῦσαν ἀμαρτίαν οὐκ ἀπολαύων τῆς τοῦ Θεοῦ βοηθείας, παντὶ λόγῳ τὸν κίνδυνον ἐκδέχεται. Τοῦτο δὲ εἶπεν ὁ μακάριος Δαβὶδ δεικνὺς ὡς πάντων χειρὸν ἀμαρτία, καὶ τοῦτο φοβεῖσθαι χρῆ, — οὐκ ἐὰν χρημάτων ἡμᾶς ἐνδεεῖς εἶναι 20 συμβαίῃ, — ἐπειδὴ πλούσιος μὲν τις ὦν καὶ πλήθει κατεχόμενος ἀμαρτιῶν ἐν συμφοραῖς ἐξετασθεὶς ἀπαλλαγὴν οὐκ εὕρισκει τῶν κακῶν, ὁ δὲ πένης καὶ διὰ τῆς οἰκείας ἀρετῆς προστάτην ἑαυτοῦ τὸν Θεὸν κατασκευάσας, καὶ ἐν μέσῳ κινδύνων παραδόξως τῆς τοῦ Θεοῦ βοηθείας δέχεται τὴν ἀπόλαυσιν. Τί οὖν, φησὶν, ἐν καιρῷ κινδύνων τοῦτο μόνον φοβεῖσθαι δεῖ τῆς ἀμαρτίας τὴν πρᾶξιν;

7-9 «Οἱ πεποιοῦτες ἐπὶ τῇ δυνάμει αὐτῶν καὶ ἐπὶ τῷ πλήθει τοῦ πλούτου αὐτῶν καυχώμενοι, ἀδελφὸς οὐ λυτροῦται· λυτρώσεται ἄνθρωπος; Οὐ δώσει τῷ Θεῷ ἐξίλασμα αὐτοῦ καὶ τὴν τιμὴν τῆς λυτρώσεως τῆς ψυχῆς αὐτοῦ»

30 Ἐπειδὴ κἂν πάνυ τις πλούσιός τε καὶ δυνατὸς ἦ καὶ σφόδρα μὲν τῇ οἰκείᾳ πεποιοῦς δυνάμει, μέγала δὲ καὶ ἐπὶ τῷ πλούτῳ

1. Ψαλ. 48,6.

φρονῶν¹, ἐν κινδύνους ἐξετασθεὶς καὶ πλήθει βαρούμενος ἀμαρτιῶν οὐδεμίαν εὕρισκει τῶν κακῶν ἀπαλλαγὴν· οὔτε γὰρ φίλους εὕρισκει τοὺς λύτρα διδόντας ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ ρυομένους τῶν κατεχόντων κακῶν, οὔτε αὐτὸς χρήματα δούς τότε τῷ Θεῷ δυσωπήσας ἀπιστᾶ τῆς τιμωρίας, οὐδὲ γὰρ ἀργυρίῳ ἐξωνήσασθαι τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ὑπὸ ἀμαρτίας βεβαρημένην δύναται. Ὡστε πάντων ἀμαρτία χείρων, ἐπειδὴ μηδένα ἀπαλλάττειν κινδύνων δύναται τὸν ὑπὸ ταύτης 319 βαρούμενον καὶ τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ τιμωρίαν ἀναγκαιῶς ἐκδεχόμενον. Καὶ ὁ μὲν ὑπὸ τῆς ἀνομίας φησὶ κεκυκλωμένος, οὕτως ὁ δὲ ἀμαρτίας καθαρὸς. Πῶς;

10 «Καὶ ἐκοπίασεν εἰς τὸν αἰῶνα καὶ ζήσεται εἰς τέλος»

Ὁ τοιοῦτος κἂν πεῖραν λαμβάνῃ ποτὲ συμφορῶν, κόπου μὲν αἰσθάνεται καὶ καμάτων, εὕρισκει δὲ πάντων τῶν κατεχόντων ἀπαλλαγὴν, καὶ πρὸς ὀλίγον καμῶν διηνεκῶς ἀπολαύει τῶν καλῶν τῇ τοῦ Θεοῦ βοηθείᾳ ῥαδίαν εὕρισκων τὴν λύσιν. Τὸ οὖν «εἰς τὸν αἰῶνα»² τοῦτο εἶπεν ἀντὶ τοῦ πρὸς καιρόν, τουτέστι κἂν εἰς ὀλίγον αἰῶνα κοπίασῃ καὶ πρὸς καιρόν βραχύν, ἀλλ' «εἰς τέλος ζήσεται», ἀντὶ τοῦ διηνεκῶς. Σαφέστερον δὲ αὐτὸ Ἀκύλας λέγει, ἴπασάμενος τῷ αἰῶνι τούτῳ, ζῶν εἰς τὸν αἰῶνα διατελέσει· τοιοῦτό τι σημάδι βουλόμενος ὅτι κἂν ἐνταῦθα κἂν ἐν τῷ παρόντι αἰῶνι δόξῃ λυπηρῶν πεῖραν λαμβάνειν, ἀλλὰ διηνεκῇ μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἔξοδον δέξεται τὴν εὐφροσύνην.

«Οὐκ ὄψεται καταφθοράν, ὅταν ἴδῃ σοφοὺς ἀποθνήσκοντας»

Ἐπειδὴ ὅλως περὶ τοῦ μὴ μέγα τι νομίζειν τὰ παρόντα καλὰ διαλέγεται, ἐμνημόνευσε καὶ σοφῶν, «σοφοὺς» ἐνταῦθα καλῶν οὐκ ἐκείνους τοὺς τὴν κατὰ Θεὸν σύνεσιν κεκτημένους, ἀλλὰ τοὺς οἰομένους διὰ τῶν οἰκείων λογισμῶν ἅπαντα δύνασθαι, οἷς καὶ μάλιστα συμβούλοις οἱ πλούσιοι κέχρηται. Τοῦτο οὖν λέγει ὅτι ὁ δίκαιος καὶ ἀμαρτίας ἀπηλλαγμένος ἐκείνους μὲν θεωρεῖ πολλὰκις «ἀποθνήσκοντας», — τοὺς οἰομένους καὶ τῷ πλήθει τῶν χρημάτων καὶ τῇ συνέσει τῶν συμβούλων ἅπαντας ὑπερφέρειν ἀν-

1. Πρβλ. Ψαλ. 48,7. 2. Ψαλ. 48,10.

θρώπους καὶ πάντων κρατήσῃν, — αὐτὸς δὲ πείσεται τῶν ἀνηκέστων οὐδέν. Καλῶς εἶπεν «οὐκ ὄφεται καταφθοράν», ἐπειδὴ καταφθορὰ λέγεται ἢ παντελῆς διάλυσις· εἰ γὰρ καὶ πεῖραν δέχεται 5 πολλάκις τῶν λυπηρῶν, ἀφ' ὧν καὶ κοπιᾷ, ἀλλ' οὐ παντελῆ τὴν διαφθορὰν ὑπομένει καίτοι τοὺς ἄλλους ὑπομένοντας ὄρων. Οὕτω καὶ Ἀκύλας φησὶν 'οὐκ ὄφεται διαφθορὰν ὅταν ὄφεται σοφοὺς ἀποθνήσκοντας', τουτέστιν οὐδὲν οὕτως ὑπομενεῖ χαλεπὸν· τούναντίον γὰρ τοὺς ἄλλους ταῦτα πάσχοντας θεάσεται.

11 «Ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἄφρων καὶ ἄνους ἀπολοῦνται»

10 Ἔδειξεν ὅτι «σοφοὺς ἀποθνήσκοντας» ἐκάλεσεν οὐ τοὺς ἀληθῶς συνετούς, ἀλλὰ τοὺς εἶναι οἰομένους καὶ θαρρόντας τοῖς οἰκειοῖς λογιμοῖς· εἰπὼν γὰρ «σοφοὺς» ἐπήγαγεν «ἄφρων καὶ ἄνους»¹, τουτέστι πάντες οἱ ἄφρονες καὶ ἀσύνητοι κατ' αὐτὸ «ἀποκαλοῦνται», — τὸ γὰρ «ἄφρων καὶ ἄνους» τὸ αὐτὸ λέγει.

15 «Καὶ καταλείψουσιν ἄλλοτρίοις τὸν πλοῦτον αὐτῶν»

320 Καὶ τὰ μὲν χρήματα, ἐφ' οἷς μεγάλα ἐφρόνου, κληρονομήσουσιν ἕτεροι.

12 «Καὶ οἱ τάφοι αὐτῶν οἰκίαι αὐτῶν εἰς τὸν αἰῶνα, σκηνώματα αὐτῶν εἰς γενεὰν καὶ γενεάν»

20 Αὐτοὶ δὲ οἰκητήριον τοὺς τάφους² λαχόντες διηνεκὲς ἔξουσιν αὐτὸ καταγώγιον, οὔτε ἐξιέναι οὔτε κατέχειν ἐκείνων δυνάμενοι.

«Ἐπεκαλέσαντο τὰ ὀνόματα αὐτῶν ἐπὶ τῶν γαιῶν αὐτῶν»

25 Σύμμαχος· ἔπονομάσαντες τὰ ὀνόματα αὐτῶν ἐπὶ τῶν γαιῶν'. Ἐπειδὴ τοῖς πλουσίοις πολλάκις ἔθος τοὺς ἀγροὺς ἀπὸ τῆς οἰκείας ὀνομάζειν προσηγορίας, πολλάκις δὲ καὶ λουτρά, οὕτω δὲ καὶ τὰς οἰκίας ἀπὸ τῶν κεκτημένων καλεῖν εἰώθασιν, τοῦτο λέγει ὅτι τοσοῦτον ἀπώναντο τοῦ πλούτου ὡς τὴν τε γῆν καὶ τὰ ἐπ' αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ γεγονότα ἀπὸ τῆς οἰκείας καλεῖν προσηγορίας· οὕτω καὶ πόλεις ἀπὸ τῶν οἰκησάντων λέγονται καὶ 30 κῶμαι καὶ πολλὰ ἕτερα ἀπὸ τῶν κεκτημένων.

1. Ψαλ. 48,11. 2. Πρβλ. Ψαλ. 48,12.

13 «Καὶ ἄνθρωπος ἐν τιμῇ ὧν οὐ συνῆκεν, παρασυνεβλήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις καὶ ὠμοιώθη αὐτοῖς»

Καὶ ὁμῶς φησὶ τοσαύτην ἔχοντες ἐν τῷ παρόντι βίῳ τὴν ἀπόλαυσιν καὶ πολλὰ μὲν ἐν τῇ φύσει παρὰ τὰ λοιπὰ ζῶα κεκτημένοι 5 τὰ πλεονεκτήματα, πλείστων δὲ καὶ ἀπολαύοντες, οὐ συνῆκαν τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ τιμῆς τὸ μέγεθος, ἀλλὰ τῇ ἀναισθησίᾳ τῆς τῶν προσόντων κτήσεως διαλλάττουσιν οὐδὲν τῶν κτηνῶν¹ τῶν ἐν τῇ φύσει τὸ ἀνοηταίνειν κεκτημένων. Ὡσπερ γὰρ ἐκεῖνα συνήσιν οὐδὲν τῶν προσόντων αὐτοῖς καλῶν, ἀλλ' ἀδιακρίτως ἔχει τὰ προσόντα, οὕτω καὶ οὗτοι πολλῶν καὶ μεγάλων δεξάμενοι παρὰ 10 τοῦ Θεοῦ τὴν ἀπόλαυσιν, τοῦ μὲν εὐχαριστεῖν τῷ δεδωκότι φροντίζουσιν ἔλαττον, ἀνοησίᾳ δὲ συζῶντες ἐν ἀμαρτίαις καταγρησκούσι· διὸ καὶ δικαίαν ἐκδέχονται παρὰ τοῦ Θεοῦ τὴν ἀπόφασιν.

14 «Αὕτη ἡ ὁδὸς αὐτῶν σκάνδαλον αὐτοῖς»

321 Ἀκύλας· τοῦτο ὁδὸς ἀνοησίας αὐτοῖς', τῶν κακῶν καὶ τῆς 15 ἀπωλείας. Τὸ γὰρ «αὕτη» δεικτικῶς λέγει, τουτέστιν ἡ τοιαύτη πρᾶξις αἰτία τῶν κακῶν αὐτοῖς καθίσταται, καὶ τὸ ἀναισθητῶς ἀπολαύειν τῶν τοῦ Θεοῦ καλῶν ἀναγκαίως ἐφέλλεται τοῦ Θεοῦ τὴν κατ' αὐτῶν τιμωρίαν. Καὶ τί φησι; Τὸ πάντων χειρόν.

«Καὶ μετὰ ταῦτα ἐν τῷ στόματι αὐτῶν εὐδοκήσουσιν»

20 Σύμμαχος ἀντὶ τοῦ «καὶ μετὰ ταῦτα»² 'οἱ δὲ μετ' αὐτούς' λέγει σαφέστερον εἰπὼν· λέγει γὰρ ὅτι καὶ 'οἱ μετ' αὐτούς' μιμοῦνται τοὺς προτέρους, — τὸ γὰρ «ἐν τῷ στόματι αὐτῶν» ἀντὶ τοῦ οἷς λέγουσι, τὸ δὲ «εὐδοκήσουσιν» ἀντὶ τοῦ ἀρέσκονται. Ὁ δὲ βούλεται εἰπεῖν ὅτι καὶ τῶν προτέρων πλουσίων δεχομένων τὴν παρὰ τοῦ 25 Θεοῦ τιμωρίαν καὶ δικαίαν τὴν κόλασιν ὑπομενόντων, οὐδὲ οὕτως οἱ καθεξῆς ἄνθρωποι σωφρονίζονται· τούναντίον δὲ ἀρέσκονται τοῖς ὑπ' αὐτῶν λεγομένοις τε καὶ πραττομένοις καὶ ζηλοῦν τὰ ἐκείνων ἐσπουδάκασιν, ὁμοίως περὶ χρήματα ἔχοντες καὶ περὶ τὰ τοῦ βίου καλά, ἔλαττον τῆς ἀρετῆς φροντίζοντες σωφρονίζεσθαι 30 τῇ τῶν προλαβόντων τιμωρίᾳ.

1. Πρβλ. Ψαλ. 48,13. 2. Ψαλ. 48,14.

15 «Ὡς πρόβατα ἐν ἄδη ἔθεντο, θάνατος ποιμανεῖ αὐτούς»

Καίτοι, φησίν, ὀρώντες ὅτι δίκην προβάτων πολλάκις αἰφνίδιον τὸν θάνατον ὑπομένουσιν, οὐκέτι τὴν ἐκ τοῦ θανάτου προσδοκῶντες ἀπαλλαγὴν· τοῦτο γὰρ λέγει «θάνατος ποιμανεῖ αὐτούς»¹, ἀντὶ τοῦ καθέξει λοιπὸν καὶ κρατήσῃ.

«Καὶ κατακυριεύουσιν αὐτῶν οἱ εὐθεῖς τὸ πρωί»

Πολλάκις δέ, φησί, καὶ δίκαιοι τῇ τοῦ Θεοῦ βοηθείᾳ πολλῶν ἐκράτησαν ἰσχυρῶν τε καὶ πλουσίων, ὀφυτάτην καὶ παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν τὴν κατ' αὐτῶν νίκην δεξάμενοι, ὥσπερ πολλάκις οἱ Ἰσραηλιταὶ καὶ φαίνονται κεκρατηκότες ἀλλοφύλων· ἀπὸ γὰρ τῶν γεγενημένων παιδεύει.

«Καὶ ἡ βοήθεια αὐτῶν παλαιωθήσεται ἐν τῷ ἄδη»

Καὶ πᾶσά φησιν αὐτῶν ἡ ἰσχύς, ἀφ' ἧς βοηθεῖσθαι προσδοκῶσιν, «ἐν τῷ ἄδη» παλαιοῦται, ἵνα εἴπῃ ἐν τῷ θανάτῳ, τουτέστιν ἀφανίζεται θανάτῳ παραδιδομένων ἐκείνων.

«Ἐκ τῆς δόξης αὐτῶν ἐξώσθησαν»

322 Καὶ πάσης τῆς περικειμένης δόξης αὐτοῖς ἕξω καθίστανται· ὥστε, φησίν, ἔδει τούτοις τοὺς καθεξῆς ἀνθρώπους σωφρονίζεσθαι καὶ ὀρώντας τῶν παρόντων τὸ πρόσκαιρον, καὶ μὴ σπουδάζειν περὶ ταῦτα ὧν ἀβέβαιος ἡ κτήσις, οὐχὶ δὲ τούναντίον τοὺς προλαβόντας ἐπὶ τῷ τῆς τιμωρίας αὐτοῖς κοινωνῆσαι.

16 «Πλὴν ὁ Θεὸς λυτρώσεται τὴν ψυχὴν μου ἐκ χειρὸς ἄδου, ὅταν λαμβάνῃ με»

Τὸ «πλὴν» πανταχοῦ ἐν τοῖς ψαλμοῖς οὐ κατὰ τινὰ κεῖται διάνοιαν, ἀλλὰ προσεβήμιμένως ἀπὸ ἑβραϊκοῦ ἰδιώματος, ὡς καὶ τὸ σὺν καὶ τὸ ἰδοῦ πολλαχοῦ. Τοῦτο οὖν λέγει. Οὗτοι μὲν οὖν, φησί, τῷ θανάτῳ παραδίδονται πάντες, — οἱ μεγάλα μὲν ἐπὶ τοῖς ἐνταῦθα φρονούντες, ἀρετῆς δὲ οὐκ ἐπιμελόμενοι, — Θεὸς δὲ δυνατὸς ἔλκειν ἐκ μέσου τοῦ θανάτου κἂν ἤδη κατέχειν δοκῇ· τὸ γάρ

1. Ψαλ. 48,15.

«ἐκ χειρὸς ἄδου»¹ τοῦτο λέγει ὅτι κἂν ἤδη κρατῇ δυνατὸν καὶ μάλα βῆδιον ἐσπαῖσαι τῷ Θεῷ. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν ἄνω ὅτι οὐδὲν ἄξιον φοβοῦμαι ἐν μέσῳ κινδύνων ἢ τὸ ὑπὸ ἁμαρτίας κεκυκλῶσθαι, — ἐπειδὴ κἂν μυριάκις τις πλούσιος εἶναι νομίζεται, ἁμαρτίας δὲ μὴ καθαρεύῃ, ἐν κινδύνους τῶν κινδύνων οὐχ εὐρήσει τὴν ἀπαλλαγὴν, εἶτα πλατύτερον εἶπεν ὅσα καὶ οἷα πάσχουσιν, — καλῶς ἐνταῦθα ἐπήγαγεν ὅτι ὁ Θεὸς δυνατὸς ῥύεσθαι τῶν κακῶν καὶ διὰ τοῦτο προσῆκεν ἀρετῆς ἐπιμελεῖσθαι καὶ σπουδάζειν ἁμαρτίας καθαρεύειν· οὕτω γὰρ ἔστιν ἐν μέσοις τοῖς κινδύνους εὐρίσκειν τῶν κακῶν τὴν ἀπαλλαγὴν.

17-18 «Μὴ φοβοῦ, ὅταν πλουτήσῃ ἄνθρωπος καὶ ὅταν πληθυνθῇ ἡ δόξα τοῦ οἴκου αὐτοῦ· ὅτι οὐκ ἐν τῷ ἀποθνήσκειν αὐτὸν λήμφεται τὰ πάντα, οὐδὲ συγκαταβήσεται αὐτῷ ἡ δόξα αὐτοῦ»

Ἐπειδὴ εἶπεν ἄνω ὅτι τοῦτο δεῖ φοβεῖσθαι τῆς ἁμαρτίας τὴν πρᾶξιν, καλῶς ἐνταῦθα ἐπήγαγε τὸ «Μὴ φοβοῦ»², τουτέστιν ἐκεῖνο μὲν νόμιζε φοβερόν, τοῦτο δὲ μή. Καὶ μὴ τοῦτο νόμιζε θαυμαστὸν τὸ πλουτεῖν μηδὲ οἴου μέγα τι προσεῖναι τῷ πλουτοῦντι· κἂν γὰρ δόξη πλουτεῖν, ἀλλὰ τελευτῶν ἀφίησιν ἅπαντα καὶ τὰ χρήματα καὶ τὴν δόξαν, μηδὲν μεθ' αὐτοῦ λαμβάνειν δυνάμενος.

19 «Ὅτι ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ εὐλογηθήσεται»

323 Ἀντὶ τοῦ θαυμασθήσεται, ἐπαινεθήσεται «ἡ ψυχὴ αὐτοῦ»³ — ἀντὶ τοῦ αὐτός· ἐν γὰρ τῇ παρουσίᾳ, φησί, ζωῇ μόνον θαυμαστὸς νενομίσταται καὶ μέχρι τοσοῦτου τοὺς ἐκπληττομένους καὶ θαυμάζοντας καὶ θεραπεύοντας ἔχει μέχρις ἂν ζῇ.

«Ἐξομολογήσεται σοι, ὅταν ἀγαθύνῃς αὐτῷ»

Ἄλλὰ μηδὲ τὴν φιλίαν μέγα τι νόμιζε τοῦ τοιοῦτου, μέχρι γὰρ τοσοῦτου τὴν πρὸς σε φιλίαν ἀσπάζεται καὶ χάριτας ἔξει σοι· τὸ γὰρ «ἐξομολογήσεται» τοῦτο λέγει ἀντὶ τοῦ εὐχαριστήσῃ, φίλον λογιεῖται μέχρις ἂν δώροις αὐτὸν ἐκμειλίττη, — τὸ γὰρ «ἀγαθύνεις» τοῦτο λέγει ἀντὶ τοῦ τιμᾶς καὶ δῶρα προσφέρεις, καὶ ἔσται

1. Ψαλ. 48,16. 2. Ψαλ. 48,17. 3. Ψαλ. 48,19.

τῶν δώρων οὐχὶ σὸς φίλος, — ἐπειδὴν δὲ παύση τοῦ τιμᾶν, κάκεινος ἀφίστασται τῆς φιλίας. Τοιοῦτοι γάρ εἰσιν οἱ πολλοὶ τῶν πλουσίων, κέρδους ἕνεκεν προεστῶτες τῶν πολλῶν, ἀφ' ὧν ἂν μὴ κερδαίνωσι μεταβαλλόμενοι μισοῦσι. Καὶ καλῶς τοῦτο ἔθηκεν, 5 ἐπειδήπερ οἱ πολλοὶ περὶ τοὺς πλουσίους ἐπτοημένοι μέγα τι καὶ τὸ ὤκειώσθαι τοῖς τοιοῦτοις νομίζουσι. Μῆτε οὖν τὸν πλουτοῦντα φοβερὸν, φησί, νόμιζε, μῆτε τὴν φιλίαν αὐτοῦ ἀγαθὸν κρίνε. Εἴτα λέγει καὶ ἑτέραν αἰτίαν, δι' ἣν οὐ προσῆκε τὴν τῶν πλουσίων προστασίαν ἡγεῖσθαι μεγάλην. Τί γάρ φησι;

10 20 «Εἰσελεύσεται ἕως γενεᾶς πατέρων αὐτοῦ, ἕως αἰῶνος οὐκ ὀφεται φῶς»

Ἀνάγκη γὰρ αὐτὸν πρὸς τοὺς ἰδίους χωρῆσαι πατέρας¹, ἀντὶ τοῦ ἀποθανεῖν, ὅθεν οὐκέτι δυνατὸν ὑποστρέψαι οὔτε μὴν πάλιν ἀπολαῦσαι τῆς παρουσίας ζωῆς καὶ τοῦ ἐνθάδε φωτός, — ὥστε καὶ 15 διὰ τοῦτο καὶ διὰ τὸ ἄπιστον τῆς φιλίας καταφρονεῖν αὐτῶν προσῆκε μᾶλλον. Εἰρηκῶς δὲ περὶ τῶν πλουσίων ἃ πάσχουσι, καλῶς ἐπήγαγε πάλιν·

21 «Καὶ ἄνθρωπος ἐν τιμῇ ὧν οὐ συνῆκεν, παρασυνεβλήθη τοῖς κτήνεσιν τοῖς ἀνοήτοις καὶ ὠμοιώθη αὐτοῖς»

20 Τουτέστιν ἅπαντα μὲν τοιαῦτα πάσχουσι 324 δικαίως, ἐπειδὴ τῶν παρὰ τοῦ Θεοῦ καλῶν ἀναισθητῶς ἀπολαύσουσιν². ἐπήγαγε γὰρ αὐτὸ πάλιν καὶ τέλος ἐποίησατο τῶν λόγων, οὐχ ἀπλῶς ἀλλὰ τῷ συνεχῶς ὀνειδίζειν τὴν ἐπὶ τοῖς παροῦσιν ἀγαθοῖς ἀναισθησίαν, ἐντρέπων τοὺς κεκτημένους μὴ μέγα φρονεῖν ἐπὶ τοῖς παροῦσιν, εὐχαριστεῖν δὲ μᾶλλον ἐσπουδακέναι Θεῷ καὶ πάσης 25 ἀρετῆς ἐπιμελεῖσθαι.

Ψαλμὸς 49

[672] Ἐνταῦθα πρὸς τοὺς Ἰουδαίους σαφέστατα φαίνεται ποιούμενος τὸν λόγον ὁ μακάριος Δαβίδ, ἐλέγχων αὐτοὺς ὡς ἀμε-

1. Πρβλ. Ψαλ. 48,20. 2. Πρβλ. Ψαλ. 48,21.

λοῦντας μὲν τῶν νομίμων, τῆς τε ἀρετῆς τοῦ βίου καὶ τῶν λοιπῶν τοῦ Θεοῦ προσταγμάτων, μόνων δὲ τῶν θυσιῶν ἐπιμελουμένους καὶ τὸ πᾶν ἐν ταύταις τιθεμένους, ὡς ἀρκούντος αὐτοῖς τοῦ ταῦτα πληροῦν κἂν τῶν λοιπῶν ἀμελήσωσιν. Ἐλέγχει δὲ ὡς καὶ τῆ τοῦ νόμου προσέχοντας ἀναγνώσει μόνη, ἀκρωμένους τε τῶν λόγων 5 καὶ φέροντας αὐτὰ διὰ τοῦ στόματος, πράττοντας δὲ τῶν γεγραμμένων οὐδέν, ἀλλ' ἐναντίον τῶν τοῦ νόμου προσταγμάτων τὸν βίον ἐπιδεικνυμένους. Οὗτος μὲν οὖν αὐτῷ σκοπὸς ἐν τῷ παρόντι ψαλμῷ. Φοβερώτερον δὲ αὐτὸ κατασκευάσαι βουλόμενος σχηματοποιεῖ τὸ πᾶν, κριτήριόν τε καθίζων καὶ δικαιολογίαν εἰσάγων 10 τοῦ Θεοῦ ἐλεγκτικὴν τῶν πραγμάτων καὶ τὸ πᾶν συντιθεῖς ὡς ἐνῆν φοβερώτερον ἐργάσασθαι τὸν λόγον. Ἐν μὲν γὰρ τῷ πρὸ τούτου ψαλμῷ πρὸς πάντας ἀνθρώπους λογοποιούμενος ἐκ τῶν κοινῶν λογισμῶν μᾶλλον ἐποιεῖτο τῆς ἀτοπίας τὸν ἔλεγχον, ἐνταῦθα δὲ πρὸς Ἰουδαίους διαλεγόμενος εἰκότως τὸ πᾶν ἀπὸ τῶν 15 τοῦ Θεοῦ ρημάτων σωφρονίζειν αὐτοὺς καὶ καταπλήττειν πειρᾶται.

1 «Θεὸς θεῶν Κύριος ἐλάλησεν καὶ ἐκάλεσεν τὴν γῆν»

325 Ὡς ἐπὶ βασιλέως μέλλοντος δικάζειν καὶ πολλοὺς συγκαλοῦντος εἰς τὴν τῆς δίκης ἀκρόασιν ἐφθέγγετο, φησὶν, ὁ Θεός, 20 πᾶσαν συγκαλῶν τὴν γῆν. Τὸ γὰρ «ἐλάλησε καὶ ἐκάλεσεν»¹ οὐχ ἕτερον καὶ ἕτερον λέγει, ἀλλ' ἀντὶ τοῦ «ἐλάλησε» καλῶν «τὴν γῆν», θεοὺς δὲ καλεῖ τοὺς Ἰουδαίους ἐνταῦθα οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ' ἀμαρτάνοντας μέλλων ἐλέγχειν ἐξῆς, εἰκότως ἐπαίρει τῆ προσηγορίᾳ τὴν δοθεῖσαν αὐτοῖς παρὰ τοῦ Θεοῦ τιμῆν, δεικνύς ὥστε 25 μειζόνως ἀγνωμονοῦντας ἐλέγξει.

«Ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου καὶ μέχρι δυσμῶν»

Ἴνα εἴπη τὴν σύμπασαν, βαρύτερον Ἰουδαίους κατασκευάζων τὸν ἔλεγχον, ὡς τοῦ Θεοῦ κρίνοντος αὐτοὺς ἐπὶ πάντων τῶν ἔθνῶν· τοῦτο γὰρ ἦν βαρύτερον τὸ τῶν ἐναντίων παρόντων ἀμαρτάνοντας καὶ ἀγνωμονοῦντας περὶ τὸν εὐεργέτην ἐλέγχεσθαι. 30

1. Ψαλ. 49,1.

2 «Ἐκ Σιών ἡ εὐπρέπεια τῆς ὠραιότητος αὐτοῦ»

Τό «ἔκ Σιών», τουτέστι πρὸς τό «ἐλάλησεν», ἐκεῖθεν ἐφθέγγετο, ὅπου «ἡ εὐπρέπεια τῆς ὠραιότητος αὐτοῦ»¹ καλῶς, — ἐπειδὴ πρὸς Ἰουδαίους διελέγετο, παρ' οἷς ὑπελαμβάνετο ὁ Θεὸς ἐν τῷ
5 Σιών ὄρει οἰκεῖν τε καὶ διάγειν, — «εὐπρέπειαν ὠραιότητος» λέγων τὸ ὑπερβάλλον κάλλος, τὴν ὑπερβάλλουσαν δόξαν, τὴν ὑπερβάλλουσαν τιμὴν, τουτέστιν ἐκεῖθεν ἐφθέγγετο καὶ νῦν ἔνθα περιβλεπτος αἰεὶ διὰ τῶν θαυμάτων γνωρίζεται. Οὕτω καὶ Ἀκύλας, ἔκ Σιών τετελεσμένης κάλλει ὁ Θεὸς ἐπεφάνη, τουτέστιν ἐκεῖθεν ἐφάνη, ἐκεῖθεν ἐφθέγγετο.

2-3 «Ὁ Θεὸς ἐμφανῶς ἤξει, ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ οὐ παρασιωπήσεται»

«Ἐμφανῶς», ἵνα εἴπη οὐχ ἀπλῶς τὴν οἰκίαν παρουσίαν ποιήσεται, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς περιβολῆς καὶ τοῦ φόβου, ὥστε μηδὲ
15 λαθεῖν τινα τὰ λεγόμενα. Τὸ δὲ «καὶ οὐ παρασιωπήσεται»², ἀντὶ τοῦ οὐ γὰρ ἀνέξεται τῶν γινομένων ἐπὶ πολὺ.

3 «Πῦρ ἐναντίον αὐτοῦ καυθήσεται, καὶ κύκλω αὐτοῦ καταιγὶς σφόδρα»

326 Ἐπειδὴ τῶν βασιλέων ἔθος προηγεῖσθαι τοὺς ὀπλομάχους δόρατά τε ἐπιφερομένους καὶ τόξα, δι' ὧν γνωρίζουσι τὸν βασιλέα τοῖς κατὰ τῶν ἐναντίων πολέμοις ἐναβρυνόμενον, διὰ τοῦτο καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ φησὶ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ ὅτι προηγούμενον ἔχει
20 πῦρ καὶ περὶ αὐτὸν καταιγίδα σφοδρτάτην, ἵνα εἴπη τὴν κόλασιν καὶ τὴν τιμωρίαν ἐπάγεται, ἥ τοὺς ἀμαρτάνοντας παιδεύει.

4 «Προσκαλέσεται τὸν οὐρανὸν ἄνω καὶ τὴν γῆν διακρίναι τὸν λαὸν αὐτοῦ»

Ἐπειδὴ εἶπεν ὅτι ἐκ Σιών φανήσεται, ἵνα μηδὲν μικροπρεπὲς περὶ τοῦ Θεοῦ νοῶσιν, «ἄνω», φησί, καλεῖ «τὸν οὐρανόν», ὥστε δεῖξαι τὸν Θεὸν πολὺ καὶ τοῦ οὐρανοῦ ἀνώτερον ὄντα. Καλεῖ δέ, φησί, «τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν»³, ἀντὶ τοῦ τὰς οὐρανίους δυνάμεις
30

1. Ψαλ. 49,2. 2. Ψαλ. 49,3. 3. Ψαλ. 49,4.

καὶ τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς οἰκοῦντας ἀνθρώπους, — ἵνα εἴπη τὰ σύμπαντα καλεῖ ἐπὶ τὴν τοῦ κριτηρίου ἀκρόασιν, — ὥστε ἐπὶ πάντων ἐλέγξει σφαλλομένους· τὸ γὰρ ὄλον, ὡς ἔφην, σχηματοποιεῖ τὴν ἐξέτασιν καὶ τὸν ἔλεγχον.

5 «Συναγάγετε αὐτῷ τοὺς ὀσίους αὐτοῦς»

Ἦς καθεσθέντος λοιπὸν τοῦ Θεοῦ καὶ παραγενομένων μὲν τῶν ὀφειλόντων παρεῖναι τῇ ἐξετάσει, ἐτοιμῶν δὲ ὄντων καὶ τῶν κολαστηρίων, καλῶς εἶπε τό «συναγάγετε»¹, τουτέστιν ἀγάγετε λοιπὸν τοὺς κρινομένους, ἕτοιμος γὰρ ὁ δικαστὴς ἐξετάζειν καὶ τὸ κριτήριον εὐτρεπὲς. Τοὺς δὲ «ὀσίους» εἶπεν ἐκ τῆς γνώσεως ἐπαίρων αὐτοὺς πρὸ τῶν ἐλέγχων, ὥστε βαρύτερον δεῖξαι τὸ πταῖσμα, διδάσκων δὲ ἐπὶ τίνι καὶ συνάγονται οἱ κρίνεσθαι μέλλοντες. Καὶ ὥσπερ ὀριζόμενος τὸ ἔγκλημά φησι·

«Τοὺς διατιθεμένους τὴν διαθήκην αὐτοῦ ἐπὶ θυσίαις»

327 Τοὺς οὕτω διακειμένους ὡς ὅτι τὸ πᾶν τοῦ Θεοῦ τῆς νομοθεσίας ἐν ταῖς θυσίαις περιώρισται, — ὅπερ ἐστὶν ὕβρις οὐ μικρὰ τοῦ Θεοῦ, εἴπερ καταλιπὼν τὸ τῆς ἀρετῆς ἐπιμελεῖσθαι, μόνον ταῖς θυσίαις αὐτοὺς προσέχειν κατηνάγκαζεν.

6 «Καὶ ἀναγγελοῦσιν οἱ οὐρανοὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ»

Ὅτι γὰρ ταῦτά φησιν οὐ δικαίως νομίζουσιν, οὔτε μὴν δίκαια πράττουσι γινώσκονται «οἱ οὐρανοὶ»², τουτέστιν οἱ παρόντες, οἱ ἀπὸ τῶν κρινομένων παρὰ τῷ Θεῷ τὸ δίκαιον εὐρήσουσιν, ὥστε μετὰ τὴν ἐξέτασιν καὶ θαυμάζειν τοῦ Θεοῦ τὸ δίκαιον.

«Ὅτι ὁ Θεὸς κριτὴς ἐστίν»

Ἐναντὶ τοῦ καὶ τοῦτο ἐροῦσιν ὅτι ἀληθὴς καὶ δίκαιος κριτὴς ἐστὶν ὁ Θεός. Τὸ γὰρ «κριτὴς» ἀντὶ τοῦ δίκαιος κριτὴς λέγει, ὥσπερ καὶ ἡμεῖς πολλάκις εἰώθαμεν λέγειν ἰδοὺ δικαστὴς περὶ τῶν ἀκριβῶς καὶ ὀρθῶς δικαζόντων.

1. Ψαλ. 49,5. 2. Ψαλ. 49,6.

7 «Ἄκουσον, λαός μου, καὶ λαλήσω σοι»

Ὡς τοῦ κριτηρίου λοιπὸν συγκεκροτημένου καὶ παρόντων τῶν ἀκουόντων, παρόντων δὲ καὶ τῶν κρινομένων, ἀρχόμενον τῆς πρὸς αὐτοὺς δικαιολογίας εἰσάγει τὸν Θεόν. Ἄκουσόν μου, φησί, καὶ φθέγξομαι, καλῶς τό «Ἄκουσον» πρῶτον ὡς πρὸς ἀπει-
5 θοῦντας ἦτοι καὶ ὡς πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ φιλανθρώπως κρίνειν τὸν Θεόν, οὐκ ἀπὸ καταπλήξεως ἀρχόμενον ἀλλ' ἀπὸ παραινέσεως.

«Ἰσραήλ, καὶ διαμαρτυροῦμαί σου»

10 Πρὸς σε γὰρ μοί φησιν ὁ λόγος. Καλῶς δὲ τό «διαμαρτυροῦμαι»¹, ὡς παρόντων τῶν ἀκουόντων καὶ μαρτυρεῖν τῇ ἀπειθείᾳ δυναμένων.

«Ὁ Θεὸς ὁ Θεὸς σου εἰμι ἐγώ»

328 Ὁ ποιήσας, ὁ πολλακίς εὐεργετήσας, ὁ τὸν νόμον δεδω-
κῶς «ἐγώ» καὶ οὐχ ἕτερος. Τί τοίνυν ὁ λέγω;

15 8 «Οὐκ ἐπὶ ταῖς θυσίαις σου ἐλέγξω σε»

Ὅτι μηδεὶς μοι λόγος πρὸς σε περὶ τῶν θυσιῶν². ἔλαττον γὰρ μοι μέλει τούτου, κἂν μὴ πληροῦται, ὥστε μηδὲ παραλιμπάνον-
τας ἐλέγχειν.

«Τὰ δὲ ὀλοκαυτώματά σου ἐνώπιόν μου ἐστι διὰ παντός»

20 Καὶ γὰρ ὀρῶ σε αὐτάρκως μοι θυσίας προσάγοντα, ὥστε τού-
του γε ἔνεκεν οὐδ' ἂν ἐδεήθην λόγου. Τί οὖν ἐστίν, ὁ φημί;

9 «Οὐ δέξομαι ἐκ τοῦ οἴκου σου μόσχους οὐδὲ ἐκ τῶν ποιμνίων σου τράγους»

25 Ὅτι οὐδὲ προσίεμαι ταῦτα διδόμενα, εἴτε καὶ μόσχον, εἴτε καὶ τράγον προσφέρεις. Ἐν τισὶ δὲ τῶν ἀντιγράφων ἀντὶ τοῦ «τράγους»³ χιμάρους κεῖται, ἵνα εἴπη τοὺς χειμερίους, τοὺς ἐνιαυσιαί-
ους, ἃ χειμῶνος ἐνός ἐν πείρᾳ γέγονε. Καὶ διὰ τί ταῦτα οὐ δέχομαι;

1. Ψαλ. 49,7. 2. Πρβλ. Ψαλ. 49,8. 3. Ψαλ. 49,9.

10-11 «Ὅτι ἐμὰ ἐστὶν πάντα τὰ θηρία τοῦ δρυμοῦ, κτήνη ἐν τοῖς ὄρεσιν καὶ βόες· ἔγνωκα πάντα τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ὠραιότης ἀγροῦ μετ' ἐμοῦ ἐστίν»

Σὺ μὲν γὰρ ὀλίγα μοι προσάγεις, ἅπαντα δὲ ἐστὶν ἐμὰ, εἴτε τὰ ἐν τοῖς ὄρεσιν «θηρία» εἴτε τὰ «κτήνη», τὰ τε ἄγρια καὶ τὰ ἡμερα,
5 ἀλλὰ καὶ «τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ»¹, — τὸ γὰρ «ἔγνωκα» ἀντὶ τοῦ ὑπ' ἐμέ ἐστίν, ὑπὸ τὴν γνῶσιν τὴν ἐμὴν, — εἰ δὲ καὶ τι οἱ ἀγροὶ καλὸν ἔχουσι ταῦτα μετ' ἐμοῦ ἐστίν, ἀντὶ τοῦ ἐμὰ, οὐδὲν ἐστίν
10 ἀλλότριον ἐμοῦ οὐδὲ κεχωρισμένον τῶν ἐν τῇ κτίσει. Τί οὖν μοι προσάγεις τὰ ἐμὰ; Καὶ ἐπειδὴ παρὰ τοῖς ἀνθρώποις οἱ μὲν προσά-
γουσιν ὡς χαριζόμενοι, οἱ δὲ θύουσι χρείας ἔνεκεν τὰ αὐτῶν ἐκεί-
νων ὥσπερ οἱ μάγειροι καταθύουσι τῶν δεσποτῶν ἔνεκεν, ἀνεῖλε
δὲ τὸ πρῶτον ὅτι οὐ χρεῖα ταῦτα προσάγεσθαι, πάντα γὰρ ἐμὰ
ἀναιρῶν, τὸ δευτέρον φησιν.

12 «Ἐὰν πεινάσω, οὐ μὴ σοι εἶπω»

329 Καλῶς τό «ἐὰν πεινάσω»², ἐπεὶ δῆλον ὡς οὐ πεινῆ Θεός. Κατὰ εἰρωνείαν γὰρ διδοὺς τὸ μὴ ἐγγχωροῦν, ἐντρέπει μειζῶνως· οὐδὲ γὰρ «ἐὰν πεινάσω», φησί, σοῦ χρήζω.

«Ἐμὴ γὰρ ἐστὶν ἡ οἰκουμένη καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς»

20 Τί γὰρ σμικρολόγως τοῦδε καὶ τοῦδε μένημαι; Ἄπαντα ἀπλῶς ἐμὰ, ἐπειδὴ καὶ ὑπ' ἐμοῦ γεγένηται. Καὶ ὥστε μὴ δόξαι τὴν εἰρωνείαν ἀληθῆ, — ἀσθενεστέροις γὰρ οὖσιν Ἰουδαίοις ἐν τῇ περὶ τὸν Θεὸν γνῶσει διελέγετο ὁ Προφήτης, — ἐπάγει·

13 «Μὴ φάγομαι κρέα ταύρων ἢ αἶμα τράγων πίομαι;»

25 Ἄλλὰ μὴν ταῦτα ἐσθίω³, καὶ ἐκ τούτων συνέστηκα, καὶ χαρίζη μοι προσκομίζων τροφήν; Οὐ δῆτα. Ὡστε τούτων ἀπόστηθι· οὔτε γὰρ ὑπὸ ἐνδείας, οὔτε ὑπὸ χρείας συναυνοῦμενος ζητῶ ἵνα ἢ πεινῶν παραμυθῆσωμαι τὸ πάθος, ἢ οὐκ ἔχων κτήσωμαι τὰ μὴ προσόντα. Τί δὲ ἄ ἐπιζητῶ;

1. Ψαλ. 49,10. 2. Ψαλ. 49,12. 3. Πρβλ. Ψαλ. 49,13.

14 «Θῦσον τῷ Θεῷ θυσίαν αἰνέσεως»

Ἄκυλας· ἴθυσον τῷ Θεῷ θυσίαν εὐχαριστίας'. Ταύτην μοι προσάγαγε τὴν θυσίαν τὴν τοῦ ὕμνου, ἀντὶ τοῦ σαυτὸν μοι θῦμα προσάγαγε, εὐχαρίστως μοι ζῆν ἐσπουδακῶς καὶ ὄλον μοι σαυτὸν ἀνατιθείς.

«Καὶ ἀπόδος τῷ Ὑψίστῳ τὰς εὐχάς σου»

Ἄντὶ τοῦ ἐμοὶ εὐχου πάντοτε περὶ πάντων, τοῦτό μοι ἀποδίδου καὶ ταῦτα πλήρου. Τὸ δὲ εὐχου' μοι περὶ πάντων, ἵνα εἴπῃ ἐμὲ ἡγοῦ πάντων σοι τῶν ἀγαθῶν αἴτιον, καὶ παρ' ἐμοῦ πᾶν ὅτι ποτὲ καλὸν ἐκδέχου. Οὐδὲ γὰρ ἐστὶν εὐχεσθαι μὴ τοῦτο πεπεισμένον.

15 «Καὶ ἐπικάλεσάι με ἐν ἡμέρᾳ θλίψεως, καὶ ἐξελοῦμαί σε, καὶ δοξάσεις με»

Οὐδὲ γὰρ εἰς κενὸν σοι τὸ τῆς ὑπονοίας ἀποβήσεται, ἐπειπερ οὕτως οἰόμενος κἂν ἐν μέσαις καλῆς ταῖς θλίψεσιν² εἰσακουσθήσῃ καὶ τεύξῃ **330** τοῦ σπουδαζομένου, ὥστε καὶ μείζονα τοῦ πάλιν δοξάσαι λαβεῖν ἐκ τῆς εὐεργεσίας τὴν ἀφορμὴν. Οὕτω τὸ ταῖς θυσίαις προσέχειν τῆς ἀρετῆς καταμελοῦντας ἐκβαλῶν, ἐντεῦθεν λοιπὸν περὶ τῆς τοῦ νόμου διαλέγεται ἀναγνώσεως, δεικνὺς καὶ ταύτην αὐτοῖς ἀνωφελῆ παραβαινομένων τῶν προσταγμάτων, ὥστε μηδὲ ἐπὶ τούτῳ μάτην μεγαλοφρονεῖν. Ἐντεῦθεν καὶ ὁ Ἄπόστολος λαβῶν εἰκότως ἐπὶ τοῖς ὁμοίοις, ὄνειδίζων αὐτοῖς φησιν, «ὁ οὖν διδάσκων ἕτερον σεαυτὸν οὐ διδάσκει;»³ καὶ ὅσα κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος τῆς αὐτῆς ἐχόμενα διανοίας φησί.

25 16 «Τῷ δὲ ἀμαρτωλῷ εἶπεν ὁ Θεός· Ἴνα τί σὺ διηγῇ τὰ δικαιώματά μου καὶ ἀναλαμβάνεις τὴν διαθήκην μου διὰ στόματός σου;»

Ἄλλὰ τοῦτο, φησὶν, ὅτι πολλὴν ποιῇ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ νόμου τὴν σπουδὴν, καὶ φέρεις ἐπὶ τοῦ στόματος τὰ νόμιμα, καὶ ἀναγινωσκομένου ἀκούεις προθύμως, ἀλλὰ τοῦτο οὐκ ἀπολογία. Τοῦτο γὰρ αὐτὸ καὶ μᾶλλον ἐξάπτει με καθ' ὑμῶν, ὅτι τὸν νόμον

1. Πρβλ. Ψαλ. 49,14. 2. Πρβλ. Ψαλ. 49,15. 3. Ρωμ. 2,21.

εἰδότες καὶ τῶν προσταγμάτων ἀκροώμενοι καὶ διὰ στόματος φέροντες¹, ἐν τῇ πράξει τὸ ἐναντίον ἐπιτηδεύετε· ὥστε περιττὴ σοὶ καὶ ἡ ἀνάγνωσις, μᾶλλον δὲ ὕβρις ἐμὴ καὶ αὐτὴ τὸ λέγοντος μὲν ἀκούειν καὶ προστάττοντος ἐν τῷ νόμῳ, τῆς δὲ πράξεως πάντῃ καταρῥαθμεῖν.

17 «Σὺ δὲ ἐμίσησας παιδείαν καὶ ἐξέβαλες τοὺς λόγους μου εἰς τὰ ὀπίσω»

Ἐν γὰρ ταῖς πράξεσι ζητῶν τὴν περὶ τὸν νόμον διάθεσιν, τὸ ἐναντίον εὐρίσκω ὅτι καὶ ἀποστρέφῃ, καὶ διαπτύεις, καὶ μακρὰν που βαλὼν ἐν οὐδενὸς μέρει τίθεσαι τὰ νόμιμα. Καὶ πόθεν τοῦτο;

18 «Εἰ ἐθεώρεις κλέπτην, συνέτρεχες αὐτῷ»

Συμπράττεις τοῖς κλέπταις², ἀντὶ τοῦ κλέπτεις· οὐδὲ γὰρ ἐτέρως ἐστὶ συμπρᾶξαι.

«Καὶ μετὰ μοιχῶν τὴν μερίδα σου ἐτίθεις»

Κοινωνὸς φαίνεται καὶ τῶν μοιχῶν· τὰ γὰρ αὐτὰ καὶ τοῖς τοιοῦτοις ἐπιτηδεύεις. Οὕτω καὶ ὁ Ἄπόστολος, «ὁ κηρύσσων μὴ κλέπτειν κλέπτεις; ὁ λέγων μὴ μοιχεύειν μοιχεύεις;»³, τὸ γὰρ ἐπὶ τοῖς ὁμοίοις ὄνειδίσαι, τούτων εἰς ὑπόμνησιν αὐτοῦς ἀγαγεῖν ἠβουλήθη.

19 «Τὸ στόμα σου ἐπλεόνασεν κακίαν»

331 Φθέγγεται πᾶν ὅτι κακόν⁴.

«Καὶ ἡ γλῶσσά σου περιέπλεκεν δολιότητα»

Οἱ γὰρ λόγοι σου παντὸς δόλου μεστοί· ὑποκρίνη γὰρ φιλίαν διὰ τῶν λόγων, ἐναντία φρονῶν ἐπὶ τῆς ψυχῆς. Τί γὰρ;

20 «Καθήμενος κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ σου κατελάλεις καὶ κατὰ τοῦ υἱοῦ τῆς μητρός σου ἐτίθεις σκάνδαλον»

Τὸ αὐτὸ λέγει τῷ «τοῦ ἀδελφοῦ»⁵, τῇ δὲ ἐπεξηγήσει ἐμφαντι-

1. Πρβλ. Ψαλ. 49,16. 2. Πρβλ. Ψαλ. 49,18. 3. Ρωμ. 2,21-22. 4. Πρβλ. Ψαλ. 49,19. 5. Ψαλ. 49,20.

κώτερον αὐτὸ κατασκευάζει· ὅταν συλλαλῆς φιλίαν ὑπισχνῆ τοῖς ῥήμασι, χωρὶς δὲ γενόμενος ἐπιβουλεύεις φθειγγόμενος ἅ μὴ χρῆ περὶ αὐτοῦς, ἐπιβουλάς ἀρτύων κατ' αὐτοῦ.

21 «*Ταῦτα ἐποίησας, καὶ ἐσίγησα*»

5 Ταῦτα πράττοντος ἠνειχόμεν ἄει, νῦν δὲ φθέγγομαι. Διὰ τί;

«*Υπέλαβες ἀνομίαν ὅτι ἔσομαί σοι ὅμοιος*»

Ἄμαρτίας ὑπόθεσιν ἐποιήσω τὴν μακροθυμίαν τὴν ἐμήν¹, ὡς ἀρεσκομένῳ μοι προσεσχηκῶς οἷς ἔπραττες, καὶ τοῦτο στοχαζόμενος ἀφ' ὧν ἐσιώπουν. Ἴνα τοίνυν μὴ τοῦτο νομίξης.

10 «*Ἐλέγξω σε καὶ παραστήσω κατὰ πρόσωπόν σου*»

Σαφῆ ποιοῦμαι τῶν πταισμάτων τὸν ἔλεγχον τῶν σῶν, ἄγων εἰς μέσον τὰ πταίσματα, τιμωρούμενος ἐφ' οἷς ἔπραξας, ὥστε σὺ καὶ τούτου αἴτιος, ὃς πολλάκις μακροθυμήσαντος οὐκ ἀπέστης τοῦ πταίνειν, ἀλλ' ὡς χαίροντος τοῖς γιγνομένοις ἐπέμενες τῷ 15 πράττειν. Δείκνυσι δὲ διὰ τούτων ὅτι κἂν κολάζῃ Θεὸς οὐ πάθος οἰκεῖον πληρῶν καὶ ἰδίαν ὀργὴν ἐπάγει τὴν τιμωρίαν, ἀλλὰ περιστέλλειν βουλόμενος τὸ κακὸν καὶ ἀφιστᾶν τοῦ πταίνειν ἐσπουδακῶς. 332 Ἄρχεται λοιπὸν καὶ παραινέσεως· τοῦτο γὰρ πρέπον τῷ Προφήτῃ, ἐπειδὴ τούτων ἔνεκεν καὶ τοῖς προλαβοῦσιν ἐχρήσατο 20 καὶ τῇ προσωποποιήσει τὸ ἐγκλημα κατασκευάζων φοβερόν.

22 «*Σύνετε δὴ ταῦτα, οἱ ἐπιλανθανόμενοι τοῦ Θεοῦ*»

Μὴ ἀπλῶς, φησί, τούτων ἀκούσητε, ἀλλὰ φοβηθέντες τῶν λεχθέντων τὴν ἀπειλήν ἀπόστητε τοῦ πταίνειν, ἵνα μὴ κερδάνητε τὴν κόλασιν².

25 «*Μήποτε ἀρπάσῃ καὶ μὴ ἦ ὁ ρυόμενος*»

Ὡς ἂν μὴ ἐπιμενόντων ὑμῶν τῷ πταίνειν δίκην λεόντος ἀρπάζοντος σφοδρὰν ὑμῖν ἐπαγάγη τὴν τιμωρίαν ὁ Θεός· οὔτε γὰρ ἐστὶν ὁ ἀπαλλάξαι τῆς παρ' αὐτοῦ τιμωρίας ἰσχύων. Τί δὲ ἐστὶν ὁ ζητεῖς καὶ πρᾶξαι προσήκει, ὥστε καὶ ἀπαλλαγῆναι τῆς τιμωρίας;

1. Πρβλ. Ψαλ. 49,21. 2. Πρβλ. Ψαλ. 49,22.

23 «*Θυσία αἰνέσεως δοξάσει με*»

Τοῦτο ἀπαιτεῖ καὶ τοῦτο λέγει, ὅτι δόξαν οἰκείαν καὶ εὐφροσύνην λογιζομαι τὴν δι' εὐχαριστίας θυσίαν¹, καὶ τοῦτο ὡς ἐκλεκτὸν προσίεμαι θῦμα.

«*Καὶ ἐκεῖ ὁδός, ἣ δεῖξω αὐτῷ τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ*»

5

Τὸ «ἐκεῖ» πολλαχοῦ οὐκ ἐπὶ τόπου λέγει, ἀλλ' ἐπὶ πράγματος. Οὕτως ἐν τῷ λε' ψαλμῷ «Μὴ ἐλθέτω μοι πούς ὑπερηφανίας, καὶ χεὶρ ἀμαρτωλοῦ μὴ σαλεύσῃ με. Ἐκεῖ ἔπεσον πάντες οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν»², ἀντὶ τοῦ μὴ κρατήσαιέν μου οἱ ἀμαρτωλοὶ· ὑπὸ γὰρ τὴν τοιαύτην τιμωρίαν ἴδιον τῶν ἀμαρτωλῶν πίπτειν. 10 Οὕτω καὶ ἐν τῷ ρλβ' «ὅτι ἐκεῖ ἐνετείλατο Κύριος τὴν εὐλογίαν καὶ ζωὴν ἕως τοῦ αἰῶνος»³, ἀντὶ τοῦ τοῖς ἐπὶ τὸ αὐτὸ κατοικοῦσιν ἀδελφοῖς, ἵνα εἴπη τοῖς ὁμοιοῦσιν. Καὶ ἐνταῦθα οὖν τὸ «ἐκεῖ» λέγει, ἀντὶ τοῦ τῷ τοι τοιούτῳ ταύτην μοι θυσίαν προσάγοντι καὶ 15 εὐχαρίστως ζῆν ἐσπουδακῶς, τούτῳ δείκνυμι ὁδὸν τῆς παρ' ἐμοῦ σωτηρίας, ἵνα εἴπη τοὺς τοιούτους σῶζω, τοὺς 333 τοιούτους εὐεργετῶ· αὐτῷ δὲ λέγει τῷ ἀνωτέρῳ τὸ «Θῦσον τῷ Θεῷ θυσίαν αἰνέσεως καὶ ἐπικάλεσαί με ἐν ἡμέρᾳ θλίψεώς σου, καὶ ἐξελοῦμαί σε, καὶ δοξάσεις με»⁴.

Ψαλμὸς 50

20

Οὐκ ἔστιν ἡ ἐπιγραφή τοῦ Δαβίδ, ἀλλὰ δηλονότι ὁ ψαλμὸς· ὁ ψαλμὸς δὲ πρόβησις ἐστὶν, οὐκ ἐξαγόρευσις, καὶ τοῦτο δηλοῖ τὰ τελευταῖα, — «Ἀγάθυνον» γὰρ, φησίν, «ἐν τῇ εὐδοκίᾳ σου τὴν Σιών, καὶ οἰκοδομηθήτω τὰ τείχη Ἱερουσαλήμ»⁵ καὶ ἐξῆς. Ἐπὶ δὲ τοῦ Δαβὶδ οὐδὲ κατελέλυτο ἡ Σιών, οὐδὲ τὰ τείχη περιήρητο τῆς 25 Ἱερουσαλήμ, οὐδ' ἡ τοῦ «ναοῦ» ἐπέπαυτο λειτουργία, οὐδὲ κατήρητο τὰ θυσιαστήρια, — οὐδὲ δεῖσθαι τοίνυν περὶ τοιούτων ὁ μακάριος Δαβὶδ ἠναγκάζετο, οὐδὲ γὰρ οὐδ' ἡ τούτου ἀμαρτία κοινὸν

1. Πρβλ. Ψαλ. 49,23. 2. Ψαλ. 35,12-13. 3. Ψαλ. 132,3. 4. Ψαλ. 49,14-15. 5. Ψαλ. 50,20.

ἤνεγκεν τῷ ἔθνει κακόν· γελοῖον γὰρ εἰ οὗτος μὲν κατὰ Προφήτην ἠφίετο τῆς ἁμαρτίας, ἀντ' αὐτοῦ δὲ τὸ ἔθνος ἅπαν μὴδὲν κοινωνῆσαν τῆς παρανομίας ἐκολάζετο. Περὶ τίνος οὖν ταῦτα λέγει ἡ
 5 δηλονότι περὶ τοῦ λαοῦ παντός, ὃς διὰ ὑπερβολὴν οἰκείων ἀσεβημάτων καὶ ἁμαρτημάτων αἰχμάλωτος γέγονε, τῆς πόλεως εἰς ἔδαφος πεσοῦσης, καὶ τοῦ ναοῦ πυρποληθέντος, καὶ τοῦ θυσιαστηρίου κατασκαφέντος;

Προφητεύων τοίνυν ὁ Δαβὶδ ἐκ προσώπου τοῦ λαοῦ ταῦτά φησιν ἐν τῇ προῤῥήσει, διδάσκων αὐτοὺς ὅπως ὀφείλουσι προσπίπτειν τῷ Θεῷ καὶ τὰς ἑαυτῶν ἐξαγορεύειν πλημμελείας, μὴ ἀπογινώσκειν τε τῆς σωτηρίας διὰ τὸ μέγεθος τῆς κατεχούσης συμφορᾶς, ἀλλὰ ἀναμένειν τοῦ Θεοῦ τὴν βοήθειαν, ἣν φιλόανθρωπος
 10 ὢν καὶ ἐλεήμων μεταμελομένοις ἐφ' οἷς ἡμαρτον παρέξει, ἀφιεῖς τε τὰ ἁμαρτήματα καὶ ἐν τῇ τούτων συγχωρήσει λύων αὐτοῖς τὴν τιμωρίαν. Διὰ τοῦτο, πρῶτον τῶν ἁμαρτημάτων διδάξας αἰτεῖν τὴν συγχώρησιν, ἐπάγει «'Αγάθυνον, Κύριε, ἐν τῇ εὐδοκίᾳ σου τὴν Σιών» καὶ ἐξῆς, τοῦτο προλέγων ὅτι, εἰ ἀληθῶς μετανοήσαντες ἐπιμένετε, τεύξεσθε μὲν τῆς συγχωρήσεως καὶ ποιηθήσεται δὲ
 15 ὑμῖν ἅπαντα ἐπὶ τοῦ προτέρου σχήματος καὶ τῆς θαυμαζομένης εὐκοσμίας, ἣν ἐπὶ μὲν τῆς ἀλλοτρίας χώρας πληροῦν οὐκ ἠδύνασθε, ἐπανεληλυθότες δὲ πληροῦν ἐν ἐξουσίᾳ καταστήσεσθε. Ὑπὲρ τούτων τοίνυν λέγει καὶ τὸ «Σοὶ μόνῳ ἡμαρτον»¹ καὶ ἐξῆς, ἀντὶ τοῦ πολλῶν ἀνομημάτων ἐργάτης γέγονα ἐπ' ὄψεσι ταῖς σαῖς.
 20 Ἔστι δὲ καὶ ταῦτα ἀπόδειξις μὲν τῆς ἐμῆς κακίας, σύστασις δὲ τῆς σῆς ἀγαθότητός φησιν· εἰ γὰρ εἰς λόγους ἔλθοιμεν καὶ κριθεῖημεν πρὸς ἀλλήλους καὶ προφέροιο δὲ τὰ σά, ἐγὼ μὲν ἡμαρτηκῶς πάντοτε φανοῦμαι, αὐτὸς δὲ πάντοτε εὐεργετῶν, — εἴτα ἐγὼ μὲν ἀγνώμων κριθήσομαι διὰ πάντων καὶ τῆς νῦν με συνεχούσης τιμωρίας ἔνοχος, αὐτὸς δὲ φανήσῃ δικαίως μοι ταῦτα ἐπαγαγόν, ὥστε οὐδὲ λόγος μοί τις δίκαιος ὑπολήφεται πρὸς σε εἰ μὴ τῇ
 25 συνήθει σου φιλοανθρωπία παριδεῖν ἐβελήσης τὰ πλημμελήματα.

Καὶ μαρτυρεῖ ταῦτα περὶ Ἰουδαίων εἰρησθαι τῷ Δαβίδ καὶ ὁ θεῖος Παῦλος περὶ τῶν αὐτῶν ταῦτα διαλεγόμενος· εἰπὼν γάρ

1. Ψαλ. 50,6.

«Τί οὖν τὸ περισσὸν τοῦ Ἰουδαίου;»¹ καὶ δείξας τί ποτε ἦν, καὶ λύσας τὴν ἀντίθεσιν τὴν λέγουσαν ὅτι πολλοὶ «ἠπίστησαν» Ἰουδαῖοι, — καὶ ἐπειπὼν «γινέσθω ὁ Θεὸς ἀληθής, πᾶς δὲ ἄνθρωπος ψεύστης»², — λοιπὸν ἐπάγει καθὼς γέγραπται «ὅτι ἂν δικαιοθῆς ἐν τοῖς λόγοις σου καὶ νικήσης ἐν τῷ κρίνεσθαι»³. Τοῦτο γὰρ
 5 σαφῶς λέγει ὅτι τὰ περὶ τοὺς Ἰουδαίους γεγονότα μεγάλα· καὶ πρό γε πάντων ὅτι τῶν ἐθνῶν διεκρίθησαν, ὅτι περιτομῇ κατεσημάνθησαν, ὅτι νόμους ὑπεδέξαντο θεῖους, ὅτι παρὰ πάντας ἀνθρώπους μεγίστης ἐπιμελείας ἤξιώθησαν. Εἰ δὲ τοιούτων τετυχηκότες αὐτοὶ πρὸς τὸ χεῖρον εἶδον τοῦτο < > τουτέστιν, ἀλλ' οὐχὶ τοῦ
 10 Θεοῦ κατηγέταν· εἰ πάντες γὰρ εἶλοντο τὰ χεῖρω, οὐδὲ τοῦτο τὸν Θεὸν διαβάλλει, ἔσται δὲ μᾶλλον ἀληθὲς ἐκεῖνο τὸ περὶ αὐτῶν εἰρημένον παρὰ τοῦ προφήτου Δαβίδ «ὅπως ἂν δικαιοθῆς ἐν τοῖς λόγοις σου»⁴ καὶ ἐξῆς· ὥστε δῆλον, καθὼς καὶ τῷ μακαρίῳ ἐξείληται Παύλῳ, ὅτι περὶ Ἰουδαίων ταῦτα προῤῥεγεν ὁ Δαβίδ, ἀλλ'
 15 οὐχὶ περὶ ἑαυτοῦ, περὶ ὧν καὶ ἐπάγει «Ἰδοὺ γὰρ ἐν ἀνομίαις»⁵. Οὗτοι γὰρ οὐ μόνον ἠσέβουν, ἀλλὰ καὶ πρὸς πᾶσαν ἀκολασίαν ἐσύροντο, — «ἕκαστος γάρ», φησὶν «ἐπὶ τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον αὐτοῦ ἐχρεμέτιζον»⁶ τὴν ὑπερβολὴν αὐτῶν τῆς ἀκολασίας διὰ τοῦ Προφήτου κατονειδίζων ὁ Θεός, — διὸ καὶ εἰκότως ἂν οἱ ἐκ τιοῦτων φύντες γάμων λέγοιεν «Ἰδοὺ γὰρ ἐν ἀνομίαις συνελήμφθην»⁷.

Προφητεύει τὰ κατὰ τὸν ἐν Βαβυλῶνι λαόν, — καὶ τὸ ἐκείνων πρόσωπον ἀναλαβὼν ὡς ἐξομολογουμένων μὲν ὑπὲρ ἁμαρτίας, αἰτούντων δὲ συγχώρησιν μὲν πταισμάτων, λύσιν δὲ τῶν κακῶν,
 25 οὕτω τὸν ψαλμὸν ἐξεφώνησεν. Εἰ δὲ ἄλλην τὴν ἐπιγραφὴν εἶναι συμβαίνει, ξενιζέσθω μηδεὶς· οὐδαμοῦ γὰρ ταῖς ἐπιγραφαῖς δουλεύοντες ἐφάνημεν, δεξάμενοι δὲ ταύτας μόνας ὅσας εὐρομεν ἀληθεῖς εἰρήκαμεν· εἰρήκαμεν δὲ καὶ περὶ τούτου ὅσα περ ἐχρῆν ἐν τῷ
 30 προοιμίῳ, πρὸ τῆς κατὰ λέξιν ἐξηγήσεως.

3 «Ἐλέησόν με, ὁ Θεός, κατὰ τὸ μέγα ἔλεός σου καὶ κατὰ τὸ πλῆθος τῶν οἰκτιριμῶν σου ἐξάλειψον τὸ ἀνόμημά μου»

1. Ρωμ. 3,1. 2. Ρωμ. 3,4. 3. Ψαλ. 50,6. 4. Ἐνθ' ἂν. 5. Ψαλ. 50,7. 6. Ἐπ. 5,8. 7. Ψαλ. 50,7.

Ἐκ προσώπου τοῦ λαοῦ 335 λέγει. Τὸ δὲ «μέγα ἔλεός σου καὶ τὸ πλῆθος τῶν οἰκτιρῶν»¹, ὥστε δεῖξαι ὅτι διὰ πλῆθος καὶ μέγεθος τῶν ἀνομιῶν τὴν αἰχμαλωσίαν ὑπέμειναν, ἅς οὐ δυνατόν λυθῆναι μὴ πολλῆς τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας περὶ αὐτοὺς δειχθείσης.

4 «Καὶ ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας μου καθάρισόν με»

Τὸ αὐτὸ σημαίνει καὶ διὰ τοῦ «ἐπὶ πλεῖον πλῦνόν με»², τουτέστι τελείως καθάρισόν με τῆς ἁμαρτίας τελείαν ποιησάμενος τὴν συγχώρησιν.

5 5 «Ὅτι τὴν ἀνομίαν μου ἐγὼ γινώσκω, καὶ ἡ ἁμαρτία μου ἐνώπιόν μου ἐστὶν διὰ παντός»

Ἐδειξεν ὅτι δικαίως αἰτεῖ τῶν ἁμαρτημάτων τὴν συγχώρησιν, ἐπιγινώσκων ὅτι ἥμαρτεν· οὔτε γὰρ μικρὰν ἀφορμὴν εἰς σωτηρίαν τίθεται τοῦ πταίσματος τὴν ἐπίγνωσιν, ἐπίγνωσιν δὲ λέγει οὐκ αὐτὸ τοῦτο τὸ εἰδέναι ὡς ἁμαρτία τὸπραχθέν, — κοινὸν γὰρ τοῦτο μικροῦ πάντων ἀνθρώπων, — ἀλλὰ τὸ ὡς ἐπὶ ἥμαρτημένοις ἐπιδείξασθαι τὴν μεταμέλειαν, ὅπερ ἐστὶ τῶν ἀληθῶς ἐγνωκότων ὅτι ἥμαρτον. Διὸ ἐπάγει «καὶ ἡ ἁμαρτία μου ἐνώπιόν μου ἐστὶν διὰ παντός»³. αἰεὶ γοῦν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἔχω αὐτήν, τῷ 20 συνεχεῖ τῆς μνήμης μονονουχὶ προσωποποιῶν καὶ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτὴν ἰστῶν.

6 «Σοὶ μόνῳ ἥμαρτον καὶ τὸ πονηρὸν ἐνώπιόν σου ἐποίησα»

Τὸ «Σοὶ μόνῳ» ὡς πρὸς τοὺς κατενέχοντας ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ λέγει. Οἶδα μὲν οὖν, φησὶν, ὅτι «ἥμαρτον», καὶ τούτου γε λήθην 25 οὐκ ἂν ποτε ποιήσασθαι δυναίμην, ἀλλ' «ἥμαρτον» εἰς σε, εἰς ὃν εὐεργετηθεὶς ἀγνώμων ἐφάνην, οὐκ εἰς τούτους· οὔτε γὰρ ἔπαθόν τι παρ' ἐμοῦ, καὶ ποιῶσιν ἀνήκεστα.

«Ὅπως ἂν δικαιωθῆς ἐν τοῖς λόγοις σου καὶ νικήσῃς ἐν τῷ κρίνεσθαί σε»

1. Ψαλ. 50,3. 2. Ψαλ. 50,4. 3. Ψαλ. 50,5.

Τὸ «ὅπως» κατὰ ἰδίωμα λέγει τὸ γραφικόν, οὐκ ἐπὶ αἰτίας, τὸ δὲ ἀναγκαίως ἐκβάν ὡς αἰτίαν τεθεικώς· τίθησι γὰρ αἰεὶ τὸ αἰτιατὸν ἀντὶ τοῦ αἰτίου ὅταν ἐξ ἀνάγκης ἐπόμενον ᾖ τῷ αἰτίῳ, — ἐπειδὴ γὰρ ἀπὸ τῶν αἰτίων ὡς ὁμο336λογούμενα τὰ αἰτιατὰ κατασκευάζομεν ὅταν ἔπεσθαι αὐτὰ ἀναγκαίως συμβαίνει, οἷον εἴ τις 5 λέγῃ ὅτι εἰ τὸ πῦρ ἐνέπεσεν τῷ στυπείῳ ἐξ ἀνάγκης αὐτὸ ἠνάλωσε, καὶ ὡς ὁμολογούμενον ἀπὸ τοῦ πρώτου τὸ δεύτερον λαβὼν τὸ ἔπεσθαι τῇ τοῦ πυρὸς ἐπιμεμήσει τοῦ στυπείου τὴν ἀνάλωσιν. Διὰ τοῦτο ἔθος τῇ θεῖᾳ Γραφῇ λέγειν αἰεὶ τὸ αἰτιατὸν ἀντὶ τοῦ αἰτίου, ἂν ἐπόμενον ἐξ ἀνάγκης ᾖ. Ὡσπερ γὰρ τὰ αἴτια ἀπὸ δόξης ἐστὶ 10 τῶν ὁμολογουμένων αἰτιατῶν, οὕτω καὶ τὸ αἰτιατὸν ἀπὸ δόξης εἶναι δύναται τοῦ αἰτίου, ἂν πάντως ἐπόμενον εἶναι συμβαίνει, — οἷον ἔπεται τῷ ἡλίῳ φαίνοντι τὸ πάντως ἡμέραν εἶναι, τὸ τὸν ἥλιον φαίνειν λέγει γὰρ ἂν τις ἡμέραν εἶναι, ἥλιος γὰρ φαίνει καὶ 15 τοῦ τὸν ἥλιον φαίνειν τὸ ἡμέραν εἶναι· δύναται γὰρ ἂν τις λέγειν, ἀντιστρέφας εἰ βούλοιο, ἀνάγκη τὸν ἥλιον φαίνειν, ἡμέρα γὰρ ἐστὶν. Ἀπὸ γὰρ τοῦ ἐπομένου τῷ αἰτίῳ ἀνάγκη ὁμοίως τὸ αἰτιατὸν ἀπὸ δόξης εἶναι δύναται τὸν αἴτιον, ὡσπερ οὖν καὶ τὸν αἴτιον τοῦ αἰτιατοῦ πάντως ἐπομένου.

Διὰ τοῦτο τοῖνυν ἡ θεῖα Γραφή, ὅταν τι ἀναγκαίως ἔπεται 20 πάντως τῷ γεγενημένῳ, ὡς αἰτίαν αὐτὸ τίθησιν, τὸ ἀναγκαῖον δηλοῦσα τοῦ πράγματος. Οὕτω γὰρ κἀναυῖθα, ἐπειδὴ τοῦ Θεοῦ τὸ μέγιστα αὐτοὺς εὐεργετηκὸτος ἀγνώμονες περὶ αὐτὸν οἱ τοῦ λαοῦ ἐγεγόνεσαν, ἀνάγκη ἦν, δικαστηρίου καὶ κρίσεως γεγενημένης, φανῆναι τὸν Θεὸν δικαιοτάτα αὐτοὺς καὶ νῦν ὑπὲρ τῆς ἀγνωμοσύνης τιμωρούμενον. Τέθεικε τοῖνυν αὐτὸ ὡς αἰτίαν, δεικνύς 25 ὅτι πάντως ἔπεται τοῖς γεγενημένοις τὸ δικαίως φανῆναι τὸν Θεὸν ἅπαντα πεπονηκότα περὶ αὐτούς. Λέγει γὰρ ὅτι εἰς σέ φησιν μόνον «ἥμαρτον», οὐχὶ τοὺς κατέχοντας. Διὰ τί; Ὅτι τοσαῦτα εὐεργετηθεὶς παρὰ σου οὕτως ἀγνώμων ἐγενόμην, ὡς, εἰ κριτήριον 30 γένοιτο καὶ λέγοις μὲν αὐτὸς διηγούμενος τὰς εἰς ἐμὲ χάριτας, τὰ ἐν Αἰγύπτῳ, τὰ κατὰ τὴν ἔρημον, τὰ μετὰ ταῦτα, λέγοιτο δὲ καὶ τὰ παρ' ἐμοῦ πάντοτε γενόμενα κακά, — τοιαῦτα γὰρ τὰ ἐμά, — «νικήσῃς» ἐν τῇ κρίσει καὶ φανήσῃ δικαιοτάτα τιμωρησάμενος, οὕτως ἀγνώμονας εἰκότως κολάζων· ὥστε κατὰ ταύτην 35

τὴν διάνοιαν καὶ πολλὴν ἔχει τὴν ἀκολουθίαν πρὸς τῷ «Σοὶ μόνῳ ἤμαρτον»¹, ἐκείνους δέ ... οὔτε γὰρ ἐναντίον φησὶν ἀδικουσὶν ἐκεῖνοι παθόντες οὐδέν, ὥστε καὶ δικαίους εἶναι δέξασθαι τὴν κόλασιν. Καλῶς δὲ καὶ ὁ Ἀπόστολος πρὸς 337 Ἰουδαίους διαλεγόμενος, δεικνύς ὡς ἡ ἐκείνων ἀπειθεία οὐδαμῶς τοῦ Θεοῦ διαβάλλει τὴν οἰκονομίαν, ἐχρήσατο τῇ μαρτυρίᾳ περὶ αὐτῶν εἰρημένη κατὰ πρόβῃσιν τοῦ μακαρίου Δαβίδ. Πῶς δέ; Εἰ εἰσέλθοιμεν εἰς χρίσιν, «νικήσης».

7 «Ἰδοὺ γὰρ ἐν ἀνομίαις συνελήφθην, καὶ ἐν ἀμαρτίαις ἐκίσσησέ με ἡ μήτηρ μου»

10 Οὐ τὴν τῶν τεχθέντων φύσιν αἰτιᾶται, ἄπαγε, οὐδὲ γὰρ περὶ ἐκείνων φύσιν ὄλως εἴρηται, ἀλλὰ τὴν τῶν τεκόντων γνώμην ἐξαγγέλλει, — τὸ γὰρ «ἐν ἀνομίαις» συλληφθῆναι καὶ «ἐν ἀνομίαις» κισσηθῆναι ὑπὸ τῆς μητρός, δῆλον ὅτι τῶν γεννώντων ἀλλ' 15 οὐ τῶν γεννωμένων μηνύει τὸ ἔγκλημα, — κάκεινων γνώμην διαβάλλει, ἀλλ' οὐ φύσιν τῶν τικτομένων, ὡς οἱ ἀνόητοι βούλονται. Οὐ γὰρ περὶ αὐτοῦ ταῦτα λέγει ὁ Δαβίδ. Πῶς γὰρ ἂν ἐκεῖνος περὶ τῆς οἰκείας ταῦτα εἴποι φύσεως, περὶ οὐ φησὶν ὁ Θεός, «εὗρον ἄνδρα κατὰ τὴν καρδίαν μου»², οὐ γὰρ οὐ μόνον τὴν φύσιν οὐκ 20 αἰτιᾶται, ἀλλὰ καὶ τὴν προαίρεσιν θαυμάζει; Οὐ περὶ αὐτοῦ τοίνυν ταῦτά φησιν ὁ Δαβίδ, οὐδ' εἴ τις ἐκ πλάνης τὸν ψαλμὸν ἐπιγέγραφεν οὕτως, ἤδη τοῦτο τοῦ ψαλμοῦ τὴν δύναμιν ἐλέγχει.

Ἐγὼ μὲν γὰρ «ἐν ἀμαρτίαις» φαίνομαι συνειλημμένος καὶ μηδέποτε τοῦ κακοῦ γενόμενος ἐκτός. Καλῶς δὲ ὡς πρὸς τὸν λαὸν τὸ 25 «ἐν ἀνομίαις συνελήφθην, καὶ ἐν ἀμαρτίαις ἐκίσσησέ με ἡ μήτηρ μου»³, ἐπειδὴ ἐκ πολλοῦ πταίνοντες καὶ παρὰ τῶν πατέρων οἱ καθεξῆς τὰς ἀμαρτίας διαδεχόμενοι ἀπὸ τῶν τοιούτων καὶ τῆς γεννήσεως τὰς ἀφορμὰς πολλακίς ἐδέχοντο, οὐδέποτε ἐν μέσῳ τοῦ κακοῦ διαλείποντος ἐν αὐτοῖς. Οὕτω γοῦν φαίνεται καὶ ὁ Θεὸς 30 πολλακίς ὀνειδίσας αὐτοῖς ὡς ἀδεῶς μοιχωμένοις, ποτὲ μὲν διὰ τοῦ Ἰερεμίου λέγων· «ἕκαστος ἐπὶ τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον αὐτοῦ ἐχρεμέτιζον»⁴, ποτὲ δὲ διὰ τοῦ Ἰεζεκιήλ «ἕκαστος», φησί, «τὴν

1. Ψαλ. 50,6. 2. Πράξ. 13,22. 3. Ψαλ. 50,7. 4. Ἱερ. 5,8.

γυναῖκα τοῦ πλησίον αὐτοῦ ἠνόμουν»¹. Εἰκότως οὖν ἐκ προσώπου τῶν τοιούτων εἶπεν «Ἰδοὺ γὰρ ἐν ἀνομίαις συνελήφθην», ὡς ἐκ τοιούτων γάμων καὶ παρανόμων μίξεων τὴν σύλληψιν καὶ τὴν ἀφορμὴν τῆς γεννήσεως ἐσχηκότων. Τὸ δὲ «Ἰδοὺ» ἀπὸ τοῦ ἑβραϊκοῦ ἰδιώματος πρόσκειται, ἐπεὶ μὴδὲ πρόκειται αὐτῷ εἰπεῖν τι 5 δεικτικῶς. Τοιαῦτα μὲν οὖν φησι τὰ παρ' ἐμοῦ, τὰ δὲ παρὰ σου ὅποια;

8 «Ἰδοὺ γὰρ ἀλήθειαν ἠγάπησας»

338 Παρ' ἐμοῦ τὸ ἀληθές, τὸ δίκαιον, τὸν ὀρθὸν βίον καὶ οὐχ 10 ἀπλῶς ἀπήτησας, ἀλλὰ πρότερον αὐτὸς ὑπέδειξας τὸ καλόν. Τί γάρ;

«Τὰ ἄδηλα καὶ τὰ κρύφια τῆς σοφίας σου ἐδήλωσάς μοι»

«Ἄδηλα καὶ κρύφια σοφίας»² λέγει αὐτὸν τὸν νόμον, τὰς εἰς αὐτοὺς οἰκονομίας, τὸ μέγεθος τῶν θαυμάτων, τὸ πάντων μείζον 15 τὰ πνευματικὰ χαρίσματα. Ἀντὶ τούτων, φησὶν, ἐζήτησας παρ' ἐμοῦ ὥστε τὸ ἀληθές ἀγαπᾶν, ὅπερ ἦν κέρδος πάλιν ἐμόν· ἐγὼ δὲ τὸ ἐναντίον ἀμαρτίας ἡμειψάμην τὴν χάριν. Οὐκοῦν ἐπειδὴ τούτων οὕτως ἐχόντων, εἰ κριτήριον γένοιτο, τὰ μὲν παρὰ σου ἐπαίωνων μεστά, τὰ δὲ παρ' ἐμοῦ ἄξια τιμωρίας. Διὰ τοῦτο τί;

9 «Ῥαντιεῖς με ὑσώπῳ, καὶ καθαρισθήσομαι»

20 Αἰτῶ παρὰ σου τὴν συγχώρησιν παρασχεθῆναι· δυνήση γὰρ βουληθεὶς καθαρὸν με πάντων ἀποφῆναι τῶν κακῶν. «Ἵσώπῳ»³ δὲ εἶπεν, ἐπειδὴ ἔθος ἦν τοῖς ἐν νόμῳ καθαίρουσιν τούτῳ κεχρησθαι.

«Πλυνεῖς με, καὶ ὑπὲρ χιόνα λευκανθήσομαι»

25 Ζοφώδη με ὄντα ταῖς ἀμαρτίαις, ἂν βουληθῆς χιόνος ποιήσεις λευκότερον. Καὶ τί τὸ ἐκ τούτου κέρδος;

10 «Ἀκουτιεῖς με ἀγαλλίασιν καὶ εὐφροσύνῃ»

Τότε ποιήσεις ῥημάτων ἀκοῦσαι εὐφροσύνης μεστῶν, — λέγει

1. Ἱερ. 22,11. 2. Ψαλ. 50,8. 3. Ψαλ. 50,9.

δὲ τῆς ἐπανόδου καὶ τῶν κατὰ τὴν ἐπάνοδον καλῶν· τὸ γὰρ «ἀκουτιεῖς»¹, ἀντὶ τοῦ ἀκοῦσαι ποιήσεις.

«Ἐγαλλιάσονται ὅστέα τεταπεινωμένα»

5 Τότε, ἐπειδὴν ἀφιῆς τὰς ἀμαρτίας, οἱ ἰσχυρῶς συντετριμμένοι νῦν εὐφροσύνης ἐσόμεθα μεστοί· τὸ γὰρ ἰσχυρῶς συντετριῖσθαι διὰ τῆς τῶν ὀστέων σημαίνει φωνῆς, ἐπειδὴ ἰσχυρῶς συντριβῆς σημείον τὸ τὰ ὀστᾶ παθεῖν.

11 «Ἀπόστρεφον τὸ πρόσωπόν σου ἀπὸ τῶν ἀμαρτιῶν μου»

10 Καὶ μὴδὲ ἀποβλέψης ταῖς ἀμαρτίαις μου², ἵνα μὴ μυσαχθῆς με διὰ τὸ πληθός.

«Καὶ πάσας τὰς ἀνομίας μου ἐξάλειψον»

Ἄλλὰ μᾶλλον αὐτὰς ἀφάνισον τῇ οἰκείᾳ φιλανθρωπίᾳ.

12 «Καρδίαν καθαρὰν κτίσον ἐν ἐμοί, ὁ Θεός»

15 **339** Ἀκύλας· ἀνάκτισον· Δός μοι, φησί, λογισμὸν καθαρὸν, διάνοιαν ὀρθήν.

«Καὶ πνεῦμα εὐθὲς ἐγκαίνισον ἐν τοῖς ἐγκάτοις μου»

20 Προαιρέσεως, φησὶν, ἀγαθῆς πλήρωσόν μου τὰ ἔνδον, ἀντὶ τοῦ ὅλον με πλήρωσον καλῶν λογισμῶν, ὀρθῆς διανοίας, ἀγαθῆς προαιρέσεως. Τὸ γὰρ «πνεῦμα»³ τὴν προαίρεσιν λέγει, οὐκ ἐνταῦθα μόνον ἀλλὰ καὶ ἐτέρωθι, — οὕτω καὶ ἐν τοῖς Ἀριθμοῖς περὶ τοῦ Χάλεβ ἐπὶ τῶν κατασκόπων, «ὅτι μὴ εὐρέθη» φησί, «πνεῦμα ἕτερον ἐν αὐτῷ»⁴, ἵνα εἴπη προαίρεσις ἄλλη καὶ ἐναντία.

13 «Μὴ ἀπορρίψης με ἀπὸ τοῦ προσώπου σου»

25 Καὶ μὴκέτι εἰς αἰχμαλωσίαν ἀπελθεῖν με παρασκευάσης, ἀλλ' εἶναι ἀεὶ ἐν τῷ ναῷ, καὶ πρὸ τοῦ προσώπου ἐστάναι τοῦ σοῦ καταξίωσον.

1. Ψαλ. 50,10. 2. Πρβλ. Ψαλ. 50,11. 3. Ψαλ. 50,12. 4. Ἀριθ. 14,24.

«Καὶ τὸ πνεῦμά σου τὸ ἅγιον μὴ ἀντανέλῃς ἀπ' ἐμοῦ»

Ἐπειδὴ τούτω τὸ κατὰ τὸν ναὸν ἠγιάζετο καὶ σύμβολον μὲν ἦν τοῦ Θεοῦ παρουσίας ἢ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐπιφοίτησις, τεκμηρίον δὲ τῆς ἀπουσίας ἢ ἀπόληψις, μὴ λάβῃς, φησὶν, ἀπ' ἡμῶν «τὸ Πνεῦμά σου τὸ ἅγιον»¹, ἀλλ' οὕτω ποίησον ἵνα καὶ αὐτὸς ἦς ἐν τῷ ναῷ «καὶ τὸ Πνεῦμά σου» παρῆ «τὸ ἅγιον» καὶ ἡμεῖς ἀμαρτίας ἐλεύθεροι ἐκεῖ χορεύοντες παρά σοι πληρῶμεν τὰ νόμιμα, μὴ πάλιν μακρὰν εἰς αἰχμαλωσίαν πεμπόμενοι.

14 «Ἀπόδος μοι τὴν ἀγαλλίασιν τοῦ σωτηρίου σου»

Χάρισαί μοι τὴν σωτηρίαν σου καὶ τὴν ἐπὶ σωτηρίαν εὐφροσύνην. Καλῶς δὲ εἶπεν τὸ «Ἀπόδος», ἐπειδὴ πρὸ τούτου ἀπέλαυσεν.

«Καὶ πνεύματι ἡγεμονικῶ στήριζόν με»

Καὶ οὕτω μὲν, φησὶν, κατάστησον ἰσχυρόν, ὥστε μὴ μόνον ἀπηλλάχθαι τῆς αἰχμαλωσίας καὶ ἐξῶ καθεστάναι τῆς παρουσίας δουλείας, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἡγεῖσθαι καὶ κρατεῖν ἐτέρων. «Πνεύματι» δὲ εἶπεν «ἡγεμονικῶ»², ὡς ἐξ αὐτοῦ τοῦ κρατεῖν τὴν δύναμιν λαμβάνοντων· ἐπειδὴ γὰρ τοῦ Πνεύματος πάντα τὰ χαρίσματα, τὰ χαρίσματα δὲ ἦν τὸ καὶ τῶν ἀλλοφύλων κρατεῖν, αὐτῷ λογίζεται τὸ κατόρθωμα.

15 «Διδάξω ἀνόμους τὰς ὁδοὺς σου, καὶ ἀσεβεῖς ἐπὶ σὲ ἐπιστρέψουσιν»

Τούτων γὰρ οὕτω γενομένων, δυνήσομαι πολλοὺς καὶ ἐτέρους ἐπιστρέψαι³ εἰς τὸ δέον· κρατήσας γὰρ τῶν ἀλλοφύλων πιστοὺς ἐπὶ τὴν γνῶσιν μετὰξω τὴν σὴν.

16 «Ῥῥοαί με ἐξ αἱμάτων, ὁ Θεός τῆς σωτηρίας μου»

25 Οὐκοῦν ἀπάλλαξόν με τούτων τῶν φονικῶν, τῶν περὶ αἵματα⁴ ἐσχολακώτων. Βούλεται δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ ἐκείνων τρόπου δεῖξαι ἑαυτὸν ἄξιον ὄντα τοῦ τυχεῖν τῆς εὐεργεσίας. Ἄν γὰρ τοῦτο ποιήσῃς, τί;

1. Ψαλ. 50,13. 2. Ψαλ. 50,14. 3. Πρβλ. Ψαλ. 50,15. 4. Πρβλ. Ψαλ. 50,16.

«Ἀγαλλιάσεται ἡ γλῶσσά μου τὴν δικαιοσύνην σου»

Μετὰ πολλῆς τῆς εὐφροσύνης διηγῆσομαι ὡς ἐπεμελήθης τοῦ δικαίου, τῶν ἀσεβῶν καὶ μοχθηρῶν ἀπαλλάξας ἡμᾶς τοὺς τὴν σὴν ἔχοντας γνῶσιν.

5 17 «Κύριε, τὰ χεῖλη μου ἀνοίξεις, καὶ τὸ στόμα μου ἀναγγελεῖ τὴν αἴνεσίν σου»

Σὺ γάρ, εἰ τὸ στόμα ἡμῶν ἀνοίγεις¹, ὁ τῆ εἰς ἡμᾶς εὐεργεσία παρέχων ἡμῖν ἀφορμάς, ὑποθέσεις τοῦ πολλὰ μὲν εἰπεῖν, πολλὰς δὲ χρῆσασθαι ταῖς εἰς σε ὑμνωδίαις, εὐχαριστῆσαι δὲ ὅσον εἰκὸς διηγουμένους τὰ γεγονότα.

10 18 «Ὅτι εἰ ἠθέλησας θυσίαν, ἔδωκα ἄν»

Ἰκανὸν γάρ με καὶ τοῦτο κινήσαι πρὸς εὐχαριστίαν, ὅτι ἐγὼ μὲν κἂν εἰ θυσίας ἀπῆλθεις μετὰ πάσης «ἄν ἔδωκα»² τῆς προθυμίας, ὥστε δυνηθῆναι τῶν κατεχόντων ἀπαλλαγῆναι κακῶν. Σὺ δὲ τί;

15 «Ὁλοκαυτώματα οὐκ εὐδοκήσεις»

Τουτέστιν, οὐκ ἤτησας τοιοῦτο παρ' ἐμοῦ οὐδέν.

19 «Θυσία τῷ θεῷ πνεῦμα συντετριμμένον, καρδίαν συντετριμμένην καὶ τεταπεινωμένην ὁ Θεὸς οὐκ ἐξουθενώσει»

20 341 Ἀλλὰ θεασάμενος ἡμᾶς καταπεπτωκότας τοῖς λογισμοῖς καὶ ὑπὸ τῆς ἀθυμίας κεκακωμένους καὶ οὐδὲ λογίσασθαι τι ἢ συνιέναι δυναμένους ὑγιᾶς διὰ τὸ πλῆθος τῶν κατεχόντων κακῶν, οὐδὲν θεῖς θυσιῶν οὐδὲ ἀπαιτήσας ταῦτα παρ' ἡμῶν, ἀπῆλλαξας τῆς συμφορᾶς. Ἔδειξε δὲ τοῦ Θεοῦ τὸ εὐεργετικόν, ἄνω μὲν δι' ὧν παρέσχεν αὐτοῖς ἄρξας οἰκεία φιλανθρωπία τῆς εἰς αὐτοὺς εὐεργεσίας, ἐνταῦθα δὲ δι' ὧν ἀπῆλλαξε τῆς αἰχμαλωσίας οὐδὲν ἄξιον ἐπιδειξαμένους. Οὕτω καὶ τὸν λαὸν δείκνυσιν ἄξιον τοῦ τυχεῖν φιλανθρωπίας, ὅτι τε ἐπέγνω τὸ ἀμάρτημα, καὶ ὅτι χεῖρους οἱ κατέχοντες, καὶ ὅτι ἐπιγνώσεται τὴν χάριν τυχόν, καὶ σχολάσει τοῖς ὑπὲρ τῶν γεγονότων ὕμνοις, ἀλλὰ καὶ ὅτι τὰς θυσίας³ ἀδιαλεί-

1. Πρβλ. Ψαλ. 50,17. 2. Ψαλ. 50,18. 3. Πρβλ. Ψαλ. 50,19.

πτως πληρώσει τοῦ λοιποῦ· τοῦτο γὰρ ἐν τοῖς ἐξῆς λέγει. Τούτοις δὲ χρῆται τοῖς λόγοις, ὥστε καὶ τοῦ Θεοῦ τὸ ἀγαθὸν ἐμφῆναι καὶ τούτους παιδεῦσαι μὴ ἀπλῶς αἰτεῖν τὴν χρηστότητα, σπουδάζειν δὲ ὥστε καὶ τὰ παρ' αὐτῶν μὴ ἐλλείπειν.

20 «Ἀγάθυνον, Κύριε, ἐν τῇ εὐδοκίᾳ σου τὴν Σιών»

5

Ἀρεσάσθω σοι ἀγαθὸν τι περὶ αὐτῆς βουλευσασθαι, θέλησον αὐτὴν τῶν οἰκείων ἀγαθῶν πληρῶσαι.

«Καὶ οἰκοδομηθήτω τὰ τεῖχη Ἱερουσαλήμ»

Ἀπόδος αὐτῇ πάλιν τὸν πρότερον κόσμον, ἀνακαινίσας καὶ ποιήσας περίβλεπτον. Εἰ δὲ κατὰ τὴν ἐπιγραφὴν ὑπὲρ τῆς οἰκείας ἀμαρτίας ταῦτα ὁ μακάριος Δαβὶδ ἔλεγεν, τί τὸ κατεπεῖγον ἦν μεμνησθαι τῆς Ἱερουσαλήμ¹; Ποίαν γὰρ ἦν ὑπομείνασα τότε καθαίρεισιν;

10

21 «Τότε εὐδοκήσεις θυσίαν δικαιοσύνης, ἀναφορὰν καὶ ὀλοκαυτώματα»

15

Τῆς γὰρ πόλεως οἰκοδομηθείσης πάλιν καὶ τοῦ ναοῦ κατασκευασθέντος, ἠδεῖά σοι καὶ τῶν θυσιῶν ἢ προσαγωγὴ φανήσεται ἐν τῷ καθήκοντι τόπῳ κατὰ τὸ τοῦ νόμου βούλημα γενομένη.

«Τότε ἀνοίσουσιν ἐπὶ τὸ θυσιαστήριόν σου μόσχους»

Τὸ τῆνικαῦτα γὰρ καὶ ἡμεῖς πληρώσομεν τὰ δέοντα, προσάγοντες τὰς θυσίας καὶ τοὺς μόσχους ἀνάγοντες².

20

Ψαλμὸς 51

342 Ἐπιστρατευσάντων ποτὲ Ἀσσυρίων ταῖς δέκα φυλαῖς, ἄπαντες μὲν οἱ περὶ τὸν Ἐφραῖμ ἀπῆλθον αἰχμάλωτοι. Πολλοὶ δὲ καὶ τὴν τοῦ νόμου θρησκείαν προσεδωκότες καὶ ὅλους ἑαυτοὺς τοῖς Ἀσσυρίοις πιστοποιήσαντες μετέβαλον τὸν τρόπον, τῆς ἐκείνων ἐχόμενοι γνώμης καὶ θεοὺς ἐπιγραφόμενοι τοὺς παρ' ἐκείνων

25

1. Πρβλ. Ψαλ. 50,20. 2. Πρβλ. Ψαλ. 50,21.

νομιζομένους. Τοιοῦτος ἦν καὶ ὁ Ῥαφάκης¹, Ἰουδαῖος μὲν τὸ γένος, μεταβαλλόμενος δὲ τὴν εὐσέβειαν. Ὅτε τοίνυν αἰχμαλώτους λαβόντες οἱ Ἀσσύριοι τοὺς τῶν δέκα φυλῶν ἐπῆλθον καὶ τὴν Ἰερουσαλήμ, ὡς καὶ ταύτην ἐρημώσοντες εὐκόλως, σταθεῖς ἔξωθεν τοῦ τείχους ὁ Ῥαφάκης διελέγετο τοῖς ἐν τῇ πόλει ὥστε ἀνοῖξαι μὲν τὰς πύλας, δέξασθαι δὲ τὸν Ἀσσύριον, ποτὲ μὲν ἀπειλῶν, ποτὲ δὲ ὀνειδίζων ὡς οὐδὲν αὐτοὺς ὠφελεῖν τοῦ Θεοῦ δυναμένου, ποτὲ δὲ καὶ ὑπισχνούμενος «εἰς κρείττονα» γῆν αὐτοὺς ἀπελεύσεσθαι καὶ κρείττονα καρπώσασθαι χώραν εἰ παραδοῖεν τὴν πόλιν², — ταῦτα πῶρρωθεν ὁ μακάριος Δαβίδ ἐν τῷδε προλέγει τῷ φαλαμῶ.

3 «Τί ἐγκαυχᾶ ἐν κακίᾳ ὁ δυνατός»

Ἐπειδὴ τῇ ἀσεβείᾳ τῶν ῥημάτων, καὶ τῇ μοθηρίᾳ τῆς γνώμης, καὶ τῇ ὠμότητι τοῦ τρόπου μετὰ πολλῆς ἐκέχρητο τῆς παβήσας ὁ Ῥαφάκης, ὡς πρὸς αὐτόν φησι· τί κέχρησαι τῇ κακίᾳ μετὰ πολλῆς τῆς ἀναιδείας καὶ ὡσπερ καυχώμενος ἐπ' αὐτῇ, δέον αἰσχύνεσθαι μᾶλλον; Τὸ δὲ «ὁ δυνατός» κατ' εἰρωνεῖαν εἶπεν, ἐπειδὴ μέγала φρονῶν τοῦτο ἄνω καὶ κάτω φθεγγόμενος ἐφαίνετο.

3-4 «Ἄνομίαν ὄλην τὴν ἡμέραν; Ἄδικίαν ἐλογίσατο ἡ γλῶσσά σου»

343 «Ὀλην τὴν ἡμέραν»³ ἐκείνην λέγει καθ' ἣν κυκλώσαντες ἐφύλαττον τὰ Ἱεροσόλυμα. Διὰ πάσης, φησί, τῆς ἡμέρας φθέγγεται ἄδικα ἀκορέτως, οὐ διαλιμπάνων ἐν τοῖς κακοῖς. Τὸ «ἐλογίσατο ἡ γλῶσσά σου»⁴, ἀντὶ τοῦ ἀδίκους λογισμοὺς ἐφθέγγετο ἡ γλῶσσά σου· οὐ γὰρ αὐτὴ ἡ λογιζομένη, ἀλλ' ἡ τοῖς λογισμοῖς ἐξυπηρετουμένη.

4 «Ὡσεὶ ξυρὸν ἠκονημένον ἐποίησας δόλον»

«Δόλον» καλεῖ ἐκεῖνα τὰ ῥήματα, οἷς ἀπατᾶν αὐτοὺς ἐπειρᾶτο ὥστε προδοῦναι τὴν πόλιν, λέγων ἀπελεύσεσθαι καὶ πολὺ τῆς ἡμετέρας βελτίονα· ἐπενόησας γάρ, φησί, πανουργίαν, δι' ἧς ὦψ-

1. Πρβλ. Δ' Βασ. 18,17,26,28,29. 19,8. Ἦσ. 36,2. 2. Πρβλ. Δ' Βασ. 18,19-36. 3. Ψαλ. 51,3. 4. Ψαλ. 51,4.

θης ἀπατῆσαι αὐτοὺς καὶ προδοῦναι τὴν πόλιν, παρασκευάσας ἄρδην ἀφανίσαι πάντας μετὰ πολλῆς τῆς εὐκολίας. Τοῦτο γὰρ εἶπεν τὸ «ὡσεὶ ξυρὸν» ἐκ μεταφορᾶς τοῦ ξυροῦ ῥαδίως τε καὶ ἀθρόως τὰς τρίχας ὑποτεμνομένου.

5 «Ἡγάπησας κακίαν ὑπὲρ ἀγαθωσύνην»

Προετίμησας τῶν ἀγαθῶν τὰ κακά, μᾶλλον τοῖς Ἀσσυρίοις προσθέμενος ἢ τὰ ἡμέτερα καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ φρονῶν.

«Ἄδικίαν ὑπὲρ τὸ λαλῆσαι δικαιοσύνην»

Κατὰ κοινοῦ τὸ «ἠγάπησας»¹. Εἶλω δέ, φησί, μᾶλλον ἄδικα λαλεῖν ἢ δίκαια· ἄδικον γὰρ ἦν τὸ πείθειν αὐτοὺς προδοῦναι τὴν πόλιν τοῖς ἐχθροῖς.

6 «Ἡγάπησας πάντα τὰ ῥήματα καταποντισμοῦ, γλῶσσαν δολίαν»

«Ῥήματα καταποντισμοῦ»² καλεῖ ἅπερ ἐφθέγγετο ὡς ἱκανὰ ἀνελεῖν καὶ ἀφανίσαι τοὺς Ἰουδαίους, ἐκ μεταφορᾶς τῶν καταποντουμένων. Μᾶλλον δέ, φησὶν, ἐσπού344δαζες τιοαῦτα φθέγγεσθαι, δι' ὧν πάντως ἡμᾶς ἀφανίζειν ἠλπισας, καὶ ῥήμασιν ἐκέχρησο δόλου καὶ ὑποκρίσεως μεστοῖς. Τὸ δὲ «ἠγάπησας» λέγει δεικνύς ὡς διαθέσει τὸ κακὸν ἔπραττεν, ὅπερ ἐστὶν ἐπίτασις τῆς ἁμαρτίας.

7 «Διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς καθελεῖ σε εἰς τέλος»

Διὰ τοῦτο παντελῆ τὴν καθαίρεσιν ὑπομενεῖς καὶ τελείαν ἐπάξει σοὶ τὴν τιμωρίαν ὁ Δεσπότης. Τὸ δὲ «εἰς τέλος» εἶπεν ὡς ἤδη μὲν καθαιρεθέντος δι' ὧν αἰχμάλωτος ἐλήφθη, τελείαν δὲ ὑποστησομένου τὴν καθαίρεσιν παρὰ τοῦ Θεοῦ. Πῶς;

«Ἐκτίλαι σε καὶ μεταναστεύσει σε ἀπὸ σκηνώματος καὶ τὸ ρίζωμά σου ἐκ γῆς ζώντων»

«Ἀπὸ σκηνώματος», ἵνα εἴπη ἀπὸ κατοικήσεως, τουτέστιν ἀπὸ τοῦ κατοικεῖν ἐν ἀνθρώποις. Ἀνασπάσει σε, φησὶν, ὁ Θεὸς ἀπὸ τῆς τῶν ἀνθρώπων κατοικίας, — ἀντὶ τοῦ ἀναιρήσει· οὕτως

1. Ψαλ. 51,5. 2. Ψαλ. 51,6.

γὰρ ἦν τῆς τῶν ἀνθρώπων κατοικίας ἐκσπασθῆναι διὰ τοῦ θανάτου. Διὸ ἐπήγαγεν «καὶ τὸ ρίζωμά σου ἐκ γῆς ζώντων»¹, ρίζωμα λέγων τὸ γένος, ἐπειδὴ πᾶσιν ἀνθρώποις ἐν τάξει ρίζης ἐστὶ τὸ γένος. Σὲ τοίνυν φησὶ μετὰ παντός σου τοῦ γένους ἀφανίσει καὶ ἀνασπάσει ὁ Θεὸς ἀπὸ κατοικίσεως ἀνθρώπων καὶ ἀπὸ τῶν ζώντων.

8 «Καὶ ὄφονται δίκαιοι καὶ φοβηθήσονται»

Καὶ σὺ μὲν, φησὶ, ταῦτα ὑπομενεῖς, οἱ δὲ «δίκαιοι» τουτέστιν οἱ σου λαοί, θεασάμενοι τὴν σὴν ἀπώλειαν φόβῳ κατασχεθήσονται· ἰκανὴ γὰρ ἡ εἰς σε τιμωρία κάκεινους φοβῆσαι, καίτοι διὰ τὴν εἰς ἐκείνους εὐεργεσίαν τοιαῦτά σου πάσχειν μέλλοντος.

10 «Καὶ ἐπ' αὐτὸν γελάσονται καὶ ἐροῦσιν»

Πῶς οὖν «καὶ φοβηθήσονται καὶ γελάσονται»²; «Φοβηθήσονται» διὰ τὸ μέγεθος τῆς πληγῆς, «γελάσονται» διὰ τὴν τοῦ πάσχοντος ἀλαζονείαν. Τί γὰρ «ἐροῦσι» καὶ «γελάσονται»;

15 9 «Ἴδού ἀνθρωπος, ὃς οὐκ ἔθετο τὸν Θεὸν βοηθὸν αὐτοῦ, ἀλλ' ἐπήλπισεν ἐπὶ τὸ πλῆθος τοῦ πλούτου αὐτοῦ»

345 Ὅτι τὸν Θεὸν οὐ θέμενος πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν, — ὠνείδιζε μὲν ἐπὶ τῇ εἰς αὐτὸν εὐσεβείᾳ, ὡς οὐδὲν ὠφελουμένους ἐκ τούτου, μεγάλα δὲ ἐφρόνει ἐπὶ τῇ οἰκείᾳ περιουσίᾳ, τῷ τε πλήθει τοῦ στρατοπέδου καὶ τῶν ἵππων, — ταῦτα λέγοντος «γελάσονται» ὀρῶντες αὐτοῦ τῶν ρημάτων τὴν ἀλαζονείαν, ὅτι μεγάλα ἐπαγγελλόμενος τοιαύτην ἔδωκε δίκην.

20 «Καὶ ἐδυναμώθη ἐπὶ τῇ ματαιότητι αὐτοῦ»

Καὶ τοῦ μὲν Θεοῦ τὸ μέγεθος φησὶν οὐ λογιζόμενος, ἐπὶ δὲ τῇ οἰκείᾳ περιουσίᾳ μεγάλα φρονῶν, μετὰ μείζονος τῆς δυνάμεως κέχρηται τῇ οἰκείᾳ κακίᾳ· ματαιότητᾳ³ γὰρ καλεῖ τὴν μοχθηρίαν ὡς εἰκαίαν καὶ οὐδὲν αὐτὸν ὠφελῆσαι δυνηθεῖσαν.

25 10 «Ἐγὼ δὲ ὡσεὶ ἐλαία κατάκαρπος ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ»

Κάκεινος μὲν πείσεται τοιαῦτα, «ἐγὼ δὲ ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θε-

1. Ψαλ. 51,7. 2. Ψαλ. 51,8. 3. Πρβλ. Ψαλ. 51,9.

οῦ»¹ διαφυλαχθήσομαι δίκην ἐλαίας κατακάρπου, ἀεὶ φυλαττόμενος τῇ τοῦ Θεοῦ βοηθείᾳ καὶ ἀκμάζων ἐν αὐτῇ, καὶ οὐδέποτε μεθιστάμενος ἐντεῦθεν ἀπὸ πολεμίων ἐφόδου, ἐπειδὴ καὶ ἡ ἐλαία διηνεκὲς ἐν τῇ φύσει τὸ θάλλειν ἔχει.

5 «Ἦλπισα ἐπὶ τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν αἰῶνα καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος»

Ταῦτα δὲ μοι ὑπῆρξεν, ἐπειδὴ διηνεκῶς ἐλπίζων τῆς αὐτοῦ φιλανθρωπίας τεύξεσθαι, εἰκότως καὶ ἀπολαύω τῶν προσδοκωμένων.

10 11 «Ἐξομολογήσομαί σοι εἰς τὸν αἰῶνα, ὅτι ἐποίησας»

Καὶ οὐ μόνον ἐλπίζων διατελέσω, ἀλλὰ γὰρ καὶ ὑπὲρ «ῶν ἐποίησας»² ἤδη διηνεκῶς εὐχαριστήσω.

«Καὶ ὑπομενῶ τὸ ὄνομά σου, ὅτι χρηστὸν ἐναντίον τῶν ὀσίων σου»

Καὶ διαμενῶ, φησὶ, τῆς σῆς ἐπικλήσεως οὐκ ἀφιστάμενος, ὑπομένων δὲ καὶ ἐν θλίψεσιν ἐξετασθήσομαι, ἐκ τῶν προλαβόντων ἔχων τὴν πείραν ὅτι ἄγαν ὠφελιμώτατον ἡ ἐπικλησις ἡ σὴ γίνεται τοῖς κεκτημένοις αὐτήν.

Ψαλμὸς 52

20 346 Τὴν αὐτὴν καὶ ὁδε ὁ ψαλμὸς ὑπόθεσιν ἔχει· βραχὺ γοῦν τι καὶ ὑπῆλακται τῷ ἱγ'. Εἰς τὸν Ῥαφάκην γὰρ καὶ τὰ τότε γενόμενα εἴρηται τῷ μακαρίῳ Δαβίδ ὁ ψαλμὸς ὡσπερ οὖν κάκεινος.

2 2 «Ἐἶπεν ἄφρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ Οὐκ ἔστιν Θεός»

Τοῦτο γὰρ ἔλεγε, τίς ὁ Θεὸς ὃς ῥύσεται ἡμᾶς ἐκ χειρὸς τῶν Ἀσσυρίων³; Παρεξοδικώτερον ἐρμηνεύομεν ἐπειδήπερ ἐν τῷ ἱγ' ἐρμηνεύεται.

1. Ψαλ. 51,10. 2. Ψαλ. 51,11. 3. Πρβλ. Ἦσ. 36,18.

«Διεφθάρησαν και ἐβδελύχθησαν ἐν ἀνομίαις, οὐκ ἔστιν ποιῶν ἀγαθόν»

Ἐδείχθη καθόλου περὶ τῶν Ἀσσυρίων λέγων «οὐκ ἔστι ποιῶν ἀγαθόν»¹, τουτέστι πάντες κακοί.

5 3-4 «Ὁ Θεὸς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ διέκυψεν ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων τοῦ ἰδεῖν εἰ ἔστιν συνίων ἢ ἐκζητῶν τὸν Θεόν. Πάντες ἐξέκλιναν, ἅμα ἠχρειώθησαν, οὐκ ἔστιν ποιῶν ἀγαθόν, οὐκ ἔστιν ἕως ἐνός»

10 Τοῦτο οὖν αὐτὸ φησιν· και ἐξετάσαι βουλόμενος ὁ Θεὸς εἶδεν ἐκ τῶν οὐρανῶν, και ἐξετάσας εὔρεν ὅτι μηδεὶς ἐν αὐτοῖς συνιεῖς² τὸ χρήσιμον, ἀλλὰ πάντες μὲν μοχθηροί, ἀγαθοποιῶν δὲ οὐδεὶς³.

15 5-6 «Οὐχὶ γινώσκονται πάντες οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν; Οἱ κατεσθίοντες τὸν λαὸν μου ἐν βρώσει ἄρτου τὸν Θεὸν οὐκ ἐπεκαλέσαντο. Ἐκεῖ φοβηθήσονται φόβον, οὐ οὐκ ἦν φόβος, ὅτι ὁ Θεὸς διεσκόρπισεν ὅσα ἀνθρωπαρέσκων»

[672] Μεθ' ὑπερβάτου ἐστίν· οὕτω γὰρ ἐπεσημηνάμεθα κάκει. Ἡ γὰρ ἀκολουθία αὕτη· «Οὐχὶ γινώσκονται πάντες οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν, οἱ κατεσθίοντες τὸν λαὸν ἐν βρώσει ἄρτου, ὅτι ὁ Θεὸς διεσκόρπισεν ὅσα ἀνθρωπαρέσκων»⁴; Τὰ 347 δὲ λοιπὰ διὰ μέσου, — τουτέστιν οὐκ ἂν μάθοιεν αὐτοὶ οἱ τῆς ἀνομίας ἐργάται, οἱ τὸν λαὸν κατεσθίειν και καταναλίσκειν ὥσπερ τινὰ τροφήν ἀναγκαίαν αὐτοῖς πειρώμενοι, ὅτι πάντας ἀναλίσκει και ἀφανίζει τοὺς ἀνθρωπαρέσκους; — ὡς ἀπὸ τοῦ Ῥαφάκου⁵, ἐπειδὴ πρὸς χάριν ἀνθρώπων ἀσεβείας ἐφθέγγετο μεστά. Τὸ δὲ «τὸν Θεὸν οὐκ ἐπεκαλέσαντο, ἐκεῖ φοβηθήσονται φόβον οὐ οὐκ ἦν φόβος»⁶, διὰ μέσου κεῖται, ἀντὶ τοῦ Θεοῦ μνήμην μὴ ποιησάμενοι, ἐφοβήθησαν ἃ μὴ προσεδόκησαν· καταφρονήσαντες γὰρ τῶν ἐν τῇ Ἱερουσαλήμ, ὡς εὐτελῶν και ὀλίγων, παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ τιμωρίαν ἐδέξαντο.

1. Ψαλ. 52,2. 2. Πρβλ. Ψαλ. 52,3. 3. Πρβλ. Ψαλ. 52,4. 4. Ψαλ. 52,5-6. 5. Πρβλ. Δ' Βασ. 18,17. 6. Ψαλ. 52,5-6.

6 «Κατησχύνθησαν, ὅτι ὁ Θεὸς ἐξουδένωσεν αὐτούς»

Ἀπαντες γάρ, φησίν, οἱ τε τοῦ λαοῦ και ὁ Ῥαφάκης αὐτὸς αἰσχύνης ἐπληρώθησαν, τοῦ Θεοῦ τὸ μηδὲν πᾶσαν αὐτῶν ἀποφάναντος τὴν δύναμιν και οὕτως ἐν μιᾷ ῥοπῇ πάντας ἀνελόντος¹.

7 «Τίς δώσει ἐκ Σιών τὸ σωτήριον τοῦ Ἰσραήλ;»

5

Ἐπειδὴ ἐν τῇ Σιών κατοικεῖν παρ' αὐτοῖς ὑπείληπτο ὁ Θεός, τίς ἡμῖν, φησίν, ἀπὸ τοῦ Σιών ὄρους παρέξει τὴν σωτηρίαν; — Ἀντὶ τοῦ ὁ Θεός, ὡς ὁμολογούμενον ἀποσιωπήσας, ἐπεὶ μηδὲ ἐνῆν παρ' ἑτέρου τινὸς ἐκδέξασθαι βοήθειαν ἐκ τοῦ Σιών ὄρους ἢ τοῦ Θεοῦ τοῦ και διάγειν ἐκεῖ πιστευομένου.

10

«Ἐν τῷ ἐπιστρέφαι Κύριον τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ λαοῦ αὐτοῦ ἀγαλλιάσεται Ἰακώβ και εὐφρανθήσεται Ἰσραήλ»

Ἐπειδὴν, φησί, κάκεινων ἀνακαλέσεται τὴν αἰχμαλωσίαν, περὶ τῶν δέκα λέγων φυλῶν, τῷ τηνικαῦτα ἀληθῆ δεξόμεθα τὴν εὐφροσύνην. Ἐμνημόνευσεν δὲ αὐτῶν, εἰκότως ὡς πρόσφατον εἰς αἰχμαλωσίαν² ἀπαχθέντων, δεικνὺς ὅτι συναλγεῖν αὐτοῖς δίκαιον.

15

Ψαλμὸς 53

348 Ἔστι μὲν και ὅδε περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως ὁ ψαλμὸς. Λέγει δὲ αὐτὸν ὡς ἀπὸ προσώπου τοῦ Ἐζεκίου· κἂν γὰρ μίαν πολλῶν ψαλμῶν ὑπόθεσιν εἶναι συμβαίνει, ἀλλὰ ποικίλως και διαφόρως χρῆται τοῖς λόγοις.

20

3 «Ὁ Θεός, ἐν τῷ ὀνόματί σου σώσόν με»

Ἐπειδὴ τοῦτο μάλιστα ἐκεῖνοι ὠνειδίζον, κεκυκλωκότες τὴν πόλιν, ὡς οὐδὲν αὐτοὺς ὄνησαι δύναται τὰ παρὰ τοῦ Ἐζεκίου λεγόμενα, — ταῦτα δὲ ἦν, ὡς προσῆκεν ἐπὶ τὸν Θεὸν πεποιθέναί, ὅς ἀπαλλάξαι πάντως αὐτοὺς τοῦ κινδύνου, — καλῶς εἶπεν τό «ἐν

25

1. Πρβλ. Δ' Βασ. 19,35. 2. Πρβλ. Ψαλ. 52,7.

τῷ ὀνόματί σου σῶσόν με»¹, τουτέστιν ἐπειδὴ τὸ σὸν ὄνομα ἐπικαλούμενος χλευάζομαι παρ' ἐκείνων, ἐν αὐτῷ τούτῳ τὴν σωτηρίαν μοι παράσχου, ὥστε μὴ πολέμου, μὴ παρατάξεως δεηθῆναι, ἀλλὰ μόνῃ τῇ σῇ προσευχῇ τυχεῖν τῶν σπουδαζομένων, ἵνα μάθωσιν οὔτοι πόση τῶν τὴν σὴν βοήθειαν ἐπικαλουμένων ἡ ἰσχὺς.

«Καὶ ἐν τῇ δυνάμει σου κρῖνόν με»

Τινές 'κρινεῖς με' διὰ τοῦ μ καὶ ε ἀναγινώσκουσι ἐπὶ τῆς αἰτιατικῆς πτώσεως· ἀναγνωστέον δὲ κρινεῖς μοι διὰ τοῦ μ καὶ ο καὶ ι ἐπὶ τῆς δοτικῆς, ἀντὶ τοῦ ἐμοὶ κρινεῖς. Ὅταν μὲν γὰρ λέγη κρῖνον αὐτοὺς ἢ αὐτόν, κατὰ κρινον λέγει· ὅταν δὲ αὐτοῖς ἢ αὐτῷ, μέ, μοί, ἀντὶ τοῦ δίκασον. Ἐνταῦθα δὲ οὐ κατακριθῆναι αἰτεῖ, ἀλλ' ἀντὶ τοῦ τῇ σῇ δυνάμει χρησάμενος κρῖνον ἐμοί τε καὶ τούτοις, καὶ οὕτως ἀδικουμένῳ βοήθησον.

4 «Ὁ Θεός, εἰσάκουσον τῆς προσευχῆς μου»

15 **349** Μὴ ἀποπέμψη μου τὴν δέησιν.

«Ἐνώτισαι τὰ ῥήματα τοῦ στόματός μου»

Φρόντισον, καὶ μετὰ διαθέσεως ἄκουσον τῶν τῆς προσευχῆς μου ῥημάτων².

5 «Ὅτι ἀλλότριοι ἐπανεστήσαν ἐπ' ἐμέ»

20 Οὐδὲ γὰρ πρὸς οἰκείους μοι ὁ πόλεμος, ἀλλ' ἐχθροὶ καὶ ἀλλόφυλοι οἱ πολεμοῦντες, ὥστε μὴδὲ ἄξιον εἶναι φείσασθαι αὐτῶν.

«Καὶ κραταιοὶ ἐζήτησαν τὴν ψυχὴν μου»

Ἄλλὰ καὶ ἰσχυροὶ οἱ τὴν πρὸς ἐμὲ ἐνιστάμενοι μάχην.

«Οὐ προέθεντο τὸν Θεὸν ἐνώπιον αὐτῶν»

25 Καὶ οὐδὲ εἰς ἔννοιαν λαμβάνοντες τὸ παρά σου κριτήριον, ὥστε καὶ διὰ τοῦτο σύμμετρον ἢ πεφεισμένην τὴν καθ' ἡμῶν ὀργὴν ἐπιδείξασθαι. Οὐκοῦν φησιν ὅσω καὶ ἀλλότριοι³ καὶ ἰσχυροὶ καὶ ἀσεβεῖς, τοσούτῳ δίκαιος τῆς παρά σου βοηθείας ἐγώ.

1. Ψαλ. 53,3. 2. Πρβλ. Ψαλ. 53,4. 3. Πρβλ. Ψαλ. 53,5.

6 «Ἰδοὺ γὰρ ὁ Θεὸς βοηθεῖ μοι, καὶ ὁ Κύριος ἀντιλήμπτωρ τῆς ψυχῆς μου»

Ἄλλὰ καὶ πρὸ τῶν πραγμάτων οὐκ ἠβουλήθησαν συνιέναι τὴν παρά σου δύναμιν τε καὶ βοήθειαν, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς γινώσκονται τῆς πείρας, ὅτι τε βοηθεῖς καὶ κινδυνεύοντος ἀντιλαμβάνη, καὶ αἰσθῆ-
5 σονται μάτην ἡμᾶς ὀνειδίζοντες πρὸ τούτου. Κάνταῦθα δὲ πρόσκειται τό «Ἰδοὺ» ἀπὸ τοῦ ἰδιώματος.

7 «Ἀποστρέφει τὰ κακὰ τοῖς ἐχθροῖς μου»

Τὰ γὰρ «κακὰ» ἐπ' ἐκείνους μετοίσει, καλῶς τό «Ἀποστρέφει»¹ εἰπών, ἐπειδὴ προσεδόκων μὲν οἱ Ἀσσύριοι τούτους ἀναιρή-
10 σειν· τούναντίον δὲ ἀπώλοντο μὲν ἐκεῖνοι, ἐβρύσθησαν δὲ οὔτοι τῶν κακῶν.

«Ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου ἐξολόθρευσον αὐτούς»

350 Εἰρηται ὡς πολλάκις τοῦ Θεοῦ τῆς ἀληθείας μέμνηται εἰς παράστασιν τοῦ βεβαίου τῶν γιγνομένων· ἀληθῆ οὖν καὶ βεβαίαν
15 καὶ ἰσχυρὰν τὴν ἐξολόθρευσιν αὐτῶν ἐργάσεται, τουτέστι σφόδρα αὐτοὺς ἀφανίσει.

8 «Ἐκουσίως θύσω σοι»

Τούτων δὲ γενομένων, μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς καὶ τῆς προθυμίας τὰς εὐχαριστηρίους προσάξω σοι θυσίας, — καλῶς τὸ προθύμως «ἐκουσίως»² εἰπών, ἐπειδὴ ταῦτα μάλιστα προθύμως ποι-
20 οῦμεν ἅπερ ἂν ἐκοντὶ διαπραττώμεθα.

«Ἐξομολογήσομαι τῷ ὀνόματί σου, Κύριε, ὅτι ἀγαθόν»

Εὐχαριστήσω δέ, φησὶν, ὑπὲρ τῶν γεγονότων, ἐπειδὴ καὶ κά-
25 λιστον τὸ εὐχαριστεῖν· βεβαιοῖ γὰρ τὰ δοθέντα ἀγαθὰ.

«Ὅτι ἐκ πάσης θλίψεως ἐβρύσω με, καὶ ἐν τοῖς ἐχθροῖς μου ἐπεῖδεν ὁ ὀφθαλμός μου»

Ἦπερ ἀμφοτέρων δὲ εὐχαριστήσω· ἀμφοτέρα γὰρ ἅπερ ἐχαρί-
30 σω μεγάλα, ὅτι τῶν κινδύνων «ἐβρύσω» καὶ ὅτι τῶν ἐχθρῶν ἰδεῖν με τὴν ἀπώλειαν παρεσκεύασας.

1. Ψαλ. 53,7. 2. Ψαλ. 53,8.

Ψαλμὸς 54

351 Τῆς αἰχμαλωσίας ἀπαλλαγέντες τῆς ἐν Βαβυλῶνι παρα-
 δόξως τῆ τοῦ Θεοῦ δυνάμει, κατεσκευάσαν μὲν τὸν ναὸν καὶ οἰκεί-
 5 αν πάλιν ᾤκησαν γῆν¹, ἀπειλήφει δὲ καὶ ἡ πόλις τὸν οἰκεῖον ἅπαν-
 τα κόσμον, ἀλλὰ καὶ βαθείας ἀπήλαυον τῆς εἰρήνης. Καὶ δὴ τοῦ
 χρόνου προβαίνοντος, ἀρχιερεὺς τοῦ ἔθνους γεγένηται Ὀνίας
 ἀνὴρ δικαιοτάτος καὶ εὐσεβέστατος, — τότε δὲ τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ
 τὴν ἀρχὴν τοῦ ἔθνους ἐμπεπιστεῦθαι συνέβαινε². Τῆ τοίνυν ἐπι-
 10 στασίᾳ τοῦ Ὀνίου, μετὰ πάσης ἀκριβείας τῶν νομίμων φυλαττο-
 μένων καὶ τῆς εἰς τὸν Θεὸν εὐσεβείας ἄριστα πληρουμένης, Σί-
 μων³ τις ἐκ τῆς φυλῆς Βενιαμίν — Σελεύκου⁴ τότε βασιλεύοντος
 τῆς Ἀσίας ἀπάσης, Συρίας τε καὶ Φοινίκης — προστασίαν τινὰ
 πεπιστευμένον τοῦ ἱεροῦ, διηνέχθη μὲν οὐκ εὐλόγως πρὸς τὸν
 15 Ὀνίαν, ἐν δὲ τῇ πρὸς αὐτὸν ἡττηθεὶς διαφορᾷ κοινοῦται Ἀπολ-
 λωνίω⁵ τῷ στρατηγῷ, φήσας ἀποκεῖσθαι πάμπολλα χρήματα ἐν
 τῷ ναῷ, ἃ δυνατὸν ληφθέντα χρήσιμα τῷ βασιλεῖ γενέσθαι πρὸς
 στρατολογίαν. Γίνεται δὲ τοῦτο καὶ τῷ βασιλεῖ γνώριμον διὰ τοῦ
 στρατηγοῦ, καὶ δεξιόμενος τὰ παρὰ τοῦ στρατηγοῦ μηνυθέντα,
 20 Ἠλιόδωρόν⁶ τινὰ τῶν οἰκείων ἀποστέλλει ληφόμενον τὰ χρήμα-
 τα. Καὶ δὴ παραγεγονώς ὁ Ἠλιόδωρος, ἔγνω χρημάτων μὲν
 οὐκ εἶναι τοσοῦτον πλῆθος ἐν τῷ ἱερῷ ὅσον ἢ τοῦ Σίμωνος ἐβού-
 λετο διαβολή⁷, εἶναι δὲ ὀλίγα καὶ ταῦτα παρακαταθήκας⁸ ἑτέρων,
 οἳ πρὸς τὴν ἀξιοπιστίαν τοῦ τόπου καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν ἀπο-
 25 βλέψαντες τὰς παρακαταθήκας ἀπέθεντο. Συνεβούλευεν δὲ ὁ
 Ὀνίας μηδὲν ἐπιχειρῆσαι λαβεῖν τῶν ἀποκειμένων· ὕβρις γάρ
 φησιν εἰς τὸ θεῖον τὸ γινόμενον, καὶ λυπήσεις ἐκεῖνον οὐ τὴν πα-
 ρακαταθήκην ἀποσυλήσεις. Ἐμελε τοῦτων οὐδὲν τῷ Ἠλιόδωρῳ
 μείζονα πάντων κρίναντι τὸ τοῦ βασιλέως εἰς πέρας ἀγαγεῖν
 πρόσταγμα⁹· εὐχαὶ μὲν οὖν καὶ θρῆνοι κατὰ τὴν πόλιν ἐγίγοντο

1. Πρβλ. Β' Παρλ. 36,20-23. Α' Ἔσδρ. κεφ. 5 ἐξ. 2. Πρβλ. Β' Μακκ. 3,1 ἐξ. 3. Πρβλ. Β' Μακκ. 3,5-6. 4,1-7. 4. Πρβλ. Δ' Μακκ. 4,2-3. 5. Πρβλ. Β' Μακκ. 3,5. Δ' Μακκ. 4,2-6. 6. Πρβλ. Β' Μακκ. 3,7-8. 7. Πρβλ. Β' Μακκ. 3,11. 8. Πρβλ. Β' Μακκ. 3,15. 9. Πρβλ. Β' Μακκ. 3,13.

ἐπὶ τούτοις¹, ἰκετεούντων τὸν Θεὸν μὴ καταλιπεῖν ἀνεκδίκητον
 τὴν τόλμαν, εἰσῆει δὲ τῇ ἑτέρᾳ ὡς τὰ χρήματα ληψόμενος. Καὶ ὁ
 Θεὸς ταῖς ἰκεσίαις τοῦ πλήθους ἐπινεύσας, καὶ τοῦ ἀρχιερέως τὴν
 εὐσέβειαν ἀποδεξάμενος, φοβερωτάτη τινὶ ἐπιφανείᾳ τοῦ τολμή-
 5 ματος ἀπεσκευάσεν. Ὄφθη γὰρ εἰσιέναι μέλλοντι ἵππος² διὰ τοῦ
 ἀέρος φοβερός μὲν ὄφιν, φαιδρός δὲ τὸ σχῆμα, ἐποχούμενόν τε
 ἔχων μετὰ χρυσῆς τῆς πανοπλίας, ὃς καὶ μετὰ πολλοῦ τοῦ ῥυζή-
 ματος ταῖς ἐμπροσθίαις ὄπλαῖς τὸν Ἠλιόδωρον ἔπληξεν· δύο τε
 νεανία, φοβεροὶ καὶ οὔτοι τὴν θεάν, ἐπίδοξοί τε τὸ σχῆμα, περι-
 10 στάντες ἐντεῦθεν κάκεῖθεν ἐμαστίγουν³. Καὶ οὕτως ἀπὸ τῆς ὀπτα-
 σίας καὶ τῶν πληγῶν καταπεσῶν ἤρθη μικροῦ νεκρὸς ὑπάρχων.
 [676] Δεήσεις ὑπὲρ τούτων πρὸς τὸν Ὀνίαν ἐγίγοντο παρὰ τῶν
 συνόντων τῷ Ἠλιόδωρῳ ἰκετεῦσαι τὸν Θεὸν χαρίσασθαι αὐτῷ
 τοῦ προσδοκωμένου θανάτου τὴν ἀπαλλαγὴν· ὃ καὶ ποιήσας ὁ
 15 Ὀνίας εὐθύς, καὶ θυσίας προσαγαγὼν ὑπὲρ αὐτοῦ, ἀπήλλαξε τῆς
 κατεχούσης νόσου, ἐπιφανέντος τε αὐτῷ τοῦ Θεοῦ καὶ πολλὰς
 ἔχειν χάριτας τῷ ἀρχιερεῖ παρακελευσαμένου⁴. Οὕτω διασωθεὶς
 καὶ θυσίας τῷ Θεῷ προσκομίσας ἐπανήλθεν πρὸς τὸν βασιλέα διη-
 γησάμενος τὰ γεγονότα. Ἄλλ' οὐκ ἀφίστατο τῆς οἰκείας μοχθη-
 20 ρίας ὁ Σίμων, παρέμενε δὲ πολλαῖς κατ' αὐτοῦ κεχηρημένος ταῖς
 διαβολαῖς⁵. Καὶ διὰ τοῦτο μέχρι τοῦ βασιλέως Ὀνίας γενόμενος,
 ἔγνω τὰς κατ' αὐτοῦ παῦσαι διαβολάς, ὥστε καὶ τῷ ἔθνει περι-
 ποιῆσαι τὴν προσήκουσαν εἰρήνην.

Ἄλλ' ἐν τούτοις ὄντος τοῦ Ὀνίου τελευτᾷ μὲν ὁ Σέλευκος⁶ πα-
 25 ραλαμβάνει δὲ τὴν βασιλείαν ὁ Ἐπιφανῆς Ἀντίοχος⁷, ἐφ' οὗ Ἰά-
 σων⁸ τις ἀδελφὸς τοῦ Ὀνίου ἔφησε πολλῶν χρημάτων πρόσδοτον
 τῷ βασιλεῖ προσάξει εἰ λάβοιτο τῆς ἀρχιερωσύνης αὐτός, δώσειεν
 δὲ καὶ ἕτερα πλείονα εἰ καὶ γυμνάσιον κατασκευάσειεν⁹ ἐν τῇ πό-
 λει καὶ τὴν περιτομὴν αὐτῶν λύσειεν, καὶ ὅλως ἐξαλλάξει τὰ νό-
 30 μιμα συγχωρηθῆ. Ἐπίσθη τούτοις τοῖς ῥήμασι, παραδίδωσί τε

1. Πρβλ. Β' Μακκ. 3,17-21. 2. Πρβλ. Β' Μακκ. 3,25. 3. Πρβλ. Β' Μακκ. 3,26. 4. Πρβλ. Β' Μακκ. 3,35-36. 5. Πρβλ. Β' Μακκ. 4,1-2. 6. Πρβλ. Δ' Μακκ. 4,15. 7. Ἐνθ' ἄν. 8. Πρβλ. Δ' Μακκ. 4,16. 9. Πρβλ. Δ' Μακκ. 4,20.

αὐτῷ τὴν ἀρχήν, καὶ ὁ μὲν Ὀνίας εὐσεβέστατός τε καὶ δικαιοτά-
 τος ὢν ἀνὴρ ἕξω τῆς ἀρχιερωσύνης κατέστη. Ὁ δὲ Ἰάσων τῆς τε
 ἀρχιερωσύνης καὶ τῆς ἐξουσίας ἐπιλαβόμενος, εὐθὺς ἐπὶ τὸν ἑλλη-
 νικὸν **353** χαρακτήρα μετήγαγεν τοὺς Ἰουδαίους, γυμνάσιόν τε
 5 κατεσκεύασεν παρὰ τὸ Ἰουδαϊκὸν ἔθος, καὶ τὰ νόμιμα δὲ ἐξαλλάξαι
 παρασκευάσας ἅπαντας μὲν ἀνελεῖν τῆς εἰς Θεὸν θεραπείας καὶ
 τῶν τοῦ Νόμου προσταγμάτων ἔπεισεν, προσέχειν δὲ τοῖς ἔθεσι
 τοῖς ἑλληνικοῖς, γυμνασίους καὶ παλαίστραις καὶ τοῖς τοιοῦτοις
 ἡμελεῖτο δὴ λοιπὸν καὶ τὰ τῆς περιτομῆς, κατεφρονεῖτο καὶ τῶν
 10 σαββάτων ἢ τήρησις, καὶ ὅλως εἰς ἑλληνικὸν σχῆμα τὰ κατὰ τὴν
 πόλιν μετέπεσεν¹. Ταῦτα ὁρῶν ὁ μακάριος Ὀνίας ἐπὶ πολὺ γινόμε-
 να ἠθύμει καὶ ἠγανάκτει καὶ ἐστέναζεν· ὡς δὲ καὶ προβαῖνον
 ἑώρα τὸ κακὸν καταλιπὼν ἀνεχώρησεν, καὶ εἰς τὴν Αἴγυπτον
 βαλὼν θυσιαστήριόν τε ἐπήξατο καὶ ναὸν κατεσκεύασεν, καὶ τῆς
 15 εἰς τὸν Θεὸν εὐσεβείας ἐπεμελήσατο, τοῖς ἐκεῖ Ἰουδαίοις τὰ δέον-
 τα περὶ τὴν τοῦ Θεοῦ θεραπείαν ὑποτιθέμενος.

Ταῦτα ὁ μακάριος προφητεῦει Δαβὶδ ἐν τῷ παρόντι ψαλμῷ·
 καὶ τὸ τοῦ Ὀνίου πρόσωπον ἀναλαβὼν ταῦτα ἐφθέγγετο, ὅσα
 εἰκὸς ἦν λέγειν ἐκεῖνον ἐπιβουλευόμενον ὑπὸ τῶν οἰκείων, ἐκβαλ-
 20 λόμενον τῆς ἱερωσύνης ὑπὸ τῶν Ἀντιόχου, ὁρῶντα τὴν μοχθη-
 ρίαν τῶν τότε τὴν πόλιν οἰκούντων, διὰ τε τὰς ἐν αὐτῇ πλεονεξίας
 καὶ τὴν τῶν νομίμων ἐναλλαγὴν, καὶ τὴν ἐκάστοτε γιγνομένην
 τῶν κακῶν ἐπίτασιν, ἥδη καὶ περὶ φυγῆς βουλευόμενον.

2 «Ἐνώτισαι, ὁ Θεός, τὴν προσευχήν μου»

25 Φρόντισον ἀκοῦσαι· οὐδὲ γὰρ περὶ μικρῶν ποιοῦμαι τὴν δέη-
 σιν².

«Καὶ μὴ ὑπερίδης τὴν δέησίν μου»

[677] Μὴ διαπτύσης μηδὲ καταφρονήσης μικρὰν αὐτὴν καὶ
 εὐτελεῖ λογισάμενος· ὑπεριδεῖν γὰρ λέγεται τὸ καταφρονῆσαι ὡς
 30 μικροῦ καὶ οὐδενός.

1. Πρβλ. Β' Μακκ. 4,1-16. 2. Πρβλ. Ψαλ. 54,2.

3 «Πρόσχεσ μοι καὶ εἰσάκουσόν μου»

Διαφόρως ἐπὶ τὴν προσευχὴν καλεῖ τὸν Θεόν, μετὰ σπουδῆς
 αἰτῶν γενέσθαι τὴν ἀκρόασιν, ὥστε τῶν κακῶν ὑπὲρ ὧν αἰτεῖ τὸ
 μέγεθος ἐμφῆναι.

«Ἐλυπήθην ἐν τῇ ἀδολεσχίᾳ μου καὶ ἐταράχθην»

Ἀδολεσχίαν καλεῖ παντὸς πράγματος συνέχειαν. Τὸ οὖν
 «ἐλυπήθην ἐν τῇ ἀδολεσχίᾳ μου καὶ ἐταράχθην»¹, τουτέστι συν-
 5 ἐχῆ τὴν λύπην ἔσχον καὶ τὴν ταραχὴν ἀπὸ τοῦ πλήθους τῶν
 κακῶν, ἄλλων ἐπ' ἄλλοις αἰεὶ συμβαινόντων.

4 «Ἀπὸ φωνῆς ἐχθροῦ καὶ ἀπὸ θλίψεως ἀμαρτωλοῦ»

354 Λυπεῖ γὰρ με οὐ μικρῶς τὰ τε παρὰ τῶν ἰδίων καὶ τὰ παρὰ
 τῶν ἐναντίων. Ἐχθροὺς δὲ λέγει καὶ ἀμαρτωλοὺς, τὸ μὲν ἀπὸ τῆς
 γνώμης, τὸ δὲ ἀπὸ τοῦ εἶδους τῆς πράξεως ἦτοι τῆς προθέσεως.
 Βούλεται γὰρ ἑαυτὸν οὐ μισούμενον δεῖξαι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀδι-
 15 κως μισούμενον.

«Ὅτι ἐξέκλιναν ἐπ' ἐμὲ ἀνομίαν»

«Ἐξέκλιναν»², τουτέστιν ἐξήνεγκαν, ἐπειδὴ τὸ ἐστὸς καὶ κλι-
 νόμενόν που μεταφέρεται πάντως ἐφ' ὅπερ ἂν κλιθῆ. Πᾶσαν οὖν
 φησιν ἐπ' ἐμὲ μετήνεγκαν τὴν ἀνομίαν, πᾶν ὅτι κακὸν κατ' ἐμοῦ
 20 μηχανησάμενοι. Τὸ δὲ «ἐξέκλιναν» εἶπεν καλῶς, δεικνὺς ὅτι οὐκ
 εἰς αὐτὸν μόνον ἠμάρτανον, ἀλλὰ γὰρ ἔργον ἔχοντες τὸ κάκιστα
 ζῆν καὶ πᾶν ὅ,τι διαπράττεσθαι κακόν, νῦν τῆς οἰκείας μοχθηρίας
 εἰς αὐτὸν ἐπλήρουν τὸν σκοπὸν, — καὶ ἄνω δὲ ἀμαρτωλοὺς ἐκά-
 25 λεσεν καὶ ἐνταῦθα ἀνομίαν τὴν κατ' αὐτοῦ πράξιν τῶν τρόπων καὶ
 τῶν πράξεων τὸ εἶδος διαβάλλων.

«Καὶ ἐν ὀργῇ ἐνεκότουν μοι»

Κότος λέγεται ὀργή, μῖσος· τὸ οὖν «ἐνεκότουν μοι», ἀντὶ τοῦ
 ἐμνησιχάκουν. Καλῶς δὲ εἶπεν «ἐν ὀργῇ», ἀντὶ τοῦ μετὰ ὀργῆς,
 ὥστε δεῖξαι τῆς μνησικαχίας τὴν ἐπίτασιν. Διὰ τί δὲ τὸ ἐμνησιχά-

1. Ψαλ. 54,3. 2. Ψαλ. 54,4.

κουν εἶπεν; Ἐπειδὴ διηνέχθη πρότερον πρὸς αὐτόν, εἶτα ἠττηθεὶς ὁ Σίμων ἐπὶ τοῦτο ἐτράπη¹.

5 «*Ἡ καρδία μου ἐταράχθη ἐν ἐμοί, καὶ δειλία θανάτου ἐπέπε-
σεν ἐπ' ἐμέ*»

5 Ἐπὶ τούτοις πολλῆς τῆς ταραχῆς ἐπληρώθη τὴν ψυχὴν, δε-
διῶς λοιπὸν καὶ προσδοκῶν οὐδὲν ἕτερον ἢ θάνατον².

6 «*Φόβος καὶ τρόμος ἦλθεν ἐπ' ἐμέ*»

Οἶδεν γὰρ ὁ φόβος καὶ ἡ προσδοκία τοῦ θανάτου τρόμον ἐμποι-
εῖν³.

10 «*Καὶ ἐκάλυψέν με σκότος*»

Τοῦτο τῆς ἀθυμίας ἴδιον. Ὅταν γὰρ τις διὰ μέγεθος τῶν κιν-
δύνων ἀπελπίσῃ τὴν σωτηρίαν, ἀθυμία κρατηθεὶς ὥσπερ σκότῳ
τινὶ περιβάλλεται, μηδὲ διακρίνειν τὰ παρόντα προσηκόντως δυ-
νάμενος.

15 7 «*Καὶ εἶπα, τίς δώσει μοι πτέρυγας ὡσεὶ περιστερᾶς, καὶ πε-
τασθήσομαι καὶ καταπαύσω;*»

20 355 Ὅρῶν οὖν τὸ πλῆθος τῶν κακῶν καὶ οὐδεμίαν ὑπολιμπα-
νομένην ἐλπίδα τῶν κρειττόνων, ἐκεῖνο λοιπὸν ἐδοκίμαζον —
κάνταῦθα γὰρ τὸ «εἶπα» ἀντὶ τοῦ ἐδοκίμασα —, εἴ πως οἶόν τε ἦν
πετερωθέντα δίκην περιστερᾶς ἀποπτῆναι⁴, καὶ μακρὰν γενόμενον
οὕτως εὐρεῖν ἀνάπαυσιν τῶν κακῶν.

8 «*Ἴδου ἐμάκρυνα φυγαδεύων, καὶ ἠύλισθην ἐν τῇ ἐρήμῳ*»

25 Κάνταῦθα τὸ «ἰδού» πρόσκειται κατὰ τὸ ἐβραϊκὸν ἰδίωμα. Λέ-
γει γὰρ ὅτι εἰ προσέλαβον πτήσεως δύναμιν, φυγῶν τε καὶ μακρὰν
γενόμενος τῶν οἰκείων εἰλόμην γενέσθαι κατὰ τὴν ἔρημον κάκει
διάγειν ἢ τῶν τῆς πόλεως ἀνέχεσθαι κακῶν. Σύμμαχος, ἰπὸ βῶ
ἄν ἐποίησα τὴν ἀναχώρησίν μου⁵. τὸ γὰρ «ἠύλισθην»⁵, ἀντὶ τοῦ
ῶκησα.

1. Πρβλ. Β' Μακκ. 4,1-3. 2. Πρβλ. Ψαλ. 54,5. 3. Πρβλ. Ψαλ. 54,6.
4. Πρβλ. Ψαλ. 54,7. 5. Ψαλ. 54,8.

9 «*Προσεδεχόμενην τὸν σώζοντά με ἀπὸ ὀλιγοφυχίας καὶ κα-
ταιγίδος*»

Καὶ τοιούτων δέ φησι γενομένων, ἐγὼ τὴν παρά σου βοήθειαν
ἀνέμενον, ὡς ἱκανοῦ σώζειν τε καὶ ἀπαλλάττειν τῆς ὀλιγοφυχίας,
— ἦν ἀπὸ τοῦ πλήθους τῶν κακῶν ὑπέμενον πολλάκις, μικροῦ καὶ 5
πρὸς αὐτόν ἐγγίσας τὸν θάνατον, — εἶτε καὶ τῆς ἐφόδου τῶν
ἐχθρῶν· καταιγίδα¹ γὰρ ἐκάλεσεν τὴν ἐφοδὸν καὶ τὴν κατ' αὐτοῦ
τῶν ἐχθραινόντων ὄρμην ὡς θανάτου γέμουσαν καὶ κινδύνων,
ἀπὸ τοῦ τὴν καταιγίδα ἀθρόως ἐπάγειν τοὺς θανάτους.

10 «*Καταπόντισον, Κύριε, καὶ καταδίελε τὰς γλώσσας αὐτῶν*» 10

Σύμμαχος, τὸ «καταδίελε τὰς γλώσσας αὐτῶν»², οὕτω λέγει·
ἰσχυρῶς, ποίησον τὰς γλώσσας αὐτῶν³. Ἀφάνισον αὐτοὺς καὶ
ἀσυμφῶνους ποίησον ἀλλήλοις, ἵνα εἰς αἰρέσεις ἐμπεσόντες ἀλλή-
λους ἀνέλωσί τε καὶ τιμωρήσωνται. «Τὰς γλώσσας» δὲ εἶπεν ἐπὶ
τοῦ ἀσυμφῶνου, ἐκ μεταφορᾶς τῶν ἀλλογλώσσων καὶ οὔτε συμ- 15
φωνεῖν οὔτε συμπράττειν ἀλλήλοις δυναμένων, οἷον δὴ καὶ ἐπὶ
τῆς πυργοποιίας γεγένηται τῇ διαιρέσει τῶν γλωσσῶν παυθέντος
αὐτοῖς τοῦ σπουδαζομένου.

«*Ὅτι εἶδον ἀνομίαν καὶ ἀντιλογίαν ἐν τῇ πόλει*»

20 356 Ἀναγκάζομαι δὲ ταῦτα αἰτεῖν, οὐ τιμωρηθῆναι τοὺς
οἰκείους ἐπιθυμῶν, ἀλλ' ὄρῶν πλεονάζοντα τὰ κακὰ καὶ τὴν πόλιν
γέμουσαν ἀτοπίας τε καὶ πάσης ἔριδος, ἵν' οὕτω τιμωρηθέντων
ἐκείνων λάβῃ λύσιν τὰ κατὰ τὴν πόλιν κακὰ.

11 «*Ἡμέρας καὶ νυκτὸς κυκλώσει αὐτὴν ἐπὶ τὰ τείχη αὐτῆς*»

«Κυκλώσει»³, ἀντὶ τοῦ κυκλοῦ· ἐναλλαγὴ γὰρ ἐστὶ χρόνου 25
κάνταῦθα.

12 «*Καὶ ἀνομία καὶ κόπος*»

Κόπον⁴ λέγει τὰς ἀδικίας, αἷς καμάτων καὶ ὀδυνῶν ἐπλήρουν
τοὺς πάσχοντας.

1. Πρβλ. Ψαλ. 54,9. 2. Ψαλ. 54,10. 3. Ψαλ. 54,11. 4. Πρβλ. Ψαλ.
54,12.

«Καὶ ἀδικία ἐν μέσῳ αὐτῆς»

Βούλεται εἰπεῖν ὅτι πολὺ τὸ κακὸν ἐπλεόνασεν ἐν τῇ πόλει, τούτῳ κεκύκλωται ἡ πόλις. Τοῦτο «ἐν μέσῳ» στρεφόμενον καὶ εἰς ὁποῖον ἂν γένη μέρος τῆς πόλεως, ἐκεῖ τὰ κακὰ εὐρήσεις, τὴν ἀδικίαν καὶ τὴν ἁμαρτίαν.

«Καὶ οὐκ ἐξέλιπεν ἐκ τῶν πλατειῶν αὐτῆς τόκος καὶ δόλος»

Τόκον καλεῖ τὴν πλεονεξίαν, δόλον τὴν πανουργίαν· πλεονεξίαν δὲ καλεῖ τὸν τόκον, ἐπειδὴ ἀπηγόρευτο ἐπὶ τῶν οἰκείων ἐν τῷ Νόμῳ. Ἀδιάληπτον οὖν φησιν ἐν αὐτῇ στρέφεται τὸ κακόν, πανουργία τὸ πᾶν καὶ πλεονεξία. Εἰκότως δὲ ταῦτα ὁ μακάριος Ὀνίας δυσφορῶν λέγει, πρότερον μὲν αὐτοὺς ἄγων μετὰ πολλῆς τῆς εὐσεβείας καὶ τῶν νομίμων σφόδρα παρασκευάζων ἐπιμελεῖσθαι καὶ τὴν πόλιν ἐν εὐκοσμίᾳ φυλάττων, ὁρῶν δὲ ἐπὶ τὸ ἐναντίον πάντα μεταβεβλημένα, πάντων τῶν κακῶν χαιρόντων καὶ τὴν ἀδικίαν μετὰ πολλῆς ἐργαζομένων τῆς παρῆρσις.

13 «Ὅτι εἰ ἐχθρὸς ὠνειδισέν με, ὑπήνεγκα ἄν, καὶ εἰ ὁ μισῶν ἐπ' ἐμέ ἐμεγαλορῆμόνησεν, ἐκρύβην ἄν ἀπ' αὐτοῦ»

Δείκνυσιν ὅτι δικαίως εἴλετο τὴν 357 πόλιν καταλιπὼν ἀναχωρῆσαι, καὶ ὅτι δικαίως αὐτοὺς ἀξιῶ τιμωρηθῆναι, μάλιστα μὲν διὰ τὸ πλεονάζειν τὰ κακὰ τῇ πόλει καὶ διὰ τὸ λελύσθαι πᾶσαν εὐκοσμίαν, οὐκ ἔλαττον καὶ δι' ἐκεῖνο ὅτι οὐ παρ' ἐχθρῶν τὰ εἰς αὐτὸν γιγνόμενα ἀλλὰ παρὰ τῶν δοκούντων οἰκείων καὶ φίλων. Εἴτε γὰρ «ἐχθρὸς» ἦν ὠνειδίζων, ἔφερον, εἴτε ὁ μεγαλορῆμονῶν, τουτέστιν ὁ κατακαυχώμενος, ὑπεχώρουν οὐδὲν ἀντιλέγων ἀλλὰ λογιζόμενος ὅτι πολέμιος ὦν ἀκόλουθα τῷ οἰκείῳ τρόπῳ διαπράττεται. Τὸ μὲν οὖν «ὠνειδισεν»¹ εἶπεν ὡς ὄντων πολλῶν οἰκείων τῶν ἐπὶ δυσπραγίᾳ ὠνειδίζόντων, οἳ λυπηθέντες παρ' αὐτοῦ καθ' ὃν καιρὸν τῆς ἀρχιερατείας ἐπιμελόμενος ἤλεγχεν αὐτοὺς ἀδικεῖν πειρωμένους, οἳ ἐν ταῖς συμφοραῖς ὁρῶντες αὐτὸν ὠνειδίζον ἐφ' οἷς ἔπασχεν. Τὸ δὲ ἐμεγαλορῆμόνου διὰ τοὺς ἐπαναστάντας καὶ μάλιστα διὰ τὸν Σίμωνα² κυρίως, ὅς πρότερον διενε-

χθεῖς πρὸς αὐτὸν οὐ δικαίως ἠττήθη, εἶτα μηχαναῖς ἐτέραις ἐπαγαγὼν αὐτῷ τὰς συμφορὰς κατεκαυχᾶτο ὡς τὸ σπουδαζόμενον αὐτῷ ἐξανύσας.

14 «Σὺ δέ, ἄνθρωπε ἰσόφυχε, ἡγεμῶν μου καὶ γνωστὲ μου»

[677] Σύμμαχος, ἄλλὰ σὺ ἄνθρωπος ὁμότροπος καὶ συνήθης καὶ γνώριμος'. Τὸ δὲ «ἡγεμῶν μου» καλῶς ὡς πρὸς τὸν Σίμωνα, ἐπειδὴ τοῦ μακαρίου Ὀνίου ἀρχιερατεύοντος προστασίαν τινὰ ἐγκεχεῖριστο¹· οὕτως ἡγεμόνας² καὶ ἄρχοντας βασιλέων καλοῦμεν τοὺς ὑπ' αὐτῶν πράττοντας, εἴτε παρ' αὐτῶν τὴν ἀρχὴν ἐγκεχειρισμένους.

15 «Ὅς ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐγλύκανας ἐδέσματα»

«Ἐγλύκανας ἐδέσματα»³, τουτέστιν συνέφαγες μετὰ πολλῆς τῆς ἡδονῆς, οὐχ ὡς ξένος παρ' ἐμοὶ φαγὼν ἀλλ' ὡς γνήσιος φίλος μετὰ πολλῆς τῆς ἡδονῆς καὶ τῆς τέρψεως καὶ τοῦ θάρρους συμπαγών.

«Ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ ἐπορεύθημεν ἐν ὁμονοίᾳ»

Τούτων ἐμνημόνευσεν ἀπάντων, ὅτι ἄνθρωπος, ὅτι ἰσόφυχος, ὅτι ἡγεμῶν, ὅτι γνωστός, ὅτι ἐγλύκανεν ἐδέσματα, ὅτι συνεπορεύθη ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ, δεικνὺς ὡς ἐν πολλοῖς τὴν πρὸς αὐτὸν ἔχοντες κοινωνίαν.

20 «Οὐ γὰρ ἐστὶν αὐτοῖς ἀντάλλαγμα»

358 Δι' ὄλων μέντοι τοὺς οἰκείους αἰτιώμενος φαίνεται μάλλον· ἐκεῖνοι γὰρ ἦσαν οἱ πάντων αἴτιοι γενόμενοι τῶν κακῶν. Δέξονται γοῦν, φησί, τὴν τιμωρίαν εἰκότως· οὐδὲ γὰρ ἐστὶ χρέματα δόντας ἀνταλλάξασθαι τὴν τιμωρίαν καὶ ἐξιλεώσασθαι τὸν Θεόν⁴, ὃν οὔτε ἐφοβήθησαν οὔτε εἰς διάνοιαν ἔθεντο, τοιαῦτα διαπραττόμενοι κακὰ καὶ τὴν τῶν νομίμων λύοντες εὐταξίαν. Οἷα γὰρ ἐποίησαν;

1. Ψαλ. 54,13. 2. Πρβλ. Β' Μακκ. 3,4-5. 4,1-6.

1. Πρβλ. Β' Μακκ. 3,4-5. 2. Πρβλ. Ψαλ. 54,14. 3. Ψαλ. 54,15. 4. Πρβλ. Ψαλ. 54,20.

21 «Ἐξέτεινεν τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐν τῷ ἀποδιδόναι»

Ἔωρμησαν, φησὶν, ἐπὶ τὸ τιμωρήσασθαι ἡμᾶς. Ἐκ μεταφορᾶς δὲ τῶν ἀποδιδόντων ἄπερ ὀφείλουσιν ἐκ παντὸς λόγου ἐπὶ τῇ ἀποδόσει τὴν χεῖρα ἐκτεινόντων, ἠβουλήθη δεῖξαι ὅτι μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς καὶ τῆς ἐπέξεως ἐκέχρητο τὴν κατ' αὐτοῦ ὕβριν τε καὶ ἀδικίαν. Τὸ οὖν «ἐν τῷ ἀποδιδόναι»¹ ὡσπερ ἐν ἀποδόσει χρέους· πολλαχοῦ γὰρ δέδεικται ἡμῖν ἄνευ τοῦ ὡς λέγων τὴν παραβολὴν καὶ ἐν τάξει τιθεὶς τοῦ πράγματος τὸ ὁμοίωμα.

«Ἐβεβήλωσαν τὴν διαθήκην αὐτοῦ»

Ἐμίαναν καὶ ὕβρισαν τοῦ Θεοῦ τὰ νόμιμα. Οὕτω λέγει Σύμμαχος. Ἐπαρεβίβασαν συνθήκην· παρεβήσαν γὰρ πολλαχοῦ, εἴτε τοῦ ἱεροῦ τὰ χρήματα προδοῦναι βουληθέντες τοῖς ἄλλοφύλοις², εἴτε ἄλλοφύλους ἐπαγαγόντες τῷ ἔθνει, καὶ τῆς λοιπῆς τῶν νομίμων φυλακῆς πάντη καταμελήσαντες.

22 «Διεμερίσθησαν ἀπὸ ὀργῆς τοῦ προσώπου αὐτοῦ»

Διὰ ταύτην γοῦν τὴν αἰτίαν καὶ τὴν τῶν νομίμων παράβασιν διεῖλον καὶ ἀφώρισαν αὐτοὺς ἀπ' ἐμοῦ, αὐτῷ τῷ προσώπῳ καὶ τῷ βλέμματι αὐτῶν τὴν ὀργὴν καὶ τὸ μῖσος ἐμφαίνοντες τὸ κατ' ἐμοῦ· ὀργῆς γὰρ πρόσωπον λέγει τὸ πεπληρωμένον ὀργῆς, καὶ διὰ τῆς οἰκείας θεάς τὴν ἐπὶ τῆς ψυχῆς ὀργὴν ἐμφανίζω. Τῷ οὖν «διεμερίσθησαν»³ προσυπακούεται τὸ ἀπ' ἐμοῦ.

«Καὶ ἤγγισεν ἡ καρδία αὐτῶν»

359 Καὶ τοσαύτην ἐπεδείκνυντο κατ' ἐμοῦ τὴν ὀργὴν οἱ πρὸ τούτου τὸ ἐμοὶ πλησιάζειν καὶ ἐγγίζειν μεθ' ὅλης καρδίας καὶ διαθέσεως προσποιούμενοι· ἠλέγχθη γὰρ ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα προσποιήσεις ὄν. Τὸ γὰρ «ἤγγισεν ἡ καρδία αὐτῶν»⁴, τουτέστιν ἤγγισον ὡς ἀπὸ καρδίας, ὡς ἀφ' ὅλης ψυχῆς καὶ διανοίας.

«Ἐπαλύθησαν οἱ λόγοι αὐτῶν ὑπὲρ ἔλαιον, καὶ αὐτοὶ εἰσι βολίδες»

1. Ψαλ. 54,21. 2. Πρβλ. Β' Μακκ. 3,6 ἐξ. 3. Ψαλ. 54,22. 4. Ἐνθ' ἄν.

Σύμμαχος· λειότερα βουτύρου τὰ στόματα αὐτῶν, πολεμεῖ δὲ ἡ καρδία αὐτῶν. Τοῖς μὲν γὰρ ῥήμασιν ἐκέχρητο οὕτω γλυκέσι καὶ ἡδέσιν ὡσπερ ἔλαιον τὴν τῶν λόγων ἀλείφοντες χρηστότητα τὸν ἀκούοντα. Ἦσαν δὲ «οἱ λόγοι αὐτῶν βολίδες», — βολίδας δὲ καλεῖ ὄργανόν τι πολεμικόν· ὑπόκρισις γὰρ ἦν ὁ λόγος ὁ δοκῶν χρηστό-
5 τητος πεπληρῶσθαι, μῶλωπας ἐργαζόμενος τοῖς ἀπατωμένοις.

23 «Ἐπιβρίψον ἐπὶ Κύριον τὴν μέριμνάν σου, καὶ αὐτός σε διαθήσει»

Ὡς ἀφ' ἑαυτοῦ λοιπὸν ὁ Προφήτης πρὸς αὐτόν· παῦσαι, φησί, φροντίζων διὰ τὸ πλήθος τῶν κακῶν, καὶ τὸ πᾶν ἀνάθου τῷ Θεῷ¹ αὐτὸς γὰρ σοι βοηθήσει² καὶ πάντων σε πληρώσει τῶν καλῶν, πά-
10 σης ῥυσάμενος στενοχωρίας.

«Οὐ δώσει εἰς τὸν αἰῶνα σάλον τῷ δικαίῳ»

Εἰ γὰρ καὶ ἔδοξας λυπεῖσθαι πρὸς βραχύ, ἀλλ' οὐκ ἔασει σε διηνεκῶς ἐν μέσῳ τῶν κακῶν περιαντλεῖσθαι καὶ περιάγεσθαι.
15

24 «Σὺ δέ, ὁ Θεός, κατάξεις αὐτοὺς εἰς φρέαρ διαφθορᾶς»

Αὐτὸς γὰρ ὁ Θεὸς κατασπάσει καὶ καταβαλεῖ τοιοῦτοις αὐτοὺς κακοῖς, ἐν οἷς πάντως διαφθαρήσονται³, ὡσπερ ἐν φρέατι κατεχόμενοι καὶ ἀνάδυσιν ἐξ αὐτῶν τινα καὶ ἀπαλλαγὴν εὔρεῖν οὐ δυνάμενοι.
20

«Ἄνδρες αἱμάτων καὶ δολιότητος οὐ μὴ ἡμισεύσωσιν τὰς ἡμέρας αὐτῶν»

360 Οὗτοι οὖν φησὶν οἱ μοχθηροί, καὶ πανοῦργοι, καὶ τῶν αἱμάτων ἐρώντες τῶν σῶν τῇ τοῦ Θεοῦ περιβληθήσονται τιμωρία, καὶ οὐ φθάσουσι τὸ ἡμισυ τῆς οἰκείας ζωῆς, ἀντὶ τοῦ οὐκ ἐκτενοῦσιν ἐπὶ μήκιστον τὴν ζωὴν· οὐδὲ γὰρ ὡς ὠρισμένης αὐτοῖς ἡμέρας τοῦ θανάτου λέγει, ἀλλ' ἀντὶ τοῦ δυνάμενοι ὅσον ἐκ τῆς οἰκείας συστάσεως ἐπὶ πλεῖον βιώναι, ὀξύτερον τὴν τοῦ Θεοῦ τιμωρίαν τὸν θάνατον δέξονται.

1. Πρβλ. Ματθ. 6,25. Λουκ. 12,22. Α' Πέτρ. 5,7. 2. Πρβλ. Ψαλ. 54,23. 3. Πρβλ. Ψαλ. 54,24.

«Ἐγὼ δὲ ἐλπῶ ἐπὶ σε, Κύριε»

Ὡστε φησὶ τοιαῦτα πείσας ἑαυτὸν φρονεῖν περὶ τοῦ Θεοῦ, ταῦτα δὲ μὴ μᾶλλον λέγε πρὸς αὐτόν, ὅτι τούτων ἔνεκεν τῆς εἰς σε ἐλπίδος οὐκ ἐκστήσομαι¹, πεπεισμένος ὡς ἐμὲ μὲν ἀπαλλάξεις ποτὲ τῶν κακῶν, τουτουσί δὲ πάντως ὑπὲρ ὧν ποιούσι διαφόροις ταῖς τιμωρίαις περιβαλεῖς· τὸ γὰρ εἶπεν κατὰ τὸ σύννηθες ἑαυτῷ κἀνταῦθ ἀπεσιώπησεν.

Ψαλμὸς 55

Ὀνίου τοῦ ἀρχιερέως τὴν πόλιν καταλελοιπότης καὶ τῶν κατὰ τὴν πόλιν κακῶν εἰς ἐπίδοσιν χωροῦντων, βωμὸς τε προστάγματι τοῦ βασιλέως ἐπὶ τῷ τοῦ Διὸς ὀνόματι κατὰ τὴν πόλιν ἀνέστη². Καὶ πολλῶν θύειν ἀναγκαζομένων, οἱ μὲν γνώμη πρὸς τὸ πρᾶγμα ἐχώρουν, οἱ δὲ καὶ ὑπὸ τῆς ἀνάγκης συνωθούμενοι³, Ματταθίας δὴ τις ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἀνὴρ δικαιοτάτος, δηλώσας τὸν Νόμον ἀνεῖλε μὲν τὸν ἀναγκάζοντα θύειν, ἀνεῖλε δὲ καὶ 361 τὸν ἐπὶ τὴν θυσίαν ὀρμήσαντα ἐκόντι. Οὕτω τε συστρατεύσας τῶν Ἰουδαίων τοὺς εὐσεβεστέρους εἶχετε τῆς κατὰ τῶν ἐναντίων μάχης⁴. Ἀλλὰ τελευτᾶ μὲν οὗτος εὐθύς, παραδίδωσι δὲ τοῖς υἱοῖς τὴν ἀρχήν, Ἰούδαν τὸν ἐπικαλούμενον Μακκαβαῖον στρατηγεῖν τε καὶ ἐξάρχειν τῶν πολεμίων παρακελευσάμενος ὡς μείζονα καὶ τὴν προθυμίαν καὶ τὴν ἰσχὺν κεκτημένον παρὰ τοὺς ἀδελφούς, καὶ ὅλως τοῦ ἀρχεῖν ἰκανόν. Ἀναδεξάμενοι δὲ τοὺς ὑπὲρ τοῦ ἔθνους κινδύνους πολλοὺς καὶ συνεχεῖς, τοῦτο μὲν πρὸς τοὺς Ἀντιόχου στρατηγούς, τοῦτο δὲ πρὸς τοὺς περιοίκους ἔσχον τὰς μάχας, ἐκείνων ἀνελεῖν αὐτοὺς παντὶ τρόπῳ βουλομένων⁵. Ἦν δὲ καὶ τοῦτο πάντων χεῖρον ἢ τῶν οἰκείων προδοσία· οὐδὲ γὰρ ὀλίγοι τινὲς πρὸς τὰ τῶν ἐναντίων ἔβλεπον καὶ τῆς ἀρχῆς τῶν κακῶν αἴτιοι γεγόνασιν. Τούτων τοίνυν προαγόρευσιν ποιεῖται τόνδε ψαλμὸν ὁ μακάριος Δαβίδ, ἐκ τοῦ τῶν Μακκαβαίων προσώπου λέγων ὅσα ἐκεῖνοις εἶπεῖν ἤρμοττεν οὖσιν ἐν ταῖς συμφοραῖς.

1. Πρβλ. Ψαλ. 54,24. 2. Πρβλ. Β' Μακκ. 6,1-2. 3. Πρβλ. Α' Μακκ. 1,41-52. 4. Πρβλ. Α' Μακκ. 2,15-27. 5. Πρβλ. Α' Μακκ. 2,65-3,2.

2 «Ἐλέησόν με ὁ Θεός, ὅτι κατεπάτησέν με ἄνθρωπος· Ὁλην τὴν ἡμέραν πολεμῶν ἔθλιψέ με»

«Κατεπάτησεν»¹, ἀντὶ τοῦ συνέθλιψε, τῷ πλήθει τῶν κακῶν καὶ κατηνάλωσεν. Ἀδιαλείπτως πολεμοῦντες ἡμᾶς ἔθλιψον· δείκται γὰρ πολλαχοῦ τὸ διηνεκῶς καὶ ἀδιαλείπτως, «ὄλην τὴν ἡμέραν» λέγων, ἢ πᾶσαν ἡμέραν.

3 «Κατεπάτησάν με οἱ ἐχθροὶ μου ὄλην τὴν ἡμέραν»

Διαφόρως ποικίλλει τὸν λόγον, τὸ αὐτὸ λέγων ὅτι ἔπαθον ἀνήκεστα. Ἴδιον δὲ τοῦτο τοῦ μακαρίου Δαβίδ, ὅταν βούληται λέγειν τοῦ κακοῦ τὴν ἐπίτασιν².

«Ὅτι πολλοὶ οἱ πολεμοῦντές με ἀπὸ ὕψους ἡμερῶν»

Ἐνια τῶν ἀντιγράφων τὸ ὅτι «πολλοὶ οἱ πολεμοῦντές με ἀπὸ ὕψους ἡμερῶν»³ οὐκ ἔχει, ἴσως τινῶν δευτερολογίαν περιττὴν νομισάντων καὶ διὰ τοῦτο τῆς βίβλου 362 περιελόντων, — οὓς ἐλεεῖν ἄξιον ὡς περιττόν τι τῆς Γραφῆς νομίσαντας — ἀμφοτέρω δὲ κεῖται παρὰ τῷ Προφήτῃ καὶ μᾶλλον ἀναγκαίως. Τὸ γὰρ «ἀπὸ ὕψους ἡμερῶν» λέγει, ἀντὶ τοῦ ἄνωθεν, καὶ ἐξ ἀρχῆς, ἀπὸ τῶν ἄνω ἡμερῶν. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ ἀνώτερον ἡμῶν πάντως καὶ ὑψηλότερον, «ὕψους ἡμερῶν» εἶπεν ἀντὶ τοῦ τῶν ἄνω· βούλεται δὲ εἶπεῖν ὅτι ἐξ ἀρχῆς καὶ ἄνωθεν κατεφρόνησα τῶν πολεμοῦντων μοι καὶ θλιβόντων με, οὐδέποτε δείσας αὐτοὺς καὶ καταπλαγεῖς, καίτοι γε ἄνωθεν ἔχων τοὺς ἐχθροὺς οὐδέποτε διαλείποντας τῆς πρὸς ἐμὲ φιλονεικίας. Λέγει δὲ τοῦτο ἀπὸ προσώπου τῶν Μακκαβαίων, οὐχ ὡς περὶ ἑαυτῶν λεγόντων, ἀλλ' ὡς ἀπὸ κοινοῦ τοῦ λαοῦ· ὑπὲρ πάντων γὰρ καὶ τὸν λόγον ἐποιοῦντο. Ἄνωθεν φησιν ἔσχον τοὺς πολεμοῦντας, — μέμνημαι γὰρ τῶν κατ' Αἴγυπτον, μετὰ ταῦτα ἀλλοφύλων, ὅσων καὶ οἶων καθ' ἕκαστον ἐπειράθητιν καιρόν —, ἀλλὰ κατεπλάγην οὐδένα· τὸ μηδὲν γὰρ τοὺς πάντας ἐλογισάμην τῇ σῇ βοθηεῖα πάντων παραγιγνόμενος. Ἀναγκαίως οὖν κεῖται καὶ τὸ δεύτερον· τοῦτο γὰρ ἦν τὸ μέγα, τὸ ἄνωθεν καὶ τοὺς πολε-

1. Ψαλ. 55,2. 2. Πρβλ. Ψαλ. 93,3. 3. Ψαλ. 55,3.

μούντας ἔχοντα αἰεὶ καταφρονῆσαι τῶν ἐχθρῶν μηδέποτε καταπλαγέντα.

4 «*Ἡμέρας οὐ φοβηθήσομαι, ἐγὼ δὲ ἐλπῶ ἐπὶ σε*»

5 Ἄντι τοῦ οὐδέποτε, ἀλλ' οὐδεμίαν, φησίν, ἡμέραν οὐκ ἂν φοβηθεῖν αὐτούς· πέποιθα γὰρ τῇ εἰς σε βοθηταί¹.

5 «*Ἐν τῷ Θεῷ ἐπαινέσω τοὺς λόγους μου*»

10 Ἐπειδὴ τὸ ἐπαίνων ἄξιον πάντως καὶ θαυμαστόν φησι τῇ σῆ βοθηταί, θαυμαστοὶ οἱ λόγοι μου καὶ πάσης γέμοντες ἀληθείας δειχθήσονται. Τοῦτο γὰρ αὐτὸ τὸ λέγειν με ὅτι μηδένα δέδοικα τῶν πολεμίων διὰ τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ βοήθειαν, δειχθήσεται με- γάλως, ἀληθῶς καὶ εἰκότως λεγόμενον.

«*Ἐπὶ τῷ Θεῷ ἤλπισα, οὐ φοβηθήσομαι τί ποιήσει μοι σάρξ*»

15 Διὰ γὰρ τῆς εἰς σε ἐλπίδος παρ' οὐδενός τι παθεῖν προσδοκῶ². Καλῶς δὲ εἶπεν «σάρξ», ἀπὸ τοῦ εὐτελεστεροῦ μᾶλλον σμικρύνων τοὺς πολεμοῦντας ὡς ἀσθενεῖς καὶ δυναμένους οὐδέν.

6 «*Ὀλῆν τὴν ἡμέραν τοὺς λόγους μου ἐβδελύσσοντο*»

20 **363** Καλῶς εἶπε τὸ «ἐβδελύσσοντο», — Θεοδοτίων ἐζήτησαν³. Τοῦτο γὰρ λέγει ὅτι αἰεὶ παρετήρουν μου τοὺς λόγους, βουλόμενοι λαβὰς εὑρεῖν κατ' ἐμοῦ. Ἔοικε δὲ τοῦτο περὶ τῶν οἰκείων λέγειν, οἳ πάντα ἐπιτηροῦντες τὰ παρ' αὐτῶν λεγόμενα διαβάλλειν ἐπειρῶντο πρὸς τοὺς πολεμίους, ὥστε μειζρόνως αὐτούς παροξύνειν κατ' αὐτῶν. Οὐκ ἀπεικίτως δὲ εἶπεν τὸ «ἐβδελύσσοντο», ἀντὶ τοῦ ἐζήτησαν· ἐπειδὴ γὰρ μισητὸν τὸ βδελυκτόν, ἐπετήρουν δὲ αὐτοὶ τοὺς λόγους ἐπὶ τὸ διαβάλλοντες αὐξῆσαι τὸ κατ' αὐτοῦ μῖσος παρὰ τοῖς πολεμίους, καλῶς ἀπὸ τοῦ σκοποῦ καὶ τοῦ ἀποβαίνοντος τὴν πρᾶξιν ἐκάλεσεν τὸ ἐπιτηρεῖν τε καὶ βλάβας κατ' αὐτοῦ ζητεῖν, βδελύσσεσθαι³ εἰπών, ἐπειδὴ τοῦτο εἰργάζοντο κατ' αὐτοῦ.

1. Πρβλ. Ψαλ. 55,4. 2. Πρβλ. Ψαλ. 55,5. 3. Πρβλ. Ψαλ. 55,6.

«*Κατ' ἐμοῦ πάντες οἱ διαλογισμοὶ αὐτῶν εἰς κακόν*»

Πάντας φησὶ τοὺς διαλογισμοὺς αὐτῶν ἡσχόλουν κατ' ἐμοῦ εἰς τό τι κακὸν εὑρεῖν τε καὶ μηχανήσασθαι, ἢ τὰ λεγόμενα τηροῦντες καὶ διαβάλλοντες, ἢ παροξύνοντες κατ' ἡμῶν τοὺς ἐχθρούς, ἢ ὅλως τι κατ' ἡμῶν εὕρισκοντες.

7 «*Παροικοῦσι καὶ κατακρύψουσιν, αὐτοὶ τὴν πτέρναν μου φυλάξουσιν, καθάπερ ὑπέμειναν τὴν ψυχὴν μου*»

10 Κατὰ τὴν ἀκολουθίαν οὕτως εἶχε· «παροικοῦσι» κατακρύπτοντες καὶ «τὴν πτέρναν μου» φυλάττοντες, «καθάπερ ὑπέμειναν τὴν ψυχὴν μου»¹. Ἴδιον δὲ τοῦτο τῷ μακαρίῳ Δαβίδ καὶ πολλοῦ τῶν φαλμῶν εὕρισκόμενον, εἴτε ἀπὸ τοῦ ἐβραϊκοῦ ἰδιώματος, εἴτε ἀπὸ τῆς ἐρμηνείας οὕτω φαινόμενον τὸν πολλάκις ἀντιλέγοντα, ὡσπερ διαιροῦντα δύο λέγειν δοκεῖν — οἷον ὡς ὅταν λέγη «φθέγγονται καὶ λαλήσουσιν ἀδικίαν»², ἀντὶ τοῦ φθέγγονται «καὶ λαλήσουσιν ἀδικίαν»· δοκεῖ γὰρ δύο λέγειν, καὶ μάλιστα τοῦ καὶ 15 συνδέσμου μεσιτεύοντος, — ὅτι «φθέγγονται καὶ λαλήσουσιν» — ἔν δὲ ἐστὶν ὃ φησιν, ὅτι φθέγγονται ἀδικίαν λαλοῦντες. Οὕτω **364** καὶ ἐν τῷ μθ' τὸ «Θεὸς θεῶν Κύριος ἐλάλησε καὶ ἐκάλεσε τὴν γῆν»³ ἐρμηνεύοντες, ἐπεσημηνάμεθα ὅτι ἔν ἐστιν ὃ βούλεται εἰπεῖν, δύο εἶναι δοκοῦντα.

20 Λέγει δὲ αὐτὸ Σύμμαχος οὕτω· «συνήγοντο λάθρα, καὶ τὰ ἴχνη μου παρετηροῦντο προσδοκῶντες τὴν ψυχὴν μου». Ἐνέδρας, φησίν, εἰργάζοντο καὶ ἐπετήρουν ἅ ἔπραττον, ὅπως ἂν με ἢ συλλαβόμενοι ἀνέλωσιν, ἢ προδόντες τοῖς πολεμίους. Τὸ μὲν οὖν κατακρύπτεσθαι εἶπεν ἀντὶ τοῦ λαθραίως, — ἴδιον γὰρ τῶν λανθάνειν βουλομένων τὸ κρύπτεσθαι —, «πτέρναν» δὲ τὴν ὁδόν, ἀντὶ τοῦ τὴν πρᾶξιν, ὡς καὶ ἐν τῷ μθ' τὸ «ἡ ἀνομία τῆς πτέρνης μου κυκλώσει με»⁴ εἴρηται δὲ ἐκεῖ καὶ ὅθεν λαβὼν τὴν πρᾶξιν οὕτω καλεῖ. Τὸ δὲ παρατηρεῖν φυλάττειν ἐκάλεσεν, ἐπειδὴ τῶν φυλακτόντων τὸ τηρεῖν ἴδιον, ὡς καὶ συμπίπτειν ἄμφω πολλάκις γοῦν ἀντὶ τοῦ φυλάττειν τὸ τηρεῖν φαμέν. Τὸ δὲ προδοκᾶν ὑπομένειν, ἐπειδὴ ὃ 30

1. Ψαλ. 55,7. 2. Ψαλ. 93,4. 3. Ψαλ. 49,1. 4. Ψαλ. 48,6.

ὑπομένων πάντως ἔσσεσθαι τι προσδοκῶν ὑπομένει μέχρις ἂν γένηται. Τὸ μέντοι συνάγεσθαι παροικεῖν, ἐπειδὴ τῶν παροικούντων που ἴδιον τὸ ἐκεῖ συνεῖναι καὶ διάγειν καὶ ἅπαντα πράττειν οὐπερ ἂν παροικῶσιν· διὰ τοῦτο τό «συνάγονται» καὶ «παροικουσί» ἐκάλεσεν, ἵνα δείξῃ τῆς πρὸς τοῦτο συνόδου τὸ σπουδαῖον, ὅτι ὡς παροικούντες τῷ τόπῳ καὶ ἀναγκαίως ἐκ τῆς οἰκήσεως καὶ τῆς ἐκεῖ διαγωγῆς τὰς συνόδους ποιούμενοι, οὕτω διεμελέτων τὰ κατ' ἑμοῦ. Συνήεσαν οὖν φησι κρύπτοντες, ἀντὶ τοῦ λάθρα, καὶ τὰ παρ' ἑμοῦ πραττόμενα ἐπιτηροῦντες· σπουδάζοντες γὰρ καὶ προσδοκῶντες μονονουχὶ τὴν ἔξοδον ἰδεῖν τῆς ψυχῆς τῆς ἐμῆς, ἅπαντα ἔπραττον. Πρὸς τοῦτο τὴν τε ἐναλλαγὴν ταύτην εἰρήκαμεν γεγενῆσθαι τῶν ῥητῶν, καὶ τότε μὲν ἀντὶ τοῦδε εἰρησθαι, τότε δὲ ἀντὶ τοῦδε.

Ἄλλα καὶ τὴν Συμμάχου ἔκδοσιν ἀντιπαραθέντες ἐδείξαμεν ἐκάστην τῶν λέξεων ὅπως κειμένην ἐν τῇ θεῖᾳ Γραφῇ κατὰ τὴν τῶν Ἑβδομήκοντα ἔκδοσιν, ὅπως Σύμμαχος ἐν τῇ οἰκειᾷ ἐκδόσει φαίνεται εἰρηκῶς. Ἑρμηνεύσαμεν δὲ διὰ τί τότε, ὥστε καὶ τὴν διάνοιαν σαφηνίσαι καὶ δεῖξαι ὅτι οὐκ ἀπάδοντα εἰρήκασιν, ἀλλὰ καὶ πολλὴν ἔχοντα τὴν ἐγγύτητα ἀπὸ τῶν σημαινομένων. Ἡ δὲ διαφορὰ ἐν τῷ τὸν μὲν σαφέστερον εἰπεῖν ἀπὸ τῆς διανοίας φροντίσαντα, τοῦ δὲ ἀμαυρότερον ἐμφαντικωτέροις ταῖς λέξεσιν καὶ κατὰ τὴν ἐν τῷ ἑβραϊκῷ διάνοιαν ἐκδοῦναι βουλευθέντος, — ὃ καὶ πολλαχοῦ καὶ μικροῦ ἐν τοῖς πλείοσιν ἐστὶν εὔρεῖν. Ὅθεν οἱ Ἑβδομήκοντα μὲν 365 ἐσπούδασαν μᾶλλον τὴν ἐν τῷ ἑβραϊκῷ ἔμφασιν ἀδιάφορον φυλάξαι, ὃ δὲ Σύμμαχος τῆς σαφηνείας ἐπιμελεῖσθαι ἔδειξεν, ἐπιτυχάνειν δὲ οὐ πανταχοῦ τῆς οἰκειᾶς ἀξίως ἐπιχειρήσεως· πολλαχοῦ γὰρ παρὰ τὴν σαφηνεῖαν ἀσχολῶν, ἑαυτὸν δῆθεν πολὺ ἀπάδοντα τῆς διανοίας τίθησιν.

Ὅθεν τινές, οὐ πρὸς τὴν ἀκολουθίαν ἰδόντες, ᾤθησαν ἀπὸ τῆς κατὰ τὸ πρόχειρον σαφηνείας κρείττονα εἶναι τὴν Συμμάχου ἔκδοσιν. Εἰ δὲ τις πρὸς τὴν ἀκολουθίαν ἴδοι καὶ τὴν ὑφὴν τῆς γραφικῆς διανοίας, οὐκ ἂν ποτε ἐτέραν ἔκδοσιν τῆς τῶν Ἑβδομήκοντα προτιμήσειεν, οὐχ ὅτι καιρίως ἅπαντα τούτοις ἡρμήνευται μᾶλλον, — ἔστι γὰρ ἐν οἷς ἀσθενέστερον τὴν ἑρμηνεῖαν ἐξήνεγκαν, ἐνίοτε δὲ καὶ ἀπέτυχον τῶν ἄλλων σαφέστερον καὶ ἀκολουθότε-

ρον εἰπόντων — , ἀλλ' ὅτι καθόλου τοῖς ἄλλοις συγκρινόμενοι κρείττους εὐρίσκονται πολλῶ καὶ ἀσυνηθέστερον εἰπόντες τὰ πλείονα. Τοῦ δὲ τοὺς μὲν Ἑβδομήκοντα τῆς ἐμφάσεως φροντίσαι μᾶλλον, τὸν δὲ Σύμμαχον τοῦ σαφεστέρου ἐπιμεληθῆναι, πολλὰ μὲν τῷ ζητοῦντι τὰ γνωρίσματα.

Κεῖσθω δὲ ἐν ἡ δύο πρὸς πᾶσαν σύστασιν τοῦ λεγομένου, οἷον ἐν τῷ ξζ' «ἡ συναγωγή τῶν ταύρων ἐν ταῖς δαμάλεσιν»¹. Σύμμαχος λέγει 'συνόδῳ παμμεγεθῶν', καὶ ἄλλοι μὲν συνηκολούθησαν τῇ τοῦ ἑβραϊκοῦ διανοίᾳ, ὃ δὲ μᾶλλον ἐσαφήνισεν. Οὕτω καὶ ἐπὶ τῷ «ἐπιβεβηκότε ἐπὶ τὸν οὐρανὸν τοῦ οὐρανοῦ κατὰ ἀνατολάς»², Σύμμαχος 'ἐκ πρώτης' λέγει· οὗτος γὰρ μᾶλλον σαφῶς εἶπε τὸ κείμενον. Ἡ δὲ αἰτία τούτων ἐστὶν αὕτη, ὅτι ὁ Ἑβραῖος τὰ πολλὰ ὡςπερ ἐμφαντικῶς λέγει βουλόμενος, καὶ τοῦτο ἔχων ἰδίωμα δι' ὁμοιωμάτων λέγειν καὶ παραβολῶν. Ταῦτα δὲ μόλις πρὸς παράστασιν ἱκανά· λέγει γὰρ αὐτὰ οὐχ ὡς ὁμοιώματα, ἀλλ' ἀντὶ πραγμάτων τιθεῖς, οἷον τὸ νῦν ῥηθὲν ταύρων εἶπεν ἀντὶ τοῦ παμμεγεθῶν, οὐκ εἰπὼν ὡς ταύρων ἀλλὰ ταύρων ἀπλῶς· ἀπὸ γὰρ τοῦ ἐν ταῖς ἀγέλαις τῶν βοῶν τοὺς ταύρους μάλιστα μεγάλους φαίνεσθαι, τὸ παμμέγεθος λαβὼν εἶπε ταύρων, αὐτὸ τεθεικῶς ἀντὶ τῆς σημασίας, — οὕτω καὶ τό «κατὰ ἀνατολάς», ἐπειδὴ ἀρχὴ ἡμέρας ἢ πρώτη ἀνατολὴ τοῦ ἡλίου, τὸ ἐκ πρώτης φαύσεως ἀνατολὴν καλέσας, καὶ οὐκ εἰπὼν ὡς «κατὰ ἀνατολάς». Ὅμοίως οὖν κἀνταῦθα καὶ ἐν τοῖς τοιοῦτοις οἱ μὲν Ἑβδομήκοντα τὴν ἔμφασιν τοῦ ἐμφαντικοῦ μὴ παραφθεῖραι ἔσπευσαν, Σύμμαχος δὲ τὴν διάνοιαν εἰπεῖν ἐν πολλοῖς προείλετο 366 τοῦ ἀκρώδους τῆς ἐμφάσεως φροντίσας, πολλαχοῦ μέντοι καὶ ὡς ἑρμηνεῖαν τὴν αὐτὴν ἐξηλλαγμέναις ταῖς λέξεσιν εἰπὼν διάνοιαν, οἷον δὴ καὶ ἐπὶ τῷ νῦν ἐπὶ τὸ πλεῖστον εὐρίσκεται. Τούτων δὲ τις τῶν νῦν εἰρημένων ἔχων τὴν μνήμην ἐν πολλοῖς ἀκριβέστατον αὐτὰ καὶ σαφέστατον ἔξει κανόνα τὴν ἑρμηνεῖαν ἐπιτηρῶν.

8 «Ἵπερ τοῦ μηθενὸς ὡσεὶς αὐτούς»

Τινές 'σώσεις' ἀναγινώσκουσιν, ἀντὶ τοῦ σωτηρίαν αὐτοῖς πα-

1. Ψαλ. 67,31. 2. Ψαλ. 67,34.

ρέξεις. Οὐ τοῦτο δὲ λέγει ὁ Ψαλμωδός, ἀλλ' «ὥσεις»¹, ἀντὶ τοῦ ἀπώσεις· βούλεται γὰρ εἶπειν ὅτι ὡς τὰ μηδὲν ὄντα ἀπωθήσεις αὐτούς καὶ ἀποστήσεις, εἰς ἔργον ἐκβαλεῖν ἕσασας ὧν ἐπιχειροῦσιν καθ' ἡμῶν διαπράττεσθαι οὐδέν. Καλῶς δὲ τὸ «ὥσεις» εἶπεν,
5 ὥστε δεῖξαι ὅτι καὶ τούτων ἀφίστανται, καὶ αὐτοὶ τιμωρία περιβάλλονται. Ὁ γὰρ ὠθούμενος μακρὰν τε ἀποπέμπεται καὶ κατὰπτωσιν ἀναγκαίως ὑπομένει ὅταν ἰσχυρὸν τὸν ὠθισμὸν εἶναι συμβαίνει.

«Ἐν ὀργῇ λαοὺς κατάξεις»

10 Καὶ τῇ οἰκείᾳ φησὶν ὀργῇ σφοδρότερον κατ' αὐτῶν κινηθεῖς, ταπεινώσεις αὐτούς καὶ καθελεῖς ἀπὸ τῆς προσοῦσης αὐτοῖς δυναστείας· ὀργὴν γὰρ καλεῖ τὴν τιμωρίαν ἐπὶ τοῦ Θεοῦ.

9 «Ὁ Θεός, τὴν ζωὴν μου ἐξήγγειλά σοι»

15 Πᾶσαν μου τὴν ζωὴν, φησί, καὶ πάντα σοὶ τὰ κατ' ἐμαυτὸν ἐγνώρισα καὶ σοὶ ἀνεθέμην, ἀντὶ τοῦ ἐμαυτὸν σοὶ ἐπέβριψα. Τὸ δὲ «ἐξήγγειλα» λέγει ἀπὸ τῶν τὰ καθ' ἑαυτοὺς ἀπαγγελόντων τε καὶ γνωρίζοντων φίλοις, ὥστε εἰς βοήθειαν αὐτούς ἐπισπάσασθαι.

«Ἔθου τὰ δάκρυά μου ἐνώπιόν σου, ὡς καὶ ἐν τῇ ἐπαγγελίᾳ σου»

20 Ἐπειδὴ πόρρωθεν διὰ τῶν Προφητῶν προεμήνυσεν ὁ Θεὸς τὸ ἐσόμενον, τοῦτο φησὶ κατέστησάς με ἐν δάκρυσιν², ἐν συμφοραῖς, ἀκολούθως τῇ παρά σου ἐπαγγελίᾳ.

10 «Τότε ἐπιστρέφουσιν οἱ ἐχθροί μου εἰς τὰ ὀπίσω»

25 367 «Τότε ἐπιστρέφουσιν», τότε ὡς πρὸς τὰ ἄνω. Ἐπειδὴ τοίνυν, φησί, καὶ τὴν ζωὴν ἀνεθέμην ἐγὼ σοὶ τὴν ἐμήν, καὶ τὰ λυπηρὰ τῆς καθ' ἡμῶν ἐπαγγελίας πεπλήρωταί σοι³, δίκαιον λοιπὸν καὶ τοὺς ἐχθροὺς δοῦναι τιμωρίαν. Τὸ οὖν «ἐπιστρέφουσιν εἰς τὰ ὀπίσω»⁴, ἀντὶ τοῦ ἐπιστραφήτωσαν δὲ «εἰς τὰ ὀπίσω», ἵνα εἴπῃ ἀποσταῖεν λοιπὸν ἀφ' ἡμῶν καὶ ἐντραπεῖεν εἰς φυγὴν⁵. Τὸ οὖν τότε ὡς

1. Ψαλ. 55,8. 2. Πρβλ. Ψαλ. 55,9. 3. Ἐνθ' ἄν. 4. Πρβλ. Ψαλ. 77,66. 5. Πρβλ. Ψαλ. 141,5.

πρὸς τὰ ἄνω, ἀντὶ τοῦ τότε πείσονται ταῦτα οἱ ἐχθροὶ καὶ ὑποστήσονται δικαίως, ἐπειδὴν ἐγὼ τέ σοι ἐμαυτὸν ἀναθῶμαι καὶ τὰ τῆς ἐπαγγελίας πέρας λάβῃ τῆς σῆς, ἵνα εἴπῃ ὅτι τούτων γενομένων ἐκεῖνοι δώσουσι δίκας.

«Ἐν ἧ ἂν ἡμέρᾳ ἐπικαλέσωμαί σε, ἰδοὺ ἔγνω ὅτι Θεὸς μου εἶ σύ»

Ἐντεῦθεν λοιπὸν οὐκέτι καλοῦντά σε καὶ τὴν παρά σου βοήθειαν ὑπέρθεσιν εὐρεῖν, ἀλλ' ὁμοῦ τε καλῶ καὶ ἔπεται ἡ παρά σου βοήθεια. Τὸ γὰρ «ἰδοὺ ἔγνω ὅτι Θεὸς μου εἶ σύ»¹ ἀντὶ τοῦ καὶ γνωριῶ ὅτι σύ μου εἶ ὁ προστάτης, ἵνα εἴπῃ ὅτι ἀπολαύω τῆς προστασίας τῆς σῆς, — ἀντὶ τοῦ πράγματος τὴν γνῶσιν κατὰ τὸ σύνηθες τεθεικώς, — ἐπειδ' οὐπερ ἂν ἀπήλαυσε, τοῦτο πάντως καὶ οὕτως ἔχειν ἐγνώρισεν.

11 «Ἐπὶ τῷ Θεῷ αἰνέσω ῥῆμα»

Αὐτός μου δείξει τοὺς λόγους θαυμαστούς,² εἰς ἔργον ἐκφέρων ἅπερ αἰτῶ.

«Ἐπὶ τῷ Θεῷ αἰνέσω λόγον»

Τὸ αὐτὸ λέγει ἐπὶ τῷ πλατυσμῷ καὶ τῇ δευτερώσει, κοσμιώτερον δεικνὺς τὸ παρὰ τοῦ Θεοῦ γιγνόμενον.

12 «Ἐπὶ τῷ Θεῷ ἤλπισα, οὐ φοβηθήσομαι τί ποιήσει μοι ἄνθρωπος»

Αὐτῷ γὰρ πεποιθὼς οὐ δέδοικα, φησί, μή τι πάθω.³

13 «Ἐν ἐμοί, ὁ Θεός, αἰ εὐχαὶ ἅς ἀποδώσω αἰνέσεώς σοι»

368 Ὅσα ἐπηγγειλάμην ἀποδοῦναι⁴ τυχῶν τῆς παρά σου βοηθείας, ταῦτα καὶ ἀποδώσω. «Ἐν ἐμοί» γὰρ εἰσιν, ἀντὶ τοῦ οὐκ ἀπέβαλον τὴν μνήμην, οὐκ ἀπέβαλον τὴν περὶ τὸ πρᾶγμα διάθεσιν, ἀλλ' ἔχω αὐτάς ἐν ἐμαυτῷ καὶ μέμνημαι, ὥστε σοὶ ἐν καιρῷ μετὰ τὴν τῶν κακῶν ἀπαλλαγὴν ἀποδοῦναι ἅπερ ἐπηγγειλάμην.

1. Ψαλ. 55,10. 2. Πρβλ. Ψαλ. 55,11. 3. Πρβλ. Ψαλ. 55,12. 4. Πρβλ. Ψαλ. 55,13.

14 «Ὅτι ἐβρύσω τὴν ψυχὴν μου ἐκ θανάτου, καὶ τοὺς πόδας μου ἐξ ὀλισθήματος»

5 Τὰς ὑπὲρ τούτων, φησίν, εὐχὰς ἐπηγγειλάμην τε καὶ ἀποδίδωμι, ὅτι τε ἀπήλλαξάς με κινδύνων καὶ θανάτων, καὶ ὅτι μικροῦ παρατραπέντα καὶ καταπεσόντα καὶ ἀπολόμενον ἤγειρας καὶ ἔστησας¹, οὐδὲ περιτραπήναι ὑπὸ τῶν πολεμίων ἐάσας. Τίνες μέντοι αἱ ὑπὲρ τούτων εὐχαί;

«Εὐαρεστήσω ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ἐν φωτὶ ζώντων»

10 Τοῦτο γὰρ ἀκολουθὸν ἐστὶ τῷ «ἐν ἐμοί, ὁ Θεός, εὐχαὶ ἅς ἀποδώσω αἰνέσεώς σοι»², — τὰ δὲ λοιπὰ διὰ μέσου. Παρενθεῖς γὰρ τὰς εὐεργεσίας, ὑπὲρ ὧν τὰς εὐχὰς ἐποίησατο, τότε ἐπήγαγε καὶ τὰς εὐχὰς αὐτάς, αἵτινές εἰσι λέγων. Ταύτας γὰρ λέγει τὰς εὐχὰς, ὧν καὶ μεμνησθαι, φησί, καὶ ἀποδώσειν ἐπαγγέλλεται, τὸ εὐαρεστεῖν Θεῷ. Τοῦτο οὖν, φησίν, ἐπηγγειλάμην καὶ τοῦτο πληρώσω, 15 μεγάλων τῶν παρά σου τυχῶν καλῶν. Τὸ δὲ «ἐν φωτὶ ζώντων»³, ἀντὶ τοῦ μέχρις ἂν ὦ κατὰ τόνδε τὸν βίον καὶ ἀπολαύω τοῦδε τοῦ φωτὸς οὐπερ πάντες ἀπολαύουσιν οἱ ζῶντες, μέχρι τότε καὶ τῆς εὐαρεστήσεως ἐπιμελήσομαι τῆς σῆς, μεμνημένος ὧν ἔτυχον. Καλῶς δὲ τοῦτο καὶ εὐχεσθαι εἶπε καὶ ἀποδώσειν ἐπηγγείλατο, εἰ 20 ῥυσθείη τῶν πολεμίων, ὡς δι' ἁμαρτίας πασχόντων καὶ εἰκότως τῇ τῆς διορθώσεως ἐπαγγελίᾳ τὴν λύσιν λαμβανόντων.

Ψαλμὸς 56

25 369 Περὶ τῶν αὐτῶν προλέγει, ἀλλ' ἐν μὲν τῷ προτέρῳ ὡς ἐν συμφοραῖς ὄντων καὶ πασχόντων μεγάλα φησὶ καὶ διὰ τοῦτο τὴν παρά τοῦ Θεοῦ βοήθειαν αἰτούντων, ἐνταῦθα δὲ ὡς ἐπὶ γεγενημέναις νίκαις καὶ κατὰ τῶν ἐχθρῶν εὐχαριστούντων, ἧ ὡς ὀλίγου τινὸς ὄντος ἔτι τοῦ περιλιμπανομένου κακοῦ.

1. Πρβλ. Ψαλ. 114,3. 2. Ψαλ. 55,13. 3. Ψαλ. 55,14.

2 «Ἐλέησόν με ὁ Θεός, ἐλέησόν με»

Δαφιλῆ μοι, φησί, παράσχου τὴν παρά σου φιλανθρωπίαν· τοῦτο γὰρ τῷ διπλασιασμῷ σημαίνειν βούλεται.

«Ὅτι ἐπὶ σοὶ πέποιθεν ἡ ψυχὴ μου, καὶ ἐν τῇ σκιᾷ τῶν πτερυγῶν σου ἐλπῶ» 5

Τὸ «ἐπὶ σοὶ» καὶ τὸ «ἐν σκιᾷ τῶν πτερυγῶν»¹ τὸ αὐτὸ λέγει. Καὶ γὰρ ἐπὶ σοὶ, φησίν, ἔχω πᾶσαν τὴν πεποιθήσιν σκεπασθῆναι ταῖς σαῖς πτέρυξιν ἐλπίζων², — ἵνα εἴπη τὴν ἀπόλαυσιν τῆς σῆς περιμένω βοήθειας, ἐκ μεταφορᾶς τῶν ὀρνίθων, αἱ τοὺς νεοττοὺς ὑπὸ τὰς πτέρυγας φυλάττουσιν. 10

«Ἔως οὐ παρέλθῃ ἡ ἀνομία»

Τὸ «ἔως οὐ» οὐχ ὀριστικῶς λέγει, — οὐδὲ γὰρ ἂν εἶπεν μέχρι τότε ἐλπίζω, ὕστερον δὲ οὐκέτι, — ἀλλὰ κατὰ ἀναίρεσιν λέγει τοῦ ἐναντίου. Καὶ συνήθως δὲ οὕτω λέγει, οἷον τῷ τοῦ Θεοῦ πρώτῳ 15 λαῷ τὸ «ἔως ἂν καταγηράσῃτε ἐγὼ εἶμι»³ οὐχ ὅτι μετὰ τοῦτο οὐκ ἔσται, — ἀσεβὲς γὰρ καὶ νοῆσαι —, ἀλλ' ἀντὶ τοῦ οὐχ οἷον τέ με ἐν μέσῳ ἔξω γενέσθαι τοῦ εἶναι, οὕτω καὶ τοῦ Ἀποστόλου τὸ «δεῖ γὰρ αὐτὸν βασι³⁷⁰λεῦειν ἄχρις οὐ θῆ πάντας τοὺς ἐχθροὺς ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ»⁴, ἀντὶ τοῦ οὐκ ἔνεστιν αὐτοῦ ἐν τῷ μέσῳ παρασαλευθῆναι τὴν Βασιλείαν. Οὕτω καὶ ἐνταῦθα τὸ «ἔως οὐ παρέλθῃ ἡ ἀνομία»⁵ ἀκολουθῶς τοῖς ἄνω ἐπαγαγόν, τουτέστιν ὅτι μένω 20 ἐλπίζων ἐπὶ σε ἄχρις ἂν τέλος λάβῃ τὰ ἐπικείμενα κακὰ καὶ ὁ πόλεμος, καὶ οὐχ οἷον τε ἐκστῆναί με τῆς ἐπὶ σε ἐλπίδος μέχρις ἂν τύχῳ τοῦ προσδοκουμένου. Ἀνομίαν δὲ ἐκάλεσεν τὰς εἰς αὐτόν, ὡς ἀνόμως καὶ ἀδίκως παρὰ τῶν ἐχθρῶν καὶ ἄνευ παντὸς δικαίου 25 λόγου γιγνομένας.

3 «Κεκράξομαι πρὸς τὸν Θεὸν τὸν Ὑψιστον, τὸν Θεὸν τὸν εὐεργετήσαντά με»

Καὶ γὰρ μέχρις ἂν τούτων ἀπολαύσω, διαμενῶ σε καλῶν τὸν

1. Ψαλ. 56,2. 2. Πρβλ. Ψαλ. 20,4. 3. Ἦσ. 46,4. 4. Α' Κορ. 15,25. 5. Ψαλ. 56,2.

καὶ ἤδη τὴν εὐεργεσίαν χαρισάμενον καὶ τῶν μεγάλων ἀπαλλάξαντα κακῶν· ἀφ' ὧν γὰρ ἔτυχον ἤδη πέπεισμαι καὶ πάλιν τυχεῖν. Καὶ λοιπὸν διηγεῖται τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ εὐεργεσίαν ¹ ὁμοῦ καὶ τὴν χάριν σημαίνων καὶ πείθων ὅτι δικαίως καὶ ὑπὲρ τῶν λειπομένων πιστεύει.

5

4 «Ἐξαπέστειλεν ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἔσωσέ με»

Τοιαῦτα γὰρ φησιν ἃ πεποίηκεν. Καλῶς δὲ τό «ἐξαπέστειλεν», ὡς ἐπὶ βασιλέως δυνατοῦ βοήθειαν καὶ συμμαχίαν ἀποστείλαντος. «Ἐξ οὐρανοῦ»² δὲ εἰπὼν ἔδειξε τῆς βοηθείας τὸ ἰσχυρὸν· αὐτὸς γὰρ φησι συμμαχήσας ἔσωσεν.

10

«Ἐδωκεν εἰς ὄνειδος τοὺς καταπατοῦντάς με»

Ἐν τῷ πρὸ τούτου λέγει «κατεπάτησέν με ἄνθρωπος»³. Καλῶς οὖν ὧδε «τοὺς καταπατοῦντάς με» — ἐκείνους φησὶ τοὺς παντὶ τρόπῳ διαπατεῖν καὶ διαλύειν βουλομένους, — τοσοῦτοις περιέβαλε κακοῖς, ὥστε ὄνειδίζεσθαι παρὰ πάντων ἐπὶ ταῖς συμφοραῖς.

15

«Ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸ ἔλεος αὐτοῦ καὶ τὴν ἀλήθειαν αὐτοῦ»

Εἶπεν τίς ἡ ἀποσταλεῖσα παρὰ τοῦ Θεοῦ συμμαχία, ἡ φιλανθρωπία καὶ ἡ ἀλήθεια, συνήθως αὐτὰ συνάφας ἀλλήλοις, ἵνα τῷ μὲν ἔλεψεν τὴν φιλανθρωπίαν σημάνη καὶ τὴν χάριν, τῇ δὲ ἀληθείᾳ τὸ ἰσχυρὸν καὶ βέβαιον τῆς χάριτος.

20

5 «Καὶ ἐβόρυσάτο τὴν ψυχὴν μου ἐκ μέσου σκύμωνων»

371 Καὶ ταύτῃ τῇ βοηθείᾳ ἀφείλετό με καὶ ἀπήλλαξεν τῶν πολεμίων, καίτοι ὥσπερ ἐπὶ λεόντων κεκυλωμένων⁴ σκύμους γὰρ ἐνταῦθα τὰ τῶν λεόντων ἔκγονα λέγει, ἵνα δείξῃ τὸ δεινὸν καὶ θρασὺ τῶν πολεμίων.

25

1. Πρβλ. Ψαλ. 12,6. 2. Ψαλ. 56,4. 3. Ψαλ. 55,2. 4. Πρβλ. Ψαλ. 123,7.

«Ἐκοιμήθην τεταραγμένος»

Ἐγὼ οὖν, φησὶν, ὑπὸ τοῦ πλήθους τῶν κακῶν μέσου ληφθεὶς τῶν τοσοῦτων καὶ τηλικούτων πολεμίων, ὑπὸ ταραχῆς τε καὶ ἀπορίας ἐταπεινώθην, ἐπειδὴ ὥσπερ ὁ ὕπνος ἀπρακτον ἀποφαίνει τὸν καθεύδοντα, οὕτω καὶ ταπεινώσις παρὰ πολεμίων ἐγγινομένη καὶ ταραχὴ περιβαλοῦσα, τὸν κατεχόμενον ἀργὸν πάντῃ ποιεῖ καὶ τῷ πάσχειν πρόχειρον.

5

«Υἱοὶ ἀνθρώπων, οἱ ὀδόντες αὐτῶν ὄπλα καὶ βέλη»

Υἱοὺς ἀνθρώπων λέγει, ἀντὶ τοῦ ἀνθρώπους· ὡς καὶ ἐν τῷ πρὸ τούτου τό «κατεπάτησέν με ἄνθρωπος»¹ καὶ τό «οὐ φοβηθήσομαι τί ποιήσει μοι ἄνθρωπος»² οὕτω κἀνταῦθα. Ἄλλ' εἰ καὶ τῶν ἀνθρώπων τούτων φησὶν οἱ ὀδόντες ὄπλα τε καὶ βέλη ἵνα εἴπῃ ὅτι ὥσπερ ὀδοῦσι τισὶ κατεσθίοντες, οὕτω τοῖς ὄπλοις καὶ τοῖς βέλεσιν ἅπαντας ἀναλίσκειν δυνατοὶ διὰ τὴν προσοῦσαν αὐτοῖς ἰσχύν.

10

«Καὶ ἡ γλῶσσα αὐτῶν μάχαιρα ὀξεῖα»

Εἰ δὲ καὶ τῇ μαχαίρᾳ σφάττουσιν, εὐκόλως ὡσεὶ γλώτταν αὐτὴν ῥαδίως κινοῦντες κατὰ τῶν ἐναντίων³, — ἐπειδὴ γὰρ λέοντας ἐκάλεσεν, 372 καλῶς εἶπεν τὸ ὀδόντας, καὶ γλῶσσα τοῦτο φησὶ, — τοῖς πολεμικοῖς ὄργανοις οὕτω ῥαδίως κέχρηται κατὰ τῶν ἐναντίων ὥσπερ λέων ὀδοῦσὶ τε καὶ γλώττῃ. Ἄλλὰ τί;

Σφάττουσι, φησὶ, τῇ γλώττῃ εὐκόλως ἐνδιαβάλλοντες, ὡς μαχαίραν αὐτὴν ῥαδίως κινοῦντες. Ἐπειδὴ γὰρ λέοντας ἐκάλεσε τοὺς πρὸς τὸ διαβάλλειν ἐτοίμους, εἰκότως ὀδόντων καὶ γλώσσης ἐμνημόνευσε, τροπικώτερον τὰ τῆς ὑποθέσεως παρωδῶν, καὶ δεικνὺς μηδὲν ἀπωδεῖν λεόντων τῇ ἀγριότητι τοὺς κατηγορίας καὶ διαβολαῖς κατὰ τῶν πλησίον χρωμένους.

15

20

25

6 «Υψώθητι ἐπὶ τοὺς οὐρανοὺς ὁ Θεός, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν ἡ δόξα σου»

30

1. Ψαλ. 55,2. 2. Ψαλ. 55,5. 3. Πρβλ. Ψαλ. 56,5.

Ἄλλ' αὐτὸς τῇ οἰκείᾳ βοηθείᾳ δεῖξον σεαυτὸν τε μέγαν καὶ ὑψηλόν¹, καὶ ἐν αὐτοῖς ὄντα τοῖς οὐρανοῖς τῷ παραδόξῳ τῆς εἰς τούτους τιμωρίας. Οὕτω γὰρ κατὰ «πᾶσαν» ἐπίδοξος ἔση τὴν γῆν², πάντων θαυμαζόντων καὶ ἐκπληττομένων τὸ γεγονός.

5 7 «Παγίδα ἠτοίμασαν τοῖς ποσὶ μου»

Πάλιν τὰς παρ' ἐκείνων ἐπιβουλάς διηγεῖται· συνεχῶς γὰρ στέφει τὸν λόγον, ποτὲ μὲν τὴν τῶν ἐναντίων λέγων ἐπιβουλήν, ποτὲ δὲ τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ βοήθειαν ἐξαγγέλλων. Ἐνέδρας μοί φησι κατεσκεύασαν πολλάκις, ὥστε με συλλαβεῖν.³

10 «Καὶ κατέκαψαν τὴν ψυχὴν μου»

Ἄλλὰ καὶ εἰς ἀγῶνά με πολλάκις κατέστησαν, ταπεινώσαντες τῷ πλήθει τῶν κακῶν⁴ καὶ περὶ τῆς σωτηρίας αὐτῆς ἀγωνιάσαι πολλάκις παρασκευάσαντες.

«Ὡρυξαν πρὸ προσώπου μου βόθρον, καὶ ἐνέπεσον εἰς αὐτόν»

15 Πόσα δὲ ἐμηχανήσαντο κατ' ἐμοῦ οὕτω βαρέα τε καὶ χαλεπά, ὥστε ἐμπесόντα μηδὲ ἐκδυσιν εὐρίσκειν τινὰ καὶ ἀπαλλαγὴν προσδοκᾶν· τοῦτο γὰρ λέγει «βόθρον»⁵, τὸ δυσαπάλλακτον καὶ ἀδιεξόδευτον κακόν. Καὶ τοιαῦτα μηχανησάμενοι κατ' ἐμοῦ, αὐτοὶ τοῖς κακοῖς περιεβλήθησαν· ὦφθην μὲν γὰρ ἐγὼ τῆς παρὰ
20 σου τυχῶν βοηθείας, τιμωρίαν δὲ ἔδωσαν ἐκεῖνοι τοῦ καθ' ἡμῶν τολμήματος.

8 «Ἐτοίμη ἡ καρδιά μου, ὁ Θεός, ἐτοίμη ἡ καρδιά μου, ἄσσομαι καὶ ψαλῶ»

25 373 Ὅτι τὸ ἔτοιμον ἐδραῖον⁷ λέγει, καὶ διὰ τί, εἴρηται ἡμῖν ἐτέρωθι. Φησὶ τοίνυν ὅτι βέβαιον ἔχω τὸν λογισμὸν καὶ ἀπαρασάλευτον, — καρδίαν γὰρ τὸν λογισμὸν καλεῖ, ἀπαρασάλευτον δὲ διὰ τοῦτο «ἄσσομαι καὶ ψαλῶ»,⁸ τουτέστι τελείας τυχῶν τῆς παρὰ σου βοηθείας καὶ εὐεργεσίας ὕμνοις καὶ ᾠδαῖς χρήσομαι πρεπού-

1. Πρβλ. Ψαλ. 70,19. 2. Πρβλ. Ψαλ. 56,6. Ψαλ. 71,19. 3. Πρβλ. Ψαλ. 140,9. 4. Πρβλ. Ψαλ. 142,3. 5. Ψαλ. 56,7. 6. Πρβλ. Ψαλ. 7,16. 7. Πρβλ. Ψαλ. 32,14. 8. Ψαλ. 56,8.

σαις ὑπὲρ τῶν γεγενημένων. Ὅμοιον δὲ ἐστὶ τοῦτο τῷ κειμένῳ ἐν τῷ πρὸ τούτου ψαλμῷ. Καὶ γὰρ ἐκεῖ φησιν «ἐν ἐμοί, ὁ Θεός, εὐχαί ἄς ἀποδώσω αἰνέσεώς σοι»¹ ἀντὶ τοῦ ἐν ἐμαυτῷ κατέχω καὶ μέμνημαι τῶν ἐπαγγελάτων, ἐτοίμως ἔχων ἀποδοῦναι ἐν καιρῷ· οὕτω κἀνταῦθα, ἤδρασταί μοί φησιν ὁ λογισμὸς εἰς τὴν ἀπόδοσιν τῆς χάριτος. Χρηταὶ δὲ αὐτοῖς οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ' ἐπειδὴ τῆς ἐπανόδου τυχόντες τῆς ἀπὸ Βαβυλῶνος² οὐ πρὸ πολλοῦ ἀγνώμονες ἐδείχθησαν τῇ ἐπὶ τὸ χεῖρον μεταβολῇ, ὥσπερ ἀσφαλίζεται διὰ τῶν λόγων ὁ Προφήτης, ὥστε κἂν νῦν γοῦν μὴ ἀγνώμονας φανῆναι.

9 «Ἐξεγέρθητι ἡ δόξα μου»

Λοιπὸν ὥσπερ ἐγκελευόμενος περὶ τοῦ τὴν εὐχαριστίαν πληροῦν, «ἐξεγέρθητι», φησὶν, «ἡ δόξα μου»³ ἀντὶ τοῦ κινῶ μοι πρὸς ψαλμωδίαν καὶ ὕμνωδιαν Θεοῦ. Δόξαν γὰρ ἰδίαν καλεῖ τὴν εἰς τὸν Θεὸν ὕμνωδιαν, ἐπειδήπερ ἐκόσμηε τε αὐτὸν καὶ ἐπίδοξον καθίστη
15 ἡ περὶ τὸν Θεὸν συνείδησις.

«Ἐξεγέρθητι, ψαλτήριον καὶ κιθάρα»

Ὅσπερ εἰ τοῖς ὀργανοῖς ἐγκελευόμενός φησι κινήθητω «κιθάρα», κινήθητω «ψαλτήριον», ἀντὶ τοῦ ἄγε δὴ πληροῦσθω ὕμνος, φθεγγέσθω ψαλτήριον, κινείσθω κιθάρα⁴, πάντα ὅσα προσήκει
20 πρὸς ὕμνον Θεοῦ γενέσθω.

«Ἐξεγερθήσομαι ὄρθρου»

374 Ὅρθιον φησιν ἐμαυτὸν διεγείρω πρὸς τὴν ὕμνωδιαν, ἀπὸ τοῦ καιροῦ τὸ σπουδαῖον εἰπεῖν βουλευθείς.

10 «Ἐξομολογήσομαί σοι ἐν λαοῖς, Κύριε, ψαλῶ σοι ἐν ἔθνεσιν»

Εὐχαριστήσω σοι περὶ πάντων τῶν οἰκείων, ὑπὲρ τῶν γεγονότων, «ψαλῶ σοι ἐν ἔθνεσιν»⁵, ἀνοίσω δέ σοι ὕμνους καὶ ἀλλοτρίων

1. Ψαλ. 55,13. 2. Πρβλ. Α' Ἐσδρ. 5,1. 8,1-7. 3. Ψαλ. 56,9. 4. Πρβλ. Ψαλ. 107,3. 5. Ψαλ. 56,10.

παρόντων, οἱ ἀπὸ τῆς τῶν γεγονότων ἐκπλήξεως παρέσονται θε-
αταὶ τῶν εἰς τὸν ναὸν πληρουμένων.

11 «Ὅτι ἐμεγαλύνθη ἕως τῶν οὐρανῶν τὸ ἔλεός σου»

Ἐδείχθη γὰρ ἡ φιλανθρωπία σου φησι δίκην οὐρανῶν ὑψηλῆ,
5 τοσοῦτον ἡμῶν νικήσασα τὰς κακίας ὅσον ἡμῶν οὐρανὸς ὑπέρκει-
ται.

«Καὶ ἕως τῶν νεφελῶν ἡ ἀλήθειά σου»

Ἐπισυνῆπται τῷ ἀνωτέρῳ τὴν ἀλήθειαν, τὸ ἔλεος συνήθως
ἐπισυνάπτων. Βούλεται γὰρ εἰπεῖν ὅτι ἡ φιλανθρωπία σου ἡ περὶ
10 ἡμᾶς, ἦν ἰσχυρὰν καὶ βεβαίαν ἡμῖν παρέσχες, ὑπὲρ τὰς νεφέλας
καὶ τοὺς οὐρανοὺς ἐδείχθη². ἀμφότερα γὰρ τότε τῶν νεφελῶν καὶ
τῶν οὐρανῶν ἀμφοτέροις περιτίθησιν. Ἐπεὶ οὐκ σκοπὸς ἦν
αὐτῷ τὸ μὲν εἰπεῖν μεῖζον, τὸ δὲ ἔλαττον· πῶς γὰρ οἶόν τε συμπε-
πλεγμένα; Ἄλλ' ἡ διαίρεσις ἀπὸ τῆς τοῦ λόγου τάξεως γεγένηται.

15 12 «Υψώθητι ἐπὶ τοὺς οὐρανοὺς, ὁ Θεός, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν
γῆν ἡ δόξα σου»

Καλῶς τῇ εὐχαριστίᾳ καὶ αἴτησιν προστίθησιν, ἀντὶ τοῦ ἐπί-
μεινον, νῦν δεικνύμενός φησι καὶ γνωριζόμενος ὅστις εἶ τὸ μέγε-
θος, καὶ ὅτι τῶν οὐρανῶν ὑπέρκεισαι.³ Τοῦτο γὰρ σε θαυμαστὸν
20 καὶ ἐπίδοξον παρὰ πᾶσι ποιήσει τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς, ἰκανῶν ὄντων
τῶν παρὰ σου γιγνομένων πάντας παιδεύειν ἀνθρώπους ὅστις εἶ.

Ψαλμὸς 57

375 Πολλῆς καὶ παραδόξου τοῖς Μακκαβαίοις παρασχεθείσης
τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ βοηθείας, ἐχώρει μὲν ἐπὶ τὸ κρεῖττον ὁσημέραι
25 τὰ κατ' αὐτούς, πολλὴν δὲ τὴν ἐπὶ τὸ χειρὸν ἐπίδοσιν ἐλάμβανε τὸ
τῶν ἐναντίων. Καὶ δὴ τούτων οὕτω γιγνομένων, πολλοῖς οἱ ἐναν-
τίοι τοῖς δόλοισ ἐχρῶντο, ὡς ἂν ἠττώμενοι ταῖς μάχαις πανουρ-

1. Πρβλ. Ψαλ. 35,6. 2. Πρβλ. Ψαλ. 56,11. Ψαλ. 107,5. 3. Πρβλ. Ψαλ. 56,12. Ψαλ. 8,2.

γία καὶ τῇ τῆς φιλίας ὑποκρίσει κατορθῶσαι τὸ σπουδαζόμενον
δυνηθῶσιν. Καὶ πρῶτον μὲν Δημήτριος¹ ὁ βασιλεὺς Βακχίδην τὸν
ἑαυτοῦ στρατηγὸν ἀπέστειλεν Ἀλκίμῳ τινὶ τῶν Ἰουδαίων τὴν ἱε-
ρωσύνην καὶ τὴν ἡγεμονίαν ἐγχειρίσαι τοῦ ἔθνους. Οἱ καὶ παρα-
γεγονότες ἐπὶ τῆς Ἰουδαίας ἐπειρῶντο λόγοις ὑποκρίσεως με-
5 στοῖς τὸν τε Ἰούδαν συλλαβέσθαι καὶ τοὺς ἀδελφούς. Ὡς δὲ τοῦτο
ποιῆσαι οὐκ ἴσχυσαν, συνιέντων ἐκείνων τὴν ἐπιβουλήν, ἑτέρους
τινάς τῶν Ἰουδαίων ἀπατήσαντες καὶ λαβεῖν δυνηθέντες, ἀνεῖλον
ἅπαντας. Μετὰ δὲ τοῦτο τελευτήσαντος μὲν τοῦ Ἰούδα, Ἰωνάθαν
δὲ τοῦ ἀδελφοῦ διαδεξαμένου τὴν ἀρχήν, Τρύφων τις πολλῇ τῇ
10 πανουργίᾳ χρησάμενος, συνελάβετό τε αὐτὸν καὶ συγκλείσας
ἀνεῖλεν, καὶ ὅλως πολλοῖς ἐχρήσαντο τοῖς δόλοισ κατ' αὐτοῦ,
τοῦτο μὲν οἱ ἀδελφοί, τοῦτο δὲ καὶ οἱ ἀπεχθῶς ἔχοντες πρὸς
αὐτόν². Ταῦτα δὴ πόρρωθεν σημαίνων ὁ μακάριος Δαβὶδ ἐν τῷδε
15 προαγορεύει τῷ ψαλμῷ.

2 «Εἰ ἀληθῶς ἄρα δικαιοσύνην λαλεῖτε»

Καθ' ὑπόκρισιν ἀναγνωστέον. Εἶπερ ἀληθῶς φησιν ὑμῖν μέλει
τοῦ δικαίου, καὶ τὴν χρηστότητα ταύτην οὐ ματαίως ἐπιδεικνυ-
σθε.

«Εὐθείας κρίνατε, οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων»

Τοῦ δικαίου γενέσθαι κριταὶ σπουδάσατε³. οὕτως γὰρ ἀπ'
αὐτῶν δυνήσεσθε δεῖξαι τῶν πραγμάτων τὴν 376 γνῶμην καὶ τὸν
σκοπὸν τῶν πραττομένων ἂν τοῦ δικαίου φροντίσαντες καὶ τὸ
ἀληθές ἐξετάσαντες ἡμῖν μὲν ὡς ἀδικουμένοις κατὰ τὸ δυνατόν
ἐπαμύνειν ἐθελήσητε, τοὺς δὲ πολεμοῦντας ἡμῖν ἀποστήσετε ὡς
25 πρᾶττοντας ἄδικα.

3 «Καὶ γὰρ ἐν καρδίᾳ ἀνομίας ἐργάζεσθε ἐν τῇ γῇ»

Τὸ γὰρ ἐναντίον φησιν ἐκ τῶν πραγμάτων γνωρίζω, ὅτι ἀνο-
μίαν ἐπὶ τῆς καρδίας ἐργάζεσθε, — τουτέστιν ὅτι ταῦτα βουλεύε-

1. Πρβλ. Α' Μακκ. κεφ. 9. 2. Πρβλ. Α' Μακκ. 12,48 ἐξ. 3. Πρβλ. Ψαλ. 57,2.

σθε και λογίζεσθε κατὰ διάνοιαν, τὸ ὅπως ἂν ἡμᾶς ἀνέλγητε. Τὸ δὲ «ἐν τῇ γῆ»¹ ἀπὸ τοῦ ιδιώματος τοῦ ἐν τοῖς Ψαλμοῖς εὐρισκομένου φησίν, ὡς τὸ «πονηρία ἐν ταῖς παροικίαις αὐτῶν»², ἀντὶ τοῦ πονηρίας ἐν τῷδε πράττουσι τῷ βίῳ, καὶ τὸ «ἐπ' ὀργὴν γῆς ἐλάλουν».³

5 Οὕτω κἀνταῦθα· πολλὰ φησιν, «ἐν τῇ γῆ» τυγχάνοντες ἐργάζεσθε κατὰ καρδίαν κακά, — τοῦτο δὲ καὶ ἡμῖν σύνηθες τὸ λέγειν πολ-
λάκις περὶ τῶν ἀνθρώπων ὅσα ποιῶσιν ἐν τῷδε τῷ βίῳ κακά.

«Ἀδικίαν αἱ χεῖρες ὑμῶν συμπλέκουσιν»

10 Δοκιμάζω δὲ φησιν ἃ κατὰ τὴν καρδίαν λογίζεσθε, ἀφ' ὧν πράττετε κατὰ τὸ προφανές· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ «αἱ χεῖρες», ἐπει-
δὴ περ σαφῆ τὰ τῆς χειρὸς ἔργα. Καλῶς δὲ τὸ «συμπλέκουσιν», ἀντὶ τοῦ τοιαῦτα ἐπινοεῖτε καὶ πράττετε ἀφ' ὧν οὐδὲ διαφυγεῖν ἐστιν ἐλπίσαι, ἐκ μεταφορᾶς τῶν συμπεπλεγμένων ἃ μάλιστα δυσδιάλυτα εἶναι συμβαίνει.

15 4 «Ἀπηλλοτριώθησαν οἱ ἁμαρτωλοὶ ἀπὸ μήτρας»

Τῷ «ἀπηλλοτριώθησαν»⁴ προσυπακούεται τὸ τοῦ Θεοῦ κατὰ ἀποσιώπησιν εἰρημένον τῷ Προφήτῃ. Καὶ οὐ θαυμάζομέν φησιν ἐφ' οἷς πράττετε, ἐπεὶ περ ἔργον ὑμῶν καὶ βίος τὸ ἀπηλλοτριώσθαι τοῦ Θεοῦ· αἰεὶ γὰρ τῷ κακῷ χαίροντες καὶ τὰ ἄδικα μετὰ πολλῆς
20 πράττοντες τῆς σπουδῆς, ἀλλότριον τοῦ Θεοῦ διὰ τῶν πράξεων ἐδείχθητε. Τὸ δὲ «ἀπὸ μήτρας», ἀντὶ τοῦ ἀφ' οὗ διεπλάσθησαν «ἀπηλλοτριώθησαν», εἴτε ὑπερβολικῶς, ἵνα εἴπη τὸ αἰεὶ, εἴτε καὶ ὡς τοῦ Θεοῦ κατὰ πρόγνωσιν ἀλλοτρίους αὐτοὺς ἔκτοτε ἠγῆσα-
25 διαπλάσεως ἐν τοῖς ἀγίοις καταλελογισμένον ἔχειν ἀπὸ τῆς προ-
γνώσεως τῶν κατ' αὐτὸν φησιν ὁ Θεός.

«Ἐπλανήθησαν ἀπὸ γαστροῦ, καὶ ἐλάλουν ψευδῆ»

Τὸ αὐτὸ πάλιν ἐτέρως λέγει. Ἐξότε φησιν ἐτέχθησαν, πλανώ-
μενοι διατελοῦσιν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, οὐδέποτε τοῖς αὐτοῦ δόγμασιν

1. Ψαλ. 57,3. 2. Ψαλ. 54,16. 3. Ψαλ. 34,20. 4. Ψαλ. 57,4. 5. Πρβλ. Ἱερ. 1,5.

ἐμμένοντες. Τοῦτο δὲ μᾶλλον ἀρμόσει τοῖς οἰκειοῖς· τῶν γὰρ ἐ-
χόντων οἰκειότητά τινα καὶ γνώσιν τὸ πλανᾶσθαι ἴδιον. Τὸ καὶ «ἐλάλουν ψευδῆ», Σύμμαχος ἑλαλῶντες ψευδῆ. Δῆλον οὖν φη-
σιν, ὅτι οἱ τῷ ψεύδει χαίροντες καὶ τοῦτο διὰ στόματος ἔχοντες,
5 πόρρωθεν πλανῶνται τοῦ Δεσπότου.

5 «Θυμὸς αὐτοῖς κατὰ τὴν ὁμοίωσιν τοῦ ὄφρατος»

Τοιαύτην ἔχουσι τὴν ὀργὴν θανάτου γέμουσαν· ἴδιον γὰρ τοῦτο ὀργιζομένου τοῦ ὄφρατος¹ ποιεῖν.

5-6 «Ὡσεὶ ἀσπίδος κωφῆς καὶ βουούσης τὰ ὦτα αὐτῆς, ἥτις οὐκ εἰσακούσεται φωνῆς ἐπαδόντων, φαρμάκου τε φαρμακευομένου
10 παρὰ σοφοῦ»

Ἐπίτασιν εἶπεν τῆς ὀργῆς ἐπιφέρων «ὡσεὶ ἀσπίδος». Χεῖρον γὰρ ἢ τῆς ἀσπίδος πληγῆ· οὕτω γὰρ ὀργίλοι καὶ μονιμώτατοι τὸ μῖσος καὶ περὶ τὸ φονεῦειν σπουδαῖοι, ὡς μηδὲν ἀπεικέναι τῆς ἀσπίδος, ἢ καὶ θάνατον ἐργάζεται πληττουσα καὶ τοὺς ἐπάδοντας
15 οὐκ ἐπιστρέφεται, πάντων καὶ τῶν γοητεύειν δυναμένων κατα-
φρονουσα. Οὕτω γὰρ φησι καὶ τούτους οὐδὲν ἐστιν ὁ μετατίθησι τῆς ὀργῆς. Λέγεται δὲ καὶ ἴδιον εἶναι τοῦτο τῆς ἀσπίδος πολλακις οὐκ ἐπιστρέφεται τὰς τῶν ἐπαδόντων φωνάς. Πλὴν ὅπως ποτ' ἂν ἔχη δῆλον ὁ φησιν. Τινὲς δὲ τὸ «φαρμάκου» τε συνῆψαν, οὕτως
20 ἀναγνόντες ἑφαρμακοῦται φαρμακευομένη ἑπαρὰ σοφοῦ² ἐναλ-
λάξαντες γὰρ τὸ «φαρμακευομένου», τεθείκασιν ἑφαρμακευομένη. Τοῦτο δὲ ἀπὸ ἀπειρίας πεπόνθασιν. Ἔστι γὰρ δύο μέρη λόγου, «φαρμάκου», εἰτά τε. Λέγει γὰρ οὕτως· εἰκασί φησι τῇ ἀσπίδι, ἢ
25 μῆτε ἐπακούει τῆς τῶν ἐπαδόντων φωνῆς, μῆτε τοῦ «φαρμάκου»
τοῦ παρ' ἐκείνων «φαρμακευομένου», — φάρμακον 378 αὐτὴν τὴν ἐπωδὴν καλέσας. Καὶ τοῦτο δηλοῖ Σύμμαχος σαφέστερον οὕτω λέγων ἑπαδόντων.

7 «Ὁ Θεὸς συντρίψει τοὺς ὀδόντας αὐτῶν ἐν τῷ στόματι αὐ-
τῶν»

Εἰρηκῶς τὸν δόλον αὐτῶν καὶ τὴν κακίαν ἐνταῦθα λοιπὸν τὴν

1. Πρβλ. Ψαλ. 57,5. 2. Ψαλ. 57,6.

καταληφτομένην αὐτοὺς σημαίνει τιμωρίαν, — αἰὶ δὲ τοὺς ὀδόν-
 τας ἐπὶ τῆς πολλῆς λαμβάνει συντριβῆς.¹ Τοῦτο κἀνταῦθ' αἴψῃ φησιν,
 ὅτι οὕτως αὐτῶν τὴν δύναμιν «συντρίφει» καὶ πάντας αὐτοὺς ἀνα-
 λώσει, ὡς μὴδὲ «τοὺς ὀδόντας αὐτῶν»² σώους ἐν αὐτοῖς καταλι-
 5 πείν.

«Τὰς μύλας τῶν λεόντων συνέθλασεν Κύριος»

Ἐναντίον τοῦ συνθλάσει, κατ' ἐναλλαγὴν χρόνου. Τοὺς δὲ ὀδόντας
 εἰπὼν καλῶς ἐπήγαγε «τὰς μύλας», «μύλας» καλῶν τοὺς ἐνδοτέ-
 10 ρους τῶν ὀδόντων οἷς τὸ μύλου δίκην ἀλήθειαν πρόσσεσι τὴν τρο-
 φήν, — τοῦτο λέγων ὅτι καὶ τοὺς ἐνδοτέρους τῶν ὀδόντων «συν-
 τρίφει», ἐπιτακτικώτερον τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ τιμωρίαν σημαίνει
 βουλόμενος. Λέοντας δὲ αὐτοὺς καλεῖ διὰ τὸ θρασὺ τοῦ τρόπου.

8 «Ἐξουδενωθήσονται ὡς ὕδωρ διαπορευόμενον»

Οὕτω, φησὶν, ὑπὸ τῆς τιμωρίας ἀναλωθήσονται καὶ εἰς οὐδὲν
 15 περιστήσονται, ὡς περὶ τὸ ὕδωρ τὸ ἐπὶ τῆς γῆς ἐκχυθὲν συμποθὲν
 ἀναλίσκεται τε καὶ ἀφανίζεται. Σύμμαχος δὲ οὕτω λέγει· «διαλυ-
 θήσονται ὡς ὕδωρ παρέρχόμενον ἑαυτῶν· σαφέστερον γὰρ ἐδήλω-
 σε τὸ λεγόμενον τῶν εἰπεῖν «παρέρχόμενον ἑαυτῶν». Ἔστι γὰρ ὕδωρ
 20 κατὰ γνώμην ἀνθρώπων πορευόμενον κατασκευάσμασι τισιν,
 ὅπερ οὐ πάντως ἀναλίσκεται, φυλάττεται δὲ διὰ τῶν κατασκευα-
 ζομένων ὀχετῶν ἀγόμενον· τὸ δὲ οὕτω καὶ ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν
 ἐπὶ τῆς γῆς ἐκχυθὲν, τοῦτο καὶ συμποθὲν ἀναλίσκεται πάντως.³

«Ἐντενεῖ τὸ τόξον αὐτοῦ ἕως οὗ ἀσθενήσουσιν»

Ἐσχημάτισε τὴν τοῦ Θεοῦ τιμωρίαν ὡς ἐπὶ τόξου συνεχῶς
 25 πέμποντος τὰ βέλη καὶ πάντας ἀναί379ροῦντος· μέχρι γὰρ τοσοῦ-
 του, φησὶ, ταῖς ἀφέσει χρήσεται τῶν βελῶν, μέχρις ἂν πάντας
 κατατοξέωσιν ἐκδραπνήσῃ καὶ ἀσθενεῖς ἐργάσῃται.

9 «Ὡσεὶ κηρὸς ταχεῖς ἀνταναιρεθήσονται»

Ἐναντίον τοῦ ἀπολοῦνται, ἀφανισθήσονται ὡς «κηρὸς» ὑπὸ πυρὸς

1. Πρβλ. Ψαλ. 3,8. 2. Ψαλ. 57,7. 3. Πρβλ. Ψαλ. 57,8.

τηκόμενος¹ καὶ εἰς τὸ μηδὲν περιϊστάμενος. Ταῖς δὲ ὁμοιώσει κέ-
 χρηται διαφόραις εἰς παράστασιν αὐτῶν τῆς ἀπωλείας, ἄνω μὲν
 ὡς ὕδωρ εἰπὼν, ἐνταῦθα δὲ «ὡσεὶ κηρὸς», δι' ἀμφοτέρων δὲ τὸν
 ἀφανισμόν αὐτῶν σημαίνων.

«Ἐπεσεν πῦρ ἐπ' αὐτούς, καὶ οὐκ εἶδον τὸν ἥλιον»

Καλῶς «πῦρ» ἐνταῦθα τοῦ Θεοῦ τὴν ὀργὴν ἐκάλεσεν· ἐπειδὴ
 γὰρ εἶπεν ὡς κηρὸς, — κηροῦ δὲ ἴδιον τὸ πυρὶ τήκεσθαι —, καλῶς
 ἐπήγαγε τὸ «ἔπεσεν πῦρ ἐπ' αὐτούς»². Ὡς περὶ πῦρ ἐπ' αὐτοὺς ἐπε-
 νεχθὲν τήκει καὶ μειοῖ τὸν κηρόν, οὕτως ἢ τοῦ Θεοῦ ὀργὴ ἐπενε-
 10 χθεῖσα ἅπαντας ἀφανίζει. Τὸ δὲ «οὐκ εἶδον τὸν ἥλιον», ἀντὶ τοῦ
 ἀπώλοντο, ἀνῆρέθησαν· τῶν γὰρ τελευτώντων ἴδιον τὸ μηκέτι
 τοῦ ἡλιακοῦ φωτός³ ἀπολαύειν.

10 «Πρὸ τοῦ συνιέναι τὰς ἀκάνθας ὑμῶν τὴν βράμνον, ὡσεὶ
 ζῶντας ὡσεὶ ἐν ὀργῇ καταπίεται ὑμᾶς»

Σύμμαχος σαφέστερόν φησι· «πρὶν ἢ αὐξήσουσιν αἱ ἄκανθαι
 15 ὑμῶν, ὥστε γενέσθαι βράμνον, ἔτι ζῶντας ὡς ὀλόγηρον λαίλαφ
 ἀρεῖ». Βράμνον ἢ θεία Γραφή καλεῖ τὴν μεγάλην ἄκανθαν καὶ λευ-
 κήν, ἢ καὶ δένδρω παραπλησία διὰ τὸ μέγεθος· ἔστι δὲ καὶ ξηρὰ
 κατὰ φύσιν, καὶ βραχὺ τι πυρὸς ὀσφρανθεῖσα εὐθὺς καταναλίσκε-
 20 ται. Τοῦτο οὖν βούλεται εἰπεῖν ὅτι αἱ ἄκανθαι ὑμῶν — ἄκανθαν
 γὰρ καλεῖ τὴν πονηρίαν διὰ τὸ πληκτικὸν καὶ ἐπιβουλευτικόν...
 Πρὶν ἢ οὖν φησὶ τὴν πονηρίαν ὑμῶν εἰς ἔργον ἐκβῆναι, αὐξήθεισαν
 ταῖς ἐπινοίαις καὶ μείζονα γενομένην, ὑμᾶς ἔτι στρεφομένους ἐν
 τοῖς κακοῖς καὶ δοκοῦντας ζῆν τε καὶ κινεῖσθαι ἐν αὐτοῖς, 380 δί-
 κην πυρὸς ἐπιπεσοῦσα τοῦ Θεοῦ ἢ τιμωρία πάντας ἀφανίζει καὶ
 25 καταναλώσει. Τὸ οὖν πρὶν ἢ αὐξήσουσιν εἶπεν «πρὸ τοῦ συνιέ-
 ναι»⁴, ἀντὶ τοῦ πρὸ τοῦ κἂν εἰς ἔννοιαν λαβεῖν ὑμᾶς τὴν πονηρίαν
 καὶ τὴν καθ' ἡμῶν ἐπιβουλήν εἰς αὐξήσιν ἀγαγεῖν, φθάσει ὑμᾶς ἢ
 τοῦ Θεοῦ τιμωρία καταναλώσασα.

1. Πρβλ. Ψαλ. 67,3. 2. Ψαλ. 57,9. 3. Πρβλ. Ἐκκλ. 6,5. 4. Ψαλ.
 57,10.

11 «Εὐφρανθήσεται δίκαιος ὅταν ἴδῃ ἐκδίκησιν»

[677] Ἡ δὲ εἰς ὑμᾶς, φησι, τιμωρία εὐφροσύνην παρέξει τοῖς δίκαιοις, τοῖς νῦν ὑφ' ὑμῶν ἐπιβουλευομένοις.

«Τὰς χεῖρας αὐτοῦ νίφεται ἐν τῷ αἵματι τοῦ ἁμαρτωλοῦ»

5 Τὸ νίπτεσθαι ἢ θεία Γραφή συνεχῶς λαμβάνει ἐπὶ τοῦ ἡ κοινω-
νεῖν τινι ἢ μὴ κοινωνεῖν· τοῦτο γὰρ ἔθος τοῖς παλαιοῖς διὰ τοῦ νί-
πτεσθαι τὰς χεῖρας σημαίνειν ὁπότερον ἂν ἐβούλοντο. Οὕτω καὶ
Πιλᾶτος ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις φαίνεται τῷ νίφασθαι τὰς χεῖρας¹
σημαίνων ὅτι μὴ κοινωῆ τῷ φόνῳ τῷ κατὰ τοῦ Χριστοῦ. Οὕτω
10 καὶ ἐτέρωθί φησιν ὁ μακάριος Δαβίδ, «νίφομαι ἐν ἁθώοις τὰς
χεῖράς μου»², τουτέστι τὴν πρὸς αὐτοὺς ἀσπάσσομαι κοινωνίαν.
Ἐνταῦθα οὖν τοῦτο λέγει, ὅτι ὁ δίκαιος ἐν τῇ σφαγῇ καὶ τῷ θα-
νάτῳ τοῦ ἁμαρτωλοῦ δειχθήσεται μηδεμίαν [680] ἔχων πρὸς
αὐτοὺς κοινωνίαν, τουτέστιν ἀποφανθήσεται δίκαιος³. Ὅταν γὰρ
15 ἐκεῖνοι διὰ τούτων κολάζωνται, οὗτοι δὲ μένωσι μηδὲν πάσχον-
τες, δείκνυται τούτων ἡ ἀρετή.

12 «Καὶ ἐρεῖ ἄνθρωπος εἰ ἄρα ἐστὶν καρπὸς τῷ δικαίῳ»

Τινὲς τό «ἄρα ἐστὶν καρπὸς τῷ δικαίῳ»⁴ κατ' ἐρώτησιν ἀνε-
γνωσαν, ὡσανεὶ πυνθανομένων ὅτι 381 εἶ ἐστὶν ἄρα; Ὅπερ ἔθος
20 ἡμῖν ἐν τοῖς συλλογισμοῖς λέγειν, — εἰ μὴ τότε, ἄρα τότε, ἀντὶ
τοῦ οὐκοῦν τότε. Οὕτω ἀνταῦθα λέγει ὅτι τούτων γενομένων,
πάντες ἐροῦσιν ὅτι ἀληθῶς ἐστὶ τῷ δικαίῳ «καρπὸς» καὶ οὐκ ἀμι-
σθὴ τὴν δικαιοσύνην ἐργάζεται· ἰδοὺ γὰρ ὑπὸ τούτων ἐτιμωρήθη-
σαν οἱ ἐπιβουλεύοντες αὐτοῖς.

25 «Ἄρα ἐστὶν ὁ Θεὸς κρίνων αὐτοῖς ἐν τῇ γῆ»

Κατ' ἀπόφασιν καὶ τοῦτο, ἀντὶ τοῦ ἀληθῶς ἐστὶν ὁ ἐπιμελόμε-
νος αὐτῶν Θεὸς καὶ δικάζων μὲν αὐτοῖς ἀδικουμένοις ἐπὶ τῆς γῆς,
τιμωρούμενος δὲ τοὺς τολμῶντας αὐτοὺς ἀδικεῖν. Τινὲς δὲ «κρί-
νων» (αὐτοῦς) ἀνέγνωσαν· οὐκ ἔστιν δέ, ἀλλὰ «κρίνων αὐ-

1. Πρβλ. Ματθ. 27,24. 2. Ψαλ. 25,6. 3. Πρβλ. Ψαλ. 57,11. 4. Ψαλ. 57,12.

τοῖς». Ἐκείνως μὲν γὰρ εἰ λέγοιτο κατακρίνων σημαίνει, οὕτως
δὲ δικάζων αὐτούς, ἀντὶ τοῦ ἐπαμύνων αὐτοῖς ἀδικουμένοις.
Ἐπεσημηνάμεθα δὲ πολλαχοῦ ὅτι ὅταν ἐπὶ τῆς ἐκδικήσεως λέγη
ἐπὶ τῆς δοτικῆς ἐκφωνεῖ πτώσεως, αὐτοῖς κρίνον, ἐμοὶ κρίνον,
αὐτῷ κρίνον¹ καὶ ὅσα τοιαῦτα· ὅταν δὲ τὸ ἐναντίον λέγη τὸ κρίνειν
καὶ καταδικάζειν, τότε λέγει ἐπὶ τῆς αἰτιατικῆς πτώσεως ἢ
αὐτούς, ἢ εἴ τι τοιοῦτον, — ὡς ὅταν λέγη «κρίνον αὐτούς, ὁ Θε-
ός»², ἀντὶ τοῦ κατάκρινον καὶ τιμώρησον.

5

Ψαλμὸς 58

Τὰ κατὰ Μακκαβαίους³ καὶ ἐν τῷ μετὰ χεῖρας προαγορεύει
10 φαλμῶ, ὡς ἐκ τοῦ ἐκείνων προσώπου λέγων ἄπερ εἶπειν αὐτοῖς
ἤρμωσεν ἐν θλίψεσι τε πολλαῖς ἐξεταζομένοις καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ
δεομένοις βοήθειας.

10

2 «Ἐξελοῦ με ἐκ τῶν ἐχθρῶν μου, ὁ Θεός»

Ἀπάλλαξόν με αὐτῶν τῆς ἐπιβουλῆς⁴.

15

«Καὶ ἐκ τῶν ἐπανισταμένων ἐπ' ἐμὲ λύτρωσαί με»

Ἦτοι τὸ αὐτὸ λέγει, συνηθῶς ἑαυτῷ πλατύνων τὸ λεγόμενον,
τῇ δευτερώσει, ἢ ἐπανισταμένους⁵ τοὺς ἰδίους καλῶν.

3 «Ῥῦσαί με ἐκ τῶν ἐργαζομένων τὴν ἀνομίαν»

382 Ὅποταν ἐχθρῶν ὁ μακάριος μέμνηται Δαβίδ, εἴτε ὑπὲρ
ἑαυτοῦ λέγων εἴτε καὶ ὑπὲρ ἐτέρων, μέμνηται καὶ ὡς ἁμαρτωλῶν
ἢ ὡς ἁμαρτίαν ἐργαζομένων⁶, δεικνὺς τῶν ἐχθρῶν τὸν τρόπον, —
ὡς ἂν ἐντεῦθεν αὐτὸς δὲ δικαίως αἰτεῖν νομίζοιτο τοῦ Θεοῦ τὴν
βοήθειαν⁷, κάκεινοι διὰ τὸν τρόπον, τῆς τιμωρίας ἄξιον φαίνονται.
Οὐκοῦν ἀπάλλαξόν με, φησί, τούτων ἢ τῶν ὅτι κάκιστον πρατ-
τόντων.

20

25

1. Πρβλ. Ψαλ. 36,33. 2. Ψαλ. 5,11. 3. Πρβλ. Α' Μακκ. 1,60-68.
4. Πρβλ. Ψαλ. 139,2. 5. Πρβλ. Ψαλ. 58,2. 6. Πρβλ. Ψαλ. 27,2. 7. Πρβλ.
Ψαλ. 7,11.

«Καὶ ἐξ ἀνδρῶν αἱμάτων σῶσόν με»

Καὶ ἀπάλλαξόν με τούτων τῶν φονικωτάτων τῆς ἐπιβολῆς, —
ἀνδρας αἱμάτων! τοὺς φονεῖς λέγων.

4 «Ὅτι ἰδοῦ ἐθήρευσαν τὴν ψυχὴν μου»

5 Σπουδῆν ἔθεντο ὥστε με συλλαβόμενοι ἀνελεῖν τε καὶ ἀφελέ-
σθαι τὴν ψυχὴν². ἴδιον γὰρ τῶν θηρευτῶν τὸ μετὰ πολλῆς συλ-
λαμβάνειν τὰ ἀγρευόμενα τῆς σπουδῆς.

«Ἐπέθεντο ἐπ' ἐμέ κραταιοί»

10 Οὐκ ἐκ παρέργου φησὶ τὴν πρὸς ἐμέ μάχην ἐνίστανται, ἀλλ'
ἐπίκεινται μὴ βραχὺν ἐνδιδόντες καιρόν, παντὶ δὲ τρόπῳ πολε-
μοῦντες ἡμᾶς. Κραταιοὺς δὲ εἶπεν, ὥστε καὶ ἀπὸ τῆς προσούσης
αὐτοῖς ἰσχύος μεῖζονα δεῖξαι τὴν κατ' αὐτοῦ ἐπιβουλήν.

«Οὔτε ἡ ἀνομία μου, οὔτε ἡ ἁμαρτία μου»

15 Καίτοι φησὶν οὐδὲν ἐμαυτῷ συνήδειν πλημμέλημα, ὃ τούτων
αἰτίον ἐστὶν καὶ ὑπὲρ οὐ δικαίως ἐγκαλοῦντες, τσαῦτα ποιοῦσιν.
Τοῦτο δὲ οὐχ ὡς πρὸς τὸν Θεὸν λέγει, ἀλλ' ὡς πρὸς ἐκείνους, ὅτι
μηδὲν ἠδικημένοι τοιαῦτα διέθηκαν ἡμᾶς. Σύμμαχος δὲ σαφέστε-
ρόν φησιν ἀναιτίους καὶ ἀναμαρτήτους³.

5 «Κύριε, ἄνευ ἀνομίας ἔδραμον καὶ κατεύθυνα»

20 Καὶ τοῦτο Σύμμαχος σαφέστερόν φησὶ ἢ οὔσης ἁμαρτίας,
ἐπιτρέχουσιν ἵνα πατάξωσί με⁴. Οὐκ ἔχοντες περὶ τίνος ἐγκαλεῖν,
σὺν πολλῇ τῇ προθυμίᾳ καταδιώκουσιν καὶ τῷ πλείστῳ δὲ μέρει
κατορθοῦσι τὸ σπουδαζόμενον. Βούλεται δὲ δεῖξαι διὰ πολλῶν
ὀξυτάτην ὀφείλοντα λαβεῖν ἐαυτῷ παρὰ τοῦ Θεοῦ τὴν βοήθειαν,
25 ὅτι ἄδικοι οἱ πολεμοῦντες, ὅτι φονικοὶ τὸν τρόπον οὐ φείσασθαι
383 δυνάμενοι, ὅτι μεγάλοι τὴν βώμην ὥστε μηδὲ ἐνδέχασθαι
διαμαρτεῖν, ὅτι ἀναιτίως τὴν πρὸς αὐτὸν ἐνίστανται μάχην, τὸ
μεῖζον ὅτι τῷ πλείστῳ μέρει καὶ περιγεγόνασι κατορθώσαντες τὸ
σπουδαζόμενον. Τί οὖν λοιπόν φησί;

1. Πρβλ. Ψαλ. 58,3. 25,9. 2. Πρβλ. Ψαλ. 58,4.

«Ἐξεγέρθητι εἰς συνάντησίν μοι καὶ ἴδε»

Τινὲς «εἰς συνάντησίν μου» ἀνέγνωσαν· ἔχει δὲ οὐχ οὕτως.
Οὐδὲ γὰρ εἰς ἀπάντησιν ἑαυτοῦ τὸν Θεὸν βοηθεῖν καλεῖ, λέγει δὲ
«εἰς συνάντησίν μοι»¹. ὥσπερ γὰρ τὸ κρῖνον μοι² ὅταν λέγη, ἀντὶ
τοῦ ἐμοὶ κρῖνον καὶ ὑπὲρ ἐμοῦ, οὕτω καὶ «εἰς συνάντησίν μοι» ὑπὲρ
ἐμοῦ φησὶ καὶ ὑπὲρ τῆς εἰς ἐμέ βοηθείας ἀπάντησον αὐτοῖς ἐρχο-
5 μένοις εἰς τὸν κατ' ἐμοῦ πόλεμον, καὶ θεασάμενος αὐτῶν τὴν ἀτο-
πίαν διακώλυσον αὐτοὺς τὸ σπουδαζόμενον εἰς πέρας ἀγαγεῖν.
Σύμμαχος δὲ αὐτὸ σαφέστερον εἶπεν ἔξ ἐναντίας ὑπὲρ ἐμοῦ³, ἀντὶ
τοῦ ἐξ ἐναντίας τῶν ἐχθρῶν· ἔπελθε ὑπὲρ ἐμοῦ, σωματικώτερον
10 αὐτὸ εἰπὼν ἐκ μεταφορᾶς τῶν τοῖς πολέμοις ἀπαντῶντων πολλα-
κις καὶ ἐκκοπτόντων αὐτοῖς τὴν ὁρμήν.

6 «Καὶ σύ, Κύριε ὁ Θεὸς τῶν δυνάμεων, ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ,
πρόσχεῖς τοῦ ἐπισκέψασθαι πάντα τὰ ἔθνη»

Σὺ γὰρ τοί φησιν, ὁ τῶν ἀπάντων Δεσπότης καὶ ἡμῶν Θεός,
15 ποίησαι δὴ ἐπίσκεψιν ἀπάντων τῶν ἐθνῶν³ καὶ ἐξέτασιν, καὶ τοῦ
δικαίου γενόμενος κριτῆς τιμώρησαι τοὺς τὸν τρόπον μοχθηροὺς.

«Μὴ οἰκτερήσης πάντας τοὺς ἐργαζομένους τὴν ἀνομίαν»

Ἐπισκεψάμενος δὲ φησὶ καὶ ἐξετάσας τὰ κατὰ τοὺς ἀνθρώ-
πους, οὓς ἂν εὖρης ἀδικοῦντας καὶ ἁμαρτάνοντας κόλασον μη-
20 δενὸς φεισάμενος, μηδενὶ χαρισάμενος.

7 «Ἐπιστρέψουσιν εἰς ἐσπέραν καὶ λιμώξουσιν, ὡς κύων, καὶ
κυκλώσουσι πόλιν»

[680] Ἐναλλαγὴ κἀνταῦθα χρόνου, ἀντὶ τοῦ ἐπιστρεφάτω-
σαν, καὶ λιμωξάτωσαν, καὶ κυκλωσάτωσαν⁴. Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν
25 ἐστίν. Ἐπειδὴ τῶν κυνῶν **384** ἴδιον κατὰ τὸν τῆς νυκτὸς καιρὸν
παριῖναι τε τὴν πόλιν ἄπασαν καὶ μεῖζοσι κεχρηθῆσθαι ταῖς φωναῖς,
— ποιοῦσι δὲ αὐτὸ μάλιστα ἐπειδὴ συμβαίνει καὶ πεινῆν δεηθέν-
τας τροφῆς —, τοιοῦτό τι περὶ τῶν ἐχθρῶν φησὶ, μεταστραφήτω-

1. Ψαλ. 58,5. 2. Πρβλ. Ψαλ. 57,12. 3. Πρβλ. Ψαλ. 58,6. 4. Πρβλ.
Ψαλ. 58,7.

σαν ἀπὸ τῆς νῦν εὐπραγίας εἰς τὸ χειρόν τῆ παρά σου τιμωρία· καὶ ὡσπερ κύνες κατὰ τὸν καιρὸν τῆς νυκτὸς ὑπὸ λιμοῦ συνεχόμενοι κύκλω βοῶντες τὴν πόλιν ἐκπερίαισιν, οὕτω καὶ οὗτοι τῆ παρά σου τιμωρία πληγέντες ὀλολυζέτωσαν ὅμοια τοῖς κυσίν, ὥστε καὶ 5 τὴν φωνὴν τῶν ὀλολυγῶν φαίνεσθαι τῆς τιμωρίας σου τῆς εἰς αὐτοὺς τὸ μέγεθος. Τὴν δὲ ἐναλλαγὴν τοῦ χρόνου δείκνυσι Σύμμαχος εἰπὼν ἑπιστρεψάτωσαν εἰς ἐσπέραν¹.

8 «Ἴδού αὐτοὶ ἀποφθέγγονται ἐν τῷ στόματι αὐτῶν, καὶ ῥομφαία ἐν τοῖς χεῖλεσιν αὐτῶν»

10 Κάνταῦθα τὸ ἰδοῦ προσέβριπται ἀπὸ τοῦ ἐβραϊκοῦ ιδιώματος. Σύμμαχος δὲ φησιν ἄυτοὶ μὲν ἀποβλύζουσιν τοῖς στόμασιν ἑαυτῶν, καὶ ὡς μαχαίρας τοῖς χεῖλεσιν αὐτῶν. Κάνταῦθα γὰρ ἐνήλλαξε τὸν χρόνον, μέλλοντα εἰρηκῶς ἀντὶ τοῦ ἐνεστῶτος· αὐτοὶ γὰρ φησι φθέγγονται ῥήματα διὰ τοῦ στόματος αὐτῶν καὶ 15 τῶν χειλέων πάσης χεῖρονα μαχαίρας καὶ παντὸς ξίφους εὐτονώτερον πλήττειν δυνάμενα. Ποῖα δὲ ταῦτα;

«Ὅτι τίς ἤκουσεν;»

Ἄντι τοῦ οὐδεῖς. Ἔστι δὲ κάνταῦθα τὸ ἄγοντες ἀπὸ κοινοῦ νοούμενον ὡς κατὰ ἀποσιώπησιν εἰρημένον τῷ Προφῆτῃ, οἷον καὶ 20 ἐν τῷ δευτέρῳ ψαλμῷ τὸ «παρέστησαν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς καὶ οἱ ἄρχοντες συνήχθησαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ κατὰ τοῦ Κυρίου καὶ κατὰ τοῦ χριστοῦ αὐτοῦ, διαβρῆξωμεν τοὺς δεσμοὺς αὐτῶν, καὶ ἀποβρίψωμεν ἄφ' ἡμῶν τὸν ζυγὸν αὐτῶν»¹. ἀπὸ κοινοῦ γὰρ κάκεῖ κατὰ ἀποσιώπησιν νοεῖται τὸ ἄγοντες, ἵνα ἢ λέγοντες «διαβρῆξωμεν τοὺς δεσμοὺς αὐτῶν». Οὕτως οὖν κάνταῦθά φησιν «ἰδοῦ αὐτοὶ ἀποφθέγγονται ἐν τῷ στόματι αὐτῶν, καὶ ῥομφαία ἐν τοῖς χεῖλεσιν αὐτῶν, ὅτι τίς ἤκουσεν;»².

Ἄκριβέστερον δὲ ἐν τῷ μδ' ψαλμῷ ἐπεσημηνάμεθα ὡς ἔθος τῷ Προφῆτῃ τὸ εἶπεν καὶ λέγων καὶ εἴ τι τοιοῦτον κατὰ ἀποσιώπησιν 30 τιθέται. Βούλεται γὰρ περὶ αὐτῶν εἶπεῖν ὅτι φασὶν οὐ προσῆκε δεδιέναι τινὰ τιμωρία, ἀλλ' ἐπιβῶμεν αὐτοῖς ὅση δύναμις,

1. Ψαλ. 2,2-3. 2. Ψαλ. 58,8-9.

ἀναιροῦντες καὶ κατασφάττοντες· πολλὰ γὰρ καὶ ἕτερα πεποηκῶτων ἡμῶν, τίς ἤκουσεν αὐτῶν στεναζόντων, ἢ τίς προσέσχεν αὐτοῖς ἀδικουμένοις, ἢ τίς ἐπήμυνες ἀναιρουμένοις; [681] Οὐχ ὅτι τοῦτο ἔλεγον πάντως οἱ ἐχθροί, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ πράγματος κατὰ τὸ οἰκεῖον ἔθος τὸ εἶπεν τεθικῶς, — ὅμοιον γὰρ ἔστι τῷ «εἶπε γὰρ 5 ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ· οὐκ ἐκζητήσεται»¹ καὶ τῷ «εἶπον· τίς ὄφεται αὐτοῦς»². Τὸ αὐτὸ γὰρ κάνταῦθα εἶπεῖν βούλεται, ὅτι οὕτως ἅπαντα πράττουσιν ὡς οὐκ ἀκούοντος οὐδενός, οὐδὲ φροντίζοντος τῶν γιγνομένων. Ἴδιον δὲ τοῦ μακαρίου Δαβὶδ τὸ διὰ τοῦτο μάλιστα αἰτεῖν τοῦ Θεοῦ τὴν κατὰ τῶν ἁμαρτανόντων τιμωρίαν, διὰ τὸ 10 τῶν πολλῶν ἐν ταῖς ἀδικίαις αἰτιωμένων τὸν Θεὸν ὡς οὐ προνοοῦντα τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, δίκαιον εἶναι τῆ ἐκδικία τῶν γιγνομένων δείκνυσθαι προνοοῦντα τὸν Δεσπότην. Ὡσπερ γὰρ ἀδικοῦντες καὶ πάσχοντες οὐδὲν τοιαύτην τοῖς πολλοῖς τὴν ὑπόνοιαν ἐνεργάζονται, οὕτω τιμωρούμενοι τὸ ἐναντίον πάντας ὑποπετεύειν παρασκευάζουσιν· δείκνυσι γὰρ ἑαυτὸν οὐ διὰ τὸ τί παθεῖν τὴν κατὰ τῶν ἀδικούντων αἰτοῦντα τιμωρίαν, ἀλλ' ὥστε κρείττονα περὶ τοῦ Θεοῦ τοῖς ἀνθρώποις ἐντεῦθεν ἐγγενέσθαι τὴν ὑπόληψιν, ἡμᾶς παιδεύων διὰ πάντων τὸ πρὸς δόξαν τοῦ Θεοῦ συντελοῦν ἐπιζητεῖν. 20

«Καὶ σύ, Κύριε, ἐκγέλασθαι αὐτούς»

Σύμμαχος ἰδοῦ δέ, Κύριε, καταγελάσεις αὐτῶν. Τοιαῦτα δὲ φησιν ἐκείνων λεγόντων, γέλωτος καὶ χλεύης ἄξια τὰ ῥήματα αὐτῶν ἀποφανεῖς· οἰομένων γὰρ ἐκείνων οὐδένα εἶναι τὸν ἐπαμύνοντα ἡμῖν, ἐπειδὴν αὐτοὺς τιμωρήσῃ τῆ φοβερά σου δυνάμει 25 ἀκριβῶς, καταγελάστους αὐτῶν τοὺς λόγους ἀποφανεῖς.

«Ἐξουδενώσεις πάντα τὰ ἔθνη»

Ἄνω εἶπεν «πρόσχες τοῦ ἐπισκέφασθαι πάντα τὰ ἔθνη»³. ἐνταῦθα «ἐξουδενώσεις πάντα τὰ ἔθνη»⁴, πολλῇ διόλου τῆ τάξει τοῦ λόγου καὶ διὰ τῶν ἐν μέσῳ χρησάμενος. Δεικνύς γὰρ ὅτι μὴ 30 ἀπλῶς αἰτεῖ τὴν κατ' αὐτῶν τιμωρίαν, πρότερον ἤτησεν ἐπιθεῖν τε

1. Ψαλ. 9,34. 2. Ψαλ. 63,6. 3. Ψαλ. 58,6. 4. Ψαλ. 58,9.

τὸν Θεὸν καὶ ἐξετάσαι τὰ γιγνόμενα· εἶτα διηγήσατο οἷα πράττουσιν, οὐδὲ εἶναι τινα **386** τὸν προνοοῦντα νομίζοντες, καὶ τότε τὴν τιμωρίαν ἐπήγαγεν τοῦτο λέγων· ὅτι, ἐπὶ τούτοις ἀξίως αὐτούς κολάσεις καὶ τῇ παρὰ σοῦ τιμωρίᾳ τὸ μηδὲν ἀποφανεῖς.

5 *10 «Τὸ κράτος μου πρὸς σε φυλάξω»*

Τὴν ψυχὴν μου, φησί, καὶ τὴν δυνάμιν μου πᾶσαν πρὸς σε βλέπουσαν ἔχω παρὰ σου φυλαττομένην.

«Ὅτι σύ, ὁ Θεὸς ἀντιλήπτωρ μου»

Σὺ γὰρ εἶ βοηθός μου¹.

10 *11 «Ὁ Θεός μου, τὸ ἔλεος αὐτοῦ προφθάσει με»*

Προκαταλήφεται γάρ με, φησὶν, ἡ σὴ φιλανθρωπία, ὥστε πρὶν ἢ τι παρὰ τῶν πολεμίων παθεῖν τῆς εὐεργεσίας τῆς παρὰ σου τυχεῖν.

«Ὁ Θεός μου δείξει μοι ἐν τοῖς ἐχθροῖς μου»

15 Ταῦτα δέ φησι, τουτέστι τὸ ἔλεος² αὐτοῦ καὶ τὴν φιλανθρωπίαν αὐτοῦ, ὄφιομαι ἐν τοῖς ἐχθροῖς, τουτέστι διὰ τῆς ἐκείνων τιμωρίας γινώσκω τὴν εἰς ἡμᾶς σου φιλανθρωπίαν.

12 «Μὴ ἀποκτείνης αὐτούς, μὴ ποτε ἐπιλάβωνται τοῦ νόμου σου»

20 **[681]** Κατ' ἐρώτησιν ἀναγνωστέον, ἀντὶ τοῦ ἀλλ' οὐ μὴ αὐτούς ἀποκτείνης, ὥστε μὴ ἐπιλαθέσθαι τοῦ ὀνόματός σου³, ὥστε φησὶν οὔτε διὰ τοῦτο οἶόν τε αὐτούς κερδάναι τὴν τιμωρίαν. Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν. Πρὸ τῆς τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ παρουσίας τὴν προσήκουσαν καὶ τελείαν πίστιν περὶ τῆς ἀναστάσεως οὐκ ἔχοντες, ἠγοῦντο τοὺς τελευτῶντας παντελῶς τοῦ εἶναι ἐκτὸς γίνεσθαι καὶ μὴ δύνασθαι λόγον τινὰ ἢ μνήμην Θεοῦ ἔχειν⁴. Διὰ τοῦτό φησί που «ὅτι οὐκ ἔστιν ἐν τῷ θανάτῳ ὁ μνημονεύων σου»⁵ καὶ ἀλλαχοῦ «οὐχ οἱ **387** νεκροὶ αἰνέσουσιν σε, Κύριε»⁶, — καὶ

1. Πρβλ. Ψαλ. 58,10. 2. Πρβλ. Ψαλ. 58,11. 3. Πρβλ. Ψαλ. 43,21. 4. Πρβλ. Α' Κορ. 15,12-23. 5. Ψαλ. 6,6. 6. Ψαλ. 113,25.

ὅλως πολλὴν ἐστὶν εὐρεῖν ταύτην τὴν χρῆσιν ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ. Ἐπειδὴ τοίνυν ὡς τῶν μὲν ἐνταῦθα ὑμνούντων τὸν Θεόν, τῶν δὲ ἐκ τῶν τοῦ βίου γιγνομένων οὐδὲ μεμνησθαι ἔτι τοῦ Θεοῦ οἶόν τε ὄντων, τοῦτό φησιν· ἀλλ' οὐκ ἀποκτενεῖς αὐτούς¹, φησὶν, ἀλλ' ὑπερθήσῃ τὴν κατ' αὐτῶν τιμωρίαν ὡς ἂν μήποτε ἀποθανόντες εἰς λήθην τῆς σῆς ἔλθοιεν δυνάμεως — ἀντὶ τοῦ οὐχ οἶόν τε οὐδὲ διὰ τοῦτο ἀναβάλλεσθαι τὴν τιμωρίαν. Εἰ μὲν γὰρ ἐμέμνητό σου τῆς δυνάμεως καὶ τὴν γινώσκειν εἶχον τὴν σὴν καὶ ἤδισαν ἂ προσήκον ἦν, εἰκὸς ἦν διὰ τοῦτο φείσασθαι, ὥστε μὴ ἀποθανόντων τὴν σὴν περιαιρεθῆναι μνήμην ἐξ αὐτῶν. Ἐπειδὴ δὲ τοσοῦτον ἀπέχουσιν τοῦ ἐνταῦθά σου μνημονεύειν, ὡς τὸ ἐναντίον ἅπαντα μὲν πράττειν καὶ ἀδικεῖν ὡς οὐκ ὄντος τοῦ ἐφεστῶτος τῷ βίῳ καὶ διακρίνοντος τὰ πραττόμενα, τοιαῦτα δὲ καὶ λέγειν ὡς οὐδεὶς ὁ ἀκούων ἢ ὁ φροντίζων τῶν γιγνομένων καὶ οὐκ ἔνεστι σε ἐκεῖνα λογίσασθαι, ἃ τῆς βελτίστης εἰσὶ μοίρας καὶ τῆς κρείττονος περὶ σου ὑπολήψεως, μὴ ποτε νῦν μεμνημένοι λήθη παραδοῖεν τὰ κατὰ σε θανάτῳ τε ἅμα τιμώρησαι καὶ ποικίλαις κακώσεσι, καὶ ταύταις μᾶλλον ἢ τῷ θανάτῳ αὐτούς ὑπόβαλε· ὁ γὰρ παρελκυσμὸς τῶν δεινῶν ὑπόμνησιν ἐμποιεῖ τῶν ἀμαρτιῶν. Τοῦτο γὰρ βούλεται διὰ πάντων εἰπεῖν ὅτι οὐδὲν αὐτοῖς πρόσεστιν ἄξιον τοῦ φειδοῦς τυχεῖν τινος.

«Διασκόρπισον αὐτούς ἐν τῇ δυνάμει σου»

Οὐκοῦν φησι διὰ πάντα κατὰ τὴν δυνάμιν τὴν σὴν «διασκόρπισον αὐτούς», τουτέστιν εἰς φυγὴν τρέψον, ἐπειδὴ τῶν ἠττωμένων καὶ εἰς φυγὴν τρεπομένων ἐν τοῖς πολέμοις λοιπὸν τὸ ἀτάκτως διασκορπίζεσθαι.

12-13 «Καὶ κατὰ γαγε αὐτούς, ὁ ὑπερασπιστής μου, Κύριε, τῇ ἀμαρτίᾳ τοῦ στόματος αὐτῶν, λόγῳ χειλέων αὐτῶν»

Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν μὴ διὰ τοῦτο ἄρα ὑπερθῆ τὴν τιμωρίαν, μὴ ποτε νῦν σου μεμνημένοι ὑπὸ τοῦ θανάτου εἰς λήθην ἔλθωσι, καλῶς ἐπήγαγεν τὸ «διασκόρπισον αὐτούς», «καὶ κατὰ γαγε αὐ-

1. Πρβλ. Ψαλ. 58,12.

τοὺς τῆ ἁμαρτίᾳ τοῦ στόματος αὐτῶν»¹. Τούναντίον γάρ φησι διὰ τοῦτο τιμωρηθῆναι δίκαιοι μᾶλλον ἢ ἀφεθῆναι, ὅτι οὐδεμίαν σου μνήμην ἔχουσιν, **388** οὐδὲ εἶναι τινα κριτὴν τῶν γιγνομένων φασίν, τοσοῦτον ἀφιστᾶσιν τοῦ διὰ τοῦτο κερδᾶναι τὴν παρά σου τιμωρίαν. «Κατάγαγε» οὖν «αὐτούς», φησίν, εἰς τὸν Ἄδην, σὺ ὁ ἐμὸς βοηθός, διὰ τοῦτο μᾶλλον, διὰ τὴν ἁμαρτίαν «τοῦ στόματος αὐτῶν», διὰ τὸν λόγον τῶν «χειλέων αὐτῶν». Ποῖα δὲ ταῦτα; Τουτέστι διὰ τὸ μηδεμίαν ἔχειν σου μνήμην, τούναντίον δὲ λέγειν τε καὶ οἶεσθαι μὴ εἶναι ἀκούοντα τὰ λεγόμενα, — διὰ τοῦτο **10** πολλῶ μᾶλλον δικαίως αὐτοὺς τιμωρησάμενος, ἔργω πείσον αὐτοὺς ὅτι κρινεῖς τε ἅπαντα καὶ βοηθήσεις ἡμῖν ἀδικουμένους παντὶ τρόπῳ.

«Καὶ συλληφθήτωσαν ἐν τῇ ὑπερηφανίᾳ αὐτῶν»

15 Ἄντι τοῦ, μὴ διαφυγέτωσαν τὴν τιμωρίαν· ἐπειδὴ τοῖς φεύγουσιν καὶ συλληφθεῖσιν ἀναγκαίως ἡ τιμωρία ἔπεται, τιμωρηθῆτωσαν ἐν αὐτῇ οὖν «τῇ ὑπερηφανίᾳ αὐτῶν», — ὑπερηφανίαν δικαίως καλέσας τὸ μὴ ἐννοεῖν περὶ τοῦ πάντων Δεσπότης τε καὶ κριτοῦ, ἀλλὰ πάντα πράττειν τε ἀδεῶς καὶ φθέγγεσθαι ἃ μὴ δεῖ.

14 «Καὶ ἐξ ἄρα καὶ ψεύδους διαγγελήσονται ἐν συντελείᾳ»

20 Ἐπειδὴ τα γιγνόμενα πάντως καὶ ἀπαγγέλλονται, πολλάκις ἀντὶ τοῦ γιγνομένου τὴν ἀπαγγελίαν λέγει, ὡς τὸ «ἀκουτιεῖς με ἀγαλλίασιν καὶ εὐφροσύνην»² ἀντὶ τοῦ παρέξεις μοι πάντως· τὸ γὰρ γιγνόμενον, τοῦτο καὶ ἀκουτιεῖν ἔμελλεν. **[684]** Κάνταῦθα οὖν τὸ «διαγγελήσονται ἐν συντελείᾳ»³, ἀντὶ τοῦ ἔσονται. Ἄρᾶν δὲ **25** καὶ ψεῦδος καλεῖ τὰ παρ' ἐκείνων γιγνόμενα, ὡς ψεύδους μεστὰ καὶ κατάρσας ἄξια· ἀπὸ τοίνυν τούτων φησίν, ὧν πράττουσιν, ἀπὸ τούτων συντελεσθήσονται καὶ ἀποθανοῦνται, — ταῦτα γὰρ αὐτοῖς τῆς συντελείας ἔσται καὶ τοῦ θανάτου τὰ αἷτια. Διόλου δὲ ἑαυτῷ ἠκολούθησεν, ἀπὸ τοῦ τρόπου μείζονος αὐτοὺς τιμωρίας **30** ἄξιους δεῖξαι βουλευθείς. Οὕτω γὰρ φησιν· οὐκ ἔνεστιν αὐτοὺς κερδᾶναι τὴν παρά σου τιμωρίαν ὡς μεμνημένους σου ἢ εἰδότας σε,

1. Ψαλ. 58,12-13. 2. Ψαλ. 50,10. 3. Ψαλ. 58,14.

ὅτι δι' αὐτὸ τοῦτο μᾶλλον ἄξιοι φαίνονται τιμωρίας, ἀφ' ὧν λέγουσί τε καὶ ποιοῦσιν· ταῦτα γὰρ μάλιστα ἀναγκαίαν αὐτοῖς τὴν τιμωρίαν ἐπάγεται, ἔτι δὲ καὶ τὴν συντέλειαν.

«Ἐν ὀργῇ συντελείας, καὶ οὐ μὴ ὑπάρξουσιν»

389 «Ἐν ὀργῇ» τῇ τοῦ Θεοῦ λέγει· ἐπισυνῆπται δὲ καὶ τῷ ἄνω, ἵνα ἡ τὸ διαγγελήσεται κατὰ κοινοῦ, τουτέστι ἐν τῇ ὀργῇ τῇ **5** τοῦ Θεοῦ, συντέλεια ἀπὸ συντελείας διαγγελήσεται. Οἱ θάνατοι αὐτῶν, φησίν, ἀλλήλους διαδέχονται, ὡς ὁμοῦ τε τῶν πρώτων ἀκούεσθαι θανάτων καὶ πάλιν ἐτέρων ἀπαγγέλεσθαι, καὶ μετ' ἐκείνους ἐτέραν ἀγγελίαν ἐπιφθάνειν. Οὕτως ἡ τοῦ Θεοῦ ὀργὴ **10** συνεχῆ κατ' αὐτῶν ἐργάσεται τιμωρίαν τε καὶ κόλασιν μέχρις ἂν αὐτοὺς ἀνέλη πάντη καὶ ἀφανίση ὥστε μὴ ὑπάρχειν μήτε εἶναι.

«Καὶ γνώσονται ὅτι ὁ Θεὸς δεσπόζει τοῦ Ἰακώβ καὶ τῶν περᾶτων τῆς γῆς»

Καὶ ἐπειδὴ πολλάκις ἡμῖν ὠνείδισαν, ὡς τῆς παρά σου προστασίας οὐκ ἀξιοθεῖσαν, καὶ διὰ τοῦτο μάλιστα ἀδεέστερον ταῖς καθ' ἡμῶν ἐπιβουλαῖς ἐχρῶντο, διὰ τῆς τιμωρίας γνώσονται ὅτι Δεσπότης τε εἶ καὶ Κύριος οὐχ ἡμῶν μόνων, ἀλλὰ γὰρ καὶ πάσης τῆς γῆς. Διὰ τοῦτο ἡμῖν ἐπάμυνον ὅ τε βούλη καὶ τοὺς ἀδικοῦντας **20** τιμωρούμενος ὅσα ἐθέλεις. Ἀπέδωκεν δὲ τὸ πᾶν κατὰ ἀκολουθίαν τῷ «μὴ ἀποκτείνης αὐτούς»¹ εἶτα ἀναλαμβάνει ἄνωθεν τὴν κατ' αὐτῶν κατάρσιν καὶ φησιν.

15 «Ἐπιστρέφουσιν εἰς ἐσπέραν καὶ λιμώξουσιν ὡς κύων, καὶ κυκλώσουσι πόλιν»

Ὅπερ ἄνω εἶπεν ἐπαρώμενος αὐτοῖς, τοῦτο κάνταῦθα ἀναλαμβάνων λέγει, μετὰ τὸ δεῖξαι αὐτοὺς ἀξίους ὄντας τῆς τιμωρίας. Οὐκοῦν φησιν ἐπειδὴ καὶ φείσασθαι αὐτῶν οὐχ οἶόν τε, ὡς νῦν μὲν σου φροντιζόντων, ἐπιλησομένων δὲ εἰ ἀποθάνοιεν, — τούναντίον γὰρ ἀγνώμονες ὄντες, ἀπὸ τῆς τιμωρίας τὸ δέον ἐπιγνώσονται —, δικαιοπάτην οὖν τιμωρίαν ὑπομεινάτωσαν, καὶ τῇ **30**

1. Ψαλ. 58,12.

παρά σου τιμωρία βληθέντες όλολυζέτωσαν δίκην τῶν κατὰ τὴν πόλιν ἐκπεριϊόντων κυνῶν¹ ἐν τῷ τῆς νυκτὸς καιρῷ.

16 «*Αὐτοὶ διασκορπισθήσονται τοῦ φαγεῖν· ἐὰν δὲ μὴ χορτασθῶσι καὶ γογγύσωσιν*»

5 Ἦκολούθησεν ἑαυτῷ ἐχόμενος τοῦ ὑποδείγματος τοῦ ἐπὶ τῶν κυνῶν, καὶ τὸ ἐπ' ἐκείνων συμβαῖνον ἀρασάμενος αὐτοῖς γενέσθαι. Ὡσπερ 390 γὰρ ἐκεῖνοί φησιν, ὅταν ὑπὸ τοῦ λιμοῦ κατέχονται διασκίδναι κατὰ τὴν πόλιν διερευνώμενοι εἴ πού τις αὐτοῖς εὐρεθείη τροφή, εἶτα ἐπειδὴν μῆτε εὐρεῖν δυνηθῶσιν μῆτε
10 ἀπολαύσωσιν εἰς κόρον τῆς τροφῆς, γογγυσμοῖς χρῶνται² καὶ όλολυγαῖς ὠρῶμενοι τὴν κατέχουσιν αὐτοὺς ἔνδειαν, οὕτω φησὶ καὶ αὐτοὶ διασκορπισθήτωσαν ἐν τῇ σῆ ἀπειλῇ καὶ ὡσπερ ὑπὸ λιμοῦ τῆς συμφορᾶς πιεσθέντες καὶ μηδενὸς μετασχεῖν καλοῦ δυνηθέντες όλολυγαῖς καὶ ταῖς φωναῖς τὴν κατέχουσιν αὐτοὺς τιμωρίαν δεικνύντες διατελείτωσαν.
15

17 «*Ἐγὼ δὲ ἄσομαι τὴν δύναμίν σου*»

Ὡσπερ ἀπὸ τοῦ ἐκείνων τρόπου δείκνυσιν ἀξίους ὄντας τιμωρίας οὕτω καὶ ἑαυτὸν ἄξιον ὄντα τυχεῖν τῆς παρά σου φιλοφροσύνης καὶ συμμαχίας ἀπὸ τῶν πραττομένων δείκνυσιν. Τὴν δὲ μετὰ
20 πάσης ἰσχύος φησὶ παρά σου γιγνομένην εἰς ἡμᾶς βοήθειαν, ταύτην ὑμῶν διατελέσω.

«*Καὶ ἀγαλλιάσομαι τὸ πρωῖ τὸ ἔλεός σου*»

Καὶ ὄρθρου διανιστάμενός φησιν, αἰεὶ τὴν μνήμην τῆς εἰς ἡμᾶς σου φιλοφροσύνης μετὰ πολλῆς μεθέξω τῆς εὐφροσύνης, ἀντὶ τοῦ
25 μετ' εὐφροσύνης ὑμνήσω σου τὴν εἰς ἡμᾶς χάριν.

«*Ὅτι ἐγενήθης ἀντιλήπτωρ μου καὶ καταφυγή μου ἐν ἡμέρᾳ θλίψεως*»

Ἐπειδὴ ἐβοήθησέν μοι ἐν τῷ καιρῷ τῶν κακῶν³.

1. Πρβλ. Ψαλ. 58,15. 2. Πρβλ. Ψαλ. 58,16. 3. Πρβλ. Ψαλ. 58,17.

18 «*Βοηθός μου, σοὶ ψαλῶ*»

Ἐπειδὴ γὰρ αὐτὸς εἶ ὁ περισώζων με ἀπὸ τῶν κακῶν, σοὶ τοὺς ὑπὲρ τῆς χάριτος ὕμνους δικαίως ἀποδώσω.

«*Ὁ Θεὸς ἀντιλήπτωρ μου εἶ, ὁ Θεὸς μου, τὸ ἔλεός μου*»

Σὺ γάρ μου βοηθός, σύ μου καὶ φιλοφροσύνη, παρ' οὐ παντὸς
5 ἀγαθοῦ τὴν ἀπόλαυσιν δέχομαι¹.

Ψαλμὸς 59

391 Περὶ τῶν αὐτῶν διαλέγεται κἀνταῦθα ὁ μακάριος Δαβὶδ ὡς ἐκ προσώπου τῶν Μακκαβαίων διηγουμένων μὲν τὰς ἰδίας
10 θλίψεις, αἰτούντων δὲ καὶ τὴν παρά τοῦ Θεοῦ φιλοφροσύνην², ἀλλὰ καὶ ὡς ὅτι τεύξονται πιστευόντων. Τοῖς δὲ σχήμασι τῆς διηγῆσεως τούτοις κεχρημένος ὁ μακάριος Δαβὶδ ἐπὶ τῶν τοιούτων δηλονότι τὰ ἐσόμενα προφητεύων λέγει.

3 «*Ὁ Θεός, ἀπόσω ἡμᾶς καὶ καθεῖλες ἡμᾶς*»

Μακρὰν σεαυτοῦ πεποιήκας ἡμᾶς, χωρίσας ἡμᾶς καὶ ἀποστήσας
15 τῆς παρά σου προνοίας, κατέσπασάς τε ἡμᾶς ἀπὸ πολλῆς τῆς δόξης, εἰς ἀτιμίαν ἐλθεῖν παρεσκευάσας καὶ ἀπὸ πολλῆς εὐπραγίας εἰς μεγίστας συμφορὰς. Τοῦτο δὲ περὶ τοῦ Θεοῦ, οὐχ ὡς ποιήσαντος λέγει, ἀλλὰ τὴν συγχώρησιν συνηθῶς ἀντὶ πράξεως τε-
20 θεικῶς.

«*Ὁργισθῆς καὶ ὠκτείρησας ἡμᾶς*»

[684] Ἄλλ' εἰ καὶ ταῦτα παθεῖν συνεχώρησας, οὐ μὴν
ἐναφῆκας τοῖς κακοῖς, ὄξυτάτην τὴν παρά σου φιλοφροσύνην ἡμῖν
παρεχόμενος³.

4 «*Συνέσεισας τὴν γῆν καὶ συνετάραξας αὐτήν*»

Γῆν ἐνταῦθα λέγει τὴν τῆς ἐπαγγελίας ἀντὶ τοῦ εἰς ταραχὴν

1. Πρβλ. Ψαλ. 58,18. 2. Πρβλ. Α' Μακκ. 5,48-54. 3. Πρβλ. Ψαλ. 59,3.

καὶ θόρυβον ἡμᾶς κατέστησας τῷ πλήθει τῶν κακῶν, — «τὴν γῆν» δὲ εἶπεν ὥστε δεῖξαι τῆς ταραχῆς τὴν ἐπίτασι, ὡσανεὶ πάσης αὐτῆς συγκινηθείσης.

«Ἰασαι τὰ συντρίμματα αὐτῆς, ὅτι ἐσαλεύθη»

5 Ἐπειδὴ τὰ αὐτῶν πάθη ἀνέλαβεν ἐπὶ τῆς γῆς, τῇ οἰκείᾳ ἐχρή-
σατο ἀκολουθίᾳ καὶ διὰ τοῦτο ὡσανεὶ 392 [685] ἀπὸ τῆς ὑπερ-
βολῆς τοῦ συσσεισμοῦ τῆς γῆς συντριβείσης καὶ διαλυθείσης, οὕτω
φησί· θεράπευσον αὐτῆς «τὰ συντρίμματα»¹ — ἵνα εἴπη, Ἰασαι
10 ἡμῶν τὰ κακά, καὶ θεράπευσον τὰ πάθη, καὶ διάλυσον τὰς συμφο-
ράς.

5 «Ἐδειξας τῷ λαῷ σου σκληρά»

Πολλῶν ἡμᾶς χαλεπῶν πεῖραν λαβεῖν ἐποίησας.

«Ἐπότισας ἡμᾶς οἶνον κατανύξεως»

15 «Κατάνυξιν» λέγει τὸ ἐφ' ὁπωδήποτε πράγματι παθεῖν τὴν ψυ-
χήν, οὕτως ὅταν λέγη τό «διεσχίσθησαν καὶ οὐ κατενύγησαν»²,
τουτέστιν ἀποτυχόντες πολλάκις οὐδὲ οὕτως ἔπαθον τὴν ψυχὴν,
οὐδὲ κατέγνωσαν ἑαυτῶν. Τοιοῦτόν ἐστιν καὶ τό «ἂ λέγετε ἐν ταῖς
καρδίαις ὑμῶν, ἐπὶ ταῖς κοίταις ὑμῶν κατανύγητε»³, τουτέστιν· ἂ
20 βουλευέσθε κατὰ διάνοιαν, ἐφ' ἡσυχίας ὄντες ἐν τῇ κλίνῃ λογισά-
μενοι κατὰ γνῶντε ἑαυτῶν καὶ μεταμελήθητε ἐφ' οἷς διεπράξασθε.
Οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς Σουσάννας περὶ τῶν πρεσβυτέρων φησὶν ὅτι κα-
τενύγησαν τῇ καρδίᾳ⁴, τουτέστιν ἔπαθον ἐπ' αὐτῇ ὑπὸ τῆς ἐπιθυ-
μίας συνεχόμενοι. Κάνταῦθα οὖν «κατάνυξιν»⁵ καλεῖ τὴν ἐπιθυ-
μίαν, ὡς πάθος ἀρχοῦν ἐνεργαζόμενον τῇ ψυχῇ· ὡς γὰρ μεταμέ-
25 λεια καὶ κατάνυξις πράγματος πάθος ἐμποιεῖ, καὶ ὡς ἐπιθυμία καὶ
ἔρωσ χαλεπός, οὕτως καὶ ἀθυμία πάθος ἐνεργάζεται. Τὸν δὲ οἶνον
ἐπὶ τῆς συμφορᾶς αἰεὶ λέγει καὶ τῆς τιμωρίας, ἀπὸ τοῦ τὸν οἶνον
πλείονα δοθέντα παράγειν τοὺς λογισμοὺς καὶ παραφέρειν καὶ τὴν
παρὰ τοῦ Θεοῦ τιμωρίαν ἐκτὸς τοῦ καθεστῶτος ἐργάζεσθαι.

1. Ψαλ. 59,4. 2. Ψαλ. 34,15. 3. Ψαλ. 4,5. 4. Πρβλ. Δαν. (Σωσ.) 1,10.
5. Ψαλ. 59,5.

Τοῦτο οὖν φησὶν ὅτι τιμωρίαν ἡμῖν ἐπενεχθῆναι συνεχώρησας,
οὕτω μὲν δαφιλῶς ὥστε δοκεῖν εἰς ἀπόγνωσιν τῆς τιμωρίας μετέ-
χειν, οὕτω δὲ χαλεπὴν ὡς πάθους καὶ ἀθυμίας αὐτάρκως πληροῦν
τὴν ψυχὴν.

6 «Ἐδωκας τοῖς φοβουμένοις σε σημείωσιν τοῦ φυγεῖν ἀπὸ 5
προσώπου τόξου»

Ἄλλ' ἐν μέσῳ τοσοῦτων ὄντας κακῶν οὐκ ἀφήκας παθεῖν,
ὡσπερ δὲ σημείω τινὶ διακρίνας ἡμᾶς, οὕτως ἐν μέσῳ τῶν κακῶν
στρεφομένους ἀνεπιβουλεύτους φυλαχθῆναι ἐποίησας τῆς τῶν
10 ἐναντίων ἐπιβουλῆς. Τοῦτο δὲ 393 ἐκ μεταφορᾶς λέγει τῶν ἐναν-
τίων ἐν τοῖς πολέμοις πολλάκις ἀναμιγνυμένων τοῖς πολεμίοις,
οἵτινες ἀλλήλοις διδόασιν σημεῖα καὶ σύμβολα οἰκειότητος καὶ γι-
νώσκουσιν ἀλλήλους ἐν ἀπομιμήσει τοῦ ἐκείνων σχήματος, ὡς μὴ
ἀθρόαν καὶ ἀπροσδόκητον ὑποστῶσι τὴν τιμωρίαν. Οἱ γὰρ τοῦτο
ποιοῦντες αἰεὶ σημεῖόν τι πάντως ἀλλήλοις καὶ σύνθημα διδόασιν,
15 ὡς ἂν μὴ ἀπὸ τῆς κατὰ τὸ σχῆμα κοινότητος ἀλλήλους ἀντὶ τῶν
πολεμίων ἀνέλωσιν· σημείω δὲ τινὶ γνωρίμῳ διακρίνοντες ἀλλή-
λους, φυλάττονται μὲν τῆς κατ' ἀλλήλων σφαγῆς, πράττουσι δὲ
μετὰ πάσης ἀδείας τὰ δοκοῦντα εἰς τοὺς πολεμίους, — ὃ δὴ
ποιῆσαι τε καὶ φυλάξασθαι ἐκείνους οὐχ οἶόν τε τῷ σχήματι μὲν
20 ἀπατωμένους, τὸ σύνθημα δὲ οὐκ εἰδότας. Τοῦτο οὖν φησὶν ὅτι
ὡσπερ σημείω τινὶ διακρίνας πάσης ἡμᾶς ἐβρύσω τῆς παρ' ἐκείνων
ἐπιβουλῆς, ὡς ἂν μῆτε ὑπὸ τόξων φερομένων μῆτε ὑπὸ τινος ἐτέ-
ρου πάθοιμὲν τι δεινόν¹. Τοῦτο δὲ καὶ ἀπὸ τῶν κατ' Αἴγυπτον
λαβῶν εἶπεν, ὅτι ὡσπερ σημείω τινὶ τῷ ἐπὶ τῶν φλιῶν αἵματι δια-
25 κρίνας τούτους ἀπὸ τῶν Αἰγυπτίων², τούτους μὲν ἀβλαβεῖς διετή-
ρησεν, ἐκείνους δὲ ἐτιμωρήσατο.

7 «Ὅπως ἂν ῥυσθῶσιν οἱ ἀγαπητοί σου»

Ταῦτα δέ, φησὶν, ἐποίησας ὑπὲρ ἡμῶν τῶν ἡγαπημένων ὑπὸ
σου, ἵνα ἡμεῖς ἀπαλλαγῶμεν τῆς ἐκείνων ἐπιβουλῆς. Εἶτα καὶ 30
εὐχόμενος.

1. Πρβλ. Ψαλ. 59,6. 2. Πρβλ. Ἐξ. 12,22-23.

«Σῶσον τῇ δεξιᾷ σου καὶ ἐπάκουσόν μου»

Ἐπάκουσον καὶ βοηθήσας περισώσον¹. Καὶ προφητεύων λοιπὸν τὰ ἐσόμενα.

8 «Ὁ Θεὸς ἐλάλησεν ἐν τῷ ἁγίῳ αὐτοῦ»

5 «Ἐλάλησεν», ἀντὶ τοῦ ἐφθέγγετο καὶ ἀπεφήνατο. Πολλαχοῦ γὰρ ὅταν τι λέγη περὶ τοῦ Θεοῦ ὡς ποιεῖν μέλλοντος, τίθησι τὸ «ἐλάλησεν» ἢ λαλήσει, ὡσανεὶ τοῦ Θεοῦ δίκην 394 βασιλέως ἀποφαινομένου καὶ οὕτω πάντως γιγνομένου ὡς προσέταξεν· οἷόν ἐστι τὸ «ἀκούσομαι τί λαλήσει Κύριος ὁ Θεός»² ἐν τῷ πδ' 10 φαλμῶ κείμενον, — μαθήσομαι τί ποτε περὶ ἡμῶν ἀποφαινεται γενέσθαι, — οὕτω καὶ ἐν τῷ ξα' τὸ «ἅπαξ ἐλάλησεν ὁ Θεός»³ ἀντὶ τοῦ ἀπεφήνατο, καὶ οἶδα ὅτι γενέσθαι πάντως ἀνάγκη. Τὸ δὲ «ἐν τῷ ἁγίῳ αὐτοῦ»⁴, ἀντὶ τοῦ ἁγιασματος αὐτοῦ λέγει, ἀντὶ τοῦ κατὰ τῆς ἁγιωσύνης αὐτοῦ «ἐλάλησεν», — τουτέστιν, ὡμοσε καθ' ἑαυτοῦ, 15 ἵνα δείξῃ τῆς ἀποφάσεως τὸ ἀμετάθετον, ὡς καὶ ἐν τῷ πη' τὸ «ἅπαξ ὡμοσα ἐν τῷ ἁγίῳ μου, εἰ τῷ Δαβίδ φεύσομαι»⁵. Τί δὲ ποιήσιν ὡμοσεν;

«Ἀγαλλιάσομαι καὶ διαμεριῶ Σίκιμα»

20 Τὸ «ἀγαλλιάσομαι» οὐχ ὡς περὶ ἑαυτοῦ λέγει, ἀλλ' ἀντὶ τοῦ ἀγαλλιασθῆναι ποιήσω· καὶ εἴρηται μὲν οὕτως ἐν τῷ ἐβραϊκῷ κατὰ τι οἰκειὸν ἰδίωμα τῆς γλώττης, ἀσαφέστερον δὲ γέγονεν ἐν τῷ ἐλληνικῷ διὰ μιᾶς λέξεως φρασθέν. Βούλεται δὲ εἰπεῖν ὅτι πολλῆς αὐτοῖς μεταδώσω τῆς εὐφροσύνης, ἀποδιδούς αὐτοῖς τὴν οἰκειαν γῆν, καὶ πάλιν αὐτὴν διαμερίζων αὐτοῖς, — ἀπὸ γὰρ τοῦ μέρους 25 ἠβουλήθη τὸ πᾶν σημάσαι· ὡς οὖν ὑπὸ τῶν ἄλλοφύλων τότε κατεχομένης, ἦτοι τῶν περιοίκων ἢ τῶν Ἀντιόχου στρατηγῶν, ἀποδιώξας φησὶ τοὺς πολεμίους καὶ ἀφελόμενος ἀπ' αὐτῶν πάλιν τὴν γῆν ἀποδώσω ὑμῖν καταμερίσας αὐτήν.

«Καὶ τὴν κοιλάδα τῶν σκηνῶν διαμετρήσω»

30 Ἔτερον λέγει τόπον οὕτω καλούμενον. Ἐπειδὴ γὰρ ἰδιὸν ἐστὶν τῶν τὴν γῆν λαμβανόντων μέτρῳ ταύτην διαμερίζεσθαι καὶ

1. Πρβλ. Ψαλ. 59,7. 2. Ψαλ. 84,9. 3. Ψαλ. 61,12. 4. Ψαλ. 59,8. 5. Ψαλ. 88,36.

διαλαγχάνειν, — οἷον δὴ τὸ γεγονός ἐπὶ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ¹, ὅτε μετρήσας διεῖλεν αὐτοῖς τὴν γῆν —, τοῦτο φησὶν, ὅτι πάλιν αὐτὴν λαβῶν αὐτοῖς ἀποδώσω καὶ πάλιν αὐτὴν διέλω κατὰ μέτρον ὥστε νέμεσθαι τὴν ἰδίαν ἕκαστον χώραν.

9 «Ἐμός ἐστι Γαλαὰδ, καὶ ἐμός ἐστι Μανασσῆ»

5 Ὁ Γαλαὰδ τόπος ἐστὶ τῆς Γαλιλαίας πλησιάζων μᾶλλον τῷ Λιβάνῳ, Μανασσῆς δὲ ἡ φυλὴ. Ὡς οὖν 395 τούτων τὸ πρότερον ὑπὸ τοὺς ἄλλοφύλους ὄντων τῶν τε τόπων καὶ τῶν ἀνθρώπων, — οἱ μὲν γὰρ ἐδούλευον, οἱ δὲ κατείχοντο ὑπ' ἐκείνων —, τοῦτο φησὶν, ὅτι οὐκέτι ἔσται ἐτέρων ὁ Γαλαὰδ² ἀφελῶν γὰρ αὐτὸν τῶν πολεμίων καὶ πάλιν ἐμὸν ποιήσομαι. Ἄλλ' οὐδὲ ὁ Μανασσῆς ἐτέρῳ 10 δουλεύσει· ἀπαλλάξω γὰρ αὐτοὺς τῆς δουλείας. Βούλεται δὲ εἰπεῖν, ὅτι καὶ ὑμᾶς ἀπαλλάξω τοῦ δουλεύειν τοῖς ἐχθροῖς καὶ τοὺς προσήκοντας ὑμῖν ἀποδώσω τόπους, καὶ εἰς τὸ ἀρχαῖον ὑμᾶς 15 ἀποκαταστήσω σχῆμα.

«Ἰούδας βασιλεύς μου»

Σύμμαχος τὸ «βασιλεύς μου» προτάσων ἑμός' λέγει, ὥστε δῆλον εἶναι ὅτι τὸ «μου» τῷ Ἰούδα ἐπισυνῆπται κατὰ διάνοιαν, ἐν μέσῳ τοῦ «βασιλεύς» παρεγκειμένου, ἵνα ἢ Ἰούδας μου «βασιλεύς». Ἰούδας δὲ φησὶ ὁ ἐμός «βασιλεύς», ἵνα εἴπῃ· ἢ τοῦ Ἰούδα 20 φυλῆ πάλιν ἀναδώσει τοὺς ἐξ αὐτῆς βασιλεῖς. Δι' ὅλων δὲ λέγει ὅτι τὰ ἀρχαῖα ὑμῖν πάλιν ἀποδοθήσεται.

10 «Μωάβ λέβης τῆς ἐλπίδος μου»

Οἱ μὲν οἰκειοὶ φησὶν ἐν τούτοις, ὁ δὲ Μωάβ τί; Τὸ ἐναντίον ἐν τάξει μοι λέβητός ἐστιν. Ὁ γὰρ Σύρος τὸ «λέβης τῆς ἐλπίδος μου»³ οὕτω φησὶν· Ἰεκάνη τῆς καταπατήσεώς μου', τοιοῦτό τι εἰπεῖν βουλόμενος ὅτι, ὥσπερ ἐν Ιεκάνη ἰμάτια βαλλόμενα ὑπὸ τῶν πλυνόντων πατεῖται, οὕτω φησὶν, καταπατήσω τὸν Μωάβ. Τοῦτο δὲ καὶ ἡ ἀκολουθία δείκνυσιν βουλόμενον εἰπεῖν τὸν Προφήτην. 30

1. Πρβλ. Ἰησ. Ν. 18,5-6. 2. Πρβλ. Ψαλ. 59,9. 3. Ψαλ. 59,10.

Τὸ δὲ «λέβης» εἴρηται ἴσως ἢ τῶν Ἑβραίων μιᾶ τῇ φωνῇ κα-
 λούντων ἀμφοτέρω τῶν παλαιῶν ἐν μικροτέροις τοῖς λέβησι πλυ-
 νόντων τε καὶ καταπατούντων τὰ ἱμάτια. Τὸ δὲ «ἐλπίδος μου» καὶ
 5 «καταπατήσεώς μου» οὐδὲν διαφέρει· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ «ἐλπίδος
 μου», ἀντὶ τοῦ ὡσπερ ἐλπίζω εἰς πέρας ἄχθει. Τί γὰρ ἂν ἕτερον εἶη
 ἢ τὸ τιμωρηθῆναι τοὺς ἐχθρούς; Ὁ καλῶς σαφέστερον ὁ Σύρος
 ἐρμηνεύων «καταπάτησιν» ἐκάλεσεν, τῇ πρὸς τὴν ἑβραϊδα ἐγγύτη-
 τι μᾶλλον συνεῖναι τε καὶ σαφηνίσαι τὸ λεχθὲν δυνηθεῖς.

«Ἐπὶ τὴν Ἰδουμαίαν ἐκτενῶ τὸ ὑπόδημά μου»

10 **396** Τοῦτο μάλιστα βεβαίως ἐστὶ τῆς ἐρμηνείας τοῦ ἀνωτέ-
 ρου· τοῦτο γὰρ λέγει ὅτι καὶ ἐπὶ Ἰδουμαίους «τὸ ὑπόδημά μου
 ἐκτενῶ», ἀντὶ τοῦ κάκεινους ὑποτάξω καὶ ὑποχειρίους ποιησάμε-
 νος καὶ ὡσπερ ὑπὸ τοὺς πόδας βαλὼν καταπατήσω. Μωαβίτας δὲ
 15 λέγει καὶ Ἰδουμαίους, ἐπειδὴ οὗτοι μάλιστα τῶν περιοικούντων
 ἐχθραίνοντες αὐτοῖς ἀεὶ· καὶ τότε πλεῖστα διέβηκαν αὐτοῖς κακά,
 οὓς καὶ κρατήσαντες ὕστερον αὐτάρκως ἐτιμωρήσαντο. Ταῦτα
 εἰρηκῶς ὡς ἐκ τοῦ Θεοῦ ὅτι ἐλάλησέ τε καὶ ποιήσῃ ὑπέσχετο καὶ
 20 θυμασιώτατα, χρησάμενος τῷ σχήματι ὡς ἂν τοῦ Θεοῦ εἰπόν-
 τος, ὅτι πάλιν ἀποδίδωμι τὴν γῆν, πάλιν αὐτὴν εἰς κατοίκησιν με-
 ρίζων, τῇ βασιλείᾳ τὸ σχῆμα ἀποδίδωμι, τῷ στρατῷ τὴν παλαιὰν
 ἰσχύν τοὺς ἐναντίους τιμωρούμενος, ἀκολούθως ἑαυτῷ ὡς ἐκ προ-
 σώπου τῶν Μακκαβαίων φησὶν·

«Ἐμοὶ ἀλλόφυλοι ὑπετάγησαν»

25 Τουτέστιν, ἐπειδὴ ταῦτα ὁ Θεὸς ἀπεφῆνατο καὶ ἐπηγγείλατο
 ἐκράτησα τῶν ἀλλοφύλων.

11 «Τίς ἀπάξει με εἰς πόλιν περιοχῆς;»

30 «Πόλιν περιοχῆς»¹ φησὶ τὴν σφόδρα περιεχομένην ὑπὸ τείχους
 ἀσφαλοῦς, καὶ ἀνεπιβούλευτον οὔσαν διὰ τοῦτο τοῖς πολεμίοις.
 Τίς γὰρ, φησὶν, ἕτερος στρατηγήσει μου τοῖς πολεμίοις καὶ προ-
 σάξει με πόλεσιν ὀχυραῖς;

1. Ψαλ. 59,11.

«Τίς ὀδηγήσει με ἕως τῆς Ἰδουμαίας;»

Τίς δέ μοι καὶ μέχρι τῶν Ἰδουμαίων στρατηγήσει; Ὁ τὴν ὁδὸν
 ὑποδεικνύς καὶ προθυμότερον εἰς τὸ πολεμεῖν ἐργαζόμενος.

12 «Οὐχὶ σὺ, ὁ Θεός, ὁ ἀπώσάμενος ἡμᾶς;»

Καθ' ὑπόκρισιν ἀναγνωστέον, ἀντὶ τοῦ μὴ ἕτερός μοι ταῦτα 5
 παρέξει; Οὐχὶ διὰ σοῦ φησὶ τούτων ἀπολαύσω καὶ κρατήσω τῶν
 ἐναντίων; Τὸ δὲ «ἀπάξει» καὶ «ὀδηγήσει»¹ σωματικῶς ἐπὶ τοῦ
 Θεοῦ ὡς προηγουμένου καὶ στρατηγούντος καὶ πάντα συμπο-
 νούντος εἶπεν καλῶς.

«Καὶ οὐκ ἐξελεύσῃ, ὁ Θεός, ἐν ταῖς δυνάμεσιν ἡμῶν»

10 **397** Καὶ τοῦτο καθ' ὑπόκρισιν ἀναγνωστέον, τὸ δὲ σὺ κατὰ
 κοινου νοητέον, — ἀντὶ τοῦ οὐχὶ σὺ ὁ ἀπώσάμενος ἡμᾶς, σὺ καὶ
 «ἐξελεύσῃ ἐν ταῖς δυνάμεσιν ἡμῶν»², ἵνα εἶπῃ ὅτι σὺ καὶ παθεῖν
 συνεχώρησας, σὺ καὶ ἐπαμυνεῖς καὶ συμμαχήσεις· τὸ γὰρ «ἐν ταῖς
 15 δυνάμεσιν» λέγει ἀντὶ τοῦ σὺν ταῖς δυνάμεσι, τῷ ἐν ἀντὶ τοῦ σὺν
 συνηθῶς κεχρημένος κἀνταῦθα. Δυνάμεις δὲ λέγει τὰς στρατίας,
 ἐπειδὴ τῶν πολεμούντων ἡ δύναμις ἐν τῷ στρατῷ· οὕτω δὲ πως
 καὶ μέχρι τοῦ νῦν λέγεται παρὰ τοῖς πολλοῖς. Τοῦτο οὖν φησιν, οὐ
 συνεξελεύσῃ ἡμῖν πολεμοῦσι καὶ συμμαχήσεις ἡμῖν;

20 13 «Δὸς ἡμῖν βοήθειαν ἐκ θλίψεως, καὶ ματαία σωτηρία
 ἀνθρώπου»

Οὐκοῦν φησιν ἐπειδὴ οὐχ ἕτερος ὁ βοηθεῖν δυνάμενος ἀλλ' ἢ
 ὁ μόνος αὐτός, χαρισάμενος τὴν παρὰ σου βοήθειαν ἀπάλλαξον τῆς
 κατεχούσης θλίψεως³· οὐδὲ γὰρ οἶόν τε παρ' ἀνθρώπου βοήθειαν
 25 ἐκδέξασθαι, ἐπειδὴ μάταιον καὶ κενὸν τὸ παρὰ ἀνθρώπου σῶζε-
 σθαι προσδοκᾶν, πάντων ἀνθρώπων ἀσθενῶν τε ὄντων καὶ βοη-
 θείας τῆς παρὰ σου δεομένων.

14 «Ἐν τῷ Θεῷ ποιήσομεν δύναμιν»

Ἐν γὰρ τῇ σῇ βοηθείᾳ, φησὶ, καὶ συμμαχίᾳ διαπράξομαί τι δυ-
 νατὸν καὶ ἰσχυρὸν κατὰ τῶν πολεμίων⁴.

1. Ψαλ. 59,11. 2. Ψαλ. 59,12. 3. Πρβλ. Ψαλ. 59,13. 4. Πρβλ. Ψαλ. 59,14.

«Καὶ αὐτὸς ἐξουδενώσει τοὺς θλίβοντας ἡμᾶς»

Αὐτὸς δὲ καὶ τιμωρησάμενος, τὸ μηδὲν ἀποφανεῖς τοὺς νῦν ἡμῖν πολεμεῖν πειρωμένους.

Ψαλμὸς 60

5 Τὰ κατὰ Βαβυλῶνα¹ προαγορεύει νῦν οὕτω τὸν ψαλμὸν ἐκφωνῶν, ὡσανεὶ αἰτούντων ἐκείνων τυχεῖν τῆς τοῦ Θεοῦ βοηθείας, ὁμοῦ καὶ τὴν ἐπάνοδον προϋπισχνούμενος².

2 «Εἰσάκουσον ὁ Θεός, τῆς δεήσεώς σου, πρόσχες τῇ προσευχῇ μου»

10 **398** Καὶ πρόσχες καὶ ἄκουσον³, τουτέστιν ἀκοῦσαί σοι μελησάτω.

3 «Ἀπὸ τῶν περάτων τῆς γῆς πρὸς σε ἐκέκραξα»

15 Πέρατα τῆς γῆς πολλαχοῦ ἐκεῖνα λέγει τὰ μέρη τὰ Βαβυλῶνος καὶ Περσίδος⁴, ὡσανεὶ πρὸς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας πόρρω τε ὄντων καὶ μικροῦ δεῖν πρὸς αὐτοῖς τοῖς πέρασι τῆς γῆς· ἔτι τοῖνυν φησὶν ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ τυγχάνων καὶ ἐν ταῖς συμφοραῖς ἐξεταζόμενος, ἐβόησα πρὸς σε⁵.

«Ἐν τῷ ἀκηδιάσαι τὴν καρδίαν μου»

20 Σύμμαχος ἐν τῷ ἀδημονεῖν φησὶν· ἀλλὰ σαφέστερον μὲν Σύμμαχος, ἐνεργέστερον δὲ οἱ Ο' καὶ ἐμφαντικώτερον. Ἀδημονεῖν μὲν γὰρ καὶ ἐπὶ τοῖς μικροῖς λέγεται, ἀκηδιάν δὲ ἐπὶ τοῖς μεγάλοις πάντως, ὅταν διὰ τὸ πλῆθος τῶν κακῶν λοιπὸν ὦν ἐν μέσῳ τις περιλαμβάνεται ἀπαγορεύει πρὸς αὐτά. Ἐν μέσοις τοῖνυν φησὶν ὦν τοῖς κακοῖς καὶ οὐκέτι φέρειν αὐτὰ οἷός τε ὦν, ἀλλ' ὡσπερ ἀκηδιάσας πρὸς αὐτά, ἐβόησα τὴν σὴν αἰτούμενος βοήθειαν.

1. Πρβλ. Α' Ἐδρ. 1,50-55. Ἱερ. 25,9-11. 2. Πρβλ. Ἱερ. 25,12-13. 3. Πρβλ. Ψαλ. 60,2. 4. Πρβλ. Β' Παρλ. 36,20. Α' Ἐδρ. 1,53-54. 5. Πρβλ. Ψαλ. 16,6-9.

«Ἐν πέτρᾳ ὑψώσας με»

Τὴν πέτραν¹ ἐπὶ τῆς ἀσφαλείας λέγει πολλαχοῦ. Ὑψηλὸν με τοῖνυν, φησί, καὶ ἐπίδοξον ἐποίησας, ὁμοῦ καὶ ἀσφάλειάν μοι χαρಿಸάμενος τῇ παρά σου βοηθείᾳ, ὥστε μηδὲ ἐπισφαλῆ δοκεῖν εἶναι τὴν χάριν.

4 «Ὁδηγησάς με, ὅτι ἐγενήθης ἐλπίς μου»

Καὶ μονονουχὶ ἐν ὁδηγοῦ τάξει καταστάς ἐπανήγαγες εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, δικαιοτάτα γε χρησάμενος, ἐπειδὴ καὶ παρά σου τοῦτο ἤλπιζον, οὐκ ἔχων ἄλλην προσδοκίαν τῆς χάριτος.

«Πύργος ἰσχύος ἀπὸ προσώπου ἐχθροῦ»

Πύργον λέγει τὴν ἀσφάλειαν, ἀπὸ τοῦ πολλὴν ἀσφάλειαν ἀπὸ τῶν πύργων προσεῖναι τοῖς τε τείχεσι **399** καὶ ταῖς πόλεσιν· πύργον οὖν «ἰσχύος» τὴν ἰσχυρὰν ἀσφάλειαν λέγει. Τοῦτο δὲ ὡς πρὸς τὸν Θεόν φησι· σὺ μοῦ φησι καὶ ἰσχύς καὶ ἀσφάλεια², — ὀπηνίκα γὰρ ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν διώκομαι, ὡσπερ ἐπὶ πύργον³ ἀσφαλῆ καταφυγῶν ἐπὶ σε, ἀπαλλάττομαι τῆς ἐκείνων ἐπιβουλῆς.

5 «Παροικήσω ἐν τῷ σκηνώματί σου εἰς τοὺς αἰῶνας»

Διὰ τοῦτο γοῦν τοῦτο παρέξεις μοι καὶ τὸ διηνεκῶς κατοικεῖν «ἐν σκηνώματί σου»⁴, ἵνα εἴπη πλησίον τοῦ ναοῦ, τουτέστιν ἐν τῇ γῇ τῆς ἐπαγγελίας.

«Σκεπασθήσομαι ἐν τῇ σκέπη τῶν πτερυγῶν σου»

Παρέξεις δέ μοι καὶ τὴν σκέπην καὶ τὴν ἀσφάλειαν, τὴν παρά σου βοήθειαν.

6 «Ὅτι σὺ, ὁ Θεός, εἰσήκουσας τῶν εὐχῶν μου»

Τούτων ἀπολαύσας φησὶν ἐπέειπερ «εἰσήκουσας»⁵ ὦν ἤτησα.

«Ἐδωκας κληρονομίαν τοῖς φοβουμένοις τὸ ὄνομά σου»

Ἐπειδὴ ἡ κληρονομία κτήσιν τινα καὶ δεσποτείαν παρέχει τοῖς

1. Πρβλ. Ψαλ. 60,3. 2. Πρβλ. Ψαλ. 17,2. 3. Πρβλ. Ψαλ. 60,4. 4. Ψαλ. 60,5. 5. Ψαλ. 60,6.

κληρονομοῦσιν, τοῦτό φησιν ὅτι αἰχμαλώτους ὄντας ἡμᾶς καὶ δουλεύοντας ἐν ἀλλοτρίοις, δέδωκας ἡμῖν τοῦ κατοικεῖν ἐν ἰδίοις, καὶ ὡσπερ κληρονομίαν τινὰ κατέχειν τε πάλιν καὶ νέμεσθαι καὶ δεσπόζειν τῆς γῆς τῆς ἐπαγγελίας.

5 7 «*Ἡμέρας ἐφ' ἡμέρας τοῦ βασιλέως προσθήσεις τὰ ἔτη αὐτοῦ*»

Ποιήσεις ἡμῶν, φησί, πολυετῆ καὶ τὸν βασιλέα¹· ἦν μὲν οὖν τὸ τοῦ Ζοροβάβελ² βασίλειον αὐτῶν. Ὁ δὲ Προφήτης τοῦτο βούλεται εἰπεῖν, ὅτι ἅπαντα ἡμῖν χαριεῖ, καὶ πάλιν ἡμῖν βασιλέα δώσεις ἡμερον, ὃν καὶ πολυετῆ ποιήσεις, — οὐ κατὰ πρόσωπον λέγων, ἀλλὰ περὶ τοῦ ἀξιώματος, — τουτέστιν, ἐπὶ πλεῖστον ποιήσεις ἡμᾶς ὑπὸ τοῖς ἰδίοις εἶναι βασιλεῦσιν, οὐκέτι πάλιν δεδιότας αἰχμαλωσίαν καὶ τὸ ὑφ' ἐτέρους ὄντας δουλεύειν.

«*Ἐως ἡμέρας γενεᾶς καὶ γενεᾶς*»

15 400 Ἐκτενεῖς αὐτόν, φησίν, ἐπὶ πολὺ διαμένειν εἰς τὸν αἰῶνα.

8 «*Διαμενεῖ εἰς τὸν αἰῶνα ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ*»

Καὶ φυλαχθήσεται ἐπὶ πλεῖστον «ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ»³, τουτέστιν ἐν τῇ Ἱερουσαλήμ πλησίον τοῦ ναοῦ, ἔνθα ὁ Κύριος κατοικεῖν ἐδοξάζετο, — ἔφην δὲ προλαβὼν ὅτι ταῦτα οὐ περὶ προσώπου λέγει —, ἀντὶ τοῦ ἐπὶ μήκιστον ἡμῖν χάρισαι τῶν ἡμετέρων βασιλέων τὴν διαδοχὴν· ἐπεὶ πῶς ἐπὶ προσώπῳ ἀρμόσει τό «ἔως ἡμέρας γενεᾶς καὶ γενεᾶς»⁴; Πόσον γὰρ ἔμελλεν ἡ τοῦ ἐνὸς βασιλέως ἐκτείνεσθαι ζωὴ ὥστε διαμένειν ἐπὶ πλείσταις γενεῶν διαδοχαῖς;

«*Ἐλεον καὶ ἀλήθειαν αὐτοῦ τίς ζητήσει;*»

25 Ἄλλὰ ταῦτα μὲν παρέξεις οἰκεία τῇ ἀγαθότητι. Μακαριστὸν δ' ἂν εἴη τὸ καὶ αὐτόν τινα τὴν οἰκείαν ἐπιδείκνυσθαι διάθεσιν πρὸς σέ τε βλέποντα, καὶ τῆς εἰς σε μὴ ἐξιστάμενον ἐλπίδος, καὶ παρά σου ταῦτα ζητοῦντα. «Ἐλεον» γὰρ «καὶ ἀλήθειαν» συνηθῶς λέγει, τὴν βεβαίαν καὶ ἀληθῆ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν οὕτω καλῶν

1. Πρβλ. Ψαλ. 60,7. 2. Πρβλ. Α'. Ἐσδρ. 4,58-63. 3. Ψαλ. 60,8. 4. Ψαλ. 60,7.

ἵνα εἴπη τὴν ἐπάνοδον. Καὶ καλῶς τοῦτο ἐπήγαγεν, δεικνὺς ὡς ὅτι καὶ αὐτοὺς προσήκει τὰ παρ' ἑαυτῶν ἐν ταῖς τοῦ Θεοῦ συνεισφέρειν δωρεαῖς διὰ τῆς περὶ αὐτὸν διαθέσεώς τε καὶ ἐλπίδος καὶ τοῦ παρ' αὐτοῦ τῶν καλῶν ἀναμένειν τὴν δόσιν.

9 «*Οὕτως φαλῶ τῷ ὀνόματί σου εἰς τὸν αἰῶνα*»

Οὕτω γὰρ μοι προσέσται τυχόντι τῶν παρὰ σου καλῶν διηνεκεῖς σοι τοὺς ὑπὲρ τούτων ὕμνους ἀποδιδόναι. Τὸ γὰρ «οὕτως φαλῶ»¹ τοῦτο λέγει, ὅτι τότε τεύξομαι καὶ ἔξω τοῦ ὑμνεῖν σε τὰς ἀφορμάς, ὡς ἂν ἀπὸ τῆς ἐπανόδου καὶ τῆς αἰνέσεως ἀφορμῆς αὐτῷ πάντως ἐσομένης εἰς τὸ τοῖς ὕμνοις σχολάζειν. Προσέσται μοι οὖν τοῦτό φησιν, εἰ ἔχοιμι περὶ σε, εἰς σέ τε ἐλπίζων, καὶ παρὰ σου ζητῶν τὴν ἀπαλλαγὴν τῶν παρόντων κακῶν. Ὅμοιον δὲ ἐστὶ τῷ λθ' 401 ψαλμῷ περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως εἰρημένῳ, τῷ «καὶ ἐνέβαλεν εἰς τὸ στόμα μου ἄσμα καινόν»², ἀντὶ τοῦ ἐπαναγαγῶν με ἔδωκέν μοι τοῦ ὑμνεῖν αὐτόν τὴν ἀφορμὴν· τὸ αὐτὸ γὰρ λέγει κἀνταῦθα. Διὰ τοῦτο «οὕτως φαλῶ», τουτέστιν οὕτω μοι προσγενήσεται τὸ τούτων ἀπολαῦσαι, ἀφ' ὧν ἔξω τοῦ ὑμνεῖν αὐτόν πλείστας ἀφορμάς.

«*Τοῦ ἀποδοῦναί με τὰς εὐχὰς μου ἡμέραν ἐξ ἡμέρας*»

Καὶ τοῦ διηνεκῶς αὐτῷ ἀποδιδόναι τὰς ὀφειλομένας παρ' ἐμοῦ προσευχάς, — ἵνα εἴπη τὴν ὀφειλομένην αὐτῷ κατὰ νόμον θρησκείαν παρ' ἐμοῦ —, ὡς ἂν τοῦτο ἐν τῷ καιρῷ τῆς αἰχμαλωσίας εὐξάμενος τῷ Θεῷ καὶ ἐπαγγειλάμενος μετὰ τὴν ἐπάνοδον πολλὴν ποιήσεσθαι τοῦ Νόμου τὴν ἐπιμέλειαν, διὰ τὸ πρότερον ῥαθυμοῦντα τῆς τοῦ νόμου φυλακῆς τὴν αἰχμαλωσίαν ὑπομείναι καὶ τὰς ἐκεῖ συμφοράς. Ἐπισυνῆπται δὲ τῷ ἀνωτέρῳ, ὡς πρὸς τὸ «ἔλεον καὶ ἀλήθειαν αὐτοῦ τίς ἐκζητήσει»³, ἀποδοδεδομένον, ἵνα εἴπη ὅτι εἰ καὶ ἐλπίζοιμεν ἐπὶ σε καὶ παρὰ σου ταῦτα ζητοῦμεν, πάντως καὶ τευξόμεθα τῆς ἐπανόδου, ὥστε διηνεκῶς σοι λοιπὸν καὶ τοὺς ὑπὲρ αὐτῶν ὕμνους ἀποδιδόναι καὶ πᾶσαν τὴν κατὰ νόμον ὀφειλομένην θρησκείαν παρ' ἐμοί.

1. Ψαλ. 60,9. 2. Ψαλ. 39,4. 3. Ψαλ. 60,8.

Ψαλμός 61

2 «Οὐχὶ τῷ Θεῷ ὑποταγήσεται ἡ ψυχὴ μου;»

Κατ' ἐρώτησιν ἀναγνωστέον. Ἐπειδὴ γὰρ ἠνάγκαζον αὐτὸν ἐκεῖνοι ἀποστῆναι τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ καὶ θῆσαι τοῖς εἰδώλοις.

5 Τί, φησίν, ὑμῖν βούλεται τὰ τῆς σπουδῆς; Κἂν γὰρ μύρια ποιῆτε, οὐχ οἶόν τέ με ἐτέρῳ Θεῷ ὑποταγῆναι καὶ δουλεύσαι ἀλλ' ἢ τῷ ἀληθῶς Θεῷ, ᾧ καὶ συνηθῶς δουλεύειν ἔμαθον. Τὸ οὖν 402 «οὐχὶ τῷ Θεῷ», τουτέστι, μὴ οἶόν τέ με ἐτέρῳ τινὶ δουλεύσαι, «οὐχὶ τῷ Θεῷ»¹ με δουλεύειν ἀνάγκη; Ὡστε μάτην ὑμῖν ὁ κάματος γίνεται.

10 «Παρ' αὐτοῦ γὰρ τὸ σωτήριόν μου»

Καὶ γὰρ αὐτός μοι παρέξει τὴν σωτηρίαν ἀδικουμένῳ παρ' ὑμῶν, καὶ ἀπαλλάξει πάντως ὑμῶν τῆς μοχθηρίας.

3 «Καὶ γὰρ αὐτὸς ὁ Θεός μου καὶ σωτήρ μου, ἀντιλήπτωρ μου· οὐ μὴ σαλευθῶ ἐπὶ πλεῖον»

15 Οὐδὲ γὰρ τοῦτο παρέξει πρώτως, ἀεὶ Δεσπότης τέ μου καὶ Σωτὴρ φανείς καὶ βοηθός². ὅθεν πέπεισμαι καὶ νῦν ἀπαλλαγῆσεσθαι τῆς ὑμετέρας κακίας καὶ μὴ ἐπὶ πλεῖστον περιάγεσθαι τῆδε κάκεισε ταῖς ὑμετέραις ἐπιβουλαῖς.

4 «Ἔως πότε ἐπιτίθεσθε ἐπ' ἄνθρωπον;»

20 Ἄντι τοῦ ἐφ' ἡμᾶς μέχρις οὖν πότε τοσοῦτον «ἐπιτίθεσθε», μάτην ἡμᾶς ἀδικεῖν προειρημένοι;

«Φονεύετε πάντες»

Ταύτην ἔχοντες μόνην σπουδὴν, τὸ φονεύειν ἡμᾶς καὶ ἀναιρεῖν ἡμᾶς.

25 «Ὡς τοίχῳ κεκλιμένῳ καὶ φραγμαῷ ὠσμένῳ»

Πρὸς τὸ «ἔως πότε ἐπιτίθεσθε ἐπ' ἄνθρωπον»³ τοῦτο ἀπέδωκεν, ἐπειδὴ γὰρ ὁ κεκλιμένος τοίχος εὐκολος περὶ τὸ καταπίπτειν

1. Ψαλ. 61,2. 2. Πρβλ. Ψαλ. 61,3. 3. Πρβλ. Ψαλ. 61,4.

ἐστίν, καὶ φραγμὸς ὁ ριζόθεν ἐξεσπασμένος καὶ περιτετραμμένος· τοῦτον γὰρ λέγει ὠσμένον τὸν ἤδη ὠθισθέντα καὶ κεκλιμένον. Ἐπειδὴ οὖν εὐκόλα ταῦτα περὶ τὸ πεσεῖν, ταῦτά φησι· μέχρι πότε ἡμῖν ἐπικεῖσθε πάντες κατ' αὐτὸν γενόμενοι, ὡς ἀσθενέσι τε καὶ εὐκόλοις περὶ τὸ καταπίπτειν καὶ πάσχειν ὅτι ἂν ὑμῖν δοκῆ; Εἰ γὰρ καὶ ἡμεῖς ἀσθενεῖς, ἀλλ' ἐπειδὴ μέγας ἡμῶν ὁ βοηθός, ἐκεῖνον ἔδει δεδιότας ἀποστῆναι τῆς καθ' ἡμῶν ἐπιβουλῆς.

5 «Πλὴν τὴν τιμὴν μου ἐβουλεύσαντο ἀπώσασθαι»

403 Τὸ «πλὴν» προσεβρίφθαι εἰρήκαμεν πολλαχοῦ. Πολλήν, φησίν, ἔθεντο σπουδὴν ἀφέλεσθαι μου «τὴν τιμὴν». Τιμὴν δὲ αὐτοῦ καλεῖ τὴν εἰς τὸν Θεὸν θεραπείαν· καὶ γὰρ ἐστὶ ἀληθῆς τιμὴ τῷ μετιότι ἄνπερ εὐ φρονεῖ, πάντων ἔνεκεν τίμιον αὐτὸν παρ' αὐτοῖς ἐργαζομένην.

«Ἐδραμον ἐν ψεύδει»

Ἐπειδὴ ἀλήθειαν μὲν καλοῦμεν ὅταν τις τὸ ὄν εἶπη, ψεῦδος δὲ τὸ μὴ ὄν, ψεῦδος καλεῖ πολλάκις τὸ μάταιον καὶ οὐδέν· τὸ οὖν «ἐν ψεύδει»¹, ἀντὶ τοῦ ματαίως. Πολλῇ, φησί, περὶ τοῦτο ἐχρήσαντο τῇ σπουδῇ ματαίως καὶ ἀνωφελῶς· οὐδὲν γὰρ αὐτοῖς περιίσταται, ἐπεὶ μηδὲ ἰσχύσουσιν ἡμᾶς ἀποστῆναι τῆς τοῦ Θεοῦ θεραπείας.

«Τῷ στόματι αὐτῶν εὐλόγουν, καὶ τῇ καρδίᾳ αὐτῶν κατηρῶντο»

Καὶ λόγοις μὲν γὰρ, φησί, κολακευτικοῖς ἐχρῶντο πρὸς ἡμᾶς πολλάκις, ἵν' οὕτω δελεάσωσι πεισθῆναι τε αὐτοῖς καὶ ἀποστῆναι τῆς τοῦ Θεοῦ θεραπείας, ἢ δὲ καρδία αὐτῶν πάσης ἔγεμεν κατάρσας· κακὸν γὰρ ἦν τὸ βούλευμα τὸ πάντα πράττειν αὐτούς, κολακίαις τε καὶ εὐφημίαις κεχρημένους εἰς τὸ μεταβάλλειν ἡμᾶς τῆς περὶ τὸν Θεὸν γνώσεως.

6 «Πλὴν τῷ Θεῷ ὑποτάγηθι, ψυχὴ μου»

Ἄλλὰ τούτων, φησί, πρόσεχε μηδενί, μὴ τῇ τῶν ῥημάτων κολακείᾳ, μὴ τῇ καθ' ἡμῶν σπουδῇ· ἔστω δέ σοι πάντων προτιμότε-

1. Ψαλ. 61,5.

ρον τὸ τῷ Θεῷ ὑποτετάχθαι καὶ τούτῳ δουλεύειν καὶ τοῦτον μόνον λέγειν Δεσπότην.

«Ὅτι παρ' αὐτοῦ ἡ ὑπομονή μου»

5 Καὶ γὰρ πολλὰ τὰ παρὰ τούτων ἐπαγόμενα κακά, ἀλλὰ πρὸς αὐτὸν βλέπω, αὐτὸν ἔχων προσδοκίαν καὶ ἐλπίδα· διὸ καὶ ὑπομένω τὰ γενόμενα¹.

7 «Ὅτι αὐτὸς Θεός μου καὶ σωτήρ μου, ἀντιλήπτωρ μου· οὐ μὴ μεταναστεύσω»

10 404 Εἰωθὼς γάρ μοι βοηθεῖν βοηθήσει² καὶ νῦν, καὶ οὐ συγχωρήσει τούτοις τὸν οἰκεῖον ἐξανύσαι σκοπὸν ὥστε περιγενέσθαι μὲν ἡμῶν, ἀναστήσαι δὲ καὶ ἀποδιῶξαι τῶν ἡμετέρων καὶ ἐν φυγῇ καταστήσαι.

8 «Ἐπὶ τῷ Θεῷ τὸ σωτήριόν μου καὶ ἡ δόξα μου»

15 Ἐπ' αὐτῷ τῆς σωτηρίας καὶ τῆς δόξης ἔχω τὴν ἐλπίδα³, τουτέστιν, Αὐτός με καὶ περισώσει καὶ ἐπίδοξον ποιήσει νικητὴν τούτων ἐργασάμενος.

«Ὁ Θεὸς τῆς βοηθείας μου, καὶ ἡ ἐλπίς μου ἐπὶ τῷ Θεῷ»

Αὐτὸς ὁ τὴν βοήθειάν μοι παρέχων, ἐπ' αὐτῷ καὶ ἐλπίζω.

9 «Ἐλπίσατε ἐπ' αὐτόν, πᾶσα συναγωγὴ λαοῦ»

20 Καλῶς ὡς ἀπὸ τῶν Μακκαβαίων πρὸς τὸν λαὸν προτρεπόντων αὐτούς μὴ δειλιᾶν μηδὲ καταπτῆσειν, ἀλλ' ἔχεσθαι τῆς εἰς τὸν Θεὸν εὐσεβείας. Μὴ δεῖδτε, φησί, τούτους, ἀλλ' ἔχετε ἐπὶ τὸν Θεὸν τὴν ἐλπίδα τῶν καλῶν.

«Ἐκχέατε ἐνώπιον αὐτοῦ τὰς καρδίας ὑμῶν»

25 Πᾶσαν ὑμῶν αὐτῷ τὴν διάνοιαν ἀνάθεσθε. Καλῶς δὲ τὸ «ἐκχέατε»⁴, ὡς πρὸς τούτους τέως ἀμφιβόλους ὄντας τὴν γνώμην, του-

1. Πρβλ. Ψαλ. 61,6. 2. Πρβλ. Ψαλ. 61,7. 3. Πρβλ. Ψαλ. 61,8. 4. Ψαλ. 61,9.

τέστι, Μὴ διστάζετε εἰς τὴν περὶ τὸν Θεὸν εὐσεβείαν, ἀλλ' ὅλους ὑμῶν ἐπ' αὐτὸν ρίψατε τοὺς λογισμούς.

«Ὁ Θεὸς βοηθὸς ἡμῶν»

Αὐτὸς γὰρ ἡμῖν πάντοτε ἐπαμύνει ἐὰν γνησίαν ἡμῶν ἴδῃ τὴν περὶ αὐτὸν διάθεσιν. 5

10 «Πλὴν μάταιοι οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων»

Οὔτε γὰρ προσῆκεν ὑμᾶς φοβεῖσθαι τῶν πολεμούντων τὴν ἰσχύν, ἐπεὶ περ εἰκῆ καὶ ἀσθενεῖς πάντες ἄνθρωποι ἔρημοι τῆς τοῦ Θεοῦ βοηθείας τυγχάνονται.

«Ψευδεῖς οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων ἐν ζυγοῖς τοῦ ἀδικῆσαι» 10

405 «Ψευδεῖς»¹, ἀντὶ τοῦ μάταιοι καὶ οὐδέν. Ἐπειδὴ δὲ «ζυγοῖς» αἰεὶ σταθμώμεθα ἅπερ βουλόμεθα καὶ τῇ ῥοπῇ τῶν βαρυτέρων δεχόμεθα τὴν διάκρισιν, τοῦτό φησιν ὅτι οἱ ἄνθρωποι, ἐπειδὴ ὡς ἐν ζυγῷ ρίψωσιν πρὸς τὸ ἀδικεῖν, πολλῷ μᾶλλον αὐτοὺς οὐ προσῆκει φοβεῖσθαι· οὐδαμῖνοι γάρ εἰσι καὶ οὐδὲν ἰσχύοντες, ἔτι 15 καὶ τὸν Θεὸν διὰ τὴν ἀδικίαν ἐναντιούμενον ἔχοντες.

«Αὐτοὶ ἐκ ματαιότητος ἐπὶ τὸ αὐτό»

Σύμμαχος· ματαιοῦνται ὁμοῦ· ματαιωθήσονται γάρ, φησί, καὶ ἀποφανθήσονται πάντες ὁμοῦ τὸ μηδέν, τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν ἀδικίαν αὐτοὺς τιμωρουμένου. 20

11 «Μὴ ἐλπίζετε ἐπὶ ἀδικίαν, καὶ ἐπὶ ἀρπάγματα μὴ ἐπιποθεῖτε»

Ὡστε, φησίν, μηδὲν νομίζετε τούτους διὰ τὴν νῦν προσοῦσαν αὐτοῖς τυραννίδα, ἢ κεχρημένοι οὕτως ἡμᾶς ἀδεῶς ἀδικεῖν τε καὶ ἀρπάζειν ἐσπουδάκασιν· οὐδὲν γάρ εἰσι διὰ τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ τιμωρίαν. Τὸ γὰρ «μὴ ἐλπίζετε»², μηδὲ πεποιθετε, ἀντὶ τοῦ μὴ μεγάλους αὐτοὺς νομίζετε, ἐπειδὴ ἰδίον ἐστὶ τῶν ἀνθρώπων ἐπὶ τοῖς 25 μεγάλοις πεποιθέναι καὶ ἰσχυροῖς.

1. Ψαλ. 61,10. 2. Ψαλ. 61,11.

«Πλοῦτος ἐὰν ῥέη, μὴ προστίθεσθε καρδίαν»

Ἄλλὰ κἄν ὄρατε ἀπὸ τῆς ἀδικίας σφόδρα πλουτοῦντας καὶ οὕτως εὐκόλως, ὥστε δοκεῖν ῥέοντα ἐπ' αὐτούς τὸν πλοῦτον φέρεσθαι, μὴδὲ οὕτω ῥέφαι ποτὲ πρὸς αὐτούς ἀνάσχησθε καὶ τῆς ἐκείνων γενέσθαι μοίρας. Διὰ τί;

12 «Ἄπαξ ἐλάλησεν ὁ Θεός, δύο ταῦτα ἤκουσα»

Τὸ «ἄπαξ» ἀντὶ τοῦ βεβαίως· οὐκ ἀνακαλεῖται, φησί, τὴν φωνήν, οὐ δευτεροῖ τὴν ἀπόφασιν, ἀλλ' ἄπαξ ἀπεφήνατο καὶ γενέσθαι ἀνάγκη, — οὕτως καὶ ἐν τῷ πη' τὸ «ἄπαξ 406 ὤμοσα ἐν τῷ ἀγίῳ μου»¹. Βούλεται δὲ εἰπεῖν ὅτι δεῖ ταῦτα τὰ δύο γενέσθαι —, ἀπεφήνατο ὁ Θεός², καὶ «ἤκουσα», καὶ οἶδα αὐτὸν ἀποφηνάμενον, καὶ ἔσεσθαι πεπίστευκα. Ποῖα οὖν ταῦτα;

13 «Ὅτι τὸ κράτος τοῦ Θεοῦ. Καί σου, Κύριε, τὸ ἔλεος, ὅτι σὺ ἀποδώσεις ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ»

Ἐπιπέσει οὖν ἐν αὐτῷ τὸ βοηθεῖν καὶ ἐλεεῖν οὓς βούλεται, ἐν αὐτῷ καὶ τὸ τιμωρεῖσθαι τοὺς πταίοντας· ὥστε οὐ δεῖ πτοεῖσθαι ἐπὶ τῆς τούτων ἰσχύϊ ἀδικεῖν προειρημένων, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς κατ' οἰκίαν ἐπαγγελίαν ἐλεεῖ τε τοὺς ἀδικουμένους, βοηθῶν αὐτοῖς, καὶ τοῖς ἀδικουσί κατὰ τὰς πράξεις ἀποδίδωσι. Ποῦ δὲ τοῦτο εἶπεν ὁ Θεός; Πρὸς τὸν Μωυσέα, ἔνθα φησὶν, «ἐγὼ Κύριος ἀποδοῦς ἁμαρτίαν πατέρων ἐπὶ τέκνα ἐπὶ τρίτην καὶ τετάρτην γενεάν, καὶ ποιῶν ἔλεος εἰς χιλιάδας τοῖς ἀγαπῶσίν με»³, τοῦτο λέγων ὅτι κάκεινους τιμωροῦμαι διὰ τὸ ἁμαρτάνειν καὶ τούτοις πολλὴν παρέχω τῶν ἀγαθῶν τὴν ἀπόλαυσιν διὰ τὴν εὐσέβειαν⁴.

25

Ψαλμὸς 62

Τὰ κατὰ τὸν ἐν Βαβυλῶνι λαὸν προαγορεύει, ὡς ἐκ τῶν παρ' αὐτοῖς θαυμαστῶν λέγων τὰ ἐκείνους ἀρμόζοντα⁵.

1. Ψαλ. 88,36. 2. Πρβλ. Ψαλ. 61,12. 3. Ἐξ. 20,5-6. 4. Πρβλ. Ψαλ. 61,13. 5. Πρβλ. Β' Παρλ. 36,17-21. Α' Ἐσδρ. 4,58-63.

2 «Ὁ Θεός, ὁ Θεός μου, πρὸς σε ὀθρίζω»

Πρὸς σε διανίσταμαι ὀρθρου¹, εἰς τό σοι τοὺς τε ὕμνους καὶ τὰς εὐχαριστίας ἀναπέμφαι.

«Ἐδίφησέν σοι ἡ ψυχὴ μου»

Οὐδὲ γὰρ ὀλίγον τινὰ πόθον ἔχω πρὸς σε· ἔδειξε δὲ τοῦ πόθου τὴν ἐπίτασιν τῇ τοῦ δίφου παραβολῇ.

2-3 «Ποσαπλῶς σοι ἡ σὰρξ μου, ἐν γῆ ἐρήμῳ καὶ ἀβάτῳ καὶ ἀνύδρῳ, οὕτως ἐν τῷ ἀγίῳ ὥφθην σοι»

407 Ἐπειδὴ ἀριθμοῦντες λέγομεν διπλάσιον καὶ τριπλάσιον καὶ πολλαπλάσιον, «ποσαπλῶς» λέγει, — τουτέστιν ἀντὶ τοῦ ποσάκις, ἀναριθμητῶς· τὸ δὲ «ἡ σὰρξ μου» ὁμοίως. Ποσάκις σοι οὖν, φησὶν, ἐν ἐρήμῳ καὶ ἀβάτοις τόποις γενόμενος οὕτω ὥφθην καὶ παρέστην ὡς ἂν ἐν τῷ ἀγίῳ, ἵνα εἶπη ἐν τῷ ναῶ. Βούλεται δὲ εἰπεῖν ὅτι πολλάκις κατ' ἑμαυτὸν εἰς ἐρήμους τόπους γενόμενος, οὕτως σοι παρέστην καὶ ὕμνησά σε ὡσανεὶ ἐν τῷ ναῶ καθεστῶς, οὐδὲν τῶν δεόντων διὰ τὴν τῶν τόπων παραλιπῶν διαφορὰν.

3 «Τοῦ ἰδεῖν τὴν δύναμιν σου καὶ τὴν δόξαν σου»

Ταῦτα δὲ ἔπραττον ὥστε ἀπολαῦσαι σου τῆς δυνάμεως καὶ τῆς δόξης², τουτέστιν ὥστε βοηθῆναι τῇ δυνάμει τῇ σῆ καὶ τυχεῖν τῆς παρά σου δόξης, ἧς πάντας ἀπολαῦσαι ἔδει τῶν κατεχόντων ἀπαλλαγέντα κακῶν.

4 «Ὅτι κρεῖσσον τὸ ἔλεός σου ὑπὲρ ζωάς»

Ἐναντὶ τοῦ ὑπὲρ ζωὴν εἶπεν «ὑπὲρ ζωάς»³, πληθυντικῶς ὑπὲρ πολλὰς ζωάς. Κρεῖττον γάρ, φησί, καὶ τοῦ πολλάκις ζῆσαι ἢ παρά σου φιλανθρωπία· τὸ μὲν γὰρ καὶ διαλύεται πολλάκις, ἢ δὲ μέχρις ἂν ἡ κάκεῖνο συγκρατεῖ.

«Τὰ χεῖλη μου ἐπαινέσουσί σε»

Τοῖς διὰ χειλέων ὕμνοις καὶ ἐπαίνοις τιμήσω.

1. Πρβλ. Ψαλ. 62,2. 2. Πρβλ. Ψαλ. 62,3. 3. Ψαλ. 62,4.

5 «Οὕτως εὐλογήσω σε ἐν τῇ ζωῇ μου»

Καὶ διαμενῶ, φησί, διὰ πάσης τῆς ζωῆς οὕτως ὕμνων, — ἀντὶ τοῦ ὁμοίως, ὡσαύτως.

«Ἐν τῷ ὀνόματί σου ἄρῶ τὰς χεῖράς μου»

5 **408** Καὶ ἐκτενῶ τὰς χεῖρας ἐπικαλούμενός σε βοηθόν¹.

6 «Ὡς ἐκ στέατος καὶ πιότητος ἐμπλησθεῖ ἡ ψυχὴ μου»

Τὴν εὐπραγίαν καὶ τὸν πλοῦτον πιότητα καὶ στέαρ² πολλάκις καλεῖ, ἐπειδὴ αἱ μὲν συμφοραὶ τήκειν οἶδασι τὸ σῶμα, ἡ δὲ εὐπραγία παιάνειν μᾶλλον· οὕτω λέγεται «τὸ στέαρ αὐτῶν συνέκλεισαν»³ ἀντὶ τοῦ τὴν εὐπραγίαν. Τοῦτο οὖν φησιν, ὅτι τοῦτο πρᾶττων τῆς παρά σου εὐπραγίας πληρωθήσομαι, ὥστε εἶναι με τῷ πλήθει τῶν παρά σου ἀγαθῶν στεατώδη καὶ πιμελῆ.

«Καὶ χεὶρ ἁγαλλιάσεως αἰνέσει τὸ στόμα μου»

15 Καὶ ἀπολαύσω τῶν παρά σου ἀγαθῶν, φθέγγομαι διὰ χειλέων λόγους εὐφροσύνης μεστοὺς καὶ ὕμνων γέμοντας τῶν εἰς σε.

7 «Εἰ ἐμνημόνευσόν σου ἐπὶ τῆς στρωμνῆς μου, ἐν τοῖς ὄρθροις ἐμελέτων εἷς σε»

«Ἐν τοῖς ὄρθροις»⁴, τουτέστι καὶ ἐν τοῖς ὄρθροις. Εἰ γὰρ ποτέ, φησὶν, διαναστὰς ἐννύκτιον ἔλαβόν σου μνήμην, ἐπὶ τῆς κοίτης ὧν πάντως μελέτην ἐποιούμην τοὺς εἰς σε ὕμνους ἄχρι τῶν ὄρθρων, ἵνα εἶπῃ· καὶ ἐπὶ τῆς κοίτης σου μνήμην ἐποιούμην καὶ διετέλουν ἄχρι τῶν ὄρθρων ὕμνων σε. Σύμμαχος δὲ αὐτὸ σαφέστερον εἶπεν· ἀναμιμνησκόμενός σου ἐπὶ τῆς στρωμνῆς, καθ' ἑκάστην φυλακὴν ἐμελέτων· καθ' ἑκάστην δὲ φυλακὴν λέγει τὴν γ' ὥραν τῆς νυκτὸς καὶ τὴν ς' καὶ τὴν θ' καὶ τελευταῖον, — ταύτας γὰρ ἐκάλουν φυλακάς, δι' ὧν σημαίνει τὸ διηνεχὲς τῶν ὕμνων.

9 «Ἐκολλήθη ἡ ψυχὴ μου ὀπίσω σου»

Προσεδέθησαν τῷ πόθῳ.

1. Πρβλ. Ψαλ. 62,5. 2. Πρβλ. Ψαλ. 62,6. 3. Ψαλ. 16,10. 4. Ψαλ. 62,7.

«Ἐμοῦ δὲ ἀντελάβετο ἡ δεξιὰ σου»

Καὶ τῇ βοηθείᾳ τῇ σῆ ὡσπερ δεξιᾶ¹ κατεσχηκῶς ἀνέσπασας τῶν κακῶν, πεσεῖν οὐκ ἔασας· δεξιὰν γὰρ τὴν βοήθειαν λέγει.

10 «Αὐτοὶ δὲ εἰς μάτην ἐζήτησαν τὴν ψυχὴν μου»

5 **409** Καίτοι γε τῶν πολεμίων πᾶσαν σπουδὴν ἀνελεῖν με θεμένων εἰκῆ καὶ ἄνευ αἰτίας τινός· οὐ γὰρ εἶχον ἀφορμὴν τῆς κατ' ἐμοῦ ἔχθρας.

«Εἰσελεύσονται εἰς τὰ κατώτατα τῆς γῆς»

Διὰ τοῦτο τῷ Ἄδῃ παραδοθήσονται καὶ τῷ θανάτῳ².

11 «Παραδοθήσονται εἰς χεῖρας ῥομφαίας»

Καὶ ἐν πολέμοις πεσοῦνται τὸν διὰ ξίφους ὑπομείναντες θάνατον· ῥομφαίαν γὰρ καλεῖ τὸ ξίφος³.

«Μερίδες ἀλωπέκων ἔσονται»

15 Λέγονται οἱ λέοντες, ἐπειδὴν τινος ἐπιλάβωνται ζώου, ῥοφεῖν τὸ αἷμα καὶ ἀρπακτικῶς ἐσθίειν τὸ προσπεσὸν καὶ μάλιστα τὰ κυριώτερα τῶν μελῶν, τὰ δὲ περιττὰ καταλιμπάνειν καὶ μὴ ἀξιοῦν ὡσπερ τὰ λοιπὰ τῶν θηρίων πάντα ἐπινέμεσθαι, τὰ δὲ αἱ ἀλώπεκες εὐροῦσαι ἐσθίειν λέγονται. Ἐπεὶ τοίνυν ἐσθίουσιν ἐκεῖνοι τὰ παρ' ἐκείνων ἤδη ἀναιρεθέντα καὶ καταβρωθέντα, τοῦτό φησιν, ὅτι τιμωρία αὐτοὺς διάφοροι διαδέξονται, καὶ ἀπὸ τούτων εἰς ἑτέ- 20 ρους ἐμπεσόντες διαφόρῳ τῇ τιμωρίᾳ περιβληθήσονται.

12 «Ὁ δὲ βασιλεὺς εὐφρανθήσεται ἐπὶ τῷ Θεῷ»

Ὁ μέντοι, φησὶ, βασιλεὺς⁴ ἡμῶν, τῶν ἐχθρῶν ταύτην ὑφισταμένων τὴν τιμωρίαν, εὐφρανθήσεται ἐπὶ σοὶ τῷ ταῦτα πράττοντι. Ἐβασίλευσεν δὲ τότε ὁ Ζοροβάβελ, ὃν εἰκὸς ἦν εὐφραίνεσθαι διὰ 25 τῆς κατὰ τῶν ἐχθρῶν τιμωρίας⁵.

1. Πρβλ. Ψαλ. 62,7. 2. Πρβλ. Ψαλ. 62,10. 3. Πρβλ. Ψαλ. 62,11. 4. Πρβλ. Ψαλ. 62,12. 5. Πρβλ. Δαν. 5,29. Ἱερ. 25,11-13. Β' Ἑσδρ. κεφ. 1-2.

«Ἐπαινεθήσεται πᾶς ὁ ὀμνύων ἐν αὐτῷ»

Ἐπειδὴ ἕκαστος ὄρκον ποιεῖται ὃ σέβει, τοῦτό φησιν, ὅτι ἐπαινετοὶ καὶ θαυμαστοὶ δειχθήσονται πάντες οἱ σέβοντες αὐτόν, τουτέστι τὸν Θεόν, καὶ καταφρονούντες μὲν τῶν εἰδώλων, ὄρκον δὲ αὐτόν ποιούμενοι.

«Ὅτι ἐνεφράγη στόμα λαλούντων ἄδικα»

410 Πάντων γὰρ τῶν ἐχθρῶν καὶ ὀνειδισάντων ἡμᾶς πολλὰκις ὡς οὐδὲν ὠφεληθέντας παρὰ τοῦ Θεοῦ τὴν προσήκουσαν δεδωκότων τιμωρίαν, καὶ ὡσπερ ἐμφραχθέντων αὐτοῖς τῶν στομάτων τῷ μηδὲν ἔχειν εἰπεῖν διὰ τὴν εἰς ἡμᾶς βοήθειαν, ἀνάγκη πᾶσα τὸ θαῦμα ἡμῖν περιγίνεσθαι.

Ψαλμὸς 63

Τοῦ μακαρίου Δαβὶδ ὁ ψαλμὸς δι' ἑαυτὸν λέγοντος ὀπηνίκα ὑπὸ τοῦ Σαοὺλ ἐδιώκετο¹. Ἔοικε δὲ τῷ ἰ' ἐν πολλοῖς τῶν ῥητῶν ὡσπερ οὖν καὶ τῇ ὑποθέσει· ἐκεῖ μὲν γὰρ φησιν, «Ὅτι ἰδοὺ οἱ ἁμαρτωλοὶ ἐνέτειναν τόξον τῷ κατατοξεῦσαι ἐν σκοτομήνῃ τοὺς εὐθεῖς τῇ καρδίᾳ»²· ἐνταῦθα δὲ «Ἐνέτειναν τόξον αὐτῶν πρᾶγμα πικρόν»³.

2 «Εἰσάκουσον, ὁ Θεός, φωνῆς μου ἐν τῷ δέεσθαί με πρὸς σε»

Εὐχομένου, φησίν, ἄκουσον.

«Ἀπὸ φόβου ἐχθροῦ ἐξελοῦ τὴν ψυχὴν μου»

Ἀπάλλαξόν με τοῦ φόβου⁴ τῶν ἐναντίων, ἵνα εἴπῃ τῆς ἐπιβουλῆς αὐτῶν καὶ τοῦ θανάτου· ταῦτα γὰρ ἐδεδίει μὴ πάθη παρ' αὐτῶν.

1. Πρβλ. Α' Βασ. 18,9 ἐξ. 2. Ψαλ. 10,2. 3. Ψαλ. 63,4. 4. Πρβλ. Ψαλ. 63,2.

3 «Σκέπασόν με ἀπὸ συστροφῆς πονηρευομένων»

Συνηθῶς κἀνταῦθα ἄνω ἐχθροὺς εἰπὼν ἐνταῦθα πονηρευομένους ἐκάλεσεν, καὶ ἔτι κατωτέρω.

«Ἀπὸ πλήθους ἐργαζομένων ἀδικίαν»

Δεικνὺς τῆς ἐπιβουλῆς καὶ τῆς ἐχθρας τὸ ἄδικον. Ἐπειδὴ τοίνυν, φησίν, οὗτοι πάσης ὄντες μεστοὶ πονηρίας τῷ οἰκείῳ πλήθει θάρρουντες συνηστράφησαν κατ' ἐμοῦ, αὐτός με τῇ σῆ βοηθείᾳ «σκέπασον»¹ τουτέστι φύλαξον τῆς ἐπιβουλῆς αὐτῶν· σκέπη γὰρ πανταχοῦ τὴν φυλακὴν λέγει.

4 «Οἵτινες ἠκόνησαν ὡς ῥομφαίαν τὰς γλώσσας αὐτῶν»

411 Οἱ καὶ τῇ γλώττῃ κέχρηνται οὐδὲν ἀπ' ἔλαττον οὔση μαχαίρας· παρεσκευασμένοι γὰρ εἰσιν εἰς τὸ φθέγγεσθαι κατ' ἐμοῦ πᾶν ὅτι θάνατον καὶ ἐπιβουλὴν ἐργάσασθαι δυνάμενον. Τοῦτο δὲ καλῶς εἶπεν πρὸς τοὺς διαβάλλοντας αὐτόν καὶ ἐρεθίζοντας κατ' αὐτοῦ τὸν Σαοὺλ² καὶ γὰρ αἰτιᾶται αὐτῷ πολλαχοῦ.

«Ἐνέτειναν τόξον αὐτῶν, πρᾶγμα πικρόν»

Ἄντι τοῦ, ὡσπερ τόξον· ἐπισημηνάμεθα γὰρ ὅτι πολλαχοῦ τὰς ὁμοιώσεις ἄνευ τοῦ «ὡς» λέγει. Καὶ πράγματα δέ, φησί, πάσης πικρίας μεστὰ παρεσκευάσαντο κατ' ἐμοῦ, ἐπιβουλάς ἐπινοοῦντες οὕτως ὄξυν καὶ αἰφνίδιον τὸν θάνατον ἐπαγαγεῖν δυνάμεθα ὡσπερ τόξα ταθέντα.

5 «Τοῦ κατατοξεῦσαι ἐν ἀποκρύφοις ἄμωμον»

Ἵστε ἡμᾶς λάθρα ἀνελεῖν οὐδὲν θανάτου πεπραχότας, — τοῦτο γὰρ λέγει «ἄμωμον», — τουτέστι μέμφεως αὐτοῖς ἀφορμὴν οὐ δεδωκότας. Ὅμοιον δὲ ἐστὶ τὸν «ἐν ἀποκρύφοις ἄμωμον»³ τῷ «ἐν σκοτομήνῃ τοὺς εὐθεῖς τῇ καρδίᾳ»⁴, ὅπερ ἐν τῷ ἰ' λέγει ψαλμῷ. Βούλεται γὰρ εἰπεῖν ὅτι ὡσπερ ἐν σκότῳ καὶ οὐδενὸς βλέ-

1. Πρβλ. Ψαλ. 63,3. 2. Πρβλ. Α' Βασ. 23,5-7. 24,10-11. 3. Ψαλ. 63,5. 4. Ψαλ. 10,2.

ποντος λαθραίως ἀναιρήσονται, οὕτως ἀδεῶς πάντα μηχανῶνται καθ' ἡμῶν.

«Εξάπινα κατατοξεύουσιν αὐτόν, καὶ οὐ φοβηθήσονται»

5 Αἰφνιδίως φησὶ πολλάκις, οὐ προσδοκῶντων ἡμῶν, τοῖς οἰκεί-
οις δόλοις κεχρημένοι ἐπιτίθενται, οὐδένα φόβον ἔχοντες τῆς σῆς
προνοίας. Βούλεται δὲ εἰπεῖν δι' ὅλων ὅτι καὶ θανάτου φθέγγονται
μεστά, διαβάλλοντες καὶ ἐρεθίζοντες κατ' ἐμοῦ, καὶ δόλους καὶ
ἐπιβουλάς παρασκευάζοντες καθ' ἡμῶν αἰφνιδίως, καὶ πάντα
πράττουσιν ἀνελεῖν ἡμᾶς μηχανώμενοι καὶ φοβούμενοι οὐδένα.

10 6 «Ἐκραταίωσαν ἑαυτοῖς λόγον πονηρόν»

412 Συνόντες καὶ συμβουλευόμενοι τὰς κατ' ἐμοῦ γνώμας
ἐκύρουν· «λόγον γὰρ πονηρόν»¹ τὴν κατ' αὐτοῦ λέγει γνώμην κα-
κίας γέμουσαν, ἣν ὡς εἰκὸς συνόντες ἐβεβαίουν ὥστε καὶ πρᾶξαι.
Τίνες δὲ αἱ γνώμαι;

15 «Διηγήσαντο τοῦ κρύφαι παγίδας»

Διελέγοντο καὶ συνεβουλεύοντο, φησὶ, πρὸς ἀλλήλους, τίνας
ἂν ἐφεύροιεν καθ' ἡμῶν μηχανάς.

«Εἶπαν, τίς ὄφεται αὐτούς;»

20 Οὐχ ὡς πάντων εἰρηκότεων αὐτῶν ὅτι Πράξωμεν, οὐ γὰρ ἐστὶν
ὁ θεωρῶν, ἀλλ' ὁ πολλάκις ἐπισημηνάμην ἀντὶ πράξεως τὸν λό-
γον εἰπῶν, ὅτι οὕτως ἔπραττον οὐχ ὄντος τοῦ θεωροῦντος καὶ κρί-
νοντος.

7 «Ἐξηρεύνησαν ἀνομίαν»

25 Διετέλεσαν, φησὶν, ἐν τοῖς πρὸς ἀλλήλους λόγοις, διερευνώμε-
νοι καὶ ζητοῦντες τίνα τρόπον εὔροιεν πάντας ἡμᾶς ἀνελεῖν διὰ
τούτου. «Ἄνομίαν»² δὲ ἐκάλεσε τὸ βούλευμα, ἐπειδὴ ἄδικος ἡ με-
λέτη.

1. Ψαλ. 63,6. 2. Ψαλ. 63,7.

«Ἐξέλιπον ἐξερευνῶντες ἐξερευνήσεις»

«Ἐξερευνῶντες ἐξέλιπον», τουτέστιν ἐπέλιπον αὐτοὺς αἱ καθ'
ἡμῶν ἐφευρέσεις· πλεῖστα γὰρ ἐπινοήσαντες καὶ μηδὲν ἰσχύσαν-
τες, οὐκέτι οὐδὲν ὅτι ἐφευρεῖν εἶχον, οὕτως αὐτοῖς καὶ τὰς μη-
χανὰς ἐπιλιπεῖν συνέβη.

5

«Προσελεύσεται ἄνθρωπος, καὶ καρδία βαθεῖα»

Ἄλλὰ καὶ πολλάκις προσέρχονται ἡμῖν ἐνσχηματιζόμενοι μὲν
δῆθεν φιλίας, οὐ ταῦτα δὲ ἅ σχη413ματίζονται φρονούντες, ἀλλ'
ἐν τῷ βάθει τῆς καρδίας τὴν καθ' ἡμῶν ἔχοντες ἔχθραν. Τοῦτο δὲ
μάλιστα ὁ Σαοὺλ πολλαχοῦ φαίνεται πεποιηκώς.

10

8 «Καὶ ὑψωθήσεται ὁ Θεός»

Ἄμα διὰ τούτων πάντων μέγας ὀφθήσεται ὁ Θεός¹, ὡς καὶ
ἐπιβουλευόντων καὶ διαβαλλόντων καὶ ὑποκρινομένων ἀπαλ-
λάττων.

15

«Βέλος νηπίων ἐγενήθησαν αἱ πληγαὶ αὐτῶν»

Οὕτως γάρ, φησὶ, τὰς μηχανὰς αὐτῶν τὰς καθ' ἡμῶν ἀσθενεῖς
ἐργάζεται καὶ οὐδαμινάς, ὡς τὰ τῶν νηπίων ἀσθενῆ καὶ πλήττειν
οὐ δυνάμενα βέλη.

9 «Καὶ ἐξησθένησαν ἐπ' αὐτοὺς αἱ γλῶσσαι αὐτῶν»

Καὶ πάντα ὅσαπερ ἢ ἐφθέγγαντο ἢ εἶπον κατ' ἐμοῦ, ἢ διαβάλ-
λοντες ἢ ὄνειδίζοντες, ἐδείχθη πάντα ἀσθενῆ. Τὸ δὲ «ἐπ' αὐτοὺς
ἐξησθένησαν»² ἀντὶ τοῦ, Μέχρι αὐτῶν ἔστη οὐδὲν δυναθέντα,
οὐδὲν ἰσχύοντα, οὐδὲν διαπραξάμενον.

20

«Ἐταράχθησαν πάντες οἱ θεωροῦντες αὐτούς»

Πάντες γοῦν οἱ βλέποντες αὐτοὺς τοσαῦτα μὲν μηχανωμένους,
ὠφελῶντας δὲ οὐδὲν, ταραχῆ τὴν διάνοιαν κατεσχέθησαν.

25

10 «Καὶ ἐφοβήθη πᾶς ἄνθρωπος»

Καὶ φόβῳ πάντες ἐλήφθησαν ἐκπληττόμενοι μεθ' ὅσης τῆς
σπουδῆς ἤνυον οὐδὲν, τούναντίον δὲ καὶ δίκας ἔδοσαν.

1. Πρβλ. Ψαλ. 63,8. 2. Ψαλ. 63,9.

«Καὶ ἀνήγγειλαν τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ»

Καὶ πάντες ἀπήγγελλον ὅτι σὸν ἔργον τοῦτο, καὶ σοὶ τὰ γιγνώ-
μενα ἐπέγραψαν, γνωρίσαντες ὡς οὐκ ἦν ἄλλου οὕτως αὐτοῖς
5 πᾶσαν τὴν σπουδὴν εἰς τὸ μηδὲν περιτρέφαι, τὸναντίον δὲ καὶ τι-
μωρήσασθαι.

414 «Καὶ τὰ ποιήματα αὐτοῦ συνῆκαν»

Ὅτι τὰ σὰ ποιήματα¹, ἀντὶ τοῦ, Τῆ σῆ ἐγίγνετο δυνάμει τε καὶ
σοφίᾳ.

11 «Εὐφρανθήσεται δίκαιος ἐπὶ τῷ Κυρίῳ, καὶ ἐλπιδί ἐπ’
αὐτόν»

Ἡμῖν δέ, φησίν, ἔσται ἐπὶ σοὶ ἡ εὐφροσύνη, ἐφ’ ᾧ καὶ ἐλπίζο-
μεν², παρ’ οὗ καὶ τὴν ἀπαλλαγὴν τῶν κακῶν δεχόμεθα.

«Καὶ ἐπαινέθησονται πάντες οἱ εὐθεῖς τῇ καρδίᾳ»

Καὶ θαυμασθησόμεθα παρὰ πάντων οἱ τοῦ δικαίου ἐπιμελώ-
15 μενοι, ὅτι ἀναγκαίως καὶ ὠφελίμως ἅπαντα πράττοντες τοσοῦ-
των ἀγαθῶν καταξιούμεθα.

Ψαλμὸς 64

Τὴν ἐπάνοδον τοῦ λαοῦ³ προαγορεύων ἐν τῷδε τῷ ψαλμῷ, ἐκ
τοῦ ἐκείνων προσώπου ταῦτά φησιν ἅπερ εἶπεῖν αὐτοῖς ἤρμοττεν
20 τῆς ἐπάνοδου μέλλουσιν ἀπολαύειν. Ἀπάσας μέντοι τὰς προφη-
τείας ποιούμενος⁴, ἐκ τοῦ προσώπου τὰ πλεῖστα ἦ καὶ πάντα
σχεδὸν φθέγγεται τοῦ περι ὧν ποιεῖται τὴν προφητείαν, οὐχ
ἀπλῶς, ἀλλ’ ἐκείνους παιδεύων εἴτε ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς, ὥστε τοιού-
τοις ῥήμασι κεχρημένους τὴν εὐχαριστίαν ἀποδιδόναι τῷ Θεῷ,
25 εἴτε ἐν ταῖς συμφοραῖς μετὰ τοιούτων λόγων καὶ τὰ πταιίσματα
ἐξομολογεῖσθαι, καὶ τὰ ἀγαθὰ παρὰ τοῦ διδόντος αἰτεῖν Θεοῦ.

1. Πρβλ. Ψαλ. 63,10. 2. Πρβλ. Ψαλ. 63,11. 3. Πρβλ. Α’ Ἔσδρ. 5,1-45. 4. Πρβλ. Ἱερ. 25,1-19.

2 «Σοὶ πρέπει ὕμνος, ὁ Θεός, ἐν Σιών»

Ἐτέρωθι λέγει ἐκ προσώπου τῶν αὐτῶν «Πῶς ἄσωμεν τὴν
ᾠδὴν Κυρίου ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας;»¹ ἐπειδὴ καὶ ἀφορίσας ἦν ὁ Θεός
τὸν ἐπὶ τοῦ Σιών τόπον εἰς τὴν ἑαυτοῦ θεραπείαν, 415 καὶ προ-
στάξας ἐτέρωθι μήτε θυσίας αὐτῷ προσάγειν, μήτε τὴν λοιπὴν
ἐκπληροῦν κατὰ νόμον λατρείαν². Διὰ τοῦτο ἐνταυθὰ φησιν ὅτι
5 πρέπον σοὶ καὶ καθηκόντως ἐκπληρούμενον.

«Καὶ σοὶ ἀποδοθήσεται εὐχὴ ἐν Ἱερουσαλήμ»

Καλῶς τὸ «ἀποδοθήσεται»³, καὶ διὰ τὴν ἀγνωμοσύνην τοῦ πρὸ
τῆς αἰχμαλωσίας καιροῦ καὶ διὰ τὴν ἀνάγκην τῶν ἀλλοτρίων τό-
πων, ἐν οἷς καθεστῶτες παρέλιπον τὰς προσευχάς. Πάντα οὖν,
10 φησί, κατὰ ταυτὸν ἀποδίδεται ἐκεῖ μετὰ τὴν ἐπάνοδον.

3 «Εἰσάκουσον προσευχῆς μου»

Οὐκοῦν ὑπὲρ τούτων φησὶν ἀκούσας μου τῆς προσευχῆς⁴ ἐπα-
νάγαγέ με.

«Πρὸς σε πᾶσα σὰρξ ἤξει»

Τότε γὰρ οὐχ ἡμεῖς ἐλευσόμεθα μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀλλο-
τρίων πολλοὶ ἐκ τοῦ περι ἡμᾶς θαύματος εἰς θεραπείαν τὴν σὴν ἐν
τῷ τόπῳ παρέσσονται.

4 «Λόγοι ἀνόμων ὑπερεδυνάμωσαν ἡμᾶς»

Ἐτέρωθι φησιν, «Ἐγενήθη τὰ δάκρυά μου ἐμοὶ ἄρτος ἡμέρας
καὶ νυκτὸς ἐν τῷ λέγεσθαί μοι καθ’ ἐκάστην ἡμέραν, Ποῦ ἐστὶν ὁ
Θεός σου;»⁵. Οὗτοι οὖν φησὶν οἱ λόγοι, οὓς ἐποιοῦντο καθ’ ἡμῶν
ὄνειδίζοντες, τὴν συμφορὰν εἰς λύπην καθιστῶντες πολλὴν καὶ εἰς
25 ἀπόγνωσιν ἄγοντες, σφόδρα ἡμᾶς ἀσθενῆσαι πεποιθήκασιν. Τὸ
γάρ «ὑπερεδυνάμωσαν»⁶, ἀντὶ τοῦ ἀδυναμῶσαι ἐποίησαν.

1. Ψαλ. 136,4. 2. Πρβλ. Γ’ Βασ. 8,29. Β’ Παρλ. 7,12. 3. Ψαλ. 64,2. 4. Πρβλ. Ψαλ. 64,3. 5. Πρβλ. Ψαλ. 41,4. 6. Ψαλ. 64,4.

«Καὶ ταῖς ἀσεβείαις ἡμῶν σὺ ἰλάσῃ»

Ἴδὲ ἐκεῖνοι μὲν τοιαῦτα ἔλεγον, ἡμεῖς δὲ ἅπερ ἐπάσχομεν ὑπὲρ ὧν ἠσεβήσαμεν εἰς σε πολλάκις ἅπαντα **416** ἐπάσχομεν διακαίως. Συγχωρήσας οὖν, φησί, τὰς ἀσεβείας βοηθήσεις καὶ ἐπανάξεις εἰς τὰ οἰκειᾶ, μάταια τῶν ὄνειδιζόντων ἀποφαίνων τὰ ῥήματα.

5 **5** «Μακάριος ὃν ἐξελέξω καὶ προσελάβου»

Τότε τοίνυν μακάριοι ἡμεῖς ἐσόμεθα, οὓς ἐκλεξάμενος καὶ ἀφορίσας τῶν κατεχόντων προσλαμβάνεις¹ καὶ πρὸς σεαυτὸν ἔλχεις. Ταῦτα λέγει ὡς τοῦ Θεοῦ κατὰ τὴν Ἰουδαϊκὴν ὑπόληψιν ἐν τῷ ὄρει ὄντος τῷ Σιών, ἀκαχεῖ πρὸς ἑαυτὸν αὐτοὺς ἔλκειν μέλλοντος.

«Κατασκηνώσει ἐν ταῖς αὐλαῖς σου»

10 Ἴνα εἴπη ἐν τοῖς προσήκουσί σοι τόποις, ὡς τῷ Θεῷ πάσης ἐκεῖνης ἰδίως προσηκούσης τῆς γῆς, τῆς τῶν Ἰουδαίων.

15 **5-6** «Πλησθησόμεθα ἐν τοῖς ἀγαθοῖς τοῦ οἴκου σου· ἅγιος ὁ ναός σου»

20 Ἀπολαύσομεν δὲ φησι καὶ τῶν τοῦ οἴκου σου καλῶν, τουτέστι τῆς ἐν αὐτῷ λατρείας, τῶν θυσιῶν καὶ τῶν λοιπῶν, ὅσα ἔθος ἦν αὐτοῖς ἐπιτελεῖν ἐν τῷ ναῷ.

«Θαυμαστός ἐν δικαιοσύνῃ»

25 Οὐ θαυμαστὸν γὰρ ἐὰν ἡμᾶς εὐεργετεῖς, ὅπου γε καὶ πάσης τῆς οἰκουμένης αὐτὸς ἐλπὶς εἶ· καὶ γὰρ ἀγνωμονῶσιν ἐκεῖνοι, ἀλλὰ χρεῖα αὐτοῖς τῆς παρά σου φιλανθρωπίας καὶ τῶν παρά σου ὑετῶν, ἀφ' ὧν ἀπολαύουσι τῆς τροφῆς.

«Ἐπάκουσον ἡμῶν, ὁ Θεὸς ὁ σωτὴρ ἡμῶν, ἡ ἐλπὶς πάντων τῶν περάτων τῆς γῆς»

Οὐχὶ τούτους μόνον εὐεργετεῖς, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐν θαλάσῃ πε-

1. Πρβλ. Ψαλ. 64,5.

ρισώξεις πολλάκις ἀπὸ κινδύνων. Βούλεται δὲ εἰπεῖν ὅτι πᾶσιν ἀπάντων αὐτοῖς εἰ τῶν καλῶν αἴτιος¹.

7 «Ἐτοιμάζων ὄρη ἐν τῇ ἰσχύϊ σου»

417 Τὸ «ἐτοιμάζων»² ἐδράζων εἴρηται πολλαχοῦ. Αὐτός, φησί, καὶ «τὰ ὄρη» τῇ σῆ δυνάμει ἐδραῖα ποιεῖς καὶ ἰσχυρά. Βούλεται δὲ εἰπεῖν ὅτι οὐδὲν οἰκεία φύσει ἰσχυρόν, ἀλλὰ τῇ σῆ δυνάμει γε-
5 νόμενον.

«Περιεζωσμένος ἐν δυναστείᾳ»

Τὴν ζωσιν ἐπὶ τοῦ ἐτοίμου καὶ εὐκόλου λαμβάνει, ἐκ μεταφορᾶς τῶν ἀνθρώπων, οἱ περὶ τὰς εὐεργεσίας ἔχοντες τὸ ζώννυσθαι καὶ τὴν ἐτοιμότητα ἐπιδείκνυνται, καὶ τὴν εὐκολίαν τοῦ ἔργου προσκτῶνται. Τοῦτο οὖν, φησὶν, ὅτι ἐτοιμοτάτην ἔχεις προσοῦσάν σοι τὴν δύναμιν, καὶ μετὰ πολλῆς δύνῃ τῆς εὐκολίας ποιεῖν ὅσαπερ ἂν θέλῃς ὑπὸ μηδενὸς κωλυόμενος.

8 «Ὁ συνταράσσων τὸ κύτος τῆς θαλάσσης»

15 Ἐκεῖνο λέγει ὅπερ ἀλλαχοῦ καλεῖ περιβόλαιον αὐτῆς, οἶον τὸ «Ἄβυσσος ὡς ἱμάτιον τὸ περιβόλαιον αὐτοῦ»³ τὴν γὰρ περιβολὴν αὐτῆς φησι καὶ τὴν ἔκτασιν, τουτέστι τὴν οὕτω μεγάλην, ὅτε θέλεις συγκινεῖς.

«Ἦχους κυμάτων αὐτῆς τίς ὑποστήσεται»

20 Καὶ ἐπειδὴν τῷ σῷ προστάγματι ἡ θάλασσα ταραχὴν ὑπομείνη, οὐδὲ ὑποστῆναί τινα δυνατὸν ὑπὸ τοῦ φόβου⁴. Βούλεται δὲ διὰ τούτων εἰπεῖν ὅτι αὐτὸς καὶ χορηγὸς τῶν ἀγαθῶν, αὐτὸς καὶ ἐνισχύων τὰ ἰσχυρά, αὐτὸς καὶ ταραττων τὰ μεγάλα, ἵνα ἀπὸ τοῦ κοινοῦ δείξῃ ὅτι εἰκότως καὶ αὐτῷ ταῦτα παρέξει. Ἐπάγει γοῦν εὐθύς·

9 «Ταραχθήσονται τὰ ἔθνη»

Οὕτω φησι καὶ τούτους ταραξείς ὡς τὴν θάλασσαν.

1. Πρβλ. Ψαλ. 64,6. 2. Ψαλ. 64,7. 3. Ψαλ. 103,6. 4. Πρβλ. Ψαλ. 64,8.

«Καὶ φοβηθήσονται οἱ κατοικοῦντες τὰ πέρατα ἀπὸ τῶν σημείων σου»

5 418 Καὶ τοσαῦτα περὶ ἡμᾶς καὶ τέρατα ἐργάση, ὥστε πάντας τοὺς κατὰ τὴν οἰκουμένην καὶ ἀπὸ τῆς ἀκοῆς μόνης φρίττειν. Τινὲς δὲ ἀπὸ ἀμαθίας τὸ «φοβηθήσονται» τῷ ἄνω ἀποδεδώκασιν, ἔστι δὲ λοιπὸν οὐδὲν τὸ μένον· ἔωλον γὰρ ἔστι τὸ περιληφθέν, τὸ «Οἱ κατοικοῦντες τὰ πέρατα ἀπὸ τῶν σημείων σου»¹ οὐδενὸς προσκειμένου.

«Ἐξόδους πρωΐας καὶ ἐσπέρας τέρψεις»

10 Εἰπὼν τῶν ἐναντίων τὴν ταραχὴν καὶ τὸν φόβον, λέγει καὶ τὴν αὐτῶν εὐφροσύνην. «Ἐξόδους» δὲ «πρωΐας» καλεῖ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου, ὡς τὸ «Ἀπ' ἄκρου τοῦ οὐρανοῦ ἡ ἔξοδος αὐτοῦ»². Ἀπὸ τοίνυν τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου καὶ μέχρι τῆς δύσεως ἡμεῖς ἐν τῷ τέρπεσθαι καὶ εὐφραίνεσθαι ἐσόμεθα, ἀντὶ τοῦ διηνεκῆ τὰ τῆς εὐφροσύνης ἡμῖν ἔσται.

10 «Ἐπεσκέψω τὴν γῆν καὶ ἐμέθυσας αὐτήν»

Ἐπίσκεψιν δὲ γῆς καλεῖ τοῦ ἕτεοῦ τὴν χορηγίαν· παρέξεις γὰρ ἡμῖν φσι καὶ ἕτεοὺς δαφιλεῖς.

«Ἐπλήθυνας τοῦ πλοῦτίσαι αὐτήν»

20 Καὶ παρέξεις αὐτῇ πολλὴν καὶ πλουσίαν τῶν καρπῶν τὴν χορηγίαν. Βούλεται δὲ διὰ πάντων εἰπεῖν ὅτι μετὰ τὴν ἐπάνοδον καὶ εὐημερίας πολλῆς ἡμᾶς ἀξιώσεις.

«Ὁ ποταμὸς τοῦ Θεοῦ ἐπληρώθη ὑδάτων»

25 Τὸ ἀκολουθοῦν τοῖς ἕτεοῖς εἶπεν· ἀπὸ γὰρ τοῦ πλήθους τῶν ὑετῶν, φησὶν, αὖξεται «ὁ ποταμὸς». Λέγει δὲ τὸν Ἰορδάνην, τοῦ Θεοῦ καλῶν αὐτόν, ὡς ἐν τῇ γῇ τῆς ἐπαγγελίας ὄντα³.

«Ἡτοίμασας τὴν τροφήν αὐτῶν, ὅτι οὕτως ἡ ἐτοιμασία σου»

Καὶ τῇ παρά σου προνοίᾳ ἐτοίμην αὐτοῖς παρέξεις τὴν τροφήν,

1. Ψαλ. 64,9. 2. Ψαλ. 18,7. 3. Πρβλ. Δευτ. 11,30.

ὥστε μηδενὸς 419 ἐνδεῖσθαι. Τὸ δὲ «οὕτως ἡ ἐτοιμασία σου»¹, τουτέστιν ἐπειδὴ ἔργον σοι τὰ τοιαῦτα εὐτρεπίζειν καὶ ἐτοιμάζειν τοῖς ἀνθρώποις, ἀφ' ὧν ἀπάντων αὐτοῖς χορηγεῖς τὴν ἀφθονίαν. Ὡσπερ γὰρ τὸ ἐτοιμάζειν τὸ ἐδράζειν λέγει, ἀπὸ τοῦ τὰ παρεσκευασμένα ἔτοιμα εἶναι καὶ βέβαια πρὸς τὴν χρείαν, οὕτω καὶ ἐτοιμασίαν αὐτὴν καλεῖ τὴν παρασκευὴν, ὡς ἐνταῦθα, — ἵνα εἴπη ὅτι οὐδενὸς ἐνδεθηθήσονται. Ἐτοιμα γὰρ αὐτοῖς πάντα καὶ παρεσκευασμένα ὡς μηδὲν δεῖν αὐτοῖς φροντίδος· τὸ δὲ τοιοῦτον καὶ βέβαιον, μέχρι γὰρ ἂν ἡ παρεσκευασμένον βεβαίον ἔστι πάντως πρὸς τὴν χρείαν.

11 «Τοὺς αὐλακας αὐτῆς μέθυσον»

Ἐδειξεν ὅτι τὸ «Ἐπεσκέψω» καὶ «Ἐπλήθυνας» κατὰ ἐναλλαγὴν εἶπεν χρόνου, ἀντὶ τοῦ «ἐπίσκεψαι» καὶ «πλήθυνον», ἐπεὶ τί χρεία τοῦ «Μέθυσον»² εἰ περὶ παρεληλυθότος ἔλεγεν; Λέγει δὲ ὅτι καὶ οἱ αὐλακες τῆς γῆς πληρωθήσονται ὑδάτων· ἀκολουθεῖ γὰρ καὶ τοῦτο τοῖς ἕτεοῖς.

«Πλήθυνον τὰ γεννήματα αὐτῆς»

Παρέξεις τὴν τῶν καρπῶν δαφιλίαν.

«Ἐν ταῖς σταγόσιν αὐτῆς εὐφρανθήσεται ἀνατέλλουσα»

Ἐν τῷ Σύρος τὰς σταγόνας ἑδρόσους³ λέγει εἰκότως, — τοιαύτη γὰρ ἡ δρόσος σταγόνας ἐκπέμπουσα σποράδην, — σταλαγμοὺς δὲ τῆς γῆς καλεῖ τὴν δρόσον, ἐπειδὴ διὰ τὴν χρείαν τῆς γῆς καὶ τῶν ἐξ αὐτῆς καρπῶν αἱ δρόσοι πέμπονται.

12 «Εὐλογήσεις τὸν στέφανον τοῦ ἐνιαυτοῦ τῆς χρηστότητός σου»

Καὶ πάντα τοῦ ἐνιαυτοῦ τὸν κύκλον εὐλογήσας, πληρώσεις πάντων τῶν καρπῶν, δαφιλῶς τὴν ἀνάδοσιν παρεχόμενος· «ἐνιαυτὸν δὲ τῆς αὐτοῦ χρηστότητός»³ εἶπεν τὸν τῆς εὐθηνίας, ὡς τῇ αὐτοῦ χρηστότητι τὴν εὐετηρίαν δεχόμενον.

1. Ψαλ. 64,10. 2. Ψαλ. 64,11. 3. Ψαλ. 64,12.

«Καὶ τὰ πεδία σου πλησθήσονται πιότητος»

420 Καὶ ἔσται μὲν εὐθνηοῦντα τὰ πεδία καὶ αἱ ἄρουραι.

13 «Πιανθήσονται τὰ ὠραῖα τῆς ἐρήμου»

5 ὅσα φησὶν ἐν τῇ ἐρήμῳ καὶ ἐν τοῖς ὄρεσι πεδινώτερα, καὶ ταῦτα εὐκαρπίας πληρωθήσεται.

«Καὶ ἀγαλλίασιν οἱ βουνοὶ περιζώσονται»

Καὶ ταῦτα πολλῆς εὐφροσύνης πληροῦται, τοὺς οἰκείους ἀναδιδόντα καρπούς.

10 14 «Ἐνεδύσαντο οἱ κριοὶ τῶν προβάτων»

Πληροῦται δὴ καὶ τῆς ἐρέας τὰ πρόβατα· ὅσῳ γὰρ νέμεται δαφιλῶς τὴν βοτάνην, τοσοῦτῳ τῆς ἐρέας ἐτοιμοτάτην ποιεῖται τὴν ἀνάδοσιν.

«Καὶ αἱ κοιλάδες πληθυνοῦσι σῖτον»

15 Τὰ βαθύτερα τῶν πεδίων· βούλεται δὲ εἰπεῖν ὅτι τὰ πάντα πληροῦται εὐθηνίας.

«Κεκράζονται καὶ γὰρ ὑμνήσουσιν

20 Τό «κεκράζονται» πρὸς τό «Ἐνεδύσαντο οἱ κριοὶ τῶν προβάτων»²· τὸ γὰρ «αἱ κοιλάδες πληθυνοῦσι σῖτον» διὰ μέσου παρέγκειται ἅτε πρὸς τὰ ἀνωτέρα τὴν ἀκολουθίαν ἔχον. Τὰ τοῖνον πρόβατα καὶ δώσει τὴν ἐρέαν καὶ ἀπὸ τῆς πλησμονῆς τῆς ἐν τῇ νομῇ μυκώμενα ὡσπερ τινὰς ὕμνους τὴν οἰκείαν φωνὴν ἀναπέμψει, δεικνύντα τὴν εὐετηρίαν τὴν σὴν· ἴδιον γὰρ τῶν προβάτων τὸ μυκᾶσθαι πλησθέντα τῆς νομῆς.

1. Ψαλ. 64,13. 2. Ψαλ. 64,14.

Ψαλμὸς 65

421 Κάνταῦθα μὲν προαγορεύει τὴν ἐπάνοδον. Οὐκέτι δὲ ὡς ἐκ προσώπου πάντων τὸν ψαλμὸν φησιν, ἀλλ' ἐκ μόνων τῶν παρ' αὐτοῖς θαυμαστῶν τε καὶ ἐναρέτων ἀνδρῶν.

1 «Ἀλαλάξατε τῷ Θεῷ, πᾶσα ἡ γῆ» 5

Ἵμνήσατε τὸν Θεὸν πάντες¹. Καλῶς δὲ εἶπεν πάντες, ἐπειδὴ πάντας ἐξέπληξε τὰ κατὰ τὴν ἐπάνοδον.

2 «Ψάλατε δὴ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ»

Μεθ' ὕμνων αὐτὸν ὀνομάζετε.

«Δότε δόξαν αἰνέσει αὐτοῦ» 10

Ἦ δὲ εἰς αὐτὸν αἰνεσις ἐχέτω δόξαν², τουτέστιν ἐπιδόξως αὐτὸν ὑμνήσατε.

3 «Εἶπατε τῷ Θεῷ, Ὡς φοβερὰ τὰ ἔργα σου»

Τοῦτο πρὸ πάντων ἐν τοῖς ὕμνοις λέγοντες καὶ ὁμολογοῦντες, ὅτι φόβου μεστὰ τὰ παρά σου γεγενημένα³. Καὶ τίς τούτου ἢ ἀπόδειξις; 15

«Ἐν τῷ πλήθει τῆς δυνάμεώς σου ψεύσονται σε οἱ ἐχθροὶ σου»

Οὔτω γὰρ τῷ μεγέθει τῶν παρά σου γινομένων περιβλέπτους ἀποφανεῖς τοὺς σοι προσήκοντας, ὡς πολλοὺς καὶ τῶν ἐναντίων ὑποκρίνεσθαι ψευδομένους τὴν σὴν δουλείαν. Τοῦτο δὲ γέγονεν ὅτε 20 καὶ περιτμηθῆναι πολλοὶ τῶν ἐναντίων 422 ἠνέσχοντο, ὑποκρινόμενοι τὸν ἰουδαϊσμόν. Καὶ τούτου μάρτυς Ἰώσηπος ἐν τῇ ια' τῆς Ἀρχαιολογίας, τὰ κατὰ τὸν Μαρδοχαῖον διηγούμενος καὶ λέγων οὕτως: Ὅι μὲν οὖν ἰππεῖς οἱ τὰς ἐπιστολάς διακομίζοντες, εὐθύς 25 ἐξορμήσαντες τὴν προκειμένην ὁδὸν ἦνουν. Ὁ δὲ Μαρδοχαῖος ἀναλαβὼν τὴν βασιλικὴν στολὴν καὶ τὸν στέφανον τὸν χρυσοῦν καὶ τὸν στρεπτὸν περιθέμενος προῆλθεν· ἰδόντες δὲ αὐτὸν οὕτω τετι-

1. Πρβλ. Ψαλ. 65,1. 2. Πρβλ. Ψαλ. 65,2. 3. Πρβλ. Ψαλ. 65,3.

μημένον ὑπὸ τοῦ βασιλέως οἱ ἐν Σούσοις ὄντες Ἰουδαῖοι, κοινήν ὑπέλαβον τὴν εὐπραγίαν. Χαρὰ δὲ καὶ σωτήριον φέγγος, ἐκτιθεμένων τῶν τοῦ βασιλέως γραμμάτων, καὶ τοὺς κατὰ πόλιν τῶν Ἰουδαίων καὶ τοὺς κατὰ χώραν κατέσχευεν, ὡς πολλὰ καὶ τῶν ἄλλων ἔθνῶν διὰ τὸν τῶν Ἰουδαίων φόβον περιτεμνόμενα τὴν αἰδῶ, τὸ ἀκίνδυνον αὐτοῖς ἐκ τούτου πραγματεύεσθαι¹.

4 «Πᾶσα ἡ γῆ προσκυνησάτωσάν σοι καὶ ψαλάτωσάν σοι»

Ἀπέδωκε τὸ πᾶν τῷ «Ἀλαλάξατε τῷ Θεῷ, πᾶσα ἡ γῆ»¹. Δίκαιον τοίνυν, φησί, διὰ ταῦτα πάντας σοι κατὰ πόλιν καὶ προσκυνεῖν καὶ ψάλλειν².

«Ψαλάτωσαν τῷ ὀνόματί σου, Ὑψιστε»

Ἵμνήσατε, ὡς ὑψηλοῦ μὲν μνημονεύοντες.

5 «Δεῦτε καὶ ἴδετε τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ»

Ἦχετε δὴ πάντες, θεώμενοι τοῦ Θεοῦ τὰς οἰκονομίας³.

15 «Φοβερὸς ἐν βουλαῖς ὑπὲρ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων»

Καὶ γνώτωσαν ὅπως τὰ τοῦ Θεοῦ ἐνθυμήματα φοβερώτερα πάσης ἐστὶν ἀνθρωπίνης ἐννοίας.

6 «Ὁ μεταστρέφων τὴν θάλασσαν εἰς ξηράν»

Καὶ τούτου ἀπόδειξις καὶ τὰ ἤδη γενόμενα, ὅπως «τὴν θάλασσαν» μετέβαλεν «εἰς ξηράν»⁴. Σύμμαχος οὕτως λέγει· μετέβαλεν θάλασσαν εἰς ξηράν⁵.

«Ἐν ποταμῷ διελεύσονται ποδί»

423 Σύμμαχος· διέβησαν ποδί⁶. Ἐκείνων γὰρ μέμνηται τῶν τότε γενομένων, ὅπηνίκα ἐξήγαγεν αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἰγύπτου⁵.

25 «Ἐκεῖ εὐφρανθήσόμεθα ἐπ' αὐτῷ»

Πολλὴν γοῦν τότε καὶ τὴν εὐφροσύνην ἐσχήκαμεν διὰ θαυμάτων οὕτω μεγάλων, παραδόξως τῶν ἐχθρῶν κρατοῦντες.

1. Ψαλ. 65,1. 2. Πρβλ. Ψαλ. 65,4. 3. Πρβλ. Ψαλ. 65,5. 4. Ψαλ. 65,6. 5. Πρβλ. Ἐξ. 14,21-31. 15,19.

7 «Τῷ δεσπόζοντι ἐν τῇ δυναστείᾳ αὐτοῦ τοῦ αἰῶνος»

Ἡῤφρανεν γὰρ ἡμᾶς ταῖς οἰκείαις εὐεργεσίαις ὁ τοῦ παντός αἰῶνος Δεσπότης.

«Οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ἐπὶ τὰ ἔθνη ἐπιβλέπουσιν»

Πᾶσι προσέχει καὶ πάντα ἐξετάζει τὰ γιγνόμενα.

«Οἱ παραπικραίνοντες μὴ ὑφούσθωσαν ἐν ἑαυτοῖς»

Ἵστε οἱ τὰ ἄτοπα πράττοντες καὶ παροργίζοντες τὸν Θεὸν μὴ μεγαλοφρονεῖτε¹, ὄντος τοῦ ἐφορῶντός τε καὶ ἐξετάζοντος· δώσεται γὰρ δίκας ὑπὲρ ὧν πλημμελεῖτε.

8 «Εὐλογεῖτε, ἔθνη, τὸν Θεὸν ἡμῶν»

Πάντες δὴ κατὰ ταῦτὸν γενόμενοι, μᾶλλον αὐτὸν ἐπαινεῖτε καὶ θαυμάζετε.

«Καὶ ἀκουτίσατε τὴν φωνὴν τῆς αἰνέσεως αὐτοῦ»

«Ἀκουτίσατε»², ἀντὶ τοῦ ἀκουστὴν ποιήσατε, καὶ τὰς φωνάς, φησί, τῶν ὑμνούντων εἰς αὐτὸν ἀκουστάς ποιεῖτε· ἀκόλουθον γὰρ ἦν αὐτοὺς ὑμνούντας καὶ ἀκούεσθαι.

9 «Τοῦ θεμένου τὴν ψυχὴν μου εἰς ζωὴν»

Ὅρατε γὰρ οἷα τὰ γινόμενα, ὅτι θαύματος ἄξια καὶ ἐπαίνου, ὅπως ἀπήλλαξέν με κινδύνων καὶ θανάτων³.

«Καὶ μὴ δόντος εἰς σάλον τοὺς πόδας μου»

424 Οὐκ ἔασέν με περιτραπήναι ὑπὸ τῶν ἐπιβουλευόντων. Τίνος δὲ ἔνεκεν καὶ παθεῖν ἡμᾶς συνεχώρησεν;

10 «Ὅτι ἐδοκίμασας ἡμᾶς, ὁ Θεός»

Ἵνα ταῖς θλίψεσι δοκίμους ποιήση.

«Ἐπύρωσας ἡμᾶς, ὡς πυροῦται τὸ ἀργύριον»

Ἐπειδὴ τῷ πυρὶ καὶ τῇ χωνεῖα καθαίρεται τὸ χρυσίον⁴, ὡς πυρὶ, φησί, ταῖς θλίψεσιν ἀφελῶν ἡμῶν τὰ κακὰ δοκίμους εἰργάσω.

1. Πρβλ. Ψαλ. 65,7. 2. Ψαλ. 65,8. 3. Πρβλ. Ψαλ. 65,9. 4. Πρβλ. Ψαλ. 65,10.

11 «Εἰσήγαγες ἡμᾶς εἰς τὴν παγίδα»

Διὰ τοῦτο πείραν λαβεῖν τῶν κακῶν πεποίηκας· «παγίδα»¹ δὲ καλεῖ τὰς συμφορὰς τῆς αἰχμαλωσίας, ὡς θάνατον ἐπαγούσας.

«Ἐθου θλίψεις ἐπὶ τὸν νῶτον ἡμῶν»

5 Συντριβῆναι ταῖς θλίψεσι συνεχώρησας, ἐκ μεταφορᾶς τῶν πιπτόντων τὸν νῶτον καὶ συντριβόντων.

12 «Ἐπεβίβασας ἀνθρώπους ἐπὶ τὰς κεφαλὰς ἡμῶν»

Μονονουχὶ πεποίηκας αὐτοὺς ἐπιβῆναι ταῖς κεφαλαῖς ἡμῶν².

«Διήλθομεν διὰ πυρὸς καὶ ὕδατος»

10 Διὰ πολλῶν καὶ διαφόρων κακῶν ἀναλίσκειν καὶ συμπνίγειν δυναμένων.

«Καὶ ἐξήγαγες ἡμᾶς εἰς ἀναφυχήν»

Ἄλλὰ διὰ πάντων ἐκείνων τῶν κακῶν ἐξέβαλες, οὐδὲν παθεῖν ἔασας μέχρις ὅτε πάλιν ἡμᾶς εἰς ἄνεσιν κατέστησας.

15 13-14 «Εἰσελεύσομαι εἰς τὸν οἶκόν σου ἐν ὀλοκαυτώμασιν, ἀποδώσω σοι τὰς εὐχὰς μου, ἃς διέστειλεν τὰ χεῖλη μου καὶ ἐλάλησεν τὸ στόμα μου ἐν τῇ θλίψει μου»

20 425 Λοιπόν, φησί, μετὰ τὴν ἐπάνοδον τὰς συνήθεις θυσίας πάσας σοι ἀποδώσω³, ὅσας ὤρισα καὶ ἐπηγγειλάμην ἀποδώσειν τῷ καιρῷ τῆς αἰχμαλωσίας· τὸ γὰρ «διέστειλεν»⁴, ἀντὶ τοῦ ὤρισεν λέγει. Ποῖα δὲ ταῦτα;

15 «Ὀλοκαυτώματα μεμυαλωμένα ἀνοίσω σοι μετὰ θυμιάματος καὶ κριῶν, ποιήσω σοι βόας μετὰ χιμάρων»

25 Τουτέστιν ἀπάσας τὰς συνήθεις θυσίας ἀποδίδωμι, συμπλέξας καὶ θυμιάμα. Τὸ δὲ «μεμυαλωμένα»⁵, ἀντὶ τοῦ πιμελώδη καὶ δόκιμα.

1. Ψαλ. 65,11. 2. Πρβλ. Ψαλ. 65,12. 3. Πρβλ. Ψαλ. 65,13. 4. Ψαλ. 65,14. 5. Ψαλ. 65,15.

16 «Δεῦτε ἀκούσατε καὶ διηγήσομαι, πάντες οἱ φοβούμενοι τὸν Θεόν, ὅσα ἐποίησεν τῇ ψυχῇ μου»

Ἐρῶ ὑμῖν ὅσων ἀπήλαυσα¹.

17 «Πρὸς αὐτὸν τῷ στόματί μου ἐκέκραξα καὶ ὕψωσα ὑπὸ τὴν γλῶσσάν μου»

Αἰτήσεις αὐτῷ προσήγαγον καὶ ἠὺξάμην² ἀπολυθῆναι.

18 «Ἀδικίαν εἰ ἔθεώρουν ἐν καρδίᾳ μου, μὴ εἰσακουσάτω Κύριος»

Ἀκύλας· ἄνωφελές ἰδὼν ἐν καρδίᾳ μου, οὐκ εἰσακούσεται Κύριος³. Βούλεται δὲ εἰπεῖν ὅτι τὰς αἰτήσεις τῷ Θεῷ προσάγων, ἐπεμελούμην τοῦ πρέποντος, εἰδὼς ὡς οὐδὲν μοι τῆς αἰτήσεως ὄφελος μὴ ποιοῦντι τὰ δέοντα⁴.

19 «Διὰ τοῦτο εἰσήκουσέν μου ὁ Θεός, προσέσχε τῇ φωνῇ τῆς δεήσεώς μου»

Ἐπειδὴ τοίνυν ἐπεμελούμην τῶν δεόντων, εἰκότως καὶ τὴν αἴτησιν δεξάμενος⁵, ἀπήλλαξέ με τῶν κατεχόντων κακῶν.

20 «Εὐλογητὸς ὁ Θεός, ὃς οὐκ ἀπέστησεν τὴν προσευχήν μου καὶ τὸ ἔλεος αὐτοῦ ἀπ' ἐμοῦ»

20 426 Ἀκόλουθος τῷ εἰσακουσθέντι ἢ φωνῇ⁶. Βούλεται γὰρ εἰπεῖν ὅτι καὶ τυχῶν ἀναπέμφω αὐτῷ τὴν εὐχαριστίαν ὑπὲρ ὧν ἂν εὐεργετήσῃέ τε καὶ φιλανθρωπεύσαιτο, οὐκ αἰτῶν μὲν ἐν ταῖς συμφοραῖς, ἀγνωμονῶν δὲ μετὰ τὸ λαβεῖν.

Ψαλμὸς 66

25 Νόμος ἦν παρὰ τοῦ Θεοῦ δεδομένος τοῖς ἱερεῦσιν, ὥστε εὐλογεῖν τὸν Ἰσραὴλ. Ταύταις δὲ ταῖς φωναῖς ἐν τοῖς Ἀριθμοῖς ἠθεία Γραφῇ κέχρηται λέγουσα οὕτως· «Καὶ ἐλάλησεν Κύριος πρὸς

1. Πρβλ. Ψαλ. 65,16. 2. Πρβλ. Ψαλ. 65,17. 3. Πρβλ. Ψαλ. 65,18. 4. Πρβλ. Ψαλ. 65,19. 5. Πρβλ. Ψαλ. 65,20.

Μωυσην λέγων, Λάλησον Ἀαρὼν καὶ τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ λέγων, Οὕτως εὐλογήσετε τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ λέγοντες αὐτοῖς, καὶ ἐπιθήσουσιν τὸ ὄνομά μου ἐπ' αὐτοὺς τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ, καὶ ἐγὼ Κύριος εὐλογήσω αὐτούς, «Εὐλογῆσαι σε Κύριος καὶ φυλάξαι σε, 5 ἐπιφάναι Κύριος τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐπὶ σε καὶ ἐλεῆσαι σε, ἐπάραι Κύριος τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐπὶ σε καὶ δώη σοι εἰρήνην»¹. Τὴν οὖν ἐπάνοδον τοῦ λαοῦ καὶ ἐν τούτῳ προαγορεύων τῷ ψαλμῷ ὁ μακάριος Δαβίδ, ταῦτά φησιν οἷς συμπέλεκται τὰ τῆς εὐλογίας παρὰ τῶν ἱερέων εἰς τὸν λαὸν γιγνομένης κατὰ πρόσταγμα τοῦ 10 Θεοῦ, ὡς τότε ἀρμοζούσης τῆς εὐλογίας ταύτης λέγεσθαι παρὰ τῶν ἱερέων, ὅτε ἐν τοῖς οἰκείοις ὄντες εἶχον τοῦ λέγειν, ὁμοῦ καὶ τῶν πραγμάτων ἀληθευόντων.

2 «Ὁ Θεὸς οἰκτιρῆσαι ἡμᾶς καὶ εὐλογῆσαι ἡμᾶς, ἐπιφάναι τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐλεῆσαι ἡμᾶς»

15 «Ἐλεῆσαι»², τῆς οἰκειᾶς εὐλογίας πληρῶσαι.

3 «Τοῦ γνῶναι ἐν τῇ γῇ τὴν ὁδόν σου»

427 Τοῦ ποιῆσαι γνῶναι, ἀντὶ τοῦ ὥστε πᾶσιν ἀνθρώποις καταφανῆ γενέσθαι τὴν εὐεργεσίαν σου καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τὴν εἰς ἡμᾶς· «ὁδόν»³ γὰρ αὐτοῦ τὴν πρᾶξιν λέγει τὴν εἰς αὐτούς, καὶ «σωτήριον» τὰ θαύματα. 20

«Ἐν πᾶσι ἔθνεσιν τὸ σωτήριόν σου»

Καὶ ὥστε πᾶσι τὴν εἰς ἡμᾶς σου σωτηρίαν σαφῆ γενέσθαι.

4 «Ἐξομολογησάσθωσάν σοι λαοί, ὁ Θεός, ἐξομολογησάσθωσάν σοι λαοὶ πάντες»

25 Δίκαιον δὲ ἐπὶ τούτοις πάντας εὐχαριστεῖν σοι⁴ κατὰ ταυτό.

5 «Εὐφρανθήτωσαν καὶ ἀγαλλιάσθωσαν ἔθνη»

«Ἐθνη»⁵ ἐνταῦθα τοὺς Ἰουδαίους λέγει.

1. Ἀριθ. 6,22-26. 2. Ψαλ. 66,2. 3. Ψαλ. 66,3. 4. Πρβλ. Ψαλ. 66,4. 5. Ψαλ. 66,5.

«Ὅτι κρινεῖς λαοὺς ἐν εὐθύτητι καὶ ἔθνη ἐν τῇ γῇ ὀδηγήσεις»

Πάλιν «ἔθνη» τοὺς αὐτοὺς λέγει. Δίκαιον αὐτοὺς φησιν εὐφραίνεσθαι, ἐπεὶ περ μετὰ πάσης ὀρθότητος δικάσας αὐτοῖς ἀδικουμένοις. Ἐπανάγεις τε αὐτούς καὶ ἄγεις εἰς τὴν οἰκείαν γῆν, ὡπερ ὀδηγὸς αὐτοῖς γιγνόμενος διὰ τὸ ἐπανάγειν τῇ οἰκείᾳ 5 δυνάμει.

6 «Ἐξομολογησάσθωσάν σοι λαοί, ὁ Θεός, ἐξομολογησάσθωσάν σοι λαοὶ πάντες»

Ἐπανέλαβεν τὰ αὐτά· καὶ γὰρ ἐστὶν ὅλος ὁ ψαλμὸς εὐλογίας καὶ εὐχαριστίας περιεκτικός. 10

7 «Γῆ ἔδωκεν τὸν καρπὸν αὐτῆς»

Ἀπολαύσομεν, φησί, καὶ τῶν ἐκ τῆς γῆς καρπῶν¹, τὸ αὐτὸ λέγων ἐν τῷ ξδ' ὅτι εὐετηρίαν ἡμῖν χαριεῖται.

7-8 «Εὐλογῆσαι ἡμᾶς ὁ Θεὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν. Εὐλογῆσαι ἡμᾶς ὁ Θεός» 15

428 Ἐπανέλαβεν καὶ τὴν εὐλογίαν.

8 «Καὶ φοβηθήτωσαν αὐτὸν πάντα τὰ πέρατα τῆς γῆς»

Διὰ τὸ μέγεθος τῶν γεγονότων.

Ψαλμὸς 67

Ἐπὶ Ἡλὶ τοῦ ἱερέως ἐπιστρατεύσαντες οἱ ἀλλόφυλοι πολλοὺς 20 μὲν ἀπέκτειναν τῶν Ἰσραηλιτῶν, καὶ τὴν κιβωτὸν λαβόντες ἀπῆλθον, καὶ ὡπερ τι λάφυρον εἰσάγοντες ἔθηκαν ἐν τῷ ναῶ τοῦ θεραπευομένου παρ' αὐτοῖς εἰδώλου². Ὡς δὲ πληγαῖς περιέβαλεν ἅπαντας, τὴν οἰκείαν αὐτοῦ δύναμιν ἐπιδεικνύμενος ὁ Θεός, ἀπέπεμφαν μὲν οἱ ἀλλόφυλοι τὴν κιβωτόν³. Δεξάμενοι δὲ οἱ Ἰσ- 25

1. Πρβλ. Ψαλ. 66,7. 2. Πρβλ. Α' Βασ. 6,10-18. 3. Πρβλ. Α' Βασ. 4,1-18.

ραηλίται ταύτην, τὸ μὲν πρότερον εἰς τὸν οἶκον ἀπέθεντο τοῦ Ἀμιναδάβ¹. μετὰ δὲ ταῦτα ὁ μακάριος Δαβὶδ ἐβουλήθη πρὸς ἑαυτὸν αὐτὴν ἀναγαγεῖν, καὶ συναγαγὼν τοῦ Ἰσραὴλ ἅπαν τὸ πλῆθος μετὰ πολλῆς τιμῆς καὶ τῆς δόξης ἀναγαγεῖν αὐτὴν ἐπειράτο². Ὡς δὲ συνέβη τοὺς τοῦ Ἀμιναδάβ υἱοὺς ὑπὸ προπετείας πληγῆναι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ³, δείσας ὁ Δαβὶδ εἰσήγαγεν αὐτὴν εἰς τὸν τοῦ Ἀβεδδαρά οἶκον⁴. Καὶ μαθὼν πολλῆς εὐλογίας τετυχηκότα διὰ τὴν τῆς κιβωτοῦ παρουσίαν τὸν τοῦ Ἀβεδδαρά οἶκον⁵, πάλιν ἀπελθὼν μετὰ παντὸς τοῦ πλῆθους ἐκόμισεν αὐτὴν πρὸς ἑαυτὸν, φαιδρὰν τὴν πανήγυριν ἐπὶ τῇ ἀνόδῳ τῆς κιβωτοῦ ποιησάμενος, θύματά τε κατασφάξας πολλά, καὶ αὐτὸς ἔμπροσθεν σκιρτῶν τε καὶ ἀλλόμενος ὑπὸ τῆς 429 εὐφροσύνης, καὶ δὴ καὶ ὀργάνοις κεχρημένος τοῖς συνήθεσι, μεθ' ὧν καὶ ᾠδὰς ἀπεφθέγγετο⁶.

Ταύτην δὲ τὴν κιβωτὸν τοῦ μακαρίου Μωυσέως κατασκευάσαντος προστάγματι τοῦ Θεοῦ⁷, εἶχον ἐν τῇ ἐρήμῳ οἱ Ἰσραηλίται καὶ ἦν αὐτοῖς ἅπαντα ἡ κιβωτὸς σύμβολον τοῦ ὅπου καταμεῖναι προσήκει καὶ τοῦ πότε μετελθεῖν ἀπὸ τοῦ τόπου ἔδει⁸. Κινουμένης μὲν γὰρ τῆς κιβωτοῦ ἐκινουῦντο, ἰσταμένης δὲ ἴσταντο. Ἦν δὲ αὐτοῖς καὶ ὡσπερ στρατηγοῦσα τοὺς πολέμους· αὕτη γὰρ παρέσχεν αὐτοῖς καὶ τὴν εἴσοδον τὴν εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας. Ὅτε μὲν γὰρ ἔδει τὸν Ἰορδάνην διελθεῖν, τῶν φερόντων αὐτὴν ἱερέων ἀφαιμένων τοῦ ὕδατος, διηρέθη τοῦ ποταμοῦ τὸ ρεῦμα, οὕτω τε διῆλθον ἅπαντες⁹. Πολεμούντων δὲ τὴν Ἱερικῶ περιῆγον αὐτὴν ἔξωθεν κύκλῳ, καὶ οὕτως ἡ τῶν τειχῶν κατάπτωσις ἐγένετο¹⁰. Ἐπει τοίνυν τότε ἡ κιβωτὸς τόπον ἐκ τόπου μεθίστατο, ἐδόκει δέ τι καὶ παρόμοιον γίνεσθαι ἐπὶ τοῦ μακαρίου Δαβὶδ. Τῆς κιβωτοῦ πρότερον μὲν ἀπὸ τῶν ἀλλοφύλων εἰς τὸν τοῦ Ἀμιναδάβ μετελθούσης οἶκον¹¹, ὕστερον δὲ παρὰ τῷ Ἀβεδδαρά¹² γενομένης, μεταγομένης τε πάλιν ἐκεῖθεν πρὸς τὸν Δαβίδ¹³, ὡς ἀπὸ τῆς τοῦ πρά-

1. Πρβλ. Α' Βασ. 7,1. 2. Πρβλ. Β' Βασ. 6,1-5. 3. Πρβλ. Β' Βασ. 6,6-8. 4. Πρβλ. Β' Βασ. 6,10-11. 5. Πρβλ. Β' Βασ. 6,12. 6. Πρβλ. Β' Βασ. 6,13-19. 7. Πρβλ. Ἐξ. 25,10 ἔξ. 8. Πρβλ. Ἀριθ. 10,33. 9. Πρβλ. Ἰησ. Ν. 3,14-17. 10. Πρβλ. Ἰησ. Ν. 6,1-16. 11. Πρβλ. Α' Βασ. 7,1. 12. Πρβλ. Β' Βασ. 6,10-11. 13. Πρβλ. Β' Βασ. 6,1-5.

γματος ὁμοιότητος τὸ τοῦ μακαρίου Μωυσέως καὶ Ἰησοῦ πρόσωπον ἀναλαβὼν, εἴτε καὶ τῶν τότε ἀπάντων, ἐκεῖνα, φησὶν, ἅπερ ἂν ἤρμοσεν εἰπεῖν ἐκείνοις κατ' ἐκείνον τὸν καιρὸν διηγουμένοις τὰ κατὰ τὴν ἔρημον, τὴν εἴσοδον τὴν εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, τῶν κατ' ἐκεῖνο καιροῦ θαυμάτων τὸ μέγεθος, ὧν τὴν αἰτίαν ἐπιγράφων τῇ κιβωτῷ ὡς ἐπ' αὐτῆς ὄντος τοῦ Θεοῦ, καὶ δι' αὐτῆς πράττοντος ὅσα καὶ βούλεται. Ὅθεν καὶ προοίμιον ποιεῖται τῷ ψαλμῷ τοῦτο, ᾧ περ ἐκέχρητο ὁ μακάριος Μωυσῆς κινουμένης τῆς κιβωτοῦ εἰς τὸ μεταστῆναι ἅπαντας. Τίνα δὲ ἅπερ ἐφθέγγετο ἐξ αὐτῆς μανθάνομεν τῆς θείας Γραφῆς· «Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ ἐξαίρειν τὴν κιβωτὸν καὶ εἶπεν Μωυσῆς Ἐξεγέρθητι, Κύριε, καὶ διασκορπισθήτωσαν οἱ ἐχθροί σου, φυγέτωσαν ἅπαντες οἱ μισοῦντές σε»¹. Τοῦτο δὴ καὶ ὁ μακάριος Δαβίδ, ὡσπερ κινουμένης τότε τῆς κιβωτοῦ εἰς μεταστάσιν κατὰ τὴν ἐπὶ τῆς ἐρήμου ὁμοιότητα, ποιεῖται προοίμιον ἀπὸ τῶν τοῦ μακαρίου Μωυσέως φωνῶν ἀρχόμενος, καὶ ὡς ἐκ τοῦ ἐκείνων προσώπου διηγούμενος τὰ τότε θαύματα εἰς ἐκπληξιν τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως. Τοῦτο δὲ καὶ παρὰ τοῖς ἐκτός ἄχρι τῆς δεῦρο γίνεται τὸ ἐκ προσώπου τινῶν πρὸ πολλοῦ γεγεννημένων τοῦ χρόνου λέγειν ἅπερ ἂν ἐκείνοις εἰπεῖν ἤρμοσεν, ἃ καὶ ἠθοποιῶν ἔθος αὐτοῖς καλεῖν.

2 «Ἀναστήτω ὁ Θεός, καὶ διασκορπισθήτωσαν οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ»

430 Εἴρηται καὶ ἐτέρωθι ὅτι ἀνάστασιν Θεοῦ² καλεῖ τὴν ἐπὶ βοηθείᾳ τῶν οἰκείων καὶ τιμωρίᾳ τῶν ἐναντίων κίνησιν, ἐκ τοῦ παρ' ἡμῖν ἔθους, καθὰ τοιοῦτό τι πράττειν βουλόμενοι, καθεζόμενοι πρότερον καὶ ἀναπαυόμενοι διανιστάμεθα πρὸς τὸ ἔργον. Ἐδειξε δὲ αὐτὸ τῷ σχηματισμῷ φοβερώτερον· καὶ γὰρ ὅλος οὕτως σύγκειται ὁ ψαλμὸς προσωποποιῶν γέμων καὶ σχηματισμῶν, καὶ ὅλως πρέπων τῇ ὑποθέσει καὶ τῇ τοῦ μακαρίου διαθέσει Δαβίδ, μεθ' ἧς τότε ὀρχούμενος πρὸ τῆς κιβωτοῦ καὶ ὡσπερ μεθύων τῇ τοῦ Πνεύματος χάριτι μείζονα ἢ κατὰ τὸν οἰκεῖον ἐφθέγγετο λογισμὸν. Ὡς γὰρ ἐπὶ φοβεροῦ στρατηγοῦ καὶ ἄγαν ἰσχυροῦ,

1. Ἀριθ. 10,34. 2. Πρβλ. Ψαλ. 7,7. 9,20.

ἐὰν ἀναστῆ, φησίν, ἅπαντας διασκορπίζει τοὺς ἐχθρούς, οὕτως ἀρχεῖ καὶ διαναστάς μόνον ἅπαντας καταπλήξει¹.

«Καὶ φυγέτωσαν οἱ μισοῦντες αὐτὸν ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ»

5 Οὐδὲ γὰρ ἰδεῖν αὐτὸν ἀνέξονται, ἀλλὰ μόνον ὀφθεις εἰς φυγὴν ἅπαντας τρέπει τῷ φόβῳ.

3 «Ὡς ἐκλείπει καπνός, ἐκλιπέτωσαν»

Οὕτω γὰρ αὐτοὺς τιμωρήσει ὥστε ἀφανισθῆναι πάντας δίκην καπνοῦ, ὃς διαλύεσθαι πέφυκεν εἰς τὸ μηκέτι εἶναι περισταμένους.

10 «Ὡς τήκεται κηρὸς ἀπὸ προσώπου πυρός, οὕτως ἀπολοῦνται οἱ ἁμαρτωλοὶ ἀπὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ»

15 Ταῖς παραβολαῖς ἐμφαντικωτέραν τῶν ἐναντίων τὴν ἀπώλειαν ἐργάσασθαι βουλόμενος, ἐμνημόνευσε καὶ καπνοῦ καὶ 431 κηροῦ· αὕτη γὰρ ἡ κηροῦ φύσις πυρὶ πλησιάζοντος τήκεσθαι καὶ ἀπόλλυσθαι. Οὕτως οὖν ἅπαντας αὐτοὺς ἀναλώσεις ὥσπερ τὸ πῦρ τὸν κηρόν².

4 «Καὶ οἱ δίκαιοι εὐφρανθήτωσαν»

Ἡμῖν μέντοι τοῖς τὴν σὴν γινώσιν κεκτημένοις εὐφροσύνη πάντως ἐκ τῆς ἐκείνων περιέσται τιμωρίας.

20 «Ἄγαλλιάσθησαν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, τερφθήτωσαν ἐν εὐφροσύνῃ»

Ἐξέσται μέντοι, φησί, καὶ ὑμῖν τοῖς ἐκτὸς βουλομένοις μετασχεῖν τῆς εὐφροσύνης ἐὰν μὴ τὴν ἡμετέραν εὐπραγίαν βαρέως φέρητε, ἀλλ' ὑπαντᾶν αὐτῷ σπουδάσητε ἐφηδόμενοι τοῖς κατορθώμασιν· τὸ γὰρ «ἐνώπιον»³ αὐτοῦ τοῦτο λέγει, ἀντὶ τοῦ ἀπαντήσατε αὐτῷ μετὰ χαρᾶς.

5 «Ἄσατε τῷ Θεῷ, ψάλατε τῷ ὀνόματι αὐτοῦ»

Καὶ μᾶλλον ἐκπλαγέντες αὐτοῦ τὸ μέγεθος καὶ τῶν κατορθωμάτων τὴν ἰσχύον, ὕμνοις χρήσασθε καὶ ψαλμοῖς τοῖς εἰς αὐτόν.

1. Πρβλ. Ψαλ. 67,2. 2. Πρβλ. Ψαλ. 67,3. 3. Ψαλ. 67,4.

Τοῦτο δὲ εἰκότως, ἐπεὶ καὶ ὁ μακάριος Μωυσῆς ὀπηνίκα ἐποιεῖτο τὴν εἴσοδον εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, ἔδει δὲ διὰ τῶν ἐν μέσῳ ἐθνῶν παριέναι τὸν λαόν, ἀπέστειλε καὶ πρὸς τὸν Ἐδῶμ βασιλέα καὶ πρὸς τὸν Ἀμορραῖον· οὕτω δὲ καὶ καθεξῆς ἐποιοῖ ἀξίων τὴν πάροδον αὐτοῖς συγχωρηθῆναι ἀκωλύτως, οἳ δὲ οὐκ ἐπέτρεπον. 5 Ἐντεῦθεν τε αὐτοῖς τοῦ πολέμου συγκροτούμενου, συνέβαινε μὲν κρατεῖν τὸν Ἰσραὴλ τῇ τοῦ Θεοῦ ῥοπῇ, τιμωρίαν δὲ ἀξίαν ἐκείνους διδόναι οὐκ ἐπιτρέποντας αὐτοὺς διελθεῖν¹. Τοῦτο οὖν ὡς πρὸς ἐκείνους καλῶς φησιν ὅτι κοινωνήσατε καὶ ὑμεῖς ἡμῖν μᾶλλον τῆς εὐφροσύνης καὶ προῦπαντήσατε τῷ Θεῷ, ἐτοίμως ὑπακούοντες οἷς 10 βούλεται. Οὐδὲ γὰρ μεγάλα αἰτεῖ, ἀλλὰ ποῖα ταῦτα;

«Ὀδοποιήσατε τῷ ἐπιβεβηκότι ἐπὶ δυσμῶν, Κύριος ὄνομα αὐτῷ»

Καλῶς, τό «Ὀδοποιήσατε», πάροδον γὰρ ἐζήτει μόνον· ἐκ μεταφορᾶς οὖν τῶν εὐτρεπιζόντων τὰς ὁδοὺς ἐν ταῖς τῶν βασιλέων 15 παρόδοις, μὴ ἀντιπέσητε, φησί, μὴ κωλύσατε, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ συνεργήσατε πρὸς τὴν πάροδον. Τὸ δὲ «τῷ 432 ἐπιβεβηκότι ἐπὶ δυσμῶν»² ὡς ἐπὶ βασιλέως ἐφ' ἄρματος ὀχουμένου καὶ οὕτως κατὰ τῶν πολεμίων ἐλαύνοντος· τὸ μέντοι «δυσμῶν» ὡς πρὸς τὴν θέσιν εἶπεν τῶν τόπων, ἐπειδὴ γὰρ οὐκ εὐθείαν ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου ἐπὶ τὴν Παλαιστίνην ἦλθον, ἀλλὰ κυκλεύσαντες τὴν ἔρημον³, οὕτω τοῦ Θεοῦ ἐντειλαμένου, ἢ οὖν διὰ τῶν ἐθνῶν ἐκείνων ἐπὶ τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας εἴσοδος ὡς πρὸς δυσμὰς βλέπειν ποιεῖ τοὺς οὕτως ὀδεύοντας.

«Καὶ ἄγαλλιάσθε ἐνώπιον αὐτοῦ» 25

Τὸ αὐτὸ πάλιν λέγει, καὶ μᾶλλον οὕτω μετὰ χαρᾶς ὑπαντήσατε. Εἶτα, ἐπειδὴ οὐκ ἠνέσχοντο, διὰ τῶν ἐπαγομένων φοβεῖ.

6 «Ταραχθήτωσαν ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ»

Ἐπειδὴ συμπράξει αὐτῷ καὶ μετασχεῖν τῆς χαρᾶς οὐκ ἤβουλήθησαν, μόνον αὐτοῖς φανείς μετὰ ὀργῆς ἅπαντας ταραξεί. 30

1. Πρβλ. Ἀριθ. 21,21 ἐξ. 2. Ψαλ. 67,5. 3. Πρβλ. Ἐξ. 19,16 ἐξ.

«Τοῦ πατρὸς τῶν ὀρφανῶν καὶ κριτοῦ τῶν χηρῶν»

Προστάτης γάρ ἐστι τῶν ἀσθενῶν καὶ τῶν τὴν ἀνθρωπίνην οὐκ ἔχοντων βοήθειαν¹, οἷον ἡμεῖς. Τίς δὲ οὗτος καὶ οἶος;

«Ὁ Θεὸς ἐν τόπῳ ἀγίῳ αὐτοῦ»

5 Μέγας φησὶν ὁ Θεὸς καὶ φοβερός καὶ ὀφθεις ἡμῖν ἐν τῷ ἰδίῳ αὐτοῦ τόπῳ τῷ ἀγίῳ, — βούλεται δὲ εἰπεῖν ἐπὶ τοῦ ὄρους τοῦ Σινᾶ, — ὅπερ λέγει σαφέστερον ἐξῆς «Κύριος ἐν αὐτοῖς ἐν Σινᾶ, ἐν τῷ ἀγίῳ»². Ἐπ' αὐτοῦ γὰρ ὤφθη πᾶσιν ὁ Θεὸς τοῖς τοῦ λαοῦ ἐν στύλῳ γνοφώδους νεφέλης, καὶ ἐν πυρὶ ἐκαπνίζετό τε ἅπαν τὸ
10 ὄρος³, καὶ ἀστραπαὶ συνεχεῖς ἐγίγνοντο, καὶ φωναὶ σάλπιγγος, καὶ ὅλως ἅπαντα φόβου γέμοντα καὶ ἐκπλήξεως εἰς τὸ δέος ἐγγίνεσθαι τοῖς Ἰουδαίοις⁴. οὕτω 433 τε καὶ ἐκ μέσου τοῦ πυρὸς καὶ τῆς νεφέλης φθεγξάμενος ὁ Θεὸς πρὸς αὐτοὺς ἐχρημάτισεν ὅσα εἰκὸς ἦν, τὴν οἰκείαν γινῶσιν αὐτοῖς παρεχόμενος καὶ περὶ τῶν
15 πρακτέων διατάττων⁵. Τοῦτο οὖν βούλεται εἰπεῖν, ὅτι μέγας οὗτος, ὃς καὶ ὤφθη ἡμῖν ἐπὶ τοῦ ἰδίου τόπου πάσης γέμοντος ἀγιοσύνης, ὅθεν οὐδὲ προσεγγίσει τις ἐτόλμα τῶν τοῦ λαοῦ.

7 «Ὁ Θεὸς κατοικίζει μονοτρόπους ἐν οἴκῳ»

20 Οὗτος, φησὶν, ὁ μέγας καὶ φοβερός δίδωσι καὶ ἡμῖν κατοικίας τόπον τοῖς μάλιστα πάντων ἀνθρώπων δεομένοις, ἐπειδὴ μονότροποί τε ὄντες καὶ τὸν βίον ἀκοινωνήτον πρὸς τοὺς ἄλλους ἔχοντες ἀνθρώπους, τοῦτο ἡμῖν ἐντειλαμένου τοῦ Θεοῦ, οἰκεῖν τε καὶ
25 διάγειν σὺν ἑτέροις οὐ δυνάμεθα. Καλῶς δὲ ὡς πρὸς τὸ ἄνω τὴν ἀκολουθίαν ἀπέδωκεν ὥστε φησί, μὴ ἀντιπίπτετε, — οὐ γὰρ δύνασθε. Τοῦτο τοῦ Θεοῦ προειρημένου.

«Ἐξάγων πεπεδημένους ἐν ἀνδρείᾳ»

Παιδευέτω γὰρ ὑμᾶς φησι τὰ ἤδη γεγενημένα, ὅπως ἐν δουλείᾳ ὄντας καὶ ὥσπερ ἐν τισὶ πέδαις ἐν τῇ Αἰγύπτῳ κατεχομένους

1. Πρβλ. Ψαλ. 67,6. 2. Ψαλ. 67,18. 3. Πρβλ. Ἐξ. 19,18. 4. Πρβλ. Ἐξ. 19,19. 5. Πρβλ. Ἐξ. 19,20-21.

καίτοι γε οὐχ ὑπομένοντας τῶν δεινῶν, ἐξήγαγεν καὶ ἐξέσπασεν βουληθεὶς μετὰ πολλῆς τῆς ἰσχύος.

«Ὁμοίως τοὺς παραπικραίνοντας τοὺς κατοικοῦντας ἐν τάφοις»

Καίτοι οὐ «πεπεδημένους» μόνον, ἀλλ' ἔτι καὶ «παραπικραίνοντας»¹. τοῦτο γὰρ τὸ μείζον, ὅτι μῆτε ἐπιμελουμένους τῆς προσήκουσης ἀκριβείας, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον παροργίζοντας αὐτὸν τῷ
5 συνεχεῖ τῆς παραβάσεως ὅμως ἐξήγαγεν, δι' αὐτὸ τοῦτο μόνον τὸ ἐν μέσῳ ἀνδρῶν εἶναι φονικῶν καὶ ὥσπερ ἐν τάφοις καὶ μνήμασιν οἰκεῖν, νεκροὺς σχεδὸν ὄντας τῇ ἐπιτάσει τῶν ἐπαγομένων ἡμῖν
10 συμφορῶν. Πρὸς τοῦτο δὴ μόνον ἀποβλέψας, ἠλέησεν πάσχοντας δεινὰ καίτοι οὐκ ἀξίους ἐκ τοῦ τρόπου· οὕτω γὰρ λέγει ἡ θεία Γραφή, «Καὶ κατεστέναξαν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ ἀπὸ τῶν ἔργων καὶ ἀνεβόησαν, καὶ ἀνέβη ἡ βοή 434 αὐτῶν πρὸς τὸν Θεὸν ἀπὸ τῶν
15 ἔργων, καὶ εἰσήκουσεν ὁ Θεὸς τῶν στεναγμῶν αὐτῶν»².

8 «Ὁ Θεός, ἐν τῷ ἐκπορεύεσθαι σε ἐνώπιον τοῦ λαοῦ σου»

Διὰ τῶν ἄνω τὴν ἐν τῇ γῆ τῆς ἐπαγγελίας εἴσοδον σχηματίσας, καὶ τὰ μὲν πρὸς τοὺς ἀντιπесόντας εἰπὼν, τὰ δὲ λαμπρότερον ἐξηγησάμενος εἰς μῆνυσιν τῆς τε περὶ αὐτοὺς εὐεργεσίας τοῦ Θεοῦ καὶ
20 τῆς κατὰ τῶν ἐναντίων τιμωρίας, διηγεῖται λοιπὸν λαμπρότερον τῶν τοῦ Θεοῦ θαυμάτων τὸ μέγεθος. Τότε τοίνυν ὀπηνίκα ἡμῶν προηγοῦ. Πότε δὲ τοῦτο ἐποίει;

«Ἐν τῷ διαβαίνειν σε ἐν τῇ ἐρήμῳ»

Ὀπηνίκα κατὰ τὴν ἔρημον ἐβάδιζες³ προηγούμενος ἡμῶν. Καὶ γὰρ καὶ οὕτως ἐγίγνετο ἄγνωστων γὰρ ἀπάντων τὴν ὁδὸν, πρό-
25 τερον διὰ τῆς νεφέλης, ὕστερον δὲ διὰ τῆς κιβωτοῦ τὴν ὁδὸν αὐτοῖς ἐπεδείκνυ, καὶ ταύτη ἐπόμενοι τὴν ὄθεν ἐχρῆν βαδίζειν ἐγνώριζον.

9 «Γῆ ἐσεισθή, καὶ γὰρ οἱ οὐρανοὶ ἔσταξαν, ἀπὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ τοῦ Σινᾶ ἀπὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ Ἰσραὴλ»

1. Ψαλ. 67,7. 2. Ἐξ. 2,23-24. 3. Πρβλ. Ψαλ. 67,8.

Σύμμαχος· γῆ ἔσειετο, οὐρανὸς δὲ ἔσταξεν ἀπὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ τούτου τοῦ εἰς τὸ Σινᾶ'. Ἔδειξεν ὅτι καὶ τὸ «ἐν τόπῳ ἀγίῳ αὐτοῦ» περὶ τοῦ ὄρους Σινᾶ λέγει. Τότε τοίνυν, φησὶν, ὀπηνίκα κατὰ τὴν ἔρημον προηγούμενος ἡμῶν ἐβάδιζες, πάντα ἦν μεστὰ θαύματος καὶ φόβου, — γῆ τε γὰρ ἔσειετο, καὶ οὐρανοὶ διὰ νεφελῶν ἔσταζον· λέγει δὲ τὴν τοῦ μάννα τροφήν καθ' ἑκάστην ἡμέραν βαλλομένην, ἣν συνέλεγον¹. Ταῦτα γάρ, φησὶν, ἐγίγνετο διὰ τὸ σε φαίνεσθαι ἐν τῇ ἐρήμῳ «ἀπὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ Ἰσραήλ»² φαινόμενός φησιν ἐν τῷ Σινᾶ, φαινόμενος καὶ ἐν ἡμῖν διὰ τῆς περὶ ἡμᾶς κηδεμονίας, τὰ πάντα ἐφόβεις καὶ ἐτάραττες καὶ θαυμάτων ἐπλήρους.

10 «Βροχὴν ἐκούσιον ἀφοριεῖς, ὁ Θεός, τῇ κληρονομίᾳ σου καὶ ἠσθῆνησεν, σὺ δὲ κατηρτίσω αὐτήν»

Ἄπερ εἶπεν, ὅτι «οἱ οὐρανοί» διὰ νεφελῶν «ἔσταξαν», τὸ αὐτὸ καὶ «βροχὴν ἐκούσιον» λέγει, τὴν τοῦ μάννα τροφήν οὕτω καλέσας· 435 ἕτερο γὰρ δίκην ἐπ' αὐτοὺς ἐφέρετο, οὕτω καὶ ἐν τῷ οἶζ', «Καὶ ἐνετείλατο νεφέλαις ὑπεράνωθεν, καὶ θύρας οὐρανοῦ ἠνέωξεν, καὶ ἔβρεξεν ἐπ' αὐτοὺς μάννα φαγεῖν»³, — «βροχὴν»⁴ τε καλέσας τὴν τοῦ μάννα καταφορὰν, καὶ διὰ νεφελῶν αὐτὸ πέμπεσθαι φήσας εἰς αὐτούς. Καὶ καλῶς εἶπεν «ἐκούσιον», — τουτέστιν οὐ τὴν συνήθη καὶ φυσικῶς ὑπὸ τῆς τοῦ ἀέρος συστροφῆς ἐκπεμπομένην, ἀλλ' ἰδίαν τινὰ καὶ θελητὴν τῇ σῆ γνώμῃ συστάσαν. Καλῶς δὲ καὶ τὸ «ἀφοριεῖς»· οἱ μὲν γὰρ λοιποὶ ἕτεροι κοινοὶ πάντων, ἡ δὲ τοῦ μάννα καταφορὰ ἰδίως αὐτοῖς ἀφορισμένη καὶ δι' αὐτούς γιγνομένη.

11 «Τὰ ζῶά σου κατοικοῦσιν ἐν αὐτῇ»

Ἐν αὐτῇ τῇ γῆ λέγει τῆς ἐπαγγελίας. Τοῦτο δὲ βούλεται εἰπεῖν ὅτι οὕτω πλατεῖαν ἔχομεν τὴν κατοίκησιν, ὡς καὶ ζῶων ἡμᾶς ἔχειν ἀφθονίαν, οὐ στενοχωρούμενους ὑπὸ τῆς τῶν τόπων βραχύτητος.

1. Πρβλ. Ἀριθ. 11,7-9. Ψαλ. 77,24. 2. Ψαλ. 67,9. 3. Ψαλ. 77,23. 4. Ψαλ. 67,10.

«Ἡτοίμασας ἐν τῇ χρηστότητί σου τῷ πτωχῷ, ὁ Θεός»

Οἰκεία γὰρ χρηστότητι τσοσαῦτα ἡμῖν ἠϋτρέπισας ἀγαθὰ, πτωχοῖς¹ οὔσι καὶ ταλαιπώροις.

12-13 «Κύριος δώσει ῥῆμα τοῖς εὐαγγελιζομένοις δυνάμει πολλῇ, ὁ βασιλεὺς τῶν δυνάμεων τοῦ ἀγαπητοῦ, καὶ ὠραιότητι τοῦ οἴκου διελέσθαι σκῦλα»

Ἀγαπητὸν λέγει τὸν λαὸν ὡς ἡγαπημένον ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, συνήθως τῷ διπλασιασμῷ τὴν ἐπίτασιν τῆς ἀγάπης δεικνύς. Οὗτος οὖν, φησὶν, ὁ Θεὸς παρέχει τοῖς εὐαγγελιζομένοις ἀφορμὰς «ὁ τῶν δυνάμεων» ἡμῶν «βασιλεὺς», τουτέστιν ὁ τῆς ἰσχύος ἡμῶν βασιλεὺς ὁ παρέχων ἡμῖν τὴν ἰσχύν, ὃς καὶ διὰ τὴν τοῦ οἴκου ὠραιότητα διέλθεται «σκῦλα». Βούλεται δὲ εἰπεῖν ὅτι τροπὴν ἐργάσασθαι τῶν ἐναντίων καὶ πάντας ἀναιρεθῆναι ποιήσει, ὥστε ἡμᾶς «διελέσθαι τὰ σκῦλα»². «σκῦλα» γὰρ λέγει τῶν ἐν πολέμῳ φονευομένων τὰ ὄπλα καὶ ὑπὸ τῶν ἀναιρούντων λαμβανόμενα. Ταῦτα δὲ ποιήσεις, ὥστε ἡμᾶς 436 εἰσελθόντας καὶ κατεσχηκότας τῆς παρά σου διδομένης ἡμῖν γῆς, κατασκευάσαι σοι οἶκον εὐπρεπέστατον, ἐν ᾧπερ εἶναι μέλλεις, ἐν μέσῳ πάντων ἡμῶν διάγειν δοκιμάσας. Ἀκύλας· «καὶ ὠραιότητος οἴκου μερίσεται λάφυρα», Σύμμαχος· «καὶ ἡ δίαίτα τοῦ οἴκου διανεμεῖ λάφυρα», — σαφέστερον δηλώσαντες ὅτι ἡ αἰτία τῆς τοῦ οἴκου κατασκευῆς, ἐν ᾧπερ θεραπεύεσθαι μέλλει τὸ θεῖον, τῶν ἐναντίων τὸν φόνον ἐργάσεται.

14 «Ἐὰν κοιμηθῆτε ἀνά μέσον τῶν κλήρων»

Τὸ ἄνω ἀποδέδοται. Ταῦτα δέ, φησὶν, γενήσεται καὶ ἔσται ἡ κατασκευὴ τοῦ οἴκου καὶ ἡ ὠραιότης, ἐπειδὴν εἰσελθόντες ἀναπαύσησθε ἐν τῇ γῆ. Κλήρους δὲ αὐτὴν εἶπεν, ἐπειδὴ κατὰ κλήρους αὐτὴν διείλοντο.

Ἐκεῖ πτέρυγες περιστερᾶς περιηργυρωμένοι, καὶ τὰ μετὰ φρενα αὐτῆς ἐν χλωρότητι χρυσοῦ»

Τὸ «ἐκεῖ» ἀντὶ τοῦ τότε, ἐπειδὴ γὰρ ἔθος ἐστὶν ἐν τοῖς εὐκτηρίοις οἴκοις, ἐνίοτε δὲ καὶ τοῖς τῶν ἄγαν εὐπόρων, ἕτερά τινα μι-

1. Πρβλ. Ψαλ. 67,11. 2. Ψαλ. 67,13.

μουμένους ζῶα καὶ δὴ καὶ περιστερὰς ἀπὸ γύφου κατασκευάζειν καὶ ἀργύρου μὲν αὐτῶν τὰς πτέρυγας, χρυσίῳ δὲ κατακοσμεῖν τὰ μέσα τῶν ὠμῶν ἢ ὅλως τὰ περὶ τὸν τράχηλον ἢ καὶ ἕτερα τῶν μελῶν· οὕτω γὰρ Σύμμαχος τὰ μετὰφρενα τὰ μέλη λέγει.

5 Ταῦτα δὲ πολλῆς τῶν ποιούντων εὐπορίας ἀπόδειξιν ἔχει τὸ μέ-
χρη καὶ τῶν τοιούτων ἀργύρω τε καὶ χρυσίῳ κεχρηῆσθαι· τὸ παρά-
δειγμα ἐντεῦθεν λαβὼν ἠβουλήθη εἰπεῖν ὅτι οὕτως ἔσεσθε παρὰ
πᾶσιν ἐπὶ πλούτῳ τότε καὶ εὐθηνία περιβλεπτοὶ καὶ τοῖς παρὰ
10 τοῦ Θεοῦ διδομένοις ὑμῖν ἀγαθοῖς. Ὡσπερ οὖν τὸ τοιοῦτον εἶδος
τῆς κατασκευῆς πολὺν ἐμφαίνει τῶν τοιούτων τὸν πλοῦτον, ὅτι δὲ
τὰ ὁμοιώματα ἄνευ τοῦ ὡς λέγει πολλαχοῦ ἐσημηνάμεθα, οὕτω
γὰρ κἀνταῦθα τὸ «ἐκεῖ πτέρυγες περιστερὰς»¹ καθ' ὁμοίωσιν λέ-
γει, ἀκολούθως ἐνταῦθα τούτῳ χρησάμενος εἰς ἀπόδειξιν εὐπο-
ρίας τῷ παραδείγματι, ἐπειδὴ οἴκου ἐν τοῖς ἀνωτέροις ἐποιήσατο
15 μνήμην.

15 «Ἐν τῷ διαστέλλειν τὸν ἐπουράνιον βασιλεῖς ἐπ' αὐτῆς»

Ἐπειδὴ πρότερον ἦσαν ὑπὸ τῷ βασιλεῖ τῶν Αἰγυπτίων, ἡμελ-
λον δὲ τὸν ἴδιον κατέ437χοντες τόπον ὑπὸ τοῖς ἰδίους εἶναι λοιπὸν
καὶ τοῖς βασιλεῦσι², τότε φησὶν ὅταν γενομένων ἡμῶν ἐπὶ τῆς γῆς
20 τῆς ἐπαγγελίας, ὀρίζης καὶ τοὺς μέλλοντας ἡμῶν βασιλεύειν, —
ὅπερ ἴδιον τῶν ἐν εἰρήνῃ καθ' ἑαυτοὺς ὄντων καὶ οὐχ ἑτέροις δου-
λευόντων, — οὕτω καὶ τὸ «ἀποδώσω σοι τὰς εὐχάς μου, ἃς διέ-
στειλεν τὰ χεῖλή μου»³, ἀντὶ τοῦ ὥρισεν καὶ ἔταξεν. Τότε οὖν τί
ἔσται;

25 «Χιονωθήσονται ἐν Σελμών»

Τότε λαμπροὶ φανόμεθα, καλῶς τὸ λαμπρυνθῆναι χιο-
νωθῆναι εἰπὼν ἀπὸ τοῦ τοιαύτην εἶναι φύσει τὴν χιόνα· ἐν εἰρήνῃ
γὰρ καὶ εὐθηνία δαιτυμένους, εἰκὸς ἦν καὶ ἐπιδόξους εἶναι τοῖς
περιοίκοις. «Ἐν Σελμών» δὲ λέγει, ἀντὶ τοῦ τῆς Σαλήμ, ἔνθα καὶ
30 ὁ ναὸς ὠκοδόμητο, ὅθεν καὶ Ἱερουσαλήμ ἢ πόλις ἐκαλεῖτο.

1. Ψαλ. 67,14. 2. Πρβλ. Ψαλ. 67,15. 3. Ψαλ. 65,13-14.

16 «Ὁρος τοῦ Θεοῦ ὄρος πῖον»

Τοῦτο δὴ φησὶ τὸ ὄρος εὐθηνίας μεστόν, ἀντὶ τοῦ ἀγαθῶν πα-
ρεκτικὸν πολλῶν, ὡς τοῦ Θεοῦ ἐνοικοῦντος ἐν αὐτῷ τούτων
ἀγαθῶν χορηγοῦ.

«Ὁρος τετυρωμένον, ὄρος πῖον»

5

Πετυκνωμένον καὶ συνεστῶς, οὐκ ἐπιδεχόμενον λύσιν καὶ
ἤτταν, — ἐκ μεταφορᾶς τοῦ τυροῦ¹, ὃς μὴ πέφυκεν αὐθις ἀναλύειν
εἰς γάλα.

17 «Ἴνα τί ὑπολαμβάνετε, ὄρη τετυρωμένα»

Ἐπειδὴ προσέταξεν ὁ Θεὸς τοῦτον μόνον αὐτῷ τόπον εἰς
προσκύνησιν ἀφορισθῆναι τὸν τοῦ ὄρους ἐν ᾧ περὶ ὁ ναὸς ὠκοδόμη-
το, πολλοὶ δὲ καὶ ἐν ἑτέροις ὄρεσι προσεκύνουσι τοῖς εἰδώλοις, —
οὐ τῶν ἐναντίων μόνον, ἀλλὰ γὰρ καὶ τῶν ἰδίων πολλακίς, —
ἀπατηθέντες καὶ ἐκτραπέντες εἰς ἀσέβειαν, ὡς πρὸς ἐκείνους. Διὰ
τί, φησὶν, οὕτως «ὑπολαμβάνετε»², ὡς καὶ τῶν ἄλλων ὄρων τὴν
15 αὐτὴν ἰσχὺν ἐχόντων καὶ ὁμοίως ὑμᾶς ὠφελεῖν δυναμένων;

«Τὸ ὄρος, ὃ εὐδόκησεν ὁ Θεὸς κατοικεῖν ἐν αὐτῷ»

438 Οὐκ ἔστι τοιαῦτα τὰ λοιπά, τοῦτο μόνον τοιοῦτον, ἐπειδὴ-
περ καὶ ἐν αὐτῷ μόνῳ κατοικεῖν ἠρέτισε τῷ Θεῷ, καὶ διὰ τοῦτο
20 ταύτην ἔχει τὴν ἰσχύν.

«Καὶ γὰρ ὁ Κύριος κατασκηνώσει εἰς τέλος»

Οὔτε γὰρ μετελθεῖν αὐτὸν ἐντεῦθεν οἶόν τε, ἀλλὰ διαμένει
ἐνταῦθα διηγενεὲς ἑαυτῷ κατοικητήριον ἐκλεξάμενος, ὥστε μάται-
ον ὑμῖν τὸ περὶ τὰ ἄλλα σπουδάζειν.

18 «Τὸ ἄρμα τοῦ Θεοῦ μυριοπλάσιον, χιλιάδες εὐθηνούντων»

25

Ἐπειδὴ εἶπεν ἄνω «τῷ ἐπιβεβηκότι ἐπὶ δυσμῶν»³ ὡσανεὶ ἐφ'
ἄρματος ὀχουμένου καὶ ἐλαύνοντος, καλῶς «ἄρμα»⁴ ἐκάλεσε τὸν
λαόν· ἐπ' αὐτοῦ γὰρ ὡσπερ ὀχούμενος τὴν οἰκείαν ἐπεδείκνυτο δύ-

1. Πρβλ. Ψαλ. 67,16. 2. Ψαλ. 67,17. 3. Ψαλ. 67,5. 4. Ψαλ. 67,18.

ναμιν, τιμωρούμενος μὲν δι' αὐτῶν τοὺς ἐναντίους, συγκρατῶν δὲ αὐτοὺς ὡς ἠβούλετο. Ἡμεῖς οὖν φησι «τὸ ἄρμα» αὐτοῦ, ὧν ἐπιβέβηκεν καὶ ἐν οἷς γνωρίζεται, τούτῳ προσέχομεν τῷ ὄρει καὶ περὶ αὐτὸ ἐσμὲν οἱ εἰς μυριάδας καὶ χιλιάδας εὐθνηοῦντες καὶ πληθυνόμενοι τῇ αὐτοῦ δυνάμει.

«Κύριος ἐν αὐτοῖς ἐν Σινᾷ ἐν τῷ ἁγίῳ»

Ὁ γὰρ ἐνταῦθα νῦν Θεὸς καὶ ἐν ἡμῖν ὧν, αὐτὸς ἦν ὁ καὶ τότε ἐν τῷ Σινᾷ ὄρει τῷ ἁγίῳ, ἐν μέσῳ τῶν παρόντων γνωρισθεῖς τε καὶ φανείς¹. καλῶς δὲ ἅγιον ἐκάλεσεν τὸ ὄρος ἐφ' οὐπερ ὤφθη ὁ Θεός.

19 «Ἀνέβης εἰς ὕψος, αἰχμαλώτευσας αἰχμαλωσίαν, ἔλαβες δόματα ἐν ἀνθρώποις»

[688] Ἐπειδὴ γὰρ ἦν ὁ λαὸς ὡσπερ αἰχμαλώτος ἐν τῇ Αἰγύπτῳ 439 δουλεύων, ἐξέσπασε δὲ αὐτοὺς τῆς δουλείας ὁ Θεὸς καὶ ἀπήλλαξεν πολέμου νόμῳ, — τιμωρησάμενος γὰρ τοὺς ἐναντίους, οὕτω τούτους ἀφείλεν, αἰχμαλωσία δὲ λέγεται ἅπαν τὸ ἐν πολέμου νόμῳ λαμβανόμενον, — τοῦτό φησιν ὅτι «τὴν αἰχμαλωσίαν», δηλονότι ἡμᾶς τοὺς ὡς ἐν αἰχμαλωσίᾳ δουλεύοντας, αἰχμαλωτεύσας, ὡς ἰσχυρὸς στρατιώτης πολέμου νόμῳ νικήσας, ἀφείλες καὶ ἀπέσπασας. Τὸ δὲ «ἀνέβης εἰς ὕψος» ἐδείχθη δὲ μέγας καὶ ὑψηλός· διὰ τοῦτο «ἔλαβες δόματα ἐν ἀνθρώποις»². Προσέταξε γὰρ αὐτοῖς τότε ὁ Θεὸς αἰτῆσαι «σκευὴ ἀργυρᾶ καὶ χρυσᾶ»³ καὶ ταῦτα αἰτήσαντες ἔλαβον. Εἶτα καταλαβόντος τοῦ θανάτου τῶν πρωτοτόκων, ἐξώρμησαν τῆς Αἰγύπτου τῷ προστάγματι τοῦ Θεοῦ ἔχοντες καὶ τὰ σκευῆ. Οὐχ ἡμᾶς οὖν, φησί, μόνον ἀφείλω καὶ τῆς δουλείας ἀπήλλαξας, ἀλλὰ καὶ «δόματα ἔλαβες» παρὰ τῶν ἀνθρώπων, ὡσανεὶ μετὰ δώρων πάντων αὐτοὺς ἐκπεμφάντων.

Ἐχρήσατο δὲ ὁ Ἀπόστολος ταύτῃ τῇ μαρτυρίᾳ, οὐχ ὡς περὶ τοῦ Χριστοῦ προηγορευμένην, ἀλλ' ὡς ἀρμόζουσαν λέγεσθαι περὶ τοῦ Χριστοῦ, ὅτι καὶ αὐτὸς αἰχμαλώτους ἡμᾶς ὄντας ὑπὸ τοῦ διαβόλου μάχῃ τῇ πρὸς αὐτὸν νικήσας ἀφείλετο. Διὰ τοῦτο ἐπειδὴ τό

1. Πρβλ. Ἐξ. 19,18-25. 2. Ψαλ. 67,19. 3. Ἐξ. 12,35.

«ἔλαβες δόματα» οὐχ ἤρμωσεν κατὰ τὸ παρ' ἡμῖν ἔθος, ὡσπερ ἐν ταῖς διαλέξεσι ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς κεχρήμεθα, ὑπαλλάξας τὸ «ἔλαβες» εἶπεν τὸ ἔδωκας. Τοῦτο γὰρ ἀρμωδιώτερον ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ, οὐ λαβόντος ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀνοδὸν τὴν ἐν τοῖς οὐρανοῖς δεδωκότος τοῦ Πνεύματος τὰ χαρίσματα.

«Καὶ γὰρ ἀπειθοῦντες τοῦ κατασκηνώσαι»

Ὡσπερ ἄνω εἶπεν «ὁμοίως τοὺς παραπικραίνοντας»¹, οὕτω κἀνταῦθα. Καὶ ταῦτα, φησίν, ἐποίεις ἀπειθοῦντων ἡμῶν, οἰκεία φιλανθρωπία ἀπαλλάττων, καὶ οἰκητήριον ἡμῖν ὀρίζων εἰς τὸ ἔχειν τε τόπον ἴδιον καὶ οἰκεῖν ἐν αὐτῷ.

20 «Κύριος ὁ Θεὸς εὐλογητός»

Ἐπὶ τούτοις γὰρ ὕμνων ἄξιος.

«Εὐλογητὸς Κύριος ἡμέραν καθ' ἡμέραν»

Διηνεκῶς ὑμνεῖσθαι ἄξιος κατὰ πᾶσαν ἡμέραν.

«Κατευοδάσει ἡμῖν ὁ Θεὸς τῶν σωτηρίων ἡμῶν»

440 Αὐτὸς γὰρ ἡμῖν καὶ τὴν ὁδὸν εὐτρεπίσει, τουτέστι παρέξει ἡμῖν τὴν εἴσοδον τὴν εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας ὁ περισώζων ἡμᾶς καὶ ἀπαλλάττων τῶν κινδύνων, — ἐνταῦθα μάλιστα εὐκαίρως τὸ «ὁ Θεὸς τῶν σωτηρίων ἡμῶν»² εἰπών· μὴ περισωζομένους γὰρ τῆς τῶν πολεμίων ἐπιβουλῆς οὐκ ἐνῆν δυνηθῆναι τῆς γῆς ἐπιλαβέσθαι.

21 «Ὁ Θεὸς ἡμῶν ὁ Θεὸς τοῦ σώζειν»

Ὡσπερ Θεὸν ἐλέους λέγει ἀπὸ τοῦ ἐλεεῖν, οὕτω καὶ Θεόν «τοῦ σώζειν»³, τουτέστιν αὐτὸς ὁ περισώζειν ἀπὸ κινδύνων δυνάμενος.

«Καὶ τοῦ Κυρίου Κυρίου αἱ διέξοδοι τοῦ θανάτου»

Διέξοδον δὲ λέγει τὴν ἀπαλλαγὴν. Αὐτὸς ὁ καὶ διὰ μέσου πολ- λάκις τοῦ θανάτου ἐξάγων καὶ ἀπαλλάττων.

1. Ψαλ. 67,7. 2. Ψαλ. 67,20. 3. Ψαλ. 67,21.

22 «Πλήν ὁ Θεὸς συνθλάσει κεφαλὰς ἐχθρῶν αὐτοῦ»

Ἡμᾶς δὲ ἀπαλλάξει, τοὺς ἐναντίους καὶ πολεμοῦντας ἡμῖν τιμωρούμενος.

«Κορυφήν τριχὸς διαπορευομένων ἐν πλημμελείαις αὐτῶν»

5 Οὕτω, φησίν, αὐτοὺς τιμωρήσεται ὡς ὑπὲρ πάντων ὧν ἄμαρ-
τάνουσι δοῦναι δίκην, καὶ μηδὲ τὴν ὑπὲρ τοῦ σμικροτάτου τιμω-
ρίαν αὐτοὺς διαφυγεῖν. Τρίχας δὲ ὠνόμασεν τὸ σμικρότατον, κυ-
ρίως μὲν ἐπειδὴ τοῦτο ἐν ἡμῖν τὸ πάντων βραχύτατον, ἀκολούθως
δὲ ἐπειδὴ «κεφαλὰς» εἶπεν ὅτι «συνθλάσει»¹.

10 23 «Εἶπεν Κύριος Ἐκ Βασάν ἐπιστρέψω»

Σύμμαχος· ἐπιστρέψαι ποιήσω. Ἐδειξεν ἐνταῦθα μάλιστα
τὴν ὑπόθεσιν ἧτις ἐστίν, καὶ οὐχ, ὡς τινες ἐνόησαν, τὴν ἐπά-
νοδον λέγει τοῦ λαοῦ. Τί γὰρ βούλεται πρὸς τὴν Βαβυλῶνα ἢ
15 «Βασάν»². Βασάν δὲ ἐστὶν ἧς ἐβασίλευσεν ὁ Ὠγ, δι' ἧς καὶ
παρῆλθον τότε, ὡς αὐτὸς ἐτέρωθι μνημονεύων τῶν ἐξ Αἰγύπτου
φησὶ καὶ τὸν Ὠγ βασιλέα τῆς Βασάν³. Ἐπηγγεῖλατο οὖν, φησίν, ὁ
Θεὸς ἐκεῖθεν αὐτοὺς ἀγαγεῖν.

«Ἐπιστρέψω ἐν βυθοῖς θαλάσσης»

20 Σύμμαχος· ἀναστρέψαι ποιήσω ἀπὸ βυθῶν θαλάσσης καὶ διὰ
μέσου τῶν τε Ἐδωμιτῶν λέγων καὶ τῶν Μωαβιτῶν καὶ τῶν
λοιπῶν ἀπάντων, δι' ὧν παρῆλθον, ὡς ἂν καὶ διὰ μέσου τοῦ βυ-
θοῦ τῆς θαλάσσης ἄξω, οὐδὲν παθεῖν ὑπὸ τοῦ πλήθους τῶν πολε-
μούντων ποιήσας.

24 «Ὅπως ἂν βαφῆ ὁ πούς σου ἐν αἵματι»

25 Πάντας γὰρ αὐτοὺς τιμωρήσομαι. Καλῶς δὲ τὸ «ὅπως ἂν
βαφῆ ὁ πούς σου ἐν αἵματι»⁴ ἐσημάτισεν, ὡς ἐπὶ στρατηγοῦ διώ-
κοντος καὶ πολὺν ἐργαζομένου φόνον, καὶ τῷ αἵματι φύροντος τὸν
οἰκεῖον πόδα. Τὸ δὲ «ὅπως» κατὰ τὸ ἰδίωμα εἶπεν τὸ γραφικόν, τὸ
αἰτιατὸν ἀντὶ αἰτίας τεθεικώς. Οὐ γὰρ ἵνα τούτους ἀνέλη ἐκείνους

ἀπαλλάττει, τοῦναντίον δὲ ὑπὲρ τῆς ἐκείνων ἀπαλλαγῆς καὶ τού-
τους ἀνθισταμένους ἀναιρεῖ.

«Ἡ γλῶσσα τῶν κυνῶν σου ἐξ ἐχθρῶν παρ' αὐτοῦ»

Σαφέστερον Σύμμαχος· καὶ λάφει ἢ γλῶσσα τῶν κυνῶν σου
ἀπὸ ἐκάστου τῶν ἐχθρῶν σου'. Ὡς πολέμου νόμῳ πάντων ἀναι-
5 ρουμένων, σχηματίσας τὸ πᾶν ἀπέδωκε τῷ λόγῳ· καὶ ἀνελῶν
αὐτούς, φησί, παραδώσει εἰς βορὰν τοῖς κυσίν.

25 «Ἐθεωρήθησαν αἱ πορεταί σου, ὁ Θεός, αἱ πορεταί τοῦ Θε-
οῦ μου τοῦ βασιλέως τοῦ ἐν τῷ ἁγίῳ»

Ὅπηνίκα ὤφθη ὁ Θεὸς τοῖς Ἰσραηλίταις ἐπὶ τοῦ ὄρους τοῦ
10 Σινᾶ, μετὰ τὴν πρὸς αὐτοὺς διάλεξιν καὶ τὴν δοκοῦσαν ἀναχώρη-
σιν, παρεσκεύασεν τὸν τόπον ἐφ' οὗπερ ἐστάναι καὶ ὀμιλεῖν αὐτοῖς
ἐδόκει φέρειν μὲν ὡς περ ἵχνη τῶν ποδῶν¹· μεταβαλὼν δὲ τὸν περι-
τοὺς πόδας 442 τόπον, τῷ τοῦ σαπφείρου τόπῳ πεποίηκεν ὅμοιον
καὶ τῆ τοῦ οὐρανοῦ καθαρότητι παραπλήσιον. Οὕτω γὰρ γέγρα-
15 πται, «Καὶ ἀνέβη Μωυσῆς καὶ Ἀαρῶν καὶ Ναδάβ καὶ Ἀβιούδ
καὶ οἱ τῆς γερουσίας Ἰσραὴλ καὶ εἶδον τὸν τόπον, οὐ εἰστήκει ὁ
Θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ τὰ ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ ὡς ἔργον πλίνθου
σαπφείρου καὶ ὡς περ εἶδος στερεώματος τοῦ οὐρανοῦ τῆ καθαρό-
20 τητι»². Τοῦτο οὖν φησιν οὕτως κατηξίωσας κατελθεῖν ἐπὶ τοῦ
ὄρους τοῦ Σινᾶ καὶ διαλεχθῆναι ἅπασιν ἡμῖν τοῖς παροῦσιν, ὡς
καὶ τὴν πορείαν σου³ αὐτὴν καὶ τῶν ποδῶν τὰ ἵχνη ὠφθῆναι τε καὶ
δῆλα γενέσθαι τοῖς ὄρωσιν· ἀπόδειξιν δὲ εἶχεν τὸ λεγόμενον τῆς
τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας.

26 «Προέφθασαν ἄρχοντες ἐχόμενοι φαλλόντων»

25 Σύμμαχος τὸ «ἐχόμενοι φαλλόντων»⁴ ὀπίσω φαλλόντων
εἶπεν. Τοῦδο δὴ, φησίν, ὅτι προηγοῦντο μὲν οἱ ἄρχοντες, ἐπηκο-
λούθουν δὲ οἱ ψάλλοντες.

1. Ψαλ. 67,22. 2. Ψαλ. 67,23. 3. Πρβλ. Ἀριθ. 32,33. 4. Ψαλ. 67,24.

1. Πρβλ. Ἐξ. 19,18-25. 2. Ἐξ. 24,9-10. 3. Πρβλ. Ψαλ. 67,25.
4. Πρβλ. Ψαλ. 67,26.

26-27 «*Ἐν μέσῳ νεανίδων τυμπανιστριῶν. Ἐν ἐκκλησίαις εὐλογεῖτε τὸν Θεὸν τὸν Κύριον ἐκ πηγῶν Ἰσραήλ*»

Περὶ τοὺς φάλλοντας ἦσαν καὶ νεάνιδες τυμπανίζουσαι· τοῦτο δὲ γεγενῆσθαι σαφῶς ἡμᾶς ἢ θεία παιδεύει Γραφή, ὅπηνίκα διῆλθον μὲν οὗτοι τὴν θάλασσαν, κατεποντίσθησαν δὲ ἐπ' ὄφεισι ταῖς ἐκείνων οἱ Αἰγύπτιοι¹. Φησὶ γάρ «Καὶ ἔλαβεν Μαρία ἢ προφητις ἢ ἀδελφὴ Ἀαρῶν τὸ τύμπανον ἐν τῇ χειρὶ αὐτῆς, καὶ ἐξῆλθον πᾶσαι αἱ γυναῖκες ὀπίσω αὐτῆς μετὰ τυμπάνων καὶ χορῶν. Ἐξῆρχεν δὲ αὐτῶν Μαρία λέγουσα, Ἄσωμεν τῷ Κυρίῳ, ἐνδόξως γὰρ δεδόξασται· ἵππον καὶ ἀναβάτην ἔβριψεν εἰς τὴν θάλασσαν»². Ἦσεν δὲ τὸ αὐτὸ καὶ ὁ λαός· φησὶ γάρ «Τότε ἦσεν Μωυσῆς καὶ υἱοὶ Ἰσραὴλ τὴν ᾠδὴν ταύτην τῷ Κυρίῳ, καὶ εἶπον λέγοντες, Ἄσωμεν τῷ Κυρίῳ ἐνδόξως»³. Ὡστε σύμφωνον καὶ τὸ παρὰ τῷ μακαρίῳ Δαβὶδ κείμενον, «Ἐν ἐκκλησίαις εὐλογεῖτε τὸν Θεὸν Κύριον ἐκ πηγῶν Ἰσραήλ»⁴ ὑπὲρ τοίνυν τῶν τοσούτων καὶ τηλικούτων θαυμάτων, ὡσάκις ἂν ἐκκλησιάζητε καὶ κατ' αὐτὸ συνίητε, ὑμνεῖν τὸν Θεὸν σπουδάχετε. Τὸ δὲ «ἐκ πηγῶν Ἰσραήλ», ἵνα εἴπη οἱ ἀπὸ τῶν 443 φυλῶν τοῦ Ἰσραήλ, τουτέστι πᾶς ὁ Ἰσραήλ, καλῶς πηγᾶς τοῦ Ἰσραήλ καλέσας τὰς ἰβ' φυλάς, ὡσπερ τι ρεῦμα πολὺ τῇ τοῦ Θεοῦ εὐλογίᾳ ἐκδιδόμενόν τε καὶ πληθυνόμενον καὶ διαμένον ἐν ταῖς διαδοχαῖς αἰεί.

28 «*Ἐκεῖ Βενιαμὴν νεώτερος ἐν ἐκστάσει*»

Καλῶς παρακελευσάμενος τὸ ὑμνεῖν, ταῦτα ἐπήγαγεν ὅτι κοινή πάντων ἦν καὶ ἡ τότε γεγενημένη χάρις.

25 «*Ἀρχοντες Ἰούδα ἡγεμόνες αὐτῶν, ἄρχοντες Ζαβουλών, ἄρχοντες Νεφθαλί*»

Ἴνα εἴπη πάντες ἀπὸ τοῦ κατὰ μέρος.

29 «*Ἐντειλαι, ὁ Θεός, τῇ δυνάμει σου*»

30 Διηγησάμενος τοῦ Θεοῦ τὴν εὐεργεσίαν, τρέπει λοιπὸν εἰς εὐχὴν τὸν λόγον. Πρόσταξόν φησι τῇ δυνάμει σου, ὦ Δέσποτα, ὡς

1. Πρβλ. Ἐξ. 14,15-31. 2. Ἐξ. 15,20-21. 3. Ἐξ. 15,1. 4. Ψαλ. 67,27.

ἐπὶ βασιλέως τῇ αὐτοῦ στρατιᾷ πρὸς τὸ ἀμύνειν κελεύοντος. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν «ὁ βασιλεὺς τῶν δυνάμεων τοῦ ἀγαπητοῦ»¹ καλῶς ἐνταῦθα τὸ «Ἐντειλαι τῇ δυνάμει σου»². Καὶ ἐπάγει·

«*Δυνάμωσον, ὁ Θεός, τοῦτο, ὃ κατειργάσω ἡμῖν*»

Τουτέστι πρόσταξον τὴν ἰσχύ σου ἐν ἡμῖν διαμεῖναι, εἰς τὸ ἰσχυρὸν καὶ βέβαιον ἡμῖν παραμεῖναι τοῦτο ὅπερ ἡμῖν παρέσches, — ἵνα εἴπη τὴν ἐν τοῖς τόποις κατοικίαν, — ὥστε μὴ μεταχθῆναι ἔνθεν.

30 «*Ἀπὸ τοῦ ναοῦ σου ἐπὶ Ἱερουσαλήμ*»

Σύμμαχος διὰ τὸν ναὸν σου τὸν ἐπάνω τῆς Ἱερουσαλήμ. Παράσχου δὲ φησι τοῦτο, εἰ καὶ μὴ δι' ἡμᾶς οὐκ ὄντας ἀξίους, ἀλλ' οὖν γε διὰ τὸ εἶναί σου τὸν ναὸν ἐν τούτῳ τῷ τόπῳ καὶ ἐνταῦθα σπουδάζεσθαι τὴν σὴν θεραπείαν. Ναός γὰρ ἐλέγετο τότε καὶ ἡ σκηνὴ ἐν ἧπερ ἢ κιβωτὸς τοῦ Θεοῦ κατέκειτο· δέδεικται δὲ τοῦτο παρ' ἡμῶν ἐν τῷ ἰ' ψαλμῷ.

«*Σοὶ οἴσουσιν βασιλεῖς δῶρα*»

444 Ἡμῶν γὰρ φησι μηδὲν χαλεπὸν ὑπομενόντων καὶ τοῦ ναοῦ ἐν τῇ συνήθει δόξῃ διαμένοντος, πολλοὶ καὶ τῶν ἐναντίων ἐκπληττόμενοί σου τὸ μέγεθος δῶρά σοι κομίσουσιν³. Τοῦτο δὲ ἐπὶ πολλῶν γενόμενον φαίνεται τῶν χρόνων, καὶ πολλάκις ὁ Τύρου βασιλεὺς εἰς τὴν τοῦ ναοῦ κατασκευὴν ἐπὶ τοῦ Σολομῶντος δῆλός ἐστιν οὐκ ὀλίγα δεδωκώς.

31 «*Ἐπιτίμησον τοῖς θηρίοις τοῦ δρυμοῦ*»

Διὰ ταῦτα ἡμῖν τε βεβαίαν παράσχου τὴν ἐνταῦθα κατοικίαν, καὶ τοὺς βουλομένους πολεμεῖν ἄπωσαι. Θηρία δὲ «δρυμοῦ» τοὺς πολεμοῦντας ἐκάλεσεν, εἰς παράστασιν τῆς ὠμότητος τοῦ τρόπου.

«*Ἡ συναγωγὴ τῶν ταύρων ἐν ταῖς δαμάλεσιν τῶν λαῶν τοῦ μὴ ἀποκλεισθῆναι τοὺς δεδοκιμασμένους τῷ ἀργυρίῳ*»

1. Ψαλ. 67,13. 2. Ψαλ. 67,29. 3. Πρβλ. Ψαλ. 67,30.

Σαφῶς αὐτὸ εἶπεν Σύμμαχος· συνόδῳ παμμεγεθῶν μετὰ συ-
 στροφῶν λαῶν τοῖς διαλακτίζουσι τοὺς εὐδοκίτους ὡς ἀδόκιμον
 ἀργύριον'. Ἀποδέδοται τῷ «ἐπιτίμησον»¹. Ἐπιτίμησον γάρ φησι
 5 τούτοις καὶ ταῖς συνόδοις τούτων τῶν ἰσχυρῶν καὶ ταῖς συστρο-
 φαῖς τῶν ἄλλων, ἵνα εἴπη ὅτι ἄπωσαι ἀφ' ἡμῶν τοὺς ἐχθροὺς
 ἡμῶν καὶ ὠμοὺς ὄντας καὶ ἰσχυροὺς καὶ πολλοὺς, οἳ τοσοῦτον
 ἔχουσι καθ' ἡμῶν τὸ μῖσος ὥστε ἡμᾶς σπουδάζειν ἀναιρεῖν καὶ
 ἀφανίζειν ὡς ἀργύριον ἀδόκιμον, — ἵνα εἴπη οὐδεμίαν ἡμῶν
 10 φειδῶ ποιούμενοι, ὡς οὐδενὸς ἀξίους λόγου τιμωρεῖσθαι σπουδα-
 ζουσιν.

«Διασκόρπισον ἔθνη τὰ τοὺς πολέμους θέλοντα»

Τρόπῳ αὐτοὺς καὶ τιμῶρησαι φιλοπολέμους ὄντας. Ἔδει-
 ξε δὲ διὰ πολλῶν ἀξίους αὐτοὺς ὄντας τιμωρίας, ὅτι ὠμοὶ τὸν τρό-
 15 πον, ὅτι ἰσχυροί, ὅτι πολλοί, ὅτι ἀφειδῶς κεχρημένοι, ὅτι χαίρον-
 τες τοῖς κακοῖς.

32 «Ἦξουσιν πρέσβεις ἐξ Αἰγύπτου»

445 Ταῦτά σου φησι περὶ ἡμᾶς ποιῶντος, ἀσπάζονται τὴν περὶ
 ἡμᾶς εἰρήνην οἱ Αἰγύπτιοι· εἰρήνης γὰρ οἱ πρέσβεις διάκονοι.

«Αἰθιοπία προφθάσει χεῖρα αὐτῆς τῷ Θεῷ»

20 Βασιλέα σε ὁμολογήσει καὶ Δεσπότην. Τοῦτο δὲ προσωποποι-
 ῆσας εἶπεν ἐκ μεταφορᾶς τῶν ἐν ταῖς εἰκόσι γραφόντων τὰς πόλεις
 ἦτοι τὰ ἔθνη, οἷον Περσίδα ἢ Γοθθίαν ἢ τι τοιοῦτον, ὅπως δοκοῦσι
 μὲν ὑποτιθέναι τὴν χεῖρα τοῖς τῶν βασιλέων ποσίν, ἐμφαίνουσι δὲ
 τῆς δεσποτείας τὴν ὁμολογίαν. Ταῦτα δὲ γέγονε καὶ ἐπὶ τοῦ Σο-
 25 λομῶντος, ὅτε πολλὰ μὲν πολλαχόθεν αὐτῷ ἀπεστέλλετο δῶρα,
 ἐλήλυθε δὲ πρὸς αὐτὸν ἢ τῆς Αἰθιοπίας βασίλισσα² πόθῳ τῆς
 προσούσης αὐτῷ σοφίας.

33 «Αἰ βασιλεῖαι τῆς γῆς, ἄσατε τῷ Θεῷ»

Πάντες τοίνυν οἱ πανταχόθεν ὕμνους αὐτῷ ἀναπέμπετε³.

1. Ψαλ. 67,31. 2. Πρβλ. Γ' Βασ. 10,1-13. Β' Παρλ. 9,1-12. 3. Πρβλ.
 Ψαλ. 67,33.

34 «Ψάλατε τῷ Κυρίῳ τῷ ἐπιβεβηκότι ἐπὶ τὸν οὐρανὸν τοῦ
 οὐρανοῦ κατὰ ἀνατολάς»

«Οὐρανὸν οὐρανοῦ»¹ καλεῖ τὸν ἀνώτερον, — ἐπειδὴ ὅπερ ἡμῖν
 οὗτος, τοῦτο ὁ ἀνώτερος. Σύμμαχος τὸ 'κατ' ἀνατολάς' ἐκ πρώ-
 5 τῆς λέγει ἀκολούθως. Εἰ γὰρ ἐπάνω τῶν οὐρανῶν, οὐκ ἂν εἶπεν
 ταύτην τὴν τοῦ ἡλίου ἀνατολήν· ἔνθα γὰρ τοῦτον εἶναι τὸν ἡλιον
 οὐ συμβαίνει, δῆλον ὡς οὐδέ ἐστι τὸ μὲν ἀνατολικόν, τὸ δὲ δυτικόν
 μέρος. Ὑμνεῖτε οὖν τὸν ἐξ ἀρχῆς καὶ αἰεὶ ἐπάνω ὄντα τῶν
 οὐρανῶν, — 'κατ' ἀνατολάς' εἰπὼν τὸ ἐξ ἀρχῆς καὶ τὸ ἐκ πρώτης,
 ἀπὸ τοῦ τῆς ἡμέρας ἀρχὴν εἶναι τοῦ ἡλίου τὴν ἀνατολήν καὶ μὴ
 10 δύνασθαι πρὸ τῆς ἐκείνου ἀνατολῆς ἡμέραν φαίνεσθαι, ὥστε καθ'
 ὁμοιότητα 446 μὴδὲν δύνασθαι πρὸ τοῦ Θεοῦ νοεῖν. Σύμμαχος
 μὲν οὖν αὐτὸ σαφέστερον ἐδήλωσεν, — οἱ δὲ Ο' ἐμφαντικώτερον
 καὶ μᾶλλον τῆς ἐβραϊκῆς καθικνούμενοι διανοίας, — βουληθεὶς ἐκ
 15 παραδείγματος τὸ ἀρχαῖον τοῦ Θεοῦ σημάσαι.

«Ἰδοὺ δώσει τῇ φωνῇ αὐτοῦ φωνὴν αἰνέσεως»

Καὶ γὰρ ἐστι μέγας καὶ φοβερὸς καὶ μόνη τῇ φωνῇ δυνάμενος
 τοὺς πολεμίους καταπλήττειν. «Φωνὴν δὲ αἰνέσεως» εἶπεν τὴν
 φωνὴν αὐτοῦ, ὡς ὕμνων ἀξίαν διὰ τὸ μέγεθος. Ἐσχημάτισεν δὲ
 20 κἀνταῦθα ὡς ἐπὶ στρατηγοῦ φωνῇ μόνη καταπλήττοντος.

35 «Δότε δόξαν τῷ Θεῷ»

Ἐπειδὴ τοίνυν τοιοῦτος, μὴ ἀνθίστασθε μὴδὲ πολεμεῖτε, ἀλλὰ
 μᾶλλον αὐτὸν θαυμάσατε ὡς μέγαν καὶ παύσασθε τῆς ἀκαίρου
 μάχης.

«Ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ ἡ μεγαλοπρέπεια αὐτοῦ»

Ἐν ἡμῖν γὰρ τὸ μέγεθος αὐτοῦ δείκνυσι, τιμωρούμενος τοὺς
 πολεμεῖν ἡμῖν βουλομένους.

«Καὶ ἡ δύναμις αὐτοῦ ἐν νεφέλαις»

Ἐχει δὲ δύναμιν οὐ τῇ ἡμετέρᾳ μόνον βοηθείᾳ μετρομένην,
 ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ ἡμᾶς ἐν τῇ κτίσει φαινομένην, — ἀπὸ γὰρ τοῦ μέ-
 30

1. Ψαλ. 67,34.

ρους τὸ πᾶν εἶπεῖν ἠβουλήθη, — ἢ καὶ ὅτι αὐτάρκη φόβον παρέχεται τοῦ ἀέρος ἢ πύκνωσις βροντῶν ἤχον ἀποτελοῦσα, ἀστραπῶν κατάπληξιν, ὑετοῦ φορᾶν, χιόνος καὶ χαλάζης βολήν¹.

36 «Θαυμαστός ὁ Θεὸς ἐν τοῖς ἀγίοις αὐτοῦ»

5 Ἄλλ' ὅμως καὶ οὕτως ὦν μέγας, αὐτάρκως ἑαυτὸν δείκνυσι φοβερὸν δι' ἡμῶν.

447 «Ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ αὐτὸς δώσει δύναμιν καὶ κραταίωσιν τῷ λαῷ αὐτοῦ»

10 Αὐτὸς γὰρ Δεσπότης ἡμέτερος καὶ προστάτης, αὐτὸς ἡμῖν καὶ τὴν ἰσχὺν καὶ τὴν βεβαίωσιν παρέχει, καὶ διὰ τούτων αὐτάρκως ὦν ἡμῖν παρέχεται τὴν οἰκειάν ἐνδείκνυται δύναμιν².

«Εὐλογητὸς ὁ Θεός»

Καὶ ἐπὶ τούτοις ἅπασιν ὕμνων καὶ εὐχαριστίας ἄξιος.

Ψαλμὸς 68

15 Προαγορεύων τὰ κατὰ τοὺς Μακκαβαίους διηγεῖται τῶν συμφορῶν τὸ μέγεθος, λέγων μὲν τοὺς παρὰ τῶν ἀλλοτρίων ἐπενεχθέντας αὐτοῖς πολέμους, λέγων δὲ καὶ τὴν παρὰ τῶν ἰδίων ἐπιβουλήν, συνήθως μέντοι ὡς ἐξ ἐκείνων ἅπαντα λέγει τὰ κατ' αὐτούς.

20 2 «Σῶσόν με, ὁ Θεός, ὅτι εἰσήλθοσαν ὕδατα ἕως ψυχῆς μου»

«Ὑδατα»³ λέγει τὰς τῶν πολεμίων ἐφόδους, ὡς συμπνίγειν καὶ ἀναιρεῖν δυναμένας, ὡς τὸ «διήλθομεν διὰ πυρὸς καὶ ὕδατος»⁴. Τὰ κακά, φησί, τὰ παρὰ τῶν ἐθνῶν αὐτῆς μου καθίκετο τῆς ψυχῆς.

25 3 «Ἐνεπάγην εἰς ὕλην βυθοῦ, καὶ οὐκ ἔστιν ὑπόστασις»

1. Πρβλ. Ψαλ. 67,35. 2. Πρβλ. Ψαλ. 67,36. 3. Ψαλ. 68,2. 4. Ψαλ. 65,12.

Ὡσπερ ὕλην πράγματος, λέγομεν τὸ πλῆθος αὐτοῦ καὶ τὰς περιστάσεις, οὕτω λέγει 448 «ὕλην βυθοῦ»¹ τὸν μέγαν βυθόν, ἵνα εἴπη τῆς συμφορᾶς τὴν ἐπίτασιν. Σύμμαχος· ἐβαπτίσθην εἰς ἀπεράντους καταδύσεις· ἐμπέπτωκά φησι μεγίστοις κακοῖς, ὡς μηδὲ ὑφespάναται δύνασθαι περὶ αὐτῆς κινδυνεύοντα τῆς σωτηρίας.

«Ἦλθον εἰς τὰ βάθη τῆς θαλάσσης, καὶ καταιγὶς κατεπόντισέν με»

Διαφόρως ταῖς τροπολογίαις χρῆται, τῶν κακῶν τὴν ἐπίτασιν σημάναι βουλόμενος, ὕδατα καὶ βυθὸν καὶ θάλασσαν καλῶν τῶν ἐναντίων τὰς ἐφόδους ὡς ἱκανὰς ἀνελεῖν. Ἐγενόμην οὖν φησιν ἐν μέσῳ τῶν κακῶν, καὶ συμφορὰ τις καταιγίδος δίκην κατενεχθεῖσα ἐκάλυψεν, ὡς μηδὲ ἐλπίσαι σωτηρίαν.

4 «Ἐκοπίασα κράζων, ἐβραγχίασεν ὁ λάρυξ μου»

Ἄλλ' ἐν μέσῳ τῶν τηλικούτων κακῶν ἀνενδότως σοι προσηχόμην.

«Ἐξέλιπον οἱ ὀφθαλμοί μου ἀπὸ τοῦ ἐλπίζειν με ἐπὶ τὸν Θεόν μου»

Ὁλος ἤμην τεταμένος καὶ περιμένων τὴν παρά σου βοήθειαν. Καλῶς δὲ τὸ «ἐξέλιπον»², ἐκ μεταφορᾶς τῶν μετὰ πολλοῦ πόθου τι προσδοκῶντων καὶ συντεταμένως ἀποβλεπόντων πρὸς τὰ ἐπιζόμενα.

5 «Ἐπληθύνθησαν ὑπὲρ τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς μου οἱ μισοῦντές με δωρεάν»

Ἄναριθμήτους ἔσχον τοὺς ἐχθρούς, καὶ ταῦτα ἄνευ εὐλόγου τινὸς προφάσεως τὸ κατ' ἐμοῦ μῖσος ἔχοντας.

«Ἐκραταιώθησαν οἱ ἐχθροί μου οἱ ἐκδιώκοντές με ἀδίκως»

Οἱ ἀδίκως «ἐχθροί μου»³ καὶ διώκοντές με· λέγει δὲ ὅτι μάτην καὶ ὑπὸ πολλῆς ἀδικίας ἀράμενοι τὸν πρὸς ἡμᾶς πόλεμον ἔτι καὶ κατισχύουσι κρατοῦντες ἡμῶν.

1. Ψαλ. 68,3. 2. Ψαλ. 68,4. 3. Ψαλ. 68,5.

«*Ἄ οὐχ ἤρπασα, τότε ἀπετίγγουν*»

449 Πλατύτερον εἶπεν τὸ ἀδίκως ἐπολέμουν με καὶ ἐτιμωροῦντό με, οὐδεμίαν αἰτίαν ἐγκλήματος ἔχοντες κατ' ἐμοῦ, ἐκ μεταφορᾶς τῶν ἀδίκως ἀπαιτούντων ἃ μὴ δεδώκασιν.

5 6 «*Ὁ Θεός, σὺ ἔγνωσ τὴν ἀφροσύνην μου*»

Εἰ γάρ τι ἤμαρτον, φησὶν, εἰς αὐτούς, αὐτὸς ἐπίστασαι, ἀντὶ τοῦ σὺ μοι μάρτυς ὅτι μὴδὲν ἔπραξα. Καλῶς δὲ «ἀφροσύνην»¹ ἐκάλεσεν τὴν ἀδικίαν, ὡς οὐκ ἂν συνετοῦ ποτε ἀδικεῖν ἐλομένου.

«*Καὶ αἱ πλημμέλειά μου ἀπὸ σοῦ οὐκ ἀπεκρύβησαν*»

10 Εἰ δέ τι καὶ ἤμαρτον εἰς αὐτούς οὐ λέληθέν σε.

7 «*Μὴ αἰσχυνθεῖσαν ἐπ' ἐμοὶ οἱ ὑπομένοντές σε, Κύριε, Κύριε τῶν δυνάμεων, μὴ ἐντραπείησαν ἐπ' ἐμοὶ οἱ ζητοῦντές σε, ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραήλ*»

15 Ἐπειδὴ πολλοὺς οἱ Μακκαβαῖοι προτρεφάμενοι τῶν Ἰουδαίων μᾶλλον ἔχεσθαι τῆς εἰς Θεὸν εὐσεβείας, ὡς τευξομένους τῆς παρ' αὐτοῦ βοηθείας ἀπέστησαν τοῦ συμπράττειν τοῖς λοιποῖς, ὑπομένοντάς² τὸν Θεὸν αὐτούς οὖν ἐκάλεσεν ὡς τῇ ἐλπίδι τῆς παρ' αὐτοῦ βοηθείας ἐλομένους μὲν αὐτοῖς συμμαχεῖν, ἀποστάντας δὲ τῶν λοιπῶν, οὐκοῦν, φησὶν, ἐπειδὴ περ αὐτὸς ἐπίστασαι ὡς οὐδὲν ἤμαρτον εἰς αὐτούς, ἄνευ δὲ προφάσεως ἐγκαλοῦσι καὶ ἀδικεῖν πειρῶνται, μὴ ποιήσης ἡμᾶς αἰσχυνθῆναι τοὺς τὴν σὴν ἐλπίζοντας βοήθειαν.

8 «*Ὅτι ἔνεκα σοῦ ὑπήνεγκα ὄνειδισμόν*»

Διά σε γὰρ ὄνειδίζομαι καὶ τὸν ζῆλον τοῦ σου νόμου.

25 «*Ἐκάλυψεν ἐντροπή τὸ πρόσωπόν μου*»

450 Καὶ ἀπὸ τῶν περιεχόντων κακῶν μονονουχὶ περιεκαλύψαμην τὴν ἐντροπήν³, ὡς μὴδὲ ἀνανεύειν τολμᾶν καὶ προσβλέπειν ἑτέροις.

1. Ψαλ. 68,6. 2. Πρβλ. Ψαλ. 68,7. 3. Πρβλ. Ψαλ. 68,8.

9 «*Ἀπηλλοτριωμένος ἐγενήθην τοῖς ἀδελφοῖς μου καὶ ξένος τοῖς υἱοῖς τῆς μητρός μου*»

Ἐγενόμην δὲ καὶ τῶν ἀδελφῶν μου πάντων ξένος καὶ ἀλλότριος, — λέγει δὲ τῶν λοιπῶν Ἰουδαίων, ὧν ἀπέστη τοῖς χείροσι προθεμένων, — «ἀδελφοῖς δὲ καὶ υἱοῖς μητρός»¹ τὸ αὐτὸ λέγει, ὡς τὸ «καθήμενος κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ σου κατελάλεις, καὶ κατὰ τοῦ υἱοῦ τῆς μητρός σου ἐτίθεις σκάνδαλον»². Διὰ τί δὲ τῶν συγγενῶν καὶ τῶν ἀδελφῶν ἀλλοτριωθῆναι ἠνέσχου;

10 «*Ὅτι ὁ ζῆλος τοῦ οἴκου σου κατέφαγέ με*»

10 Θεωρῶν γάρ σου τὸν οἶκον οὕτως ἐνουβριζόμενον καὶ βωμὸν μὲν ἐν αὐτῷ στάντα ἐπὶ τῷ τοῦ Διὸς ὀνόματι, θυσίας δὲ ἐπιτελούμενας εἰς θεραπείαν τῶν εἰδώλων, ζήλω καὶ ὀργῇ ληφθεὶς καὶ οὐδὲ ὄραν ἐνεγκῶν ἀνεχώρησα. Μάλιστα δὲ ἀρμόττον τοῦτο τῷ Ματταθίᾳ³, ὃς καὶ ἀνείλεν τὸν ἐπιτάττοντα σὺν τῷ θύοντι.

«*Καὶ οἱ ὄνειδισμοὶ τῶν ὄνειδιζόντων σε ἐπέπεσον ἐπ' ἐμέ*»

20 Τῶν μὲν καὶ χλευαζόντων τὴν εἰς σε θεραπείαν, λεγόντων δὲ προτιμωτέραν εἶναι τὴν τῶν εἰδώλων ἀκούων, οἴκειον ὄνειδος τὸ πρᾶγμα λογισάμενος ἠγανάκτουν· ἐμφαντικώτερον οὖν τὸ «ἐπέπεσον»⁴, τῆς ἀκοῆς ὡς περ ἐπενεχθείσης καὶ συντριψάσης τῇ ἀσθενείᾳ.

11 «*Καὶ συνεκάλυφα ἐν νηστείᾳ τὴν ψυχὴν μου*»

451 Ἐτράπην περὶ τὸ νηστεύειν ὑπὲρ τῶν γιγνομένων κακῶν. Τὸ γοῦν «συνεκάλυφα»⁵, ἀντὶ τοῦ ἐταπεινώσα, συνέσφιγξα, — ἐκ μεταφορᾶς τῶν συγκαλυπτομένων καὶ συγχρυπτομένων.

«*Καὶ ἐγενήθη εἰς ὄνειδισμόν ἐμοί*»

25 Καὶ ἐχλευαζόμεν παρὰ τῶν ἐναντίων ἐπὶ τούτοις, ὡς εὐθές τι καὶ ἀνωφελὲς διαπραττόμενος.

1. Ψαλ. 68,9. 2. Ψαλ. 49,20. 3. Πρβλ. Α' Μακκ. 2,1-2,19. 4. Ψαλ. 68,10. 5. Ψαλ. 68,11.

12 «Καὶ ἐθέμην τὸ ἔνδυμά μου σάκκον»

Καὶ ἐπένθουν ἐπὶ τοῖς γιγνομένοις κακοῖς· ἐπὶ πένθους γὰρ αἰεὶ λαμβάνει τὸν σάκκον¹.

«Καὶ ἐγενόμην αὐτοῖς εἰς παραβολήν»

5 Καὶ ἐπὶ τούτοις ἐχλεύαζον οἱ δοκοῦντες οἰκεῖτοι διηγούμενοι μὲν τὰς ἐμὰς συμφοράς, χλευάζοντες δὲ ὡς οὐδὲν ὠφεληθέντα, οὔτε ἀπὸ τῆς νηστείας οὔτε ἀπὸ τῶν λοιπῶν.

13 «Κατ' ἐμοῦ ἠδολέσχουν οἱ καθήμενοι ἐν πύλῃ»

10 Περὶ τὰς πύλας καὶ τὰ ἔσω μέρη τῆς πόλεως ἔθος ἦν τὸ παλαιὸν ποιεῖσθαι τὰς συνόδους τοῖς ἐν ταῖς πόλεσιν, — τοῦτο δὲ καὶ ἄχρι τῆς δεῦρο γίνεται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ· περὶ γὰρ ἐκείνους τοὺς τόπους ἐξήεσαν οἱ ταῖς κακηγορίαις μάλιστα χαίροντες. Συνιόντες οὖν φησιν αἰεὶ, τὰ ἐμὰ διηγοῦντο· τὸ γὰρ «ἠδολέσχουν»², ἀντὶ τοῦ συνεχῶς καὶ αἰεὶ διηγοῦντο, — ἄδολεσχίαν γὰρ τὴν συνέχειαν λέγει.

15 «Καὶ εἰς ἐμὲ ἔφαλλον οἱ πίνοντες τὸν οἶνον»

Τὸ γιγνόμενον εἶπεν· πίνοντές τε καὶ ἄδοντές φησιν ὡς εἰκὸς ἐμὲ τῶν ἁσμάτων εἶχον ἀφορμὴν.

14 «Ἐγὼ δὲ τῇ προσευχῇ μου πρὸς σέ, Κύριε»

20 452 Ἄλλ' οὐδὲν μοι μέλει τῶν ὀνειδιζόντων, οὐδὲ ἀποστήσομαι τοῦ πρὸς σε βλέπειν καὶ σοὶ προσεύχεσθαι³· οἶδα γὰρ ὅτι κἂν ὑπερῆךαι πρὸς τὸ βραχύ, βοηθήσεις πάντως ὅτε χρησίμως αὐτὸ ποιῆν ἐπίστασαι.

«Καιρὸς εὐδοκίας, ὁ Θεός»

25 Ἄλλὰ καὶ ἐνέστησεν ὁ καιρὸς, — αὐτάρκως γὰρ πεπαιδευμέθα, — ἀπαιτῶν λοιπὸν παρὰ σου τὴν εἰς ἡμᾶς βοήθειαν.

1. Πρβλ. Ψαλ. 68,12. 2. Ψαλ. 68,13. 3. Πρβλ. Ψαλ. 68,14.

«Ἐν τῷ πλήθει τοῦ ἐλέους σου· Ἐπάκουσόν μου ἐν ἀληθείᾳ τῆς σωτηρίας σου»

Πάλιν τῷ ἐλέω τὴν ἀλήθειαν ἐπισυνῆψεν. Ἐπάκουσόν μου, φησί, κατὰ τὴν σὴν φιλανθρωπίαν, τὴν ἀληθινὴν καὶ βεβαίαν μοι σωτηρίαν χαριζόμενος.

15 «Σῶσόν με ἀπὸ πηλοῦ, ἵνα μὴ ἐμπαγῶ»

Τροπικῶς δὲ πάλιν λέγει τῶν συμφορῶν τὴν ἐπίτασιν. Ἀπόσπασόν με¹ τουτωνὶ τῶν δυσεσκάπτων κακῶν, ὥστε μὴ παντελῶς αὐτοῖς ἐναπομείναι.

«Ῥυσθεῖην ἐκ τῶν μισούντων με καὶ ἐκ τοῦ βάθους τῶν ὑδάτων»

15 Προλαβὼν εἶπεν ἄνω ὕδατα, καὶ βάθος τῆς θαλάσσης, καὶ καταιγίδα, καὶ ὕλην βυθοῦ². Τῶν οὖν κατεσχηκότων μὲ φησι κακῶν, ἀπάλλαξον τῆς φοβερᾶς αὐτῶν ἐφόδου, τῆς ἀγρίας ἐπιβουλῆς, τοῦ χαλεποῦ πλήθους.

16 «Μὴ μὲ καταποντισάτω καταιγὶς ὕδατος, μηδὲ καταπιέτω με βυθός, μηδὲ συσχέτω ἐπ' ἐμὲ φρέαρ τὸ στόμα αὐτοῦ»

25 «Φρέαρ» καλεῖ τὰς τῶν ἐναν⁴53τίων ἐπιβουλάς ὅταν ὦσιν χαλεπαί, ὡς τῶν πολεμουμένων καὶ ἐπιβουλεωμένων οὐδὲ διεξιέναι καὶ ἀπαλλάττεσθαι τῆς ἐπιβουλῆς δυναμένων ῥαδίως. Ἐπειδὴ τοίνυν εἰ ἐμφραγεῖη φρέατος στόμα³, πάντῃ ἡ ἄνοδος τῷ κατεχομένῳ καθίσταται ἀδύνατος, μὴ ἐναποληφθεῖν αὐτῶν, φησί, τοῖς κακοῖς, ὥστε πάντῃ ἀδύνατόν μοι γενέσθαι τὴν ἐκεῖθεν ἀπαλλαγὴν.

17 «Εἰσάκουσόν μου, Κύριε, ὅτι χρηστὸν τὸ ἔλεός σου»

Ἄκουσον ἐν τοιούτοις ὄντος κακοῖς· καλλίστη γὰρ σου ἡ φιλανθρωπία⁴.

1. Πρβλ. Ψαλ. 68,15. 2. Πρβλ. Ψαλ. 68,2-3. 3. Πρβλ. Ψαλ. 68,16. 4. Πρβλ. Ψαλ. 68,17.

17-18 «Κατὰ τὸ πλῆθος τῶν οἰκτιρμῶν σου ἐπίβλεπον ἐπ' ἐμέ.
Μὴ ἀποστρέψῃς τὸ πρόσωπόν σου ἀπὸ τοῦ παιδός σου»

Μόνον μὴ ἐπιμεινῆς ὀργιζόμενος, — ἐκ μεταφορᾶς τῶν ἐν ταῖς ὀργαῖς ἀποστρεφόντων τὰ πρόσωπα.

5 «Ὅτι θλίβομαι, ταχὺ ἐπάκουσόν μου»

Ὁξεῖαν παράσχου τὴν βοήθειαν διὰ τὴν κατέχουσαν θλίψιν¹. οὐ γὰρ ἐπιτρέπει τὰ κατέχοντα κακὰ γενέσθαι τινὰ ὑπέρθεσιν.

19 «Πρόσχες τῇ ψυχῇ μου καὶ λύτρωσαι αὐτήν»

Ἄφελε τῶν κακῶν καὶ ἀπάλλαξον.

10 «Ἐνεκα τῶν ἐχθρῶν μου ῥύσαι με»

Εἰ δὲ καὶ ὑπερτίθεσαι ὡς οὐκ ἀξίου ὄντος ἐμοῦ, ἀλλὰ διὰ τοὺς ἐναντίους ἀπάλλαξον².

20 «Σὺ γὰρ γινώσκεις τὸν ὀνειδισμόν μου καὶ τὴν αἰσχύνην μου καὶ τὴν ἐντροπήν μου»

15 Οἶδας γὰρ ὅπως μοι ὀνειδίζουσιν³ αἰεὶ ὡς μάτην διὰ σε τοιαῦτα πάσχοντι, ἀλλὰ καὶ ὅπως ἐπὶ τούτοις αἰσχύνομαι, οὐδὲ ἀντιβλέπειν αὐτοῖς ὀνειδίζουσι διὰ τὸ πλῆθος τῶν συμφορῶν δυναμένῳ.

«Ἐναντίον σου πάντες οἱ θλίβοντές με»

454 Ὁρᾶς αὐτοὺς ἃ ποιοῦσιν.

20 21 «Ὀνειδισμόν προσεδόκησεν ἡ ψυχῇ μου καὶ ταλαιπωρίαν»

Καὶ τὰ παρ' ἐκείνων βλέπεις καὶ τὰ κατ' ἐμέ, οὐκ ἀγνοεῖς ἐν ὅσοις κακοῖς γέγονά τε καὶ εἰμι, ὡς μηδὲ προσδοκίαν ἔχειν ἕτεραν ἢ ὀνειδισμοῦ καὶ ταλαιπωρίας⁴. ταῦτα γὰρ βλέπω πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν καὶ ταῦτα φαντάζομαι.

25 «Καὶ ὑπέμεινα συλλυπούμενον, καὶ οὐχ ὑπῆρξεν, καὶ παρακαλοῦντας, καὶ οὐχ εὔρον»

1. Πρβλ. Ψαλ. 68,18. 2. Πρβλ. Ψαλ. 68,19. 3. Πρβλ. Ψαλ. 68,20. 4. Πρβλ. Ψαλ. 68,21.

Ἐζήτησα δὲ τινα εὔρεῖν κοινωνοῦντά μοι τῆς λύπης καὶ παραμυθούμενον τῇ κοινωνίᾳ· ἦν δὲ οὐδεὶς, χεῖρονα περὶ ἐμὲ τῶν οἰκείων τὴν γνώμην ἐχόντων.

22 «Καὶ ἔδωκαν εἰς τὸ βρῶμά μου χολὴν καὶ εἰς τὴν δίψαν μου ἐπότισάν με ὄξος»

Ἐπειδὴ τὰ βρώματα καὶ τὰ πόματα ἡδέα μὲν γίνεται ἐν εὐφροσύνῃ, σκληρώδη δὲ καὶ πικρὰ ἐν ταῖς λύπαις, — τοιαῦτα ἦν φησι τὰ παρ' ἐκείνων, ὡς ὑπὸ τῆς ἀθυμίας καὶ τῆς ὀργῆς εἶναι μὲν μοι ἐν τάξει τροφῆς τὴν χολὴν, εἶναι δὲ καὶ τὸ ποτὸν ὄξους οὐδὲν διαλλάττον, — μάλιστα δὲ τοῦτο γίνεται ἐν ταῖς μετὰ ἀθυμίας ὀργαῖς, ὅπερ εἰκὸς ἦν πάσχειν αὐτοὺς κατὰ τῶν οἰκείων. Ἐχρήσατο δὲ 455 ὁ Εὐαγγελιστῆς ταύτῃ ἐπὶ τοῦ Κυρίου τῇ μαρτυρίᾳ, καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος ὅτι «ὁ ζῆλος τοῦ οἴκου σου κατέφαγέ με»¹ περὶ αὐτοῦ λέγων, καὶ ὁ μακάριος Παῦλος περὶ τῶν Ἰουδαίων διαλεγόμενος τό «γενηθήτω ἡ τράπεζα αὐτῶν»² καὶ τὰ ἐξῆς, καὶ πάλιν «γενηθήτω ἡ ἔπαυλις αὐτῶν ἔρημος»³, καίτοι διαφόρων ὄντων τῶν πραγμάτων. Οὐχ ὡς τοῦ φαλμοῦ νῦν μὲν περὶ τούτων εἰρημένου, αὐθις δὲ περὶ ἐκείνου καὶ πάλιν περὶ ἑτέρου, ἀλλ' ἐπειδὴ περὶ Ἰουδαίων εἴρηται τὰ πολλὰ ἀποστάντων τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ νόμου ἔλεγχον ἔχοντα τῆς ἐκείνων ἀγνωμοσύνης, ἀναγκαῖα τῶν μαρτυριῶν ἡ χρήσις, ὁμοῦ τε ἀπὸ τῶν πραγμάτων λαμβανομένη — οἷον τό «ἔδωκαν εἰς τὸ βρῶμά μου χολὴν καὶ εἰς τὴν δίψαν μου ἐπότισάν με ὄξος»⁴ — καὶ ἔλεγχον ἔχουσα τῆς Ἰουδαϊκῆς ἀγνωμοσύνης ὡς οὐ νῦν ἀρξαμένης, ἀλλ' ἄνωθεν ἐν τῇ θεῖᾳ Γραφῇ κηρυττομένης.

23 «Γενηθήτω ἡ τράπεζα αὐτῶν ἐνώπιον αὐτῶν εἰς παγίδα»

Τράπεζαν λέγει τὴν εὐφροσύνην, «παγίδα»⁵ δὲ τὴν συμφορὰν· τὴν οὖν τρυφήν αὐτῶν καὶ τὴν ἄνεσιν, ἧς ἀπολαύειν δοκοῦσιν νῦν, εἰς συμφορὰν μετάβαλε.

«Καὶ εἰς ἀνταπόδοσιν καὶ εἰς σκάνδαλον»

Σύμμαχος· καὶ εἰς τιμωρίαν, ὥστε συλληφθῆναι· καὶ ἀνταπο-

1. Ἰω. 2,17. Ψαλ. 68,10. 2. Ρωμ. 11,9. Ψαλ. 68,23. 3. Ψαλ. 68,26. 4. Ψαλ. 68,22. 5. Ψαλ. 68,23.

διδούς αὐτοῖς ὑπὲρ ὧν πράττουσιν, συμπτώματι κακῶν καὶ τιμω-
ρίᾳ περιβαλε.

24 «Σκοτισθήτωσαν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν τοῦ μὴ βλέπειν»

5 456 Τῷ πλήθει τῶν κακῶν οὕτω σκότισον αὐτούς, ὡς μηδὲ
βλέπειν δύνασθαι¹.

«Καὶ τὸν νῶτον αὐτῶν διὰ παντός σύγκαμψον»

Καὶ μὴ διαλίποις συντριβῶν αὐτούς καὶ ἅπασαν αὐτῶν συν-
θλῶν τὴν ἰσχύν, — ἐκ μεταφορᾶς τῶν ταῖς κατὰ τοῦ νώτου πλη-
γαῖς συγκαμπτόντων καὶ συντριβόντων.

10 25 «Ἐκχεον ἐπ' αὐτούς τὴν ὀργὴν σου»

Πᾶν εἶδος τιμωρίας κένωσον ἐπ' αὐτούς.

«Καὶ ὁ θυμὸς τῆς ὀργῆς σου καταλάβοι αὐτούς»

15 «Θυμὸν ὀργῆς»² λέγει τὴν σφοδρὰν ὀργήν, ἀπὸ τοῦ ὀξυτέρους
ἡμᾶς εἶναι θυμουμένους. Μὴ διαφύγοιεν φησι τῆς τιμωρίας σου
τὴν ὀξύτητα· ἐπειδὴ γὰρ ὀργὴν μᾶλλον τὴν παραμονὴν λέγει τοῦ
θυμοῦ, τὴν τιμωρίαν οὕτω καλεῖ ἀπὸ τοῦ παραμένοντος ταῖς
ὀργαῖς ἐννοεῖν τὰς κατ' ἐκείνων τιμωρίας καθ' ὧν ἂν ὀργιζώμεθα.

26 «Γενηθήτω ἡ ἔπαυλις αὐτῶν ἡρημωμένη, καὶ ἐν τοῖς σκη-
νώμασιν αὐτῶν μὴ ἔστω ὁ κατοικῶν»

20 Τὰ οἰκητήρια αὐτῶν ἀφάνισον, ὡς μὴ εἶναι τὸν κατοικοῦντα³.
Βούλεται δὲ εἰπεῖν ὅτι πανωλέθριον τιμώρησαι ἅπαν αὐτῶν ἀφα-
νίσας τὸ γένος, ὡς μηδὲ εἶναι τοὺς διαδεξομένους καὶ οἰκήσοντας
ἐν ταῖς προσηκούσαις αὐτοῖς οἰκίαις.

27 «Ὅτι ὃν σὺ ἐπάταξας, αὐτοὶ κατεδίωξαν»

25 Οὐ γὰρ παθεῖν ἡμᾶς διὰ τὰς ἁμαρτίας ποιήσαντος εἰς ἐπιστρε-
φίαν πᾶσαν ἔθεντο σπουδήν, ὥστε 457 καὶ ἀνελεῖν τῇ οἰκείᾳ ὠμό-
τητι ἕτερα καὶ παρὰ τὰ σοι δοκοῦντα ποιοῦντες εἰς ἡμᾶς.

«Καὶ ἐπὶ τὸ ἄλγος τῶν τραυμάτων μου προσέθησαν»

[689] Καὶ ἐπέκειντο πάντα δρωῦντες καθ' ἡμῶν, αἰεὶ ταῖς προ-
λαμβανούσαις συμφοραῖς¹ ἑτέρας ἐπάγοντες, καὶ οὐδέποτε λή-
γοντες τοῦ πρὸς ἡμᾶς πολέμου.

28 «Πρόσθεες ἀνομίαν ἐπὶ τὴν ἀνομίαν αὐτῶν»

5 «Ἄνομίαν» καλεῖ πολλαχοῦ τὴν συμφορὰν, καὶ τοῦτο ἐδείξα-
μεν, ὡς τὸ «ἕως οὐ παρέλθη ἡ ἀνομία»², ὡσπερ οὖν ἐπαλλήλους
ἡμῖν αὐτοὶ τὰς συμφορὰς ἐπῆγον, οὕτω καὶ αὐτοῖς ἐπάλληλος ἡ
παρὰ σου τιμωρία ἐπαχθήτω, αἰεὶ τῇ προτέρα προστιθεμένης ἑτέ-
ρας. Ἄνομίας δὲ αὐτὰς ἐκάλεσεν εἰκότως, ὡς ὑπὲρ ὧν ἡμαρτον εἰς
10 αὐτούς μελλόντων πάσχειν δικαίως.

«Καὶ μὴ εἰσελθέτωσαν ἐν δικαιοσύνη σου»

Καὶ μὴ ἀπολαύσαιεν τῶν παρὰ σου ἀγαθῶν, μηδὲ μετάσχοιεν
ὧνπερ ἡμῖν μεταδοῦναι μέλλεις. Δικαιοσύνην³ δὲ αὐτὰ ἐκάλεσεν,
ὡς δικαίως αὐτοῖς ὑπὲρ ὧν ἔπαθον δι' αὐτὸν διδοσθαι μέλλοντα.
15

29 «Ἐξαλειφθήτωσαν ἐκ βίβλου ζώντων»

Ληφθεῖεν, τουτέστιν ἀποθάνοιεν. Βίβλον δὲ λέγει ζώντων, ὡς
τοῦ Θεοῦ ὡσπερ ἐν βίβλῳ τινὶ τοὺς ζῶντας⁴ ἔχοντος καταλεγόμε-
νους, — ἐκ μεταφορᾶς τῶν βασιλείων τῶν ἐν ταῖς βίβλοις ἐχόντων
ἐγγεγραμμένους τοὺς τῶν στρατιωτῶν καταλόγους.
20

«Καὶ μετὰ δικαίων μὴ γραφήτωσαν»

Ἐπειδὴ τὸ παλαιὸν παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις ἐγράφετο μάλιστα
τῶν ἐναρέτων τελευτώντων τὰ ὀνόματα — ὃ 458 καὶ νῦν παρ'
ἡμῖν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις φυλάττεται, — καὶ τελευτήσαντες, φησί,
μὴ ἀξιωθεῖεν τῆς τῶν δικαίων γραφῆς, τουτέστιν μηδενὸς ἡμῖν
25 μετάσχοιεν καλοῦ.

30 «Πτωχὸς καὶ ἀλγῶν εἰμι ἐγώ»

Εὐτελής καὶ θλιβόμενος⁵.

1. Πρβλ. Ψαλ. 68,24. 2. Πρβλ. Ψαλ. 68,25. 3. Πρβλ. Ψαλ. 68,26.

1. Πρβλ. Ψαλ. 68,27. 2. Ψαλ. 56,2. 3. Πρβλ. Ψαλ. 68,28. 4. Πρβλ.
Ψαλ. 68,29. 5. Πρβλ. Ψαλ. 68,30.

«Ἡ σωτηρία τοῦ προσώπου σου, ὁ Θεός, ἀντελάβετό μου»

Ἄλλ' ἐπιφανείς καὶ περισώσας, ἐβροήθησας καὶ ἐβρύσω τῶν κακῶν· εἶρηται γὰρ πολλαχοῦ ὅτι πρόσωπον τὴν ἐπιφάνειαν καλεῖ.

5 31 «Αἰνέσω τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ μου μετ' ᾧδης»

Ἵμνήσω τοίνυν αὐτὸν¹ ὑπὲρ τούτων, μετ' ᾧδης τὸν ὕμνον ποιούμενος.

«Μεγαλυνῶ αὐτὸν ἐν αἰνέσει»

10 Καὶ καθ' ὅσον οἶόν τε ἐν τοῖς ὕμνοις σπουδῆν θήσομαι πᾶν ὅτι μέγα φθέγγασθαι περὶ αὐτοῦ.

32 «Καὶ ἀρέσει τῷ Θεῷ ὑπὲρ μόσχον νέον κέρατα ἐκφέροντα καὶ ὄπλᾶς»

15 Ὁ δὲ ὕμνος οὗτος ὁ τῆς εὐχαριστίας ἡδύτερος αὐτῶ φανεῖται τῆς διὰ τῶν ἀλόγων προσαγωγῆς καὶ κρείττων πάσης μόσχου προσφορᾶς, — κἂν νέος εἶναι δοκῇ ἄρτι μέλλων ἐκφύειν τὰς «ὄπλᾶς» καὶ τὰ «κέρατα»², ὡς τῶν τοιούτων δοκιμωτέρων ὄντων εἰς προσαγωγήν· ἐπισημαντέον μέντοι ὅτι κἀνταῦθα προτιμᾷ τῶν θυσιῶν τὸν ὕμνον.

33 «Ἰδέτωσαν πτωχοὶ καὶ εὐφρανθήτωσαν»

20 Πάντες οὗτοι, οἱ νῦν κοινωνοῦντές μοι τῆς πτωχείας καὶ τῆς συμφορᾶς, θεασάμενοι ταῦτα κοινωνησάτωσαν καὶ τῆς εὐφροσύνης³.

«Ἐκζητήσατε τὸν Θεόν, καὶ ζήσεται ἡ ψυχὴ ὑμῶν»

25 459 Καλῶς ἐπὶ παραίνεσιν τρέπεται, καὶ ἀπὸ παραινέσεως εἰς ὕμνον, ὡς σύνθητες αὐτῶ. Μελησάτω ὑμῖν φησι τῶν τοῦ Θεοῦ προσταγμάτων, καὶ ἔργον ὑμῖν γενέσθω ζητεῖν τὰ τῷ Θεῷ ἀρέσκοντα· οὕτω γὰρ ἀπολαύσετε τῆς παρ' αὐτοῦ σωτηρίας.

1. Πρβλ. Ψαλ. 68,31. 2. Ψαλ. 68,32. 3. Πρβλ. Ψαλ. 68,33.

34 «Ὅτι εἰσήκουσεν τῶν πενήτων ὁ Κύριος καὶ τοὺς πεπεδημένους αὐτοῦ οὐκ ἐξουδένωσεν»

Μέλει γὰρ αὐτῶ τῶν εὐτελῶν¹.

35 «Αἰνέτωσαν αὐτὸν οἱ οὐρανοὶ καὶ ἡ γῆ, θάλασσα καὶ πάντα τὰ ἔρποντα ἐν αὐτοῖς» 5

Ἄντι τοῦ τὰ πάντα αὐτὸν ὑμνεῖτω². ἀπὸ γὰρ τῶν κυριωτέρων τὰ κατὰ μέρος συμπεριέλαβεν.

36 «Ὅτι ὁ Θεός σώσει τὴν Σιών, καὶ οἰκοδομηθήσονται αἱ πόλεις τῆς Ἰουδαίας»

Οὗτος γὰρ ὁ περισώζων ἡμᾶς καὶ τὴν πόλιν ἀνιστῶν. 10

«Καὶ κατοικήσουσιν ἐκεῖ καὶ κληρονομήσουσιν αὐτήν»

Καὶ διαμενοῦσιν οἰκοῦντες ὡς ἐν ἰδίαις κτήσεσιν, οὐκέτι ὑπὸ ἀλλοτρίοις ὄντες· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ «κληρονομήσουσιν»³, ἐπειδὴ ἴδια τοῦ κληρονομοῦντος ἡ κτήσις.

37 «Καὶ τὸ σπέρμα τῶν δούλων σου καθέξουσιν αὐτήν» 15

Καὶ οἱ ἐξ ἡμῶν διαδέχονται τὴν κτήσιν.

«Καὶ οἱ ἀγαπῶντες τὸ ὄνομά σου κατασκηνώσουσιν ἐν αὐτῇ»

Καὶ διαμενοῦσιν οἰκοῦντες⁴ μάλιστα τῆς περὶ σε ἐλπίδος ἐπιμελόμενοι.

Ψαλμὸς 69

20

460 Ἐν ταῖς παρὰ τοῦ Ἀβεσσαλῶμ συμφοραῖς ὁ μακάριος Δαβίδ⁵ καθεστώς, προσευχόμενος ἐχρήσατο τῷ παρόντι ψαλμῷ.

2 «Ὁ Θεός, εἰς τὴν βοήθειάν μου πρόσχες. Κύριε, εἰς τὸ βοηθησαί μοι σπεῦσον»

Μελησάτω σοι τοῦ βοηθησαί μοι, καὶ ὀξυτάτην παράσχου τὴν 25 βοήθειαν⁶.

1. Πρβλ. Ψαλ. 68,34. 2. Πρβλ. Ψαλ. 68,35. 3. Ψαλ. 68,36. 4. Πρβλ. Ψαλ. 68,37. 5. Πρβλ. Β' Βασ. κεφ. 15-18. 6. Πρβλ. Ψαλ. 69,2.

3 «Αίσχυνθήτωσαν και έντραπήτωσαν οί ζητοῦντες τήν ψυχὴν μου»

Οί έρῶντές μου τοῦ θανάτου μὴ έπιτύχοιεν τοῦ σκοποῦ.

5 «'Αποστραφήτωσαν εἰς τὰ όπίσω και καταισχυνθήτωσαν οί βουλομένοι μοι κακά»

Μὴ διανύσαιεν ἃ σπουδάζουσι κατ' έμοῦ¹.

4 «'Αποστραφήτωσαν παραυτίκα αἰσχυνόμενοι οί λέγοντές μοι Εὔγε Εὔγε»

10 Οί εύφραινόμενοι, φησίν, έπί ταῖς έμαῖς συμφοραῖς μὴ ἀπολάυσαιεν τῆς εύφροσύνης· τὸ γάρ «εὔγε»² ἔθος έστὶ λέγειν τοῖς ἀνθρώποις, όταν τινὸς τύχῃσι τῶν καθ' ἡδονήν. Πρέπων δέ τῇ διαθέσει τοῦ μακαρίου Δαβιδ ὁ ψαλμός· οὕτως γάρ φαίνεται και έν τῇ τῶν Βασιλειῶν Ιστορία έαυτοῦ ὑπερευξάμενος και ὑπέρ έαυτοῦ σπουδάσας, οὐ τοῦ 'Αβεσσαλώμ κατευξάμενος.

15 5 «'Αγαλλιάσθῃωσαν και εύφρανθήτωσαν έπί σοι πάντες οί ζητοῦντές σε, ὁ Θεός»

20 461 Οί μέντοι, φησί, τῶν σῶν φροντίζοντες βουλευμάτων εύφρανθεῖεν³, θεασάμενοι τῶν έμῶν κακῶν τήν λύσιν. Καλῶς δέ ζητοῦντας εἶπεν τὸν Κύριον τοὺς τὰ αὐτοῦ φρονοῦντας, επειδή ἅπαντες αὐτῷ συνέπραττον και συνήλγουν οί τοῦ ὀρθοῦ έπιμελόμενοι.

«Και λεγέτωσαν διά παντός Μεγαλυνθήτω ὁ Θεός, οί άγαπῶντες τὸ σωτήριόν σου»

25 Και οί τήν παρά σου φησι στέργοντες σωτηριαν και ταύτην ζητοῦντες, ἵνα εἶπη οί πρός σε βλέποντες, θεασάμενοι σου τήν εἰς ἡμᾶς βοήθειαν, εἰπάτωσάν τε και ὁμολογησάτωσαν τὸ μέγεθος τῆς σῆς δυνάμεως.

6 «'Εγὼ δέ πτωχὸς και πένης· ὁ Θεός, βοήθησόν μοι»

30 Εὐτελής και μικρός, και διά τοῦτο μάλιστα τῆς σῆς δεόμενος βοηθείας.

1. Πρβλ. Ψαλ. 69,3. 2. Ψαλ. 69,4. 3. Πρβλ. Ψαλ. 69,5.

«Βοηθός μου και βύστης μου εἰ σύ· Κύριε, μὴ χρονίσης»

Σὲ δέ και βοηθὸν¹ έπιγράφομαι, ὥστε δίκαιον μὴ βραδῦναι τήν χάριν, και διά τὰς συμφοράς, και διά τήν εἰς σε έλπίδα.

Ψαλμός 70

Τὰ κατὰ τὸν λαὸν προαγορεύει τὸν έν Βαβυλῶνι, ὅσα τε και 5 οἶα πείσονται λέγων, και ὅτι εἰς διόρθωσιν αὐτοῖς ἔσται τοῦ βίου τὰ τῶν συμφορῶν. Ὑπαινίττεται δέ ἅμα και τήν έπάνοδον· οὐδαμῶ γάρ φιλάς λέγει τὰς 462 συμφοράς, μὴ κάκεῖνο προμηνῦων, οὐ μάλιστα ἀναγκαῖα ἢ πρόρρησις 'Ιουδαίους οὖσιν ἀσθενεστέροις, 10 ὥστε μὴ ἀπογόνοντας ἀδιόρθωτον δέξασθαι τὸ κακόν, — ἅπαντα μέντοι συνήθως έκ τοῦ εκείνων λέγει προσώπου.

1 «'Επί σοι, Κύριε, ἤλπισα, μὴ καταισχυνθείην εἰς τὸν αἰῶνα»

Μὴ εἰς τὸ παντελές καταλίπης τοιαῦτα πάσχειν, ὥστε και αἰσχύνεσθαι έπί τῇ τῶν κατεχόντων θρασυτήτι, ὡς ουδέν ἡμῶν ὠφελήθηται παρά σου δυνηθέντων· τοῦτο γάρ σημαίνει τό «μὴ 15 καταισχυνθείην»².

2 «'Εν τῇ δικαιοσύνη σου βῦσαι με και έξελού με»

Καλῶς πρὸς τό «μὴ καταισχυνθείην»³, «'Εν τῇ δικαιοσύνη σου»⁴. Εἰ γάρ και εἰς σε ἡμαρτον, ἀλλὰ τούτων με δικαίως ἀπαλλάξεις, ὅτι τε οὐδεμίαν ἔχουσι γνῶσιν τῆς σῆς θεότητος, και ὅτι 20 μάτην ἡμᾶς ἀδικοῦσιν.

«Κλῖνον πρός με τὸ οὖς σου, και σῶσόν με»

Φρόντισον ἀκοῦσαί μου τῆς προσευχῆς και σῶσαί με, — έκ μεταφορᾶς τῶν κλινόντων τὸ οὖς όταν τι σπουδαίως ἀκούειν βούλονται. 25

3 «Γενοῦ μοι εἰς Θεὸν ὑπερασπιστήν»

Ὡς Θεός κατὰ τό σοι πρέπον βοήθησον⁵, — έκ μεταφορᾶς τῶν

1. Πρβλ. Ψαλ. 69,6. 2. Ψαλ. 70,1. 3. Ψαλ. 70,1. 4. Ψαλ. 70,2. 5. Πρβλ. Ψαλ. 70,3.

ἐν τοῖς πολέμοις προτιθέντων τὰς ἀσπίδας, καὶ ταύταις σκεπόντων τοὺς κινδυνεύοντας.

«Καὶ εἰς τόπον ὄχυρον τοῦ σῶσαί με»

5 Οὕτω, φησί, περίσωσον, μηδὲ ἐάσας παθεῖν, ὥσπερ οἱ ἐν τοῖς ὄχυρωμένοις ἀσάλευτοι διαμένουσιν.

«Ὅτι στερέωμά μου καὶ καταφυγή μου εἶ σύ»

Ἡ στερέωότης, ἡ ἰσχὺς, ἡ ἀπὸ τῶν κακῶν καταφυγή, πάντα μου σύ.

10 4 «Ὁ Θεός μου, ῥῦσαί με ἐκ χειρὸς ἀμαρτωλοῦ, ἐκ χειρὸς παρανομοῦντος καὶ ἀδικοῦντος»

463 Ἀπάλλαξόν με¹ τούτων τῶν κρατούντων καὶ ὑπὸ τὴν δουλείαν ὥσπερ χειρὶ τινι κρατούντων, ἀνδρῶν ἀμαρτίαις πεπληρωμένων, ἀνόμων τε καὶ ἀδίκων.

5 «Ὅτι σὺ εἶ ἡ ὑπομονή μου, Κύριε»

15 Σὲ γὰρ ἔχω προσδοκίαν καὶ ἐλπίδα τῆς βοηθείας².

«Κύριε, ἡ ἐλπίς μου ἐκ νεότητός μου»

Οὐ νῦν πρῶτως, ἀλλὰ καὶ ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς· δέδεικται γὰρ ἡμῖν ἐν τῷ κδ' φαλμῷ τὴν νεότητά³ ἐπὶ τοῦ λαοῦ ὅτι τὸν ἐν Αἰγύπτῳ καλεῖ καιρόν.

20 6 «Ἐπὶ σὲ ἐπεστηρίχθην ἀπὸ γαστροῦς»

Πάντα στηριγμὸν καὶ βεβαίωσιν διὰ σου ἔσχον⁴ ἐξ οὗ καὶ γέννημαι, τουτέστιν ἐξότε τὸ γένος συνέστηκεν. Ὡσπερ γὰρ νεότητα λέγει τὸν καιρὸν ἐκεῖνον ἐν συγκρίσει τοῦ παρόντος, οὕτω γέννησιν τὴν ἀρχὴν τῆς συστάσεως, ἣν ἐκ τῶν πατέρων ἔσχον.

25 «Ἐκ κοιλίας μητρὸς μου σύ μου εἶ σκεπαστής»

Ἐξότε ὅλως ἐκ τῶν πατέρων προήλθομεν. Σημαίνει δὲ διὰ

1. Πρβλ. Ψαλ. 70,4. 2. Πρβλ. Ψαλ. 70,5. 3. Πρβλ. Ψαλ. 24,7. 4. Πρβλ. Ψαλ. 70,6.

τούτων ὅτι καὶ ἐν Αἰγύπτῳ ὄντων προενόει, μᾶλλον δὲ καὶ αὐτὴν τὴν εἴσοδον ἀπὸ προνοίας ἐποιήσατο· ἤδη γὰρ συνειστήκει τὸ γένος, εἰ καὶ ἐν ὀλίγοις τέως, — διέθρεψε γὰρ αὐτοὺς ἐν τοσαύτῃ λιμῷ, ἔτι καὶ τὴν κρείττονα τῆς Αἰγύπτου κατέχειν γῆν παρασκευάσας.

«Ἐν σοὶ ἡ ὕμνησίς μου διὰ παντός»

464 Εἴ τίς μοι ὕμνος καὶ ἔπαινος προσγέγονέ ποτε παρὰ τῶν θαυμαζόντων με, διὰ τὰς παρά σου γέγονεν εὐεργεσίας· ταύταις γὰρ αἰεὶ περιβλεπτος ἐφάνην.

7 «Ὡσεὶ τέρας ἐγενήθην τοῖς πολλοῖς»

Ἄλλ' ἰδοὺ νῦν, ὁ οὕτω πᾶσι περιβλεπτος, ἐν τέρατός εἰμι τάξει τοῖς ἀνθρώποις¹, πάντων διὰ τὰς συμφορὰς ὥσπερ τι σημεῖον καὶ τὸ ὄραν ἀποτρεπομένων· διὰ γὰρ τὸ μέγεθος τῆς συμφορᾶς σύμβολον κακὸν ἠγοῦνταί μου τὴν θεάν.

«Καὶ σὺ βοηθὸς κραταιός»

Καίτοι, φησί, σοῦ τοῦ αἰεὶ βοηθοῦντός μου, ἰσχυροῦ τε ἄγαν ὄντος καὶ κραταιοῦ, ὥστε μὴ εἶναι ὑπονοεῖν μήποτε διὰ τὴν τοῦ βοηθοῦντός μοι ἀτονίαν, ταῦτα ὑπομένομεν.

8 «Πληρωθήτω τὸ στόμα μου αἰνέσεως»

Οὐκοῦν ἐπειδὴ δύνῃ, ὕμνων πλήρωσόν μου τὸ στόμα². Βούλεται δὲ εἰπεῖν ὅτι εὐεργέτησόν με· αἱ γὰρ εὐεργεσίαι εἰς ὕμνους ἐκκαλοῦνται.

«Ὅπως ὕμνήσω τὴν δόξαν σου, ὅλην τὴν ἡμέραν τὴν μεγαλοπρέπειάν σου»

Ὡστε με διηνεκῶς ἐπαινεῖν καὶ θαυμάζειν ὅπως μὲν ἐπίδοξος εἶ, ὅπως δὲ μεγαλοπρεπῆς καὶ θαυμάσιος.

9 «Μὴ ἀποβρίψῃς με εἰς καιρὸν γῆρω»

Νεότητα καλεῖ τὸν ἐν Αἰγύπτῳ καιρὸν, ἐν παραθέσει τοῦ τότε

1. Πρβλ. Ψαλ. 70,7. 2. Πρβλ. Ψαλ. 70,8.

καλῶς γῆρας ἐκεῖνον καλῶν τὸν χρόνον. 465 Μὴ νῦν με, φησί, μετὰ τοσοῦτον χρόνον καὶ τοσαύτην κηδεμονίαν ἀποβρίψης¹, καὶ ἔξω ποιήσης τῆς σῆς προνοίας.

«Ἐν τῷ ἐκλείπειν τὴν ἰσχύμ μου, μὴ ἐγκαταλίπης με»

5 Ἄσθενήσαντα λοιπὸν καὶ ἐνδόντα πρὸς τὰ κακὰ μὴ ἀφῆς.

10-11 «Ὅτι εἶπαν οἱ ἐχθροί μου ἐμοὶ καὶ οἱ φυλάσσοντες τὴν ψυχὴν μου ἐβουλεύσαντο ἐπὶ τὸ αὐτὸ λέγοντες Ὁ Θεὸς ἐγκατέλιπεν αὐτόν· καταδιώξατε καὶ καταλάβετε αὐτόν, ὅτι οὐκ ἔστιν ὁ βυόμενος»

10 Ἴδου γὰρ οἱ πολέμιοι καὶ πάντα ποιοῦντες καὶ παραφυλάττοντες ὅπως ἄν μου καὶ τὴν ψυχὴν ἀφέλωσιν τῷ πλήθει τῷ τῶν συμφορῶν, συνιόντες αἰεὶ κατὰ ταῦτὸ λέγουσιν, Οὐκέτι μέλει αὐτῶν τῷ Θεῷ, κρατήσατε, συνθλίψατε, ἀνέλετε· οὐ γὰρ ἔστιν ὁ ἐπαμύνων αὐτοῖς². Βούλεται δὲ εἰπεῖν ὅτι ἀλλήλοις ἐγχελεύονται καὶ παρορμῶσιν ἀλλήλους κατ' ἐμοῦ.

12 «Ὁ Θεός, μὴ μακρύνῃς ἀπ' ἐμοῦ»

Ἄλλ' εἰ καὶ ταυτὰ φασιν ἐκεῖνοι καὶ ἔργω μοι ἐπιθῶνται, μὴ μακρύνῃς τοῦ πάλιν τὴν σὴν προσνεῖμαι βοήθειαν.

«Ὁ Θεός μου, εἰς τὴν βοήθειάν μου πρόσχες»

20 Μελησάτω δέ σοι τοῦ βοηθῆσαί μου³.

13 «Αἰσχυνθήτωσαν καὶ ἐκλιπέτωσαν οἱ ἐνδιαβάλλοντες τὴν ψυχὴν μου»

25 Σύμμαχος· οἱ ἀντικείμενοι τῇ ψυχῇ· ἴδιον γὰρ τῶν ἀντικειμένων τισὶ τὸ διαβάλλειν αὐτοὺς αἰεὶ πειρᾶσθαι. Ὡς οὖν πολλῶν ὄντων τῶν πολλὰ λεγόντων τότε καὶ διαβαλλόντων εἰς τὸ μῖσος ἐγειραὶ κατ' αὐτῶν, τοῦτο ἔφησεν «Αἰσχυνθήτωσαν»⁴ οὖν οὔτοι, μηδενὸς αὐτοῖς εἰς πέρας ἀγομένου.

1. Πρβλ. Ψαλ. 70,9. 2. Πρβλ. Ψαλ. 70,11. 3. Πρβλ. Ψαλ. 70,12. 4. Ψαλ. 70,13.

«Περιβαλέσθωσαν αἰσχύνην καὶ ἐντροπὴν οἱ ζητοῦντες τὰ κακά μοι»

Οἱ πάντα πράττοντες εἰς τὸ κακοῖς με περιβαλεῖν.

14 «Ἐγὼ δὲ διὰ παντὸς ἐλπιδῶ ἐπὶ σέ»

5 466 Διαμένω γὰρ τῆς εἰς σε ἐλπίδος ἐχόμενος¹. Καλῶς τοῦτο ὡς παρὰ τοῦ λαοῦ διὰ τὰς ἀμαρτίας ὄντος ἐν τῇ συμφορᾷ καὶ ἐπαγγελιομένου τοῦ λοιποῦ τὴν διόρθωσιν.

«Καὶ προσθήσω ἐπὶ πᾶσαν τὴν αἴνεσίν σου»

Καὶ οὐκ ἀποστήσομαι τῶν εἰς σε ὕμνων ἀρκούμενος τῷ ἅπαξ ἢ δεύτερον τοῦτο ποιῆσαι, ἀλλὰ διαμένω προστιθεὶς τοῖς πρώτοις τὰ δεύτερα.

15 «Τὸ στόμα μου ἀναγγελεῖ τὴν δικαιοσύνην σου»

Διατελέσω διηγούμενος ὅπως μετὰ πολλοῦ τοῦ δικαίου τοὺς ἐχθροὺς τιμωρησάμενος ἡμᾶς περιέσωσας.

15-16 «Ὀλὴν τὴν ἡμέραν τὴν σωτηρίαν σου, ὅτι οὐκ ἔγνω γραμματείας. Εἰσελεύσομαι ἐν δυναστείᾳ Κυρίου»

20 Σαφέστερον Σύμμαχος· οὐ γὰρ οἶδα ἐξαριθμησαί. Κἂν γὰρ διηνεκῆ φησι τὴν εἰς σε εὐχαριστίαν ποιῶμεθα, οὐδὲ οὕτως ἀριθμῶ τὰς παρά σου χάριτας ὑποβαλεῖν δυνησόμεθα πᾶσαν ὑπερβαινούσας διήγησιν. «Γραμματείας»² δὲ εἶπεν, ἐπειδὴ τοῖς λεγομένοις τότε γραμματεῦσιν ἔργον ἦν τὸ τοὺς ἀριθμοὺς ἔχειν καὶ τοὺς καταλόγους τῶν στρατιωτῶν, καὶ ὅλως ἅπαντα πράττειν τὰ βασιλικά.

16 «Κύριε, μνησθήσομαι τῆς δικαιοσύνης σου μόνου»

25 Καὶ σε ὡς δίκαιον κριτὴν καὶ εὐεργέτην μόνον ἐπιγνώσομαι³, οὐκέτι καὶ τοῖς εἰδώλοις προσκυνῶν, — ὅπερ οἱ πατέρες φαίνονται πεποιηκότες μετὰ τὴν ἐξ Αἰγύπτου ἀναχώρησιν, τοῖς εἰδώλοις

1. Πρβλ. Ψαλ. 70,14. 2. Ψαλ. 70,15. 3. Πρβλ. Ψαλ. 70,16.

τὴν χάριν περιάφαντες· ἔδει γὰρ τῶν ἄνωθεν μνημονεύσαντας ἐκ παραθέσεως ἐπαγγεῖλαισθαι τὸ διάφορον.

17 «Ἐδίδαξάς με, ὁ Θεός, ἐκ νεότητός μου καὶ μέχρι νῦν ἀπαγγελῶ τὰ θαυμάσιά σου»

5 467 Τοῦναντίον γὰρ ἄνωθεν τὴν ἀρχὴν ποιησάμενος, ἅπαντα τὰ εἰς τὸ γένος γενόμενα διηγῆσομαι¹.

18 «Καὶ ἕως γήρους καὶ πρεσβείου»

Μόνον μὴ με ἀφείς νῦν ἐν αὐτοῖς τοῖς ἐσχάτοις καὶ μετὰ τοσοῦτον χρόνον.

10 «Ὁ Θεός, μὴ ἐγκαταλίπῃς με, ἕως οὐ ἀναγγεῖλω τὸν βραχίονά σου πάσῃ τῇ γενεᾷ τῇ ἐρχομένῃ τὴν δυναστείαν σου καὶ τὴν δικαιοσύνην σου»

15 Τὸ «ἕως» οὐκ ἔστιν ὀριστικόν. Οὐ γὰρ τοῦτο λέγει, ὅτι μέχρι τότε μὴ ἐναφῆς, μετὰ δὲ ταῦτα ἄφες, — ἀτοπώτατον γάρ, — ἀλλ' ἀντὶ τοῦ βοήθησόν μοι καὶ νῦν συνήθως, ἵνα λαβὼν καιρὸν διηγῆσωμαί σου τὴν ἰσχύν, εἶπω δὲ καὶ μεθ' ὅσης δυνάμεως δικαιοσύνην ἡμῖν τῶν πολεμίων ἐχαρίσω τὴν ἀπαλλαγὴν, ἐπὶ τῷ καὶ τῇ μεθ' ἡμᾶς γενεᾷ μνήμη παραδοθῆναι τὰ γενόμενα διὰ τῆς ἡμετέρας διηγῆσεως. Τὸ οὖν «τὴν δυναστείαν σου καὶ τὴν δικαιοσύνην σου»² 20 συνῆπται κατὰ τὴν διάνοιαν τῷ «ἕως οὐ ἀναγγεῖλω τὸν βραχίονά σου», διὰ μέσου δὲ τὸ «τῇ γενεᾷ πάσῃ τῇ ἐρχομένῃ» τρίτον ὄν τῇ δυνάμει τοῦ νοήματος, ἵνα ἡ «ἕως οὐ ἀναγγεῖλω τὸν βραχίονά σου, τὴν δυναστείαν σου καὶ τὴν δικαιοσύνην σου τῇ γενεᾷ πάσῃ τῇ ἐρχομένῃ».

25 19 «Ὁ Θεός, ἕως ὑψίστων ἃ ἐποίησας μεγαλεῖα»

«Ἄ ἐποίησας»³ θαυμάσιά σου φησι τοιαῦτα, ὡς μέχρι «τῶν ὑψίστων» εἶναι, — ἵνα εἴπῃ ὑψηλά.

«Ὁ Θεός, τίς ὁμοίός σοι;»

Οὐδεὶς γὰρ σοι παραπλήσιος.

1. Πρβλ. Ψαλ. 70,17. 2. Ψαλ. 70,18. 3. Ψαλ. 70,19.

20 «Ὅσας ἔδειξάς μοι θλίψεις πολλὰς καὶ κακάς, καὶ ἐπιστρέφας ἐζωοποίησάς με»

468 Ἄλλ' οὐκ ἀφῆκας πάσχειν αἰεὶ· μεταβαλλόμενος γὰρ ἐβρῦσω τῶν θανάτων καὶ τῶν κινδύνων¹, — ἐκ μεταφορᾶς τῶν ὁδόν τινα ποιουμένων, εἶτα, ὅταν μεταμεληθῶσιν, ἐπιστρεφόντων. 5

21 «Καὶ ἐκ τῶν ἀβύσσων τῆς γῆς πάλιν ἀνήγαγές με»

Καὶ μονονουχὶ ἐν τῷ βαθυτέρῳ τῆς γῆς γενομένους καὶ καταποθέντας, ὅσον ἀπὸ τοῦ πλήθους τῶν κινδύνων ἐξέσπασας².

«Ἐπλέονασας τὴν μεγαλωσύνην σου» 10

Πολλὴν σου τὴν δύναμιν ἐπεδείξω τῆς εἰς ἡμᾶς εὐεργεσίας.

«Καὶ ἐπιστρέφας παρεκάλεσάς με καὶ ἐκ τῶν ἀβύσσων τῆς γῆς πάλιν ἀνήγαγές με»

Δευτεροῖ τὴν εὐεργεσίαν ὡς ἀξίαν τοῦ πολλάκις λέγεσθαι. 15

22 «Καὶ γὰρ ἐγὼ ἐξομολογήσομαί σοι»

Τὸ «γάρ» οὐ πάντως κατὰ ἀκολουθίαν κεῖται, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ιδιώματος πολλαχοῦ προσέβριπται — ὡς τὸ «Γῆ ἐσειέθη καὶ γὰρ οἱ οὐρανοί»³, ἀντὶ τοῦ γῆ ἐσειέτο καὶ οἱ οὐρανοί. Οὕτως κἀνταῦθα «Καὶ γὰρ ἐγὼ»⁴, ἀντὶ τοῦ καὶ ἐγώ. Οὕτως λέγει Σύμμαχος 'κάγῳ οὖν ἐξομολογήσομαί σοι', — ὑπὸ τούτων, φησί, διαπράξομαι 20 κάγῳ τὸ προσήκον ἐμοί. Τί δὲ τοῦτο; Ἡ εἷς σε εὐχαριστία.

«Ἐν σκεύεσι φαλμοῦ τὴν ἀλήθειάν σου, ὁ Θεός»

Σκευὴ λέγει φαλμοῦ τὰ ὄργανα δι' ὧν ἔφαλλον, τύμπανον καὶ ὄργανον, φαλτήριον καὶ κιθάραν, καὶ εἴ τι τοιοῦτον. Διὰ πάντων οὖν τούτων φησὶ τὴν ἀληθινὴν σου καὶ θαυμαστὴν βοήθειαν αἰτήσομαι. 25

1. Πρβλ. Ψαλ. 70,20. 2. Πρβλ. Ψαλ. 70,21. 3. Ψαλ. 67,9. 4. Ψαλ. 70,22.

«Ψαλῶ σοι ἐν κιθάρα, ὁ ἅγιος τοῦ Ἰσραήλ»

469 Τοὺς διὰ ταύτης ὕμνους ἀποδώσω σοι· ἠρμήνευσε δὲ τὸ ἐν σκεύεσι.

23 «Ἀγαλλιάσονται τὰ χεῖλη μου, ὅταν ψαλῶ σοι»

5 Καὶ αὐτὸ δὲ φησι, τὸ ὑμνήσαι σε, οὐ μικρὰν ἐμοὶ παρέξεται τὴν εὐφροσύνην¹.

«Καὶ ἡ ψυχὴ μου, ἦν ἐλυτρώσω»

10 Πολλῆς φησι καὶ αὕτη μεθέξει τῆς χαρᾶς, ἥτις ἀπαλλαγεῖσα τῶν κακῶν διὰ τῆς σῆς βοήθειας ἀφ' ὧν ἀπήλαυσεν οἶδεν τὴν χάριν.

24 «Ἐτι δὲ καὶ ἡ γλῶσσά μου ὄλην τὴν ἡμέραν μελετήσῃ τὴν δικαιοσύνην σου, ὅταν αἰσχυρθῶσιν καὶ ἐντραπῶσιν οἱ ζητοῦντες τὰ κακά μοι»

15 Ὅπερ εἶπεν διὰ τοῦ «προσθήσω ἐπὶ πᾶσαν τὴν αἴνεσιν»², τὸ αὐτὸ κἀνταῦθα λέγει. Καὶ οὐχ ἅπαξ αὐτὸ ποιήσας παύσομαι, ἀλλ' ἔτι καὶ ἔτι προσθήσω, καὶ ποιήσομαι διηνεκῆ τῆς σῆς εὐεργεσίας τὴν διήγησιν, ἐπειδὴν ἀπαλλαγῶ μὲν ἐγὼ τῶν κακῶν, «αἰσχυρθῶσιν»³ δὲ οἱ νῦν ὄνειδίζοντες καὶ ὀχλοῦντες τῶν προσδοκωμένων εἰς πέρας ἐξελθεῖν δυνηθέντος.

20

Ψαλμὸς 71

Τινὲς ἔφασαν τοῦ ψαλμοῦ τὰ μὲν εἶναι εἰς τὸν Σολομῶντα, τὰ δὲ εἰς τὸν Χριστόν, — ἔστι δὲ τὸ πᾶν γέλωσ· οὔτε γὰρ ἔπρεπεν ταῖς περὶ τοῦ Χριστοῦ προφητείας τὰ περὶ ἀνθρώπων συναναμειχθῆναι. Τοῦτο γὰρ οὐδαμοῦ τῶν περὶ τοῦ Χριστοῦ ψαλμῶν ἐστὶν εὐρεῖν· εἰσὶ δὲ οἱ αὐτοῦ ἴδιοι 470 καὶ διόλου προσήκοντες αὐτῶ. Πῶς δὲ οὐχὶ κάκεῖνο παγγέλοιον τὸ τὰ μὲν ἐρμηνεύειν ἐπὶ τοῦ Σολομῶντος, τὰ δὲ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ, πάλιν τε ἐπ' ἐκεῖνον μεθίστασθαι καὶ πάλιν ἐπὶ τοῦτον χωρεῖν, καὶ μονονουχὶ ἐπὶ ἀδελφῶν ἐξ

1. Πρβλ. Ψαλ. 70,23. 2. Ψαλ. 70,14. 3. Ψαλ. 70,24.

ἴσου διελομένων τὴν δόξαν τὴν ἐρμηνείαν ποιεῖσθαι τοῦ ψαλμοῦ; Αἴτιον δὲ τούτου γεγένηται τὸ τοὺς ἐρμηνεύοντας ἐπὶ τῶν ῥητῶν γιγνομένους τοῦ ψαλμοῦ τῇ λέξει δουλεύειν καὶ μὴ τὴν διάνοιαν περισκοπεῖν, — ὃ δὴ μάλιστα πολλάκις ἐν τοῖς ψαλμοῖς εὐρίσκειται, οἷον λέγει «τῶ ἐπιβεβηκότι ἐπὶ τὸν οὐρανὸν τοῦ οὐρανοῦ κατὰ ἀνατολάς»¹ καὶ ποῖαι ἀνατολαὶ ἐπάνω τῶν οὐρανῶν; Ἄλλ' ἀπὸ τῆς διανοίας ἡ λύσις εὐρίσκειται· Σύμμαχος γάρ, φησὶν, ἔκ πρώτης, ὡς δῆλον εἶναι ὅτι διὰ τὸ ἀρχὴν εἶναι τῆς ἡμέρας τὴν ἀνατολὴν τὸ ἔκ πρώτης καὶ ἔξ ἀρχῆς «ἀνατολάς» ἐκάλεσεν. Ἔστι δὲ ὁ ψαλμὸς οὐδὲ ἰδικῶς ἀπλῶς εἰς τὸν Σολομῶντα· πάντες γὰρ οἱ ψαλμοὶ τοῦ μακαρίου Δαβὶδ πρὸς τὴν ὠφέλειαν τοῦ κοινοῦ βλέπουσιν, ὥστε οὐδὲ μέγα τι ἔχων φανεῖται εἰ μέλλοι περὶ ἐνὸς εἶναι προφητεία. Τί οὖν ἐστίν;

Βασιλεὺς ὧν ὁ μακάριος Δαβὶδ καὶ δίκαιος καὶ προφήτης πολλὴν εἶχεν τοῦ λαοῦ φροντίδα, καὶ ἔμελεν αὐτῶ μετὰ τὴν αὐτοῦ τελευτὴν ὅπως ἂν τὰ κατὰ τὸν λαὸν διοικεῖσθαι μέλλοι. Ἐπιθυμοῦντι δὴ περὶ τούτων καὶ εὐχομένῳ ἐμήνυσεν ὁ Θεὸς ὡς ὁ διαδεξιόμενος αὐτὸν υἱὸς τιμῆς τε καὶ δόξης πολλῆς ἀξιωθήσεται καὶ ἐν εἰρήνῃ βαθυτάτῃ διατελέσει, καὶ τοῦ δικαίου ἐπιμελήσεται, καὶ ἐν εὐθηνίᾳ πολλῇ ἔσται ὁ λαὸς καὶ δόξη καὶ τιμῇ δι' αὐτόν. Ἐπὶ τούτοις ἡσθεὶς ὁ μακάριος Δαβὶδ τὰ μὲν προφητεύει, τὰ δὲ εὐχεται, — τῇ μὲν προφητείᾳ ὅτι ἔσται σημαίνων, τῇ δὲ προσευχῇ ὥστε διαμεῖναι αἰτῶν, — ὥσπερ οὖν καὶ ἕτερα πολλὰ προαγορεύων, ἐν προσευχῆς εἶδει γενέσθαι αἰτῶν, ὅτι ἔσται σημαίνων, τοὺς τότε παιδεύων μὴ ἀρκεῖσθαι τοῦ γινῶναι ὅτι ἔσται, αἰτεῖν δὲ ὡς ἂν καὶ γένοιτο, ἐπὶ τὸ καὶ σπουδάζειν αὐτοὺς ἀξίους ἑαυτοῦ τῶν προβῆθέντων κατασκευάζειν τῇ τοῦ βίου ὀρθότητι, τοιοῦτοι πολλοὶ μὲν τῶν περὶ τοῦ ἐν Βαβυλῶνι λαοῦ, πολλοὶ δὲ καὶ τῶν περὶ τοῦ Ἐζεκίου. Ἔστιν οὖν καὶ οὗτος οὐχ ἀπλῶς εἰς τὸν Σολομῶντα ὁ ψαλμὸς, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ εἰς τὰ κατ' αὐτόν.

1 «Ὁ Θεός, τὸ κρίμα σου τῶ βασιλεῖ δὸς καὶ τὴν δικαιοσύνην σου τῶ υἱῶ τοῦ βασιλέως»

1. Ψαλ. 67,34.

Ἐπειδὴ πρὸ τούτων μάλιστα ἐπιτηδεῖαν σοφίαν ἐδέξατο παρὰ τοῦ Θεοῦ, συνετῶς τε κρίνων καὶ δικαίως, — ἀπάντων δὲ ἦν τοῦτο βασιλεῖ προτιμότερον καὶ πρὸς τὴν κοινὴν λυσιτέλειαν συμβαλλόμενον, — 471 τοῦτο μάλιστα καὶ πρὸ πάντων εὔχεται αὐτῷ προσεῖναι. «Τῷ βασιλεῖ»¹ οὖν φησι καὶ τῷ τούτου βασιλεῖ υἱῷ, ἵνα εἴπη τῷ μέλλοντι διαδέχεσθαι, καὶ δύναμιν δὸς τοῦ κρίνειν καὶ γνώμην τοῦ δικαίως κρίνειν.

2 «Κρίνειν τὸν λαόν σου ἐν δικαιοσύνῃ καὶ τοὺς πτωχοὺς σου ἐν κρίσει»

10 Ἐὰν γὰρ τούτων, φησί, τύχη παρά σου, μετὰ τοῦ δικαίου ποιήσεται τοῦ λαοῦ τὴν ἐξέτασιν², καὶ ἐπαμυνεῖ τοῖς πτωχοῖς ἀδικουμένοις ὑπὸ τῶν δυνατωτέρων.

3 «Ἀναλαβέτω τὰ ὄρη εἰρήνην τῷ λαῷ σου καὶ οἱ βουνοὶ ἐν δικαιοσύνῃ»

15 Ἐδειξεν ἐντεῦθεν μάλιστα ὅτι ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ προσεύχεται πάντα, φησί, πληρωθήτω εἰρήνης³.

4 «Κρινεῖ τοὺς πτωχοὺς τοῦ λαοῦ»

Καὶ παρά πᾶσι κρατεῖτω τὸ δίκαιον. Πῶς οὖν τοῦτο γένηται;

«Καὶ σώσει τοὺς υἱοὺς τῶν πενήτων»

20 Δικαιώσει τε γὰρ αὐτοὺς ἀδικουμένους, «καὶ σώσει»⁴ κινδυνεύοντας διὰ τὴν πενίαν.

«Καὶ ταπεινώσει συκοφάντην»

25 «Συκοφάντην» λέγει τὸν ἐπηρεάζοντα, ἐπειδὴ ἴδιον τῶν συκοφαντούντων τὸ ἐπηρεάζειν. Τιμωρήσεται φησι τοὺς ἀδικούντας· οὕτως οὖν τὰ πάντα καθέξει εἰρήνη καὶ δικαιοσύνη, ὅτε τοιαῦτα ποιεῖ τῇ χορηγίᾳ τῆς παρά σου σοφίας.

5 «Καὶ συμπαραμενεῖ τῷ ἡλίῳ»

Οἱ περὶ τοῦ Σολομῶντος φιλῶς οἰηθέντες εἰρησθαι τὸν φαλ-

1. Ψαλ. 71,1. 2. Πρβλ. Ψαλ. 71,2. 3. Πρβλ. Ψαλ. 71,3. 4. Ψαλ. 71,4.

μόν, τοῦτο ὡς οὐχ ἀρμόττον ἐκείνῳ τὸ ῥητὸν ἔλαβον περὶ τοῦ Χριστοῦ. Ἔστι δὲ οὐχ οὕτως· πρὸς γὰρ τὸ «Ἀναλαβέτω τὰ ὄρη εἰρήνην τῷ λαῷ καὶ οἱ βουνοὶ δικαιοσύνην»¹ καὶ τὰ ἐξῆς ἔχει τὴν ἀκολουθίαν. Ἐκείνου γάρ, φησίν, οὕτω πράττοντος καὶ τοῖς πένησιν ἐπαμύ472νοντος καὶ τιμωρουμένου τοὺς ἀδικούντας, ἡ εἰρήνη 5 βαθεῖα παραμενεῖ καὶ τὸ δίκαιον παραπλήσιον τῷ ἡλίῳ διαμονὴν ἔχοντα· ἀνάγκη γὰρ ἦν τοῦ βασιλέως ἐπιμελομένου τῶν πρεπόντων κρατεῖν τὸ καλόν. Ὡς οὖν οὐχ οἶόν τε, φησί, παύσασθαι τὸν ἥλιον τοῦ τε ἀνατέλλειν καὶ φαίνειν, οὕτως οὐχ οἶόν τε τοῦ βασιλέως τῇ σῇ βοηθείᾳ τούτων ἐπιμελομένου παύσασθαι κρατοῦσαν 10 τὴν εἰρήνην. Τὸ οὖν «συμπαραμενεῖ τῷ ἡλίῳ»² οὐ περὶ τοῦ Σολομῶντος λέγει, ἀλλὰ περὶ τῆς εἰρήνης καὶ τοῦ δικαίου, ὡς οὕτω κρατησάντων ὑπ' αὐτοῦ μέχρι ἂν ἄγῃται ὑπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας.

«Καὶ πρὸ τῆς σελήνης γενεᾶς γενεῶν»

15 [689] Τὸ «πρὸ» οὐχ ὡς ἐπὶ χρόνου λέγει, ὡς τινες ᾤθησαν, ἐπεὶ ποῖαν ἔξει πρὸς τὸ παραμένειν ἀκολουθίαν; «Συμπαραμενεῖ» γάρ, φησί, «τῷ ἡλίῳ, καὶ πρὸ τῆς σελήνης γενεᾶς γενεῶν». Τὸ μὲν γὰρ συμπαραμένειν εἰς τὸ ἐξῆς λέγεται, τὸ δὲ πρὸ ἐπὶ τῶν προλαβόντων· οὐδεὶς οὖν λέγει ὅτι πρὸ τοῦδε συμπαραμενεῖ ἀλλ' εἰ ἄρα 20 αὐτῷ συμπαραμενεῖ. Εἰ δέ τις τὸ «συμπαραμενεῖ» μὴ βούλοιο κατὰ κοινοῦ νοεῖσθαι, τὸ «καὶ πρὸ τῆς σελήνης γενεᾶς γενεῶν» οὐδὲν ποιήσει ἀλλ' ἢ χωλὸν καὶ ἀπλήρωτον ἔχον τὴν διάνοιαν· οὐ γὰρ συνῆπται αὐτῷ ὅτι ἐστίν, ὅτι ὑπάρχει, ἢ ὅτι ἦν, ἢ τι τοιοῦτον. Τὸ μὲν οὖν «συμπαραμενεῖ» κατὰ κοινοῦ λέγει, τὸ δὲ πρὸ οὐκ ἐπὶ 25 τῆς τοῦ χρόνου λέγει ὑπεροχῆς, ἀλλ' ἐπὶ τῆς κατ' αὐτὸ τὸ διαμένειν. Διαμενεῖ τοίνυν, φησί, καὶ διαφυλαχθήσονται ἡ εἰρήνη καὶ τὸ δίκαιον ἴσα τῷ ἡλίῳ λάμποντα καὶ ὑπὲρ τὴν σελήνην, ὥστε καὶ προέχειν τῆς σελήνης κατὰ τοῦτο. Διὰ τί δὲ καὶ προέχει τῆς σελήνης; Ὅτι ἡ μὲν ἔχει καὶ μειώσεως πολλοὺς καιροὺς, αὕτη δὲ ἐν τῷ 30 διαμένειν ἀεὶ καὶ αὔξειν φυλάττεται. Τὸ δὲ «γενεᾶς γενεῶν» κατὰ τὸ οἰκεῖον ἰδίωμα εἶπεν, ἀντὶ τοῦ ἐπὶ πολὺ.

1. Ψαλ. 71,3. 2. Ψαλ. 71,5.

6 «Καταβήσεται ὡς ὑετὸς ἐπὶ πόκον καὶ ὡσεὶ σταγόνες στάζουσαι ἐπὶ τὴν γῆν»

Ἔσται γὰρ καὶ ἡδὺς καὶ εὐπαράδεκτος παντὶ τῷ πλήθει, τοῦ ὀρθοῦ καὶ τοῦ δικαίου ἐπιμελούμενος οὐκ ἔλαττον σταγόνας
5 ὑετῶν πόκῳ τε καὶ γῆ φερομένης προσίεται¹.

7 «Ἀνατελεῖ ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ δικαιοσύνη»

10 473 [692] Ἦδειξεν ὅτι τό «συμπαραμενεῖ τῷ ἡλίῳ»² ἐπὶ τῆς εἰρήνης εἶπεν καὶ τοῦ δικαίου. Ἐχρήσατο οὖν καὶ τῇ ὁμοιότητι, τό «ἀνατελεῖ»³ ὡς ἐπὶ τοῦ ἡλίου εἰπὼν ἀντὶ τοῦ φανήσεται· οὕτω λάμψει, φησίν, ὡς ὁ ἥλιος.

«Καὶ πλῆθος εἰρήνης ἕως οὗ ἀνταναιρεθῆ ἡ σελήνη»

Νῦν οὖν αὐτὸ ἐδήλωσε σαφέστερον. Καὶ οὕτω, φησί, βαθεῖα τὰ πάντα καθεῖξει ἡ εἰρήνη διὰ τὴν παρά σου κηδεμονίαν, ὡς ὁμοίως ἀδύνατον εἶναι λυθῆναι τε τὴν ἐπ' αὐτοῦ εἰρήνην καὶ τῆς σελήνης τὴν ὑπαρξιν. Ταῖς δὲ ὑπερβολαῖς ἐπὶ τῶν τοιούτων ἔθος κεχρησθαι τῇ θείᾳ Γραφῇ, — ὡς καὶ ἐν τῷ πη' ψαλμῷ τό «θήσομαι εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος τὸ σπέρμα αὐτοῦ καὶ τὸν θρόνον αὐτοῦ ὡς τὰς ἡμέρας τοῦ οὐρανοῦ»⁴, ὑπερβολικώτερον εἰπὼν τό τὴν βασιλείαν ἐν τοῖς διαδόχοις τοῦ Δαβὶδ ἴσα τῷ οὐρανῷ ἀδιάλυτον παραμένειν, καὶ ἐξῆς δὲ πάλιν «καὶ ὁ θρόνος αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος ἐναντίον μου, καὶ ὡς ἡ σελήνη κατηρτισμένη εἰς τὸν αἰῶνα»⁵, — ἅπερ κατὰ μὲν τό ἀκριβὲς οὐχ οὕτω γέγονεν, ὑπερβολικώτερον δὲ εἴρηται τῇ θείᾳ Γραφῇ.

25 8 «Καὶ κατακυριεύσει ἀπὸ θαλάσσης ἕως θαλάσσης καὶ ἀπὸ ποταμοῦ ἕως περάτων τῆς οἰκουμένης»

Οὐχ ὅτι κρατήσῃ πάντως καὶ βασιλεύσει, ἀλλ' ὅτι τῇ φήμῃ καὶ τῇ δόξῃ πάντες ὡς κύριον ἐαυτῶν θαυμάσονται· ὁ καὶ ἀληθῶς γεγονὸς εὐρίσκεται. Σαφέστερον γοῦν αὐτὸ ἐξῆς λέγει.

1. Πρβλ. Ψαλ. 71,6. 2. Ψαλ. 71,5. 3. Ψαλ. 71,7. 4. Ψαλ. 88,30. 5. Ψαλ. 88,37-38.

9 «Ἐνώπιον αὐτοῦ προσπεσοῦνται Αἰθίοπες, καὶ οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ χοῦν λείξουσιν»

Τοῦτο δὲ γέγονεν ὅτε ἐλήλυθεν ἡ τῆς Αἰθιοπίας βασίλισσα¹ ὑπὸ τῆς περὶ αὐτοῦ δόξης κινηθεῖσα.

10 «Βασιλεῖς Θαρσίς καὶ αἱ νῆσοι δῶρα προσοίσουσιν»

474 Εἴρηται ὅτι Θαρσίς τὰς παραθαλασσίους λέγει πόλεις ὁ Δαβὶδ. Πάντες οὖν φησι, καὶ οἱ ἀπὸ τῶν παραθαλασσίων πόλεων καὶ ἀπὸ τῶν νήσων ἀποτελοῦσιν αὐτῷ δῶρα· πολλὴ γὰρ αὐτῷ διὰ τῶν πλοίων ἡ ἐμπορία ἐκομίζετο. Οὕτως οὖν «κατακυριεύσει ἀπὸ θαλάσσης ἕως θαλάσσης»² τῷ τὰ δῶρα αὐτῷ ἀποστέλλεσθαι, τῷ
10 τιμᾶσθαι παρὰ πάντων.

«Βασιλεῖς Ἀράβων καὶ Σαβᾶ δῶρα προσάξουσιν»

Ἦν γὰρ ὁ ἐναντιούμενος οὐδεὶς, φίλοι δὲ ὄντες εἰκότως ἐπλήρουν.

11 «Καὶ προσκυνήσουσιν αὐτῷ πάντες οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς»

Τίμιον λογιῶνται.

«Πάντα τὰ ἔθνη δουλεύουσιν αὐτῷ»

Αὐτῷ ὑποταγήσονται ἅπαντες³ καὶ οὐ πολεμήσουσι.

12 «Ὅτι ἐβρύσατο πτωχὸν ἐκ χειρὸς δυνάστου καὶ πέννητα, ᾧ οὐχ ὑπῆρχεν βοηθός»

Τούτων δὲ ἀπάντων, φησί, βασιλεύσει διὰ τὴν περιοῦσαν αὐτῷ σοφίαν, ἀφ' ἧς καὶ τό τοῦ δικαίου ἐπιμελεῖσθαι κέκτηται.

13 «Φείσεται πτωχοῦ καὶ πέννητος καὶ ψυχᾶς πενήτων σώσει»

Ἄδικουμένους ἐλεήσει καὶ περισώσει τῶν ἀδικούντων· τό γὰρ «φείσεται»⁴ λέγει ἀντὶ τοῦ ἐλεήσει, — ἐλεοῦντες γὰρ τὴν φειδῶ
25 ποιούμεθα.

1. Πρβλ. Γ' Βασ. 10,1-13. Β' Παρλ. 9,1-12. 2. Ψαλ. 71,8. 3. Πρβλ. Ψαλ. 71,11. 4. Ψαλ. 71,13.

14 «Ἐκ τόκου καὶ ἐξ ἀδικίας λυτρῶσεται τὰς ψυχὰς αὐτῶν»

Ἄπαλλάξει πάσης πλεονεξίας καὶ ἀδικίας¹ τόκον γὰρ τὴν πλεονεξίαν λέγει, ὡς τό «οὐκ ἐξέλιπεν ἐκ τῶν πλατειῶν αὐτῆς τόκος»².

5 «Καὶ ἔντιμον τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐνώπιον αὐτῶν»

475 Ὑπὲρ τούτων, φησί, πολλῇ ἔσται τῇ τιμῇ, πάντων αὐτὸν θαυμαζόντων.

15 «Καὶ ζήσεται, καὶ δοθήσεται αὐτῷ ἐκ τοῦ χρυσοῦ τῆς Ἀραβίας»

10 Ἄλλὰ καὶ μακροημερεύσει³ διὰ τὴν τοῦ δικαίου ἐπιμέλειαν, καὶ κύριος ἔσται τῶν ἀλλοτρίων ἀγαθῶν.

«Καὶ προσεύξονται περὶ αὐτοῦ διὰ πάντοcs»

Καὶ διὰ τὴν περὶ αὐτὸν διάθεσιν εὐξονται αὐτὸν ἐπὶ πολὺ διαβίωναι· οὕτω καὶ ἀνωτέρω εἶπεν τό «καταβήσεται ὡς ὑετὸς ἐπὶ πόκον»⁴.

15 «Ὁλην τὴν ἡμέραν εὐλογήσουσιν αὐτόν»

Διατελέσουσιν πάντοτε ἐπαινοῦντες αὐτὸν καὶ θαυμάζοντες.

16 «Ἔσται στήριγμα ἐν τῇ γῇ ἐπ' ἄκρων τῶν ὀρέων»

20 «Στήριγμα» λέγεται πᾶν ὅτι δι' ἀσθένειαν ἐπιστηρίζεται καὶ βοηθεῖται, ὡσπερ καὶ βακτηρία πρεσβύτης διὰ τὸ γῆρας· «στήριγμα»⁵ οὖν ἐκάλεσεν ὡς βοηθὸν τῶν πενήτων. Θαυμάσονται τοίνυν αὐτὸν καὶ ἐπαινέσουσιν, ἐπειδὴ τοῖς ἀσθενέσι καὶ τοῖς ἀδικουμένοις ἅπασιν ἐν τάξει στρατηγήματος ἔσται τῇ παρ' αὐτοῦ βοηθεία, τοσοῦτον ἀνωτέρους γίνεσθαι τῶν ἀδικούντων ὡς μηδὲν διαλλάττειν τῶν «ἐπ' ἄκρων τῶν ὀρέων» ἐστώτων.

25 «Ἐπεραρθήσεται ὑπὲρ τὸν Λίβανον ὁ καρπὸς αὐτοῦ»

Τεύξεται καὶ εὐπαιδείας οὐ μικρᾶς, ἀλλ' ὥστε θαυμάζειν ἅπαν-

1. Πρβλ. Ψαλ. 71,14. 2. Ψαλ. 54,12. 3. Πρβλ. Ψαλ. 71,15. 4. Ψαλ. 71,6. 5. Ψαλ. 71,16.

τας τῶν τέκνων τό τε κάλλος καὶ τὸ πλῆθος καὶ τὴν ἰσχὺν οὐκ ἔλαττον ἢ τὰς ἐν τῷ Λιβάνῳ κέδρους.

«Καὶ ἐξανθήσουσιν ἐκ πόλεως ὡσεὶ χόρτος τῆς γῆς»

476 Ἀπὸ γὰρ τῆς ἄγαν εὐπαιδείας ἀθρῶον αὐτοῦ τὸ γένος ἀρθήσεται καὶ φανεῖται δίκην τοῦ χόρτου.

17 «Ἔστω τὸ ὄνομα αὐτοῦ εὐλογημένον εἰς τοὺς αἰῶνας»

Ὑπὲρ τούτων ἐπὶ πολὺ διαμενεῖ θαυμαζόμενος.

«Πρὸ τοῦ ἡλίου διαμενεῖ τὸ ὄνομα αὐτοῦ»

[692] Ἐδειξε κἀνταῦθα ὅτι τό «πρό» οὐκ ἐπὶ χρόνου λέγει, ἵνα τῷ Χριστῷ ἀρμόττειν νομισθῇ — ὃ τινες ᾤθησαν. Εἰ γὰρ τό «πρό» ἐπὶ χρόνου λέγει καὶ προϋπάρξεως, πῶς τό «διαμενεῖ»¹, ὅπερ ἐπὶ τῶν ἐξῆς, λέγει; Οὕτω τοίνυν, φησί, «τὸ ὄνομα αὐτοῦ διαμενεῖ» θαυμαζόμενον, οὐκ ἔλαττον ἢ ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη. Καὶ τούτου ἀπόδειξις τὸ ἄχρι τῆς δεῦρο, τοῦ τε ἡλίου καὶ τῆς σελήνης διαμενόντων, διαμένειν κἀκεῖνον παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις μνημονεούμενόν τε καὶ θαυμαζόμενον ἐπὶ τῇ σοφίᾳ, ἐπὶ τῇ δόξῃ, ἐπὶ τῇ τιμῇ, ἧς παρὰ πάντων ἔτυχεν.

«Καὶ εὐλογηθήσονται ἐν αὐτῷ πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς»

Ἐνταῦθα μάλιστα συνήγαγε τῶν εἰς αὐτὸν λόγων τὴν αἰτίαν, ὅτι διὰ τὸ κοινὸν τοῦ πλήθους τὰ περὶ αὐτὸν διηγεῖται καλά. Πᾶσα γὰρ τιμὴ βασιλέως, καὶ μάλιστα ἡ τοῦ δικαίου φροντίς, κοινὸν ὄφελος τῶν βασιλευομένων. Θαυμασθήσονται γὰρ, φησί, δι' αὐτόν «πᾶσαι αἱ φυλαί», τουτέστι πᾶς ὁ Ἰσραήλ. Καὶ τούτου ἀπόδειξις τὸ τὴν τοῦ νότου βασίλισσαν² παραγενομένην μακαρίσαι τοὺς ὑπηρετουμένους ὅτι διηνεκῶς ταύτης ἀπήλαυον τῆς σοφίας.

«Πάντα τὰ ἔθνη μακαριοῦσιν αὐτόν»

Οὐδὲ τοῦτο λόγου δεῖται ὅτι ἀληθές, — ἐδείχθη γὰρ ἐκ τῶν πραγμάτων.

1. Ψαλ. 71,17. 2. Πρβλ. Γ' Βασ. 10,1-13. Β' Παρλ. 9,1-12.

18-19 «Εὐλογητὸς Κύριος ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ ὁ ποιῶν θαυμάσια
μόνος καὶ εὐλογητὸν τὸ ὄνομα τῆς δόξης αὐτοῦ εἰς τὸν αἰῶνα καὶ
εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος»

5 477 Ὁ δὲ περὶ αὐτὸν μακαρισμὸς ὕμνον τῷ Θεῷ προξενεῖ ὡς
μόνῳ δυναμένῳ θαυμαστὰ ποιεῖν¹. ἅπαντα γὰρ ἡ γῆ ταῦτα θεασα-
μένη αὐτὸν θαυμάσεται ὡς τούτων αἴτιον, ὃ δὴ καὶ «γένεοιτο»²,
καλῶς ἐπαγαγὼν τῆς βεβαιώσεως τὴν προσευχήν.

19 «Καὶ πληρωθήσεται τῆς δόξης αὐτοῦ πᾶσα ἡ γῆ. Γένοιο
γένεοιτο»

10 Ὁ ἐπιδιπλασιασμὸς δὲ τοῦ «γένεοιτο» παρίστησι ὡς ἀδιαστά-
τως καὶ συνεχῶς προσευκτέον. Τὸ δὲ ἑβραϊκὸν πανταχοῦ τὸ «γέ-
νοιο γένοιο» ἀμὴν ἀμὴν λέγει· ταῦτα δὲ δείκνυσιν ὅλον τὸν ψαλ-
μὸν εὐκτικῶς εἰρημένον.

Ψαλμὸς 72

15 Ἄπαντα ὁ μακάριος Δαβὶδ πρὸς τὴν κοινὴν ἀπάντων ὠφέλει-
αν λέγων διατελεῖ, ποιούμενος μὲν τοὺς ψαλμοὺς ἀπὸ τῶν ὑποθέ-
σεων, βλέπων δὲ πρὸς τὴν κοινὴν ἀπάντων ὠφέλειαν. Κάνταῦθα
τοῖνον ἐστὶν ὑπόθεσις αὐτῷ τοῦ ψαλμοῦ ὁ ἐν Βαβυλωνίῳ λαός, ὡς ἐκ
προσώπου τοῦ ἐκείνων λέγοντος οἷα εἰκὸς ἦν ἐν τῷ καιρῷ τῆς
20 αἰχμαλωσίας καὶ τῶν συμφορῶν αὐτοῦς λογισαμένους ἀτο-
πώτατά τε καὶ ἀπρεπῆ περὶ Θεοῦ μεταγινώσκειν ἐπὶ τούτοις μετὰ
τὴν ἐπάνοδον. Λέγει δὲ καὶ ταῦτα οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ' ἐπειδήπερ ἔθος
ἐστὶν τοῖς ἀνθρώποις ἐν ταῖς συμφοραῖς εἰς λογισμοὺς τε καταπί-
πτειν ἀτόπους καὶ ἐννοίας ἀπρεπεῖς, ἀπὸ τῶν κατὰ τὸν λαὸν παι-
25 δεύει πάντας μὴ τοῦτο ὑπομένειν, διὰ τούτων ὡσπερ πράγματι
παιδεύων ἡμᾶς εἰδέναι ὡς ὁ Θεὸς πολλάκις οἰκονομῶν τι κατα-
λιμπάνει μὲν πρὸς ὀλίγον πάσχειν ὑπὸ ἀσεβῶν τε καὶ ἀδίκων
ἀνθρώπων, παρέχει δὲ πάντως καὶ ἀπροσδόκητον τὴν ἀπαλλα-

1. Πρβλ. Ψαλ. 71,18. 2. Ψαλ. 71,19.

γήν. Φαίνεται δὲ ἀπὸ τῶν ῥητῶν μᾶλλον τοῖς ἐναρέτοις ἀρμόττων
ὁ ψαλμὸς ἢ τοῖς πᾶσιν.

1 «Ὡς ἀγαθὸς τῷ Ἰσραὴλ ὁ Θεός»

Ὁ Θεός, ὡς μετὰ τὴν ἐπάνοδον ἐκείνων λεγόντων τοῦτο φη-
5 σιν, ὡ πῶς ἀγαθὸς περὶ τὸν Ἰσραὴλ ὁ Θεός¹, δαφιλῶς αὐτὸν καὶ
φιλοτίμως εὐεργετῶν· τοῦτο γὰρ με λοιπὸν τὰ πράγματα πείθει.

«Τοῖς εὐθέσι τῇ καρδίᾳ»

Καὶ μάλιστα ἂν τοῦ πρέποντος ἐπιμελώμεθα, καὶ περὶ τὸ
ὀρθὸν καὶ δίκαιον ἔχωμεν.

2 «Ἐμοῦ δὲ παρὰ μικρὸν ἐσαλεύθησαν οἱ πόδες»

Ἐγὼ μέντοι «παρὰ μικρὸν»² παρατραπείς ἤμην τῆς εὐθείας
10 ὁδοῦ καὶ παρολισθήσας· ἐν γὰρ τῷ καιρῷ τῶν συμφορῶν οὕτως
ἦσαν οἱ λογισμοί μου χαῦνοι, δίκην ὕδατος στάσιν οὐκ ἔχοντος.

«Παρ' ὀλίγον ἐξεχύθη τὰ διαβήματά μου»

Ἐγγὺς ἐγενόμην τοῦ διαδεχθῆναι καὶ διαλυθῆναι τῶν ποδῶν
15 τὰς βάσεις, ὡς μηδὲ ἐστάναι δύνασθαι τοῦ λοιποῦ. Βούλεται δὲ
εἰπεῖν τῶν λογισμῶν τὴν παρατροπήν· ὡσπερ γὰρ ὁδὸν καλεῖ τὴν
πρᾶξιν, οὕτω «διαβήματα» τοὺς λογισμοὺς οἷς πρὸς τὸ τὴν πρᾶξιν
ἀνύειν κεχρήμεθα. Πόθεν δὲ τοῦτο ἔπαθον;

3 «Ὅτι ἐζήλωσα ἐπὶ τοῖς ἀνόμοις εἰρήνην ἀμαρτωλῶν θε-
ωρῶν»

479 Ζήλω καὶ ὀργῇ λαμβανόμενος ἐπὶ τοῖς κατέχουσιν ἡμᾶς,
ὅτι πάσης πεπληρωμένους ἀσεβείας καὶ ἀμαρτίας ἐν εἰρήνῃ διατε-
λοῦντας ἐώρων³.

4 «Ὅτι οὐκ ἔστιν ἀνανεύσις τῷ θανάτῳ αὐτῶν»

Ἐπειδὴ τῷ ἀνανεύειν ἀπαγορεύομεν ὅτι ποτ' ἂν βουλώμεθα,
25 ἠβουλήθη εἰπεῖν ὅτι εἰ καὶ ποτε ἐν κινδύνοις ἔδοξαν ἐξετάζεσθαι,

1. Πρβλ. Ψαλ. 72,1. 2. Ψαλ. 72,2. 3. Πρβλ. Ψαλ. 72,3.

οὐκ ἐνῆν ἰδεῖν αὐτοὺς ἀπαγορευθέντας ἀπὸ τῶν ἐπικειμένων κινδύνων, ἀλλὰ πρὸς ὀλίγον πάσχειν δοκοῦντες πάλιν ἀπηλλάττοντο. Σαφέστερον δὲ Ἀκύλας εἶπεν τό «ἀνάνευσις»¹ ἴδυσπάρθεια, τουτέστιν οὐκ ἐνῆν ἰδεῖν αὐτοὺς βαρὺ πάθος ὑπομένοντας ὥστε καὶ ἀπαγορευθῆναι.

5 «Καὶ στερέωμα ἐν τῇ μάστιγι αὐτῶν»

Οὐδὲ στερῶν τινὰ καὶ μεγάλην ἐδέχοντο τὴν μάστιγα, ἀλλὰ τοσαύτην ὅση μηδὲ λυπεῖν ῥαδίως δύναται.

5 «Ἐν κόποις ἀνθρώπων οὐκ εἰσίν»

10 Οὐδὲ τὰ ἀνθρώπινα παθεῖν ὑπομένουσιν.

«Καὶ μετὰ ἀνθρώπων οὐ μαστιγωθήσονται»

Οὐδὲν ὅμοιον πάσχουσι τοῖς λοιποῖς.

6 «Διὰ τοῦτο ἐκράτησεν αὐτοὺς ἡ ὑπερηφανία εἰς τέλος»

15 Ἐντεῦθεν γὰρ μάλιστα καὶ μεγάλα ἐφρόνου, ὅλοι τῇ ὑπερηφανίᾳ κρατούμενοι.

«Περιεβάλοντο ἀδικίαν καὶ ἀσέβειαν ἑαυτῶν»

480 Ἐκύκλωσαν ἑαυτοὺς τῇ τε ἀδικίᾳ καὶ τῇ ἀσεβείᾳ², ἐν τούτοις ὄντες αἰεὶ, ἐν τούτοις φαινόμενοι, ἐκ μεταφορᾶς τῶν τὰ ἱμάτια περιβαλλομένων καὶ ἐν αὐτοῖς φαινομένων ἐν τοῖς ὄρεσιν.

20 7 «Ἐξελεύσεται ὡς ἐκ στέατος ἡ ἀδικία αὐτῶν»

Εἴρηται ἡμῖν καὶ ἐν τῷ ξβ' ὅτι στέαρ καὶ πιόττητα³ τὴν εὐθηνίαν λέγει· ὡς οὖν ἐν πολλῇ ὄντων τῇ εὐθηνίᾳ, οὕτω καὶ προσῆει ἡ ἀδικία, ἵνα εἴπη ὅτι σφόδρα ἠδίκουν. Ἔθος γὰρ ἐστὶ τοῖς ἀνθρώποις ἀδικεῖν προειρημένοις ἐν εὐθηνίᾳ οὔσι καὶ πλούτῳ καὶ τιμῇ μειζρόνως ἀδικεῖν.

25 «Διήλθοσαν εἰς διάθεσιν καρδίας»

Λέγεται διάθεσις κυρίως ἢ περὶ τι σχέσις. Λέγομεν οὖν καὶ διά-

1. Ψαλ. 72,4. 2. Πρβλ. Ψαλ. 72,6. 3. Πρβλ. Ψαλ. 62,6.

θεσιν τὴν περὶ τινὰ ἀγάπην, ἀπὸ τοῦ περὶ αὐτὸν ἔχειν τε καὶ διακεῖσθαι τὴν γνώμην· οὕτω καὶ περὶ πρᾶγμα διάθεσιν λέγομεν φυγῆς, ἀπὸ τοῦ τοιῶσδε περὶ τὸ πρᾶγμα ἔχειν. Κάνταῦθα οὖν «διάθεσιν καρδίας»¹ λέγει τὴν σχέσιν, ἀκολουθῶν τῷ ἄνω. Ἦδίκουν γάρ, φησί, διὰ τὴν προσοῦσαν αὐτοῖς ἀσθένειαν οὕτως, ὡς καὶ εἰς πολλὴν ἔλθειν διάθεσιν τοῦ πράγματος τὴν διάνοιαν. Βούλεται δὲ τῆς κακίας τοῦ τρόπου τὴν ἐπίτασιν εἰπεῖν ἀπὸ τοῦ στέργειν τε αὐτὸ καὶ σπουδαίως ἐπιτελεῖν.

8 «Διανοήθησαν καὶ ἐλάλησαν ἐν πονηρίᾳ»

Λογιζόμενοι δὲ ἄτοπα καὶ ἐφθέγγοντο².

«Ἀδικίαν εἰς τὸ ὕψος ἐλάλησαν»

Ῥήματα ἐφθέγγοντο καθ' ἡμῶν εἰς σε τὴν ὕβριν ἔχοντα τεταμένην. Ἐδειξε δὲ κατὰ αὔξησιν αὐτῶν τὴν κακίαν καὶ τὴν ἀσέβειαν· ἀπὸ γὰρ τῆς εὐθηνίας, φησί, ἠδίκουν, καὶ οὐ μόνον ἠδίκουν, ἀλλὰ καὶ τὴν περὶ τὸ πρᾶγμα διάθεσιν ἐκέκτηντο, εἶτα διακείμενοι καὶ λογιζόμενοι καὶ ἐφθέγγοντο βλάσφημα.

9 «Ἔθεντο εἰς οὐρανὸν τὸ στόμα αὐτῶν»

481 Ἐβλασφήμουν εἰς σε. Ἐμφαντικώτερον δὲ αὐτὸ εἶπεν ὅτι ἐκεῖ ἔθηκαν αὐτῶν τὸ στόμα³, περὶ τοῦτο ἡσυχόλουν τὴν γλῶσσαν, τὸ ὅτι βλάσφημον φθέγγονται κατὰ σου.

«Καὶ ἡ γλῶσσα αὐτῶν διήλθεν ἐπὶ τῆς γῆς»

Διέτρεχε δέ, φησί, καὶ κατὰ τὴν γῆν ἄπασαν· οὐδενὸς γὰρ ἐφείδοντο, — ἵνα εἴπη ἐβλασφήμουν εἰς ἡμᾶς, εἰς τὸν ναόν, εἰς τὴν πόλιν, εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, δι' ἡμῶν σε βλασφημοῦντες καὶ ἀφ' ἡμῶν εἰς σε μεθιστάμενοι καὶ φειδόμενοι οὐδενός.

10 «Διὰ τοῦτο ἐπιστρέφει ὁ λαός μου ἐνταῦθα»

Ἀποφνηαμένου καὶ λέγοντος διὰ ταύτην αὐτῶν τὴν κακίαν, ὅποιοι δήποτ' ἂν ὦσιν, πάντως ἀφέλω τοὺς ἐμοὺς ἐξ αὐτῶν καὶ ἐπαναγαγῶν ἀποδώσω τοὺς οἰκείους τόπους.

1. Ψαλ. 72,7. 2. Πρβλ. Ψαλ. 72,8. 3. Πρβλ. Ψαλ. 72,9.

«Καὶ ἡμέραι πλήρεις εὐρεθήσονται ἐν αὐτοῖς»

[692] Καὶ ζήσονται μετὰ ἀδείας, συγκροτουμένης αὐτοῖς τῆς ζωῆς, ὡς μὴ παραιρεῖσθαι μηδεμίαν αὐτῶν ἡμέραν τοῦ βίου προλαμβανομένων ὑπὸ τοῦ θανάτου. Τοῦτο δὲ λέγει οὐχ ὡς πάντως ὠρισμένον καιρὸν παντὸς ἀνθρώπου ζῶντος¹, ἀλλ' ὡς πολλάκις ἡμῶν διὰ τὸ παθητοῦς εἶναι τὴν φύσιν ὑπὸ συμφορῶν καὶ θλίψεων ἢ καὶ τινων τοιοῦτων ὑπομενόντων θάνατον, ὃν εἰ δυνηθῆμεν ἂν ἐκκλίναντες ἐπὶ μήκιστον βιώναι. Ἔτεροι γὰρ οἱ ἀπὸ τῶν συμφορῶν ἐπιγιγνόμενοι θάνατοι καὶ ἕτεροι οἱ οὐκ ἐκ τῶν ἔξωθεν κακῶν, ἀλλ' ἀπ' αὐτῶν τῶν ἐν τῇ κατασκευῇ τῆς φύσεως συμβαινόντες· κἂν γὰρ μηδὲν ἔξωθεν ἐπι**[693]**γένηται, οἷον ὁ διὰ ξίφους ἢ τινος τοιοῦτου θάνατος, ἀλλ' αὐτὴ πάντως ἡ φύσις εἰς γῆρας ἐλάσασα, ἀναγκαίως ἐφέλκεται τὸν θάνατον. Ὡς οὖν πρότερον αὐτῶν πολλὰ τοιαῦτα ὑπομενόντων καὶ ὑπὸ τῶν κατεχόντων κακῶν πολλάκις προλαμβανομένων εἰς τὸν θάνατον, τοῦτο φησιν ὅτι οὐκέτι πείσονται τοιοῦτο οὐδέν, ἀλλ' ἔξουσι τὰς ἡμέρας πλήρεις, τὸν ἀπὸ τῆς φύσεως θάνατον ἐκδεχόμενοι μόνον.

11 «Καὶ εἶπαν, Πῶς ἔγνω ὁ Θεός»

482 Τὸ προκείμενον διστίχιον, — τὸ «Διὰ τοῦτο ἐπιστρέφει ὁ λαός μου, καὶ ἡμέραι πλήρεις εὐρεθήσονται ἐν αὐτοῖς»², — ἐκ τοῦ Θεοῦ εἰρημένον παρέγκειται διὰ μέσου· τὸ γὰρ «Καὶ εἶπαν Πῶς ἔγνω ὁ Θεός»³ πρὸς τὰ ἀνώτερα τὴν ἀκολουθίαν ἔχει. Ἐγὼ γὰρ φησιν οὕτω μὲν εὐθηνουμένων ἐκείνων, τοιαῦτα δὲ καὶ πραττόντων καὶ λεγόντων, ἔλεγον κατ' ἑμαυτὸν οἶδεν ἄρα ταῦτα ὁ Θεός; **25** Τὸ δέ γε πῶς καὶ πρὸς τὰ κάτω βλέπει, ἐπισυνηγμένου αὐτοῖς κατὰ τὴν διάνοιαν. Ἐπάγει γάρ·

«Καὶ εἴ ἔστιν γνῶσις ἐν τῷ ὑφίστω»

Ἄντι τοῦ εἰ οἶδεν ταῦτα καὶ φροντίζει τούτων;

12 «Ἰδοὺ οὗτοι ἀμαρτωλοὶ καὶ εὐθηνοῦνται»

30 Τούτοις ἀποδίδεται τὸ πῶς. Ἐλεγον γάρ, φησίν, οἶδεν ἄρα

1. Πρβλ. Ψαλ. 38,6. 2. Ψαλ. 72,10. 3. Ψαλ. 72,11.

ταῦτα; καὶ πῶς, εἴπερ οἶδεν καὶ ἔχει τούτων τὴν γνῶσιν, ἐν τοσαύταις ἀμαρτίαις οὗτοι στρεφόμενοι ἐν τοσαύτῃ καθεστήκασιν εὐθηνία;

«Εἰς τὸν αἰῶνα κατέσχον πλούτου»

Καὶ διαμένουσι πλουτοῦντες¹, οὐδενὸς αὐτοῖς τὴν εὐπραγίαν **5** διακόπτοντος.

13 «Καὶ εἶπα, Ἐὰν ματαίως ἐδικαίωσα τὴν καρδίαν μου»

Ἐλογιζόμενη οὖν, φησίν, ὅτι τάχα εἰκῆ καὶ οὐδενὸς κέρδους ἔνεκεν ἐφρόντιζον ἐπιμελεῖσθαι τοῦ δικαίου. Σύμμαχος ἴσως οὖν ἔγνω, μάτην ἐκάθηρα τὴν καρδίαν μου². Πανταχοῦ δὲ ὡσπερ καὶ **10** ἐνταῦθα τὸ «εἶπα»² ἀντὶ τοῦ ἐλογιζόμενης λέγει, ἐπειδὴ ὁ λογιζόμενος καθ' ἑαυτὸν ὡσπερ λέγων ἐστὶν ἑαυτῷ τὸ ἐνθύμημα.

«Καὶ ἐνιψάμην ἐν ἀθώοις τὰς χεῖράς μου»

Καὶ εἰκῆ ἐσπούδασα πρὸς τοὺς ἀθῶους ἔχειν τὴν κοινωνίαν καὶ πάντων καθαρεύειν τῶν πταισμάτων· εἴρηται γὰρ ὅτι διὰ τοῦ **15** «ἐνιψάμην» τὴν κοινωνίαν ἐμφαίνει, καὶ ἐν τῷ κε' καὶ ἐν τῷ νζ'. Διὰ τί δὲ ταῦτα ἐλογιζόμενη;

14 «Καὶ ἐγενόμην μεμαστιγμένος ὄλην τὴν ἡμέραν»

483 Ὅτι ἐώρων ἑμαυτὸν ἀεὶ ἐν μάστιξιν³.

«Καὶ ὁ ἐλεγχός μου εἰς τὰς πρωίας» **20**

Σύμμαχος· καὶ ἐλεγχόμενος καθ' ἕκαστον ὄρθρον⁴, καὶ ὡσπερ εἰς τοῦτο ὀρθρίζων, — εἰς τὸ ἐλέγχεσθαι ἐφ' οἷς ἡμαρτον καὶ μαστίζεσθαι· οὕτω γὰρ ἀεὶ διετέλουν ταῦτα ὑπομένων.

15 «Εἰ ἔλεγον, Διηγήσομαι οὕτως»

Πολλάκις δέ, φησίν, ἐλογιζόμενη ὅτι μᾶλλον ἐκεῖνο προσῆκεν **25** ἐννοεῖν τε καὶ λέγειν· τὸ γὰρ «Διηγήσομαι οὕτως»⁴, ἀντὶ τοῦ μᾶλλον τοῦτο λογίσασθαι καὶ εἰπεῖν τάχα προσήκει, — ὡσπερ

1. Πρβλ. Ψαλ. 72,12. 2. Ψαλ. 72,13. 3. Πρβλ. Ψαλ. 72,14. 4. Ψαλ. 72,15.

γάρ τό «ἔλεγον», οὕτως καί τό «διηγήσομαι», φησίν, ἐπὶ τοῦ ἔννο-
εἶν καί λέγειν. Ποῖον οὖν ὡς ἀληθέστερον τάχα ὁ οὐ δεῖν λογιζε-
σθαι;

«Ἴδοὺ τῇ γενεᾷ τῶν υἱῶν σου ἠσυνθέτηκας»

5 Ὅτι τάχα τὰς συνθήκας πρὸς τὸ γένος τὸ ἡμέτερον, τὰς πρὸς
ἡμᾶς, οὓς τῇ διαθέσει ἐν υἱῶν τάξει ἔχειν ἠξίωσεν, ταύτας ἔλυσεν.
Ἀπὸ γὰρ τῆς συνθήκης εἶπεν τό «ἠσυνθέτηκας», τουτέστιν παρέ-
λυσας τὰς πρὸς ἡμᾶς συνθήκας· οὐ γὰρ ὡς πολλοὶ τὸ κείμενον οὐκ
10 εἰδότες καὶ ἕτερόν τι νομίσαντες γραῶδεις μύθους ἐρμηνειῶν
μᾶλλον ἀνέπλασαν.

16 «Καὶ ὑπέλαβον τοῦ γνῶναι»

Σύμμαχος· 'καὶ διελογιζόμενη ἐπιγνῶναι', ἀντὶ τοῦ ὑπέλαβον
τόδε δεῖν εἰδέναι τε καὶ φρονεῖν περὶ τῶν παρόντων μᾶλλον. Ποί-
ων;

15 «Τοῦτο κόπος ἐστὶν ἐναντίον μου»

484 Ὅτι τὰς μὲν συνθήκας οὐκ ἔλυσε τὰς πρὸς ἡμᾶς, ταῦτα δὲ
νῦν ἂ πάσχω καὶ ἐν οἷς ξετεάζομαι κόπον μοι καὶ θλίψιν ἐπήγα-
γεν¹.

17 «Ἔως εἰσέλθω εἰς τὸ ἁγιαστήριον τοῦ Θεοῦ»

20 Ἀντὶ τοῦ οὐ διηνεκῆ, οὐχ ὥστε ἐν θλίψεσιν ξετεάζεσθαι καὶ
συμφοραῖς ἀεὶ, — ὅπερ ἐστὶ τοῦ τὰς συνθήκας λύσαντος, — ἀλλὰ
μέχρις ἂν «εἰς τὸ ἁγιαστήριόν»² με πάλιν εἰσαγάγῃς, ἀντὶ τοῦ μέ-
χρις ἂν ἐπαναγάγῃς εἰς τὴν «γῆν τῆς ἐπαγγελίας»³ καὶ τὸν ἅγιον
τόπον· ἵνα εἴπῃ ὅτι εἰσάξεις με πάντως καὶ τὰ νῦν θλίψις ἐστὶ πρὸς
25 καιρὸν ἐπενεχθεῖσα, ἢ πέρας ἔξει τὴν εἴσοδόν μου τὴν εἰς τὴν «γῆν
τῆς ἐπαγγελίας»⁴ πάντως ἐσομένην.

«Καὶ συνῶ εἰς τὰ ἔσχατα αὐτῶν»

Τότε ὄφθωμι καὶ τούτων τὰ τέλη εἰς τί ποτε, ἄρα ποτὲ αὐτοῖς
τὰ τῆς εὐθηνίας καὶ τὰ τῆς ἀδικίας ἀποβήσεται.

1. Πρβλ. Ψαλ. 72,16. 2. Ψαλ. 72,17. 3. Ἐβρ. 11,9. 4. Ἐνθ' ἂν.

18 «Πλὴν διὰ τὰς δολιότητας αὐτῶν ἔθου αὐτοῖς κακά»

Διὰ γὰρ τὴν κακίαν αὐτῶν καὶ τὴν πανουργίαν, μυρίους αὐτοὺς
περιβαλεῖς κακοῖς¹.

«Κατέβαλες αὐτοὺς ἐν τῷ ἐπαρθῆναι»

Ἐπαρθέντας καὶ μεγάλα φρονήσαντας ἀπὸ τῆς εὐπραγίας κα-
5 τασπάσεις καὶ καθελεῖς.

19 «Πῶς ἐγένοντο εἰς ἐρήμωσιν ἐξάπινα;»

Ὅστε τὸ ἐναντίον με θαυμάζειν ὅπως αἰφνιδίως εἰς πολλὴν πε-
ριέστησαν τὴν «ἐρήμωσιν», ἐν βραχεῖα τῇ ῥοπῇ πολλὴν δεξάμενοι
10 τὴν μεταβολήν.

19-20 «Ἐξέλιπον, ἀπώλοντο διὰ τὴν ἀνομίαν αὐτῶν. Ὡσεὶ
ἐνύπνιον ἐξεγερομένου»

485 Κατὰ κοινοῦ τὸ πῶς αἰφνίδιον ἠρημώθησαν; «Ἀπώλον-
το»², ὡς μηδὲν ἐνυπνίου διαλλάττειν αὐτῶν τὴν εὐπραγίαν. Πάν-
τα μὲν οὖν ἐναργῆ τῆς θείας Γραφῆς τὰ παραδείγματα, μάλιστα
15 δὲ τοῦτο. Τοιοῦτο γὰρ τὸ «ἐνύπνιον», φαντάζον μὲν πρὸς βραχὺ
τὴν ψυχὴν, εἰ δέ τις αἰφνίδιον διαναστήσειε τὸν καθεύδοντα πάντα
διαλέλνεται καὶ οὐδὲν ὑφέστηκεν, μόνη δὲ μένει ἢ τοῦ δοκεῖν τι ἐω-
ρακέναι μνήμη. Οὕτω φησὶ καὶ ἡ τούτων εὐπραγία ἔσται, φαντα-
σίαν ἔχουσα μόνον, αἰφνιδίως δὲ ἀπολλυμένην ὡς μηδὲν ἔχειν λεί-
20 φανον τοῦ πράγματος.

20 «Κύριε, ἐν τῇ πόλει σου τὴν εἰκόνα αὐτῶν ἐξουδενώσεις»

Καὶ ἐν τῷ λη' φαλμῶ εὐπραγούντων μνημονεύων φησὶ, «Μέν-
τοι γε ἐν εἰκόνι διαπορεύεται ἄνθρωπος»³, — τουτέστιν ἐν εἰκόνι
καὶ γραφῇ σχῆμα μόνον ἐστὶν ὁ ἄνθρωπος, δοκῶν μὲν πλουτεῖν
25 καὶ θησαυρίζειν, μετὰ βραχὺ δὲ ἀπιῶν μὲν, ἀπολαύων δὲ οὐδενός,
— οὕτω κἀνταῦθα λέγει «ἐν τῇ πόλει σου»⁴ φησὶ, τουτέστι διὰ τὴν
σὴν πόλιν, ὑπὲρ τοῦ ἐκεῖνην πάλιν οἰκοδομηθῆναι καὶ πάλιν ἡμᾶς
συστῆναι, εἰς οὐδὲν περιπτώσεις τούτων τὴν δοκοῦσαν αὐτοῖς εἰκό-

1. Πρβλ. Ψαλ. 72,18. 2. Ψαλ. 72,19. 3. Ψαλ. 38,7. 4. Ψαλ. 72,20.

να προσεῖναι καὶ τὸ σχῆμα. «Εἰκόνα» δὲ ἐκάλεσεν εἰκότως, ὡς πρὸς ὄλιγον μὲν φαινομένων, ἀπολλυμένων δὲ ὕστερον.

21 «Ὅτι ἐξεκαύθη ἡ καρδιά μου, καὶ οἱ νεφροί μου ἠλλοιώθησαν»

5 Ὅτι νεφρούς¹ τοὺς λογισμοὺς καλεῖ ἐπεσημηνάμεθα πολλαχοῦ, καὶ τὴν αἰτίαν εἰρήκαμεν. Ἐγὼ μέντοι, φησίν, οὐδὲν ἐπιστάμενος τούτων, ὅτι ἔσται μόνον ἐπὶ τοῖς παροῦσιν ἐνεθυμούμην καὶ ἐξεκαίωμην τὴν διάνοιαν, δυσφορῶν ἀεὶ ἐπὶ τῇ ἐκείνων εὐπραγίᾳ ἠλλοιώμην τε καὶ μετεβαλόμην τοὺς λογισμοὺς, νῦν μὲν ταῦτα, 10 νῦν δὲ ἐκεῖνα λογιζόμενος.

22 «Καὶ ἐγὼ ἐξουδενωμένος καὶ οὐκ ἔγνω»

486 Σύμμαχος ἤμην δὲ ἀνεπιστήμων καὶ μὴ εἰδώς², — τουτέστιν ἤμην δὲ ὡς εἰς γνῶσιν οὐδὲν, ἀντὶ τοῦ οὐδὲν τῶν δεόντων ἐπιστάμενος².

15 «Κτηνώδης ἐγενήθην παρὰ σοί»

Οὐδὲν δὲ κτήνους διήλλαττον πρὸς σε συγκρινόμενος, καὶ τὰς παρὰ σου οἰκονομίας οὕτως οὐδὲν εἰδώς, οὔτε ὅπως βούλει, οὔτε ὅπως οἰκονομεῖς, ὡσπερ καὶ τὰ κτήνη τοὺς λογισμοὺς ἡμῶν καὶ τὰ βουλευμάτα οὐκ ἐπίστανται.

20 23 «Καὶ ἐγὼ διὰ παντὸς μετὰ σοῦ»

Τοῦ δὲ μηδὲν εἰδέναι τῶν παρὰ σου οἰκονομουμένων ἀπόδειξις τὰ πολλὰ καὶ διάφορα ἐμοῦ λογιζαμένου καὶ πολλάκις ἀπευδοκῆσαντος τὴν σωτηρίαν ἐπανελθεῖν τε καὶ εἶναι πάλιν μετὰ σου, κατὰ τὴν ἰουδαϊκὴν ὑπόληψιν τοῦτο εἰπῶν ὡς τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ Σιών ὄρει διατρίβοντος³.

«Ἐκράτησας τῆς χειρὸς τῆς δεξιᾶς μου»

Ἐκ μεταφορᾶς τῶν χειρὶ κατεχόντων αὐτοὺς καὶ ἐλκόντων ἐκ

1. Πρβλ. Ψαλ. 72,21. 2. Πρβλ. Ψαλ. 72,22. 3. Πρβλ. Ψαλ. 9,12.

μέσου τῶν κατεχόντων, καὶ οὕτως ἀποσπώντων· ὡσπερ γάρ, φησί, λαβόμενός μου τῆς χειρός¹, οὕτως με εἴλκυσας.

24 «Καὶ ἐν τῇ βουλῇ σου ὠδήγησάς με»

Καὶ κατὰ τὴν σὴν βουλήν, τουτέστι κατὰ τὴν σὴν σύνεσιν, ἄχρι τῆς γῆς τῆς ἐπαγγελίας² «ὠδήγησας»³.

«Καὶ μετὰ δόξης προσελάβου με»

Εἴλκυσας δὲ πρὸς σεαυτὸν καὶ ἐπανήγαγές με μετὰ πολλῶν θαυμάτων, ὡς καὶ μεγάλην μοι περιποιησάμενος δόξαν ἐκ τοῦ πράγματος, πάντων ἐκπληττομένων τὰ περὶ ἐμὲ γιγνόμενα.

25 «Τί γάρ μοι ὑπάρχει ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ παρὰ σοῦ τί ἠθέλησα ἐπὶ τῆς γῆς»

487 Τί γὰρ ἕτερον ἔχων ἐζήτησα λαβεῖν ἢ «ἐν τῷ οὐρανῷ» ἢ «ἐπὶ τῆς γῆς»⁴, ἢ τοῦτο; Οὐ γὰρ διεῖλεν, τῷ μὲν «ἐν τῷ οὐρανῷ» τό «ὑπάρχει» προσνεῖμαι βουλευθείς, τῷ δὲ «ἐπὶ τῆς γῆς» τό «ἠθέλησα», ἀλλὰ κατὰ κοινῆς καὶ τό «ὑπάρχει» καὶ τό «ἠθέλησα», ἀντὶ τοῦ οὔτε ἔχω τι ἄλλο τούτου παραπλήσιον, οὔτε ζητῶ οὐ μόνον ἐπὶ τῆς γῆς, ἀλλ' οὐδὲ ἐν τῷ οὐρανῷ· οὕτω μοι καὶ τῶν ἐκεῖ κτημάτων τοῦτο τιμιώτερον τὸ σοὶ συνεῖναι. Ἐνός δὲ ὄντος, ἢ δοκούσα διαίρεσις συνήθως γεγένηται, καθὼς ἐν τῷ νβ' ψαλμῷ ἀκριβέστερον περὶ τούτου ἐπεσημηνάμεθα.

26 «Ἐξέλιπεν ἡ καρδιά μου καὶ ἡ σὰρξ μου, ὁ Θεὸς τῆς καρδίας μου»

Τούτου γοῦν καὶ ἐπεθύμησα, τοῦ σε ὄραν καὶ μετὰ σου εἶναι πάντοτε τοῦ ἐμοῦ Δεσπότη. Τὸ γὰρ «ὁ Θεὸς τῆς καρδίας μου»⁵, ἀντὶ τοῦ ὁ Θεὸς μου λέγει, συνήθως ἀπὸ τοῦ μέρους τὸ ὄλον καλέσας.

«Καὶ ἡ μερίς μου ὁ Θεὸς εἰς τὸν αἰῶνα»

Τὸ κέρδος μου τὸ ἐξαιρετὸν καὶ ἀγαθὸν αὐτὸς εἶ· τούτου οὖν ἐπεθύμησα, οὐδὲν ἴσον τούτου κρίνων καλόν.

1. Πρβλ. Ψαλ. 72,23. 2. Πρβλ. Ἐβρ. 11,9. 3. Ψαλ. 72,24. 4. Ψαλ. 72,25. 5. Ψαλ. 72,26.

27 «Ὅτι ἰδοὺ οἱ μακρύνοντες ἑαυτοὺς ἀπὸ σοῦ ἀπολοῦνται»

Καὶ γὰρ ὅσοι ἀφίστανται σου καὶ μακρὰν γίνονται τῇ διαθέσει, οὐδὲν ἕτερον ἢ τὴν ἀπώλειαν ἐκδέχονται¹.

«Ἐξωλόθρευσας πάντα τὸν πορνεύοντα ἀπὸ σοῦ»

5 **488** Πάντα γὰρ ἀφιστάμενόν σου καὶ εἰδώλοις προσέχειν βου-
 λόμενον σφοδρότατη τιμωρία περιβάλλεις, «πορνεύοντα»
 εἰρηκῶς τὸν ἀπὸ τῆς περὶ αὐτὸν διαθέσεως ἐξιστάμενον καὶ εἰδώ-
 λοις ἑαυτὸν προσνέμοντα, ἐν τάξει μὲν γυναικὸς πολλαχοῦ τὴν
 10 τῶν πιστῶν καὶ οἰκείων συναγωγὴν, πορνεῖαν δὲ καλῶν τὴν ἀπὸ
 τῆς περὶ τὸν Θεὸν διαθέσεως διαίρεσιν. Καὶ τοῦτο εὖροι ἂν τις σα-
 φέστερον παρὰ τῶ Ἰεζεκιήλ. Φησὶ γὰρ οὕτως «Καὶ ἐγένετο λόγος
 Κυρίου πρὸς με λέγων Ὑἱὲ ἀνθρώπου, δύο γυναῖκες ἦσαν θυγατέ-
 15 ρες μητρὸς μιᾶς»², — μίαν καλῶν μητέρα τὴν συναγωγὴν τῶν
 Ἰουδαίων ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνηθροισμένων τὸ πρότερον, δύο δὲ θυγα-
 20 τέρας αὐτῆς τὰς ἰ' φυλάς καὶ τὰς δύο μετὰ τὴν διαίρεσιν, ὥσπερ
 ἀπὸ μητρὸς τῆς συναγωγῆς ἀποτεχθέντων τῶν ὕστερον, ἐφ' ὧν
 καὶ τὴν εἰς δύο διαίρεσιν τοῦ λαοῦ γενέσθαι συνέβη. Εἶτα ὄνειδίσας
 αὐτοῖς τὰ ἐν Αἰγύπτῳ³, ὡς ἔκτοτε αὐτοὺς οἰκειωσάμενος καὶ τὴν
 25 συναγωγὴν αὐτῶν ὡσανεὶ πρὸς γάμου κοινωνίαν λαβῶν, τῇ πα-
 ραβολῇ καὶ τὴν ἑαυτοῦ διάθεσιν μειζῶνως ἐμφαίνων καὶ τὴν ἐκεί-
 νων ἀγνωμοσύνην, — ἐπειδὴ μεγάλη μὲν ἀνδρὸς καὶ γνησίᾳ ἢ
 πρὸς γυναῖκα διάθεσις, μεγάλη δὲ παρανομία τὸ ἀνδρὸς ἀθετῆσαι
 γάμον, — «Ὁλλὰ ἢ πρεσβυτέρα καὶ Ὁλλίβα ἢ νεωτέρα· καὶ ἐγέ-
 30 νοντό μοι, καὶ ἔτεκον υἱοὺς καὶ θυγατέρας· καὶ τὰ ὀνόματα αὐτῶν,
 Σαμάρεια ἢ Ὁλλὰ, καὶ Ἰερουσαλήμ ἢ Ὁλλίβα»⁴. Καὶ εἰπὼν ὅτι
 καὶ ἔτεκνοποίησαν ἐξ ἐμοῦ, τουτέστιν ὅτι τῇ ἐμῇ οἰκειώσει εἰς
 πλῆθος ἐπέδωκαν, ἐπάγει «Καὶ ἐξεπόρνευσεν ἢ Ὁλλὰ ἀπ' ἐμοῦ»⁵,
 30 ὄνειδίσας τε διὰ πλειόνων τοῖς τῶν δέκα φυλῶν τὴν ἀσέβειαν, ἐξῆς
 φησὶ «Καὶ εἶδεν ἢ ἀδελφὴ αὐτῆς ἢ Ὁλλίβα, καὶ διέφθειρεν τὴν
 ἐπίθεσιν αὐτῆς ὑπὲρ αὐτῆς, καὶ τὴν πορνεῖαν αὐτῆς ὑπὲρ τὴν πορ-
 νεῖαν τῆς ἀδελφῆς αὐτῆς»⁶.

1. Πρβλ. Ψαλ. 72,27. 2. Ἰεζ. 23,1-2. 3. Πρβλ. Ἰεζ. 23,3. 4. Ἰεζ. 23,4.
 5. Ἰεζ. 23,5. 6. Ἰεζ. 23,11.

28 «Ἐμοὶ δὲ τὸ προσκολλᾶσθαι τῷ Θεῷ ἀγαθὸν ἐστίν»

Διὰ τοῦτο τοῖνον ἐπειδὴ τὸ ἀφίστασθαι σου τοσοῦτων αἰτίων
 γίνεται κακῶν, προτιμότερον ἀπάντων εἶναι λογίζομαι τὸ
 συνῆφθαι καὶ συνεῖναι σοι.

«Τίθεσθαι ἐν τῷ Κυρίῳ τὴν ἐλπίδα μου»

489 Τοῦ ἐπὶ σε τὴν ἐλπίδα ἔχειν¹ καὶ παρὰ σου πᾶν ὅ τι καλὸν
 ἐκδέχεσθαι.

«Τοῦ ἐξαγγεῖλαι πάσας τὰς αἰνέσεις σου ἐν ταῖς πύλαις τῆς θυ-
 5 γατρὸς Σιών»

Καὶ τὸ διηνεκῶς τοὺς ὕμνους καὶ τὰς εὐχαριστίας ὑπὲρ ὧν
 10 εὐεργετούμεθα ἀποδιδόναι σοι ἐν τῇ Ἰερουσαλήμ γενομένους, ὡς
 ἐκεῖ καὶ ὄντος τοῦ Θεοῦ καὶ προσιεμένου τοὺς ἐκεῖ γιγνομένους.
 Εἴρηται δὲ καὶ ἐν τῷ θ' ὅτι θυγατέρα Σιών² τὴν πόλιν καλεῖ.

Ψαλμὸς 73

Τῶν Μακκαβαίων ἐνταῦθα διηγεῖται τὰς συμφοράς, ὡς ἂν
 15 ἐκείνων λεγόντων τό τε μέγεθος τῶν τότε περιεχόντων αὐτοὺς
 κακῶν, καὶ ἀπαλλαγῆναι τὸν Θεὸν ἐπὶ τούτοις ἀξιούντων.

1 «Ἴνα τί ἀπώσω, ὁ Θεός, εἰς τέλος»

Οὐκ ἐπὶ μέμφεως τό «Ἴνα τί», ἀλλὰ διαποροῦντος· καὶ γὰρ
 20 σύνηθες τοῦτο τῷ Προφήτῃ τό, Ἴνα τί. Κέχρηται μέντοι αὐτῷ
 συνεχῶς, οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ' ἢ ὥστε δεῖξαι ὅτι ἔστι τις αἰτία τῶν χα-
 λεπῶν ἀπάντων ἄδηλος τοῖς ἀνθρώποις, καὶ οὐχ ἀπλῶς τοῖς βα-
 ρυτέροις ἡμᾶς περιπίπτειν ἕξ κακοῖς ὁ Θεός. Τίς οὖν ἄρα, φησὶν, ἢ
 αἰτία, δι' ἣν οὕτως ἡμᾶς ἀπέβαλες; — ἐκ μεταφορᾶς τῶν ἀπω-
 25 θουμένων οὐς μισοῦσι, καὶ οὐ προσιεμένων οὐδὲ ἐγγίξειν συγχω-
 ρούντων.

1. Πρβλ. Ψαλ. 72,28. 2. Πρβλ. Ψαλ. 9,15.

«Ὁργίσθη ὁ θυμός σου ἐπὶ πρόβατα νομῆς σου;»

5 **490** Ἐπισεσήμανται ἡμῖν καὶ ἐτέρωθι ὅτι πολλαχοῦ τὴν ὄργην ἐπιτετηρημένως λέγει τὴν παράτασιν τοῦ θυμοῦ· λέγει μὲν οὖν καὶ ἀδιαφόρως τὸν θυμὸν ὄργην καὶ τὴν ὄργην θυμόν. Ἔστι δὲ
 10 καὶ ὅπου τετηρημένως τὴν ὄργην αὐτὴν λέγει τὴν παράτασιν, ὡς θυμοῦ κυρίως ὄντος τῆς κινήσεως· τοῦτο γοῦν κἀνταῦθα δείκνυσι διὰ τοῦ «Ὁργίσθη ὁ θυμός σου»¹. Λέγει γὰρ ὅτι παρέτεινες τὸν καθ' ἡμῶν σου θυμόν, καὶ ἐπέμεινας ἐπὶ πολὺ θυμούμενος ἡμῖν τοῖς προβάτοις τῆς σῆς νομῆς, ἵνα εἴπη οὖς αὐτὸς ἐποίμαινες ἀεὶ
 10 καὶ ἔμενες φροντίζων τε ἡμῶν καὶ διοικῶν τὰ καθ' ἡμᾶς.

2 «Μνήσθητι τῆς συναγωγῆς σου, ἧς ἐκτήσω ἀπ' ἀρχῆς»

Καὶ ἐν τῷ μγ' ψαλμῷ τὰ κατὰ τοὺς Μακκαβαίους λέγων μέμνηται τῶν παλαιῶν τῶν κατ' Αἴγυπτον, κἀνταῦθα ὁμοίως. «Μνήσθητι», φησὶν, ἡμῶν «τῆς συναγωγῆς σου»², ὅτι αὐτὸς συνήγαγες διεσπαρμένους κατὰ χώραν τότε, ὡς εἰκός, καὶ δουλεύοντας. Καλῶς δὲ τό «ἐκτήσω», ἐπειδήπερ οἱ κτώμενοί τι διὰ καμάτων ἀεὶ τὰς κτήσεις ἑαυτοῖς περιποιοῦνται· οὕτω γὰρ καὶ ὁ Θεὸς πολλοῖς τοῖς θαύμασιν ἀφελὼν αὐτοὺς τῆς τῶν Αἰγυπτίων καταδυναστείας ἰδίου ἀπέφηνεν.

20 «Ἐλυτρώσω ῥάβδον κληρονομίας σου»

Τό «ἐλυτρώσω» τῷ ἄνω συνῆπται, τουτέστι «Μνήσθητι τῆς συναγωγῆς σου, ἧς ἐκτήσω ἀπ' ἀρχῆς, ἐλυτρώσω ῥάβδω κληρονομίας σου», — οὕτω λέγει καὶ Σύμμαχος· οὖς ἐλυτρώσω σκῆπτρω κληρουχίας σου'. Ὑπομνήσθητι, φησὶν, ὅπως μὲν ἡμᾶς συνήγαγες καὶ
 25 «ἐκτήσω», ὅπως δὲ ἀπαλλάξας τῶν τότε κατεχόντων κακῶν ἰδίαν ἡμᾶς ἐποίησω βασιλείαν καὶ ἰδίαν κληρονομίαν, — ἀντὶ τοῦ ὥσπερ ἐξαιρέτόν σου κτῆμα καὶ ἐξαιρέτως τῇ σῇ βασιλείᾳ προσήκοντα διὰ τῆς περὶ ἡμᾶς σου προνοίας σαφῶς ἀπέφηνας. Ὅτι γὰρ τὴν ῥάβδον ἐπὶ τῆς βασιλείας³ λέγει ἐπισεσήμανται ἡμῖν καὶ ἐτέρωθι
 30 καὶ μάλιστα ἐν τῷ μδ' ψαλμῷ, σαφῶς αὐτὸ λέγει⁴ ἵνοντος ἐκ μετα-

1. Ψαλ. 73,1. 2. Ψαλ. 73,2. 3. Πρβλ. Ψαλ. 44,7.

φορᾶς τῶν βασιλέων τῶν τὰ σκῆπτρα μετακεχειρισμένων· πανταχοῦ γὰρ ἐπὶ τῶν τοιούτων τὸ σκῆπτρον καλεῖ τὴν ῥάβδον, ὡς καὶ ἐνταῦθα δέδεικται ἐκ τῆς Συμμάχου παραινέσεως.

«Ὁρος Σιών τοῦτο, ὃ κατεσκήνωσας ἐν αὐτῷ»

Καὶ ἤγαγες εἰς τοῦτο τοῦ Σιών τὸ ὄρος, ἐν ᾧ καὶ αὐτὸς κατοικεῖν ἐδικαίωσας. Λέγει δὲ ὅτι ἀπαλλάξας τῶν κατεχόντων, «ἐκτήσω» ἡμᾶς τοῖς οἰκείοις κατορθώμασιν καὶ ἰδίους μάλιστα παρὰ πάντας ἡμᾶς ἀπέφηνας ἀνθρώπους ἐν τῷδε τῷ τόπῳ ἐν ᾧ καὶ κατοικεῖς, ἔχων ἀεὶ μεθ' ἑαυτοῦ· σωματικώτερον δὲ τὴν περὶ αὐτοὺς πρόνοιαν μεγίστην οὔσαν ἐνέφηνεν.

3 «Ἐπαρον τὰς χεῖράς σου ἐπὶ τὰς ὑπερηφανίας αὐτῶν εἰς τέλος»

Τιμώρησαι αὐτοὺς ὑπερηφανευομένους καθ' ἡμῶν¹ καὶ μεγαλοφρονούντας ἐφ' οἷς τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα ἡμᾶς διέθησαν κακά, — ἐκ μεταφορᾶς τῶν ταῖς χερσὶ παιόντων οὖς βούλονται· καὶ
 15 γὰρ ἀπανταχοῦ χεῖρα Θεοῦ τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ καλεῖ εἴτε ἐπὶ καλῷ εἴτε ἐπὶ κακῷ γιγνομένην. Τὸ δὲ ὅπως ἡ ἀκολουθία δείκνυσιν.

«Ὅσα ἐπονηρεύσατο ὁ ἐχθρὸς ἐν τοῖς ἀγίοις σου»

Καὶ γὰρ οὐ μικρὰ τὰ παρὰ τούτων εἰς ἡμᾶς γιγνόμενα.

4 «Καὶ ἐνεκαυχῆσαντο οἱ μισοῦντές σε ἐν μέσῳ τῆς ἐορτῆς σου»

Σύμμαχος· ἐν μέσῳ τῆς συναγωγῆς σου'. Καλῶς δὲ αὐτὴν ἐορτὴν ἐκάλεσεν ἀπὸ τοῦ συνιόντος ἐορτάζειν Θεῷ. Πολλά, φησὶν, ἃ κατεκαυχῆσαντο ἡμῶν ἐφ' οἷς ἠδίκησαν.

4-5 «Ἔθεντο τὰ σημεῖα αὐτῶν σημεῖα καὶ οὐκ ἔγνωσαν. Ὡς εἰς τὴν εἴσοδον ὑπεράνω»

492 [693] Ἔχει μὲν πολλὴν ἀπὸ τῆς ἐρμηνείας τὴν δυσκολίαν

1. Πρβλ. Ψαλ. 73,3.

τὸ ῥητόν. Λέγει δὲ αὐτὸ Σύμμαχος σαφῶς, ἔθεντο τὰ σημεῖα αὐτῶν ἐπισήμως γνώρισμα κατὰ τὴν εἴσοδον ἐπάνω'. Ἐπειδὴ γὰρ ἔθος ἦν τοῖς παλαιοῖς, εἴ πού τινα ἐκράτησαν πόλιν, ἐπὶ τῆς πύλης γράμματα διαχαράττειν τὴν ἑαυτῶν προσηγορίαν ἐμφαίνοντα ὡς ἐνίκησάν τε καὶ ἔλαβον τὴν πόλιν αἰχμάλωτον, πολλαί-
 5 κες δὲ καὶ τινα ὡς σημεῖα καὶ σύμβολα ἐγκαταπηγνύμενοι, — οἷα δὴ πολλὰ καὶ ἄχρι τῆς δεῦρο διαμένοντα ἐν πύλαις πόλεων ἐστὶν εὔρεῖν, — τοῦτο οὖν λέγει ὡς κρατήσαντες ἡμῶν τὰ τρόπαια καὶ τὰ σύμβολα ἐπισήμως πρὸ τῆς πύλης ἔθηκαν' ὡς κρατήσαντες, ὡς
 10 αἰχμάλωτον αὐτὴν λαβόντες.

6 «Ὡς ἐν δρυμῶ ξύλων ἀξίναις ἐξέκοψαν τὰς θύρας αὐτῆς»

Οὕτω τε αὐτὴν ἀφειδῶς ἐπόρθησαν, ὡς καὶ τὰς τῶν οἰκημάτων «θύρας ἀξίναις» κατακόπτειν², ὡσανεὶ ξύλα τις ἐν ὕλαις τέμνει ἀναγκαίως διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων τεμνόμενα χρεῖαν.

15 «Ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐν πελέκει καὶ λαξευτηρίῳ κατέβραξαν αὐτήν»

Λαξευτήριον λέγεται τὸ τῶν λιθοξόων ὄργανον, οἷς τοὺς λίθους διατέμνουσιν. Ἔχοντες οὖν, φησὶν, ἐν χερσὶν καὶ πέλεκυν καὶ τὰ τοιαῦτα ὄργανα, πᾶσι καταχρησάμενοι κατέβαλον τὰ τείχη.

7 «Ἐνεπύρισαν ἐν πυρὶ τὸ ἀγιαστήριόν σου»

20 Πυρὶ παρέδωκαν τὸν ναόν³.

«Εἰς τὴν γῆν ἐβεβήλωσαν τὸ σκῆνωμα τοῦ ὀνόματός σου»

Βέβηλον οὐ πάντως τὸ ἀκάθαρτον καλεῖ, ἀλλὰ πολλαχοῦ καὶ τὸ κοινόν, οὕτως ἐν ταῖς 493 Βασιλείαις τὸ Οὐκ εἰσὶ βέβηλοι ἄρτοι⁴. Οὐκ αἰδεσθέντες, φησὶν, οὐδ' ὅτι ναὸς ἦν σός, ὡς τι κοινὸν οἰκοδόμημα καθεῖλον ἀδιαφόρως μέχρι τῆς γῆς κατασπάσαντες.

25 8 «Εἶπαν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν ἡ συγγένεια αὐτῶν ἐπὶ τὸ αὐτό. Δεῦτε καὶ κατακαύσωμεν πάσας τὰς ἐορτὰς τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τῆς γῆς»

1. Πρβλ. Ψαλ. 73,4-5. 2. Πρβλ. Ψαλ. 73,6. 3. Πρβλ. Ψαλ. 73,7. 4. Πρβλ. Α' Βασ. 21,5.

Συνελάλουν δέ, φησὶν, ἀλλήλοις καὶ ἐκελεύοντο, — ὅπερ ἴδιον μάλιστα τῶν μετὰ θυμοῦ τι πραττόντων, — ἐπέλθωμεν ἐπ' αὐτούς, καθέλωμεν αὐτῶν τὴν πόλιν καὶ τὸν ναόν, ὥστε μηδὲν αὐτοῖς ὑπολειφθῆναι τοιοῦτον ἐφ' οὗ δυνήσονται συνιόντες ἐορτά-
 5 ζειν Θεῶ' καὶ τῆς θεραπείας ἐπιμελεῖσθαι ταύτης ἐφ' ἣ μεγαλοφρονουσιν.

9 «Τὰ σημεῖα ἡμῶν οὐκ εἶδομεν»

Οὔτε γὰρ ἐστὶ φοβηθῆναι μήποτε τι πάθωμεν. Διὰ τί; Ἐπεὶ μηδὲν ὀρῶμέν τι ἐν αὐτοῖς γιγνόμενον σημεῖον, οἷα πολλὰ γεγενῆσθαι παρ' αὐτοῖς ψευδόμενοι λέγουσιν, ἃ θεασάμενοι δικαίως
 10 ἂν πιστεῦσαντες κατεπλάγημεν. Ἐπειδὴ γὰρ ἐπὶ τούτοις μεγάλα ἐφρόνουν οἱ Ἰουδαῖοι, δικαίως τοῦτό φησιν ὅτι πάντα ἡμᾶς διατιθέασι τὰ κακά, ὡς οὐδὲν πεισόμενοι, ἔτι καὶ χλευάζοντες ὡς οὐδενὸς οὐδέποτε γενομένου τοιοῦτου, οἷα πολλὰ περὶ ἡμᾶς γεγενῆσθαι
 15 καυχώμεθα, ἀλλὰ μάτην ἡμῶν ἀυχούντων καὶ ψευδομένων.

«Οὐκ ἔστιν ἔτι Προφήτης, καὶ ἡμᾶς οὐ γινώσεται ἔτι»

Ἄλλ' οὐδὲ Προφήτης τίς ἐστὶν παρ' αὐτοῖς, ὃς δυνήσεται τὰ ἐν κρυφῇ παρ' ἡμῶν ἢ λεγόμενα ἢ γιγνόμενα προλέγειν αὐτοῖς², καὶ φυλάττεσθαι τὴν ἡμετέραν ἔφοδον. Ἐγίγνετο γὰρ καὶ ταῦτα παρ' αὐτοῖς διὰ τῶν Προφητῶν, — οἷον καὶ τὸ παρὰ Ἐλισσαίου τοῦ
 20 προφήτου, ὅπως τῶν τῆς Συρίας βασιλέων πολεμούντων προλαμβάνων ἔλεγεν αὐτοῖς ὅσαπερ ἐβουλεύοντο³· καὶ τοῦτο ἡμᾶς σαφέστερον ἢ τετάρτη τῶν Βασιλειῶν διδάσκει.

10 «Ἔως πότε, ὁ Θεός, ὄνειδιεὶ ὁ ἐχθρός»

494 Μέχρις οὖν πότε δώσεις αὐτοῖς τοιαῦτα καυχᾶσθαι καθ' ἡμῶν καὶ ὄνειδίξειν ἡμᾶς ἐπὶ τούτοις;

«Παροξυνεῖ ὁ ὑπεραντίος τὸ ὄνομά σου εἰς τέλος;»

Πρὸς τὸ «ἔως πότε»⁴ βλέπει καὶ τοῦτο τῶ ἄνω ἐπισυνημμένον, ἀντὶ τοῦ ἔως πότε ὄνειδιεὶ καὶ παροξυνεῖ; Μέχρι πότε ἐνδώσεις

1. Πρβλ. Ψαλ. 73,8. 2. Πρβλ. Ψαλ. 73,9. 3. Πρβλ. Δ' Βασ. 6,8 ἐξ. 4. Ψαλ. 73,10.

αὐτοῖς ὄνειδίζειν τε ἡμᾶς ἐπὶ τούτοις καὶ φθέγγεσθαι ῥήματα παροξυσμῶν καὶ χλεύης μεστά; Σύμμαχος δὲ τὸ «παροξυνεῖ» σαφέστερον εἶπεν ᾠροπηλακίζει, ἀντὶ τοῦ χλευάσει, παίζει· ταῦτα γὰρ ἔλεγον ὡς οὐδὲ τῶν προτέρων γεγενημένων, ἀλλὰ μάτην αὐτῶν
5 ὅτι γέγονεν εἰς αὐτοὺς τοιαῦτα καυχωμένων.

11 «Ἴνα τί ἀποστρέφεις τὴν χειρὰ σου»

Ἐπειδὴ «χειρα» καλεῖ τὴν ἐνέργειαν, οὐκέτι φησὶν ὑπερτίθεσθαι δίκαιον, τοιούτων ὄντων τῶν παρὰ τῶν ἐχθρῶν, τὸ ἡμῖν τε βοηθῆσαι κάκεινους τιμωρήσασθαι. Τοῦτο γὰρ οὐ γιγνόμενον ἐπὶ πλεον αὐτοὺς ἐπιτρέφει τοῦ καὶ χρήσασθαι τοῖς λόγοις καὶ ὄνειδίζειν ἡμᾶς, ὡς οὐδενὸς μὲν οὐδέποτε τοιούτου περὶ ἡμᾶς γεγενημένου· μάτην δὲ ἡμῶν ψευδομένων δοκοῦνται ἐγγύθεν ἔχειν ὧν λέγουσιν τὴν ἀπόδειξιν. Ἐκ μεταφορᾶς δὲ αὐτὸ εἶπεν τῶν ἐπὶ τῆς χειρὸς ἐχόντων τι ἀγαθόν, καὶ ἀποστρεφόντων εἰς τοῦπίσω ὅταν
15 διδόναι μὴ βούλωνται.

«Καὶ τὴν δεξιάν σου ἐκ μέσου τοῦ κόλπου σου εἰς τέλος;»

Ὡσπερ χειρα καλεῖ τὴν ἐνέργειαν, οὕτω «δεξιάν»¹ τὴν βοήθειαν, ἀπὸ τοῦ κρείττονος τὴν ἐπωφελῆ αὐτῶν ἐνέργειαν σημαίνων. Ἐπειδὴ γὰρ χειρα εἰπὼν ἄδηλον ἦν τὴν ὁποῖαν λέγειν βούλεται, τῇ ἐπαγωγῇ τῆς δεξιᾶς ἐδήλωσεν σαφέστερον τὸ λεγόμενον. Ἴνα τί οὖν, φησί, τὸ βοηθῆσαι ἡμῖν ὑπερτίθεσαι; Τὸ δὲ «ἐκ μέσου τοῦ κόλπου» ἀκολούθως εἶπεν τῷ ἀποστρέφειν· κόλπος γὰρ τὸ ἔμπροσθεν μέρος λέγεται. Κατὰ οὖν τὴν σωματοποίησιν ἀκολούθως εἶπεν διὰ τί τὴν χειρὰ σου ἀπέμπροσθεν λαβῶν εἰς τὰ ὀπίσω μεταγεις οὐδενὸς ἡμῖν μεταδιδούς;
20
25

12 «Ὁ δὲ Θεὸς βασιλεὺς ἡμῶν πρὸ αἰῶνος»

495 Τὰ προκείμενα, — τὸ «Ἔως πότε ὄνειδιεὶ ὁ ἐχθρὸς»², — παρενθέσεως μᾶλλον ἔχει δύναμιν κἂν ἀκολούθως ἐπῆχθαι δοκῶσιν. Οὐδὲ γὰρ αἱ παρενθέσεις περιτταὶ εἰσιν καὶ τῆς ὑποθέσεως ἀλλότριαι, ἀλλὰ βλέπουσαι μὲν πρὸς τὴν ὑπόθεσιν, ἐν μέσῳ δὲ

1. Ψαλ. 73,11. 2. Ψαλ. 73,10.

νοήματος ἢ διὰ τὸ μέτρον ἢ διὰ τὸ ἀναγκαῖον παρεγκείμεναι πολ- λάκις τῷ μέλλειν τὴν ἐπαγωγὴν μακροτέραν εἶναι, — ὡσπερ οὖν ἐνταῦθα ἢ τοῦ «Ὁ δὲ Θεὸς βασιλεὺς ἡμῶν»¹ ἐπαγωγῇ, τῶν τε ἐξῆς μακροτέρα οὖσα, ἀπέκλειεν ἐν τούτοις τοῖς νῦν ἐν μέσῳ παρενθεῖσι ῥητοῖς ἀναγκαίους οὖσι πρὸς τὰ παρ' ἐκείνων λεγόμενα καὶ κινήτικοις καὶ πάθος ἐμποιῆσαι δυναμένοις. Εἰ γὰρ καὶ μὴ ἔχρηζεν τούτων ὁ Θεός, ἀλλὰ τῷ προλέγοντι Προφήτῃ ἀναγκαῖον ἦν ἐκ πάντων κοσμεῖν τὸν λόγον. Τοιοῦτο δὲ καὶ παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ εὐρίσκεται. Εἰπὼν γὰρ «Οὐ θέλω δὲ ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοί, ὅτι πολλάκις προεθέμην ἔλθειν πρὸς ὑμᾶς»², δέον ἀκολούθως ἐπαγαγεῖν «ἵνα τινὰ καρπὸν σχῶ καὶ ἐν ὑμῖν»³ καὶ τὰ ἐξῆς, ἀλλὰ διὰ τὸ μακρότερα εἶναι παρενέθηκεν τὸ «ἐκωλύθη»⁴ ἄχρι τοῦ δεῦρο, ἵνα μὴ ἀναγκαῖον ὄν ἀπὸ τοῦ μήκους τῶν ἐξῆς ἐξωσθεῖς παρενθεῖναι ζημιώσῃ τὸν λόγον· ἀπολογίας γὰρ τόπον ἐπέιχεν.

Τὸ οὖν «Ὁ δὲ Θεὸς βασιλεὺς ἡμῶν» πρὸς τὸ ἄνω βλέπει. Εἰπὼν γὰρ ὅτι ἐκεῖνοι οὕτω χλευάζουσιν ἡμᾶς, — ποῖα γὰρ παρ' αὐτοῖς λέγοντες «σημεῖα»⁵; τίς δὲ «προφήτης»⁶, οἷα γεγενῆσθαι πολλὰ παρ' αὐτοῖς φασιν; — ἐκπλήττειν μᾶλλον καὶ ἀπατᾶν βουλόμενοι τοὺς ἀκούοντας ὥστε οὐδὲν αὐτοὺς δεδιέναι προσήκει, ὀρμήσαντας δὲ πᾶν ὅ τι κακὸν αὐτοὺς διαθεῖναι, εἴτα ἐπαγαγὼν τὴν παρένθεσιν ὡς ἀναγκαίαν, — τὸ μέχρι πότε τοιαῦτα λέγειν αὐτοῖς ἐπιτρέψῃς οὐ βοηθῶν ἡμῖν, ἀλλὰ διὰ τούτου παρέχων αὐτοῖς τοῦ τοιαῦτα λέγειν τὰς ἀφορμὰς; — ἐνταῦθα ἀπέδωκεν τὰς ἀφορμὰς, «Ὁ δὲ Θεὸς βασιλεὺς ἡμῶν πρὸ αἰῶνων», τουτέστιν οὐ γὰρ ἡμῶν αἰεὶ Δεσπότης κἂν ἐκεῖνοι χλευάζουσι καὶ ἀρνῶνται, ὥστε δίκαιον καὶ νῦν τῇ εἰς ἡμᾶς σου βοηθείᾳ βεβαιωθῆναι μὲν τῶν τότε τὴν ἀλήθειαν, φανῆναι δὲ τούτους βλασφημῶς μᾶλλον ἀρνούμενος τὰ γινόμενα.

«Εἰργάσατο σωτηρίαν ἐν μέσῳ τῆς γῆς»

Σὺ γὰρ ὁ τότε τὴν σωτηρίαν ἡμῖν παρασχόμενος. Τὸ «ἐν μέσῳ τῆς γῆς», ἵνα εἴπη οὕτως ἡμᾶς περιέ496σσας μετὰ μεγάλων

1. Ψαλ. 73,12. 2. Ρωμ. 1,13. 3. Ἐνθ' ἄν. 4. Ἐνθ' ἄν. 5. Ψαλ. 73,9. 6. Ἐνθ' ἄν.

θαυμάτων, ὡς μηδένα διαλαθεῖν τὰ γιγνόμενα, — ἐκ μεταφορᾶς τῶν ἐν μέσῳ πλήθους ὄντων, οἱ τῷ κυκλῶσθαι μάλιστα παρὰ πάντων ὁρῶνται.

13 «Σὺ ἐκραταίωσας ἐν τῇ δυνάμει σου τὴν θάλασσαν»

5 Σὺ τότε συνήγαγες τὴν θάλασσαν, καὶ ὀλισθηρὰν οὖσαν τὴν φύσιν ἔπηξας κατὰ τὴν σὴν δύναμιν, ἐν τάξει τειχῶν ἐργασάμενος τὰ ὕδατα.

«Σὺ συνέτριψας τὰς κεφαλὰς τῶν δρακόντων ἐπὶ τοῦ ὕδατος»

10 Καὶ ἡμᾶς μὲν οὕτω διαβῆναι πεποίηκας, τοὺς δὲ πολεμίους δίκην «δρακόντων» ἔρποντας καθ' ἡμῶν ἐπ' αὐτῷ «συνέτριψας»¹ καὶ ἀπώλεσας τῷ ὕδατι· τοῦτο γὰρ δὴ τὸ θαυμαστόν, ὅτι τὸ ὑπὲρ ἡμῶν παγὲν ἐκείνους κατεπόντωσεν.

14 «Σὺ συνέθλασας τὴν κεφαλὴν τοῦ δράκοντος»

15 Ἵνα εἴπη τοῦ Φαραῶ· καὶ αὐτὸν δὲ τὸν ἔξαρχον ἀνεῖλες. Καλῶς τὸ «σύ» δι' ὄλου ὡς πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῶν ἀρνούμενων καὶ χλευαζόντων, δράκοντας δὲ μεταφορικῶς διὰ τὴν πονηρίαν αὐτοὺς καλέσας. Τὸ «συνέτριψας τὰς κεφαλὰς»² αὐτῶν καὶ «συνέθλασας»³ ἐμφαντικωτέραν τὴν κατ' αὐτῶν τιμωρίαν ἐποίησεν. Οὐχ ἀπλῶς δὲ πάντας τοὺς πονηροὺς δράκοντας καλεῖ, ἀλλὰ τοὺς 20 ἐξάρχοντας τῶν πονηρῶν, ἐπειδὴ τοιοῦτον ἐν τοῖς ἔρπετοῖς ὁ δράκων. Βούλεται οὖν εἰπεῖν τοὺς παρ' αὐτοῖς στρατηγούς καὶ σατράπας, διὰ τοῦτο εἰπὼν τῶν δρακόντων κεχωρισμένως, πάλιν εἶπεν «τοῦ δράκοντος» τὸν βασιλέα λέγων.

«Ἔδωκας αὐτὸν βρῶμα λαοῖς τοῖς Αἰθίοφιν»

25 Πόλεμος ἦν Αἰγυπτίοις ἀεὶ πρὸς Αἰθίοπας πλησιοχωροῦντας αὐτοῖς. Τῆς οὖν πληγῆς γενομένης, καὶ ἀπολομένου τοῦ βασιλέως, ἀπολομένων δὲ τῶν ἀρχόντων, ἀπολομένου 497 δὲ τοῦ στρατοῦ παντός, ἐπελθόντες οἱ Αἰθίοπες χάκιστα τὴν χώραν διέθηκον. «Ἔδωκας» τοίνυν, φησὶν, «αὐτόν», ἵνα εἴπη τὸν Αἰγύπτιον, κατὰ-

1. Ψαλ. 73,13. 2. Ἐνθ' ἂν. 3. Ψαλ. 73,14.

βρῶμα τῶν Αἰθίοπων, οἱ τὴν χώραν ἐπελθόντες ἔρημον οὖσαν στρατοῦ τε καὶ βασιλέως ἐνεμήθησαν καὶ κατέφαγον.

15 «Σὺ διέβρηξας πηγὰς καὶ χειμάρρους»

Ἵδατά φησιν ἡμῖν κατὰ τὴν ἔρημον οὖσιν ἀνέδωκας. Τὸ δὲ «χειμάρρους»¹, ἵνα εἴπη τὸ τῶν ὑδάτων αἰφνίδιον, ὅτι μὴ κατὰ 5 συνήθειαν ῥέοντα ὕδατα διὰ μόνην τὴν αὐτῶν χρεῖαν ἐκδοθῆναι πεποίηκεν· τοιοῦτοι γὰρ οἱ χειμάρροι, οὐ κατὰ συνήθειαν φερόμενοι, ἀλλ' αἰφνίδιον ἐπιβρέοντες.

«Σὺ ἐξήρανας ποταμοὺς Ἡθάμ»

Τὰ μὲν δέδωκας ὕδατα παρὰ συνήθειαν, τὰ δὲ ἐπέσχες παρὰ 10 τὴν φύσιν, οἶον δὴ τὸ τοῦ Ἰορδάνου. Ἡ μὲν οὖν δευτέρα τῶν Βασιλειῶν μέμνηται τοῦ βασιλέως Ἡθάμ, Ἰεδδουρον τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν πρὸς τὸν Δαβιδ μετὰ πολλῶν ἀποστειλαντος δώρων, ὑπὲρ ὧν τὸν Ἀδραζάρ ἐτιμωρήσατο σφόδρα πρὸς αὐτὸν πολεμῶς διακείμενον². Συμβαίνει δέ που καὶ δι' ἐκείνων ὡς εἰκὸς φέρεσθαι τὸ ὕδωρ 15 τοῦ Ἰορδάνου· ὅθεν ἀπὸ τοῦ μερικοῦ ποταμοῦ «Ἡθάμ» τὸν Ἰορδάνην ὠνόμασεν ὁ Προφήτης. Οὐκ εὐδηλον μέντοι νῦν ἡμῖν, οὐδὲ σαφὲς τοῦτο καθέστηκεν ἀκριβῶς, τίς ἄρα ὁ Ἡθάμ, τόπος ἢ χώρα, ἀπὸ τῆς ἐγγενομένης ταῖς ὀνομασίαις τῶν τε τόπων καὶ τῶν πό- 20 λεων ἐναλλαγῆς, ἣν μάλιστα πολλὴν καὶ διάφορον προβαίνων ὁ χρόνος εἰργάσατο.

16 «Σὴ ἐστιν ἡ ἡμέρα, καὶ σὴ ἐστιν ἡ νύξ»

Συνήθως ἀπὸ τοῦ μερικοῦ ἐπὶ τὸ καθολικώτερον ἐκβαίνει. Καὶ οὐδὲν θαυμαστόν εἰ ταῦτα πεποίηκας, αὐτὸς ὢν ὁ τῶν πάντων Δε- 25 σπότης, ὃς ἡμέραν τε καὶ νύκτα κατεσκευάσας.

«Σὺ κατηρτίσω φαῦσιν καὶ ἥλιον»

498 Αὐτὸς πεποίηκας τὸν ἥλιον εἰς τὸ φαίνοντα τὴν ἡμέραν ἐργάζεσθαι.

1. Ψαλ. 73,15. 2. Πρβλ. Β' Βασ. 8,9-11.

17 «Σὺ ἐποίησας πάντα τὰ ὄρια τῆς γῆς»

Καὶ κοινῶς τὰ πάντα κατασκευάσας αὐτός¹.

«Θέρος καὶ ἔαρ, σὺ ἔπλασας αὐτά»

Αὐτὸς καὶ τὰς τροπὰς εἰργάσω.

5 18 «Μνήσθητι ταύτης· ἐχθρὸς ὠνειδισεν τὸν Κύριον, καὶ λαὸς ἄφρων παρώξυνεν τὸ ὄνομά σου»

Ἐπειδὴ εἶπεν ἄνω «Ἔως πότε ὁ Θεός, ὠνειδιεῖ ὁ ἐχθρὸς, παρῶξυνεῖ ὁ ὑπεναντίος τὸ ὄνομά σου εἰς τέλος;»² καλῶς ἐνταῦθα «Μνήσθητι ταύτης»³, τουτέστι τῆς συναγωγῆς, ὑπὲρ ἧς τοσαῦτα ἐποίησας, ὑπὲρ ἧς τοσαῦτα εἰργάσω· ἀπόβλεψον πρὸς τοὺς ἐχθροὺς ὠνειδίζοντας, καὶ ὀργῆς ἄξια φθεγγομένους ὡς οὐ γενομένων ποτὲ τοιούτων, καὶ ἀπόδειξιν τούτου τιθεμένους τὰ νῦν κατέχοντα κακά, καὶ δεῖξον ὅτι γέγονεν δι' ὧν νῦν ἐπαμύνεις.

19 «Μὴ παραδῶς τοῖς θηρίοις ψυχὴν ἐξομολογουμένην σοι»

15 Καὶ μὴ τούτοις ἐναφῆς τοὺς εἰδότας εὐχαριστεῖν σοι ὑπὲρ ὧν ἂν λάβωμεν.

«Τῶν ψυχῶν τῶν πενήτων σου μὴ ἐπιλάβῃ εἰς τέλος»

Ἡμῶν τῶν σῶν καὶ ἐν συμφοραῖς ἐξεταζομένων μὴ ποιήσης λήθην⁴.

20 20 «Ἐπίβλεψον εἰς τὴν διαθήκην σου»

Πρόσχευς ἡμῖν, πρὸς οὓς διέθου καὶ οἷς ἀεὶ βοηθήσειν συνέθου.

«Ὅτι ἐπληρώθησαν οἱ ἐσκοτισμένοι τῆς γῆς οἴκων ἀνομιῶν»

25 Πανοικεὶ λέγομεν ἀεὶ ἀντὶ τοῦ πάντες. Ἡμεῖς οὖν, φησὶν, «οἱ ἐσκοτισμένοι τῆς γῆς»⁵, 499 ἵνα εἴπη οἱ παρὰ πάντας ἀνθρώπους ἐν σκότῳ καὶ συμφοραῖς ὄντες, τοὺς οἴκους τῶν ἀνομιῶν ἔχομεν πεπληρωμένους, ἀντὶ τοῦ πανοικεὶ τῶν κακῶν ἀπηλαύσαμεν, καὶ οὐδεὶς ἡμῶν τῆς βλάβης ἀπείραστος, οὐ γυναῖκες οὐ νήπια.

1. Πρβλ. Ψαλ. 73,16-17. 2. Ψαλ. 73,10. 3. Ψαλ. 73,18. 4. Πρβλ. Ψαλ. 73,19. 5. Ψαλ. 73,20.

21 «Μὴ ἀποστραφήτω τεταπεινωμένος κατησχυμμένος»

Ἡμεῖς τοίνυν οἱ ἀπὸ τῶν συμφορῶν τεταπεινωμένοι, μὴ ἀποστραφείημεν κατησχυμμένοι¹ καὶ οὐδενὸς ἀπολαύσαντες καλοῦ.

«Πτωχὸς καὶ πένης αἰνέσουσιν τὸ ὄνομά σου»

Ἡμεῖς γὰρ οἱ μικροὶ καὶ τοιαῦτα πάσχοντες, ἀπολαύσαντες 5 τῆς παρά σου βοηθείας, ὕμνους σοι τοὺς προσήκοντας ἀναπέμφομεν.

22 «Ἀνάστα, ὁ Θεός, δίκασον τὴν δίκην σου»

«Δίκασον»². σὴ γὰρ ἡ δίκη, ἐπειδὴ σὺ ὁ δι' ἡμῶν ὑβριζόμενος παρ' ἐκείνων, — σαφέστερον δὲ αὐτὸ λέγων πῶς αὐτοῦ ἡ δίκη 10 ἐπάγει.

«Μνήσθητι τῶν ὠνειδισμῶν σου τῶν ὑπὸ ἄφρονος ὄλην τὴν ἡμέραν»

Ἵτι σε διὰ παντὸς ὠνειδίζουσι καὶ εἰς σε βλασφημοῦσι δι' 15 ἡμῶν, ὡς οὐδενὸς πώποτε τοιούτου γενομένου παρά σου ἀλλ' ἡμῶν φευδομένων.

23 «Μὴ ἐπιλάβῃ τῆς φωνῆς τῶν ἰκετῶν σου· ἡ ὑπερηφανία τῶν μισούντων σε ἀνέβη διὰ παντὸς πρὸς σέ»

Ἐμφοτέρων δὴ ἀκούσας, ἀμφοτέροις τὸ εἰκὸς φύλαξον, ὧν τε 20 ἡμεῖς ἰκετεύομεν καὶ ὧν ἐκεῖνοι βλασφημοῦντες φθέγγονται.

Ψαλμὸς 74

500 Τὴν κατὰ τῶν Ἀσσυρίων ἐπὶ τοῦ Ἐζεκίου νίκην γενομένην³ ἐν τούτῳ προφητεύει τῷ ψαλμῷ, ὡς ἐκ προσώπου κοινοῦ πάντων τὴν εὐχαριστίαν ἐπὶ τοῖς γεγεννημένοις ἀναφθεγγόμενος.

1. Πρβλ. Ψαλ. 73,21. 2. Ψαλ. 73,22. 3. Πρβλ. Δ' Βασ. 19,35-36. Β' Παρλ. 32,20-22. Ἡσ. 37,36.

2 «Ἐξομολογησόμεθά σοι, ὁ Θεός, ἐξομολογησόμεθά σοι.»

Εὐχαριστήσομέν σοι ὑπὲρ τῶν γεγεννημένων¹. τῷ δὲ διπλασιασῶ συνήθως τὴν ἐπίτασιν τῆς εὐχαριστίας δεικνυσιν.

«Καὶ ἐπικαλεσόμεθα τὸ ὄνομά σου»

5 [693] Καὶ ἀπὸ τοῦ σοῦ ὀνόματος καλέσομεν ἑαυτούς, ἀντὶ τοῦ Δεσπότην σε ὁμολογήσομεν, εὐεργέτην, προσάτην, εἰκότως ἀφ' ὧν ἀπηλαύσαμεν τὸ ὠφέλιμον παιδευόμενοι. Ἴδιον γὰρ τῶν ἀνθρώπων τὸ ἀπ' ἐκείνων καλεῖσθαι τῶν δεσποζόντων ἢ εὐεργετούντων, οἷον ὅταν λέγωμεν ὁ τοῦδε εἶτε δοῦλος, εἶτε οἰκεῖτος, εἶθ' ὅτιδῆποτε τοιοῦτον.

3 «Διηγῆσομαι πάντα τὰ θαυμάσιά σου, ὅταν λάβω καιρὸν· ἐγὼ εὐθύτητας κρινῶ»

Ἐνταῦθα ἐνικῶς εἶπεν οὐ διηγησόμεθα πάντα τὰ θαυμάσιά σου, ἀλλὰ «διηγῆσομαι», οὐκ ἄλλο τι βουλόμενος εἶπεῖν, ἀλλ' ὡς ἐκάστου τοῦτο λέγοντος ὅπερ ἐν τῇ κοινῇ πάντων γίγνεται φωνῇ. Λαβόμενος οὖν νῦν σχολῆς καὶ εὐκαιρίας, καὶ ἀπαλλαγῆς τῆς ἐφόδου τῶν πολεμούντων, ἔργον θήσομαι τὸ μέγεθος τῶν γενομένων διηγῆσθαι. Τοῦτο δὲ αὐτὸ τὴν 501 εὐχαριστίαν λέγει· εὐχαριστία γὰρ εἰς Θεὸν τὸ ὁμολογεῖν εὐεργετεῖσθαι διηγούμενον τὰς χάριτας, οἷον καὶ ἐν τῷ θ' ψαλμῷ τὸ «Ἐξομολογήσομαί σοι, Κύριε, ἐν ὅλῃ καρδίᾳ μου, διηγῆσομαι πάντα τὰ θαυμάσιά σου»². Ποῖα οὖν θαυμάσια διηγῆ; — «ἐγὼ εὐθύτητας κρινῶ»³. Ταῦτα, ὅτι ἐπηγγείλω κρίνειν «εὐθύτητας», ὡς τοῦ Θεοῦ τοῦτο εἰπόντος καὶ ἐπαγγελιαμένου. Δέδεικται γὰρ πολλαχοῦ ἀντὶ τοῦ ἔργου τὸν λόγον καὶ τὴν ἐπαγγελίαν λαμβάνων. Οὐ δεῖ δὲ θαυμάζειν ὅτι μὴ εἶπεν, Διηγῆσομαι τὰ θαυμάσιά σου, ὅταν λάβω καιρὸν ὅτι εἶπας «ἐγὼ εὐθύτητας κρινῶ». Ἴδιον γὰρ αὐτοῦ τὸ ἐκ τῆς ἀκολουθίας λέγειν τὰ ἐκ τινων ῥηθέντα, καὶ μὴ προστιθέναί τὸ εἰπὼν ἢ λέγων ἢ τι τοιοῦτον. Καὶ πολλαχοῦ τοῦτο ἂν τις εὔροι ζητήσας τῶν 30 ψαλμῶν, οἷον τὸ ἐν τῷ ριθ' «Πρὸς Κύριον ἐν τῷ θλίβεσθαί με ἐκέ-

1. Πρβλ. Ψαλ. 74,2. 2. Ψαλ. 9,2. 3. Ψαλ. 74,3.

κραξα, [696] καὶ εἰσήκουσέν μου»¹. Καὶ οὐ προστεθεικῶς τὸ εἰπὼν ἐπήγαγεν «Κύριε, ῥῦσαι τὴν ψυχὴν μου ἀπὸ χειλέων ἀδίκων»². ἀκόλουθον γὰρ ἦν εἶπεῖν ὅτι «Πρὸς Κύριον ἐν τῷ θλίβεσθαί με ἐκέκραξα» εἰπὼν «Κύριε, ῥῦσαι τὴν ψυχὴν μου», ἀλλ' οὐκ εἶπεν, κατὰ ἀποσιώπησιν σημάνας ἐκ τῆς ἀκολουθίας τὸ εἰπὼν. 5 Καὶ σαφέστερον ἐν τῷ β' ψαλμῷ· «Παρέστησαν» γὰρ, φησὶν, «οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, καὶ οἱ ἄρχοντες συνήχθησαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ κατὰ τοῦ Κυρίου καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ. Διαβρήξωμεν τοὺς δεσμούς αὐτῶν»³. Νῦν δὲ παραλιπὼν τὸ λέγοντες, ἐχρήσατο τῇ οἰκειᾷ δι' ὧν ἀκολουθία· καὶ ὅπως πολλαχοῦ τοῦτο ἐστὶν 10 εὐρεῖν. Ἀρκεῖ γὰρ ταῦτα παραθεμένους εἰς μαρτυρίαν τοῦ παρ' ἡμῶν λεγομένου ἐν αὐτῇ τῇ καθεξῆς ἐρμηνεῖα δεῖξαι πολλαχοῦ φερόμενον τὸ ἰδίωμα, τῶν ἀναγινωσκόντων μέντοι εἶη ἂν μνημονεύειν ἀπανταχοῦ τῆς ἐπισημασίας.

4 «Ἐτάκη ἡ γῆ καὶ πάντες οἱ κατοικοῦντες ἐν αὐτῇ»

Μόνον τε γὰρ τοῦτο ἐπηγγείλω, καὶ ἤρκεσεν ἡ ἀπειλὴ καταπλῆξαι τὴν γῆν καὶ τοὺς «ἐν αὐτῇ». Καλῶς δὲ τὸ «ἐτάκη»· ἴδιον γὰρ τῶν τιμωρίαν προσδοκόντων τὸ τήκεσθαι ὑπὸ τῆς ἀθυμίας.

«Ἐγὼ ἐστερέωσα τοὺς στύλους αὐτῆς»

Τὸ «ἐγὼ ἐστερέωσα»⁴ τῷ «ἐγὼ εὐθύτητας κρινῶ»⁵ ἐπισυνῆπται. Ταῦτα, φησὶν, εἶπας καὶ ἐπηγγείλω, ἐγὼ κρινῶ καὶ τοῦ ὀρθοῦ δικαστῆς ἔσομαι· ἐγὼ γὰρ εἰμι ὁ καὶ τὴν σύμπασαν 502 γῆν ἐργασάμενός τε καὶ ἐδράσας, ὥστε ἀξιόπιστός εἰμι κριτῆς τοῖς οἰκειοῖς μέλλων δικάζειν ἔργοις. Τὸ δὲ «ἐτάκη ἡ γῆ» διὰ μέσου παρέγκειται, διὰ τὸ μέτρον τοῦ Προφήτου παρεντεθεικός· 25 εἴρηται δὲ καὶ πρὸς κατάπληξιν, ὡς μόνῃ τῇ ἀπειλῇ τοῦ Θεοῦ καταπλῆξαι ποιήσαντος. Ὅλον μέντοι ἐπισυνῆπται τῷ «Διηγῆσομαι τὰ θαυμάσιά σου»⁶, — ἀντὶ τοῦ ταῦτα διηγῆσομαι, ὅπως ἐπηγγείλω κρίνειν ὡς ἰδίους, καὶ ἤρκεσεν ἡ ἀπειλὴ μόνῃ πρὸς τιμωρίαν. 30

1. Ψαλ. 119,1. 2. Ψαλ. 119,2. 3. Ψαλ. 2,2-3. 4. Ψαλ. 74,4. 5. Ψαλ. 74,3. 6. Ἐνθ' ἂν.

5 «Εἶπα τοῖς παρανομοῦσι, Μὴ παρανομεῖτε»

Ταῦτα δέ, φησὶν, εἰδὼς ἐγὼ καὶ πρὸ τοῦ γενέσθαι, συνεβούλευον ἀποστῆναι τῆς κακίας.

«Καὶ τοῖς ἀμαρτάνουσι, Μὴ ὑφουῦτε κέρας»

5 Συνεβούλευον δὲ αὐτοῖς καὶ μὴ μεγάλα φρονεῖν ἐπὶ τῇ οἰκείᾳ ἰσχύϊ· τὸ γὰρ «κέρας»¹ ἐπὶ τῆς δυνάμεως καὶ τῆς ἰσχύος λαμβάνει, ἐκ μεταφορᾶς τῶν τοῖς κέρασιν κεχρημένων ζώων εἰς ἄμυναν.

6 «Μὴ ἐπαίρετε εἰς ὕψος τὸ κέρας ὑμῶν, μὴ λαλεῖτε κατὰ τοῦ Θεοῦ ἀδικίαν»

10 Μὴ μεγάλα φρονούντες ἐπὶ τῇ προσοῦση ὑμῶν δυνάμει², τοσοῦτον αὐτὴν μεγάλην νομίσητε ὡς ἀδεὲς οἶεσθαι καὶ τὸ κατὰ τοῦ Θεοῦ τι εἰπεῖν. Καιρίως δὲ τοῦτο μάλιστα πρὸς Ἴσσυρίους πολλὰ τοὺς Ἰσραηλίτας ὀνειδίσαντας, ὡς μάτην περὶ τὴν τοῦ Θεοῦ θεραπείαν ἔχοντας³.

15 7-8 «Ὅτι οὔτε ἀπὸ ἐξόδων οὔτε ἀπὸ δυσμῶν οὔτε ἀπὸ ἐρήμων ὀρέων, ὅτι ὁ Θεὸς κριτὴς ἐστίν»

[696] Ἐξοδον πολλαχοῦ καλεῖ τὴν τοῦ ἡλίου ἀνατολήν, ὡς τὸ «ἐξόδους πρωίας καὶ ἐσπέρας τέρψεις»⁴. Ἐπειδὴ καὶ ἐξοδον τοῦ ἡλίου καλεῖ αὐτὴν τὴν ἀνατολήν, ὡς τὸ «Ἄπ' ἄκρου τοῦ οὐρανοῦ ἢ ἐξοδος αὐτοῦ»⁵, ἐξοδον οὖν λέγει τῶν ἀνατολῶν, «ἐρήμων δὲ ὀρέων» ἄρκτου καὶ μεσημ⁵⁰³βρίας. Ἐπειδὴ γὰρ τῶν δύο τούτων κλιμάτων τὰ μὲν ἐστὶν ἀοίκητα καὶ ἔρημα δι' ὑπερβολὴν κρύους, — λέγω δὲ τὰ ἀρκτώα, — τὰ δὲ δι' ὑπερβολὴν θάλπους, — ὡς τὰ μεσημβρινά, — «ἐρήμων ὀρέων»⁶ ἐκάλεσεν ταῦτα τὰ δύο κλίματα. Βούλεται δὲ εἰπεῖν ὅτι οὐδαμῶθεν ἐστὶν διαφυγεῖν τὸν Θεόν· ὅπου ποτὲ γὰρ ἂν ἀπέλθης τῶν τεσσάρων κλιμάτων τῆς οἴκουμένης διαφυγεῖν οὐχ οἶόν τε τὸν Θεὸν κοινὸν ὄντα δικαστὴν καὶ πανταχοῦ παρόντα.

1. Ψαλ. 74,5. 2. Πρβλ. Ψαλ. 74,6. 3. Πρβλ. Δ' Βασ. 18,17 ἔξ. 19,10. Β' Παρλ. 32,9 ἔξ. Ἦσ. 36,2 ἔξ. 4. Ψαλ. 64,9. 5. Ψαλ. 18,7. 6. Ψαλ. 74,7.

8 «Τοῦτον ταπεινοῖ καὶ τοῦτον ὑψοῖ»

Ποιεῖ τοίνυν ὅσα βούλεται, τὸν μὲν κατασπῶν καὶ εἰς πολλὴν ἔλκων ταπεινώσιν, τὸν δὲ ἀνεγείρων¹ παρ' ἐλπίδα. Ἐκ τοῦδε τοῦ πράγματος αὐτὸ λαβὼν εἶπεν· παρ' ἐλπίδας γὰρ καὶ Ἴσσυρίους ἐταπεινώσεν καὶ Ἰσραηλίτας ἀνήγειρεν².

9 «Ὅτι ποτήριον ἐν χειρὶ Κυρίου οἴνου ἀκράτου πλήρες κεράσματος»

Τὸν οἶνον ἐπὶ τῆς τιμωρίας λαμβάνει, ἀπὸ τοῦ περιάγεσθαι καὶ καταπίπτειν, τῇ τοῦ Θεοῦ πληγῇ τοὺς τιμωρουμένους δίκην μεθυόντων· ἔχει γάρ, φησὶν, ἐν τῇ ἑαυτοῦ χειρὶ ποτήριον πεπληρωμένον ἀκράτου οἴνου³, — ἵνα εἴπη φοβερωτέρας τιμωρίας, ἀπὸ τοῦ τὸν ἄκρατον οἶνον μειζόνως καθάπτεσθαι. Τὸ δὲ «κεράσματος», οὐ κεκραμένου λέγει (πῶς γὰρ οἶόν τε εἰπόντα «ἀκράτου» πάλιν εἰπεῖν κεκραμένου;) ἀλλ' ἐπειδὴ κρᾶσιν πολλάκις καλοῦμεν τὸ μέτρον, ὃ πρὸς πόσιν ἄρκει, τοῦτο ἠβουλήθη εἰπεῖν ὅτι τοιαύτην κρᾶσιν οὕτω μεγίστην ὥστε πληρῶσαι τὸ ποτήριον. Βούλεται δὲ εἰπεῖν ἐξ ἀμφοτέρων τῆς τιμωρίας τὴν ἐπίτασιν, καὶ ἐκ τοῦ ἄκρατον εἶναι τὸν οἶνον, καὶ ἐκ τοῦ πεπληρῶσθαι τὸ ποτήριον, τῷ μὲν ἀκράτῳ τὸ αὐστηρὸν καὶ εὐτονον δεικνύς, τῷ δὲ πλήρει τὸ διαρκὲς καὶ πάντων ἀπτόμενον.

«Καὶ ἐκλινεν ἐκ τούτου εἰς τοῦτο»

504 Καὶ ἐν αὐτῷ, φησὶν, ἐστὶν ὃν βούλεται ποτίζειν, ἵνα εἴπη ὃν θέλει τιμωρεῖσθαι. Ἡμῶν γὰρ προσδοκῶντων κινδυνεύειν, ἔδοξεν αὐτῷ μετακλίναί τοι ποτηρίου τὴν πόσιν ἐφ' ὑμᾶς, καὶ ἰδοὺ ἡμεῖς μὲν ἐκτὸς κατέστημεν τῶν κινδύνων, ὑμεῖς δὲ τὴν τιμωρίαν ἐδέξασθε.

«Πλὴν ὁ τρυγίας αὐτοῦ οὐκ ἐξεκενώθη»

Καὶ οὐκ ἐκένωσεν τὴν τιμωρίαν οὕτως, ὡς μὴ δύνασθαι πάλιν ἐτέρους κολάζειν, ἀλλ' ἔχει παρ' ἑαυτῷ ἔτι.

1. Πρβλ. Ψαλ. 74,8. 2. Πρβλ. Δ' Βασ. 19,35-36. Β' Παρλ. 32,20-22. Ἦσ. 37,36. 3. Πρβλ. Ψαλ. 74,9.

«Πίονται πάντες οἱ ἁμαρτωλοὶ τῆς γῆς»

Ἔστι γὰρ λείφανον παρ' αὐτῶ, ᾧ τοὺς λοιποὺς τιμωρήσεται. Βούλεται δὲ εἰπεῖν ὅτι κἂν ἄλλοι τοιαῦτα ἡμᾶς διαθεῖναι βουληθῶσιν, τοιαῦτα πείσονται.

5 10 «Ἐγὼ δὲ ἀγαλλιάσομαι εἰς τὸν αἰῶνα, φαλῶ τῷ Θεῷ Ἰακώβ»

Ἐγὼ μέντοι διηνεκῶς ἐπὶ τοῖς δοθεῖσιν εὐφρανθήσομαι¹, καὶ ὑμνήσω τὸν ταῦτα παρέχοντα Δεσπότην.

11 «Καὶ πάντα τὰ κέρατα τῶν ἁμαρτωλῶν συγκλάσω»

10 Τῇ γὰρ αὐτοῦ δυνάμει πάντας τοὺς ἐπανισταμένους μοι ἐχθροὺς τιμωρήσομαι.

«Καὶ ὑψωθήσεται τὰ κέρατα τοῦ δικαίου»

Φανοῦμαι δὲ μέγας ἐγὼ καὶ πάντων μείζων ὁ τῆς σῆς γνώσεως ἐχόμενος λαός· δίκαιον γὰρ κατὰ τοῦτο λέγει.

15

Ψαλμὸς 75

505 Ἐπὶ τῇ αὐτῇ ὑποθέσει καὶ οὗτος εἴρηται ὁ φαλμός.

2 «Γνωστὸς ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ὁ Θεός»

Γνωρίζεται παρ' ἡμῖν² αἰεὶ διὰ τῶν εἰς ἡμᾶς εὐεργεσιῶν.

«Ἐν τῷ Ἰσραὴλ μέγα τὸ ὄνομα αὐτοῦ»

20

Πάντες γοῦν αὐτὸν ὡς μέγαν θαυμάζουσιν, ἐκ τῶν περὶ ἡμᾶς τὴν ἀπόδειξιν λαμβάνοντες.

3 «Καὶ ἐγενήθη ἐν εἰρήνῃ ὁ τόπος αὐτοῦ»

Ὁ οὖν αὐτῶ προσήκων τόπος καὶ ἀφωρισμένος, ἵνα εἴπῃ τὰ Ἱεροσόλυμα, τηλικαύτης ἐφόδου πολεμίων παρὰ πᾶσαν ἀπαλλα-

1. Πρβλ. Ψαλ. 74,10. 2. Πρβλ. Ψαλ. 75,2.

γεις προσδοκίαν, εἰρήνης ἀπολαύει βαθείας. Ποῖος δὲ αὐτοῦ τόπος, φανερώτερον ἐπάγει.

«Καὶ τὸ κατοικητήριον αὐτοῦ ἐν Σιών»

Τουτέστιν ὁ ναὸς ὁ τοῦ Σιών, ἐν ᾧ κατοικεῖ¹.

4 «Ἐκεῖ συνέτριψεν τὰ κράτη τῶν τόξων, ὄπλον καὶ ῥομφαίαν καὶ πόλεμον» 5

Πάντας γὰρ ἐκεῖ τοὺς τὴν πόλιν κυκλώσαντας κατηνάλωσεν, τὰ τόξα συντρίψας², τοὺς θυρεοὺς, τὰ ξίφη, καὶ οὕτω διαλύσας τὸν πόλεμον.

5 «Φωτίζεις σὺ θαυμαστῶς ἀπὸ ὀρέων αἰωνίων» 10

506 Ὡσπερ σκότος καλεῖ τὰς θλίψεις, οὕτω φωτισμὸν καλεῖ τοῦ Θεοῦ τὴν ἀντίληψιν, ὡς λύουσιν τὰς θλίψεις· καὶ τοῦτο ἡμῖν ἐπισεσήμανται πολλαχοῦ. Ἀπὸ γὰρ ἐκείνων σοῦ φησι τῶν «ὀρέων»³, — ἵνα εἴπῃ τοῦ Σιών, — αἰεὶ ἐπιφαινόμενος μετὰ πολλοῦ τοῦ θαύματος, πάντα λύεις τὰ λυπηρά, καὶ πάντα φωτὸς πληροῖς καὶ εὐφροσύνης. Αἰώνιον δὲ εἶπεν τὸ ὄρος ὡς διαμέμον ἰσχυρόν, καὶ οὐδέποτε ὑπὸ πολέμοις γενόμενον μέχρις ἂν μὴ τῷ Θεῷ δοκῇ. 15

6 «Ἐταράχθησαν πάντες οἱ ἀσύνητοι τῇ καρδίᾳ»

Οἱ γὰρ εὐηθέστατοι ἐκεῖνοι καὶ οἰηθέντες τὸν σὸν τόπον κρατήσῃν ἀπροσδόκητον ὑπέστησαν ταραχὴν, ὡς μήτε συνορᾶν τίς ἂν αὐτοῖς γένοιτο φυγὴ τῶν κατεχόντων κακῶν. 20

«Ἰπνωσαν ὕπνον αὐτῶν καὶ οὐχ εὔρον οὐδέν»

Ἐπειδὴ ἐκαθεύθησαν παρὰ τῷ τείχει, ὡς πρῶι τὴν πόλιν κατασκάφοντες, εἶτα διὰ τῆς νυκτὸς⁴ αἰφνίδιον ἅπαντες ἀπώλοντο. Ἐκαθεύθησαν, φησί, καὶ ἠυρέθη οὐδέν⁵, τουτέστιν εἰς τὸ μηδὲν περιέστησαν πάντες αἰφνίδιον ἀποθανόντες. 25

1. Πρβλ. Ψαλ. 75,3. 2. Πρβλ. Ψαλ. 75,4. 3. Ψαλ. 75,5. 4. Πρβλ. Δ' Βασ. 19,35. Ἦσ. 37,36. 5. Πρβλ. Ψαλ. 75,6.

«Πάντες οἱ ἄνδρες τοῦ πλούτου ταῖς χερσὶν αὐτῶν»

Ἄπαντες γὰρ οὗτοι οἱ δυνατοὶ καὶ εὐποροὶ ἀεὶ ταῖς ἰδίαις πεποιθήσιν χερσίν, ἵνα εἶπη τῇ οἰκείᾳ δυνάμει.

5 7 «Ἀπὸ ἐπιτιμήσεώς σου, ὁ Θεὸς Ἰακώβ, ἐνύσταξαν οἱ ἐπιβεβηκότες τοὺς ἵππους»

10 507 Ἀλλὰ μόνον ὠργίσθη καὶ ἐπετίμησας¹, καὶ ὡσπερ τινὶ νυσταγμῶ κατασχεθέντες ἅπαντες τῶν ἵππων κατηνέχθησαν, οὐδὲ τοῦ τρόπου τῆς τιμωρίας ἐπαισθανόμενοι, — ἀπὸ τοῦ τοὺς νυστάζοντας ἄγαν αἰφνιδίως καὶ ἀνεπαισθήτως καταπίπτειν, τὸ αἰφνίδιον παραστῆσαι βουληθεὶς τῆς πληγῆς.

8 «Σὺ φοβερὸς εἶ, καὶ τίς ἀντιστήσεται σοι;»

Κατὰ πρόσωπόν σου φόβου γὰρ γέμεις, καὶ οὐ δυνατὸν οὐδὲ ἀντιβλέψαι σοὶ τινα².

«Ἀπὸ τότε ἡ ὀργή σου»

15 15 Καὶ οὐ νῦν ἤρξω τοῦ ὀργιζόμενος τιμωρεῖσθαι οὓς ἐθέλεις, ἀλλ' ἄνωθεν καὶ ἐκ μακροῦ τοῦ χρόνου δύνασαι τε ταῦτα καὶ ποιεῖς.

9 «Ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἠκούτισας κρίσιν»

20 20 Συνήθως οὖν ἄνωθεν καὶ νῦν τῆς κρίσεως, ἧς ἀποφαίνῃ, πάντας ἀκοῦσαι ποιήσεις. Ἐσχημάτισεν δὲ αὐτὸ ὡς τοῦ Θεοῦ ἄνωθεν ἀποφαινομένου πάντας ἀπολέσθαι, καὶ οὕτως αὐτῶν ἀπολομένων.

«Γῆ ἐφοβήθη καὶ ἠσύχασεν»

25 25 Ὅμοιόν ἐστιν τῶ ἐν τῶ πρὸ τούτου φαλμῶ. Μόνον φησὶν, ἀπεφῆνω καὶ ἔλαβεν πάντας φόβος καὶ ἠσυχία³: ἀπώλοντο γὰρ πολεμοῦντες καὶ ταράττοντες.

1. Πρβλ. Ψαλ. 75,7. 2. Πρβλ. Ψαλ. 75,8. 3. Πρβλ. Ψαλ. 75,9.

10 «Ἐν τῷ ἀναστῆναι εἰς κρίσιν τὸν Θεόν, τοῦ σῶσαι πάντας τοὺς πραεῖς τῆς γῆς»

Ἄναστάντος οὖν, φησὶν, εἰς τὸ δικάσαι¹ καὶ περισῶσαι ἡμᾶς τοὺς μάτην παρ' ἐκείνων ἀδικουμένους, ἐκεῖνοι ταῦτα πείσονται.

11 «Ὅτι ἐνθύμιον ἀνθρώπου ἐξολογήσεται σοι»

5

508 Ὑπὲρ τούτων, φησί, τὰ ἐνθυμήματα ἡμῶν εὐχαριστήσεται σοι², — ἵνα εἶπη αἱ διάνοιαι ἡμῶν καὶ οἱ λογισμοὶ ἡμῶν περὶ τοῦτο ἀσχοληθήσονται, ὡς μηδὲ βουλευσασθαί τι ἕτερον.

«Καὶ ἐγκατάλειμμα ἐνθυμίου ἐορτάσει σοι»

Ἐπειδὴ ἔθος ἡμῖν ἐν ταῖς συμφοραῖς λιποψυχεῖν, τοῦτο φησὶν, 10 10 ὅτι ἡ ψυχὴ ἡμῶν καὶ ὁ λογισμὸς, ὁ περιληφθεὶς ἡμῖν διὰ τὴν παρά σου βοήθειαν, οὗτος ἐν ἐορτῆς μέρει θήσεται τῶν σῶν ἀγαθῶν τὴν μνήμην.

12 «Εὗξασθε καὶ ἀπόδοτε Κυρίῳ τῷ Θεῷ ὑμῶν»

Τοῦτο λοιπὸν ὁ Προφήτης ἐγκελεύεται: ὑπὲρ ὧν τετυχήκατε, 15 15 φησὶν, εὐχόμενοι τὰ ὀφειλόμενα αὐτῷ ἀπόδοτε³.

12-13 «Πάντες οἱ κύκλω αὐτοῦ οἴσουσιν δῶρα τῷ φοβερῷ καὶ ἀφαιρουμένῳ πνεύματα ἀρχόντων φοβερῷ παρὰ τοῖς βασιλεῦσι τῆς γῆς»

20 20 Οὐδὲ γὰρ θαυμαστόν φησιν ὑμᾶς τοῦτο διαπράττεσθαι ὁπότε τῶν γενομένων τὸ μέγεθος εἰς ἔκπληξιν πάντας καταστήσει τοὺς περιοικοῦντας, ὥστε δῶρα αὐτῷ προσαγαγεῖν ὡς μεγάλῳ καὶ ποιοῦντι ὅσα βούλεται, καὶ ἀναιροῦντι ἄρχοντας, καὶ βασιλέας τιμωρουμένῳ⁴. Εἰκὸς δὲ ἦν τοῦτο γενέσθαι παρὰ τῶν 509 περιοικούντων, οὐ μόνον ἐκπληττομένων τὸ γενόμενον, ἀλλὰ καὶ εὐχαριστούντων. Κοινῶς γὰρ πάντας τοὺς Ἀσσυρίους ἀπονεμηθέντος καὶ μικροῦ ἀπολέσαντος, κοινῇ πάντων ἦν ἐλευθερία ὁ ἐκείνων θάνατος.

1. Πρβλ. Ψαλ. 75,10. 2. Πρβλ. Ψαλ. 75,11. 3. Πρβλ. Ψαλ. 75,12. 4. Πρβλ. Ψαλ. 75,13.

Ψαλμὸς 76

Λέγει μὲν κἀνταῦθα τὰ κατὰ τὸν ἐν Βαβυλῶνι λαὸν ἐξηγουόμενος. Ἔχει δὲ τινὰ ὁμοιότητα ἐν τῷ σχήματι πρὸς τὸν οὐβ'. Ὡσπερ γὰρ ἐκεῖ, φησὶν, ὅσα τε καὶ οἶα ὑπὸ τῶν συμβαινόντων πραγμάτων λογίζεσθαι προσήγοντο, οὕτως κἀνταῦθα λέγει ὅσα μὲν ἔπασχον καὶ οἶα, τίνα δὲ καὶ ἐννοεῖν ὑπὸ τῶν συμφορῶν ἠναγκάζοντο. Λέγει δὲ ταῦτα κατὰ τὸ σύνηθες ἀπὸ τοῦ ἐκείνων προσώπου, ὡσάνει μετὰ τὴν ἐπάνοδον λεγόντων τὰ τότε συμβάντα καὶ τίνα ἐλογίσαντο.

10 2-3 «Φωνῇ μου πρὸς Κύριον ἐκέκραξα, φωνῇ μου πρὸς τὸν Θεόν, καὶ προσέσχεν μοι. Ἐν ἡμέρᾳ θλίψεώς μου τὸν Θεὸν ἐξεζήτησα»

Ἐβόησα, φησί, πρὸς αὐτὸν καὶ ἐφρόντισέν μου¹.

3 «Ταῖς χερσίν μου νυκτὸς ἐναντίον αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἠπατήθην»

15 Σύμμαχος τὸ «ταῖς χερσίν μου νυκτὸς ἐναντίον αὐτοῦ»², σαφέστερον εἶπεν ἡ χεὶρ μου νυκτὸς ἐκτέταται διηνεκῶς. Ὀπηνίκα, φησὶν, ἐθλιβόμεν· ἤτουν τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ βοήθειαν, διὰ πάσης τῆς νυκτὸς πρὸς τὸν Θεὸν ἐκτείνων τὰς χεῖρας· καὶ οὐ διεφεύσθη τῶν ἐλπίδων, ἔτυχον δὲ ὧν ἐχρῆν.

20 «Ἀπηνήνατο παρακληθῆναι ἡ ψυχὴ μου»

Πολλάκις, φησὶν, ὑπὸ τοῦ μεγέθους τῶν κακῶν καὶ τῶν συμφορῶν ἀπρηνησάμην καὶ ἀπηγόρευσα πᾶσαν 510 παράκλησιν, τουτέστιν οὐκ ἤλπισα ἔσεσθαι τίνα λύσιν καὶ παραμυθίαν τῶν λυπηρῶν· τὸ μὴ γὰρ ἐλπίζειν ὅτι λυθήσεται οὐδεμίαν ἔχειν παράκλησιν συγχωρεῖ.

4 «Ἐμνήσθην τοῦ Θεοῦ καὶ εὐφράνθην»

Ἄλλ' εἰ καὶ ποτε ὑπὸ τῶν συμφορῶν ἀπηγόρευσα τὰ κατ' ἐμαυτὸν, τῇ μνήμῃ τοῦ Θεοῦ ἠύφραινόμεν, λογιζόμενος ὅτι μέγας

1. Πρβλ. Ψαλ. 76,2. 2. Ψαλ. 76,3.

ὁ Δεσπότης καὶ πάντων δυνατώτερος, ἀρκῶν πρὸς πᾶσαν λύσιν συμφορῶν. Ἐντεῦθεν λοιπὸν ἐξηγεῖται πλατύτερον ὅπως μὲν ἀπηγόρευεν τὰ κατ' ἐαυτὸν, οὐδὲ παρακαλεῖσθαι δυνάμενος, ὅπως δὲ ἠύφραινέτο τῇ μνήμῃ τοῦ Θεοῦ.

«Ἡδολέσχησα, καὶ ὀλιγοψύχησεν τὸ πνεῦμά μου»

5

Εἰρήκαμεν πολλαχοῦ ὅτι ἀδολεσχίαν τὴν συνέχειαν λέγει ὀτουδήποτε πράγματος· τὸ οὖν «ἠδολέσχησα καὶ ὀλιγοψύχησεν τὸ πνεῦμά μου»¹, ἀντὶ τοῦ συνεχῶς καὶ πλεονάκις ὑπὸ τῶν πολλῶν καὶ κακῶν λογισμῶν εἰς ὀλιγοψυχίαν κατέπεσον.

5 «Προκατελάβοντο φυλακὰς οἱ ὀφθαλμοί μου, ἔταράχθην καὶ οὐκ ἐλάλησα»

10

Ὡσπερ ἐπὶ τῆς ἡμέρας ἔθος ἡμῖν εἰς τέσσαρα διαιρεῖν τὰς ὥρας καὶ φαιμέν γ ς θ καὶ ιβ τὴν ἑσπέραν, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς νυκτὸς ἡ διαίρεσις γίνεται. Καλεῖ μέντοι αὐτὰς φυλακὰς² ἡ θεία Γραφή, πρῶτην φυλακὴν τὰς πρῶτας τρεῖς, δευτέραν τὰς δευτέρας, τρίτην τὰς τρίτας, τετάρτην τὰς τελευταίας ἀπὸ τοῦ τοῦ ἀγρυπνοῦντας καὶ φυλάττοντας ἐκ διαδοχῆς τὰς νύκτας ἐν ταύταις ταῖς ὥραις παυομένους τῆς φυλακῆς ἑτέροις παραδιδόναι. Τοῦτο οὖν βούλεται εἰπεῖν ὅτι ἀπὸ τῶν κακῶν ἀφίστατό μου καὶ ὁ ὕπνος, ὡς αἰεὶ ἐγρηγορότος μου ὑφ' ἐκάστης φυλακῆς ἠνεωγμένους τοὺς ὀφθαλμούς μου καταλαμβάνεσθαι, — ἵνα εἶπη ὅτι συνεχῶς ὑπὸ τῶν κακῶν οὐδὲ λαλεῖν πολλάκις ἠδυνάμην, ὡσπερ κημωμένος ὑπὸ τῶν συμφορῶν τὸ στόμα.

15

20

6 «Διελογισάμην ἡμέρας ἀρχαίας»

511 Ὑπεμιμνησκόμην ἐκείνων τῶν παλαιῶν ἡμερῶν³.

25

6-7 «Καὶ ἔτη αἰώνια ἐμνήσθην καὶ ἐμελέτησα»

Σύμμαχος τὰ ἔτη τὰ ἀπὸ αἰῶνος⁴ λέγει. Καὶ τῶν παλαιῶν ἐκείνων ἐτῶν μνήμην ἐλάμβανον. Βούλεται δὲ εἰπεῖν ὅτι ὑπεμιμνησκόμην τῶν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ γῆ καὶ τῆς ἐκεῖ εὐετηρίας, ὅπως διήγομεν ἐκεῖ καὶ ἐν οἷς ἤμεν καὶ οἶων ἀπηλαύομεν.

30

1. Ψαλ. 76,4. 2. Πρβλ. Ψαλ. 76,5. 3. Πρβλ. Ψαλ. 76,6.

7 «Νυκτὸς μετὰ τῆς καρδίας μου ἠδολέσχουν»

Συνεχῶς δὲ ἐν ταῖς νυξίν¹ διανιστάμενος, ταῦτα ἐπὶ τῆς ἑμαυτοῦ διανοίας ἔστρεφον λογιζόμενος.

«Καὶ ἔσκαλλεν τὸ πνεῦμά μου»

5 Ἐπὶ τούτοις οὖν ἔταραττόμην τὴν ψυχὴν λογιζόμενος οἶα μὲν τὰ παλαιά, οἶα δὲ τὰ παρόντα, καὶ εἶπα·

8 «Μὴ εἰς τοὺς αἰῶνας ἀπώσεται Κύριος»

Λοιπὸν, οὖν, φησί, τοῦτο ἐνεθυμούμην ἄρα πάντως ἡμᾶς ἀπορρίψει;

10 «Καὶ οὐ προσθήσει τοῦ εὐδοκῆσαι ἔτι;»

Καὶ οὐ φροντίσει πάλιν χρηστόν τι περὶ ἡμᾶς διαπράξασθαι;²

9 «Ἡ εἰς τέλος τὸ ἔλεος αὐτοῦ ἀποκόψει»

Ἄλλὰ παντελῶς τὴν χρηστότητα αὐτοῦ καὶ τὴν εἰς ἡμᾶς φιλανθρωπίαν ἀποτεμῶν, οὐδενὸς ἡμῖν καλοῦ μεταδώσει;

15 «Συνετέλεσε ρῆμα ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν;»

Σύμμαχος· συνετέλεσεν ῥῆσιν περὶ γενεᾶς ἐκάστης· Ἐλογιζόμεν δέ, φησί, κάκεῖνο, ὅτι μηδὲν ἀπλῶς καὶ ὡς 512 ἔτυχεν ποιεῖς, πόρρωθεν δὲ ἕκαστα εἰδῶς καὶ περὶ ἐκάστου τῶν μελλόντων τίκτεσθαι ἀνθρώπων γινώσκων ἀκριβῶς ἅπαντα, οὕτω περὶ ἐκάστης γενεᾶς³ προλαμβάνων ὀρίζεις ἕκαστόν τι τε παθεῖν καὶ ἐν οἷς προσήκει γενέσθαι· καὶ τοῦτο αὐτὸ μάλιστα ἐδεδίειν μὴ τι ἄρα παντελῶς περὶ ἡμῶν προλαβὼν ἐδοκίμασας τοιοῦτο, ὥστε παραδοῦναι πάντη καὶ ἐναφεῖναι τοῖς κακοῖς.

10 «Ἡ ἐπιλήσεται τοῦ οἰκτιρῆσαι ὁ Θεός»

25 Ἐντεῦθεν, φησίν, ἐκεῖνο μάλιστα κατ' ἑμαυτὸν ἐλογιζόμεν μήποτε τί τοιοῦτον καὶ περὶ ἡμῶν ἀποφηνάμενος οὐκέτι λογιεῖται, οὔτε ἀνέξεται τοῦτο φιλόνηρον ποιῆσαι περὶ ἡμᾶς;

1. Πρβλ. Ψαλ. 76,7. 2. Πρβλ. Ψαλ. 76,8. 3. Πρβλ. Ψαλ. 76,9.

«Ἡ συνέξει ἐν τῇ ὀργῇ αὐτοῦ τοὺς οἰκτιρμοὺς αὐτοῦ;»

Ἄλλὰ συσφίξει καὶ καθέξει παρ' ἑαυτῶ πᾶσαν χρηστότητα διὰ τὴν καθ' ἡμῶν ὀργήν, καὶ οὐδὲν ἡμᾶς ἀγαθὸν διαθήσει; Καλῶς δὲ συνεχῶς ἔθρην ταῦτα, — «ἢ εἰς τέλος τὸ ἔλεος αὐτοῦ ἀποκόψει ἢ ἐπιλήσεται τοῦ οἰκτιρῆσαι ὁ Θεός»¹ καὶ ὅσα τοιαῦτα. Ἴδιον γὰρ 5 μάλιστα τῶν ἐν ταῖς συμφοραῖς συνεχῶς στρέφειν τὸν λογισμόν (ἄρα ἔσται τι χρηστόν, ἄρα οὐκ ἔσται;) καὶ μᾶλλον ἀμφιβάλλειν ἢ προσδοκᾶν τι καλόν. Πάντα μέντοι πρὸς τὸ «ἀπηνήνατο παρακληθῆναι ἡ ψυχὴ μου»² ἀπέδωκεν, ἐκεῖνο πλατύτερον εἰπὼν· τὸ γὰρ λέγειν ἄρα ποιήσει τόδε; ἄρα ἔσται τόδε; Ἀμφιβάλλοντος ἦν 10 καὶ μικροῦ ἀπαγορεύοντος τὰ καθ' ἑαυτόν.

11 «Καὶ εἶπα, Νῦν ἠρξάμην»

Συντόμως σφόδρα εἰρημένον ἐν τῷ ἐβραϊκῷ οὐκ ἐπεδέξατο μετὰ τῆς αὐτῆς συντομίας ἐν τῷ ἑλληνικῷ τὴν σαφήνειαν· οὐ δύναται γοῦν οὐδὲ φρασθῆναι συντόμως ἢ τοῦ ῥητοῦ διάνοια. Ὁμοιον δέ ἐστι τῷ «ἐπέφερετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος»³ κειμένῳ ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς κτίσεως· καὶ γὰρ κάκεῖνο πλείονων χρεῖαν ἔχει πρὸς παράστασιν τῆς διανοίας. Βούλεται δὲ εἰπεῖν ὅτι λογιζόμενος ἐκεῖνα τὰ παλαιά καὶ τὴν ἀρχαίαν εὐετηρίαν, ὁρῶν δὲ μέγала τὰ παρόντα κακά, ἔλεγον ὅτι τάχα ἀρχὴ μοι αὕτη τῶν συμφορῶν· ἐννοῶν γὰρ 20 ὅσων καὶ οἶων ἔτυχεν ἡμῶν τὸ γένος τὸ 513 παλαιόν, ἐν οἷς δὲ νῦν εἰμι, ἐνενόησα πολλάκις ὅτι τάχα ὡσπερ ποτὲ ἔδοξεν αὐτῷ εὐποιοῦσαι ἡμᾶς καὶ εἰς τοῦτο προέβαινε τὰ καθ' ἡμᾶς, οὕτω καὶ νῦν τάχα τι ἕτερον περὶ ἡμῶν δοκιμάσας πάντη ἡμᾶς ἀπέβαλεν τοῖς κακοῖς παραδούς, καὶ τάχα ταῦτα τὰ νῦν κατέχοντα κακά 25 ἀρχὴ τῶν λοιπῶν ἐστὶν τῶν καθεξῆς μελλόντων συμβαίνειν. Καὶ ὡσπερ ἤρξατο μὲν ποτε εὐεργετεῖν ἡμᾶς, ὁσημέραι δὲ προεκόπτομεν ἐν τούτῳ, οὕτω καὶ νῦν ἤρξατο τῶν ἐναντίων, καὶ δεῖ τὴν ἐπὶ τὸ χεῖρον προκοπὴν προσδοκᾶν. Ὁμοιον δέ ἐστι τῷ ἐν τῷ ὀβ' «Εἰ ἔλεγον διηγήσομαι, ἰδοὺ τῇ γενεᾷ τῶν υἱῶν σου ἡσυνθέτηκας»⁴. 30 Τοιοῦτο γὰρ τι εἰπεῖν ἠβουλήθη κἀνταῦθα, ὅτι ὑπὸ τῶν κακῶν

1. Ψαλ. 76,9-10. 2. Ψαλ. 76,3. 3. Γεν. 1,2. 4. Ψαλ. 72,15.

ένενόουν ὅτι τάχα πάντη ἡμᾶς ἀπέρριψας, καὶ οὐδὲν δεῖ τοῦ λοιποῦ χρηστὸν προσδοκᾶν, ἀλλ' ἀρχὴν ἡγεῖσθαι ταῦτα τῶν ἐσομένων κακῶν. Διὰ τοῦτο καλῶς ἐξῆς ἐπάγει·

«*Αὕτη ἡ ἀλλοίωσις τῆς δεξιᾶς τοῦ Ὑψίστου*»

5 Ἐλλοιοῦσθαι λέγεται τὸ τρέπεσθαι καὶ μεταβάλλεσθαι. «*Δεξιάν*»¹ δὲ τοῦ Θεοῦ εἰρήκαμεν πολλαχοῦ ὅτι τὴν βοήθειαν λέγει. Ἐνενόουν, φησὶν, ὅτι μετέβαλες καὶ μετέστρεψας τὴν περὶ ἡμᾶς σου γνώμην, οὐκέτι βοηθεῖν ἡμῖν θέλων ἐν κακοῖς οὔσι, παραδοῦναι δὲ ἡμᾶς ἄπαξ καὶ ἐναφεῖναι δοκιμάσας τοῖς κακοῖς· ὅθεν δὴ 10 καὶ συμβαίνειν ἐλογιζόμεν τὸ ἐν τούτοις ἐξετάζεσθαι καὶ τοιαῦτα πάσχειν ἡμᾶς. Μέχρι τούτου πρὸς τὸ «*ἀπηγήνατο*» πάντα ἀποδεδωκώς, καὶ πλατύτερον αὐτὸ εἰπὼν τὸ ὅπως ἀπηγόρευον πολλάκις τὰ καθ' ἑαυτὸν, ὡς μηδὲ παράκλησιν προσίεσθαι τινα, ἐντεῦθεν πάλιν ὅπως αὐτὸν ἠύφραινεν ἢ τοῦ Θεοῦ μνήμη πλατύτερόν φησιν.

15 12 «*Ἐμνήσθην τῶν ἔργων Κυρίου*»

Ἄλλὰ μετὰ πάντας, φησί, τοὺς λογισμοὺς τούτους αὐτάρχη παράκλησιν εἶχον τῶν ἔργων σου τὴν μνήμην. Ὁ γὰρ εἶπεν διὰ συντόμου ἐν τοῖς προοιμίοις, τοῦτο πλατύτερον διὰ παντὸς ἤβουλήθη εἰπεῖν τοῦ ψαλμοῦ· εἰπὼν γάρ «*ἀπηγήνατο παρακληθῆναι ἢ 20 ψυχῆ μου, ἐμνήσθην τοῦ Θεοῦ καὶ ἠύφρανθην*»², εἶπεν πλατύτερον ὅπως τὴν παράκλησιν ἀπηγόρευσεν, οἷον μὲν ὄντων τῶν κακῶν, οἷα δὲ λογίζεσθαι ἀναγκαζόμενος. Λέγει λοιπὸν ἐντεῦθεν καὶ πῶς ἠύφρανεν αὐτὸν ἢ τοῦ Θεοῦ μνήμη, — ἐμνημόνευον οὖν, φησὶν, ὧν ἐποίησας.

25 «*Ὅτι μνησθήσομαι ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῶν θαυμασίων σου*»

514 Καὶ ὑπεμνησκόμην ἐκείνων τῶν πρώτων³, ἵνα εἶπῃ τῶν κατ' Αἴγυπτον.

13 «*Καὶ μελετήσω ἐν πᾶσι τοῖς ἔργοις σου*»

Προβαίνων δὲ καθεξῆς ἀπάντων ἐμνημόνευον⁴.

1. Ψαλ. 76,11. 2. Ψαλ. 76,3-4. 3. Πρβλ. Ψαλ. 76,12. 4. Πρβλ. Ψαλ. 76,13.

«*Καὶ ἐν τοῖς ἐπιτηδεύμασίν σου ἀδολεσχῆσω*»

Καὶ συνεχῶς ἔστρεφον ἐπὶ τῆς διανοίας οἷα πεποίηκας ἡμῖν. Τούτων δὲ ἡ μνήμη οὐ τὴν τυχοῦσάν μοι προσῆγε παράκλησιν, λογιζόμενος ὅτι τοσαῦτα ποιήσας ὑπὲρ ἡμῶν οὐκ ἀνέξεται πάντη 5 καταλιπεῖν ἡμᾶς. Εἶτα λοιπὸν ἐξηγεῖται τὴν παλαιὰν εὐεργεσίαν εἰς μείζονα πίστωσιν.

14 «*Ὁ Θεός, ἐν τῷ ἀγίῳ ἡ ὁδός σου*»

Ὅμοιον ἐστὶ τοῦτο τῷ ἐν τῷ ξζ' ψαλμῷ τῷ «*Ἐθεωρήθησαν αἱ πορεῖαί σου, ὁ Θεός, αἱ πορεῖαι τοῦ Θεοῦ τοῦ βασιλέως τοῦ ἐν τῷ ἀγίῳ*»¹. Τοῦτο γὰρ βούλεται εἰπεῖν, ὅτι ἐπὶ τοῦ ὄρους τοῦ Σινᾶ 10 ἐφάνη σου ἡ ὁδὸς καὶ τὰ ἴχνη. Οὕτω, φησὶν, ἡξίωσας αὐτὸς παραγενόμενος πρὸς τὸν λαὸν διαλεχθῆναι αὐτοῖς, ὡς καὶ τὴν ὁδὸν σου καὶ τὰ ἴχνη σου ἄπασι φανῆναι· ἀκριβέστερον δὲ εἴρηται ἐκεῖ, ἵνα 15 μὴ τὰ αὐτὰ ἐκάστοτε πλατύνειν δοκῶμεν.

«*Τίς Θεὸς μέγας ὡς ὁ Θεὸς ἡμῶν;*»

Καὶ ταῦτα, φησὶν, ἡξίωσας ποιῆσαι, οὐ μικρὸς τις ὢν, ἀλλὰ καὶ ἄγαν μέγας², ὡς μηδὲ εἶναι τινα τὸν ἰσοῦμένον σοι.

15 «*Σὺ εἶ ὁ Θεὸς ὁ ποιῶν θαυμάσια*»

Αὐτὸς γὰρ εἶ ὁ τὰ μεγάλα καὶ θαύματος³ ἄξια ποιεῖν δυνάμενος. 20

«*Ἐγνώρισας ἐν τοῖς λαοῖς τὴν δύνάμιν σου*»

515 Ἐγνώρισας ἀνθρώποις σαφῆ σου τὴν δύνάμιν ἐκ τῶν περὶ ἡμᾶς κατεσχεύσας.

16 «*Ἐλυτρώσω ἐν τῷ βραχίονί σου τὸν λαόν σου*»

Οὕτως μετὰ πολλῆς τῆς ἰσχύος ἀπήλλαξας ἡμᾶς τῶν ἐν Αἰγύπτῳ κακῶν⁴. 25

1. Ψαλ. 67,25. 2. Πρβλ. Ψαλ. 76,14. 3. Πρβλ. Ψαλ. 76,15. 4. Πρβλ. Ψαλ. 76,16.

«Τοὺς υἱοὺς Ἰακώβ και Ἰωσήφ»

Ἴνα εἶπη ἡμᾶς.

17 «Εἶδοσάν σε ὕδατα, ὁ Θεός, εἶδοσάν σε ὕδατα και ἐφοβήθησαν, και ἐταράχθησαν ἄβυσσοι, πλῆθος ἤχους ὑδάτων»

5 Σχηματίζει συνήθως ὡς τοῦ Θεοῦ προηγουμένου και στρατηγούντος αὐτοῖς. Ἄμα τέ, φησίν, θεάσατό σε τὰ ὕδατα¹, και φόβῳ ληφθέντα ἐταράχθη και πᾶσα ἐκείνη ἡ ἄβυσσος μετὰ πολλοῦ τοῦ ἤχου ὑπεχώρει τῆδε κακεῖσε διαιρουμένων τῶν ὑδάτων και μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς ὑπαναχωρούντων μὲν παρὰ φύσιν, δίοδον δέ
10 σοι κατασκευάζόντων.

18 «Φωνὴν ἔδωκαν αἱ νεφέλαι»

Σύμμαχος ἤχον ἔδωκεν αἰθήρ', σφόδρα ὦδε ἀκολούθως εἴρηται. Ἐπειδὴ γὰρ τοῦ Θεοῦ προστάξαντος ἄνεμος ἐπιπνεύσας, ὡς ἐν τῇ Ἐξόδῳ γέγραπται², πεποίηκεν τῶν ὑδάτων τὴν διαίρεσιν, και καλῶς εἶπεν ὅτι και ὁ ἀήρ ἐπήχει· σφοδροῦ γὰρ ὄντος τοῦ ἀνέμου, και οὕτως σφοδροῦ ὡς διαίρεσιν ἐργάσασθαι τῶν ὑδάτων, ἀνάγκη πᾶσα ἦν και τὸν ἀπὸ τοῦ ἀνέμου ἤχον μέγαν ἀποτελεῖσθαι. Και τό
15 «αἱ νεφέλαι»³ δὲ οὐδὲν διαλλάττει· ἴδιον γὰρ μάλιστα τοῦ ἀέρος εἰς νεφέλας συστρεφομένου σφοδροτέρους ἀποτελεῖν τοὺς ἀνέμους.
20

«Και γὰρ τὰ βέλη σου διαπορεύονται»

516 Και ὑπὲρ ἡμῶν φησι ταῦτα, κατὰ δέ γε τῶν ἐχθρῶν αἱ τιμωρία σου και αἱ ἀπειλαί σου διέτρεχον.

19 «Φωνὴ τῆς βροντῆς σου ἐν τῷ τροχῷ»

25 Σύμμαχος· ἐν τοῖς τροχοῖς'. Βροντῆν⁴ γὰρ φησιν ἐπαφείς μεγίστην, συνεπόδισας τοὺς τροχοὺς και τὰ ἄρματα τῶν Αἰγυπτίων, ὥστε μηδὲ βραχὺ δυνηθῆναι προβῆναι, ἀλλ' ὑπὸ τῶν ὑδάτων ἅπαντας καταποντωθέντας ἀπολέσθαι.

1. Πρβλ. Ψαλ. 76,17. 2. Πρβλ. Ἐξ. 14,21. 3. Ψαλ. 76,18. 4. Πρβλ. Ψαλ. 76,19.

«Ἐφαναν αἱ ἀστραπαὶ σου τῇ οἰκουμένῃ»

Αὐται δέ σου αἱ ἀπειλαὶ και αἱ καταπλήξεις, και φόβοι οἱ κατὰ τῶν Αἰγυπτίων πᾶσιν ἐγένοντο καταφανεῖς· οὐδένα γὰρ ἔλαθεν ἡ ἐκείνων τιμωρία.

«Ἐσαλεύθη και ἔντρομος ἐγενήθη ἡ γῆ»

5

Πάντες γοῦν ἀκούσαντες φόβῳ και τρόμῳ συνεσχέθησαν ἐπὶ τῇ ἀκοῇ τῶν τοιούτων.

20 «Ἐν τῇ θαλάσῃ ἡ ὁδός σου, και αἱ τρίβοι σου ἐν ὕδασι πολλοῖς»

Ἠκολούθησεν τῇ οἰκείᾳ σωματοποιήσει. Ὡς γὰρ στρατηγούντος αὐτοῖς τοῦ Θεοῦ και προηγουμένου και οὕτω διάγοντος αὐτοὺς τὴν θάλασσαν, ἐφάνης, φησί, προοδεύσας ἡμῶν ἐν τῇ θαλάσῃ.

10

«Και τὰ ἴχνη σου οὐ γνωσθήσονται»

Οὐ μὴν, φησίν, «ἴχνη σου»¹ ἐθεάθη, ἵνα εἶπη ὅτι οὐ σωματικῶς ὠφθη σου ἡ ὁδός, ἀλλὰ διὰ τῶν θαυμάτων.

15

Ψαλμὸς 77

517 Νόμος ἦν τοῦ Θεοῦ δοθεὶς πρὸς τὸν μακάριον Μωυσέα, ὥστε τοὺς Ἰουδαίους τὰ γενόμενα θαύματα ἐν τε τῇ Αἰγύπτῳ και τὰ κατὰ τὴν ἔρημον ἅπαντα διηγεῖσθαι συνεχῶς τοῖς ἰδίοις υἱοῖς², εἰς τὸ κάκεινους μαθόντας τὰ γενόμενα διηγεῖσθαι τοῖς ἐξ αὐτῶν. Προσέταξεν δὲ τοῦτο ὁ Θεός οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ' ἵνα γνόντες ὅσων μὲν και οἶων ἤξιώθησαν παρὰ τοῦ Δεσπότη καλῶν, και ὅτι τῇ αὐτοῦ βοήθειᾳ τε και δυνάμει κέκτηνται τὴν γῆν ἣν κατέχουσιν και τῆς ἐλευθερίας ἀπολαύουσιν, σπουδάσωσι μὴ ἀγνώμονες εἶναι
25 περὶ τὸν εὐεργέτην, ἀλλὰ τῇ φυλακῇ τοῦ νόμου και τῇ περὶ τὸν βίον σπουδῇ τιμῶσι τὸν δεδωκότα τὸν νόμον, ὃς εὐεργετήσας πρό-

1. Ψαλ. 76,20. 2. Πρβλ. Ἐξ. 12,26-27. 13,8,14. Δευτ. 6,6-24.

τερον και πολλῶν ἀπαλλάξας κακῶν οὕτω δέδωκε τὸν νόμον ὑπὲρ τῆς ἐκείνων διορθώσεως, γνόντες δὲ τῶν πατέρων τὴν ἀγνωμοσύνην καὶ τὰς ὑπὲρ τούτων τιμωρίας φυλάττονται μὴ εἰς τὴν ὁμοίαν αὐτοῖς ἀπιστίαν καταπεσεῖν. Τοῦτο τοίνυν ὅπερ πᾶσι ποιεῖν προσετέτακτο, μάλιστα πάντων ποιεῖν ἤρμοττε τοῖς Προφήταις κηκτημένοις ἐκ τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος τὸ διδασκαλικὸν ἀξίωμα. Διὸ καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ πάντας Ἰουδαίους προτρέπων ἐπ' ἀρετὴν καὶ σπουδαιότερους περὶ τὴν τοῦ νόμου φυλακὴν ἐργάσασθαι βουλόμενος, κέχρηται τῷδε τῷ ψαλμῷ, διηγούμενος τὰ περὶ τὸ γένος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ γεγονότα, ὅπως ἐξήγαγεν τῆς Αἰγύπτου, ὅπως διήγαγεν τὴν ἔρημον, ὅπως τε εἰσήγαγεν εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, διὰ πάντων παιδεύων ἀνάλογον τῇ χάριτι τοῦ εὐεργέτου τὴν οἰκείαν ἐπιδείκνυσθαι προαίρεσιν, τελευταῖον μέντοι καὶ περὶ τῆς πρὸς ἀλλήλους αὐτῶν ὁμοιοῦσας τε καὶ συμφωνίας τὰ εἰκότα διαλέγεται.

1 *«Προσέχετε, λαός μου, εἰς τὸν νόμον μου»*

Ἐν ταῖς κοιναῖς καὶ σπουδαιότεραις παραινέσεσιν ὁ μακάριος Δαβὶδ προτρέπει πρότερον σπουδαίως ἀκούειν τῶν λεγομένων, οὕτως ἐν τῷ μῆ' τό «Ἀκούσατε ταῦτα, πάντα τὰ 518 ἔθνη»¹. Τοιοῦτο γὰρ ἐστὶν καὶ τό «Προσέχετε, λαός μου»,² λαὸν ἑαυτοῦ καλέσας εἰκότως Ἰουδαίους ἀρχομένους ὑπ' αὐτοῦ. Τὸ δὲ «εἰς τὸν νόμον μου», τουτέστιν εἰς ἃ μέλλω λέγειν, εἰκότως νόμον καλέσας τὴν τῶν χρησίμων διδασκαλίαν· διχόθεν γὰρ αὐτῷ νομοτεθεῖν ἐξῆν, καὶ ὡς βασιλεῖ καὶ ὡς Προφήτῃ.

25 *«Κλίνατε τὸ οὖς ὑμῶν εἰς τὰ ῥήματα τοῦ στόματός μου»*

Σπουδαίως ἀκούσατε ὧν λέγω.

2 *«Ἀνοίξω ἐν παραβολαῖς τὸ στόμα μου»*

Τουτέστιν ἐν διηγήσει. Καλῶς δὲ αὐτὸ πληθυντικῶς εἶπεν· πολλῶν γὰρ ἤμελλεν μνημονεύειν θαυμάτων.

1. Ψαλ. 48,2. 2. Ψαλ. 77,1.

«Φθέγξομαι προβλήματα ἀπ' ἀρχῆς»

Διηγήματα ἀρχαῖα ἐρῶ¹. Πόθεν εἰδὼς ἃ λέγεις, εἴπερ ἀρχαῖα καὶ σου πρεσβύτερα;

3 *«Ὅσα ἤκούσαμεν καὶ ἔγνωμεν αὐτά»*

Ἄ ἀκούσαντες μεμαθήκαμέν τινων εἰπόντων².

«Καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν διηγήσαντο ἡμῖν»

Ἀξιόπιστα οὖν τὰ λεγόμενα, εἰ πατέρες οἱ διηγησάμενοι, οὐκ ἀνασχόμενοι φεύσασθαι τοῖς ἰδίους υἱοῖς.

4. *«Οὐκ ἐκρύβη ἀπὸ τῶν τέκνων αὐτῶν εἰς γενεὰν ἐτέραν ἀπαγγέλοντες τὰς αἰνέσεις τοῦ Κυρίου. Καὶ τὰς δυναστείας αὐτοῦ καὶ τὰ θαυμάσια αὐτοῦ, ἃ ἐποίησεν»*

Ἡ ἐρμηνεία τὸ κακοσύνθετον ἐποίησεν, οἷόν ἐστιν τὸ ἐν τῇ Ἐξόδῳ «ὁ γὰρ Μωυσῆς οὗτος, ὃς ἐξήγαγεν ἡμᾶς ἐκ γῆς Αἰγύπτου, οὐκ 519 οἶδαμεν, τί γέγονεν αὐτῷ»³. Τοῦτο γὰρ βούλεται εἰπεῖν, ὅτι οὐκ ἔλαθεν ἡμᾶς τὰ ἐκείνων τῶν τέκνων τοὺς τῆς ἐτέρας γενεᾶς (ἐτέρα γὰρ γενεὰ⁴ οἱ υἱοὶ πρὸς τοὺς πατέρας) διὰ τὸ ἐκείνους μετὰ πάσης τῆς σπουδῆς ἀπαγγέλλειν αἰεὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ γενόμενα, καὶ τοὺς προσήκοντας αὐτῷ ὕμνους ἐπὶ τούτῳ ἀποδιδόναι. Τί δὲ ἦν τὸ κατεπεῖγον ἐκείνους διηγεῖσθαι;

5 *«Καὶ ἀνέστησεν μαρτύριον ἐν Ἰακώβ»*

Σύμμαχος· καὶ ἐνέστησεν διαμαρτυρίαν τῷ Ἰακώβ⁵.

Ἐπειδὴ ὁ Θεός, φησί, τοῦτο ποιεῖν αὐτοὺς διεμαρτύρατο.

«Καὶ νόμον ἔθετο ἐν Ἰσραὴλ»

«Νόμον»⁵ καὶ πρόσταγμα τοῦτο θέμενος αὐτοῖς.

«Ὅσα ἐνετείλατο τοῖς πατράσιν ἡμῶν τοῦ γνωρίσαι αὐτὰ τοῖς υἱοῖς αὐτῶν»

Ἵνα ὅσα ἔμαθον οὗτοι παρὰ τοῦ Θεοῦ, ὅσα τε ἔγνωσαν καὶ εἶδον, ταῦτα δῆλα καὶ τοῖς ἐξ αὐτῶν τῇ διηγήσει καταστῆσαι. Διὰ τί;

1. Πρβλ. Ψαλ. 77,2. 2. Πρβλ. Ψαλ. 77,3. 3. Ἐξ. 32,1. 4. Πρβλ. Ψαλ. 77,4. 5. Ψαλ. 77,5.

6 «Ὅπως ἂν γινῶ γενεὰ ἑτέρα, υἱοὶ οἱ τεχθησόμενοι»

Ἦστε μὴ λαθεῖν αὐτοὺς τὰ γενόμενα, ἀλλὰ κάκεινους μαθόντας παρὰ τῶν πατέρων εἰδέναι.

«Καὶ ἀναστήσονται καὶ ἀπαγγελοῦσιν αὐτὰ τοῖς υἱοῖς αὐτῶν»

5 Ἦστε πάλιν κάκεινους τοῖς ἐξ αὐτῶν διηγεῖσθαι¹. Διὰ πάντων δὲ τοῦτο δείκνυσιν, ὅτι τε ἀναγκαῖον ἅπαντας πάντοτε διηγεῖσθαι ἀλλήλοις καὶ διδάσκειν τοὺς ἐξ αὐτῶν, ὥστε μένειν κατὰ διαδοχὴν ἐν μνήμῃ τοῦ γένους τὰ παρασχεθέντα αὐτοῖς παρὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ αὐτὸς δικαίως τοῦτο ποιεῖν κατὰ νόμον Θεοῦ ὁμοῦ τε ὑπομιμνήσκων καὶ παιδεύων. Τίς δὲ ἡ αἰτία, φησί, δι' ἣν ἐκέλευσε τοῦτο τοὺς πατέρας διηγεῖσθαι τοῖς τέκνοις ἐπὶ τὸ παραμεῖναι τὴν μνήμην;

7 «Ἴνα θῶνται ἐπὶ τὸν Θεὸν τὴν ἐλπίδα αὐτῶν»

15 520 Ἴν' ἀφ' ὧν ἔλαβον ἤδη, ἀπ' αὐτῶν καὶ περὶ τῶν μελλόντων ἐλπίζωσι².

«Καὶ μὴ ἐπιλάθωνται τῶν ἔργων τοῦ Θεοῦ»

Καὶ μὴ λήθη τὰ ἤδη γενόμενα παραδῶσιν.

«Καὶ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ ἐκζητήσουσιν»

Μεμνημένοι δὲ ὧν ἐποίησεν, φροντίζωσιν ὡς προσέταξεν.

20 8 «Ἴνα μὴ γένωνται ὡς οἱ πατέρες αὐτῶν»

Καὶ φυλάξωνται ταῦτα, οἷς οἱ πατέρες αὐτῶν περιέπεσον.

«Γενεὰ σχολιά καὶ παραπικραίνουσα»

25 Ἴνα μὴ τοιοῦτοι γένωνται οὕτω σχολιοὶ καὶ διεστραμμένοι καὶ παροξύνοντες τὸν Θεόν. Λέγει δὲ περὶ τῶν ἐξεληθόντων ἐξ Αἰγύπτου, ὧν οὐδεὶς ἠξιώθη εἰς τὴν «γῆν τῆς ἐπαγγελίας»³ εἰσελθεῖν, πάντων κατὰ τὴν ἔρημον διὰ τὴν οἰκειάν ἀπολομένων κακίαν⁴.

1. Πρβλ. Ψαλ. 77,6. 2. Πρβλ. Ψαλ. 77,7. 3. Ἐβρ. 11,9. 4. Πρβλ. Ἀριθ. 14,22 ἐξ. Δευτ. 1,34-35.

Τοιοῦτο δὲ καὶ ὁ Ἀπόστολός φησι, μὴ πορνεύωμεν ὡς ἐκεῖνοι ἐπόρνευσαν, μηδὲ πειράσωμεν ὡς ἐπείρασαν,¹ εἶτα ἐξῆς «ταῦτα δὲ πάντα ὡς τύποι ἡμῶν συνέβαινον ἐκεῖνοις, πρὸς νοουθεσίαν δὲ ἐγράφη ἡμῶν»².

«Γενεά, ἣτις οὐ κατηύθυνεν τὴν καρδίαν αὐτῆς»

5

Πρὸς τὸ «ἵνα μὴ γένωνται»³, ἀπέδωκεν καὶ τοῦτο, τουτέστιν ὅπως μὴ τοιοῦτοι γενώμεθα οἰοίπερ ἦσαν ἐκεῖνοι, οὐδὲν εὐθὲς οὐδὲ ὀρθὸν ἐπὶ τῆς οἰκειάς ἔχοντες καρδίας, ἀλλ' αἰεὶ διαφόρως στρεβλούμενοι τὴν διάνοιαν.

«Καὶ οὐκ ἐπιστώθη μετὰ τοῦ Θεοῦ τὸ πνεῦμα αὐτῆς»

10

521 Τὸ πνεῦμα, τουτέστιν ἡ προαίρεσις, — ἐδείξαμεν γὰρ καὶ ἐν τῶ ν' φαλμῶ ὅτι πολλαχοῦ τὴν προαίρεσιν πνεῦμα καλεῖ. Ἀκύλας καὶ ἀβεβαῖος πρὸς τὸν Θεὸν τῷ πνεύματι τῷ ἑαυτῆς⁴, τουτέστιν οὐκ ἔσχεν πίστιν καὶ βεβαίαν πρὸς τὸν Θεὸν τὴν προαίρεσιν. Πρῶτον μὲν γὰρ μόσχον ποιήσαντες εἶπον Οὗτοι οἱ θεοὶ σου, Ἰσραὴλ⁴, εἶτα, τῶν κατασκόπων ἀποσταλέντων,⁵ ἐφιλονείκουν μὴ εἰσελθεῖν εἰς τὴν «γῆν τῆς ἐπαγγελίας»⁶ ὡς τοὺς κατέχοντας τότε διὰ τὴν ἰσχὺν δεδιότες. Καὶ πολλὰ ἂν τις εὔροι τῆς ἀπιστίας αὐτῶν ἐν ταῖς ἱστορίαις σύμβολα, ὡς ἂν μὴ νῦν αὐτὰ διὰ μακρωτέρων λέγωμεν. Εἴθ' οὕτω καθεξῆς διηγεῖται οἷων μὲν ἔτυχον, ὅπως δὲ ἠπειθήσαν, διδάσκων αὐτοὺς μαθόντας οἷα ἔπαθον ἀπὸ τῆς ἀπειθίας μιμήσασθαι τὸν τρόπον ὡς ἂν μὴ κοινωνήσαιεν τῆς τιμωρίας.

15

20

9 «Υἱοὶ Ἐφραΐμ ἐντείνοντες καὶ βάλλοντες τόξοις»

Ἀπὸ μέρους τὸ πᾶν εἰπεῖν ἠβουλήθη, — πολεμικώτατοι γάρ φησι καὶ ἰσχυροὶ κατὰ τῶν πολεμίων πολλάκις φανέντες τῇ τοῦ Θεοῦ δυνάμει.

25

«Ἐστράφησαν ἐν ἡμέρᾳ πολέμου»

«Πολέμου»⁷ καταλαμβάνοντος, πάντων ἐπιλανθανόμενοι ἐπὶ τὴν οἰκειάν ἐχώρουν ἀπιστίαν· ἀπαλλαγέντες μὲν γὰρ τῆς Αἰγύ-

1. Πρβλ. Α' Κορ. 10,8-10. 2. Α' Κορ. 10,11. 3. Ψαλ. 77,8. 4. Πρβλ. Ἐξ. 32,4. 5. Πρβλ. Ἀριθ. 13,1 ἐξ. Δευτ. 1,22 ἐξ. 6. Ἐβρ. 11,9. 7. Ψαλ. 77,9.

πτου παρά την Ἐρυθρὰν ἐγόγγυζον θάλασσαν¹, ἀναχωρήσαντες δὲ κάκεῖθεν περὶ τοῦ πολέμου τοῦ πρὸς τοὺς κατέχοντας τὴν Παλαιστίνην ἐγόγγυζον καὶ ἐμηχανεύοντο, ὡς οὐ δυνάμενοι πρὸς αὐτούς. Δείκνυσι δὲ διὰ πάντων ὅπως ἀβέβαιοι περὶ τὸν Θεὸν ἦσαν.

10 «Οὐκ ἐφύλαξαν τὴν διαθήκην τοῦ Θεοῦ»

Ἀπέστησαν τῆς διαθήκης², ἣν πρὸς αὐτούς ὁ Θεὸς ἔθετο, — λέγει δὲ τῆς ἐπ' αὐτὸν πίστεως. Ἐξαγαγὼν γὰρ αὐτούς τῆς Αἰγύπτου ταύτην ἔθετο πρὸς αὐτούς διαθήκην, ὥστε 522 γνωρίζειν αὐτὸν Θεόν, καὶ τῆς περὶ αὐτὸν ἔχεσθαι θεραπείας, καὶ ἀξιούσθαι τῆς παρ' αὐτοῦ προνοίας. Ὁφθεῖς γὰρ αὐτοῖς οὕτω φησίν, «Ἐγὼ εἰμι ὁ Θεός, ὃς ἐξήγαγον ὑμᾶς ἐκ γῆς Αἰγύπτου»³, οὐ ποιήσετε θεοὺς ἑτέρους, οὐδὲ λατρεύσετε θεοῖς ἑτέροις, — τοῦτο παρ' αὐτῶν αἰτήσας καὶ τοῦτο φλάττειν αὐτοῖς προστάξας.

15 «Καὶ ἐν τῷ νόμῳ αὐτοῦ οὐκ ἤθελον πορεύεσθαι»

Τὸ αὐτὸ λέγει· νόμος γὰρ ἦν τοῦ Θεοῦ καὶ πρόσταγμα τὸ ἔχεσθαι αὐτούς μετὰ πάσης ἐπιμελείας τῆς αὐτοῦ γνώσεως.

11 «Καὶ ἐπελάθοντο τῶν εὐεργεσιῶν αὐτοῦ καὶ τῶν θαυμασιῶν αὐτοῦ, ὧν ἔδειξεν αὐτοῖς»

20 Πάντων ἐκείνων ἡμνημόνησαν⁴ ὧν ἔτυχον εὐεργετηθέντες, οὕτω μεγάλων τε ὄντων καὶ θαυμαστών.

12 «Ἐναντίον τῶν πατέρων αὐτῶν ἃ ἐποίησεν θαυμάσια»

«Τῶν πατέρων αὐτῶν»⁵ λέγει, ἀντὶ τοῦ αὐτῶν ἐκείνων. Ἦκολούθησε δὲ αὐτῷ. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν ἄνω «καὶ ἀναστήσονται καὶ ἀπαγγελοῦσιν αὐτὰ τοῖς υἱοῖς αὐτῶν»⁶, τουτέστι τοῖς καθεξῆς, «ἵνα μὴ γένωνται ὡς οἱ πατέρες αὐτῶν»⁷, — ἀντὶ τοῦ μὴ αὐτοὶ ἐκείνοις ὅμοιοι γενώμεθα, ὅποιοί τε ἦσαν ἐκεῖνοι εἰρηκῶς ἐν μέσῳ καὶ πλατύτερον αὐτῶν τὴν ἀγνωμοσύνην, ἐπήγαγεν λοιπὸν οἶων

1. Πρβλ. Ἐξ. 17,3. 2. Πρβλ. Ψαλ. 77,10. 3. Ἐξ. 10,2. 4. Πρβλ. Ψαλ. 77,11. 5. Ψαλ. 77,12. 6. Ψαλ. 77,6. 7. Ψαλ. 77,8.

ἀξιωθέντες, οἳοι ἦσαν, — ἀκολούθως ἑαυτῷ νῦν ἐπήγαγεν τὸ «ἐναντίον τῶν πατέρων αὐτῶν ἃ ἐποίησεν θαυμάσια»¹ ἀντὶ τοῦ καίτοι ὑπ' ὀφθαλμοῖς τοῖς αὐτῶν μεγάλα τοῦ Θεοῦ θαύματα πεποιηκότος. Τὸ οὖν «τῶν πατέρων αὐτῶν», ἀντὶ τοῦ τῶν πατέρων ἡμῶν, καθ' ὁμοιότητα τοῦ «ἵνα μὴ γένωνται ὡς οἱ πατέρες αὐτῶν», τουτέστιν ἵνα μὴ γενώμεθα ὅμοιοι τοῖς πατράσιν ἡμῶν, ὧν γέγονε μὲν ἐναντίον τὰ θαύματα, ἔμενον δὲ ἀπιστοῦντες ὁμοίως.

«Ἐν γῆ Αἰγύπτῳ ἐν πεδίῳ Τάνεως»

Τὸν τόπον εἶπεν ἐν ᾧ τὰ θαύματα ἐγένετο, ἔνθα καὶ τὸν Φαραῶν διάγειν συνέβαιναν.

13 «Διέρρηξεν θάλασσαν καὶ διήγαγεν αὐτούς»

523 Καὶ οὐ τοῦτο μόνον φησίν, ἀλλὰ καὶ θάλασσαν διελὼν ἅπαντας διεβίβασεν.

«Ἐστησεν ὕδατα ὡσεὶ ἄσκόν»

Καιριώτατον τὸ ὑπόδειγμα· ἐπειδὴ γὰρ ὀλισθηρὰ τῶν ὑδάτων ἢ φύσις, ἐν ἄσκῳ δὲ συσχεθέντα ἐκ πάσης ἀνάγκης κατέχεται, οὐδαμοῦ διαρρεῖν δυνάμενα, οὕτω, φησίν, αὐτὰ συνείχες τῷ προστάγματι τῷ σῶ ὥστε εἶναι κατεχόμενα ὡς ἐν ἄσκῳ², μὴ διολισθαίνοντα μηδὲ διαρρέοντα μηδὲ ἐπιφερόμενα καὶ καλύπτοντα τὴν γῆν.

14 «Καὶ ὠδήγησεν αὐτούς ἐν νεφέλῃ ἡμέρας καὶ ὄλην τὴν νύκτα ἐν φωτισμῷ πυρός»

Ἄγων τε αὐτούς κατὰ τὴν ἔρημον, ἐν μὲν τῷ τῆς ἡμέρας καιρῷ ἐπισκιάζων αὐτούς τῇ νεφέλῃ³ ψυχραῖς ἀπὸ τοῦ καύσωνος παρεμυθεῖτο ταῖς αὔραις, οὐδὲ φέρεσθαι τὴν ἀκτίνα συγχωρῶν ἐπ' αὐτούς, — ἐν δὲ τῇ νυκτὶ ἀδιαλείπτῳ τῷ πυρὶ φωτεινὸν αὐτοῖς τὸν καιρὸν τοῦ σκότους εἰργάζετο· οὕτως ἐκάστου καιροῦ τὸ βλαβερὸν ἀπεκώλυεν.

1. Ψαλ. 77,12. 2. Πρβλ. Ψαλ. 77,13. 3. Πρβλ. Ψαλ. 77,14. Ἐξ. 13,21-22.

15 «Διέρβρηξεν πέτραν ἐν ἐρήμῳ καὶ ἐπότισεν αὐτοὺς ὡς ἐν ἄβύσσῳ πολλῇ»

Ἐν ἐρήμῳ διελὼν πέτραν¹ οὕτως αὐτοῖς δαφιλὲς παρέσχετο ποτὸν ὡσανεὶ ὀλης ἄβύσσου παρακειμένης. Βούλεται δὲ εἰπεῖν ὅτι δαφιλὲς ὑπὲρ τὴν χρεῖαν αὐτοῖς τὸ ποτὸν τοῦ ὕδατος παρέσχεν. Πῶς δὲ τοῦτο ἐγένετο;

16 «Καὶ ἐξήγαγεν ὕδωρ ἐκ πέτρας καὶ κατήγαγεν ὡς ποταμούς ὕδατα»

Ἵτι μὴ ἀπλῶς προχυθῆναι ὕδωρ² βραχὺ τι παρεσκευάσας, ἀλλ' ἐκ πολλῶν μερῶν ρεῖθρά τε ἀνεδίδους καὶ ποταμούς ἀπετέλεις πολλούς, ἐξ ὧν οὐ μόνον αὐτοῖς ἡ χρεῖα περιεγίγνετο ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τὴν χρεῖαν ἦν ἡ δαφιλία.

17 «Καὶ προσέθεντο ἔτι τοῦ ἀμαρτάνειν αὐτῶ»

524 Ἄλλ' ὅμως τούτων γενομένων τοῦ πταίειν οὐκ ἀφίσταντο.

«Παρεπίκραναν τὸν Ὑψιστον ἐν ἀνύδρῳ»

Καὶ «παρεπίκραναν τὸν Ὑψιστον»³ βραχὺ γὰρ αὐτοῖς ἐλλείφαντος τοῦ ὕδατος ἐγόγγυζον κατὰ τοῦ Θεοῦ τὴν ἔνδειαν ὀνειδίζοντες.

18 «Καὶ ἐξεπείρασαν τὸν Θεὸν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν τοῦ αἰτῆσαι βρώματα ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν»

Ἔτι, φησί, καὶ πείραν προσῆγον τῷ Θεῷ τροφήν τὴν οὐ δοθεῖσαν αἰτοῦντες⁴, σαφέστερον δὲ αὐτὸ λέγει ἐξῆς.

19-20 «Καὶ κατελάλησαν τοῦ Θεοῦ καὶ εἶπαν, Μὴ δυνήσεται ὁ Θεὸς ἐτοιμάσαι τράπεζαν ἐν ἐρήμῳ; Ἐπεὶ ἐπάταξεν πέτραν καὶ ἐβρύησαν ὕδατα καὶ χεῖμαρροι κατεκλύσθησαν, μὴ καὶ ἄρτον δύναται δοῦναι ἢ ἐτοιμάσαι τράπεζαν τῷ λαῷ αὐτοῦ;»

1. Πρβλ. Ψαλ. 77,15. Ἐξ. 17,2-6. 2. Πρβλ. Ψαλ. 77,16. Ἐξ. 17,6. 3. Ψαλ. 77,17. Ἐξ. 17,3. 4. Πρβλ. Ψαλ. 77,18.

Ταῦτα αἰτοῦντες τὰ βρώματα, τὸν Θεὸν αὐτοὺς πειράσαι φησίν. Ἔλεγον γὰρ ἰδοὺ πέτρα ἐβράγη, καὶ ὕδατα ἐδόθη, καὶ πλεῖστα ρεύματα ἠνέχθη παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν· ἄρτον εἶπερ δύναται, τίνος ἔνεκεν οὐ δίδωσιν; διὰ τί δὲ καὶ τράπεζαν ἡμῖν οὐκ εὐτρεπίζει, — ἵνα εἶπη πάντα ὅσα ἐσθίειν ἔθος ἀνθρώποις καὶ οἷς τράπεζα κοσμεῖται, — ἀλλὰ μόνον ἡμῖν τὸ μάνα δίδωσι; (τὸ γὰρ τράπεζαν¹ Ἀκύλας καὶ Σύμμαχος ἄρτα² ἠρμήνευσαν). Οὕτω γὰρ καὶ φαίνονται τοῦτο ὀνειδίσαντες τῷ Θεῷ, ὅτι μόνου τοῦ μάνα μετελάμβανον, ὅπερ ἦν τῶν καὶ τὰ λοιπὰ ζητούντων οἷς ἔθος ἀνθρώποις ἐστιᾶσθαι.

21 «Διὰ τοῦτο ἤκουσεν Κύριος καὶ ἀνεβάλετο»

525 Ταύτην αὐτῶν ὁρῶν τὴν ἀπιστίαν ὑπερέθετο τὰ κατ' αὐτούς· δυνατὸν γὰρ αὐτῷ συντόμως εἰσαγαγεῖν, τοῦτο μὲν οὐκ ἐποίησεν, ἐπὶ τοσοῦτον δὲ κατέσχευε τῷ χρόνῳ ἄχρις οὐ πάντες διαφόρως περιπεσόντες ταῖς τιμωρίαις ἀπώλοντο.

«Καὶ πῦρ ἀνήφθη ἐν Ἰακώβ»

Εἶδος εἶπεν τιμωρίας ᾧ περιέπεσον· καὶ γὰρ ἀνηλώθησαν πλεῖστοι πυρὶ² διὰ τὸ γογγύσαι.

«Καὶ ὀργὴ ἀνέβη ἐπὶ τὸν Ἰσραήλ»

Ἵργίσθη γὰρ κατ' αὐτῶν ὁ Δεσπότης.

22 «Ἵτι οὐκ ἐπίστευσαν ἐν τῷ Θεῷ»

Ἐπειδὴ ἐώρα αὐτοὺς οὐδέποτε πιστὴν ἔχοντας περὶ αὐτὸν τὴν γνώμην, ἀλλ' αἰεὶ ἐπὶ μὲν τοῖς δοθεῖσιν ἀχαριστοῦντας, περὶ δὲ τῶν μὴ δοθέντων ἀμφιβάλλοντας³.

«Οὐδὲ ἤλπισαν ἐπὶ τῷ σωτήριον αὐτοῦ»

Δέον ἄφ' ὧν ἔλαβον ἐλπίζειν ὅτι πᾶν ὃ τι καλὸν καὶ σωτηριῶδες αὐτοῖς παρέξει.

1. Ψαλ. 77,19. 2. Πρβλ. Ψαλ. 77,21. 3. Πρβλ. Ψαλ. 77,22. Ἐξ. 17,7.

23 «Καὶ ἐνετείλατο νεφέλαις ὑπεράνωθεν»

Καὶ γὰρ οὐ μικρά, φησίν, ἦν τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ γενόμενα, ἀφ' ὧν αὐτάρκως ἠδύναντο πρὸς τὴν πίστιν χειραγωγεῖσθαι· διαφορεως γὰρ ποτὲ μὲν αὐτῶν τὴν ἀπιστίαν λέγει, ποτὲ δὲ τοῦ Θεοῦ τὰ θαύματα, δεικνύς οἷων μὲν ἔτυχον, οἷοι δὲ περὶ τὸν Θεὸν γεγονόσιν, τοῦτον ἔχων ἄνωθεν σκοπὸν καὶ δι' ὅλων τούτους παιδεύειν ἐσπουδακῶς μὴ τοιούτους εἶναι, ἀλλ' εὐχαρίστους ὑπὲρ ὧν ἔλαβον.

«Καὶ θύρας οὐρανοῦ ἀνέωξεν»

10 526 Ἐσχήματισεν τὸ πᾶν. Ἐπειδὴ παρ' ἡμῖν ἔθος ἐστὶ τὰ ταμεῖα ἀνοιγνῦναι, οὕτω τε προσκομίζειν ὅτου ποτ' ἂν ἦ χρεία, ὡσπερ οὖν ταμείου, φησί, «θύρας ἀνέωξεν»¹. «Οὐρανοῦ» δὲ λέγει, οὐκ αὐτοῦ τοῦ οὐρανοῦ, ἀλλὰ τοῦ ὑπὲρ ἡμᾶς τόπου, ὡς ὅταν λέγῃ καὶ τὰ «πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ» ἐπειδὴ γὰρ ὑπὲρ ἡμᾶς ὁ οὐρανός, 15 τὸν ὑπὲρ ἡμᾶς τόπον πολλαχοῦ οὐρανὸν καλεῖ, ὡς αὐτῷ μᾶλλον προσήκοντα.

24 «Καὶ ἔβρεξεν αὐτοῖς μάνα φαγεῖν»

Καὶ οὕτω φησὶ διὰ τῶν νεφελῶν οὐ κατὰ τὴν συνήθειαν ὕδατος ὑετόν, ἀλλὰ τοῦ μάνα² τροφήν παρὰ φύσιν ἄφθονον αὐτοῖς ἐχορήγει.

«Καὶ ἄρτον οὐρανοῦ ἔδωκεν αὐτοῖς»

Ἄνωθεν αὐτοῖς καταπέμπων ἐδίδου τροφήν. Μέγα δὲ ἦν καὶ παράδοξον τὸ πάντων ἀνθρώπων ἀπὸ τῆς γῆς τοὺς καρπούς καὶ τὴν τροφήν δεχομένων, ἐκείνους ἄνωθεν αὐτόματον πεμπομένην 25 δέχεσθαι τὴν τροφήν.

25 «Ἄρτον Ἀγγέλων ἔφαγεν ἄνθρωπος»

Οὐχ ὄν Ἄγγελιοι ἦσθιον,³ ἀλλ' οὐ πρὸς τὴν καταγωγὴν Ἄγγελοι διηκόνουν, — ὡσπερ καὶ τὸ «ἄρτον οὐρανοῦ», οὐχ ὄν ὁ

1. Ψαλ. 77,23. 2. Πρβλ. Ψαλ. 77,24. Ἀριθ. 11,7-8. 3. Πρβλ. Ψαλ. 77,25.

οὐρανός ἦσθιεν, ἀλλ' ὁ ἐκεῖθεν καταφερόμενος. Καλῶς δὲ ἀπὸ συγκρίσεως ἔδειξε τὴν διαφορὰν, ἦν πρὸς τὸν ἄρτον εἶχεν τὸν συνήθη· ὁ μὲν γὰρ ἀπὸ γῆς δίδεται, ὁ δὲ ἀπ' οὐρανῶν ἐφέρετο, καὶ ὁ μὲν ὑπηρεσίᾳ ἀνθρώπων πεττόμενος κατεσκευάζετο, ὁ δὲ διὰ τῶν Ἀγγέλων ἐφέρετο.

«Ἐπισιτισμὸν ἀπέστειλεν αὐτοῖς εἰς πλησμονήν»

527 Ἐπισιτίσασθαι λέγεται τὸν μέλλοντα ὁδοιπορεῖν τὴν τροφήν ἀποκομίσασθαι. Τοῦτο οὖν λέγει ὅτι μετὰ πολλῆς τῆς περιουσίας προευτρέπιζεν αὐτοῖς καὶ προαπετίθετο τὴν τροφήν.

26 «Ἀπῆρεν νότον ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἐπήγαγεν ἐν τῇ δυναστείᾳ αὐτοῦ λίβρα»

Τὸ αὐτὸ λέγει «λίβρα» καὶ «νότον»¹. ὁ γὰρ αὐτός ἐστιν ἄνεμος βραχὺ τι πλαγιάζων. Τινὲς δὲ «λίβρα» τὸν ζέφυρον λέγουσιν, ἔστι δὲ σφόδρα ἀπάδον· ὑετούς μὲν γὰρ ὁ ζέφυρος οὐ ποιεῖ, ὁ δὲ λεγόμενος παρ' αὐτοῖς λίβρα ποιεῖ ὅπερ ἰδίον ἐστὶ τοῦ νότου.

27 «Καὶ ἔβρεξεν ἐπ' αὐτούς ὡσεὶ χοῦν σάρκας καὶ ὡσεὶ ἄμμον θαλασσῶν πετεινὰ πτερωτά»

Ἐπήγαγέν τε αὐτοῖς πλῆθος πετεινῶν², δίκην ἄμμου σωρεύσας αὐτοῖς τὰ πετεινά, οὕτως ἦν παμπληθῆ.

28 «Καὶ ἐπέπεσον εἰς μέσον τῆς παρεμβολῆς αὐτῶν κύκλω τῶν σκηνωμάτων αὐτῶν»

Μονονουχὶ πρὸ τῶν θυρῶν αὐτοῖς ἠνέχθη τὰ ὄρνεα³. τοῦτο γὰρ θαυμαστόν ὅτι μηδὲ καμάτου αὐτοῖς ἔδει πρὸς τὴν σύλληψιν.

29 «Καὶ ἐφάγασαν καὶ ἐνεπλήσθησαν σφόδρα»

Καὶ ἀπήλαυσαν ὑπὲρ ὃ ἔδει.

«Καὶ τὴν ἐπιθυμίαν αὐτῶν ἤνεγκεν αὐτοῖς»

Καλῶς τὸ «ἤνεγκεν αὐτοῖς»⁴ ἀπεκόμισεν, φησίν, ἃ ἐπεθύμησαν, μονονουχὶ καὶ τὰ ὑπὲρ τῆς αὐτῶν χρείας ἠδιστα ἐνδεικνύμενος.

1. Ψαλ. 77,26. 2. Πρβλ. Ψαλ. 77,27. 3. Πρβλ. Ψαλ. 77,28. 4. Ψαλ. 77,29.

30 «Οὐκ ἐστερήθησαν ἀπὸ τῆς ἐπιθυμίας αὐτῶν»

528 Ὦν γοῦν ἐπεθύμουν¹ οὐκ ἀπέτυχον.

30-31 «Ἔτι τῆς βρώσεως αὐτῶν οὔσης ἐν τῷ στόματι αὐτῶν
καὶ ὀργή τοῦ Θεοῦ ἀνέβη ἐπ' αὐτούς»

5 Ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ ὀργῆς τὸ πταῖσμα τὸ ἐκείνων εἶπεν, ὡς οὐκ
ἂν τοῦ Θεοῦ ὀργισθέντος εἰ μὴ παρέσχον τὴν αἰτίαν, ὁμοῦ καὶ ὡς
δῆλον ὄν ἐν τῇ ἱστορίᾳ παρασιωπήσας ἀδιαφόρως· ἐτιμωρήθησαν
γὰρ διὰ τὸ ὑπὸ λαιμαργίας ὤμων αὐτοὺς μεταλαβεῖν τῶν σαρκῶν
μηδὲ ἐθίσαντας. Ἐν αὐτῷ οὖν, φησὶν, ὄντες τῷ ἐσθίειν μὴ δεόντως
10 φαγόντες παρώργισαν τὸν Θεόν.

31 «Καὶ ἀπέκτεινεν ἐν τοῖς πίοσιν αὐτῶν»

Καὶ πλείστους ἐξ αὐτῶν ἀνεῖλεν².

«Καὶ τοὺς ἐκλεκτοὺς τοῦ Ἰσραὴλ συνεπόδισεν»

15 Τοὺς μάλιστα κρείττονας αὐτῶν ἀφελών. Σύμμαχος τὸ «καὶ
τοὺς ἐκλεκτούς», 'τοὺς νεανίσκους' λέγει.

32 «Ἐν πᾶσι τούτοις ἡμαρτον ἔτι»

Οὐδὲ ταῦτα αὐτοὺς ἐσωφρόνιζεν.

«Καὶ οὐκ ἐπίστευσαν ἐν τοῖς θαυμασίοις αὐτοῦ»

20 Οὔτε μὴν ἀπὸ τούτων προσήγοντο πρὸς τὸ πιστεῦειν³ τοῖς ὑπ'
αὐτοῦ γιγνομένοις.

33 «Καὶ ἐξέλιπον ἐν ματαιότητι αἱ ἡμέραι αὐτῶν»

529 Καὶ οὕτως εἰς οὐδὲν τὰς ἡμέρας αὐτῶν κατηνάλωσαν, —
ἴν' εἶπη ἀπώλοντο καὶ εἰς τὸ μηδὲν περιέστησαν.

«Καὶ τὰ ἔτη αὐτῶν μετὰ σπουδῆς»

25 Καὶ μετὰ πολλῆς τῆς ὀξύτητος ἠναλώθησαν· ἡμέρας γὰρ
αὐτῶν καὶ ἔτη αὐτῶν τὸν βίον αὐτῶν λέγει, τουτέστιν αὐτούς.

1. Πρβλ. Ψαλ. 77,30. 2. Πρβλ. Ψαλ. 77,31. 3. Πρβλ. Ψαλ. 77,32.

Καλῶς δὲ εἶπεν τὸ «μετὰ σπουδῆς»¹· τὸ γὰρ ὑπὸ τιμωρίᾳ τῇ τοῦ
Θεοῦ χιλιάδας κατ' αὐτῶν ἀπόλλυσθαι, τοῦτο ἦν ὀξύτητος, οὐ
καθ' ἓνα καὶ κατὰ μέρος ἀποθνησκόντων, ἀλλ' ὑφ' ἐνὶ καιρῷ
πολλῶν ὁμοῦ τῇ τοῦ Θεοῦ τιμωρίᾳ περιβαλλομένων.

34 «Ὅταν ἀπέκτεινεν αὐτούς, τότε ἐξεζήτουν αὐτόν»

Τιμωρούμενοι καὶ ἀναιρούμενοι ἐδόκουν μεταμελεῖσθαι καὶ
καταφεύγειν² ἐπ' αὐτόν.

«Καὶ ἐπέστρεφον καὶ ὤρριζον πρὸς τὸν Θεόν»

Καὶ τότε δὴ μετὰ πολλῆς τῆς ταχύτητος ἐδόκουν ἐπὶ τὴν τοῦ
Θεοῦ συνιέναι θεραπείαν.

35 «Καὶ ἐμνήσθησαν ὅτι ὁ Θεὸς βοηθὸς αὐτῶν ἐστὶν καὶ ὁ Θεὸς
ὁ Ὑψιστος λυτρωτὴς αὐτῶν ἐστὶν»

Μνημονεύειν³ τε τότε ἐδόκουν, ὧν ἔτυχον παρὰ τοῦ βοηθήσαν-
τος καὶ ἀπαλλάξαντος τῆς ἐν Αἰγύπτῳ δουλείας.

36 «Καὶ ἠγάπησαν αὐτόν ἐν τῷ στόματι αὐτῶν καὶ τῇ γλώσσει
αὐτῶν ἐφύεσαντο αὐτῷ»

Ἦν δὲ σχῆμα καὶ ὑπόκρισις τὰ λεγόμενα· ψευδόμενοι γὰρ τῷ
στόματι⁴ τὴν ἀγάπην ἐπηγέλλοντο.

37 «Ἡ δὲ καρδία αὐτῶν οὐκ εὐθεῖα μετ' αὐτοῦ»

530 Οὐ γὰρ εἶχον πρὸς αὐτὸν ὀρθὴν τὴν διάθεσιν.

«Οὐδὲ ἐπιστάθησαν ἐν τῇ διαθήκῃ αὐτοῦ»

Οὔτε μὴν βέβαιοι ἦσαν περὶ τὸ πιστεῦειν αὐτῷ καὶ ἔχεσθαι τῆς
αὐτοῦ θεραπείας· εἰρήκαμεν γὰρ ἀνώτερον ὅτι διαθήκην⁵ αὐτοῦ
ταύτην λέγει τὴν ἐπ' αὐτὸν πίστιν.

38 «Αὐτὸς δὲ ἐστὶν οἰκτίρμων»

Εἰ καὶ τὰ μάλιστα φιλόανθρωπος ὧν ἠνέσχετο αὐτῶν πολλάκις,

1. Ψαλ. 77,33. 2. Πρβλ. Ψαλ. 77,34. 3. Πρβλ. Ψαλ. 77,35. 4. Πρβλ.
Ψαλ. 77,36. 5. Πρβλ. Ψαλ. 77,37.

οὐκ ἀφανίζων αὐτούς, ὡσπερ οὖν ἄξιοι διὰ τὸν τρόπον ὄντες ἐφαίνοντο.

«Καὶ ἰλάσεται ταῖς ἁμαρτίαις αὐτῶν καὶ οὐ διαφθερεῖ καὶ πληθυνεῖ τοῦ ἀποστρέφαι τὸν θυμὸν αὐτοῦ»

5 Ἄλλὰ γὰρ καὶ πλεῖστον ὅσον ἀπέσχετο τῆς κατ' αὐτῶν ὀργῆς. Ἐνήλλακται δὲ διόλου ὁ χρόνος, — ἀντὶ τοῦ ἰλάσατο καὶ οὐ διέφθειρεν καὶ ἀπέστρεψεν, εἰπὼν τό «ἰλάσεται, καὶ οὐ διαφθερεῖ, καὶ πληθυνεῖ τοῦ ἀποστρέφαι»¹ καὶ ἐξῆς οὕτως.

«Καὶ οὐχὶ ἐκκαύσει πᾶσαν τὴν ὀργὴν αὐτοῦ»

10 Οὐδὲ γὰρ ὅλη ἐχρήσατο κατ' αὐτῶν τῇ τιμωρίᾳ, — καλῶς δὲ εἶπεν τό «πᾶσαν». Ἐτιμωρήσατο μὲν γὰρ ἄξιους ὄντας, οὐ μὴν κατὰ τὴν ἐκείνων ἀξίαν· ὑφ' ἐνὶ γὰρ τῷ καιρῷ πάντα κατ' αὐτὸ ὀφείλοντας ἀπολέσθαι ἤνεγκεν ἐπὶ πολλοῖς τοῖς ἔτεσιν, ἄχρις οὗ τοῖς διαδόχοις ἡ γενεὰ ἀνεδόθη.

15 39 «Καὶ ἐμνήσθη ὅτι σὰρξ εἰσιν, πνεῦμα πορευόμενον καὶ οὐκ ἐπιστρέφον»

531 Ἐδειξεν ἐνταῦθα ὅτι ὁ χρόνος ἐνήλλακται· οὐκέτι γὰρ εἶπεν καὶ μνησθήσεται, ἀλλ' «ἐμνήσθη»², — καὶ τὰ ἐξῆς δὲ σαφέστερον δείκνυσιν τὴν ἐναλλαγὴν τοῦ χρόνου. Ἐννοῶν γὰρ φησὶν, 20 ὅτι οὐδὲν εἰσι, φθείρονται δὲ μετὰ βραχύ, οὐκέτι ἐπαναδραμεῖν εἰς ταύτην δυνάμενοι τὴν ζωὴν, ἠνέσχετο αὐτῶν, συγχωρῶν αὐτοῖς ἔτι ἐπιβιῶναι.

40 «Ποσάκις παρεπίκραναν αὐτὸν ἐν τῇ ἐρήμῳ, παρώργισαν αὐτὸν ἐν γῆ ἀνύδρῳ;»

25 Τό «ἐν τῇ ἐρήμῳ καὶ ἀνύδρῳ»³ τὸ αὐτὸ λέγει. Πολλάκις γοῦν παροξυνάντων αὐτὸν κατὰ τὴν ἔρημον, ὅμως ἠνέσχετο ἐπὶ πολλῷ τῷ χρόνῳ. Καλῶς δὲ εἶπεν «ποσάκις»· καὶ τοῦτο γὰρ τῆς τοῦ Θεοῦ χρηστότητος ἀπόδειξις.

1. Ψαλ. 77,38. 2. Ψαλ. 77,39. 3. Ψαλ. 77,40.

41 «Καὶ ἐπέστρεψαν καὶ ἐπέειρασαν τὸν Θεόν»

Ἄξιούμενοι γὰρ ἐπὶ τοῖς προλαβοῦσιν τῆς τοῦ Θεοῦ φιλοφροσύνης, πάλιν μεταβαλλόμενοι τῆς οἰκειᾶς εἶχοντο γνώμης, αὐθις αὐτὸν πειράζοντες.

«Καὶ τὸν ἅγιον τοῦ Ἰσραὴλ παρώξυναν»

5

Καὶ παρώργιζον τὸν οἰκεῖον Δεσπότην¹.

42 «Οὐκ ἐμνήσθησαν τῆς χειρὸς αὐτοῦ»

Οὐχ ὑπομιμησκόμενοι² ὧν ἐποίησεν εἰς αὐτούς.

«Ἡμέρας, ἧς ἐλυτρώσατο αὐτούς ἐκ χειρὸς θλίβοντος»

Οὐδὲ τοῦ καιροῦ ἐμνήσθησαν καθ' ὃν ἀπήλλαξεν αὐτούς τῶν κατεχόντων, καὶ πᾶν ὅ,τι διατιθέντων ὤμόν.

10

43 «Ὡς ἔθετο ἐν Αἰγύπτῳ τὰ σημεῖα αὐτοῦ καὶ τὰ τέρατα αὐτοῦ ἐν πεδίῳ τάνεως»

532 Οὐχ ὡς θαυμαστοποιητὴν ἐμνημόνευσαν, οὐχ ὅπως τοὺς ἐναντίους ἐτιμωρήσατο· τέρας³ γὰρ κυρίως τὸ ἐπὶ τιμωρίᾳ τινῶν θαῦμα λέγεται.

15

44 «Καὶ μετέστρεψεν εἰς αἷμα τοὺς ποταμοὺς αὐτῶν καὶ τὰ ὄμβρηματα αὐτῶν, ὅπως μὴ πίωσιν»

Ὅπως μὲν ἅπαν ὕδωρ εἰς αἷμα⁴ μετεποίησεν, ὡς μηδὲ ἐξεῖναι αὐτοῖς ποτοῦ μεταλαβεῖν.

20

45 «Ἐξαπέστειλεν εἰς αὐτούς κυνόμυιαν, καὶ κατέφαγεν αὐτούς»

Ὅπως δὲ αὐτούς κατηνάλωσεν, τὴν κυνόμυιαν⁵ ἐπ' αὐτούς ἀποστείλας.

«Καὶ βάτραχον, καὶ διέφθειρεν αὐτούς»

25

Ὅπως ἀπώλεσεν αὐτούς μικροῦ τοῖς βατράχοις.

1. Πρβλ. Ψαλ. 77,41. 2. Πρβλ. Ψαλ. 77,42. 3. Πρβλ. Ψαλ. 77,43. 4. Πρβλ. Ψαλ. 77,44. 5. Πρβλ. Ψαλ. 77,45.

46 «Καὶ ἔδωκεν τῇ ἐρουσίβῃ τὸν καρπὸν αὐτῶν καὶ τοὺς πόνους αὐτῶν τῇ ἀκρίδι»

Ὅπως «ἐρουσίβῃ»¹ καὶ ἀκρίσιν πάντας αὐτῶν ἠφάνισεν τοὺς καρπούς, ματαίους αὐτῶν ἀποφαίνων τοὺς πόνους.

5 47 «Ἀπέκτεινεν ἐν χαλάζῃ τὴν ἄμπελον αὐτῶν καὶ τὰς συκαμίνους αὐτῶν ἐν τῇ πάχνῃ»

«Ἀπέκτεινεν» ἀντὶ τοῦ ἐνέκρωσεν, ἀκάρπους εἰργάσατο. «Τὴν δὲ ἄμπελον καὶ τὰς συκαμίνους»² εἶπεν, ἀντὶ τοῦ πᾶν ξύλον κάρπιμον.

10 48 «Καὶ παρέδωκεν εἰς χάλαζαν τὰ κτήνη αὐτῶν»

Ἀνάλωσεν αὐτὰ διὰ χαλάζης³.

«Καὶ τὴν ὑπαρξιν αὐτῶν τῷ πυρί»

533 Καὶ πᾶν ὃ τι ποτε εἶχον πυρὶ κατηνάλωσεν· λέγει δὲ ὀπηνίκα τὰς φλυκταίνας ἐξεδίδοσαν ἐν τοῖς σώμασιν, αὐτοὶ τε καὶ τὰ ὑπηρετούμενα ζῶα.

15 49 «Ἐξαπέστειλεν εἰς αὐτοὺς ὄργην θυμοῦ αὐτοῦ, θυμὸν καὶ ὄργην καὶ θλίψιν»

Καὶ πᾶν ὃ, τι κακὸν ἐπήνεγκεν αὐτοῖς.

«Ἀποστολὴν δι' ἀγγέλων πονηρῶν»

20 Τὸν τῶν πρωτοτόκων λέγει θάνατον⁴, ὡς δι' Ἀγγέλων γενόμενον. Οὕτω γὰρ καὶ ὁ μακάριος Μωυσῆς παραγγέλων τοῖς Ἰσραηλίταις χρίσαι τὸ αἷμα ἐπὶ τῶν φλιῶν φησιν ὅτι «παρελεύσεται»⁵ ὁ Ἄγγελος ὁ ὀλοθρεύων, καὶ θεασάμενος τὸ αἷμα τῆς οἰκίας οὐχ ἄφεται. Πονηροὺς δὲ αὐτοὺς εἶπεν, ὡς ἐκείνους πονηροὺς τοῖς δι' αὐτῶν ἀναιρουμένοις· τὸ γὰρ πονηρὸν οὐδαμοῦ ἀπὸ τῆς φύσεως λέγει, — ἐπεὶ μηδὲν οἶδεν τι ἀπὸ φύσεως πονηρὸν, — ἢ θεία Γραφή, ἐνίοτε δὲ οὐδὲ ἀπὸ γνώμης, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ πράγματος, ὡς

1. Πρβλ. Ψαλ. 77,46. 2. Ψαλ. 77,47. 3. Ψαλ. 77,48. 4. Πρβλ. Ἀριθ. 3,43. Ψαλ. 134,8. 5. Ἐξ. 12,23-24.

ὅταν λέγῃ «ἐν ἡμέρᾳ πονηρᾶ»¹ — πονηρὰν λέγων ἡμέραν τῶν θλιβομένων. Σύμμαχος δὲ τὸ «δι' Ἀγγέλων πονηρῶν»² Ἄγγέλων' εἶπεν 'κακούντων' σαφέστερον αὐτὸ εἰπών.

50 «Ὡδοποίησεν τρίβον τῇ ὄργῃ αὐτοῦ»

Ἐπειδὴ τῆς ὁδοῦ εὐτρεπισμένης ῥαδίως οἱ διοδεύοντες παρίαισιν, τοῦτο ἠβουλήθη εἰπεῖν ὅτι ὀξύτατα καὶ εὐκόλως τὴν οἰκίαν αὐτοῖς ὄργην³ ἐπήνεγκεν, ἐν μιᾷ ῥοπῇ πάντας τιμωρησάμενος.

«Οὐκ ἐφείσατο ἀπὸ θανάτου τῶν ψυχῶν αὐτῶν καὶ τὰ κτήνη αὐτῶν εἰς θάνατον συνέκλεισεν»

Συντόμως κἀκείνους ἀνελὼν καὶ τὰ κτήνη βούλεται δὲ εἰπεῖν τὸν τῶν πρωτοτόκων θάνατον, ὃ καὶ σαφέστερον ἐξῆς ἐπάγει.

51 «Καὶ ἐπάταξεν πᾶν πρωτότοκον ἐν Αἰγύπτῳ, ἀπαρχὴν τῶν πόνων αὐτῶν ἐν τοῖς σκηνώμασι Χάμ»

534 Πάντα αὐτῶν ἀπώλεσε τὰ πρωτότοκα, καλῶς «ἀπαρχὴν» καλέσας τὰ πρωτότοκα καὶ ὡς τιμιώτερα, καὶ ἐπειδὴ ἐν νόμῳ ἀπαρχῆς λόγῳ τῷ Θεῷ προσηγάγετο. Τὸ δὲ «παντὸς πόνου», ἵνα εἴπῃ παντὸς καρποῦ αὐτῶν, ἀντὶ τοῦ πάντων τῶν προσόντων αὐτοῖς τὰ πρωτότοκα ἀνεῖλεν, οὐκ αὐτῶν μόνων, ἀλλὰ καὶ τῶν κτηνῶν ὅσαπερ ἦν αὐτοῖς. Καλῶς δὲ εἶπεν «τὸ ἐν τοῖς σκηνώμασιν Χάμ»⁴ πάντες γὰρ οἱ ὑπὸ Αἰγυπτίους τόποι τῶν ἀπογόνων ἦσαν τοῦ Χάμ.

52 «Καὶ ἀπῆρεν ὡς πρόβατα τὸν λαὸν αὐτοῦ»

Κἀκείνους τιμωρησάμενος τούτους ἔλαβεν καὶ ἀπήγαγεν δίκην προβάτων⁵, οὐδ' εἰδότας ὅποι ἀπελθεῖν δεῖ.

«Καὶ ἀνήγαγεν αὐτοὺς ὡς ποίμνιον ἐν ἐρήμῳ»

Οὕτως ἄγων τε καὶ περιάγων ὅποιπερ ἴδη χρήσιμον εἶναι.

53 «Καὶ ὠδήγησεν αὐτοὺς ἐν ἐλπίδι, καὶ οὐκ ἐδειλίασαν»

Καὶ τῇ ἐπ' αὐτὸν ἐλπίδι, τουτέστιν τῇ οἰκειᾷ βοθηθείᾳ, διήγαγεν

1. Ψαλ. 40,2. 48,6. Ἱερ. 17,17. 2. Ψαλ. 77,49. 3. Πρβλ. Ψαλ. 77,50. 4. Ψαλ. 77,51. 5. Πρβλ. Ψαλ. 77,52.

αυτούς, οὐδένα φοβηθῆναι συγχωρήσας. Τὸ δὲ «οὐκ ἐδειλίασαν»¹ εἶπεν ὡς πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ βοήθειαν. Εἰ γὰρ κάκεῖνοι ἀπιστοῦντες συνεχῶς ἠγωνίων, ἀλλ' αὐτῶν ἦν ὄνειδος τὸ πρᾶγμα· τὰ γὰρ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ γιγνόμενα σαφῶς αὐτούς ἐδίδασκεν ὡς οὐδὲν φοβεῖσθαι προσῆκεν.

5 «Καὶ τοὺς ἐχθροὺς αὐτῶν ἐκάλυψεν θάλασσα»

Ἐδειξεν ὅτι τὸ «οὐκ ἐδειλίασαν» ἀπὸ τοῦ πράγματος λέγει· τῇ γὰρ θαλάσση τοὺς πολεμοῦντας καλύψας καὶ ἀνελῶν, ἀπῆλλαξεν τοῦ ἐπικειμένου φόβου τούτου.

10 54 «Καὶ εἰσήγαγεν αὐτοὺς εἰς ὄριον ἀγιάσματος αὐτοῦ»

535 Ἵνα εἶπη εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας. Λέγει δὲ αὐτὸ ἀπὸ τοῦ κυριωτέρου, τουτέστιν εἰς τοῦτο τὸ σκῆνωμα ἐν ᾧ περ αὐτὸς οἰκεῖν καὶ διάγειν ἐδοκίμασεν· τοῦτο γὰρ ἐποίει καὶ τὸν τόπον θαυμαστόν.

15 «Ὅρος τοῦτο, ὃ ἐκτίσατο ἡ δεξιὰ αὐτοῦ»

«Καὶ εἰσήγαγεν αὐτοὺς εἰς τοῦτο τὸ ὄρος»², ὅπερ αὐτὸς «ἐκτίσατο», — καλῶς εἰπὼν τὸ «ἐκτίσατο», ὅτι ὡσπερ οἰκειοὺς πόνους τοὺς κατέχοντας ἀνελῶν ἴδιον ἀπέφηεν τὸ ὄρος.

55 «Καὶ ἐξέβαλεν ἀπὸ προσώπου αὐτῶν ἔθνη»

20 Πάντας τοὺς κατέχοντας, φησὶν, ἀπώλεσεν.

«Καὶ ἐκληροδότησεν αὐτοὺς ἐν σχοινίῳ κληροδοσίας»

Καὶ παρέδωκεν αὐτοῖς τὴν γῆν, ὥστε μέτρῳ καὶ κλήρῳ καταδιελῆσθαι γῆν τὴν οὐ προσήκουσαν αὐτοῖς.

25 «Καὶ κατεσκήνωσεν ἐν τοῖς σκηνώμασιν αὐτῶν τὰς φυλάς τοῦ Ἰσραήλ»

«Ἐν τοῖς σκηνώμασι αὐτῶν»³, — τῶν ἐθνῶν λέγει, — ἀντὶ τοῦ καὶ τοὺς ἀλλοτρίους τόπους αὐτοῖς παρέδωκεν.

1. Ψαλ. 77,53. 2. Ψαλ. 77,54. 3. Ψαλ. 77,55.

56-57 «Καὶ ἐπείρασαν καὶ παρεπίκραναν τὸν Θεὸν τὸν Ὑψίστον καὶ τὰ μαρτύρια αὐτοῦ οὐκ ἐφυλάξαντο καὶ ἀπέστρεψαν καὶ ἠσυνθέτησαν καθὼς οἱ πατέρες αὐτῶν»

Εἰτά φησι κατεσχηκότες τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, καὶ οὔτοι τοὺς ἰδίους ἐμιμήσαντο πατέρας ἀπιστοῦντες τῷ Θεῷ¹, παροργίζοντες αὐτόν, ἀμελοῦντες τοῦ νόμου, ἀφιστάμενοι τοῦ Θεοῦ, ἐπὶ τὴν τῶν εἰδώλων προσκύνησιν μεταβαλλόμενοι.

57. «Καὶ μετεστράφησαν εἰς τόξον στρεβλόν»

536 Τὰ τόξα² οὐ μόνον ἀπὸ τοῦ εὐθέως περιαγόμενα κάμπυται, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν οὕτω τὴν κατασκευὴν καμπυλοειδῆ καὶ διάφορον ἔχει· ἄλλο μὲν γὰρ αὐτοῦ τὸ περὶ τὴν νευρὰν σχῆμα, ἄλλο δὲ τὸ ὅθεν κατέχεσθαι δεῖ, ἕτερον δὲ τὸ τῶν ἐκατέρωθεν μερῶν. Οὕτως οὖν, φησί, καὶ οὔτοι ἀνώμαλοι πανταχόθεν τὸν τρόπον ὄντες τοῦ ὀρθοῦ ἀποστάντες ἐπὶ τὸ χεῖρον συνώθησαν ἑαυτοὺς καὶ μετέβαλον.

58 «Καὶ παρώργισαν αὐτὸν ἐν τοῖς βουνοῖς αὐτῶν καὶ ἐν τοῖς γλυπτοῖς αὐτῶν παρεζήλωσαν αὐτόν»

Τὸ μὲν γὰρ εὐθὲς ἦν τὸ τῷ Θεῷ προσκυνεῖν· ἀποστάντες δὲ τούτου καὶ περὶ τὴν τῶν εἰδώλων γενόμενοι θεραπείαν καὶ ἐν τοῖς ἄλσεσι, — τούτους γὰρ λέγει τοὺς βουνοὺς, — περὶ τὴν τῶν εἰδώλων ἔχοντες θεραπείαν³, ἐκίνησαν κατ' αὐτῶν τὸν Θεόν.

59 «Ἦκουσεν ὁ Θεὸς καὶ ὑπερεῖδεν καὶ ἐξουδένωσεν σφόδρα τὸν Ἰσραήλ»

Ταῦτα θεασάμενος κατεφρόνησεν αὐτῶν⁴.

60 «Καὶ ἀπώσατο τὴν σκηνὴν Σηλὼμ»

Καὶ ἀπέβαλεν τοῦ «Σηλὼμ τὴν σκηνήν»⁵, ἵνα εἶπη αὐτὸ τὸ κατοικεῖν ἐν τῷ ὄρει· οὐ γὰρ μόνον αὐτοὺς ὑπὸ ἀλλοφύλοις πολλακίς πεποίηκεν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἔσχατον αὐτὴν αὐτοῖς τὴν κιβωτὸν εἰς χεῖρας παρέδωκεν.

1. Πρβλ. Ψαλ. 77,56. 2. Ψαλ. 77,57. 3. Πρβλ. Ψαλ. 77,58. 4. Πρβλ. Ψαλ. 77,59. 5. Ψαλ. 77,60.

«Σκλήνωμα ὃ κατεσκήνωσεν ἐν ἀνθρώποις»

Τὸ δ' δασύνοντας δεῖ λέγειν, ἀντὶ τοῦ τοῦτο, — οὐ φιλοῦντας κατὰ ἀπαγόρευσιν, ὡς τινες ᾤήθησαν. Τοῦτό, φησί, τὸ «σκλήνωμα» ἀπεποιήσατο, ἔνθα αὐτὸς κατοικεῖν ἐν μέσῳ τῶν ἀνθρώπων ἐδοκίμασεν· ἀπόδειξις δὲ μεγίστη τῆς ὀργῆς τὸ ὕπερ αὐτὸς οἰκεία φιλανθρωπία ποιήσας, ἐδοκίμασε τούτου μεταβαλέσθαι, — καὶ ὃν ἀφώρισεν ἑαυτῷ τόπον, τοῦτον δι' ὀργὴν τοῖς ἐναντίοις παραδοῦναι.

61 «Καὶ παρέδωκεν εἰς αἰχμαλωσίαν τὴν ἰσχύν αὐτῶν»

537 Ἀντὶ τοῦ τοὺς ἰσχυροὺς αὐτῶν¹ καὶ τοὺς νεανίσκους.

10 «Καὶ τὴν καλλονὴν αὐτῶν εἰς χεῖρας ἐχθρῶν»

Τὸ αὐτὸ λέγει, — καλλονὴ γὰρ ἐστὶ τοῦ πλήθους οἱ νεανίσκοι, — λέγει δὲ τὰ πρὸ αὐτοῦ γενόμενα, ὅτι πολλάκις ὑπὸ ἀλλοφύλοις ἐγένοντο, καὶ πολλάκις αὐτῶν ἐκράτησαν ἐπὶ τῶν Κριτῶν οἱ ἀλλόφυλοι, ὡς καὶ αὐτοὺς καὶ τοὺς τόπους αὐτῶν ὑπ' ἐκείνοις γενέσθαι.

62 «Καὶ συνέκλεισεν εἰς ῥομφαίαν τὸν λαὸν αὐτοῦ»

Παρέδωκεν αὐτοὺς τῷ διὰ ξίφους θανάτῳ².

«Καὶ τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ ὑπερεῖδεν»

20 Τὴν κτῆσιν αὐτοῦ, ἵνα εἴπη κατεφρόνησεν τῶν ἰδίων, εἴτε τοῦ λαοῦ εἴτε τῶν τόπων.

63 «Τοὺς νεανίσκους αὐτῶν κατέφαγεν πῦρ»

25 Διαφόρως ἄπερ ἔπαθον σημάσαι βούλεται· οἱ ἱερεῖς μὲν, φησὶν, ἀπώλοντο ξίφει, ἠναλώθησαν δὲ πυρὶ οἱ νεανίσκοι³, — τοῦτο γὰρ τὸ βαρύτερον, ὅτι νεώτεροι οὐκ ἀνδραγαθοῦντες ἐν πολέμοις ἀπώλοντο, ἀλλὰ πυρὶ καὶ τιμωρίαις.

«Καὶ οἱ παρθένοι αὐτῶν οὐκ ἐπενθήθησαν»

Ἄς μάλιστα πενθεῖν ἔδει διὰ τὴν ἡλικίαν, οὐδὲ αὐταὶ πένθους ἠξιώθησαν, πάντων περὶ τὰ οἰκεῖα ἀσχολουμένων κακά.

1. Πρβλ. Ψαλ. 77,61. 2. Πρβλ. Ψαλ. 77,62. 3. Πρβλ. Ψαλ. 77,63.

64 «Οἱ ἱερεῖς αὐτῶν ἐν ῥομφαίᾳ ἔπεσαν»

Τοῦτο βαρύτερον, ὅτι μὴδὲ τῶν ἱερέων γέγονέν τις φειδῶ¹, — γέγονεν δὲ ἐπὶ τῶν υἱῶν Ἡλεὶ σαφῶς.

«Καὶ αἱ χῆραι αὐτῶν οὐ κλαυσθήσονται»

538 Βούλεται εἰπεῖν δι' ὄλων ὅτι διαφόρως αὐτοὺς ἐπενεμήθη 5 τὰ κακά, εἴτε νεανίσκους, εἴτε πρεσβύτες, εἴτε ἱερέας, οὐδενὸς αὐτῶν φεισαμένου τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν τοῦ τρόπου κακίαν.

65 «Καὶ ἐξηγέρθη ὡς ὁ ὑπνῶν Κύριος»

Ἄλλ' εἴποτε παθεῖν αὐτοὺς συνεχώρησεν ὁ Θεὸς ταῦτα, δι' ὧν ἔδει σωφρονεῖσθαι, αἰφνίδιον πολλάκις ὡσπερ ἀπὸ τινος ὑπνου 10 διανίστατο. Ἄει δὲ ἐπὶ μὲν τῆς μακροθυμίας λέγει τὸν ὑπνον, ἐπὶ δὲ τοῦ βοηθοῦντας τοῖς ἰδίοις τιμωρεῖσθαι τοὺς ἐναντίους τὸ ἐγείρεσθαι, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ, «Ἐξεγέρθητι· ἵνα τί ὑπνοῖς, Κύριε»². Ἐπειδὴ ἡμεῖς ἄπρακτοι μὲν ἐν τῷ καθεύδειν, ποιεῖν δὲ τι τῶν ἀναγκαίων βουλόμενοι, καὶ μάλιστα κατὰ τῶν πολεμίων, πρότερον 15 διανιστάμεθα πάντως, διὰ τοῦτο εἰς μείζονα παράστασιν τοῦ ὑποδείγματος τοῖς ῥηθεῖσιν ἐχρήσατο καὶ καλῶς ἐπήγαγεν·

«Ὡς δυνατὸς κεκραίπαλῃ ὡς ἐξ οἴνου»

Ἴνα εἴπη τῆς μακροθυμίας τὴν ἐπίτασιν, ἀπὸ τοῦ τοὺς ἀπὸ οἴνου κραιπαλῶντας ἐπὶ πλείονα καθεύδειν, καὶ μᾶλλον βαρύτερῳ τῷ ὑπνω κεχρημένους μὴδὲν τῶν ἐπειγόντων ἐπιτελεῖν. Τὸ 20 γοῦν «καὶ κεκραίπαλῃ ὡς» τῷ «ὑπνῶν» ἐπισυνῆπται, ἵνα εἴπη, «ἐξηγέρθη Κύριος ὡς δυνατὸς ὑπνῶν καὶ κεκραίπαλῃ ὡς ἐξ οἴνου»³, τουτέστιν ἀλλὰ τοιαῦτα πασχόντων αὐτῶν ἀνεχόμενος καὶ μὴδὲν ἀντιδιατιθεῖς τοῖς ἐχθροῖς, τούναντίον δὲ τῷ μεγέθει 25 τῆς ἀνεξικακίας ὡσπερ ἐν ὑπνω τινὶ καθεστάναι δοκῶν ἀπὸ μέθης ἐπιγενομένῳ, αἰφνίδιον διανίστατο μετὰ πολλῆς τῆς ὀργῆς παρεχόμενος τῆς οἰκειᾶς δυνάμεως τὴν ἀπόδειξιν ἐν τῇ κατὰ τῶν ἐχθρῶν τιμωρίᾳ. Τίνα δὲ ἂ ἐποίησεν;

1. Πρβλ. Ψαλ. 77,64. 2. Ψαλ. 43,24. 3. Ψαλ. 77,65.

66 «Καὶ ἐπάταξεν τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ εἰς τὰ ὀπίσω»

539 Ἀντὶ τοῦ ἔτρεφεν αὐτοὺς εἰς φυγὴν· οἱ γὰρ φεύγοντες ἐν τοῖς πολέμοις ὀπισθεν τὰς πληγὰς λαμβάνουσι.

«Ὡνειδος αἰώνιον ἔδωκεν αὐτοῖς»

5 Καὶ παρεσκευάσεν αὐτοὺς εἰς διηνεκὲς ὄνειδος¹ εἶναι ὑπὸ τῶν κακῶν. Διὰ τούτων δὲ εἶπεν ὁ δὴ καὶ ἐπὶ τῶν Κριτῶν ἐγένετο· πολλάκις μὲν γὰρ ὑπὸ ἀλλοφύλοις ἐνένοντο, πολλάκις δὲ διὰ τῶν κατὰ καιρὸν Κριτῶν ἔξω τῶν κατεχόντων κατέστησαν.

10 67-68 «Καὶ ἀπάσατο τὸ σκῆνωμα Ἰωσήφ καὶ τὴν φυλὴν Ἐφραΐμ οὐκ ἐξελέξατο· καὶ ἐξελέξατο τὴν φυλὴν Ἰούδα»

15 «Φυλὴν Ἐφραΐμ» καὶ «σκῆνωμα Ἰωσήφ»² τὸ αὐτὸ λέγει· υἱὸς γὰρ ἦν τοῦ Ἰωσήφ ὁ Ἐφραΐμ. Ἐπειδὴ δὲ πολλάκις οἱ τῆς τοῦ Ἐφραΐμ φυλῆς τῆ τοῦ Ἰούδα κατεπανέστησαν, — ὡς καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ Δαβὶδ ἀναστῆναι βασιλέα τὸν Σεβεέ, ὃν καὶ ἀποκεφαλίσαντες ὕστερον οἱ τῆς πόλεως ἀνεῖλον ὑποθήκαις καὶ παρακλησεσι τῆς σοφῆς γυναικός, — ὑπέσμουχεν τε ἤδη τοῦτο τὸ γένος ὕστερον τῶν δέκα φυλῶν ἢ διαίρεσις, ὧν ἐξῆρχεν ἡ τοῦ Ἐφραΐμ φυλὴ διὰ πλῆθος καὶ ἰσχύν, πόρρωθεν τοῦτο καταστεῖλε ἡβούλετο διὰ τῆς παραινέσεως. Καὶ γὰρ ἤδει κακοῦ μεγίστου αἴτιον ἐσόμενον τὸ μὴ συμφωνεῖν αὐτοὺς ἅπαντας ἀλλήλοις καὶ εἶναι ὑπὸ τὸν βασιλέα τὸν ἐκ τοῦ Ἰούδα καὶ ἐν τῇ μητροπόλει διάγοντα ἔνθα καὶ τὸν ναὸν εἶναι συνέβαινεν. Τούτου μὲν γὰρ γιγνομένου ἐκ παντὸς λόγου παρ' αὐτῶν ἐθρησκέυετο τὸ θεῖον· ἴδιον δὲ βασιλέα ἐχόντων, καὶ καθ' ἑαυτοὺς ὄντων, τὸ ἐναντίον ἐγίγνετο, μήτε ἐπιβαίνειν τοῦ τόπου καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ θεραπείας καταμελεῖν, καὶ καταπίπτειν εἰς τὴν τῶν εἰδώλων θρησκείαν. Ταῦτα γὰρ ἅπαντα ἀπὸ τῆς διαιρέσεως ἐγίγνετο. Πόρρωθεν τοίνυν, ὡσπερ διαμαρτυρούμενος καὶ διορθούμενος, ταῦτά φησιν ὅτι ὡσπερ παρὰ πάντα ἡμᾶς «ἐξελέξατο» τὰ ἔθνη, οὕτω πάλιν παρὰ πάντας Ἰουδαίους τὴν τοῦ Ἰούδα «φυλὴν ἐξελέξατο» εἰς τὸ βασιλεύειν, οὐχὶ δὲ τὰς

20

25

30

1. Πρβλ. Ψαλ. 77,66. 2. Ψαλ. 77,67.

λοιπὰς. Διὰ 540 τοῦτο οὐδὲ ἑτέρας ἐμνημόνευσεν, ἀλλὰ τῆς τοῦ Ἐφραΐμ, (ἦν) μάλιστα μεγαλοφρονούσαν κατ' ἀρχὴν τοῦ πράγματος συνέβαινεν. Διὰ τί δὲ ἡ τοῦ Ἰούδα φυλὴ τῶν λοιπῶν προετιμήθη;

68 «Τὸ ὄρος τὸ Σιών, ὃ ἠγάπησεν»

5 «Τὴν φυλὴν ἐξελέξατο»¹ διὰ τὸ ὄρος. Ἐπειδὴ γὰρ ταύτην περὶ τὸ ὄρος εἶναι τὴν φυλὴν συνέβαινεν, ἔδει διὰ τὸν τόπον ταύτην προτιμᾶσθαι, ὥστε ἡ ταύτης προτίμησις εἰς τὸν τόπον ἔχει τὴν ἀναφορὰν.

10 69 «Καὶ ὠκοδόμησεν ὡς μονοκεράτων τὸ ἀγίασμα αὐτοῦ»

Οὔπω τοῦ ναοῦ κατεσκευασμένου τὴν νίκην λέγει· ὡς ὅτι πεποίηκεν αὐτὴν, φησίν, οὕτως περιβλεπτον καὶ μεγάλην ἅπασι καὶ φοβερὰν.

«Ἐν τῇ γῇ ἐθεμελίωσεν αὐτὴν εἰς τὸν αἰῶνα»

15 Ἐδειξεν ὅτι «ἀγίασμα»² τὴν σκηνὴν λέγει, εἰπὼν αὐτὴν. Καὶ ταύτην φησὶ τὴν σκηνὴν «ἐν τῇ γῇ» τῆς ἐπαγγελίας ἠδρασε διηνεκῶς, — τουτέστιν ἐν πάσῃ τῇ γῇ τῆς ἐπαγγελίας τοῦτον ἐξελέξατο τὸν τόπον, ἐφ' οὗ τὴν σκηνὴν ἀμετάθετον εἶναι ἡβουλήθη, οὐχ ὥστε νῦν μὲν ἐνταῦθα εἶναι, ὕστερον δὲ μεταχθῆναι, ἀλλ' ὥστε τοῦτον εἶναι τὸν τόπον αἰεὶ τῇ σκηνῇ ἀφωρισμένον. Ὅμοιον δὲ ἐστὶ τούτῳ τὸ ἐν ξζ' «Τὸ ὄρος ὃ ἠυδόκησεν ὁ Θεὸς κατοικεῖν ἐν αὐτῷ, καὶ γὰρ ὁ Κύριος κατασκηνώσει εἰς τέλος»³.

20

70 «Καὶ ἐξελέξατο Δαβὶδ τὸν δούλον αὐτοῦ»

Διὰ τοῦτο καὶ γώ, φησίν, ἐξελέχθην.

«Καὶ ἀνέλαβεν αὐτὸν ἐκ τῶν ποιμνίων τῶν προβάτων»

25 Ἐδειξε μείζονα τὴν χάριν, ὅτι ἀπὸ προβάτων⁴ εἰς βασιλέα μετέστησεν.

1. Ψαλ. 77,68. 2. Ψαλ. 77,69. 3. Ψαλ. 67,17. 4. Πρβλ. Ψαλ. 77,70.

71 «*Ἐξόπισθεν τῶν λοχευομένων ἔλαβεν αὐτόν*»

541 Ἔθος ἐστὶ τοῖς ἄρτι τικτομένοις τῶν προβάτων τὰ παιδιά
 5 μάλιστα ποιμαίνειν. Τοῦτο οὖν φησιν, ὅτι οὐδὲ ποιμὴν ἤμην ἀξιό-
 λογος, ἀλλὰ παῖς ἔτι καὶ περὶ τὰ νῦν λοχευόμενα ἔχων, τουτέστι
 τὰ τικτόμενα. Καὶ ὅμως οὕτως με οὐδὲν ὄντα ἐξελέξατο, ὥστε τι
 ποιεῖν;

«*Ποιμαίνειν Ἰακώβ τὸν λαὸν αὐτοῦ καὶ Ἰσραὴλ τὴν κληρονο-
 μίαν αὐτοῦ*»

10 Πεποίηκε τοῦ Ἰσραὴλ βασιλέα¹. Βούλεται δὲ διὰ τούτων
 αὐτοὺς παιδεῦσαι ὅτι οὐ προσῆκεν αὐτοὺς εἰς διαστάσεις ἐλθεῖν,
 ἀλλ' ὑποτάσσεσθαι τοῖς ἀπὸ τοῦ Ἰούδα βασιλεῦσιν, ὡς τοῦ Θεοῦ
 τὴν φυλὴν ἐκλεξαμένου διὰ τὸν τόπον περὶ ὃν ἡ φυλὴ, καὶ τὸν βα-
 σιλέα ἀπὸ τῆς φυλῆς.

72 «*Καὶ ἐποίμανεν αὐτοὺς ἐν τῇ ἀκακίᾳ τῆς καρδίας αὐτοῦ*»

15 Ἄλλὰ καὶ προχειρισθεῖς φησιν εἰς τοῦτο, ἴστε πῶς ὑμῶν ἤρξα,
 οὐδὲν χαλεπὸν καὶ ἐπίπονον καὶ κακίας γέμον περὶ ὑμᾶς ποτε βου-
 λευσάμενος.

«*Καὶ ἐν ταῖς συνένεσι τῶν χειρῶν αὐτοῦ ὠδήγησεν αὐτούς*»

20 Ἄλλ' οὐδὲ παρέλιπον ὀτιοῦν ἐχρῆν ποτε εἰς κυβέρνησιν ὑμετέ-
 ραν διαπράξασθαι, ἀλλὰ μετὰ πάσης, ὡς οἶμαι, συνέσεως² ἤγαγον
 ὑμᾶς καθὼς ἐχρῆν. Ἔστι δὲ οὐ καυχωμένου τὸ ῥῆμα, ἀλλὰ τὴν
 ἐπ' αὐτὸ ψῆφον τοῦ Θεοῦ καὶ χάριν συστήσαι καὶ μεγίστην δεῖξαι
 βουλομένου. Διὰ πάντων μέντοι τοῦτό φησιν, ὅτι ἀναγκαῖον ὑμᾶς
 μένειν ἐν ὁμοιοῖα καὶ ἀνέχεσθαι βασιλέων τῶν ἐκ τῆς φυλῆς ταύ-
 25 τῆς, ἵνα οὕτως ὑμῖν ἀδεὲς ἦ καὶ τῷ τόπῳ ἐπιβαίνειν ἔνθα ὁ Θεὸς
 θρησκεύεται. Ἀμφοτέρα γὰρ πληροῦται, τούτων οὖν οὕτω γιγνο-
 μένων, ἧ τε ὑμετέρα συμφωνία καὶ ἡ περὶ τὸν Θεὸν εὐσέβεια·
 ἀμφοτέρα δὲ λύεται, ἕτερα ὑμῶν βουλευσαμένων.

1. Πρβλ. Ψαλ. 77,71. 2. Πρβλ. Ψαλ. 77,72.

Ψαλμὸς 78

542 Ἀντίοχος ὁ Ἐπιφανῆς¹ μάλιστα πάντων πλεῖστα διέθη-
 κεν κακὰ τὴν Ἱερουσαλήμ, πολλοὺς μὲν ἀνελῶν καὶ κατασφάξας
 τῶν Ἰουδαίων, μολύνας δὲ καὶ τοῦ Θεοῦ τὸν ναόν². ναὸν γὰρ
 αὐτὸν πεποιηκῶς τοῦ Διὸς καὶ βωμὸν ἀνέστησεν ἐπὶ τῷ Διὸς ὀνό-
 5 ματι καὶ θυσίας ἐπετέλει³. Ἐντεῦθεν οἱ μὲν συνέπραττον τῶν Ἰου-
 δαίων, οἱ δὲ ἀναγκαζόμενοι θύειν καὶ μὴ βουλόμενοι ἀπώλλυντο
 ἀδίκως καὶ παρανόμως σφαπτόμενοι, ἀναιρούμενοι διαφόροις
 ἀπολλύμενοι θανάτοις, ὡς πολὺ μὲν ἀνθρώπειον αἷμα περὶ τὸν
 ναὸν ἐκχεῖσθαι καὶ τὴν πόλιν, μένειν δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καὶ
 10 ἄταφα τῶν τελευτῶντων τὰ σώματα, καὶ τὰ μὲν ὑπὸ θηρίων, τὰ δὲ
 καὶ ὑπὸ τῶν ὀρνέων ὡς εἰκὸς ἀναλίσκεσθαι. Γέγονε δὲ παραπλή-
 σιον τούτοις καὶ ἐπὶ Δημητρίου τοῦ βασιλέως⁴, καὶ τούτου μάρτυς
 ἀξιόπιστος ἡ Μακκαβαϊκὴ γραφή, μετὰ τὴν διήγησιν τῶν γεγονό-
 15 των αὐτῆς τοῦ φαλμοῦ τῆς μαρτυρίας μεμνημένη ὡς τότε λαβού-
 σης τὴν ἔκβασιν. Καὶ περὶ μὲν τοῦ Ἀντιόχου πολλὰ διηγησαμένη
 ἕτερα φησιν οὕτως· «Καὶ ἐξέχεαν αἷμα ἀθῶον κύκλῳ τοῦ ἀγιά-
 σματός σου, καὶ ἐμόλυναν τὸ ἅγίασμα»⁵. Περὶ δὲ τῶν κατὰ Δημή-
 τριον εἰπών, — ὅπως Βακχίδην ἀπέστειλεν ὁ βασιλεὺς ἅμα
 20 Ἀλκίμῳ τινὶ τῶν Ἰουδαίων ἐπὶ τὸ παραδοῦναι μὲν αὐτῷ τὴν
 ἀρχὴν τοῦ ἔθνους, κατασφάξαι δὲ τοὺς τοῦ Ματταθία υἱοῦς, ὅπως
 δὲ μετὰ δόλου προσενεχθέντες τοὺς τοῦ λαοῦ πολλοὺς ἀνεῖλον,—
 ὕστερόν φησι, «Καὶ συνέλαβεν ἐξ αὐτῶν ἐξήκοντα ἄνδρας, καὶ
 ἀπέκτεινεν αὐτοὺς ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ κατὰ τοὺς λόγους οὓς ἔγραφεν.
 25 Τὰς σάρκας τῶν ὀσίων σου, καὶ αἷματα αὐτῶν ἐξέχεαν κύκλῳ Ἱε-
 ρουσαλήμ, καὶ οὐκ ἦν ὁ θάπτων»⁶.

Ταῦτα οὖν ὁ μακάριος Δαβὶδ ἐκ προσώπου τῶν Μακκαβαίων
 φησίν, οἱ τὸν ὑπὲρ πάντων πόλεμον πρὸς τοὺς Ἀντιόχου στρατη-
 γοὺς ἀνεδέξαντο, Ματταθία μὲν ἀρξάμενος, διαδεξαμένου δὲ παρ'
 30 ἐκείνου τὸν πόλεμον τοῦ υἱοῦ. Εἰκότως οὖν ἐκείνοις καὶ ἀρμόσει τὸ

1. Πρβλ. Δ' Μακκ. 4,15. 2. Πρβλ. Δ' Μακκ. 4,18-5,13. 3. Πρβλ. Β' Μακκ. 6,2. 4. Πρβλ. Β' Μακκ. 1,7. 14,5. 5. Α' Μακ. 1,37. 6. Α' Μακ. 7,16-17. Ψαλ. 78,2-3.

ἀθυμείν τε ἐπὶ τοῖς γεγενημένοις καὶ λέγειν αὐτὰ πρὸς τὸν Θεὸν αἰτοῦντας τυχεῖν τῆς παρ' αὐτοῦ βοηθείας, οἱ ἐκ τῆς ὑπὲρ τοῦ νόμου προθυμίας καὶ τὸ δικαίως αἰτεῖν ἐκέκτηντο.

1 «Ὁ Θεός, ἤλθοσαν ἔθνη εἰς τὴν κληρονομίαν σου»

5 **543** Ἐπειδὴ κληρονομία καὶ κτῆσις ἰδία τοῦ Θεοῦ ἐλέγετο ἡ γῆ τῆς ἐπαγγελίας καὶ μάλιστα Ἱερουσαλήμ, — ὡς καὶ τὸν ναὸν ἐκλεξαμένου καὶ τὸν τόπον ἐκεῖνον εἰς τὸ ἐν αὐτῷ ὡς ἐν ἰδίῳ τοὺς αὐτῷ προσήκοντας οἰκεῖν, — ἰδοῦ, φησί, τῶν σῶν ἐκράτησαν ἄλλοι καὶ τὰ σὰ ὑπὸ ἄλλοφύλων κατέχεται.

10 «Ἐμίαναν τὸν ναὸν τὸν ἁγίον σου»

Καὶ οὐ κατέσχον ἀπλῶς, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἐμόλυναν ἐκεῖνον τὸν ναὸν¹ τὸν τῆ σῆ θρησκεία ἀφωρισμένον.

«Ἐθεντο Ἱερουσαλήμ εἰς ὄπωροφυλάκιον»

15 Ἐν τσαύτῃ κατέστησαν ἐρημία τὴν πόλιν, οὕτω τὰς οἰκῆσεις πανταχόθεν καταβρίψαντες, ὡς μηδὲν ἀφεστάναι ἐκεῖνης τῆς πρὸς βραχὺ γιγνομένης ἐπὶ τῇ τῶν ὄπωρῶν φυλακῇ.

2 «Ἐθεντο τὰ θνησιμαῖα τῶν δούλων σου βρώματα τοῖς πετεινοῖς τοῦ οὐρανοῦ, τὰς σάρκας τῶν ὀσίων σου τοῖς θηρίοις τῆς γῆς»

20 Ἔτι καὶ τὰ νεκρὰ σώματα ἄταφα καταλιμπάνοντες παρεσκέυαζον ὑπὸ ὀρνέων τε καὶ θηρίων καταναλίσκεσθαι. Ἐν γὰρ ἐστὶ, κατὰ τὸ σύνηθες αὐτῷ δοκοῦν διαιρεῖσθαι, ἀντὶ τοῦ δῆθεν τὸ τὰς θνησιμαίας σάρκας «τῶν δούλων σου βρώματα τοῖς πετεινοῖς καὶ τοῖς θηρίοις τῆς γῆς»². Ἐπεσημηνάμεθα δὲ καὶ ἐν τῷ νε³, ὅτι ἰδίω-
25 μα τοῦτο παρὰ τῷ μακαρίῳ Δαβίδ συνεχῶς εὕρισκόμενον.

3 «Ἐξέχεαν τὸ αἷμα αὐτῶν ὡς ὕδωρ κύκλω Ἱερουσαλήμ, καὶ οὐκ ἦν ὁ θάπτων»

Σφόδρα αὐτὸ ἐμφαντικῶς εἶπεν. Τοσοῦτος γὰρ ἦν ὁ φόνος, ὥστε αἷμα δίκην ποταμίου ρεύματος φέρεσθαι περὶ τὴν πόλιν κι-

1. Πρβλ. Ψαλ. 78,1. 2. Ψαλ. 78,2.

νούμενον, οὐδὲ **544** ταφῆς ἀξιουμένων τῶν τελευτώντων. Καλῶς δὲ τὸ «οὐκ ἦν ὁ θάπτων» ἐπήγαγεν¹. Καὶ οὕτω φησὶν ἀφειδῶς ἀναιροῦντες, οὐδὲν ἐκ τούτων κόρον ἔλαβον, ἀλλ' ἔτι καὶ μετὰ τοσοῦτον φόνον καὶ τσαύτην ὀργὴν καὶ τὸν θάνατον τῶν ἀπολλυμένων, περὶ τοὺς ἀποθανόντας τὴν ὀργὴν ἐπιδεικνύμενοι ταφῆς αὐ-
5 τοὺς οὐκ ἤξιοι.

4 «Ἐγενήθημεν ὄνειδος τοῖς γείτοσιν ἡμῶν, μυκτηρισμὸς καὶ χλευασμὸς τοῖς κύκλω ἡμῶν»

Τότε οὖν ἡμᾶς οἱ περιοικοῦντες ἐφ' οἷς πάσχομεν ἐχλεύαζον², ὄνειδίζοντες ὡς οὐδὲν ὄφελος δεξαμένους ἀπὸ τῆς περὶ σε διαθέσεως. Πολλαχοῦ δὲ ἐν τοῖς ψαλμοῖς τῶν Μακκαβαίων μέμνηται τῶν γειτόνων ὡς ὄνειδιζόντων εἰκότως, ἐπειδὴ καὶ πολλοὺς παρ' αὐτῶν ὑπέμειναν πολέμους.

5 «Ἐως πότε, Κύριε, ὀργισθήσῃ εἰς τέλος»

Ποῦ συστήσεται τὰ τῆς καθ' ἡμῶν ὀργῆς³;

«Ἐκκαυθήσεται ὡς πῦρ ὁ ζῆλός σου;»

Ἐκκαίεται αἰεὶ ἐπίδοσιν λαμβάνων· οὕτω γὰρ αἰεὶ προσθήκην τὰ καθ' ἡμᾶς ἐπιδέχεται κακά. Καλῶς δὲ ἐνταῦθα ζῆλον ἐκάλεσεν τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ, ὡς ὑπὲρ ὧν ἠσέβουν καὶ ἐξύβριζον εἰς τὸν νόμον περὶ τὰ ἐλληνικὰ ἔθνη καὶ τῇ εἰδώλων θρησκεία ἑαυτοὺς ἀσχολήσαντες, παρακινήθέντος τοῦ Θεοῦ κατ' αὐτῶν καὶ ζηλώσαντος.
20

6 «Ἐκχεον τὴν ὀργὴν σου ἐπὶ τὰ ἔθνη τὰ μὴ γινώσκοντά σε»

Εἰ γὰρ τούτων ἔνεκεν, φησί, χαλεπαίνεις ὅτι ἔλαττον τῶν σῶν ἐφροντίσαμεν νομίμων, τιμώρησαι δικαίως ἐκείνους τοὺς οὐδὲ ἐγνωκότας σε τὴν ἀρχὴν.
25

«Καὶ ἐπὶ βασιλείας, αἱ τὸ ὄνομά σου οὐκ ἐπεκαλέσαντο»

545 Ἐκείνους τοὺς οὐδέποτε σε Θεὸν καλέσαντας ἡ λογισαμένους⁴.

1. Ψαλ. 78,3. 2. Πρβλ. Ψαλ. 78,4. 3. Πρβλ. Ψαλ. 78,5. 4. Πρβλ. Ψαλ. 78,6.

7 «Ὅτι κατέφαγον τὸν Ἰακώβ καὶ τὸν τόπον αὐτοῦ ἠρήμωσαν»

Καὶ γὰρ οὐ μικρὰ διέθηκαν ἡμᾶς κακά, ἡμᾶς γε μικροῦ καταναλώσαντες καὶ τὸ οἰκητήριον ἡμῶν ἅπαν ἀφανίσαντες¹.

5 8 «Μὴ μνησθῆς ἡμῶν ἀνομιῶν ἀρχαίων»

Ἄνωθεν, φησί, καὶ ἐξ ἀρχῆς πολλὰ παρ' ἡμῶν ἔπταισται καὶ ἠγνωμόνηται εἰς σε. Μὴ δὴ πάντων ἐκείνων νῦν λάβης μνήμην· πρὸς γὰρ σύγκρισιν ἐκείνων καὶ μικρὰ ἄπερ ἐπάθομεν.

10 «Ταχὺ προκαταλαβέτωσαν ἡμᾶς οἱ οἰκτιρμοὶ σου, Κύριε, ὅτι ἐπτωχεύσαμεν σφόδρα»

Ὁξεῖαν δὲ μᾶλλον χάρισαι τὴν σὴν φιλανθρωπίαν, καὶ προκαταλαβοῦ ἡμᾶς ἐν πολλῇ πτωχείᾳ καταστάντας καὶ ὀλίγους γενομένους καὶ μικροῦ πάντη καταναλωθῆναι κινδυνεύοντας. Καλῶς δὲ τό «προκαταλαβέτωσαν»², ὡς ἐγγὺς ὄντων τοῦ παντελῶς ἀπολέσθαι, καὶ οὐδὲ δυναμένων λοιπὸν ἀνακληθῆναι τῶν κατ' αὐτῶν εἰ νῦν ὑπέρθεις λάβοιεν.

9 «Βοήθησον ἡμῖν, ὁ Θεὸς ὁ σωτὴρ ἡμῶν»

Οὕτως οὖν χάρισαι τὴν σὴν βοήθειαν³.

«Ἐνεκα τῆς δόξης τοῦ ὀνόματός σου, Κύριε, ρῦσαι ἡμᾶς»

20 Καὶ εἰ μὴ δι' ἡμᾶς, οὐκ ἄξιοι γάρ, — διὰ σαυτὸν γοῦν ἀπάλλαξον, καὶ ὅτι πάντες ἐπὶ τῷ παραδόξῳ θαυμάζοντες μετὰ πολλῆς σου τῆς δόξης μνημονεύουσιν.

«Καὶ ἰλάσθητι ταῖς ἀμαρτίαις ἡμῶν ἔνεκα τοῦ ὀνόματός σου»

25 546 Καὶ ὑπὲρ τοῦ σε παρὰ πᾶσιν ὀνομάζεσθαι θαυμαζόμενον, μᾶλλον ἐλοῦ παριδεῖν ἡμῶν τὰ πταίσματα.

10 «Μήποτε εἴπωσιν τὰ ἔθνη»

Εἰ γὰρ ἡμᾶς πάντη παραδοίης τοῖς κακοῖς, πολὺς ἔσται μᾶλλον παρὰ τοῖς ἐχθροῖς ὁ λόγος στρεφόμενος.

1. Πρβλ. Ψαλ. 78,7. 2. Ψαλ. 78,8. 3. Πρβλ. Ψαλ. 78,9.

«Ποῦ ἐστὶν ὁ Θεὸς αὐτῶν;»

Τί τὸ κέρδος τῆς ἐπ' αὐτὸν πίστεως; Διὰ πολλῶν δὲ ἔδειξεν ὅτι δικαίως τῆς παρ' αὐτοῦ τυχεῖν βοήθειας ὀφείλουσιν. Πρῶτον ὅτι ἡ αὐτοῦ κτῆσις παρὰ τῶν ἐχθρῶν κατέχεται, εἶτα ὅτι ὁ ναὸς μεμόλυνται, πρὸς τούτοις ὅτι πολὺς φόνος αὐτῶν ἐγένετο, ὅτι ὄνειδίζουσιν οἱ ἐχθροί, ὅτι δικαιότερον ἂν εἴη εἰ οἱ ἐχθροὶ τιμωρηθεῖεν μάλιστα οὐ γνωρίζοντες τὸν Θεόν, ὅτι καὶ πρὸς δόξαν αὐτοῦ συμβάλλεται τὸ πρᾶγμα, ὅτι εἰ μὴ βοηθήσειε πολλὴ παρὰ τῶν ἐχθρῶν παρακολουθήσει ἡ χλεῦη.

10 «Καὶ γνωσθήτω ἐν τοῖς ἔθνεσιν ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν ἡ ἐκδίκησις τοῦ αἵματος τῶν δούλων σου τοῦ ἐκκεχυμένου»

Καὶ ποιήσον ἡμᾶς, φησὶν, αὐτοῖς θεάσασθαι τοῖς ὀφθαλμοῖς τὴν ἐκδίκησιν τοῦ φόνου τῶν δούλων σου¹, τουτέστιν ἴδοιμεν τοὺς ἐχθροὺς ὑπὲρ τούτων τιμωρούμενους.

15 11 «Εἰσελθέτω ἐνώπιόν σου ὁ στεναγμὸς τῶν πεπεδημένων»

Μελησάτω δέ σοι τοῦ στεναγμοῦ ἡμῶν, ὃν ἀπὸ μεγάλων ἀφίεμεν τῶν συμφορῶν.

«Κατὰ τὴν μεγαλωσύνην τοῦ βραχίονός σου περιποίησαι τοὺς υἱοὺς τῶν τεθνατωμένων»

20 547 «Περιποίησαι»², τουτέστι περίσωσον· ἀνάλογόν φησι τῇ ἰσχύϊ σου τὴν περὶ ἡμᾶς βοήθειαν ἐπιδειξάμενος, οὕτως ἡμᾶς περίσωσον, — ἀντὶ τοῦ πάντη τῶν κακῶν ἀπάλλαξον.

12 «Ἀπόδος τοῖς γείτοσιν ἡμῶν ἐπταπλασίονα εἰς τὸν κόλπον αὐτῶν τὸν ὄνειδισμόν αὐτῶν, ὃν ὠνείδισάν σε, Κύριε»

25 Ἐν τῷ λδ' σαφέστερον ἐπεσημηνάμεθα ὅπως τὸν κόλπον τὸ συνημμένον λέγει καὶ ἀχώριστον ἡ θεία Γραφή, ὅταν μὴ αὐτὸν λέγη τὸν παρ' ἡμῖν ὀνομαζόμενον κόλπον. Ὑπὲρ ὧν οὖν, φησὶν, «ὠνείδισάν σε» οἱ περίοικοι ἡμῶν, ὡς οὐδὲν οὔτε δυνάμενον οὔτε βοηθήσοντα ἡμῖν, «ἀπόδος» αὐτοῖς πολλαπλασίως, ἀντὶ τοῦ μετ'

1. Πρβλ. Ψαλ. 78,10. 2. Ψαλ. 78,11.

ἐπιτάσεως. Τί δέ ἐστιν τὸ πολυπλάσιον ὃ λέγει; Ἐξεστὶν «εἰς τὸν κόλπον αὐτῶν»¹ ἀντὶ τοῦ ὥστε τὴν τιμωρίαν τὴν παρά σου καὶ τὸν ὄνειδισμόν τὸν ἐπαγόμενον αὐτοῖς ὑπὲρ «ῶν ὠνειδίσαί σε», ἀδιάλυτον καὶ ἀχώριστον αὐτοῖς παραμεῖναι, καὶ μὴ ὥσπερ τὰ καθ' ἡμᾶς τῇ σῇ βοηθείᾳ λύσειν λαμβάνη οὕτω καὶ τὰ καθ' ἐκείνους λά-
5 βοι, ἀλλὰ τοιαύτην δέξαιντο, φησί, τιμωρίαν ὥστε διηνεκὲς ἔχειν τὸ ὄνειδος.

13 «Ἡμεῖς δὲ λαός σου καὶ πρόβατα τῆς νομῆς σου ἀνθομολο-
γησόμεθά σοι εἰς τὸν αἰῶνα, εἰς γενεάν καὶ γενεάν ἐξαγγελοῦμεν
10 τὴν αἴνεσί σου»

Ἡμεῖς μέντοι, φησὶν, οἱ σοὶ καὶ ὑπὸ τῆς σῆς ποιμαίνόμενοι βοηθείας, τούτων γενομένων, διατελέσομεν εὐχαριστοῦντές σοι καὶ διηνεκῇ σοι τὴν ὑπὲρ τούτων εὐχαριστίαν ἀποδιδόντες².

Ψαλμὸς 79

15 548 Διήγησις εἴτε καὶ προαγόρευσις τῶν κατὰ τοὺς Μακκα-
βαίους καὶ ὅδε ὁ ψαλμὸς ἀπὸ τῶν τότε εἰρημένους, παραδεικνύντων μὲν τὰ οἰκεῖα κακά, μνημονευόντων δὲ καὶ τῆς παλαιᾶς τοῦ Θεοῦ περὶ αὐτοὺς εὐεργεσίας, καὶ ἀξιούντων ὁμοίως καὶ νῦν τυχεῖν τῆς προνοίας παραπλησίως.

20 2 «Ὁ ποιμαίνων τὸν Ἰσραὴλ, πρόσχες»

Ὁ αἰεὶ προστάτης ἡμῶν καὶ προνοητὴς φανείς, καὶ δίκην ποι-
μένος καλοῦ ἐπιμεληθεὶς ἡμῶν, πρόσχες ἡμῖν καὶ νῦν³.

«Ὁ ὁδηγῶν ὡσεὶ πρόβατα τὸν Ἰωσήφ»

25 Τὸ αὐτὸ λέγει ἀπὸ ἐνός τὸ Ἰσραὴλ καὶ Ἰωσήφ τὸν αὐ-
ἔθνος συνήθως καλῶν. Σὺ φη- τὸν λέγει, παρ' ἐνός καὶ αὐτοῦ
σιν, ὃς δίκην ποιμένος ἐξήγαγές κατὰ τὸ εἰωθὸς τὸ ἔθνος καλῶν.
τε ἡμᾶς τῆς Αἰγύπτου καὶ ἤγα- Σὺ φησιν, ὁ καθάπερ ποιμῆν

1. Ψαλ. 78,12. 2. Πρβλ. Ψαλ. 78,13. 3. Πρβλ. Ψαλ. 79,2.

γες διὰ τῆς ἐρήμου τῇ οἰκειᾷ ἡμᾶς ἐξήγαγες ἐξ Αἰγύπτου,
ἐπιμελεία, πάντων ἀξιώσας τῶν καὶ δι' ἐρήμου τῇ σῇ κηδεμονίᾳ
καλῶν, ὅμοια δὲ περὶ ἡμᾶς καὶ ἤγαγες, παντοδαπῶν αὐτοὺς
νῦν διάπραξον. ἀγαθῶν ἀξιώμενος, τὰ ὅμοια
καὶ νῦν ποιήσον περὶ ἡμῖν.

«Ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν Χερουβεὶμ, ἐμφάνηθι»

549 Ἐπὶ τοῦ δυνατοῦ τὰ Χερουβεὶμ λέγει αἰεὶ. Ὁ ἐπὶ πάντων,
φησὶν, ὢν τῶν δυνατῶν, καὶ πάντας ἔχων ὑφ' ἑαυτὸν εἴτε ἀορά-
τους δυνάμεις εἴτε καὶ ὁρατάς, δεῖξον σεαυτὸν διὰ τῆς εἰς ἡμᾶς
βοηθείας.

3 «Ἐναντίον Ἐφραΐμ καὶ Βενιαμὴν καὶ Μανασσή»

Ἴνα εἴπη παντὸς τοῦ ἔθνους Ἰνα εἴπη παντὸς τοῦ ἔθνους
περιληπτικῶς. Ἐμφάνηθι οὖν, παντὸς γένους. Ἐμφάνηθι γοῦν,
φησὶν, ἐναντίον ἡμῶν, τουτέστι φησὶν, ἐναντίον ἡμῶν, τουτέστι
ἔμπροσθεν ἡμῶν δείχθητι, στρα- πρὸ ἡμῶν σὺ καθηγοῦ ἐν πολέ-
τηγῶν ἡμῶν ἐν τοῖς πολέμοις μοις, καὶ εἰς φυγὴν τρέπε τοὺς
καὶ τροπούμενος τοὺς ἐναν- ἐναντίους· καὶ γὰρ εἰώθασιν οἱ
τίους· καὶ γὰρ ἔθος τοῖς γενναί- εὐδόκιμοι τῶν στρατηγῶν προ-
οις τῶν στρατηγῶν προηγεῖ- ηγεῖσθαι καὶ προκινδυνεύειν
σθαι καὶ προκινδυνεύειν. τῶν ἄλλων.

«Ἐξέγειρον τὴν δυναστείαν σου καὶ ἔλθε εἰς τὸ σῶσαι ἡμᾶς»

Καλῶς τὸ «ἐξέγειρον»¹, ὡς νῦν ἡσυχάζοντος καὶ οὐ κεχρημέ-
νου τῇ δυνάμει· κίνησον αὐτήν, φησί, καὶ παραγενοῦ πρὸς ἡμᾶς ἐπὶ
τὸ σῶσαι ἡμᾶς.

4 «Ὁ Θεός, ἐπίστρεψον ἡμᾶς»

Ἀντὶ τοῦ μετάβαλε τὰς καθ' ἡμῶν συμφοράς, ταύτας εἰς
εὐπραγίαν μεταποιήσας.

1. Ψαλ. 79,3.

«Καὶ ἐπίφανον τὸ πρόσωπόν σου, καὶ σωθησόμεθα»

Μόνον φάνηθι καὶ σεσώσμεθα¹. ἀρκεῖς γὰρ καὶ δεῖξας σεαυτὸν τοὺς ἐναντίους καταπλήξαι.

5 5-6 «Κύριε ὁ Θεὸς τῶν δυνάμεων, ἕως πότε ὀργίξῃ ἐπὶ τὴν προσευχὴν τοῦ δούλου σου, φωμιεῖς ἡμᾶς ἄρτον δακρῶν»

10 550 Ὡ Δέσποτά φησι, δυνατέ, ἀρκῶν μὲν ἅπαντα ποιεῖν, ὑπερτιθέμενος δὲ ὡς ἔοικεν ἀφ' ὧν πάσχομεν, μέχρι ποῦ τὰ τῆς καθ' ἡμῶν ὀργῆς ἐπεκτείνεις; οὐδὲ τὰς προσευχὰς ἡμῶν πολλακίς προσιέμενος, οὕτως ἄρα πάντῃ ἀπεγένοῦ ἡμῶν; Τὸ δὲ «τοῦ δούλου σου» τοῦ λαοῦ σου λέγει, ἐνικῆ φωνῇ τοὺς πάντας ἡμᾶς, — «φωμιεῖς ἡμᾶς ἄρτον δακρῶν»², — ἔδειξεν τῇ ἐπαγωγῇ· εἰπὼν γὰρ δοῦλον ἐπήγαγεν «ἡμᾶς», δεικνὺς ὅτι δοῦλον αὐτοῦ τὸν λαὸν εἶπεν, τουτέστιν αὐτοῦς. Τοσοῦτοις «ἡμᾶς», φησί, περιέβαλες κακοῖς, ὥστε μηδὲ τῆς τροφῆς ἄνευ δακρῶν μεταλαβεῖν δύνασθαι.

15 6 «Καὶ ποτιεῖς ἡμᾶς ἐν δάκρυσιν ἐν μέτρῳ;»

20 Καὶ τὸ ποτὸν δὲ πολλακίς τοῖς δάκρυσιν πληροῦμεν, οὕτως οὐδένα καιρὸν ἑαυτοῦς ἀνεῖναι δυνάμεθα. Τὸ οὖν «ἐν μέτρῳ»³, τουτέστι πληρῆς. Οὕτω φησὶ πληροῦμεν δακρῶν τὸ ποτόν, ὥσπερ οἱ μέτρῳ τι διδόντες καὶ πληροῦντες αὐτὸ πάντως διὰ τὴν τοῦ μέτρου συμπλήρωσιν. Τί δὲ τούτων τὸ αἴτιον;

7 «Ἐθου ἡμᾶς εἰς ἀντιλογίαν τοῖς γείτοσιν ἡμῶν, καὶ οἱ ἐχθροὶ ἡμῶν ἐμυκτήρισαν ἡμᾶς»

25 Καλῶς τὸ «εἰς ἀντιλογίαν»⁴ Σύμμαχος 'διὰ μάχης' εἶπεν. Οἱ γὰρ περιοικοῦντες, φησὶν, ἅπαντες ἐπανεστήσαν ἡμῖν εἰς ἀντίστασιν συμμάχων, καὶ τὸ χεῖρον· περιγενόμενοι γὰρ καὶ χλευάζουσιν ἐπὶ ταῖς συμφοραῖς.

8 «Κύριε ὁ Θεὸς τῶν δυνάμεων, ἐπίστρεψον ἡμᾶς καὶ ἐπίφανον τὸ πρόσωπόν σου, καὶ σωθησόμεθα»

Τοιούτων ὄντων, φησὶν, ὧν πάσχομεν, αὐτὸς ὁ μόνος δυνατὸς

1. Πρβλ. Ψαλ. 79,4. 2. Ψαλ. 79,5-6. 3. Ψαλ. 79,6. 4. Ψαλ. 79,7.

μετάβαλε τὰ καθ' ἡμᾶς, καὶ δεῖξας σεαυτὸν παράσχου τὴν σωτηρίαν¹.

9 «Ἄμπελον ἐξ Αἰγύπτου μετήρας»

551 Ἡμεῖς, φησὶν, ἐσμὲν ἐκεῖνοι, οὓς δίκην ἀμπέλου ἐν τῇ Αἰγύπτῳ² διάγοντας ἐξήσπασάς τε καὶ μετήγαγες. 5

«Ἐξέβαλες ἔθνη καὶ κατεφύτευσας αὐτήν»

Καὶ περιελὼν τοὺς κατοικοῦντας τότε ἐπὶ τῆς γῆς, ἡμῖν ἀπεκλήρωσας τὸν τόπον, ὥσπερ φυτεῖα τινὲς τῆς οἰκίσεως τὸ βέβαιον ἐπαγγειλάμενος.

10 «Ὡδοποίησας ἔμπροσθεν αὐτῆς» 10

Οὐδὲν κώλυμα ἀφήκας γενέσθαι, οὐδὲ συνεχώρησάς τινι τῇ παρόδῳ ἡμῶν ἐναντιωθῆναι, ἀνελὼν ἅπαντας καὶ ὥσπερ ὁδὸν τινα ἐξομαλίσας καὶ ἐξευμαρίσας ἡμῖν τὰ πράγματα.

«Καὶ κατεφύτευσας τὰς ρίζας αὐτῆς, καὶ ἐπλήσθη ἡ γῆ»

Οὕτως ἡμᾶς κατὰ πάσης τῆς γῆς κατώκισας³, — λέγει δὲ τῆς γῆς τῆς ἐπαγγελίας. 15

11 «Ἐκάλυψεν ὄρη ἡ σκιά αὐτῆς»

Κατώκησαν καὶ ἐπὶ τῶν ὀρέων.

«Καὶ οἱ ἀναδενδράδες αὐτῆς τὰς κέδρους τοῦ Θεοῦ»

Καὶ ἐξετάθησαν μέχρι τοσοῦτου, καὶ εἰς πλῆθος ἐπέδωκαν, ὡς καὶ μέχρι τῶν ὑψηλοτέρων τόπων, ἐν οἷς τὰς κέδρους⁴ συμβαίνει εἶναι, τὴν κατοικίαν ποιήσασθαι. 20

12 «Ἐξέτεινεν τὰ κλήματα αὐτῆς ἕως θαλάσσης»

Ἐξετάθησαν δὲ καὶ μέχρι τῆς θαλάσσης⁵. ἦσαν γὰρ οἱ καὶ τὴν παραθαλασσίαν οἰκοῦντες. 25

1. Πρβλ. Ψαλ. 79,8. 2. Πρβλ. Ψαλ. 79,9. 3. Πρβλ. Ψαλ. 79,10. 4. Πρβλ. Ψαλ. 79,11. 5. Πρβλ. Ψαλ. 79,12.

«Καὶ ἕως ποταμῶν τὰς παραφυάδας αὐτῆς»

552 Μέχρι τοῦ ποταμοῦ τοῦ Ἰορδάνου φησὶν· ἠβουλήθη γὰρ εἰπεῖν ὅτι εἰς πλῆθος ἐπέδωκαν καὶ κατέσχον πᾶσαν τὴν γῆν, τὰ ὄρη, τὰ παραθαλάσσια, τοὺς ποταμούς, ὥστε ἀπάντων ἔχειν τὴν ἀπόλαυσιν, εἴτε τι ἀπὸ θαλάσσης καλόν, εἴτε τι ἀπὸ ὀρέων, εἴτε καὶ ἐτέρωθεν. Τῷ δὲ ὁμοιώματι μᾶλλον ἐλάμπρυνε τὸν λόγον ἐν ἀμπέλου τάξει τὸν λαὸν εἰσαγαγών, καὶ ἐκσπασθέντα ἐκ τῆς Αἰγύπτου, καὶ μετενεχθέντα εἰς τὴν Παλαιστίνην ἐκεῖ τε φυτευθέντα καὶ ἐκτείναντα ὡσπερ κλήματα τὸ πλῆθος, ἀψάμενον τῶν ὀρέων, ἀψάμενον τῆς θαλάσσης, κυκλώσαντα τὸν ποταμόν, — διὰ πάντων μέντοι τὴν παλαιὰν εὐπραγίαν αὐτῶν ἐσήμανεν.

13 «Ἴνα τί καθεῖλες τὸν φραγμὸν αὐτῆς καὶ τρυγῶσιν αὐτὴν πάντες οἱ παραπορευόμενοι τὴν ὁδόν;»

15 Ἦρκεσεν αὐτῷ ἡ τῆς ἀμπέλου παραβολὴ καὶ εἰς ἀπόδειξιν τῆς παλαιᾶς εὐπραγίας καὶ εἰς παράστασιν τῆς νῦν συμφορᾶς. Ἄμπελος γὰρ οὐδεμιᾶς ἀσφαλείας ἤξιωμένη πρόκειται πᾶσιν τοῖς παρερχομένοις εἰς λύμην, ἐκάστου καὶ διὰ τὸ ὄριμος εἶναι καὶ διὰ τὸ ἐκ τοῦ καρποῦ ὀρέγεσθαι εὐκόλως ἐπεισιόντος ὅταν μηδὲν τὸ κωλύον ᾖ. Περιελὼν οὖν τὸν φραγμόν¹ φησι τὸν ἡμέτερον, δηλαδὴ τὴν ἀσφάλειαν ἡμῶν καὶ τὴν παρά σου φυλακὴν, ἔδωκας ἡμᾶς τοῖς ἐναντίοις, ὥστε εὐχειρώτους εἶναι παντὶ τῷ βουλομένῳ, οὕτω πᾶσιν εὐάλωτοι καθεστήκαμεν.

14 «Ἐλυμήνατο αὐτὴν ὅς ἐκ δρυμοῦ, καὶ μονιὸς ἄγριος κατενεμήσατο αὐτήν»

25 Τὸν Ἀντίοχον λέγει μάλιστα πάντων κακῶς αὐτοῖς χρησάμενος καὶ πολλὰ διαθέντα κατὰ τὴν πόλιν, τὴν χώραν, τὸ ἔθνος, τὸν ναόν, οὐδὲν εἶδος ἐλλειλοπιότα πονηρίας, ὅπως δὲ κατὰ αὔξησιν παρέστησεν τῶν κακῶν τὴν ἐπίτασιν. Σφόδρα γὰρ ἄμπελον λυμáίνεται κἂν κοινὸν εἶναι κἂν ἡμερον τὸν χοῖτρον συμβαίνει, πλέον δὲ ὅταν εἰ καὶ ἄγριος εἴη καὶ τῶν ἐν ὄρεσι 553 διαιωμένων· ἂν δὲ καὶ τῶν ἀγρίων μεμονωμένος καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους ἀγρίους τῶν

1. Πρβλ. Ψαλ. 79,13.

χοίρων ἀκοινώνητος, ἔτι χαλεπότερον τὸ κακόν, — οἱ γὰρ τοιοῦτοι ἰσχυροὶ καὶ μάλιστα ἄγριοι, οἵοίπερ καὶ ἐπὶ τῶν λύκων, — οἱ γὰρ μεμονωμένοι καὶ καθ' ἑαυτοὺς διάγοντες μείζονα ἔτι τοῦ κακοῦ τὴν ἐπίτασιν φέρουσι. Τὸ γὰρ «μονιὸς ἄγριος»¹ τοῦτο λέγει, — τουτέστι ὡσπερ «ὅς ἄγριος» μεμονωμένος καὶ πρὸς πάντας ἀκοινώνητος, οὕτως ἡμᾶς κατενεμήσατο· καὶ γὰρ ἐκεῖνος οὐ τοῦ καρποῦ μόνον ἄπτεται, ἀλλὰ καὶ αὐτοῖς πολλακίς τοῖς φυτοῖς λυμáίνεται.

15 «Ὁ Θεὸς τῶν δυνάμεων, ἐπίστρεψον δὴ»

Ὅταν μνημονεύσῃ τῶν ἐπαγομένων κακῶν, καὶ ἀναγκαίως τῇ ἐπαγωγῇ ταύτῃ χρῆται. Οὐκοῦν φησιν, ὁ δυνατός, μετὰβαλε τὰ καθ' ἡμᾶς.

«Καὶ ἐπίβλεψον ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἰδέ»

Πρόσχεες δὴ τοῖς καθ' ἡμᾶς ἐκ τῶν οὐρανῶν.

«Καὶ ἐπίσκεψαι τὴν ἄμπελον ταύτην»

Σφόδρα ἐμπαθῶς αὐτὸ εἶπεν καὶ ἐλεινῶς· αὐτάρκως ἐν τοῖς ἄνω ἀποδειξάμενος αὐτῆς τὴν ἐρήμωσιν καὶ τῆς ἐρημώσεως τὴν ἐπίτασιν, ἐπήγαγεν καιρίως τὸ «ἐπίσκεψαι τὴν ἄμπελον ταύτην»², δεικτικῶς ὁμοῦ καὶ ἐμπαθῶς. Σὺ τοίνυν φησὶν, ὁ τῆς ἀμπέλου ταύτης γεωργός, βλέπε αὐτῆς τὴν ἐρήμωσιν καὶ τὴν διαφθοράν, — ὡς οὐκ ἀρκοῦντος λόγου δεῖξαι τὴν ἐρήμωσιν εἰ μὴ καὶ ὀφθείη.

16 «Καὶ κατάρτισαι αὐτήν, ἣν ἐφύτευσεν ἡ δεξιὰ σου»

Καὶ τῇ σῇ ἐπιμελείᾳ πάλιν αὐτὴν σύσφιγξον καὶ συνάγαγε καὶ συγκρότησον, ἐπειδὴ σὸν ἐστὶ γεώργιον, — διὰ τὸ κάλλος τὸ «ἣν ἐφύτευσεν» κινήτικῶς εἰπών.

«Καὶ ἐπὶ υἴὸν ἀνθρώπου, ὃν ἐκραταίωσας σεαυτῷ»

Ἀπὸ τοῦ παραδείγματος ἐπὶ τὸ πρόσωπον μετέβη· ἃ γὰρ αὐτῷ προσήκοντα ὡς ἐπὶ 554 παραδείγματος ἔλεγεν περὶ τῆς ἀμπέλου,

1. Ψαλ. 79,14. 2. Ψαλ. 79,15.

ταῦτα εἰς αὐτὸν πάλιν ἐπάγει καλῶς. Ὡσπερ οὖν καὶ ἄνω εἰπῶν «ἐπὶ τὴν προσευχὴν τοῦ δούλου σου καὶ φωμιεῖς ἡμᾶς» μετῆλθεν ἐπὶ τὸ παράδειγμα, ὡς περὶ ἀμπέλου λέγων καὶ τὰ ἀκόλουθα, οὕτως πάλιν ἀπὸ τοῦ παραδείγματος ἀνατρέχει «υἶὸν ἀνθρώπου», ἵνα εἴπῃ ἡμᾶς, ἀπὸ τοῦ ἐνικοῦ τὸν λαὸν λέγων, — ὡς ὅταν λέγῃ τὸ «κατεπάτησέν με ἄνθρωπος», οὐ περὶ ἐνὸς λέγει, ἀλλὰ περὶ πολλῶν. Ἐποδέδωκεν μέντοι αὐτῷ τὸ «ἐπίβλεψον», ἵνα ἢ «καὶ ἐπίβλεψον ἐξ οὐρανοῦ ἐπὶ τὴν ἄμπελον ταύτην». Ποίαν, σαφὲς αὐτὸ ποιῶν ἐπάγει· «καὶ ἐπὶ τὸν υἶὸν τοῦ ἀνθρώπου, ὃν ἐκραταίωσας σεαυτῷ»¹, τουτέστιν ἡμᾶς. Πρόσχετος ἡμῖν φησιν, οὗς αὐτὸς συνεστήσω, καὶ ἰσχυροὺς τοὺς οἰκείους πολλάκις ἀπέφηνας θαύμασιν.

17 «Ἐμπεपुरισμένη πυρὶ καὶ ἀνεσκαμμένη»

Τὸ «ἐμπεपुरισμένη» ὡς πρὸς τὸ «κατάρτισαι αὐτήν» ἔχει τὴν ἀκολουθίαν, ἵνα ἢ «καὶ κατάρτισαι αὐτήν ἢ ἐφύτευσεν ἢ δεξιὰ σου» «ἐμπεपुरισμένην ἐν πυρὶ»² καὶ ἀνεσκαμμένην, — τουτέστι πρόσχετος τῇ ἀμπέλῳ, ὅπως πυρὶ τε διέφθαρται καὶ κατέσκαπται· ταῦτα γὰρ ὑπέμεινεν ἢ πόλις παρὰ τοῦ Ἀντιόχου. Τὸ δὲ «ἐπὶ υἶὸν ἀνθρώπου, ὃν ἐκραταίωσας σεαυτῷ» διὰ μέσου, ὡσπερ οὖν καὶ ἕτερα πολλὰ διὰ τὸ μέτρον, ὁμοῦ καὶ σαφὲς ποιῶν ὅτι ποτὲ λέγει τὴν ἄμπελον.

«Ἐπιτιμῆσεως τοῦ προσώπου σου ἀπολοῦνται»

Ἄλλ' εἰ μόνον ἐπιτιμῆσεις, ἅπαντες οἱ τοσαῦτα ἡμᾶς διαθέντες ἀπολοῦνται.

25 18-19 «Γενηθήτω ἡ χεὶρ σου ἐπ' ἄνδρα δεξιᾶς σου καὶ ἐπὶ υἶὸν ἀνθρώπου, ὃν ἐκραταίωσας σεαυτῷ· καὶ οὐ μὴ ἀποστῶμεν ἀπὸ σοῦ»

30 Τὸ σχολιὸν ἐν 555 τῇ φράσει ἀπὸ τῆς ἐρμηνείας γεγένηται. Ἐπειδὴ γὰρ χεῖρα καλεῖ τὴν ἐνέργειαν, δεξιάν δὲ τὴν βοήθειαν, τοῦτο λέγει ἢ ἐνέργειά σου, φησίν, ἢ εἰς βοήθειαν, — ἀντὶ τοῦ αὐτῆ

1. Ψαλ. 79,16. 2. Ψαλ. 79,17.

σου ἢ βοήθεια, — γενέσθω εἰς ἡμᾶς τοὺς σοὺς καὶ ὑπὸ σου δειχθέντας αἰεὶ μεγάλους, ἵνα ἢ ἡ ἀκολουθία «Γενηθήτω ἡ χεὶρ τῆς δεξιᾶς σου ἐπὶ ἄνδρα καὶ ἐπὶ υἶὸν ἀνθρώπου, ὃν ἐκραταίωσας σεαυτῷ καὶ οὐ μὴ ἀποστῶμεν ἀπὸ σου»¹ καὶ ἀπὸ τῆς δεξιᾶς τοῦ ἐλέους σου. Τυχόντες γὰρ τούτων, οὐκ ἀφεξόμεθα σου τῆς γνώσεως, ἀλλὰ μενοῦμεν αἰεὶ τὴν παρά σου δεξιάν τε καὶ φιλανθρωπίαν ζητοῦντες, ἀντὶ τοῦ σὲ Θεὸν καὶ βοηθὸν ἡγοῦμενοι.

19 «Ζωώσεις ἡμᾶς, καὶ τὸ ὄνομά σου ἐπικαλεσόμεθα»

Ἄπο γὰρ νεκρότητος καὶ κινδύνων εἰς ζωὴν καὶ τὴν παρά σου σωτηρίαν καταστάντες, εἰκότως σε Θεὸν γνωρίσομεν.

20 «Κύριε ὁ Θεὸς τῶν δυνάμεων, ἐπίστρεψον ἡμᾶς καὶ ἐπίφανον τὸ πρόσωπόν σου, καὶ σωθησόμεθα»

Καλῶς τὸ αὐτὸ καὶ τέλος ἐποιήσατο τοῦ ψαλμοῦ. Αὐτὸς οὖν, φησί, τῇ σαυτοῦ βοηθείᾳ καὶ ἐπιφανείᾳ περίσωσαι ἡμᾶς².

Ψαλμὸς 80

15 556 Τὴν ἀπὸ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον τοῦ λαοῦ προαγορεύων, ἐπὶ εὐχαριστίαν ἅπαντας ὁ μακάριος Δαβὶδ διὰ τοῦδε προτρέπεται τοῦ ψαλμοῦ.

2 «Ἀγαλλιᾶσθε τῷ Θεῷ τῷ βοηθῷ ἡμῶν»

20 Εὐφραίνεσθε, φησίν, ἐπὶ τῇ παρ' αὐτοῦ βοηθείᾳ, τῶν παρ' αὐτοῦ μνημονεύοντες αἰεὶ καλῶν.

«Ἀλαλάξατε τῷ Θεῷ Ἰακώβ»

25 Καὶ μετὰ τῆς οἰκείας εὐφροσύνης αὐτῷ τοὺς προσηκόντας ὕμνους ἐπινικίους ἀποδίδοτε. Τὸ δὲ «ἀλαλάξατε»³ συνήθως ἐπὶ νίκης.

1. Ψαλ. 79,18-19. 2. Πρβλ. Ψαλ. 79,20. 3. Ψαλ. 80,2.

3 «Λάβετε ψαλμόν και δότε τύμπανον»

“Οπερ ἔθος ἐστὶν ἄχρι τῆς δεῦρο τὸ τὰς μὲν ᾠδὰς γίνεσθαι παρ’ ἐτέρων, ἐτέρους δὲ ἢ ἐν ὀργάνοις ἢ ἐν αὐλοῖς ἢ ἐν τισιν ἐτέροις τὰς ᾠδὰς λέγειν, τοῦτο ἦν και τότε. Ὁ γὰρ μακάριος Δαβὶδ τῆ τοῦ
5 Πνεύματος χάριτι τοὺς ψαλμοὺς εἰργάζετό τε και ἔλεγεν· ἕτεροι δὲ ἦσαν οἱ περὶ ταῦτα ἐπιτήδειοι και διαφόροις τοῖς ὀργάνοις, κιθάρα τε και αὐλῶ, κυμβάλοις τε και τυμπάνοις και τοῖς τοιοῦτοις τὰς ᾠδὰς ἀνακρουόμενοι. Ὡς οὖν πρὸς ἐκείνους φησί, «λάβετε τὸν ψαλμόν»¹, τουτέστιν τὴν ᾠδὴν, και δότε παρ’ ἑαυτῶν τὰ ὄργανα· ὃ
10 μὴ ἔχετε λαβόντες, τὰ παρ’ ἑαυτῶν δότε τῶν ὀργάνων τὴν χρῆσιν.

«Ψαλτήριον τερπνὸν μετὰ κιθάρας»

Καλὴ γάρ, φησὶν, ἡ ᾠδὴ και τερπνὴ, ὅταν διὰ τῶν ὀργάνων και τῆς ποικιλίας και τῶν διαφορῶν ῥυθμῶν μείζονα τοῖς ἀκούουσι τὴν ἡδονὴν παρέχεται. Σύμμαχος τὸ «ψαλτήριον τερπνόν» ἄυραν ἠδεῖαν² λέγει, ἀντὶ τοῦ καλῆ ἢ πνοῆ και ἠδεῖα ἢ τοιαύτη.
15 ἠδεῖαν² λέγει, ἀντὶ τοῦ καλῆ ἢ πνοῆ και ἠδεῖα ἢ τοιαύτη.

4 «Σαλπίατε ἐν νεομηνίᾳ σάλπιγγι, ἐν εὐσήμῳ ἡμέρᾳ ἑορτῆς ἡμῶν»

557 Ἐκβοᾶτε, φησὶ, και ταῖς σάλπιγγιν ἐν ταῖς νεομηνίαις², — ἑορτὴν γὰρ ἦγον τὴν νεομηνίαν, — ἀλλὰ και ἐν πάσῃ, φησὶν, ἐπι-
20 σήμῳ ἑορτῇ. Βούλεται δὲ εἰπεῖν ὁσάκις συνήτε, διὰ πάντων ψάλ-
λατε τῷ Θεῷ τῶν ὀργάνων.

5 «Ὅτι πρόσταγμα τῷ Ἰσραὴλ ἐστὶν και κρίμα τῷ Θεῷ Ἰακώβ»

Μετὰ γὰρ πολλῆς κρίσεως και δοκιμασίας τοῦτο ὁ Θεὸς τῷ λαῷ
25 τῷ ἡμετέρῳ ποιεῖν προσέταξεν³, ὥστε μηδὲν παραλιμπάνειν δεῖ.

6 «Μαρτύριον ἐν τῷ Ἰωσήφ ἔθετο αὐτὸν ἐν τῷ ἐξελεῖν αὐτὸν ἐκ γῆς Αἰγύπτου»

Διεμαρτύρατο αὐτῷ, φησὶν, ὀπηνίκα τῆς Αἰγύπτου αὐτὸν ἐξή-
γαγεν, τοῦτο ποιεῖν ὑπὲρ ἐκείνης τῆς ἐλευθερίας ἐντειλάμε-

1. Ψαλ. 80,3. 2. Πρβλ. Ψαλ. 80,4. 3. Πρβλ. Ψαλ. 80,5.

νος¹. Τὸ οὖν «ἔθετο αὐτόν»², ἀντὶ τοῦ τὸν λόγον, — ἵνα εἴπη τοῦτον ἐν διαμαρτυρίας αὐτῷ τάξει τὸν λόγον ἔθετο.

«Γλῶσσαν, ἣν οὐκ ἔγνω, ἤκουσεν»

Τότε γὰρ και μεγάλων ἠξιώθη, ὅτε τὸ πρόσταγμα τοῦτο ἐδέ-
5 ξατο, θείας ἀκούων φωνῆς, ἧς οὐδέποτε πρὸ τούτου ἀκούσας ἦν, — ὥστε και ὑπὲρ αὐτοῦ τούτου δεῖν μετὰ σπουδῆς πράττειν τὸ
προσταχθέν, ὅτιπερ ἠξίωσεν αὐτὸς ὁ Θεὸς οἰκεία φωνῇ δοῦναι τὸ
πρόσταγμα.

7 «Ἀπέστησεν ἀπὸ ἄρσεων τὸν νῶτον αὐτοῦ»

«Ἄρσεων»³ λέγει τῶν βασταγαμάτων, ἀπὸ τοῦ αἵρειν, — ἵνα
10 εἴπη τοῦ πηλοῦ και τῆς πλινθείας⁴ 558 ἀπήλλαξεν αὐτόν, φησὶν, ἐκείνης τῆς δουλείας, και τοῦ φέρειν βαρῆα βαστάγματα τὸν
νῶτον ἠλευθέρωσεν.

«Αἱ χεῖρες αὐτοῦ ἐν τῷ κοφίνῳ ἐδόουλευσαν»

Κατετρίβη γὰρ μικροῦ, και κατεδαπανήθη τὰς χεῖρας ἐν τῇ τοῦ
15 κοφίνου δουλείᾳ, τὸ αὐτὸ λέγων. Τότε οὖν, φησὶν, ὀπηνίκα τού-
των αὐτοὺς ἀπαλλάξας ἐξήγαγε τῆς Αἰγύπτου, τότε αὐτῷ τοῦτο
τὸ πρόσταγμα δέδωκεν. Τί εἰπὼν πρὸς αὐτόν;

8 «Ἐν θλίψει ἐπεκαλέσω με, και ἐρρύσάμην σε· ἐπήκουσά σου
20 ἐν ἀποκρύφῳ καταγίδος»

Τοῦ Θεοῦ λέγει τοὺς λόγους, οὓς τότε πρὸς αὐτοὺς εἶπεν ἐν τῷ
ὄρει τῷ Σινᾷ ὀφθεις αὐτοῖς⁵, και εἰπὼν δι’ ἑαυτοῦ ὅτι ἀνήγαγόν σε
ἐξ Αἰγύπτου, διήγαγον τὴν θάλασσαν, ἐμὲ γνώριζε τὸν Δεσπότην
και ποιητὴν, τῆς τῶν εἰδώλων θεραπείας ἀφίστασο. Τοῦτο οὖν
25 αὐτοὺς ὑπομιμνήσκει. Εἶπεν οὖν ὁ Θεὸς τότε πρὸς τὸν λαόν «Ἐν
τῇ θλίψει»⁶ τῆς δουλείας σου ὄντος σου ἤκουσα, και ἀπήλλαξά σε
πρὸς τῇ Ἐρυθρᾷ θαλάσῃ γενόμενον και περὶ τῆς σωτηρίας κινδυ-
νεύοντα. Ἐν νεφέλῃ ὀφθεις ἤκουσά σου και διελὼν τὴν θάλασσαν

1. Πρβλ. Ἐξ. 12,1 ἐξ. 13,1 ἐξ. 2. Ψαλ. 80,6. 3. Ψαλ. 80,7. 4. Πρβλ. Ἐξ. 1,13-14. 5. Πρβλ. Ἐξ. 19,3-6. 6. Ψαλ. 80,8.

ἀπήλλαξα τῶν ἐπικειμένων θανάτων¹. «Ἐν ἀποκρύφῳ» οὖν «καταιγίδος» εἶπεν τὴν νεφέλην, ἐν ἣ ὡσπερ ἀποκεκρυμμένος αὐτοῖς διελέγετο, ὡς τῆς νεφέλης καὶ ἀνέμους πέμπειν σφοδροτάτους φύσιν ἐχούσης καὶ οὕτω τὰς καταιγίδας ἀποτελοῦσης.

5 «Ἐδοκίμασά σε ἐπὶ ὕδατος ἀντιλογίας»

Τοῦ πικροῦ λέγει τοῦ ἐν Μεβρῶ, ὅτε ἐλοιδορήθησαν τῷ Μωσῆ². Ἄλλὰ καὶ μετὰ τοῦτο φησί σου τὴν δοκιμὴν τῆς ἀπιστίας παρασχομένου, ἐγὼ καὶ οὕτω τὸ ὕδωρ μεταβαλὼν χρήσιμον ὑμῖν ἐποίησα τὸ ποτόν. Τί οὖν ὑπὲρ τούτων;

10 9 «Ἄκουσον, λαός μου, καὶ διαμαρτυροῦμαί σοι»

559 Οὐκοῦν ἄκουε³ τοῦ λοιποῦ, καὶ μέμνησο ὧν λέγω.

9-10 «Ἰσραήλ, ἐὰν ἀκούσης μου, οὐκ ἔσται ἐν σοὶ Θεὸς πρόσφατος, οὐδὲ προσκυνήσεις Θεῷ ἄλλοτρίῳ»

15 Ἐάνπερ ἔχειν ἐθέλης περὶ ἐμέ, καὶ τῆς ἐμῆς ἐπιμελεῖσθαι θεοραπείας καὶ τῶν παρ' ἐμοῦ ἀπολαύειν ἀγαθῶν, — ἔλαβες γὰρ ὧν παρέχεις δύναμαι τὴν πείραν, — μὴ μοι καινοὺς καὶ ἐπεισάκτους θεοὺς, τοὺς ἀνθρωπίναις ἐπινοίαις ποθὲν χθὲς καὶ σήμερον ἐπεισαχθέντας, ἐπεισάξῃς⁴.

20 11 «Ἐγὼ γάρ εἰμι Κύριος ὁ Θεός σου ὁ ἀναγαγὼν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου»

Δεῖ γὰρ σε Δεσπότην ἡγεῖσθαι ἐμὲ τὸν ἀπαλλάξαντά σε τῆς δουλείας, ἀφ' ὧν ἔλαβες ἔχοντα τὴν πείραν.

«Πλάτυνον τὸ στόμα σου, καὶ πληρώσω αὐτό»

25 Οὐ γὰρ μόνον ὅτι δέδωκα λέγω, ἀλλὰ καὶ δώσειν ὑπισχνοῦμαι· κἂν γὰρ ἀνοιξῆς σου τὸ στόμα, τοσοῦτων αὐτό «πληρώσω»⁵ ἀγαθῶν, ὅσων ἂν δέχεσθαι δύνη, — ἀντὶ τοῦ θαυμάσιου παρεξῶ τῶν ἀγαθῶν τὴν περιουσίαν ἄνπερ αὐτὸς μὴ ἐμποδῶν γίνῃ.

1. Πρβλ. Ἐξ. 14,19 ἐξ. 2. Πρβλ. Ἐξ. 15,22-26. 3. Πρβλ. Ψαλ. 80,9. 4. Πρβλ. Ψαλ. 80,10. 5. Ψαλ. 80,11.

12 «Καὶ οὐκ ἤκουσεν ὁ λαός μου τῆς φωνῆς μου»

Ἄλλὰ τούτων οὐκ ἐφρόντισεν τῶν ῥημάτων.¹

«Καὶ Ἰσραήλ οὐ προσέσχεν μοι»

Ἐλαττον δέ μου τῆς γνώσεως ἐφρόντισεν.

13 «Καὶ ἐξαπέστειλα αὐτοὺς κατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα τῶν καρδιῶν αὐτῶν, πορεύονται ἐν τοῖς ἐπιτηδεύμασιν αὐτῶν» 5

560 Σύμμαχος σαφέστερον· ἄφηκα οὖν αὐτοὺς τῇ ἀρεσκείᾳ τῆς καρδίας αὐτῶν ὁδεύειν ταῖς βουλαῖς αὐτῶν'. Ταύτην αὐτοῖς τὴν τιμωρίαν ἐπήγαγον βουλομένοις οὐκ ὀρθῶς ζῆν· ἄφηκα', οὐδεμίαν αὐτῶν ἐπιμέλειαν ποιησάμενος τοῦ λοιποῦ, ὥστε κατὰ τὴν οἰκείαν γνώμην ἅπαντα πράττειν· τὴν ζημίαν, ὅση τίς ἐστιν, ἔγνωσαν εὐκόλως. Καὶ γὰρ καὶ πρὸς τὸ χεῖρον εἶδον, καὶ τὸν βίον ἔσχον διεφθαρμένον, καὶ τοὺς καρποὺς τούτων ἔλαβον τὴν τε αἰχμαλωσίαν καὶ τὰ ἐκεῖθεν κακά. Δέδεικται μέντοι κἀνταῦθα, ὡς πολλάκις ἡμῖν εἴρηται, ὅτι ἡ Γραφή τὴν συγχώρησιν ἀντὶ πράγματος λέγει. Τὸ γὰρ ἄφηκα' ἐξαπέστειλεν² εἶπεν, ἄπερ συγχώρησεν αὐτοὺς παθεῖν τε καὶ κατὰ τὴν οἰκείαν γνώμην αὐτοὺς ἀμαρτάνειν, ταῦτα ὡς τοῦ Θεοῦ ἀποστείλαντος ἐπ' αὐτοὺς καὶ ποιήσαντος εἰπῶν.

14-15 «Εἰ ὁ λαός μου ἤκουσέν μου, Ἰσραήλ ταῖς ὁδοῖς μου εἰ ἐπορεύθη, ἐν τῷ μηδενὶ ἂν τοὺς ἐχθροὺς αὐτῶν ἐταπείνωσα καὶ ἐπὶ τοὺς θλίβοντας αὐτοὺς ἐπέβαλον τὴν χειρὰ μου» 20

Εἰ δέ, φησὶν, ἐμέμνητο τῶν ἐμῶν ῥημάτων ἐπιμεληθέντες ὧν προσέταξα, οὐδὲ ἂν ἔπαθον ταῦτα· καὶ γὰρ σφόδρα ραδίως τοὺς ἐχθροὺς αὐτῶν ἐτιμωρησάμην³, καὶ περιέβαλον ἂν αὐτοὺς εὐκόλως μεγίστοις κακοῖς ὥστε οὐδ' ἂν ἔπαθόν τι δεινόν. Ταῦτα δὲ λαβὼν ὁ Προφήτης ἀπὸ τῆς τότε φωνῆς τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ ἀκόλουθα εἶπεν, ὡσανεὶ βουληθεῖη καὶ νῦν χρήσασθαι φωνῆ, ἀρμοσόντων αὐτῶ τῶν ἐξῆς, — διὰ πάντων τούτους παιδεύων ὅτι εὐεργετηθέντες καὶ νόμον δεξάμενοι παρὰ τοῦ Θεοῦ, εἰ μὲν ὑπήκουσαν, ἔπαθον 30

1. Πρβλ. Ψαλ. 80,12. 2. Πρβλ. Ψαλ. 80,13. 3. Πρβλ. Ψαλ. 80,15.

5 ἂν οὐδέν· ἐπειδὴ δὲ ἔλαττον ἐφρόντισαν τῶν προσταγμάτων, ἀνηκέστοις περιέπεσον κακοῖς, — παιδεύων αὐτοὺς φυλάξασθαι τὸ τοῖς αὐτοῖς περιπεσεῖν ἐξῆς, μὴ τὰ αὐτὰ πάλιν παθεῖν. Τὸ δὲ κατὰ τὴν ἀκολουθίαν ἀπὸ τῶν εἰρημένων παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ ἐξῆς εἰπεῖν ἀπ' αὐτοῦ ὡς ἂν ἀρμόζειν αὐτῷ δυνάμενα, μειζρόνως ἐντρέποντος ἦν τοὺς ἀκούοντας, ὅσω καὶ ἐκ τοῦ Θεοῦ λέγεσθαι δοκῆ τὰ λεγόμενα.

16 «Οἱ ἐχθροὶ Κυρίου ἐφύσαντο αὐτῷ»

10 561 Λέγει λοιπὸν καὶ τῆς ἐπανόδου τὸ μέγεθος, πρὸς τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ προοίμιον... κεχρημένος, ἵνα εἴπῃ... ὡσπερ ἐν μέσῳ ἢ παραίνεσις. "Ὅμοιον δέ ἐστι τὸ ἐνταῦθα λεγόμενον τῷ ἐν τῷ ξε' φαλμῷ τῷ «ἐν τῷ πλήθει τῆς δυνάμεώς σου φεύσονται σε οἱ ἐχθροὶ σου»¹. Ὑπὲρ τούτων οὖν, φησὶν, εὐχαριστεῖν ὑμῖν παρακελεύομαι, ὅτι μετὰ τοσαύτην ἀγνωμοσύνην οὕτω μεγάλης τετυχήκατε τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ χάριτος, ὡς καὶ πολλοὺς τῶν ἐναντίων καταπλαγέντας τὴν περὶ ἡμᾶς τιμὴν ὑποκρίνασθαι, ψευδομένους τοῦ δόγματος τὴν κοινωνίαν. Ἐν αὐτῷ δὲ τῷ προειρημένῳ φαλμῷ καὶ ἡ ἀπόδειξις ἡμῖν παράκειται.

«Καὶ ἔσται ὁ καιρὸς αὐτῶν εἰς τὸν αἰῶνα»

20 Ἄλλ' οὐδὲν αὐτοῖς ὄφελος ἐκ τῆς ὑποκρίσεως ἔσται· μένει γὰρ αὐτοὺς ὁ τῆς τιμωρίας «καιρὸς»², ὃν οὐ πρὸς βραχὺ ἄλλ' εἰς τὸ διηνεκὲς δέξονται.

17 «Καὶ ἐφώμισεν αὐτοὺς ἐκ στέατος πυροῦ»

25 Ἄλλ' ἐκεῖνα μὲν εἰς τοὺς ἐναντίους ἔσται, τοὺς δὲ οἰκείους πληρώσει πολλῆς τῆς ἀπὸ τῶν γεννημάτων εὐθηνίας· «πυροῦ»³ γὰρ λέγει τοῦ σίτου, στέας δὲ πυροῦ τὴν εὐθηνίαν αὐτοῦ καλεῖ.

«Καὶ ἐκ πέτρας μέλι ἐχόρτασεν αὐτούς»

Καὶ ἀπὸ χαλεπῶν καὶ σκληρῶν πραγμάτων εἰς πολλὴν αὐτοὺς ἄνεσιν καὶ ἡδονὴν καταστήσει.

1. Ψαλ. 65,3. 2. Ψαλ. 80,16. 3. Ψαλ. 80,17.

ΠΙΝΑΞ

ΤΩΝ ΧΩΡΙΩΝ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΓΡΑΦΗΣ

	Σελ.		
Γεν.	1,2.....	245	19,18-25.....176. 179
			19,19.....170
Ἐξ.	1,13-14.....	287	19,20-21.....170
	2,23-24.....	171	20,5-6.....144
	3,14.....	50	24,9-10.....179
	3,15.....	50	25,10 ἔξ.....166
	7,5.....	50	32,1.....251
	10,2.....	254	32,4.....253
	12,1 ἔξ.....	287	
	12,22-23.....	131	Λευιτ. 11,44.....50
	12,23-24.....	264	
	12,26-27.....	249	Ἀριθ. 3,43.....264
	12,35.....	176	6,22-26.....164
	13,1 ἔξ.....	287	10,33.....166
	13,8.....	249	10,34.....167
	13,14.....	249	11,7-8.....258
	13,21-22.....	255	11,7-9.....172
	14,8.....	50	13,1 ἔξ.....253
	14,15-31.....	180	14,22 ἔξ.....252
	14,19 ἔξ.....	288	14,24.....76
	14,21.....	248	21,21 ἔξ.....169
	14,21-31.....	160	32,33.....178
	15,1.....	180	
	15,19.....	160	Δευτ. 1,22 ἔξ.....253
	15,20-21.....	180	1,34-35.....252
	15,22-26.....	288	6,6-24.....249
	17,2-6.....	256	11,30.....156
	17,3.....	254. 256	
	17,6.....	256	Ἰησ. Ν. 3,14-17.....166
	17,7.....	257	6,1-16.....166
	19,3-6.....	287	18,5-6.....133
	19,16 ἔξ.....	169	
	19,18.....	170	Α' Βασ. 4,1-18.....165

	6,10-18.....165		1,53-54.....136
	7,1.....166		4,58-63.....138. 144
	18,9 ἐξ.....148		5 ἐξ. (κεφ.).....88
	21,5.....226		5,1.....111
	23,5-7.....149		5,1-45.....152
	24,10-11.....149		8,1-7.....111
B' Βασ.	6,1-5.....166	B' Ἐσδρ.	1-2 (κεφ.).....147
	6,6-8.....166		
	6,10-11.....166	A' Μακκ.	1,11-15.....42
	6,12.....166		1,37.....273
	6,13-19.....166		1,41-52.....98
	8,9-11.....231		1,60-68.....119
	15-18 (κεφ.).....195		2,1-2.....187
			2,4.....42
Γ' Βασ.	8,29.....153		2,14-19.....42
	10,1-13...182. 209. 211		2,15-27.....98
			2,19.....187
Δ' Βασ.	6,8 ἐξ.....227		2,27.....42
	16,2.....36		2,39.....42
	18,17.....80. 84		2,45.....42
	18,17 ἐξ.....236		2,65-3,2.....98
	18,19-36.....80		2,66.....42
	18,26.....80		3,1.....42
	18,28.....80		3,11-18.....42
	18,29.....80		5,1-2.....43
	19,8.....80		5,48-54.....129
	19,10.....236		7,16-17.....273
	19,35.....85. 239		9 (κεφ.).....113
	19,35-36.....233. 237		12,48 ἐξ.....113
B' Παρλ.	7,12.....153	B' Μακκ.	1,7.....273
	9,1-12...182. 209. 211		3,1 ἐξ.....88
	32,9 ἐξ.....236		3,4-5.....94. 95
	32,20-22.....233.237		3,5.....88
	36,17-21.....144		3,5-6.....88
	36,20.....136		3,6 ἐξ.....96
	36,20-23.....88		3,7-8.....88
			3,11.....88
A' Ἐσδρ.	1,50-55.....136		3,13.....88

	3,15.....88	20,4.....107
	3,17-21.....89	24,7.....198
	3,25.....89	24,8.....24
	3,26.....89	25,6.....118
	3,35-36.....89	25,9.....120
	4,1-2.....89	27,2.....119
	4,1-3.....92	29,8.....18
	4,1-6.....94	31,8.....15
	4,1-7.....88	32,4.....24
	4,1-16.....90	32,14.....110
	6,1-2.....98	34,15.....130
	6,2.....273	34,20.....114
	14,5.....273	35,6.....112
		35,12-13.....69
Ψαλ.	2,2-3.....122. 235	36,33.....119
	2,3.....15	38,2.....34
	2,7.....14	38,6.....216
	3,8.....116	38,7.....219
	4,5.....130	39,4.....139
	5,11.....119	40,2.....265
	6,6.....124	41,4.....153
	7,7.....167	43,21.....124
	7,11.....119	43,24.....269
	7,16.....110	44,2.....12. 13. 16. 17
	8,2.....112	44,3.....18. 19
	9,2.....234	44,4.....19
	9,4.....23	44,5.....13. 19. 20. 21
	9,9.....24	44,6.....13. 21
	9,12.....220	44,7.....13. 22. 24. 224
	9,15.....223	44,8.....23. 24
	9,20.....167	44,9.....25
	9,32.....15	44,10.....26
	9,34.....15. 123	44,11.....27. 34
	10,2.....148. 149	44,12.....13
	12,6.....108	44,13.....28
	16,6-9.....136	44,14.....30. 31
	16,10.....146	44,15.....13. 31
	16,12.....49	44,16.....32
	17,2.....137	44,17.....34
	18,7.....156. 236	45,2.....36

45,3.....	37	48,12.....	56
45,4.....	38	48,13.....	57
45,5.....	39	48,14.....	57
45,6.....	39	48,15.....	58
45,7.....	40	48,16.....	59
45,8.....	40	48,17.....	59
45,9.....	40	48,19.....	59
45,10.....	40	48,20.....	60
45,11.....	41	48,21.....	60
45,12.....	41	49,1.....	61. 101
46,2.....	43	49,2.....	62
46,3.....	43	49,3.....	62
46,4.....	44	49,4.....	62
46,5.....	44	49,5.....	63
46,6.....	44	49,6.....	63
46,7.....	45	49,7.....	64
46,8.....	45	49,8.....	64
46,9.....	45	49,9.....	64
46,10.....	45	49,10.....	65
47,2.....	46	49,12.....	65
47,3.....	47	49,13.....	65
47,5.....	48	49,14.....	66
47,6.....	48	49,14-15.....	69
47,7.....	48	49,15.....	66
47,8.....	48	49,16.....	67
47,9.....	49	49,18.....	67
47,10.....	49	49,19.....	67
47,11.....	50	49,20.....	67. 187
47,12.....	50	49,21.....	68
47,13.....	50	49,22.....	68
47,14.....	51	49,23.....	69
47,15.....	51	50,3.....	72
48,2.....	52. 250	50,4.....	72
48,3.....	52	50,5.....	72
48,4.....	53	50,6.....	70. 71. 74
48,5.....	53	50,7.....	71. 74
48,6.....	54. 101. 265	50,8.....	75
48,7.....	55	50,9.....	75
48,10.....	55	50,10.....	76. 126
48,11.....	56	50,11.....	76

50,12.....	76	54,13.....	94
50,13.....	77	54,14.....	95
50,14.....	77	54,15.....	95
50,15.....	77	54,16.....	114
50,16.....	77	54,20.....	95
50,17.....	78	54,21.....	96
50,18.....	78	54,22.....	96
50,19.....	78	54,23.....	97
50,20.....	69. 79	54,24.....	97. 98
50,21.....	79	55,2.....	99. 108. 109
51,3.....	80	55,3.....	99
51,4.....	80	55,4.....	100
51,5.....	81	55,5.....	100. 109
51,6.....	81	55,6.....	100
51,7.....	82	55,7.....	101
51,8.....	82	55,8.....	104
51,9.....	82	55,9.....	104
51,10.....	83	55,10.....	105
51,11.....	83	55,11.....	105
52,2.....	84	55,12.....	105
52,3.....	84	55,13.....	105. 106. 111
52,4.....	84	55,14.....	106
52,5-6.....	84	56,2.....	107. 193
52,7.....	85	56,4.....	108
53,3.....	86	56,5.....	109
53,4.....	86	56,6.....	110
53,5.....	86	56,7.....	110
53,7.....	87	56,8.....	110
53,8.....	87	56,9.....	111
54,2.....	90	56,10.....	111
54,3.....	91	56,11.....	112
54,4.....	91	56,12.....	112
54,5.....	92	57,2.....	113
54,6.....	92	57,3.....	114
54,7.....	92	57,4.....	114
54,8.....	92	57,5.....	115
54,9.....	93	57,6.....	115
54,10.....	93	57,7.....	116
54,11.....	93	57,8.....	116
54,12.....	93. 210	57,9.....	40. 117

57,10.....	117	61,2.....	140
57,11.....	118	61,3.....	140
57,12.....	118. 121	61,4.....	140
58,2.....	119	61,5.....	141
58,3.....	120	61,6.....	142
58,4.....	120	61,7.....	142
58,5.....	121	61,8.....	142
58,6.....	121. 123	61,9.....	142
58,7.....	121	61,10.....	143
58,8-9.....	122	61,11.....	143
58,9.....	123	61,12.....	132. 144
58,10.....	124	61,13.....	144
58,11.....	124	62,2.....	145
58,12.....	125. 127	62,3.....	145
58,12-13.....	126	62,4.....	145
58,14.....	126	62,5.....	146
58,15.....	128	62,6.....	146. 214
58,16.....	128	62,7.....	146. 147
58,17.....	128	62,10.....	147
58,18.....	129	62,11.....	147
59,3.....	129	62,12.....	147
59,4.....	130	63,2.....	148
59,5.....	130	63,3.....	149
59,6.....	131	63,4.....	148
59,7.....	132	63,5.....	149
59,8.....	132	63,6.....	123. 150
59,9.....	133	63,7.....	150
59,10.....	133	63,8.....	151
59,11.....	134. 135	63,9.....	151
59,12.....	135	63,10.....	152
59,13.....	135	63,11.....	152
59,14.....	135	64,2.....	153
60,2.....	136	64,3.....	153
60,3.....	137	64,4.....	153
60,4.....	137	64,5.....	154
60,5.....	137	64,6.....	155
60,6.....	137	64,7.....	155
60,7.....	138	64,8.....	155
60,8.....	138. 139	64,9.....	156. 236
60,9.....	139	64,10.....	157

64,11.....	157	67,13.....	173. 181
64,12.....	157	67,14.....	174
64,13.....	158	67,15.....	174
64,14.....	158	67,16.....	175
65,1.....	159. 160	67,17.....	175. 271
65,2.....	159	67,18.....	170. 175
65,3.....	159. 290	67,19.....	176
65,4.....	160	67,20.....	177
65,5.....	160	67,21.....	177
65,6.....	160	67,22.....	178
65,7.....	161	67,23.....	178
65,8.....	161	67,24.....	178
65,9.....	161	67,25.....	179. 247
65,10.....	161	67,26.....	179
65,11.....	162	67,27.....	180
65,12.....	162. 184	67,29.....	181
65,13.....	37. 162	67,30.....	181
65,13-14.....	174	67,31.....	103. 182
65,14.....	162	67,33.....	182
65,15.....	162	67,34.....	103. 183. 205
65,16.....	163	67,35.....	184
65,17.....	163	67,36.....	184
65,18.....	163	68,2.....	184
65,19.....	163	68,2-3.....	189
65,20.....	163	68,3.....	185
66,2.....	164	68,4.....	185
66,3.....	164	68,5.....	185
66,4.....	164	68,6.....	186
66,5.....	164	68,7.....	186
66,7.....	165	68,8.....	186
67,2.....	168	68,9.....	187
67,3.....	117. 168	68,10.....	187. 191
67,4.....	168	68,11.....	187
67,5.....	169. 175	68,12.....	188
67,6.....	170	68,13.....	188
67,7.....	171. 177	68,14.....	188
67,8.....	171	68,15.....	189
67,9.....	172. 203	68,16.....	189
67,10.....	172	68,17.....	189
67,11.....	173	68,18.....	190

68,19.....	190	70,18.....	202
68,20.....	190	70,19.....	110. 202
68,21.....	190	70,20.....	203
68,22.....	191	70,21.....	203
68,23.....	191	70,22.....	203
68,24.....	192	70,23.....	204
68,25.....	192	70,24.....	204
68,26.....	191. 192	71,1.....	206
68,27.....	193	71,2.....	206
68,28.....	193	71,3.....	206. 207
68,29.....	193	71,4.....	206
68,30.....	193	71,5.....	207. 208
68,31.....	194	71,6.....	208. 210
68,32.....	194	71,7.....	208
68,33.....	194	71,8.....	209
68,34.....	195	71,10.....	48
68,35.....	195	71,11.....	209
68,36.....	195	71,13.....	209
68,37.....	195	71,14.....	210
69,2.....	195	71,15.....	210
69,3.....	196	71,16.....	210
69,4.....	196	71,17.....	211
69,5.....	196	71,18.....	212
69,6.....	197	71,19.....	110. 212
70,1.....	197	72,1.....	213
70,2.....	197	72,2.....	213
70,3.....	197	72,3.....	213
70,4.....	198	72,4.....	214
70,5.....	198	72,6.....	214
70,6.....	198	72,7.....	215
70,7.....	199	72,8.....	215
70,8.....	199	72,9.....	215
70,9.....	200	72,10.....	216
70,11.....	200	72,11.....	216
70,12.....	200	72,12.....	217
70,13.....	200	72,13.....	217
70,14.....	201. 204	72,14.....	217
70,15.....	201	72,15.....	217. 245
70,16.....	201	72,16.....	218
70,17.....	202	72,17.....	218

72,18.....	219	75,2.....	238
72,19.....	219	75,3.....	239
72,20.....	219	75,4.....	239
72,21.....	220	75,5.....	239
72,22.....	220	75,6.....	239
72,23.....	221	75,7.....	240
72,24.....	221	75,8.....	240
72,25.....	221	75,9.....	240
72,26.....	221	75,10.....	241
72,27.....	222	75,11.....	241
72,28.....	223	75,12.....	241
73,1.....	224	75,13.....	241
73,2.....	224	76,2.....	242
73,3.....	225	76,3.....	242. 245
73,4-5.....	226	76,3-4.....	246
73,6.....	226	76,4.....	243
73,7.....	226	76,5.....	243
73,8.....	227	76,6.....	243
73,9.....	227. 229	76,7.....	244
73,10.....	227. 228. 232	76,8.....	244
73,11.....	228	76,9.....	244
73,12.....	229	76,9-10.....	245
73,13.....	230	76,11.....	246
73,14.....	230	76,12.....	246
73,15.....	231	76,13.....	246
73,16-17.....	232	76,14.....	247
73,18.....	232	76,15.....	247
73,19.....	232	76,16.....	247
73,20.....	232	76,17.....	248
73,21.....	233	76,18.....	248
73,22.....	233	76,19.....	248
74,2.....	15. 234	76,20.....	249
74,3.....	15. 234. 235	77,1.....	250
74,4.....	16. 235	77,2.....	251
74,5.....	236	77,3.....	251
74,6.....	236	77,4.....	251
74,7.....	236	77,5.....	251
74,8.....	237	77,6.....	252. 254
74,9.....	237	77,7.....	252
74,10.....	238	77,8.....	253. 254

77,9.....	253	77,50.....	265
77,10.....	254	77,51.....	265
77,11.....	254	77,52.....	265
77,12.....	254. 255	77,53.....	266
77,13.....	255	77,54.....	266
77,14.....	255	77,55.....	266
77,15.....	256	77,56.....	267
77,16.....	256	77,57.....	267
77,17.....	256	77,58.....	267
77,18.....	256	77,59.....	267
77,19.....	257	77,60.....	267
77,21.....	257	77,61.....	268
77,22.....	257	77,62.....	268
77,23.....	172. 258	77,63.....	268
77,24.....	172. 258	77,64.....	269
77,25.....	258	77,65.....	269
77,26.....	259	77,66.....	104. 270
77,27.....	259	77,67.....	270
77,28.....	259	77,68.....	271
77,29.....	259	77,69.....	271
77,30.....	260	77,70.....	271
77,31.....	260	77,71.....	272
77,32.....	260	77,72.....	272
77,33.....	261	78,1.....	274
77,34.....	261	78,2.....	274
77,35.....	261	78,2-3.....	273
77,36.....	261	78,3.....	275
77,37.....	261	78,4.....	275
77,38.....	262	78,5.....	275
77,39.....	262	78,6.....	275
77,40.....	262	78,7.....	276
77,41.....	263	78,8.....	276
77,42.....	263	78,9.....	276
77,43.....	263	78,10.....	277
77,44.....	263	78,11.....	277
77,45.....	263	78,12.....	278
77,46.....	264	78,13.....	278
77,47.....	264	79,2.....	278
77,48.....	264	79,3.....	279
77,49.....	265	79,4.....	280

79,5-6.....	280	113,25.....	124
79,6.....	280	114,3.....	106
79,7.....	280	118,171.....	13
79,8.....	281	119,1.....	235
79,9.....	281	119,2.....	235
79,10.....	281	123,7.....	108
79,11.....	281	132,3.....	69
79,12.....	281	134,8.....	264
79,13.....	282	136,4.....	153
79,14.....	283	139,2.....	119
79,15.....	283	140,9.....	110
79,16.....	284	141,5.....	104
79,17.....	284	142,3.....	110
79,18-19.....	285		
79,20.....	285	Ἐκκλ. 6,5.....	117
80,2.....	285		
80,3.....	286	Ἡσ. 7,1-2.....	35
80,4.....	286	8,6.....	38
80,5.....	286	8,6-7.....	39
80,6.....	287	8,8-9.....	36. 40
80,7.....	287	8,9.....	41
80,8.....	287	36,2.....	80
80,9.....	288	36,2 ἐξ.....	236
80,10.....	288	36,18.....	83
80,11.....	288	37,36.....	233. 237. 239
80,12.....	289	42,8.....	50
80,13.....	289	46,4.....	107
80,15.....	289	53,2.....	18
80,16.....	290		
80,17.....	290	Ἰερ. 1,5.....	114
84,9.....	15. 132	5,8.....	71. 74
88,30.....	208	17,17.....	265
88,36.....	132. 144	25,1-19.....	152
88,37-38.....	208	25,9-11.....	136
93,3.....	99	25,11-13.....	147
93,4.....	101	25,12-13.....	136
103,6.....	155		
103,29.....	40	Ἰεζ. 22,11.....	75
107,3.....	111	23,1-2.....	222
107,5.....	112	23,2.....	22

	23,3.....222		11,9.....191
	23,4.....22. 222		
	23,5.....222	A' Κορ.	3,14-15.....13
	23,11.....222		3,16.....33
			9,1.....13
Δαν. (Σωσ.)	1,10.....130		10,8-10.....253
			10,11.....253
Δαν.	5,29.....147		12,27.....26
			15,12-23.....124
Δ' Μακκ.	4,2-3.....88		15,25.....107
	4,2-6.....88	B' Κορ.	2,15.....25
	4,15.....89. 273		
	4,16.....89	Ἐφ.	3,10.....29
	4,18-5,13.....273		
	4,20.....89	Κολ.	11,19.....26
Ματθ.	6,25.....97	A' Τιμ.	3,1.....13
	10,16.....20		
	11,29.....20	Ἐβρ.	10,19-20.....25
	13,54.....18		11,9 .218. 221. 252. 253
	24,10.....18	A' Πέτρ.	5,7.....97
	27,24.....118		
Λουκ.	10,3.....20		
	12,22.....97		
Ἰω.	2,17.....191		
	3,29.....23		
	4,23.....20		
	7,15.....18		
	7,46.....18		
Πράξ.	10,38.....24		
	13,22.....74		
Ρωμ.	1,13.....229		
	2,21.....66		
	2,21-22.....67		
	3,1.....71		
	3,4.....71		

ΠΙΝΑΞ

ΘΕΜΑΤΩΝ, ΟΝΟΜΑΤΩΝ, ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ

(Συνταχθεὶς ὑπὸ τοῦ κ. Διονυσίου Σκλήρη, Φιλολόγου)

α) Οἱ πρώτοι ἀριθμοὶ ἀναφέρονται εἰς τὴν σελίδα, οἱ δὲ μετὰ τὸ κόμμα εἰς τοὺς στίχους τῆς σελίδος. β) Ὅταν πρὸ τοῦ ἀριθμοῦ τῆς σελίδος εὐρίσκηται τὸ σημεῖον σελ., τὸ ὄνομα ἢ πρᾶγμα ἀπαντᾷται περισσότερο ἢ δις εἰς τὴν αὐτὴν σελίδα.

Ἄσρων 164,1. 179,16.	58. 126,5. 147,9. Ἐκ χειρὸς — 59,1.
Ἄβεδδαρά σελ. 166.	Ἄδικία 80,19. 96,5. σελ. 143. 149,4. 186,8. 214,16,17. 210,2. 214,20. 218,29. 236,9.
Ἄβεσσαλώμ 195,21. 196,14.	Ἄδολεσχία σελ. 91.
Ἄβιουδ 179,16.	Ἄδραζαρ 231,14.
Ἄβραάμ. Θεὸς — 45,18.	Ἄθυμία 92,11. 130,26. Πάθος καὶ — πληροῦν τὴν ψυχὴν 131,3-4.
Ἄβυσσος 155,17.	Αἰγύπτιοι 49,4. 131,26. 180,6. 182,18. 224,18. 230,25. 248,26. 249,3. 265,20.
Ἄγαθότης 70,25.	Αἰγύπτιος 230,29.
Ἄγαθωσύνη 81,5.	Αἴγυπτος 71,32. 90,13. 99,26. 131,24. 160,24. 169,20. 170,28. 178,15. 182,16. σελ. 176. 176,12,23. 178,15. 224,13. 246,27. 247,25. 249,14. 250,10. 251,13. 252,24. 253,29. 254,12. 255,9. 286,27,28. 261,14. 263,10. 265,12. 278,27. 279,1. 281,3,5. 282,8. 287,17,23. 288,20. Ὁ ἐν — καιρὸς 198,18-19.
Ἄγαλλίαμα 47,3	Ἄιδιον. Ἐξ — πάντων βασιλεύεις 22,6.
Ἄγαλλίασις 32,14. 75,28. 126,22. — τοῦ σωτηρίου 77,9. Φωνὴ — 43,18. Χελὴ — 146,13.	Αἰθίοπες 209,1. σελ. 230. 231,1.
Ἄγάπη 24,11. 261,18. Διάθεσις τῆς περὶ τινα — 215,1. Ἡ ἐπίτασις τῆς — 173,8.	Αἰθιοπία 182,19. Ἡ τῆς — βασίλισσα 182,26. 209,3. 118,4. 120,1. σελ. 178. 263,17,19. σελ. 264. σελ. 273. 274,26,29.
Ἄγαπητὸς 131,28. 181,2. — λαὸς ἡγαπημένος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ 173,7.	
Ἄγγελιοι σελ. 258. 259,5. 264,20. 265,2-3. — πονηροὶ 264,19.	
Ἄγγελος. — ὁ δλοθρευῶν 264,23.	
Ἄγίασμα 43,2. 132,13. 271,15. 273,17.	
Ἄγιασθήριον 218,22. 226,19. — τοῦ Θεοῦ 218,19.	
Ἄγιοι 29,15,30. 46,3.	
Ἄγιος 11,10. 39,14,16. σελ. 132. 144,10. σελ. 145. 176,6. 179,9. 184,4. 225,19. Ὁ Θεὸς ἐλάλησεν ἐν τῷ — αὐτοῦ 132,4.	
Ἄγνωσύνη 132,14. 170,17.	
Ἄγνεια. Τελεία — 33,17. Ἄδης σελ.	

- Αἵψεις 49,26. 78,6. 106,10. 139,9. 159,10,11. 161,13. 183,16,17. 194,8. 199,19. 201,8. 204,14. 223,8. 278,10. — τοῦ Κυρίου 251,10.
- Αἵψεις 93,13.
- Αἰτία σελ. 73. 173,21. 220,6. σελ. 223. 260,6. — ἐγγλήματος 186,3. Τὸ αἰτιατὸν ἀντί — τεθεικῶς 178,29. Τῶν λόγων ἡ — 211,19.
- Αἰτιατὸν σελ. 73. 178,29.
- Αἴτιον σελ. 73. 205,2. 212,6. — τῶν κακῶν 223,2.
- Αἴτιος. Πᾶσιν ἀπάντων τῶν καλῶν — 155,2. Τῶν ἀγαθῶν — 66,9.
- Αἰχμαλωσία 85,11,16. 136,16. 162,20. 212,20. Αἱ συμφοραὶ τῆς — 162,3. Ἐν τῷ καιρῷ τῆς — 139,25.
- Αἰχμάλωτος. Χριστὸς — ἡμᾶς ὄντας ὑπὸ τοῦ διαβόλου, μάχη τῇ πρὸς αὐτὸν ἀφειλετο 176,29-30.
- Αἰῶν 18,29. 29,26. σελ. 51. σελ. 55. 56,18. 60,10. 69,12. 97,13. 137,19. σελ. 138. 139,5. 161,1. 197,12. 208,21. 211,6. 217,4. 221,26. 228,26. 243,27. 244,7. 278,9. Εἰς τὸν — καὶ εἰς τὸν — τοῦ — 35,1. 83,5-6. 212,2-3. Εἰς τὸν — τοῦ — 22,17. 22,3. 24,21. 208,17. Ὁ τοῦ παντὸς — Δεσπότης 161,3.
- Ἄκηδία σελ. 136.
- Ἄκολασία 71,17,19.
- Ἄκολουθία 20,24. 28,4. 74,1. 84,17. 101,8. σελ. 102. 127,20. 130,6. 170,24. 207,4,17. 216,22. 225,17. 234,27. 235,5,10. 284,15. 285,2. 290,4. — ἡ κατὰ τὴν ἐρμηνείαν 35,18. — τῶν λεγομένων 16,4,20. 23,23. Ἡ τοῦ λόγου — καὶ τάξις 15,17. Ἡ τῶν εἰρημένων — 15,26. Ἡ τῶν πραγμάτων — 15,3. 27,8.
- Ἄκροβυστία 42,17.
- Ἄκυλας 55,18. 56,6. 57,15. 76,14. 163,9. 173,19. 214,3. 253,12. 257,7.
- Ἀλήθεια σελ. 19. 24,7. 87,13,14. 75,8. 100,8. σελ. 108. σελ. 112. 138,24,28. 139,27. 189,3. 203,22. — τῆς σωτηρίας σου 189,1-2. — μὲν καλοῦμεν ὅταν τις τὸ ὄν εἴπη, ψεῦδος δὲ τὸ μὴ ὄν 141,15.
- Ἄλκιμος 273,20. — ὁ Ἰουδαῖος 113,3.
- Ἄλλοιοῦσθαι 246,5.
- Ἄλλοίωσις 246,4.
- Ἄλλότριος. — τοῦ Θεοῦ διὰ τῶν πράξεων ἐδείχθητε 114,20-21.
- Ἄλώπηξ σελ. 147.
- Ἄμάρτημα σελ. 70. 78,27.
- Ἄμαρτία 15,19. 54,18,21. σελ. 55. 57,12. σελ. 59. 69,28. σελ. 70. σελ. 72. σελ. 74. σελ. 76. 79,11. 94,5. 106,20. 119,22. 120,13,20. 125,28. σελ. 126. 192,25. 198,12. 201,6. 262,3. 276,23. Ἐπίτασις τῆς — 81,20. Πάντων — χειρῶν 55,7. Τῆς — ἡ πράξις 54,25.
- Ἄμαρτωλοὶ 213,20.
- Ἄμιναδάβ σελ. 166.
- Ἄμορβραῖος 169,4.
- Ἄμπελος σελ. 282. σελ. 283. σελ. 284.
- Ἀναγέννησις 33,13. Ἡ χάρις τῆς — 26,25.
- Ἀνάγκη 28,8. 30,20. σελ. 73. 98,13.

- 132,12. 140,9. 144,9. 148,10. 153,10. 207,7. 248,16.
- Ἄναπαυσις. — τῶν κακῶν 92,21.
- Ἄνάστασις 18,16. — Θεοῦ 167,22. Τελεία πίστις περὶ τῆς — 124,24.
- Ἄναφορὰ 79,14. 271,9.
- Ἄνδρεία 26,19,20.
- Ἄνεξικακία 269,26.
- Ἄνθρωπάρεσκος 84,15.
- Ἄνθρωπος 15,1.
- Ἄνόμημα 70,23. 71,32.
- Ἄνομία 24,9. 54,10. 55,9. 68,6. 69,9. 71,16,21. 72,3. σελ. 74. 75,2. 76,11. 80,19. σελ. 84. σελ. 91. σελ. 93. 101,27. σελ. 107. 119,9. 120,13,19. 121,18. 150,23,26. σελ. 193. 219,11. 276,5. Καρδία — σελ. 113. Ὅτι τὴν — μου ἐγὼ γινώσκω 72,10.
- Ἄνομοι 213,20.
- Ἄντάλλαγμα 95,21.
- Ἄντιδοσις 23,20.
- Ἄντιλήπτωρ 128,26.
- Ἄντιληψις. Τοῦ Θεοῦ ἡ — 239,12.
- Ἄντιόχος σελ. 42. 43,7,15. 90,20. 98,23. 132,26. 282,25. 284,18. — ὁ Ἐπιφανῆς σελ. 273. 89,25.
- Ἀξίωμα 138,11. Δικαστικὸν — 23,30.
- Ἀπαλλαγὴ 55,14. 59,6. 177,26.
- Ἀπόγνωσις 131,2. 153,25.
- Ἀποδείξεις 29,10. 70,24. 159,15. 174,13. 220,21. 228,13. 232,12. 238,21. 268,5. 269,28. 282,14. 290,18. Ἡ — τῶν γεγονότων 47,28.
- Ἀποκάλυψις. Τὰ τῆς — νοήματα 17,13.
- Ἀπόλαυσις 54,24. 57,3,11. 282,5. — τῆς βοηθείας (τοῦ Θεοῦ) 107,8. — τοῦ ἀγαθοῦ 129,6. — τῶν ὄντων 52,7. Τῶν ἀγαθῶν ἡ — 144,24.
- Ἀπολλώνιος 88,14.
- Ἀπολογία 229,14.
- Ἀποσιώπησις σελ. 121. 235,5.
- Ἀπόστολοι 29,16.
- Ἀπόστολος 13,5. 74,4. 107,17. 176,28. 229,8. 253,1.
- Ἀπόφασις. Δικαίαν ἐκδέχονται οὗτοι παρὰ τοῦ Θεοῦ τὴν — 57,13. Τῆς — τὸ ἀμετάθετον 132,15.
- Ἀπώλεια 57,16. 82,8. 87,30. 117,2. 168,11. 222,3.
- Ἄραβες. Βασιλεῖς — 209,12.
- Ἄραβια 210,8.
- Ἄρετὴ 11,10. 12,13. 26,19,20. 30,17,32. σελ. 31. 54,22. 57,30. 58,25. 59,8. 63,17. 66,17. 118,16. 250,8. — τοῦ βίου 61,1. Πάσης — ἐπιμελεῖσθαι 60,26. Τῆς — ἡ ὑπηρεσία 32,1.
- Ἄριθμοὶ 163,25.
- Ἄρμα. Τὸ — τοῦ Θεοῦ τὸ μυριοπλάσιον 175,25.
- Ἄρρωστία 15,18,19.
- Ἄρτος 226,24. 256,26. 257,3. 259,2. — ἀγγέλων 258,26. — δακρύων 280,5,11. — ἡμέρας καὶ νυκτὸς 153,21. — οὐρανοῦ 258,21,28. Ἐν βρώσει — τὸν Θεὸν οὐκ ἐπεκαλέσαντο 84,13.
- Ἀρχαιολογία 159,23.
- Ἀρχαῖος. Τὸ — τοῦ Θεοῦ 183,15.
- Ἀρχὴ 24,7.
- Ἀρχιερατεία 94,28.
- Ἀρχιερεὺς — τοῦ ἔθνους 88,6.
- Ἀρχιερωσύνη 89,27. 90,2-3.

- Ἄρχοντες. — ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν 34,7.
 Ἀσέβεια 154,1. 213,23. 214,16-17. Οἱ τῆς — διδάσκαλοι 27,30.
 Ἀσία 45,9. 88,12.
 Ἄσμα. — καινὸν 139,14.
 Ἀσπίς σελ. 115.
 Ἀσσύριοι 36,15. 38,26. 40,3. 41,2,4. 46,14. 48,2,26. 50,8. 79,23,26. 80,3. 81,6. 83,25. 84,3. 87,10. 233,22. 236,12. 237,4. 241,26.
 Ἀσσύριος 38,29. 80,6. Ποταμὸς ὁ — 39,7.
 Ἀσφάλεια σελ. 137.
 Ἀτοπία. Τῆς — ὁ ἔλεγχος 61,14.
 Αὔξησις 26,29.
 Αὔρα — ἡδεῖα 286,14.
 Ἀφορίζειν 13,18. σελ. 44.
 Ἀχάτζ 35,31. σελ. 36. σελ. 38.
 Βαβυλῶν 42,2. 71,23. 111,7. 136,5,13. 144,26. 178,13. 197,5. 205,28. 242,2. 285,16. Ἡ αἰχμαλωσία ἡ ἐν — 88,2. Ὁ ἐν — λαδὸς 212,18.
 Βακχίδης 273,19. — ὁ στρατηγὸς 113,2.
 Βασάν σελ. 178.
 Βασιλεία 18,6. 19,20. 21,24. σελ. 22. 24,7,10. 34,13,14. 36,5. 45,20. 107,20. 134,20. 182,28. 208,18. σελ. 224. 226,23. 275,26.
 Βασιλεῖται 40,1.
 Βασιλεῖς. — τῆς γῆς 209,15.
 Βασιλειῶν. — βίβλος 36,8. Δευτέρα τῶν — 231,11. Ἡ τῶν — ἱστορία 196,13. Τετάρτη τῶν — 227,23.
 Βασιλεύειν 19,17. 270,30.
 Βασιλεὺς σελ. 13. 14,1,11. σελ. 16. σελ. 17. 21,10. σελ. 23. σελ. 26. 28,1,6. 29,5. σελ. 31. σελ. 32. 34,15. σελ. 36. σελ. 37. 38,13. 39,3. σελ. 42. σελ. 45. 46,14. σελ. 47. σελ. 48. 61,19. 62,19,20. σελ. 88. σελ. 89. 147,22,23. σελ. 138. 160,3. σελ. 169. σελ. 173. σελ. 174. σελ. 181. σελ. 182. σελ. 205. σελ. 206. σελ. 207. σελ. 229. 230,23. 231,2. 235,7. 241,18,23. 247,9. 250,24. 270,23. 271,26. σελ. 272. — δυνατὸς 108,8. — μέγας 43,26. — τῆς Συρίας 227,21. — τῶν Αἰγυπτίων 174,17. Ἡ θυγάτηρ τοῦ — σελ. 30. Θεὸς — 179,9. Οἱ — τῆς γῆς καὶ οἱ ἄρχοντες 122,20. Τὸ πρόσταγμα τοῦ — 98,11. Τιμὴ — 211,21. Τῶν — τὰ σκῆπτρα 225,1.
 Βασίλισσα 13,27. σελ. 26. σελ. 32. 33,7. Ἡ τοῦ νότου — 211,24.
 Βενιαμὴν 180,22. 279,11. Φυλὴ — 88,11.
 Βενιαμίτις. — φυλὴ 35,25.
 Βίβλος. — ζώντων σελ. 193.
 Βίος. Ὁρθὸς — 75,9.
 Βοήθεια 20,31. 36,32. σελ. 39. 41,26. 48,7,8. 49,22. 50,11,12. σελ. 51. 86,5,28. 87,4. 93,3. 100,8. 105,9,24. σελ. 108. σελ. 110. 119,13,24. 121,6. σελ. 135. σελ. 136. σελ. 137. σελ. 142. 148,10. 149,7. 167,24. 183,29. 185,18. σελ. 186. 188,26. 190,6. 195,23,26. 196,26,30. σελ. 200. 203,25. 204,9. 207,10. 210,23. 233,6. 241,12. 242,17. 249,24. 265,28. 274,2. 276,18. 277,3,21. 278,5,12. 284,29,30. σελ. 285. —

- Θεοῦ 37,13. σελ. 54. 83,2. 106,25. Παρὰ τοῦ Θεοῦ — 100,10. 120,24.
 Βοηθὸς 140,16. 141,6. 285,7. — κραταιὸς 199,15. — μου καὶ ρύστης μου 197,1.
 Βούλευμα 150,26.
 Βουλή 160,15. 221,3,4. 289,8.
 Βραχίων σελ. 202. 247,24. 277,18.
 Βροχή. — ἐκούσιον ἀφοριεῖς ὁ Θεὸς τῇ κληρονομίᾳ σου 172,12. — ἐκούσιον λέγει τὴν τοῦ μάννα τροφήν 172,15.
 Βωμὸς 98,10. 187,10. 273,5.
 Γαλαὰδ σελ. 133.
 Γενεὰ σελ. 138.
 Γέννησις 75,4.
 Γεωργός. Ὁ τῆς ἀμπέλου — 283,20.
 Γῆ. — ζώντων 81,27. 82,2.
 Γηγενεῖς σελ. 52.
 Γλῶσσα 151,19. 287,3. Ἡ — αὐτῶν μάχαιρα ὀξεῖα σελ. 109.
 Γνώμη 11,23. 52,11. σελ. 74. 79,27. 80,12. σελ. 150. 172,22. 206,7. 215,2. 246,8. 257,23. 263,3. 264,27. 289,11,17. Ἀμφίβολοι ὄντες τὴν — 142,26. Δεῖξαι τῶν πραγμάτων τὴν — 113,22.
 Γνώσις 41,17. 47,24. 50,13. 63,10. 65,7,23. 77,24. 78,4. 105,11. 115,2. 125,8. 168,17. 216,27. 217,1. 220,13. 238,13. 254,17. 285,5. 289,4. — τῆς θεότητος 197,20. — τοῦ Θεοῦ 140,4. Οἱ οἰκειωμένοι αἰεὶ τῷ Θεῷ διὰ τῆς — 22,22.
 Γοτθία 182,22.
 Γραμματεῖα 201,16,20.
 Γραμματεὺς — ὄξυγράφος σελ. 17.
 Γραφή 99,15. 289,15. Εἰκῶν — 21,23. Θεία — 22,12,21. 32,26. 73,9,20. 102,15. 117,17. 118,5. 163,26. 167,10. 171,12. 180,4. 191,24. 208,16,23. 243,14. 277,26.
 Γυνή. Ἡ τοῦ Σολομῶντος — 11,19. 12,5.
 Δαβὶδ 13,22. σελ. 14. 16,15. 23,16,18. 28,19. 34,28. 36,12. σελ. 69. 70,8,32. 71,15. σελ. 74. 132,16. σελ. 166. 209,7. 231,13. 270,14. 271,23. Μακάριος — 12,10,16. 36,21. 39,5. 40,21. 41,16. 43,10. 46,15. 53,29. 54,18. 60,29. 62,22. 69,28. 79,11. 80,10. 83,22. 90,17. 98,29. 99,10. 101,10. 113,14. 118,10. 119,20. 123,9. 129,8,12. 148,13. 164,8. σελ. 167. 180,14. 195,22. 196,12. σελ. 205. 212,15. 250,7,18. 273,27. 274,25. 285,17. 286,4. Οἱ διάδοχοι — 208,19. Προφήτης — 71,13. Σπέρμα — 35,25.
 Δαμασκὸς 36,4. 38,28.
 Δέησις 86,15. 90,27. 136,8. 163,14.
 Δεξιά σελ. 20. 21,26,28. 22,11. σελ. 228. 246,6. 266,15. 283,22. 284,25. — τὴν βοήθειαν λέγει 147,1-3. Ἐφότευσεν ἡ — σου 284,15. Ἡ ἀλλοίωσις τῆς — τοῦ Ὑφίστου 246,4. Ἡ — τοῦ ἐλέους σου 285,4. Ἡ χεὶρ ἡ — 220,26. Ἡ χεὶρ τῆς — σου 285,2. Σῶσον τὴν — σου 132,1.
 Δέος 21,29.

- Δεσποτεία 21,22. 29,1,3. 137,27. Τῆς — ἡ όμολογία 182,24.
- Δεσπότης σελ. 28. 30,9. 40,19. 41,28. 65,12. 81,23. 115,5. 123,13. 140,15. 142,2. 180,30. 182,20. 184,9. 221,23. 229,25. 234,6. 238,8. 243,1. 249,23. 257,20. 263,6. 287,23. 288,21. — δυνατός 280,6. — καὶ Κύριος 127,18. Ἡ δωρεὰ τοῦ — 30,17. Ὁ πάσης ισχύος ανώτερος — 40,11. Ὁ τοῦ παντός αἰώνος — 161,3. Ὁ τῶν ἀπάντων — 121,15.
- Δημήτριος 273,18. — βασιλεὺς 113,2. 273,13.
- Διάθεσις 27,15. σελ. 28. 30,11. 34,19. 81,19. 86,17. 105,26. 138,26. 139,3. 210,13. 218,6. σελ. 222. 275,10. — καρδιάς 214,26. — καρδιάς λέγει τὴν σχέσιν 215,4. Γνησία — 143,5. Ἡ περὶ τὸν νόμον — 67,8. Ὁρθή — 261,20.
- Διαθήκη 66,25. 96,9. 232,20. σελ. 254. 261,21,23. — ἀγία Κυρίου 42,18. — μετὰ τῶν ἔθνῶν 42,12. Οἱ διατιθεμένοι τὴν — ἐπὶ θυσίαις 63,14. Παλαιὰ — 125,1.
- Διαίρεσις 221,19. 222,15. 243,13. — τῶν ὑδάτων 248,14,16. Ἡ — ἀπὸ τῆς τοῦ λόγου τάξεως γεγένηται 112,14. Ἡ εἰς δύο — τοῦ λαοῦ 222,17.
- Διάκονος. Εἰρήνης πρέσβεις οἱ — 182,18.
- Διάκρισις 143,13.
- Διάλεξις. — ἐκκλησιαστικὴ 177,2.
- Διαλογισμὸς 101,1,2.
- Διάνοια 28,4. 30,30. 66,23. 74,1. 95,26. σελ. 102. σελ. 103. 114,1. 130,19. 142,25. 151,26. 202,20. σελ. 205. 216,26. 220,8. 241,7. 244,3. 247,2. 253,9. — ὀρθή σελ. 76. — τοῦ φαλμοῦ 23,14. Ἀληθῆς — 14,16. Ἀπὸ στοχασμοῦ — 14,18. Γραφικὴ — 102,32. Εἰς πολλὴν ἐλθεῖν διάθεσιν τοῦ πράγματος τὴν — 215,6. Ἡ τοῦ ρητοῦ — 245,15. Παράστασις τῆς — 245,18.
- Διαφθορά 56,5,6. 283,20.
- Διδασκαλία 54,1. 250,23.
- Διδασκαλικόν. — ἀξίωμα 250,6.
- Διδάσκαλοι σελ. 33. 34,3.
- Διδάσκαλος 13,7.
- Διήγησις 250,28. 251,28. Τὰ σχήματα τῆς — 129,11.
- Δικάζειν 61,19.
- Δίκαιοι 22,12. 31,24. 82,6,7. 193,25.
- Δίκαιον σελ. 63. 75,9. 152,14. 205,19. σελ. 206. σελ. 207. σελ. 208. 209,22. 210,10. 228,8. Ἡ τοῦ — φροντίς 211,21. Οὐδενὸς κέρδους ἔνεκεν ἐφρόντιζον ἐπιμελεῖσθαι τοῦ — 217,9. Τοῦ — γενέσθαι κριταὶ σπουδάσατε 113,21.
- Δίκαιος 97,13. σελ. 118. 152,9. 205,14. 238,12.
- Δικαιοσύνη 19,22,26. σελ. 20. 23,28. 24,9. 50,10. 63,19. 78,1. 81,8. 113,16. 118,23. 154,21. 193,12,14. 197,17,18. 201,12,22. σελ. 202. 204,12. 205,31. σελ. 206. σελ. 207. σελ. 208.
- Δικαίωμα 66,24. — τῶν ἔθνῶν 42,16.
- Δικαστήριον 73,24.

- Δικαστής 63,9. Τοῦ ὀρθοῦ — 235,22.
- Δίκη 61,20. 82,22. σελ. 233.
- Διόρθωσις 201,7. 250,2.
- Δόγμα. Ἡ τοῦ — κοινωνία 290,17. Τὸ τοῦ — ἐπίσημον 33,20.
- Δοκιμασία 286,24. — ἡ τῆς καρδιάς 53,14. Ἡ τῆς ψυχῆς — 34,25.
- Δοκιμή. — τῆς ἀπιστίας 288,7.
- Δόκιμος 161,24,26. 162,25.
- Δόλος 94,6,7.
- Δόξα 13,19. 25,19. σελ. 30. 31,2. 52,2. σελ. 58. σελ. 59. 69,2,6. σελ. 73. 109,30. σελ. 111. 112,16. 142,13. σελ. 145. 159,10,11. 166,4. 181,18. 183,21. 199,23. σελ. 205. 208,27. 209,4. 211,16. 212,8. 221,6,7. 276,22. 277,7. — Θεοῦ 123,19. — περὶ τὸ πάθος 25,24. — τοῦ ὀνόματός σου 276,19. Εὐλογητὸν τὸ ὄνομα τῆς — αὐτοῦ 212,2. Ἡ ἀληθῆς — ἡ ἔνδοθεν 30,15. Πᾶσα ἡ — ἔσωθεν 30,19.
- Δουλεία 133,12. Ἡ θλιψίς τῆς — 287,26.
- Δυνάμεις. Οὐράναια — 62,30.
- Δύναμις 18,5. 21,2,27. σελ. 36. 50,5. 74,22. 82,25. 85,4. 86,6,12. 87,4. 122,31. 124,6. σελ. 125. 128,16. σελ. 135. σελ. 145. 152,7. 155,5,13. 159,17. 165,5,24. 173,4. 175,28. 176,5. σελ. 180. σελ. 181. σελ. 183. σελ. 184. 203,11. 206,6. 230,4,6. 247,21,22. 228,28. 236,10. 240,3. 249,24. 269,28. Βασιλεὺς τῶν — 173,5. Ἡ τοῦ Θεοῦ — 43,17. 88,3. 167,17. 253,26. Θεὸς τῶν — 280,4. Καταπλαγέντες τοῦ Θεοῦ τὴν — 45,23. Κύριε, ὁ Θεὸς τῶν — 280,27. Κύριος τῶν — 186,12. Οἱ Πεποιθότες ἐπὶ τῇ — αὐτῶν 54,26. Οὐδὲν τῇ οικείᾳ φύσει ισχυρόν, ἀλλὰ τῇ σῇ — γενόμενον 155,6. Τῇ οικείᾳ πεποιθῶς — 54,31. Τὸ μέγεθος τῆς σῆς — 196,27. Τὸ πλήθος τῆς — σου 290,12. Φοβερὰ ἡ — (τοῦ Θεοῦ) 123,25.
- Δυναστεία 52,4. 155,8. 161,1. σελ. 202. 251,10. 259,10. 279,21,23. — Κυρίου 201,16.
- Δυνατός 19,3,14. 21,9. 80,11. 280,29. 283,11.
- Δωρεὰ 11,10.
- Ἐβδομήκοντα σελ. 102. σελ. 103.
- Ἐβραϊκὸς 92,23. 102,22,24. 183,14. 212,11. 245,13. — ἰδίωμα 58,25. 75,4-5. 101,11. 121,10. Ἡ τοῦ — διάνοια 103,9.
- Ἐβραῖοι 134,1.
- Ἐβραῖος 103,12.
- Ἐβραῖς 134,7.
- Ἐγκλημα 63,13. 74,15.
- Ἐγκώμιον 23,20. — γυναικῶν 11,22. Τοῦ Σολομῶντος καὶ τῆς τοῦτου γυναικὸς — 12,6.
- Ἐδῶμ 169,3.
- Ἐδωμίται 178,20.
- Ἐξεκίας 12,6. 15,18,27. 18,4. 46,15. 85,20,25. 205,29. 233,22.
- Ἐθνη 26,17. 33,26. 40,1. σελ. 41. σελ. 42. σελ. 43. σελ. 44. 45,10. σελ. 52. 71,7. 111,25. 121,14. σελ. 123. 155,27. 161,4,10. σελ. 164. σελ. 165. σελ. 169. 182,11,22. 184,23. 209,17.

- 211,26. 250,19. 266,19,26.
270,29. 274,4. 275,22. 276,26.
277,10. Γνωτε — και ἡττάσθε
36,20. 40,20. 41,14.
Ἔθνος 70,1,2. 96,13. 98,22. 273,21.
278,26. 279,12. 282,26.
Ἔθος 123,5. 167,25. 173,30. 188,9.
196,10. 208,15. 212,22. 214,23.
226,3. 243,12. 257,5,9. 258,10.
272,2. Κατὰ τὸ παρ' ἡμῖν —
177,1. Οἰκεῖα — 28,20. Πατρῶα
— 27,27. 28,17. 30,7.
Εἶδος 18,12,14.
Εἶδωλολατρία 27,28.
Εἶδωλον 140,4. 148,4. 175,12.
187,17. 201,26,27. 222,5,8.
275,20. Ἡ τῶν — θεραπεία
267,19,21. 287,24. Ἡ τῶν —
θρησκεία 270,26. Ἡ τῶν — προ-
σκύνησις 267,7. Ὁ ναὸς τοῦ θερα-
πευομένου παρ' αὐτοῖς — 165,22-
23.
Εἰκῶν 19,8. σελ. 219. 220,1.
Εἶναι 127,12. Οὐχ οἶον τε (τὸν Θεόν)
ἔξω γενέσθαι τοῦ — 107,17. τοῦ
— ἐκτὸς γίνεσθαι 124,23-26.
Εἰρήνη 15,2,3. 174,21,27. 182,18.
205,19. σελ. 206. σελ. 207. σελ.
208. 213,20,23. 238,22. 239,1.
Εἰρωνεία 65,17,22.
Εἴσοδος. — τῶν ἀγίων 25,10.
Ἐκδίκησις 118,1. 119,3. — τοῦ
αἵματος 277,11.
Ἐκκλησία 11,11. σελ. 26. σελ. 27.
σελ. 28. σελ. 29. 30,11. 31,31.
σελ. 33. 34,5,21. 35,3,21. σελ.
180. 193,24. Αἱ τῆς — ἐντολαὶ
32,2. Βασιλεῖς — ἦν ὁ Χριστὸς
αὐτῷ διὰ τῆς πίστεως ἡμῶσατο
22,19. Βασιλίσα — 23,6. Βασι-
λίσα —, ἦν ὁ Χριστὸς ὑπεστήσατο
ἀπὸ τῶν ἐθνῶν καὶ ἀπὸ τῶν Ἰου-
δαίων 26,16. Βασιλίσαν τὴν ἀπὸ
τῶν πιστῶν συνέστρωσαν τὴν —
13,29. Ἡ — ἠνωμένη καὶ τῷ φρο-
νήματι καὶ τῇ χάριτι τῆς ἀναγεννή-
σεως, ὡπερ μέλη καὶ σώμα κε-
φαλή 26,24. Ἡ τῆς — σύστασις
11,7. Νύμφη — 23,1. 22,32. Σύλ-
λογος ἡ — 29,29. Τὰ κατορθώμα-
τα τῆς — 31,17. Τῆς — ἡ ἀρετὴ
31,20. Τὸ μέγιστον ἐν τῇ — κα-
τόρθωμα 31,22.
Ἐκκλησιάζειν 180,16.
Ἐκστασις 180,22.
Ἐλαιον σελ. 24. 25,3,4. 96,28. —
ἀγαλλιάσεως 24,25.
Ἐλεγχος 61,29. 63,3,11.
Ἐλεος 49,12,19. 108,17. σελ. 112.
128,22. 138,24,28. 139,27.
144,13. 163,18. 189,1,3. 244,12.
245,4. — τοῦ Θεοῦ 83,5.
124,10,15. Κατὰ τὸ μέγα — σου
72,1. Κρεῖσσον τὸ — σου ὑπὲρ
ζωᾶς 145,22. Μέγα — 71,31.
Χρηστὸν τὸ — σου 189,25.
Ἐλευθερία 241,27. 249,25. 286,29.
Ἐλεύθερος. Ἀμαρτίας — 52,5. 77,6-
7.
Ἐλισσαῖος 227,20.
Ἐλληνες 33,28.
Ἐλληνικὸς 132,22. 245,14. — ἔθνη
275,20. — ἔθνη, γυμνάσια, παλαι-
στραι καὶ τὰ τοιοῦτα 90,7-8. —
σχῆμα 90,10. — χαρακτήρ 90,4.
Ἐλπίζειν 98,1. 100,3. 107,5.
Ἐλπίς 84,28. 98,4. 100,13. 107,23.
133,23,25. σελ. 134. 137,6.

- 138,27. 139,3. 142,5. 186,17.
195,18. 197,3. 201,5. σελ. 237.
252,13. 265,27,28. — τῆς βοηθεί-
ας 198,15. — τῶν κρειττόνων
92,18. Ἐπὶ σὲ τὴν — ἔχειν 223,6.
Ἐχετε ἐπὶ τὸν Θεὸν τὴν — τῶν
καλῶν 142,23. Ἡ — πάντων τῶν
περάτων τῆς γῆς 154,26. Κύριε ἡ
— μου ἐκ νεότητός μου 198,16.
Πάσης τῆς οἰκουμένης — 154,23.
Τῆς σωτηρίας καὶ τῆς δόξης ἡ —
142,14. Τίθεσθαι ἐν τῷ Κυρίῳ τὴν
— μου 223,5.
Ἐναλλαγή 16,3,28. 102,11. — προ-
σώπου σελ. 14. 16,17. 23,15,21.
— τοῦ χρόνου 93,25. 116,7.
121,6,24. 262,19. Τῶν τόπων καὶ
τῶν πόλεων — 231,21.
Ἐνέργεια 228,7. 284,29,30. — Θεοῦ
225,16.
Ἐνθύμημα. Τὰ τοῦ Θεοῦ — φοβερῶ-
τερα πάσης ἐστὶν ἀνθρωπίνης
ἐννοίας 160,16-17.
Ἐννοια 117,27. 160,17. — ἀπρεπεῖς
212,24.
Ἐνοίκησις. Τὸ σῶμα (τοῦ Χριστοῦ),
ἄπερ ἔξωθεν ἦν περικείμενον, ἔνδον
οὔσης τῆς θεότητος κατὰ τὸν τῆς —
λόγον 25,8.
Ἐντολή 252,18.
Ἐνωσις. Ἄκρα πρὸς τὸν Θεὸν οἰκεί-
ωσις τε καὶ — 22,23.
Ἐξαγόρευσις 69,22.
Ἐξερεύνησις 151,1.
Ἐξέτασις 23,31. σελ. 63. 121,16.
206,11.
Ἐξήγησις. Ἡ τῶν θαυμάτων —
41,23. Ἡ τῶν γεγονότων —
40,18. Κατὰ λέξιν — 71,30.
Ἐξίλασμα 54,28.
Ἐξοδος 248,14. 251,13.
Ἐξομολόγησις 15,25.
Ἐορτάζειν. — Θεῷ 225,24.
Ἐορτὴ 225,21. 226,27. 286,20.
Ἐπαγγελία 32,5. 33,6,8. 36,12.
105,3. 144,18. 234,25. σελ. 104.
Γῆ τῆς — 34,12. 44,11. 129,26.
136,14. 137,8,20. 138,4. 156,26.
166,20. 167,4. 169,2,23. 171,17.
172,27. 174,19-20. 215,24. σελ.
218. 221,5. 250,11-12. 252,25.
253,17. 271,16-17. 266,11.
267,4. 274,6. 281,16. Ἡ τῆς διορ-
θώσεως — 106,21.
Ἐπαγωγή 34,17. 229,2. 280,11.
283,11.
Ἐπαινος 75,18. 145,28. 161,18.
199,7.
Ἐπίγνωσις. Εἰς σωτηρίαν τίθεται τοῦ
πταισματος τὴν —, — δὲ λέγει οὐκ
αὐτὸ τοῦτο τὸ εἶδέναι ὡς ἁμαρτία
τὸ πραχθέν, ἀλλὰ τὸ ὡς ἐπὶ ἡμαρ-
τημένους ἐπιδειξασθαι τὴν μεταμέ-
λειαν 72,13-17.
Ἐπιγραφή 71,26,27.
Ἐπιθυμία σελ. 130. 259,26. 260,1.
— κάλλους σαματικοῦ 28,2.
Ἐπίκλησις 83,17.
Ἐπίνοια 117,23. Ἀνθρώπιναι —
288,17.
Ἐπισκοπὴ 13,5.
Ἐπιστήμη 17,21.
Ἐπιφάνεια 285,14.
Ἐργον σελ. 13. 194,26. σελ. 246. Σὺ
ἀποδώσεις ἐκάστῳ κατὰ τὰ —
αὐτοῦ 144,14. Τὰ — τοῦ Θεοῦ
40,15. 152,1. 160,13. 252,16. Τὸ
— μου ὑμεῖς ἐστὲ ἐν Κυρίῳ 13,5.

- Ὡς φοβερά τὰ — σου 159,13.
 Ἐρημος σελ. 158. 252,26. 255,24. σελ. 256. 262,23,26. 265,25.
 Ἐρήμωσις σελ. 283. 265,25.
 Ἐρμηνεία 11,15,25. 14,7. 101,12. 102,34. 103,30. 218,9. 225,28. 235,12. 251,12. 284,28. — τοῦ φαλμοῦ 205,1.
 Ἐρμηνεύειν 14,19. 204,26.
 Ἐρυγή 12,20.
 Ἐρυθρά. — θάλασσα 254,1. 287,27.
 Ἐρωσ. — χαλεπὸς 130,26.
 Ἐρώτησις. Κατ' — ἀναγνωστέον 140,3.
 Ἐσχατα 218,27.
 Ἐτοιμάζειν σελ. 157.
 Εὐαγγέλιον 22,31. 118,8. Νίκη τοῦ — διὰ τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος 20,22.
 Εὐαγγελιστῆς 191,12.
 Εὐαρεστεῖν. — τῷ Θεῷ 106,14.
 Εὐδοκία 69,23. 70,16. 79,5. Καιρὸς — 188,24.
 Εὐεργεσία 29,20. 35,10. 66,16. 77,28. 78,7,24. 82,10. 106,11. σελ. 108. 110,28. 124,12. 155,10. 161,2. 164,18. 171,19. 180,29. 199,8. σελ. 203. 204,16. 238,18. 247,5. 254,18. 278,18. — Θεοῦ 36,23.
 Εὐεργέτης 27,19. 61,31. 201,25. 234,6. 249,26.
 Εὐθηνία 175,2. 218,29.
 Εὐθύτης 16,7. 23,13. 24,3,5. σελ. 234. — τῆς διανοίας 17,25.
 Εὐκοσμία 94,21.
 Εὐλογεῖσθαι 18,30.
 Εὐλογητὸς 184,12. — Κύριος ἡμέραν καθ' ἡμέραν 177,13.
 Εὐλογία 69,11. 164,8,10. σελ. 165. 166,7. 180,20.
 Εὐπραγία 146,10,11.
 Εὐσέβεια 12,13. 28,21. 80,2. 82,18. 88,10. 90,15. 94,12. 144,24. 186,15. Ἡ εἰς τὸν Θεὸν — 142,22. 143,1. 272,27. Τὸ τῆς — φρόνημα 33,23.
 Εὐφημία 43,14.
 Εὐφροσύνη σελ. 32. 39,9,11. 43,21. 45,21,25. 46,10. σελ. 47. 55,22. 69,2. 75,28,29. 76,5. 78,2. 85,15. 118,2. 126,22. 128,24,25. 132,23. 146,15. 152,11. 156,11. 158,8. 160,26. 166,12. σελ. 168. 169,10. σελ. 191. 194,21. 196,10. 204,6. 239,16. 285,23.
 Εὐχαριστεῖν 57,11. 87,25. 290,13. — Θεῷ 60,25. Δίκαιον πάντας — σε 164,25.
 Εὐχαριστία 35,8. 36,22. 46,17,28. 78,12. 111,12. 112,17. 145,3. 165,10. 184,13. 194,13. 201,18. 203,21. 223,10. 233,24. σελ. 234. 278,13. 285,17. Ἀναπέμπειν (τῷ Θεῷ) τὴν — 163,20. Τὴν — ἀποδιδόναι τῷ Θεῷ 152,24.
 Εὐχὴ 66,6. 105,23. σελ. 106. 137,24. 139,19. 153,8. 162,16. 174,22. — αἰνέσεως 111,2-3. Τρέπει εἰς — τὸν λόγον 180,30.
 Ἐφεύρεσις 151,3.
 Ἐφραΐμ 35,29. 38,25. 79,24. 253,23. 271,2. 279,11. Φυλὴ — σελ. 270.
 Ζαβουλὼν 180,25.
 Ζεὺς 98,11. 273,5. Βωμὸς σταῆς ἐπὶ τῷ τοῦ — ὀνόματι 187,11.

- Ζῆλος 275,18.
 Ζηλωτής. — τοῦ νόμου 42,21.
 Ζοροβάβελ 138,8. 147,25.
 Ζωὴ 69,12. σελ. 104. σελ. 145. 161,17.
 Ἡδονὴ 95,13,14. 196,11. 286,14. Ἄνεσις καὶ — 290,29.
 Ἡθαμ σελ. 231.
 Ἡθοποιία 167,20.
 Ἡλεῖ 269,3.
 Ἡλί. — ὁ ἱερεὺς 165,20.
 Ἡλιόδωρος σελ. 88. σελ. 89.
 Ἡλιος 61,27. σελ. 73. 103,21. σελ. 117. 156,12,13. σελ. 183. σελ. 207. σελ. 208. σελ. 211. 231,26,27. Ἀπὸ τοῦ τῆς ἡμέρας ἀρχὴν εἶναι τοῦ — τὴν ἀνατολὴν καὶ μὴ δύνασθαι πρὸ τῆς ἐκείνου ἀνατολῆς ἡμέραν φαίνεσθαι, ὥστε καθ' ὁμοιότητα μὴ δύνασθαι πρὸ τοῦ Θεοῦ νοεῖν 183,10-12. Συμπαράμεναι τῷ — 206,27.
 Ἡσαΐας 36,6. Μακάριος — 36,19. 40,19. 41,14. Προφήτης — 38,19,30. 49,22.
 Ἡσυχία 240,25.
 Θάλασσα σελ. 185. Τὸ κῦτος τῆς — 155,15.
 Ἄνατος 27,9. 41,11. σελ. 58. 82,1. σελ. 92. σελ. 93. 106,4. 115,15. σελ. 125. 127,7. 147,9,11. 148,23. σελ. 149. 150,6. 161,19. 162,3. 176,22. 177,27. 203,4. 213,25. σελ. 216. 241,28. σελ. 265. 273,9. 275,4. — τοῦ ἁμαρτωλοῦ 118,13. — τῶν πρωτοτόκων 264,20. Αἱ διέξοδοι τοῦ — 177,25. Δειλία — 92,3. Ἐβρύσω τὴν ψυχὴν μου ἐκ — 106,1. Ἡ ἐκ τοῦ — ἀπαλλαγὴ 58,3-4. Θεὸς δυνατὸς ἔλκειν ἐκ μέσου τοῦ — 58,28-29. Ὁ διὰ ξίφους — 268,17. Οἱ ἐπικείμενοι — 288,1. Οἱ ἐρῶντές μου τοῦ — 196,3. Ὁ τῶν πρωτοτόκων — 265,11. Οὐκ ἔστιν ἐν τῷ — ὁ μνημονεύων σου 124,27. Τοῦ προσδοκωμένου — τὴν ἀπαλλαγὴν 89,14. Τοῦ — τὰ αἴτια 126,28.
 Θαρσὺς σελ. 48. 209,6. Βασιλεῖς — 209,5.
 Θαῦμα 19,4. 75,14. 148,11. 153,18. 160,26. 161,18. 164,20. 167,5,16. 172,10. 180,16. 221,8. 224,18. 230,1. 239,15. 247,19. σελ. 249. 250,29. σελ. 255. 258,5. 284,12. Πάντα ἦν μεστὰ — καὶ φόβου 172,5. Τὰ ἐπιτελούμενα — διὰ τῶν Ἀγίων 27,5. Τῶν τοῦ Θεοῦ — τὸ μέγεθος 171,21.
 Θαυμασία 15,30. 16,6. 202,4. σελ. 234. 247,18. 251,11. 254,18,22. 255,2. 260,18.
 Θαυμαστός 254,21.
 Θεῖον 270,23.
 Θέλημα 18,5.
 Θεοδοτίων 100,17.
 Θεοὶ 253,15. — δὲ καλεῖ τοὺς Ἰουδαίους 61,23. — ἕτεροι 254,13. Καινοὶ καὶ ἐπίεσακτοι — 288,16-17. Νενομισμένοι παρ' αὐτοῖς — 28,23. Οἱ παρὰ τῶν Ἀσσυρίων νομιζόμενοι — 79,26-27. Οἱ ψευδώνυμοι — 32,28.
 Θεὸς 13,21. σελ. 14. σελ. 15. σελ. 16. 18,29. 21,14. σελ. 22. σελ. 23.

σελ. 24. 28,21. σελ. 32. σελ. 33.
 σελ. 34. σελ. 35. σελ. 36. σελ. 38.
 σελ. 39. σελ. 40. σελ. 41. σελ. 43.
 σελ. 45. σελ. 46. 47,22. σελ. 49.
 σελ. 51. 52,6. σελ. 54. σελ. 55.
 56,28. σελ. 57. σελ. 58. 59,2,7.
 60,21. σελ. 61. σελ. 62. σελ. 63.
 σελ. 64. 65,16. σελ. 66. σελ. 68.
 σελ. 70. σελ. 71. σελ. 73. σελ. 74.
 σελ. 78. 79,2. 80,7. σελ. 81. σελ.
 82. σελ. 83. σελ. 84. σελ. 85. σελ.
 86. 87,1. σελ. 89. σελ. 90. 91,2.
 σελ. 97. 98,2. 99,1. σελ. 100. σελ.
 104. σελ. 105. σελ. 106. σελ. 107.
 σελ. 108. σελ. 110. σελ. 111. σελ.
 114. 115,29. σελ. 119. σελ. 120.
 σελ. 121. σελ. 123. σελ. 124. σελ.
 125. σελ. 127. σελ. 129. σελ. 132.
 σελ. 134. σελ. 135. σελ. 136. σελ.
 137. σελ. 138. σελ. 140. σελ. 141.
 σελ. 142. σελ. 143. σελ. 144. σελ.
 145. 147,22. σελ. 148. σελ. 151.
 σελ. 152. σελ. 153. σελ. 154. σελ.
 156. σελ. 159. σελ. 160. σελ. 161.
 σελ. 163. σελ. 164. σελ. 165. σελ.
 167. σελ. 168. σελ. 169. σελ. 170.
 σελ. 171. σελ. 172. σελ. 173.
 174,9. σελ. 175. σελ. 176. σελ.
 177. σελ. 178. σελ. 179. σελ. 180.
 σελ. 181. σελ. 182. σελ. 183. σελ.
 184. 185,16. σελ. 186. 191,19.
 193,18. σελ. 194. σελ. 195. σελ.
 196. σελ. 197. 198,9. σελ. 200.
 σελ. 202. 203,22. 205,17. 206,2.
 σελ. 212. σελ. 213. σελ. 216.
 220,24. σελ. 221. σελ. 223.
 224,17. σελ. 225. 227,5,24.
 228,26. σελ. 229. 232,7. 233,8.
 σελ. 234. σελ. 236. σελ. 239.
 240,20. σελ. 242. 243,4. 244,24.
 245,5. 246,20. σελ. 247. σελ. 248.
 σελ. 249. σελ. 251. σελ. 252. σελ.
 253. σελ. 254. 255,3. σελ. 256.
 σελ. 257. σελ. 258. σελ. 260. σελ.
 261. 263,1,2. 265,16. 266,4. σελ.
 267. 269,9. 271,21. σελ. 272.
 273,4. σελ. 274. σελ. 275.
 277,1,7. 279,25. σελ. 285.
 286,24. σελ. 287. σελ. 288. σελ.
 289. σελ. 290. — ἀλλότριος
 288,13. — ἀντιλήπτωρ 124,8.
 129,4. — βοηθός 143,3. 261,11.
 — δικάζων 118,27. — ἐλέους
 177,23. — θεραπεία 270,25. —
 θεῶν 61,18. 101,18. — Ἰακώβ
 240,4. 285,22. 286,22. — κοινός
 δικαστής 236,26. — κρίνων
 118,25. — κριτής 63,24,26. —
 μου, σωτήρ μου, ἀντιλήπτωρ μου
 142,7. — ὁ βοηθός ἡμῶν 285,19.
 — ὁ εὐεργετήσας 107,27-28. — ὁ
 Σωτήρ ἡμῶν 276,17. — ὁ Ὑψι-
 στος 107,27. 261,11-12. 267,1.
 — πανταχοῦ παρῶν 236,26. —
 πρόσφατος 288,12. — τῆς ἀληθεί-
 ας 87,14. — τοῦ σώζειν 177,22.
 — ὑπερασπιστής 197,26. Αἱ κέ-
 δροι τοῦ — 281,19. Αἱ τοῦ — δω-
 ρεαὶ 139,2. Ἡ ἀπειλή τοῦ —
 235,26. Ἡ τοῦ — βοήθεια 266,2.
 Ἡ τοῦ — πληγή 237,9. Κύριος ὁ
 — τῶν Δυνάμεων, ὁ — τοῦ
 Ἰσραὴλ 121,12. Μνήμη —
 246,23. Ὁ — μου, τὸ ἔλεός μου
 129,4. Ὁ ποταμὸς τοῦ — 156,23.
 Ὁ — τῆς καρδίας μου 221,21. Ὁ
 — τῆς σωτηρίας μου 77,25. Ὁ —
 τῶν Δυνάμεων 285,11. Πάντων

ἐπεγνωκότων τὸν τῶν ὅλων —
 12,13. Τῶ — προσκυνεῖν 267,18.
 Φωνὴ τοῦ — 289,27.
 Θεότης 25,8. 197,20. Ἐλευθέρα τοῦ
 πάθους ἡ — 25,23.
 Θεραπεία 288,15. Ἡ τοῦ Θεοῦ —
 σελ. 141. 261,10.
 Θλιψίς 37,1,2. 66,14. 69,18. 83,16.
 87,26. 91,10. 119,12. 128,27.
 129,10. 135,20. 161,24,27. σελ.
 162. 203,1. 216,6. 218,17,20.
 σελ. 239. 264,17. Ἡ κατέχουσα
 — 190,6. Ἡμέρα — 66,11.
 242,11. Καιρὸς — 54,6-7. Κατέ-
 χουσα — 135,24.
 Θρησκεία. Ἡ κατὰ νόμον ὀφειλομένη
 — 139,21,30-31. Ἡ τοῦ νόμου —
 79,25. Ὁ τῆ σῆ — ἀφωρισμένος
 274,12.
 Θρησκεύειν 270,23. 272,26.
 Θρόνος 22,3,16. σελ. 23. 24,21. σελ.
 208. Ὁ Θεὸς κάθεται ἐπὶ — ἀγίου
 αὐτοῦ 45,13.
 Θῦμα 66,3. 166,10. Ὡς ἐκλεκτὸν
 προσέειμαι — 69,4.
 Θυμίαμα 162,22,25.
 Θυμὸς 115,6. σελ. 192. σελ. 224.
 227,2. 262,4. 264,16.
 Θυσία 61,2. σελ. 63. σελ. 64. σελ. 66.
 σελ. 69. σελ. 78. σελ. 79. 87,20.
 σελ. 89. 98,16. 153,5. 154,19.
 162,18,24. 187,11. 194,18.
 273,6. — αἰνέσεως 66,1. 69,1. —
 δικαιοσύνης 79,14. — εὐχαριστίας
 66,2. — τοῦ ἕμνου 66,3. Ἡ δι'
 εὐχαριστίας — 69,3. — Τῶν — ἡ
 προσαγωγή 79,17.
 Θυσιαστήριον 43,1. 69,27. 70,6.
 79,19. 90,14.
 Ἰακώβ 85,12. 248,1. 251,20,21.
 257,16. 272,7. 276,1. 285,22. Γέ-
 νος — 43,3. Ἡ καλλονὴ — 44,16.
 Θεὸς — 40,9,14. 41,25. 238,5-6.
 240,4. Ὁ Θεὸς δεσπόζει τοῦ —
 127,13. Ὁ κάλλιστος — 44,17.
 Ἰάσων 89,25. 90,2.
 Ἰδουμαία σελ. 134. 135,1,2.
 Ἰεδοῦρος 231,12.
 Ἰεζεκιήλ 22,24. 74,32. 222,11.
 Ἰερατεία 33,13,20.
 Ἰερεῖς σελ. 33. 34,2.
 Ἰερεμίας 74,31. Προφήτης —
 114,24.
 Ἰερεὺς 163,24. σελ. 164. 268,22.
 σελ. 269.
 Ἰεριχώ 166,23.
 Ἰερὸν 88,13. 96,12.
 Ἰεροσόλυμα 19,29. 80,22. 238,24.
 Ἰερουσαλήμ 22,31. 35,30. 36,9,11.
 38,25. 39,10. 79,12. 80,3. 84,27.
 138,18. 153,8. 174,30. 181,9,10.
 222,25. 223,11. σελ. 273. σελ.
 274. Τείχη τῆς — 69,24-26. 79,8.
 Ἰερωσύνη 90,20. — καὶ ἡγεμονία τοῦ
 ἔθνους 113,3-4.
 Ἰησοῦς 29,26. 167,1. — τοῦ Ναυῆ
 133,1.
 Ἰμάτιον σελ. 25. — τοῦ Χριστοῦ τὸ
 σῶμα 25,7.
 Ἰορδάνης 156,25. 166,21. σελ. 231.
 282,2.
 Ἰουδαία 36,1. σελ. 50. 113,5. 195,9.
 Γνωστὸς ἐν τῇ — ὁ Θεὸς 238,17.
 Ἰουδαϊκός. — ἀγνωμοσύνη 191,23.
 — διάνοια 32,15. — ἔθος 90,5. —
 ὑπόληψις 154,10. 220,24.
 Ἰουδαῖοι 11,16. σελ. 14. 16,26.
 20,13. 21,5. 22,8. 23,13. 26,3,17.

- 28,2. 33,26,28. 35,17. 36,14. 39,16. 50,22. 52,11. 60,28. σελ. 61. 62,4. 65,22. 70,32. σελ. 71. 74,4. 81,15. 90,4,15. 98,14,16. 113,8. 154,15. σελ. 160. 164,27. 170,12. 187,4. 191,14,18. 193,22. 197,9. 227,12. 249,19. 250,7,21. 270,29. σελ. 273.
- Ἰουδαῖος 80,1.
- Ἰουδαϊσμός 159,23.
- Ἰούδας 43,5. 113,6,9. 272,11. — βασιλεὺς σελ. 133. — Μακκαβαῖος 42,24. 98,19. Ἄρχοντες — 180,25. Φυλὴ — 35,24. σελ. 270. 271,3.
- Ἰππος. Ὠφθη — φοβερός μὲν ὄψιν, φαιδρός δὲ τὸ σχῆμα 89,5.
- Ἰσραήλ 37,20. 42,11. 64,8. 85,5,12. 166,3. 169,7. σελ. 180. 183,25. 213,3,5. 238,19. 251,23. 253,16. 266,24,25. 267,23. 272,7,9. 278,20,24. 286,22. 288,12. 289,3,20. Ἄγιος τοῦ — 263,5. Αἱ δώδεκα φυλαὶ τοῦ — 35,24. Ἐκλεκτοὶ τοῦ — 260,13. Εὐλογεῖν τὸν — 163,25. Κύριος ὁ Θεὸς — 212,1. Ὁ ἅγιος τοῦ — 204,1. Ὁ Θεὸς — 121,12. 171,29. 179,17. 184,7. 186,13. Πᾶς ὁ — 211,23. Ἵιοι — 171,13.
- Ἰσραηλῖται 22,25. 37,22. 38,26. 58,10. 165,21,25. 166,15. 179,10. 236,13. 237,5. 264,22.
- Ἰστορία 260,7.
- Ἰσχύς 19,23. 22,13,15. 38,14. 41,5. 155,3. 171,2. 175,20. 181,5. 184,10. 192,8. 200,4. 211,1. 236,6. 253,18. 268,8. 277,21. Ὁ τῆς — ἡμῶν βασιλεὺς ὁ παρέχων ἡμῖν τὴν — 173,10.
- Ἰωάννης. — Βαπτιστῆς 22,32.
- Ἰωνάθαν 113,9.
- Ἰώσηπος 159,22.
- Ἰωσήφ 248,1. σελ. 270. 278,23,24. 286,26.
- Καθολικὸν 231,23.
- Καιρὸς 15,31. 16,6. 105,27. 111,4. 120,10. 188,25. 234,11. 290,19. — τῶν κακῶν 128,28. Ἄπὸ τοῦ — τὸ σπουδαῖον 111,24. Ὀρισμένος — 216,5.
- Κακία 81,5. Τῆς — τοῦ τρόπου ἢ ἐπίτασις 215,7.
- Καλλονὴ 268,10.
- Κάλλος σελ. 18. σελ. 19. 26,13. σελ. 28. σελ. 30. σελ. 31. 62,6. 211,1. 283,24. — τῆς βασιλείσεως 35,11.
- Ἐπιθυμῆσει ὁ βασιλεὺς τοῦ — σου 13,26. Τὸ κατ' ἀρετὴν — 31,15.
- Καλοκαγαθία 44,18.
- Καρδιά 11,26. σελ. 12. 13,24. 15,8. 17,13. σελ. 21. σελ. 37. 51,7. σελ. 53. 74,19. 92,3. σελ. 96. 97,2. σελ. 110. σελ. 114. 130,18,22. 136, 18. σελ. 141. σελ. 144. 148,17. 149,26. σελ. 151. 152,13. 163,7,9. 213,7. 217,7,10. 221,21. 226,26. 234,21. 239,18. 244,1. 253,5,8. 256,20. 261,19. 272,14. — καθαρὰ 76,13. — συντετριμμένη καὶ τεταπεινωμένη 78,18. Ἀρσεκεία τῆς — 289,8. Διάθεσιν — λέγει τὴν σχέσιν 215,4. Πρᾶος εἰμι καὶ ταπεινὸς τῆ — 20,3. Τὰ ἐπιτηδεύματα τῆς — 289,5. Τῆς — συγκατάθεσις 12,19. Τὸν λογισμὸν καλεῖ — 110,26.

- Κατάνυξις σελ. 130.
- Καταπέτασμα. Ὁ Ἀπόστολος — καλεῖ τὸ σῶμα 25,9. Τοῦ —, τουτέστιν τῆς σαρκὸς (τοῦ Χριστοῦ) 25,11.
- Κατάπληξις 64,7.
- Καταφθορὰ 56,2.
- Καταφυγὴ σελ. 36. 128,27. 198, 6,7.
- Κατοικητήριον 175,23.
- Κατόρθωμα 22,9. 77,19. 168,23. 225,7. — τῆς ἀρετῆς 33,10. Ἡ τῶν σπουδαζομένων — 21,2. Μείζονα ἔχει τὰ — 12,30. Μὴ οἰηθῆς οἰκεῖον πάντη — τὴν ἀρετὴν τῶν πιστῶν τυγχάνειν 31,5. Τῶν — ἡ ἰσχύς 168,28.
- Κεφαλὴ. Ἡ — ἐξ οὗ πᾶν τὸ σῶμα 26,28.
- Κιβωτὸς 165,21,25. σελ. 166. σελ. 167. 171,26. 267,28. — τοῦ Θεοῦ 181,14.
- Κιθάρα σελ. 111.
- Κλέπειν σελ. 67.
- Κληρονομεῖν 195,11,13.
- Κληρονομία 44,7,10. 137,26,27. 138,3. σελ. 224. 268,18. 272,7. 274,4,5.
- Κοινωνεῖν σελ. 118.
- Κοινωνία 95,20. σελ. 118. 191,2. 217,14,16. Γάμου — 222,19.
- Κολάζειν 73,35. Κἂν — Θεός, οὐ πάθος οἰκεῖον πληρῶν καὶ ἰδίαν ὀργὴν ἐπάγει τὴν τιμωρίαν, ἀλλὰ περιτέλλειν βουλόμενος τὸ κακὸν καὶ ἀφιστᾶν τοῦ πταίειν ἐσπουδακῶς 68,15-18.
- Κόλασις 24,12. 57,26. 62,23. 68,24. 74,3.
- Κολαστήριον 63,7.
- Κόσμος σελ. 27. 30,2. 31,11,13. 88,5. — ἔξωθεν περικείμενος 35,12. Ὁ πρότερος — 79,9. Πνευματικὸς — 31,7.
- Κότος 91,27.
- Κραταιοὶ 86,22. Τοῦ Θεοῦ οἱ — σελ. 46.
- Κρατεῖν. Δύναμις τοῦ — 77,16.
- Κράτος 124,5. Τὸ — τοῦ Θεοῦ 144,13.
- Κρίνειν 12,28. σελ. 86. — λαοὺς ἐν εὐθύτητι 165,1. — τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνη 24,2.
- Κρίσις 71,34. 73,24. 74,8. 206,9. 286,24. Ἀναστῆναι εἰς — τὸν Θέον 241,1.
- Κριταὶ 268,13. 270,6,8.
- Κριτήριον 61,10. 64,2. 73,30. 75,18. 86,25. — εὐτρεπές 63,10. Ἡ τοῦ — ἀκρόασις 63,2.
- Κριτῆς 24,12. 30,33. 121,17. 235,23. 236,16. — τῶν γιγνομένων 126,3. — τῶν χηρῶν 170,1. Δεσπότης καὶ — 126,17-18. Δίκαιος — 201,25.
- Κτίσις 65,9. 183,30.
- Κυβέρνησις 272,19.
- Κυριακὸν 26,13.
- Κύριος 13,5. 14,32. 15,21. σελ. 18. 20,18. 28,24,26. 35,21. 36,10. 39,3. 43,23. σελ. 50. 69,11. 70,16. 78,5. 79,5. 85,11. 87,23. 93,10. 97,7. 98,1. 111,25. 116,6. 120,19. 123,21. 124,28. 125,27. 138,18. 152,9. σελ. 163. σελ. 164. 167,11. 170,7. 173,4. 175,21. σελ. 177. 178,10. σελ. 180. 183,1. σελ. 186. 188,19. 189,25. σελ. 191. σελ. 195. 196,19. σελ. 197. σελ. 198. 219,22. 232,5.

- 234,20,30. σελ. 235. 242,10. 244,7. 257,11. σελ. 269. 271,22. 276,9,19. 277,24. 285,11. — αντιλήπτωρ τῆς ψυχῆς μου 87,1. — ἡ ἐλπὶς μου 198,16. — ὁ Θεὸς 132,9. 241,14. 288,19. — ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ 212,1. — ὄνομα αὐτῶ 169,12. — τῶν δυνάμεων 40,8. 41,24. 49,1. Ἐν χειρὶ — 237,6. Λόγος — 222,12. Μέγας — 46,20. Χρηστὸς καὶ εὐθῆς ὁ — 24,4.
- Κύων. Λάφει ἡ γλῶσσα τῶν — σου ἀπὸ ἐκάστου τῶν ἐχθρῶν σου 179,3-5.
- Λατρεία 154,19. Ἡ κατὰ τὸν νόμον — 153,6.
- Λέξις 205,3.
- Λήθη σελ. 28.
- Λίβανος 210,26. Αἱ ἐν τῶ — κέδροι 211,2.
- Λογισμοὶ 56,12.
- Λογισμὸς 28,12. 78,19. 111,5. 167,32. σελ. 213. σελ. 220. 241,7,11. 243,9. 245,6. — ἄτοπος 212,23-24. — βέβαιος καὶ ἀπαρασάλευτος 110,25. — καθαρὸς 76,14. — χαῦνος 213,13. Καλὸς — 76,18. Κοινὸς — 61,14. Παράγειν τοὺς — καὶ παραφέρειν 130,18. Τῶν — ἡ παρατροπή 213,17.
- Λόγος. Εὐθῆς ὁ — τοῦ Κυρίου 24,4.
- Λύπη σελ. 191.
- Λύτρα 55,3.
- Λύτρωσις. — τῆς ψυχῆς 54,29.
- Μακκαβαϊκός. — γραφή 273,14. Ἡ τῶν — ἱστορία 42,30.
- Μακκαβαῖοι σελ. 42. 43,4. 44,1. 98,29. 99,23. 112,23. 119,10. 129,9. 134,22. 149,20. 184,15. 186,14. 223,15. 224,12. 273,27. 275,11. 278,14.
- Μακροθυμία 68,7. 269,11,19.
- Μανασσῆς 133,5. 279,11. — ἡ φυλὴ 133,7.
- Μάννα σελ. 172. 257,6,8. 258,17,19.
- Μαρδοχαῖος 159,23,25.
- Μαρία. — ἡ προφήτης ἡ ἀδελφὴ Ἰακώβ 180,6-9.
- Μαρτυρία 176,28. 191,12,20.
- Μαρτύριον 251,20. 286,26.
- Μάρτυς 26,12. 29,16.
- Ματαιότης 82,26. 143,17. 260,21.
- Ματθαθαίας 42,21. 98,13. 187,14. 273,21,29.
- Μάχη. — (τοῦ Χριστοῦ) πρὸς τὸν διάβολον 176,30-31.
- Μεγαλοπρέπεια 183,25.
- Μέγας 46,26. 184,5. 238,13,20. — καὶ αἰνετὸς 46,22. — καὶ φοβερός (ὁ Θεός) 183,17.
- Μέριμνα 97,7.
- Μεῖβᾶ 288,6.
- Μεταμέλεια 72,17. 130,24.
- Μεταφορὰ 29,4. 107,9. 114,13. 121,11. 131,10. 155,9,10. 162,5. 175,7. 185,19. 186,3. 187,24. 192,8. 193,19. 214,18. 223,24. 225,15. 228,13. 230,1.
- Μετουσία. Πνεύματος — 33,14.
- Μηδὲν 143,19. 148,10. 200,27. Εἰς τὸ — περισταμένος 117,1. Εἰς τὸ — περιτρέφαι 152,4.
- Μητρόπολις 270,21.
- Μηχανὴ 95,1. 150,17.
- Μῆξις. Παράνομοι — 75,3.

- Μισθὸς 13,8.
- Μῖσος 24,11. 91,27.
- Μνήμη 29,18. 31,7. 105,26. 126,3,8. 146,19,21. 174,15. 219,19. 247,3. 252,11. — Θεοῦ 124,26. 246,14. Τὸ συνεχὲς τῆς — 72,20.
- Μοιχεύειν σελ. 67.
- Μονογενής. Ὁ τοῦ Θεοῦ — 12,14.
- Μονότροπος 170,18.
- Μῦθος. Γραῶδεις — 218,9.
- Μυστήριον 33,14.
- Μωᾶβ σελ. 133.
- Μωαβῖται 178,20.
- Μωουστῆς 144,20. 164,1. 166,14. σελ. 167. 179,16. 180,11. 251,13. 288,6. Μακάριος — 169,1. 249,18. 264,21.
- Ναβᾶδ 179,16.
- Ναὸς 25,18. σελ. 32. σελ. 33. 36,11. 40,12. 41,28. 43,8. 70,6. 76,26. 77,2. 79,16. 88,3,16. 90,14. 112,2. 137,19. 138,18. σελ. 145. 154,20. 174,30. 175,11. σελ. 181. 215,23. 226,20. 227,3. 270,22. σελ. 273. σελ. 274. 277,4. 282,27. — βασιλέως 32,24. — ἐλέγετο τότε καὶ ἡ σκητὴ ἐν ἥπερ ἡ κιβωτὸς τοῦ Θεοῦ κατέκειτο 181,13-14. Ἄγιος ὁ — σου 154,17. Ἡ τοῦ — διόρθωσις 42,27. Ἡ τοῦ — λειτουργία 69,26.
- Νεομηνία σελ. 286.
- Νεφέλη 171,26. σελ. 172. 183,28. 255,22,25. 258,1,18. 288,2,3. Ἐν — ὀφθεις 287,28. Στύλος γνωφώδους — 170,9.
- Νεφθαλί 180,26.
- Νεφρὸς 220,3. — τοὺς λογισμοὺς καλεῖ 220,5. 187,21. 188,7.
- Νίπτεσθαι σελ. 118. Τὸ — ἡ θεία Γραφή συνεχῶς λαμβάνει ἐπὶ τοῦ ἡ κοινωνεῖν τινὶ ἢ μὴ κοινωνεῖν τῶ Θεῶ 118,5-6.
- Νοεῖν 183,12.
- Νόημα 229,1. Δύναμις τοῦ — 202,22.
- Νόμιμα 42,5. 43,9. 67,10. 89,30. 90,5. 96,13. Τοῦ Θεοῦ τὰ — 96,10.
- Νομοθεσία 63,15.
- Νομὸς 61,5. 64,13. 67,4. 75,13,23. 94,9. 98,14. 124,18. σελ. 139. 163,24. σελ. 176. 186,24. 191,19. σελ. 249. σελ. 250. 251,23,24. 254,15,16. 267,6. 275,19. 289,30. — Θεοῦ 249,18. 252,9. — προστάγματα 61,7. 90,7. Θεῖοι — 71,8. Πολέμου — 179,5. Τὸ τοῦ — βούλημα 79,18. Τοῦ — ἀνάγνωσις σελ. 66.
- Νουθεσία 53,29.
- Ξένος σελ. 187.
- Ὅδὸς 15,23. 57,14. 77,20. 164,16,19. 169,15. 171,25. 213,17. σελ. 247. 249,8. Ἐν τῶ ἀγίῳ ἡ — σου 247,7.
- Ὅδὸν 93,28.
- Οἰκοδομὴ 13,10.
- Οἰκονομία 74,6. 75,14. 220,17. Τοῦ Θεοῦ αἱ — 160,14.
- Οἶκος 154,18. σελ. 166. 170,18. — Θεοῦ 82,28-29. 95,16. — τοῦ πατρὸς 27,26. 34,20.
- Οἰκουμένη 25,20. 26,8,14. 33,19.

- 34,9. 35,7. 65,19. 156,4. 208,25. 236,26. 249,1. Διά του Χριστού τοσαύτη μεταβολή τῆς — γεγένηται 12,12.
- Όικτιρμός 276,9. Κατά τὸ πλῆθος τῶν — σου 71,32. 72,2. 190,1.
- Όϊνος σελ. 130. 188,16. σελ. 237. — κατανύξεως 130,13.
- Όλλὰ 22,31. σελ. 222.
- Όλλίβα σελ. 222.
- Όλλιδὰ 22,31.
- Όλοκαύτωμα 37,29. 64,19. 78,15. 79,14. 162,15,22.
- Όμοίωμα 37,19. 96,8.
- Όμόνοια 95,16. 250,14. 272,24.
- Όν 141,15. Μῆ — 141,16.
- Όνειδισμός 187,25.
- Όνίας σελ. 88. σελ. 89. σελ. 90. — ἀρχιερεὺς 98,9. Μακάριος 94,11. 95,7.
- Όνομα 34,16. 49,26. σελ. 50. 56,22. 86,1. 87,23. 124,21. 137,26. 139,5. 146,4. 159,8. 164,3. 168,26. 193,23. 195,17. 210,5. σελ. 211. 232,6,8. 233,4. σελ. 234. 275,26. 276,23. 285,8. Ὑπομενῶ τὸ — σου 83,13. Μέγα τὸ — αὐτοῦ 238,19. Ὁ Θεὸς ἐν τῷ — σου σῶσον με 85,23. Τὸ — πολλάκις ἀντὶ τοῦ πράγματος ἢ Γραφή λαμβάνουσα λέγει 49,28. Τὸ — τοῦ Θεοῦ 184,5.
- Όρᾶν. — ὁ Θεὸς τοῖς Ἰσραηλῖταις ἐπὶ τοῦ ὄρους τοῦ Σινᾶ 179,10-11. Καὶ — τὸν τόπον, οὗ εἰστήκει ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ 179,16-17.
- Όργῆ 68,16. 86,26. σελ. 91. σελ. 96. σελ. 104. σελ. 115. 169,30. 187,13. σελ. 191. σελ. 192. 213,22. σελ. 224. 232,11. 240,14. 245,1,3. 257,19. 262,5,9. 264,16,17. 265,4,7. 268,5. 269,27. σελ. 275. 280,8. — Θεοῦ σελ. 117. σελ. 127. 260,4-5.
- Όρθρίζειν 261,8.
- Όρθρος 111,22. 128,23. σελ. 145. σελ. 146.
- Όρκος 148,2.
- Όρος. — ἄγιον 46,21. 176,8-9. — πῖον 175,1. — τετυπωμένον σελ. 175.
- Όσοι 63,5,10. 83,13. 274,18.
- Όστουν. — τεταπεινωμένα 76,3.
- Όφει. Θυμὸς κατὰ τὴν ὁμοίωσιν τοῦ — 115,6.
- Πάθος 18,16. σελ. 25. σελ. 130. 131,3. Ἡ τοῦ — ἀτιμία 28,31. 30,8. Παραμυθῆσομαι τό — 65,28.
- Παλαιστίνη 169,21. 254,2. 282,8.
- Παράβασις 171,8.
- Παραβολή 53,20. 96,8. 168,11. 188,4. 222,19. 250,27. 282,14.
- Παράδειγμα 174,14. 183,15. 284,4. Τῆς θείας Γραφῆς τὰ — 219,15.
- Παραίνεις 31,15,18. 34,17. 35,4. 40,17. 41,22. 53,28. 53,28. 54,2. 64,7. 194,24. 250,17. 270,19. 290,11.
- Παρακαταθήκη 88,22,26.
- Παράκλησις 52,14. 246,13. 270,15.
- Παρανομία 70,3. 222,22.
- Παρεμβολή 259,20.
- Παρθενεία 31,23,29. σελ. 32. 33,11. Ὁ τῆς — ἀγιασμός 33,1.
- Παρθένοι 35,13.
- Παῖρῆσις 25,10. 80,14. 94,15.

- Πάσχειν 20,21.
- Πατέρες σελ. 33. 34,1. — πνευματικοὶ 34,5.
- Πατὴρ 20,1. — τῶν ὄρφανῶν 170,1. Θεὸς καὶ — 24,16. Περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ — 23,9.
- Παῦλος. Θεῖος — 70,33. Μακάριος — 71,15. 191,14.
- Πεῖρα 288,16,22. — λυπηρῶν 55,21. 56,3. — συμφορῶν 55,12. — τῶν κακῶν 162,2.
- Πειράζειν 253,2.
- Πένθος 188,2.
- Πεποιθέναι. — ἐπὶ τὸν Θεὸν 85,26.
- Περιβολή 62,14.
- Περιτέμεσθαι 159,22. 160,5.
- Περιτομή 71,7. 89,29. 90,9.
- Περσὶς 136,14. 182,22.
- Πηγῆ. Ἐκ — Ἰσραὴλ σελ. 180.
- Πιλᾶτος 118,8.
- Πιστεύειν 260,19.
- Πίστις 22,19. 23,8. 29,31. 253,14. 254,8. 257,22. 258,3. 261,24. 277,2.
- Πιστοί. Συνάθροισμα τῶν — 11,8.
- Πλεονεξία 210,2.
- Πληγῆ 82,13.
- Πλημμέλημα 70,31.
- Πλήρωμα. — τῆς οἰκουμένης 65,19.
- Πλησίον 32,3. 109,27.
- Πλοῦτος 29,2. 52,2. 56,27.
- Πνεῦμα σελ. 76. 243,5. 244,4. σελ. 253. — ἀρχόντων 241,18. — βίαιον 48,17,24. — εὐθὲς 76,16. — ἡγεμονικὸν 77, 12-16. — πορευόμενον καὶ οὐκ ἐπιστρέφον 262, 15-16. — συντετριμμένον 78,17. Ἄντανελεῖς τὸ — αὐτῶν καὶ ἐκλείψουσιν 40,25. Ἄποκάλυψις τοῦ — 17,17. Γραμματέα καλεῖ τὸ — τὸ Ἅγιον 17,10. Ἐνέργεια τοῦ — 17,20. Ἡ πρέπουσα προσκύνησις εἰς τὸ Ἅγιον — 12,15. Ἡ τοῦ — χάρις 20,22. 31,4. 250,6. 286,5. Μεθῶν τῆ τοῦ — χάριτι 167,31. Οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταὶ προσκυνήσουσι τῷ Πατρὶ ἐν — καὶ ἀληθείᾳ 20,1. Οἱ ἐν νόμῳ χριστοὶ ἐχρίοντο ἐλαίῳ, αὐτοὺς δὲ — Ἄγιον 24,29. Οἰκητήριον τοῦ Ἁγίου — 33,2. Σύμβολον ἦν τοῦ Θεοῦ παρουσίας ἢ τοῦ Ἁγίου — ἐπιφοίτησις 77,2-3. Τὰ ἐντυπούμενα ὑπὸ τοῦ — 17,11. Τὸ — σου τὸ ἄγιον σελ. 77. Τὸ — τοῦ Θεοῦ 33,4. Τὸ — τουτέστιν ἢ προαίρεσις 253,11. Τοῦ — πάντα τὰ χαρίσματα 77,17-18.
- Πνευματοφόρος 11,21.
- Πόθος 145,5. 146,28. Μετὰ πολλοῦ — προσδοκῶντες 185,19.
- Ποίημα 152,6.
- Ποιητῆς 28,26,27. 287,24.
- Ποικιλία 286,13.
- Ποιμὴν 272,3. 278,27. Ἄγαθὸς — 51,25.
- Πόλις —, ἡ σφόδρα περιεχομένη ὑπὸ τείχους ἀσφαλοῦς 134,26-28. — τοῦ Θεοῦ 46,20. 49,2.
- Πονηρόν. Μηδὲν ἀπὸ φύσεως —, οὐδὲ ἀπὸ γνώμης, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ πράγματος 264,26-27.
- Πορεία. — τοῦ Θεοῦ σελ. 179.
- Πορνεία σελ. 222.
- Πορνεύειν 253,1,2.
- Ποτήριον σελ. 237.
- Πρᾶγμα σελ. 15.
- Πρᾶξις 54,12. 129,19.

Πραότης 19,25. σελ. 20.
 Πραϋτης 19,22.
 Πρεσβύτεροι 130,21.
 Προαίρεσις 74,20. σελ. 76. 250,13. σελ. 253.
 Πρόβατον σελ. 158. Ἴδου ἀποστέλλω ἡμᾶς ὡς — ἐν μέσῳ λύκων 20,19.
 Πρόγνωσις. — τοῦ Θεοῦ 114,23,26.
 Πρόθεσις 30,17. 91,13.
 Πρόνοια 129,16. 150,6. 156,28. 199,2. 200,3. 225,10. 254,11. 278,19.
 Προοίμιον 11,13,27. 71,30. 167,7,14. 246,18. 290,10. — φαλμοῦ 34,29.
 Πρόβρησις 11,14. 40,19. 69,22. 70,9. 74,7. 197,9.
 Προσδοκία 51,12. 142,5.
 Προσευχή σελ. 86. 90,24. 91,2. 136,8. σελ. 153. 163,17. 188,19. 197,23. 205,22,24. 280,5,8. 284,2.
 Προσκολλᾶσθαι. — τῷ Θεῷ 223,1.
 Προσκυνεῖν. — τῷ Θεῷ 45,23. Οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταὶ — τῷ Πατρὶ ἐν Πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ 20,1.
 Προσκύνησις 29,2. 175,11. Ἀληθινὴ τοῦ Θεοῦ — 19,27.
 Πρόσληψις. — τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τοῦ κόσμου 27,10.
 Προστάτης 234,6. — τῶν ἀσθενῶν καὶ τῶν τὴν ἀνθρωπίνην οὐκ ἔχοντων βοήθειαν 170,2-3.
 Πρόσωπον 13,20. 29,12. 30,26. 36,22. 46,18. 49,3. 68,10. 70,8. 71,24. 75,1. σελ. 76. σελ. 96. 110,14. 119,11. 134,21. 138,10,21. 152,19,21. 153,2. 159,3. σελ. 164. σελ. 167. σελ.

168. 186,25. 190,2. 197,11. 212,19. 240,12. 266,19. 280,28. 283,27. — ἐχθροῦ 137,10. — Θεοῦ 168,10. 172,2. — κοινὸν πάντων 233,23. — πυρὸς 168,9. — τὴν ἐπιφάνειαν καλεῖ 194,3. — τοῦ Θεοῦ Ἰσραὴλ 171,29. — τοῦ Θεοῦ τοῦ Σινᾶ 171,28. Ἐπὶ — τοῦ Θεοῦ Ἰσραὴλ 172,8. Ἐκ — τοῦ λαοῦ 72,1. Ἐκ — τοῦ ληφθέντος ἀνθρώπου λεγόμενον 15,1. Ἐπιτίμησις τοῦ — σου 284,22. Ἐπίφανον τὸ — σου, καὶ σωθησόμεθα 280,1. 285,12. Ἡ σωτηρία τοῦ — σου 194,1. Τὴν ἔνωσιν ὑπέδειξε τῷ περὶ ἑνὸς — ταῦτα εἶπεῖν 24,23. Φανερόν περὶ τοῦ Χριστοῦ ταῦτα λέγεσθαι, ἐφ' οὗ θαυμαστῶς καὶ τὰς φύσεις διεῖλε καὶ τοῦ — τὴν ἔνωσιν ὑπέδειξε 24,19.
 Προσωποποιεῖν 72,20.
 Προσωποποιία 167,28.
 Προὔπαρξις 211,11.
 Προφῆται. Πρόβρωθεν διὰ τῶν — διεμήνυσεν ὁ Θεὸς τὸ ἐσόμενον 104,20.
 Προφητεία 11,12,18. 12,1. 13,3,15. 54,1. 152,20,22. 205,13,22. Αἱ περὶ τοῦ Χριστοῦ — 204,23.
 Προφητεύειν 12,28. σελ. 14. 15,32. σελ. 16. 18,12. 35,14. 52,10,12. 97,9. 99,16. 111,9. 114,17. 121,19. 122,29. 133,29. 138,8. 205,14. 223,20. σελ. 227. 229,7,17. 231,17. 235,25. 241,15. 250,5,24. 289,27.
 Πρωτότοκος σελ. 265.
 Πταῖσμα 68,11,12. 63,11.
 Πτωχός. — καὶ πένης 196,28.

Πῦρ 41,6. 62,17,23. 73,6,8. σελ. 117. 162,9. σελ. 168. 170,9. 184,22. 226,19,20. 255,23. 257,16,18. 264,12,13. σελ. 268. σελ. 284. — ὁ ζῆλος σου 275,16. — φωτεινὸν 255,27. Τῷ — καὶ τὴ χωνεία καθάιρεται τὸ χρυσίον 161,26.
 Ραασῆς 36,3. 39,2.
 Ράβδος σελ. 224. — βασιλείας σελ. 23. — εὐθύτητος 13,25. σελ. 23. Ἡ — τῆς βασιλείας σου 13,25.
 Ραφάκης σελ. 80. 83,21. 84,23. 85,2.
 Ρομφαία 19,3,13. σελ. 122. 147,10,12. 149,10. 268,16. 269,1.
 Ροπή. Ἡ τοῦ Θεοῦ — 169,7.
 Ρωμέλιος 39,2.
 Σαβὰ 209,12.
 Σάββατον. Τῶν — ἡ τήρησις 90,10.
 Σαλήμ 174,29.
 Σαμάρεια 22,30. 35,29. 36,1. 222,25.
 Σαοὺλ 148,14. 149,15. 151,10.
 Σάρξ 25,12. 100,12,14. 145,7,11. 153,16. 221,21. 262,15. Αἱ — τῶν ὁσίων σου 273,25.
 Σατράπαι 48,3.
 Σεβεὲ 270,14.
 Σέλευκος 88,11. 89,24.
 Σελήνη σελ. 207. σελ. 208. σελ. 211.
 Σελμών 174,25,29.
 Σηλώμ. Σκηνη — 267,25-26.
 Σηματινόμενον 102,19. Σημεῖον 18,11. σελ. 131. 156,1,7. 199,12. 225,26. 226,1,6. 227,7,9. 229,17. — καὶ τέρατα 263,12.

Σίκιμα 132,18.
 Σιλῶμ 38,20,21. 39,1.
 Σίμων 88,10,21. 89,20. 92,2. 94,31. 95,6.
 Σινᾶ 170,7. σελ. 172. 176,6. 179,11,21. 247,10. 287,22. — ὄρος τὸ ἅγιον 176,8.
 Σιών σελ. 47. σελ. 50. 51,5. σελ. 62. 69,24,25. 70,17. 79,5. σελ. 85. 153,1,4. 154,11. 195,8. 220,24. 223,9,13. 225,5. σελ. 239. 271,5.
 Σκανδαλίζεσθαι 18,19.
 Σκάνδαλον 57,14. 67,26. 187,7. 191,29.
 Σκέπη. — τῶν πτερυγῶν σου 137,21-22.
 Σκηνη 181,14. σελ. 271.
 Σκήνωμα σελ. 39. 81,26,27. 56,18. 137,17,19. 192,18. 266,12,24. σελ. 268. — τοῦ ὀνόματός σου 226,21.
 Σκοπὸς 142,10. 258,6. Δεῖξαι τὸν — τῶν πραττομένων 113,22-23. Τοῦ πράγματος ὁ — 15,14.
 Σμύρνα σελ. 25.
 Σολομών 11,19. 12,5. σελ. 26. σελ. 28. 35,23. 48,19. 181,21. 182,24. 204,21,26. σελ. 205. 206,28. 207,11. Ἡ τοῦ — γυνὴ 35,11. Οἱ τοῦ — υἱοὶ 34,10.
 Σούσα 160,1.
 Σουσάννα 130,21.
 Σοφία 18,24. σελ. 53. 152,8. 206,1,26. 211,16,25. Ἡ πολυποίκιλος — τοῦ Θεοῦ 29,25. Ἡ τοῦ Θεοῦ — 207,13. Πόθος τῆς — 182,26-27. Τὰ ἄδηλα καὶ τὰ κρυφία τῆς — 75,12-13.
 Σταυρὸς 21,6.

- Συγγένεια 226,26.
 Συγκατάθεσις 12,27.
 Συγχώρησις 70,16,18. 71,25. 72,9.
 75,21. 129,19. Τῶν ἀμαρτημά-
 των ἡ — 72,12.
 Συζήτησις 54,2.
 Σύλληψις 75,3.
 Συλλογισμὸς 118,20.
 Σύμβολον 131,12. 199,14. 226,6.
 253,19.
 Συμμαχία. — (Θεοῦ) 128,19.
 135,29. Ἡ ἀποσταλεῖσα παρὰ τοῦ
 Θεοῦ — 108,19.
 Σύμμαχος 56,23. 57,21. 92,26.
 93,11. 95,5. 96,10. 97,1. 101,21.
 σελ. 102. σελ. 103. 115,3,27.
 116,16. 136,19,20. 117,15. 120,20.
 σελ. 121. 123,22. 133,17. 143,18.
 146,22. 160,20,23. 172,1. 173,20.
 174,4. 178,11,19. 179,4,26. 181,10.
 182,1. 183,4,12. 185,3. 191,30.
 200,23. 210,17. 203,19. 205,7.
 217,9,21. 218,12. 220,12. 224,23.
 225,23. 226,1. 228,2. 242,15.
 243,27. 244,16. 248,12,25. 251,21.
 257,7. 260,14. 265,2. 280,23.
 286,14. 289,7. Ἐκ τῆς — παραι-
 νέσεως 225,3.
 Συμφορὰ 129,18. 136,16. 139,26.
 152,25. 153,24. 163,22. 171,11.
 188,6. 191,26. σελ. 193. 194,21.
 196,9. 197,8. 200,11. 201,6.
 212,20,23. 216,6. 218,21. 223,15.
 232,18,25. 233,2. 241,10.
 242,6,24,3,2. 245,6,20. 277,17.
 279,26. 280,26. 282,15. Καιρὸς
 τῶν — 213,12. Τῆς — ἡ ἐπίτασις
 185,3. 189,7. Τὸ μέγεθος τῆς —
 199,13.
 Συμφωνία 250,14. 272,27.
 Συναγωγὴ 103,7. σελ. 222. σελ. 224,
 225,23. 232,9. — τῶν Ἰουδαίων
 222,13. — τῶν ταύρων 181,27.
 Ἄει τοῦ Θεοῦ γυνὴ λέγεται ἡ
 οἰκειωμένη αὐτῷ — 23,3. Πᾶσα
 — λαοῦ 142,19. Τὴν — γυναῖκα
 τοῦ Θεοῦ καλεῖν 22,22.
 Συνάντησις σελ. 121.
 Συνάφεια 26,31. Ἡ κατὰ τὴν διάθεσιν
 τῆς ψυχῆς — 22,20.
 Συνειδήσις. Ἡ περὶ τὸν Θεὸν —
 111,16. Τῆς — ἡ καθαρότης
 30,32.
 Συνέργεια. Πνευματικὴ — 31,9.
 Συνεργεῖν. Τῆ καθαρότητι τῆς ψυχῆς
 δεῖ — καὶ τὴν τοῦ Πνεύματος χά-
 ριν 31,4.
 Σύνεσις σελ. 53. 221,4. 272,20. Ἡ
 κατὰ Θεὸν — 55,26.
 Συνθήκη 96,11.
 Σύνοδος 102,5,7. 103,8. 182,4.
 188,10.
 Συντέλεια σελ. 126. σελ. 127.
 Συντριβὴ σελ. 116.
 Συρία 36,3. 37,20. 88,12. 227,21.
 Σύροι 36,15. 37,11,23. 38,25,27.
 39,8,9. 41,4.
 Σύρος 133,25. 134,6. 157,20.
 Σύστασις. Γέννησις ἡ ἀρχὴ τῆς —
 198,24. Οἰκεία — 97,28.
 Σχέσις. Διάθεσιν καρδίας λέγει τὴν —
 214,27. 215,4.
 Σῶμα 30,29. — Χριστοῦ σελ. 26.
 27,3. Αἱ συμφοραὶ τῆκεν οἶδασι τὸ
 — 146,8. Ἰμάτιον αὐτοῦ ἐκάλεσε
 τὸ — 25,7. Τὸ κάλλος ἀπὸ τῆς τοῦ
 — κατασκευῆς 18,2.
 Σωτῆρ 140,13,16. Θεὸς — 154,26.

- Σωτηρία 41,22,27. 70,11. σελ. 77.
 85,7. 86,2. 140,11. σελ. 164. σελ.
 177. 185,5,12. 189,2. 194,27.
 196,24. 229,29,30. 201,15.
 220,23. 281,1. 285,10. Δείκνυμι
 ὁδὸν τῆς ἐμῆς — 69,16. Ἡ — τοῦ
 προσώπου σου 194,1. Ματαία —
 ἀνθρώπου 135,20.
 Σωτήριον 140,10. 142,13. 164,19,21.
 σελ. 177. 196,23. 257,25. — τοῦ
 Ἰσραὴλ 85,5. Τὸ — τοῦ Θεοῦ
 69,5.
 Σωτηριῶδες 257,26.
 Τάνις. Πεδίον — 255,9. 263,13.
 Ταπεινώσις 109,5.
 Τέλος 81,22. 245,4.
 Τέρας 40,15. 156,3. 199,10,11. —
 τὸ ἐπὶ τιμωρίᾳ τινων θαῦμα λέγε-
 ται 263,15-16.
 Τιμὴ 26,31. 27,11. σελ. 29. 30,17.
 33,18,22. 54,28. 59,30. 60,18.
 σελ. 141. 166,4. 205,18,20.
 210,6. 211,16. 214,24. 290,16.
 Ἡ παρὰ τοῦ Θεοῦ — 61,25. Τῆς
 παρὰ τοῦ Θεοῦ — τὸ μέγεθος 57,6.
 Τιμιότης 44,18.
 Τιμωρία 21, 13. 39,17. σελ. 48. σελ.
 55. 57,19,31. 62,23. σελ. 68.
 69,10. σελ. 70. 75,19. 81,23.
 82,9. 95,24,25. 97,24. 98,6. σελ.
 104. σελ. 110. σελ. 117. 118,2.
 119,24. σελ. 122. σελ. 123. σελ.
 124. σελ. 125. σελ. 126. σελ. 127.
 σελ. 128. σελ. 131. σελ. 147.
 148,9. 167,24. 168,23. 169,7.
 171,20. 178,6. 182,13. σελ. 192.
 193,9. 222,6. 235,18,29. σελ.
 237. 240,8. 249,4. 250,3. 253,22.
 257,15,17. 262,10. 268,25.
 269,29. 278,2,6. 289,9. Ἡ κατὰ
 τῶν ἐχθρῶν — 46,27. Ἡ παρὰ τοῦ
 Θεοῦ — 57,26. 84,29. σελ. 116.
 130,29. 143,25. 261,1,4. Ἡ τοῦ
 Θεοῦ — ὁ θάνατος 97,28-29. Ὁ
 τῆς — καιρὸς 290,21.
 Τόκος 94,6,7.
 Τόπος. — ἄγιος 172,2-3. σελ. 170.
 218,23-24. Προσῆκων — καὶ
 ἀφωρισμένος 238,23.
 Τράπεζα σελ. 191. 256,25,27. σελ.
 257.
 Τρόπος 171,12. 253,22. Μετέβαλον
 τὸν — 79,26. Ὁμοῖ τὸν —
 182,13.
 Τροφή σελ. 128.
 Τρύφων 113,10.
 Τῦρος 28,29,32. 29,6. 181,20.
 Ὑβρις 67,3. 96,5. 215,12. — εἰς τὸ
 θεῖον 88,25. — τοῦ Θεοῦ 63,16.
 Ὑδωρ σελ. 248.
 Υἱοθεσία. Τιμὴ τῆς — 27,3.
 Υἱοὶ σελ. 33. 218,6. — ἀνθρώπων
 19,12. 109,8-9. 160,15. —
 Ἰσραὴλ 164,2-3. — παράνομοι
 42,11. — τῆς μητρὸς μου 187,2.
 — τῶν ἀνθρώπων 18,1. σελ. 52.
 84,5-6. 113,20. σελ. 143.
 Υἱὸς 205,18. — ἀνθρώπου 222,12.
 Κύριος εἶπε πρὸς με, — μου εἶ σὺ
 14,33.
 Υἱότης. Μετέδωκε μοι τῆς — 14,33.
 Ὑμνεῖν 180,17,23.
 Ὑμνος 12,26. 50,4. 78,29. 110,28.
 σελ. 111. σελ. 139. 145,2,28. σελ.
 146. 153,1. 158,22. σελ. 159.
 168,28. 182,29. 183,19. 184,13.

- σελ. 194. 199,7. 201,9. 204,2. 212,4. 223,10. 233,6. 251,18. — γυναικῶν 11,22. — ἐπινίκιος 43,10. 285,24. Οἱ ὑπὲρ τῆς χάριτος — 129,3.
- Ἕμψυδια 78,9. σελ. 111.
- Ἕπακούειν 27,23.
- Ἕπαλλάσσειν 177,2.
- Ἕπαρξίς 208,15. 264,12.
- Ἕπάρχειν 127,12.
- Ἕπεναντίος 227,27.
- Ἕπερφηανία σελ. 126. 214,13,15. 225,11. 233,17. Πούς — 69,7.
- Ἕπήκοος 20,15.
- Ἕπόθεσις 68,7. 109,23. 139,13. 148,15. 167,29. 212,16. 228,29,30. 238,16. — τοῦ φαλμοῦ 16,23. 212,18.
- Ἕπόκρισις 261,17. 290,20. Καθ' — ἀναγνωστέον 135,5.
- Ἕπόληψις 125,16.
- Ἕπομονή 142,3. 198,14.
- Ἕπόνοια 123,14.
- Ἕπόστασις 184,25.
- Ἕψιστος 39,13. 43,23,24. 66,6. 160,11. 202,25,27. 216,27. 256,16,17.
- Φακεῖ 36,1.
- Φαραῶ 230,14. 255,10.
- Φαρισαῖος 18,26.
- Φάρμακον σελ. 115.
- Φιλανθρωπία 49,19. 70,31. 76,12. 78,24,26. 83,7. 107,2. 108,19,21. 112,4,9. σελ. 124. 128,18,24. σελ. 129. 145,25. 154,24. 164,18. 177,9. 189,4,26. 244,13. 263,2. 268,5. 285,6. Ἡ τοῦ Θεοῦ — 72,4. 129,10. 138,29. 179,24.
- Φιλία 59,26,27. σελ. 60. 67,23. 68,1. 113,1. 151,8.
- Φόβος 62,14. σελ. 84. σελ. 92.
- Φοινίκη 88,12.
- Φονεύειν 140,22,23.
- Φρέαρ. — διαφθορᾶς 97,16.
- Φυλακὴ σελ. 146. 149,9. σελ. 243.
- Φύσις 24,18. 57,4. σελ. 74. 83,4. 117,19. 230,6. 248,9. 255,17. 258,19. 288,3. Ἡ — εἰς γῆρας ἐλάσασα ἀναγκαίως ἐφέλλεται τὸν θάνατον 216,12-13. Ἡμῶν διὰ τὸ παθητοὺς εἶναι τὴν — ὑπομενόντων θάνατον 216,7. Μηδὲν ἀπὸ — πονηρῶν 264,26. Ὁ ἀπὸ τῆς — θάνατος 216,17. Οἱ ἀπ' αὐτῶν τῶν ἐν τῇ κατασκευῇ τῆς — συμβαίνοντες θάνατοι 216,10-11. Οἰκεία — 31,12. Οὐδὲν τῆ οἰκεία — ἰσχυρόν, ἀλλὰ τῇ σῆ δυνάμει γενόμενον 155,6. Τὰς — διείλε τῷ διαφόρῳ τῶν τοσημάτων ἐμφαντικᾶς ἀφείναι φωνᾶς 24,19. Τὸ εὐτελὲς τῆς — 52,29. Τὸ κοινὸν τῆς — 53,2.
- Φωνή. — ἐπαδόντων σελ. 115. Ἐντὶ τοῦ πράγματος λέγειν τὴν — 14,30. Ἐπὸ τοῦ οικείου ἰδιώματος συνεχῶς ἀπὸ τοῦ πράγματος — ἀνατυποῦν, ἦν τῷ ποιοῦντι περιτίθησιν 16,25. Ἐπὸ τοῦ πράγματος περιάπτων — 15,15.
- Φῶς 60,10,14. — ζώντων σελ. 106. Ἕλικακὸν — 117,12.
- Φωτισμός. — καλεῖ τοῦ Θεοῦ τὴν ἀντίληψιν 239,11-12.
- Χάλεβ 76,21.
- Χάμ σελ. 265.
- Χαρὰ 168,25. σελ. 169. 204,8.

- Χάρις 18,20,21. 59,27. 73,31. 75,17. 78,28. 84,24. σελ. 108. 128,25. 137,5. 180,24. 197,3. 201,19. 202,1. 204,9. 234,20. — πνευματικῇ 13,9,19. — τοῦ εὐεργέτου 250,12. — τῷ Θεῷ 52,6. Ἐπόδοσις τῆς — 111,6. Ἡ παρὰ τοῦ Θεοῦ — 290,15. Θεία — 31,27. Μετέχειν τῆς — 51,27. Πνευματικῇ — 52,13. Προσδοκία τῆς — 137,9. Τῆς — τὸ μέγεθος 45,9.
- Χάρισμα. Πνευματικὰ — 11,9. 27,4. 30,3. 33,12. 75,15. Τοῦ Πνεύματος τὰ — 77,17-18. 177,5.
- Χεῖρ. — Θεοῦ τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ καλεῖ 225,16.
- Χερουβεὶμ 279,6,7.
- Χρεία 65,11.
- Χρήματα 54,19.
- Χρηστότης 79,3. 113,18. σελ. 157. 173,1,2. 244,13. 245,2. — τοῦ Θεοῦ 262,28.
- Χρεῖν 23,17. σελ. 24.
- Χρῖσις 27,9.
- Χρῖσμα 25,1.
- Χριστιανοὶ 14,3. 16,27.
- Χριστοί. Οἱ ἐν νόμῳ — 24,29.
- Χριστὸς 11,5. 12,11,29. 20,14. 22,19. 24,17. 25,2. 26,8. σελ. 27. σελ. 28. 33,27. 35,10. 176,29,30. σελ. 204. 207,2. 211,10. — βασιλεὺς 23,3. — εὐφδία ἐσμὲν ἐν τοῖς σωζομένοις καὶ ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις 25,20. — Ἰησοῦς ὁ Κύριος ἡμῶν 29,26. — τοῦ Κυρίου 122,22. 235,7. Βασιλεὺς — 13,28. 14,8. 26,16. Δεσπότης — 17,2. Ἡ πρὸς τὸν — ἔνωσις 23,7.
- Μετὰ τὴν — παρουσίαν 31,25. Νυμφίος — 22,32. 23,1. Ὁ φόνος ὁ κατὰ τοῦ — 118,9. Πρὸ τῆς τοῦ Δεσπότητος — παρουσίας 124,23. Τῷ βασιλεῖ, τουτέστι τῷ — 13,3.
- Ψαλμὸς σελ. 11. σελ. 12. σελ. 14. 15,29. σελ. 16. σελ. 17. 18,4. 23,22. 35,20,22. 41,23. 42,1. 43,10. σελ. 46. 52,1. σελ. 58. 60,27. 61,13. σελ. 69. 71,26. σελ. 74. 79,22. 83,19,20. σελ. 85. 88,1. 98,28. 101,11. 106,22. 111,2. 112,22. 113,15. 114,2. 119,9. σελ. 122. σελ. 129. 132,10. 136,4,5. σελ. 139. σελ. 140. 144,25. 148,12,13. 149,27. 152,17,18. 159,1,3. 163,23. 164,7. 165,9. 167,7,28. 168,28. 181,15. 184,14. 191,17. 195,20,22. 196,12. 197,4. 198,18. σελ. 203. σελ. 204. σελ. 205. 206,28. 208,17. σελ. 212. 213,2. 219,23. 221,19. 223,14. 224,12,30. 233,21. 234,20,30. 235,6. 238,15,16. 240,24. 242,24. 242,1. 246,19. 247,8. 250,9. 253,12. 273,1. 275,11. 278,14,16. σελ. 285. σελ. 286. 290,12,18. Ὁ σκοπὸς τοῦ — 61,9. Τοῦ — ἡ μαρτυρία 273,15.
- Ψαλμωδία 111,14.
- Ψαλμωδὸς 104,1.
- Ψαλτήριον 53,24. σελ. 111. 203,24. — τερπνὸν 286,11,14.
- Ψεῦδος σελ. 141.
- Ψυχὴ 58,22. 59,20. 86,22. 92,5. σελ. 101. 107,4. 108,23. 110,10. σελ. 120. 124,6. σελ. 130. 140,2.

- 141,8. 145,4. σελ. 146. 147,4. 115,28. Πῶς ἄσωμεν τὴν — Κυρίου ἐπὶ τῆς ἀλλοτρίας; 153,3.
- 148,21. 161,17. 163,2. Ὠδῖνες. — ὡς τικτούσης 48,13.
- 184,20,24. 187,21. 190,8,20. Ὠμότης. — τοῦ τρόπου 80,13.
- 194,23. 196,1. σελ. 200. 204,7. 181,26.
- 210,1. 232,14,17. 235,2,4. Ὠν. Ἐγὼ εἰμὶ ὁ — 49,28. Ὁ ἐνταῦθα νῦν Θεὸς καὶ ἐν ἡμῖν — 176,7.
- 241,11. 242,20. 245,9. 246,20. Ὠρα 19,28.
- 256,21. Ἐξοδος τῆς — τῆς ἐμῆς Ὠραῖος. — κάλλει 18,1. 19,12.
- 102,10. Ἡ καθαρότης τῆς — 31,4. Ὠραιότης σελ. 19. 65,3. σελ. 173. Ἡ εὐπρέπεια τῆς — (τοῦ Θεοῦ) σελ. 62.
- Ἡ κατὰ τὴν — διάθεσις 30,16. Ἡ Ὠφέλεια 13,12,16. 17,16. 52,14.
- λήθη τῆς — 28,8. Τὸ ὄμμα τῆς — Κοινὴ ἀπάντων — 15,20. 212,15-17.
- 27,25.
- Ἠγ 178,14. — βασιλεὺς τῆς Βασάν 178,16.
- Ἠδὴ 53,29. 110,28. 166,13. 180,12. 194,5,6. σελ. 286. — ἐπαδόντων

Σημείωσις

Εἰς τὴν ἀγιογραφικὴν ἐνημέρωσιν ἔργων τινῶν τοῦ Θεοδώρου Μοφουεστίας ἠργάσθη καὶ ὁ κ. Ἰωάννης Βιδάλης, θεολόγος.

Σημειωτέον ὅτι οἱ ἐντὸς ἀγκυλῶν κατὰ τὴν παράθεσιν τοῦ κεμένου σημειούμενοι ἀριθμοὶ παραπέμπουσιν εἰς τὰς σελίδας τῆς ἐκδόσεως τοῦ J. - P. Migne, οἱ δὲ ἄνευ ἀγκυλῶν εἰς τὰς σελίδας τῆς ἐξ ἧς ἐλήφθησαν κριτικῆς ἐκδόσεως.